

Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)

Leonarda Dacewicz

Historia nazwisk
na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej
(XVI–XVIII w.)

Białystok 2014

Recenzent:
dr hab. Michał Sajewicz, prof. nadz. UMCS

Projekt okładki:
Maciej Kazuczyk

Redakcja:
Alina Waszkiewicz, Elżbieta Kozłowska-Świątkowska

Korekta:
Zespół

Skład i redakcja techniczna:
Katarzyna Sakowska

© Copyright by Uniwersytet w Białymstoku
Białystok 2014

Wydanie publikacji sfinansowano ze środków
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku

ISBN 978-83-7431-408-4

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
15-907 Białystok, ul. Marii Skłodowskiej-Curie 14, tel./fax (085) 745-70-59;
<http://wydawnictwo.uwb.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@uwb.edu.pl

Druk i oprawa: HOT ART, Białystok

Spis treści

WSTĘP	9
1. Uwagi wstępne	9
2. Cel, metoda i zakres opracowania	10
3. Materiały źródłowe	13
4. Grupy społeczne wyodrębnione w badaniach nad nazwiskami	16
CZĘŚĆ I	
HISTORIA OSADNICTWA, UWARUNKOWANIA ADMINISTRACYJNE, GOSPODARCZE, SPOŁECZNE, WYZNANIOWE I ETNOLINGWISTYCZNE	19
1. Terytorium i osadnictwo	22
2. Struktura administracyjna	35
3. Lokacje miast	39
4. Gospodarka i rzemiosło	42
5. Struktura społeczna i struktura własności	45
6. Struktura wyznaniowa	50
7. Polonizacja szlachty litewsko-ruskiej. Rola Podlasia w recepcji wpływów polskich na Litwie	54
8. Charakterystyka etnolingwistyczna	57

CZĘŚĆ II

CHARAKTERYSTYKA JĘZYKOWA NAZWISK ORAZ PRZYNALEŻNOŚĆ SPOŁECZNA ICH NOSICIELI (XVI–XVIII WIEK)	64
1. Nazwiska typu patronimicznego	65
2. Nazwiska odmiejscowe	109
3. Nazwiska odapelatywne, tj. równe wyrazom pospolitym lub od nich utworzone – pierwotne przezwiska i przydomki	137
4. Nazwiska równe imionom i pochodne od imion	163
5. Nazwiska równe etnonimom i pochodne od etnonimów	169
6. Nazwiska wschodniosłowiańskie, litewskie, tatarskie, żydowskie i niemieckie na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku	173
7. Polonizacja nazwisk szlachty litewskiej i ruskiej	218

CZĘŚĆ III

NAZWISKO ZWYCZAJOWE W ŚWIETLE OBYCZAJÓW POLSKICH I ZAPISÓW ŹRÓDŁOWYCH	221
1. Dziedziczenie nazwiska ojca	221
2. Obejmowanie wspólnym nazwiskiem rodu, rodziny lub generacji	231
3. Przejmowanie nazwiska męża przez żonę	242
4. Nazwiska żon i córek w XVIII wieku	267
5. Odstępstwa od zwyczaju przejmowania nazwiska męża przez żonę	273
6. Używanie przez kobiety dwóch nazwisk	275
7. Nazwiska kobiet równe męskim	277
8. Wspólne nazwisko małżonków w XVIII w.	279

PODSUMOWANIE	281
SŁOWNIK NAZWISK Z PÓŁNOCNO-WSCHODNICH KRESÓW RZECZPOSPOLITEJ. POCHODZENIE JĘZYKOWE (XVI–XVIII WIEK)	289
Rozwiązanie skrótów opracowań i słowników	421
Inne skróty	425
Rozwiązanie skrótów źródeł	427
LITERATURA	441
SUMMARY	457

WSTĘP

1. Uwagi wstępne

Nazwiska kształtowały się i stabilizowały się w procesie kilkuwiekowej ewolucji. Do momentu pojawienia się przepisów prawnych występujące po imieniu drugie określenie człowieka funkcjonowało na podstawie zwyczaju, który kształtował się w ciągu kilku stuleci. W związku z tym w niniejszej monografii termin nazwisko jest używany w znaczeniu nazwiska zwyczajowego, czyli nieobjętego przepisami prawnymi, ale posiadającego takie cechy, jak nazwiska współczesne. Jak pisze Z. Kowalik-Kaleta: „Początki nazwiska zwyczajowego w XV wieku mają swoje źródło nie tylko w rozwoju państwa i jego kultury oraz w wykształceniu się świadomości narodowej i odczuciu języka jako wartości narodowej, ale także w sferze obyczajowej i aksjologicznej, tj. związanej z wartościami, jak tradycja rodzinna i rola ojca w rodzinie, a także w pojmowaniu przynależności do rodziny i więzi rodzinnych jako wartości, czego konsekwencją było pojmowanie jako wartości także wspólnego dla rodziny nazwiska” (2007, 410).

2. Cel, metoda i zakres opracowania

Niniejsza praca powstała w ramach zespołowego projektu badawczego „Historia nazwisk polskich w XVI–XVIII wieku”, realizowanego w Instytucie Sławiistyki PAN w Warszawie. Kierownikiem zespołu była profesor Zofia Kowalik-Kaleta. Opracowanie historii nazwisk z obszaru północno-wschodnich kresów Rzeczypospolitej przypadło w udziale autorce tej książki. Metoda opracowania uwzględnia założenia zastosowane w monografii *Historia nazwisk polskich. Na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV wiek)* autorstwa Z. Kowalik-Kalety, t. I, Warszawa 2007 (zob. *Wprowadzenie*, s. 11-19).

Celem opracowania jest ukazanie ewolucji nazwisk na obszarze północno-wschodnich kresów Rzeczypospolitej z uwzględnieniem szerokiego tła historycznego: uwarunkowań administracyjnych, gospodarczych, społecznych, politycznych, kulturowych i konfesyjnych w okresie od XVI do końca XVIII w.¹ Należy wspomnieć, że od 2007 roku ukazują się kolejne tomy *Antroponimii Polski od XVI do końca XVIII wieku*, które zawierają wybór artykułów hasłowych oraz wykazy nazwisk wraz z chronologią i geografiją. Cele, założenia i przedmiot badań są podobne do tych,

---

¹ Początki procesu kształtowania się nazwisk polskich opisała Z. Kowalik-Kaleta w monografii: *Historia nazwisk polskich. Na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV wiek)*, t. I, Warszawa 2007. W publikacji tej znajdziemy zwięzłą informację na temat opracowań poświęconych historii, strukturze i funkcjonowaniu nazwisk w różnych regionach Polski (s. 11-12). Ponadto omówienie stanu badań z zakresu antroponimii przedstawiono w wielu innych edycjach. Godna polecenia jest książka M. Sajewicza, w której Autor wyczerpująco przedstawił stan badań nad antroponimią wschodniej Polski ze szczególnym uwzględnieniem Podlasia, antroponimią pozostałej części Polski z podziałem na regiony, badania antroponimiczne na Białorusi, Ukrainie i w Rosji (*Nazwiska patronimiczne z formantem -uk w powiecie hajnowskim na Białostoczczyźnie na tle ogólnopolskim*, Lublin 2013, s. 26-39.)

które uwzględniono i zrealizowano w tej pracy. Niemniej obie prace zdecydowanie różnią się metodą opracowania, jak również zasobem analizowanych nazwisk. W *Antroponimii Polski* ze zrozumiałych względów ilość źródeł zawierających materiał antroponimiczny z kresów północno-wschodnich Rzeczypospolitej jest dość skromna, stąd też w zasobach analizowanych w tych pracach antroponimów udział nazwisk identycznych jest niewielki. Tak więc omawiane prace w pewnym stopniu (ograniczenie do obszaru kresów północno-wschodnich) uzupełniają się.

Analiza licznych zapisów źródłowych z XVI–XVIII w. pozwoliła na szczegółowe przedstawienie budowy językowej wszystkich używanych na północno-wschodnim obszarze Rzeczypospolitej typów nazwisk (patronimiczne, odmiejscowe, odapelatywne, odimienne, odetniczne, obcego pochodzenia) i ustalenie przynależności społecznej ich nosicieli. Wszystkie typy nazwisk zostały bogato udokumentowane zapisami wyekscerpowanymi z wielu rękopiśmiennych i drukowanych źródeł (materiały źródłowe przeważnie są przytaczane z podziałem na półwiecza) wraz z kontekstem historycznym. Zastosowanie metody socjolingwistycznej pozwoliło na określenie w większości przypadków przynależności społecznej nosicieli poszczególnych nazwisk. W badanym okresie wystąpiło społeczne zróżnicowanie nazwisk, tj. przewaga pewnych typów nazwisk wśród szlachty, a innych wśród mieszczan i chłopów.

Uwzględnione materiały źródłowe pozwoliły także prześledzić i udokumentować proces kształtowania się nazwiska zwyczajowego, na który złożyły się m.in. takie zjawiska jak: dziedziczenie nazwiska ojca przez dzieci, obejmowanie wspólnym nazwiskiem całej generacji (braci, siostr), przejmowanie nazwiska męża przez

zonę, wspólne nazwisko małżonków (w liczbie mnogiej). Ponadto objaśniono źródłosłów nazwisk na podstawie słowników i opracowań naukowych (zob. *Słownik nazwisk z północno-wschodnich kresów Rzeczypospolitej*).

Osadnictwo polskie w północno-wschodniej części Rzeczypospolitej Obojga Narodów występowało w bezpośrednim związku z udziałem licznych nazwisk polskich w antroponimii terytorium wchodzącego w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego (dalej WKL).

Największe osadnictwo polskie, o zróżnicowanym lokalnie natężeniu, występowało na Podlasiu, będącym przez kilka wieków przedmiotem walk i sporów między Litwą i Polską, oraz terytoriach przyległych: w województwie brzesko-litewskim, które do 1565 r. stanowiło część województwa podlaskiego oraz w powiecie grodzieńskim (zachodnia część województwa trockiego) (Ochmański 1982, 136). W związku z tym historia nazwisk polskich na tym obszarze znalazła się w centrum uwagi niniejszego opracowania. Niemniej jednak uwzględniono też dość bogaty reprezentatywny materiał źródłowy z pozostałych województw północno-wschodniej części WKL, głównie z województw: wileńskiego, nowogródzkiego i trockiego, w mniejszym zakresie z województw: mińskiego, mściławskiego, smoleńskiego i pozostałego obszaru (głównie Księstwa Żmudzkiego).

Ludność zamieszkująca obszar WKL (tzw. kresy północno-wschodnie Rzeczypospolitej), głównie Białorusini, m.in. za sprawą osadnictwa polskiego włączała się stopniowo w krąg kultury polskiej, czego przejawem była m.in. polonizacja nazwisk. Znaczna ilość używanych na badanym obszarze nazwisk charakteryzowała się podstawami polskimi i formantami obcymi lub też pod-

stawami obcymi i formantami polskimi, tworząc liczną grupę struktur o elementach mieszanych, zwanych hybrydami, stąd też w książce zwrócono uwagę na nazwiska zamieszkujących badane terytorium narodowości, a mianowicie na nazwiska wschodnio-słowiańskie, litewskie, tatarskie, żydowskie i niemieckie.

3. Materiały źródłowe

Materiał antropomiczny do opisu procesu kształtowania się nazwisk na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej w XVI–XVIII w. został wyselekcjonowany z licznych źródeł rękopiśmiennych i drukowanych. Ilość, zasobność materiałowa, a tym samym wartość źródeł dla badań antropomicznych w każdym stuleciu przedstawia się inaczej.

Materiały źródłowe dla XVI w. to przede wszystkim dokumenty podatkowe, lustracje, inwentarze miast i starostw, m.in. Augustowa, Brańska, Goniądza, Grodna, Łosic, Mielnika, Kleszczel, Knyszyna, Narwi, Suraza, Tykocina, a także ekonomii grodzieńskiej. Inwentarze sporządzono w związku z przeprowadzaną w WKL i na Podlasiu w połowie XVI w. reformą, tzw. pomiara włócną. Obszerne imienne rejestry szlachty zawierają popisy wojsk litewskich z 1528, 1565 i 1567 r., obejmujące wszystkie ziemie wchodzące w skład WKL, w tym Podlasie. Zachowały się kompletne spisy szlachty ziemi bielskiej i drohickiej składającej przysięgę na wierność Koronie polskiej w 1569 r., rejestry posiadłości szlacheckich i nazwiska ich właścicieli z powiatów: bielskiego, drohickiego i mielnickiego. Ponadto wykorzystano niektóre dokumenty tzw. Metryki Litewskiej, spisy urzędników WKL, akta sądowe brzeskie, grodzieńskie, mielnickie, mińskie, wileńskie, akta miejskie Goniądza i Knyszyna.

Materiał antroponimiczny dla XVII w. został wyekscerpowany z różnorodnych źródeł: ksiąg grodzkich, wójtowskich, burmistrzowskich niektórych miast (Brańsk, Mielnik), inwentarzy majątności orlańskiej, zabłudowskiej, aktów sądowych województw: podlaskiego, brzeskiego, trockiego, rejestrów włości białostockiej (1663, 1673). Ogromną obfitość różnorodnego materiału antroponimicznego zawiera rejestr pogłównego powiatu mielnickiego z 1662 r., rejestry podymnego poszczególnych województw WKL: brzeskiego (1667–1690), trockiego (1690), nowogródzkiego (1690), wileńskiego (1690), mściśławskiego (1667), smoleńskiego ((1650), Księstwa Żmudzkiego (1690), rewizja dóbr tatarskich (1631), spisy urzędników WKL, spisy deputatów Trybunału Głównego WKL, dokumenty Metryki Litewskiej (ML131).

W wydawanych drukiem źródłach autorzy opracowań na ogół stosują się do ogólnych zasad wydawniczych podanych w *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w.* (red. K. Lepszy, Wrocław 1953). Oznacza to mniejszą lub większą ingerencję w oryginalny materiał historyczny, np. w poszczególnych edycjach opublikowanych rejestrów podymnego ujednolicono formy grzecznościowe, skracając je (np. p., jw., jmp., jejmp.). Błędne przekazy nazwisk posiadaczy dóbr i nazw geograficznych w danym źródle skonfrontowano z innymi źródłami (informacje korygujące zamieszczono w przypisach).

Wiele ksiąg metrykalnych z XVII w. uległo zniszczeniu. W tym opracowaniu wykorzystano metryki chrzestne parafii kryńskiej (l. 1605–1668), parafii suraskiej (l. 1612–1618), parafii tykocińskiej (od 1665 r.), parafii korycińskiej (l. 1688–1705).

Najbogatszym źródłem materiału antroponimicznego dla XVIII w. są księgi metrykalne parafii katolickich i unickich. Uwzględniona została też księga metrykalna parafii mahome-

tańskiej w Studziance (ostatnie lata XVIII w.). Zachowały się również różnego rodzaju inwentarze, rejestry pogłównego, lustracje, spisy podatkowe. Warto wymienić tu obszerny Inwentarz J.K. Branickiego z 1771–1772 i Inwentarz z 1775 r., bez których trudno wyobrazić sobie badanie antroponomii Białegostoku, miasta, które na przestrzeni XVIII wieku urosło do rangi najważniejszego ośrodka życia społeczno-politycznego i gospodarczego Podlasia. Obfity materiał antropomiczny zawierają spisy urzędników WKL.

Badania nad historią nazwiska polskiego w dużej mierze zależą od jakości zachowanych zabytków piśmiennictwa, czyli materiałów źródłowych, dostarczających niezbędnych informacji o poszczególnych etapach kształtowania się drugiego członu zestawienia antropomicznego. Wiek XVII, zdawałoby się, powinien dostarczać bogatych informacji na ten temat, bowiem był to okres obfitujący w różnego rodzaju dokumenty. Jednak po penetracji zasobów archiwalnych okazuje się, że nie zachowały się one w równomiernym stopniu dla poszczególnych regionów Polski. Jeśli chodzi o Podlasie, w wielu wypadkach materiałów źródłowych trzeba poszukiwać poza granicami kraju: w archiwach Wilna, Mińska, a nawet Moskwy. Polskie archiwa gromadzą stosunkowo niewielką ilość dokumentów. Są one bardzo często rozproszone po całym kraju. Część zachowanych materiałów znajduje się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, inne w wojewódzkich archiwach Białegostoku, Lublina, Krakowa. Zachowane źródła nie przedstawiają jednakowej wartości dla badań nad historią nazwisk na północno-wschodnim obszarze Rzeczypospolitej. Można powiedzieć, że nawet jedno źródło zawiera zróżnicowane zapisy nazw osobowych, które w nierównym stopniu dostarczają informacji, np. o statusie społecznym osoby,

jej wyznaniu, dziedziczeniu nazwy osobowej po przodkach lub obejmowaniu nazwiskiem męża (ojca) całej rodziny. Inwentarze i rejestry pomiarywłócznej oraz wszelkiego rodzaju spisy ludności przeprowadzane w związku z tzw. podatkiem pogłównym zawierają bogaty zasób antroponimów i odzwierciedlają stan osobowy królewszczyzn, ale brakuje w nich wielu potrzebnych informacji, np. o wyznaniu, obejmowaniu nazwiskiem męża żony i innych. Tych informacji musimy szukać w pozostałych dokumentach, np. aktach sądowych, testamentach, plenipotencjach, zeznaniach, korespondencji prywatnej, które zwykle zebrane są w księgach grodzkich, miejskich. Materiały ksiąg miejskich (sądowych, burmistrzowskich, wójtowskich) w porównaniu ze spisami do podatku pogłównego dostarczają mniej materiału nazewniczego, ale z pewnością więcej informacji niezbędnych do odtworzenia procesu kształtowania się nazwisk.

Wszystkie wymienione w tej pracy źródła są podane w spisie na końcu opracowania.

4. Grupy społeczne wyodrębnione w badaniach nad nazwiskami

Skład społeczeństwa na badanym terytorium od początku intensywnej kolonizacji, tj. od XV w., do czasu, kiedy procesy osadnicze ustały, tj. do XVIII w., pozwala wyodrębnić grupy społeczne i zawodowe w celu dokonania analizy społecznej przynależności nosicieli wyodrębnionych w źródłach typów nazwisk, przede wszystkim nazwisk odapelatywnych, odmiejscowych oraz nazwisk typu patronimicznego.

Przyjęto, że na pochodzenie społeczne wymienionych w źródłach osób wskazują łacińskie i polskie określenia poprzedzające

imiona oraz nazwiska i charakter dokumentu. Szlachtę określają słowa *nobilis*, *generosus*, *ślachetny*, *urodzony*, *pan*, *heres*, *dominus*, *dworiantin* (wschł.), *kniaź* (też skrót k., kn.), skróty typu *p.*, *jmp*, *iegomć* oraz nazwy piastowanych godności i urzędów (np. *podstoli*, *podkomorzy*, *miecznik*, *koniuszy*, *ciwun*, *sędzia*, *starosta*); mieszczan określają słowa *honestus*, *famosus*, *oppidanus*, *sławny*, *mieszczanin* oraz nazwy wykonywanych zawodów i funkcji; na chłopów wskazują określenia *laboriosus*, *kmetho*, *pracowity*; do duchownych odnoszą się określenia *religiosus*, *honorabilis*, *venerabilis*, *wielebny*, *xiądz*, *pleban*, *pop*, *swiaszczennik* (wschł.) oraz pełnione funkcje kościelne. Wymienione określenia, być może, zgodnie z sugestiami historyków, w niektórych przypadkach miały charakter zwyczajowy, kurtuazyjny. Niemniej jednak w XVI w. wyraźnie wyodrębniły się stany społeczne i zaczęto przywiązywać większą wagę do określania przynależności stanowej, zwłaszcza szlachta i możnowładztwo konsekwentnie broniło swojej odrębności i przywilejów, również tych natury prestiżowej (zob. Tazbir 1983, Wyczański 1991).

Pochodzenie społeczne czasami można określić na podstawie charakteru samego dokumentu, posiadanych godności, pełnionych urzędów, np. popisy wojenne wojsk litewskich (skrót PWL) oraz spisy urzędników i spisy deputatów WKŁ (skrót UWKL, DTG) zawierają nazwy osobowe szlachty i bojarów, dokumenty miejskie uwzględniają głównie mieszczan (np. Akta albo sprawy miasta knyszyńskiego 1533–1580 – skrót AK). W większości dokumentów osoba o nieokreślonym kontekstowo statusie społecznym, występująca w dokumentach miejskich, może być uważana za mieszczanina lub za mieszkańca miasta.

Na podstawie przedstawionych wskaźników można wyodrębnić następujące grupy społeczne:

- *szlachta* (sz) – wszystkie warstwy (możno władztwo, średnia szlachta, drobna szlachta zagrodowa, szlachta brukowa);
- *szlachta-bojarzy* (szb) – warstwa pośrednia między szlachcą a chłopami;
- *mieszczanie* (m) – mieszkańcy miast, w tym rzemieślnicy (na badanym obszarze w małych, przeważnie rolniczych, miastach nie było patrycjatu i bogatych kupców);
- *chłopi* (ch) – wszystkie grupy chłopów, w tym najbardziej znacząca, czyli sołtysi, młynarze, karczmarze;
- *duchowni* (d) – duchowieństwo;
- *osoby nieznanego pochodzenia* (pn) – w odniesieniu do tych, których przynależność społeczną trudno określić, chodzi głównie o chłopów i mieszczan, i być może biedną szlachtę zagrodową.

Na badanym obszarze współistniało kilka wyznań, ale jako odrębny stan historycy traktują jedynie dominujące duchowieństwo katolickie (Wyrobisz 1981, 193); na obszarze ruskim WKL też duchowieństwo prawosławne. Wyróżnienie duchowieństwa jako odrębnego stanu ma w zasadzie charakter umowny, bowiem członkowie tej społeczności wywodzili się z trzech podstawowych stanów, głównie szlacheckiego.

Część I

HISTORIA OSADNICTWA, UWARUNKOWANIA ADMINISTRACYJNE, GOSPODARCZE, SPOŁECZNE, WYZNANIOWE I ETNOLINGWISTYCZNE

Historia kształtowania się nazwisk jest związana z dziejami określonego narodu: uwarunkowaniami społeczno-politycznymi, gospodarczymi, kulturowymi i konfesyjnymi, czyli szeroko rozumianymi czynnikami kulturowymi obejmującymi swym zasięgiem zarówno sferę kultury materialnej, jak i duchowej. Krótki rys historyczny z pewnością jest niezbędny do zrozumienia, właściwej interpretacji i opisu procesu kształtowania się nazwisk na danym terytorium. Dla niniejszego opracowania szczególnie ważne są dzieje wielowiekowych złożonych stosunków polsko-litewskich.

Początki kontaktów polsko-litewskich sięgają XIII w. (umowie przyjęto lata 1208–1210). W okresie do unii w Krewie miały miejsce polsko-litewskie przymierza, małżeństwa dynastyczne, najazdy litewskie na ziemie polskie (ponad 50; problem najazdów polskich na Litwę jest słabo zbadany). Zawarta w 1385 r. unia krewska była jednym z najważniejszych wydarzeń w dziejach Europy Środkowo-Wschodniej. Z jednej strony unia ta kończyła wstępny

etap stosunków polsko-litewskich, z drugiej zaś, zaczynała nowy etap w dziejach tych stosunków, który doprowadził do unii lubelskiej w 1569 r. (Błaszczyk 1998, 270).

Obok skutków bezpośrednich (np. przyłączenie Litwy do Polski – to uzgodnienie nie zostało zrealizowane, chrzest Litwy w 1387 r., wspólna walka przeciwko Krzyżakom) badacze wyodrębniają kilka dalekosiężnych skutków unii krewskiej. Były to m.in.:

1. Zmiana układu sił w Europie Środkowo-Wschodniej, bowiem polsko-litewskie państwo stało się mocarstwem.
2. Pokonanie wspólnymi siłami Zakonu Krzyżackiego i odzyskanie strat terytorialnych.
3. Przyjęcie zdobyczy cywilizacji Zachodu przez Litwę za pośrednictwem Polski: religii katolickiej, oświaty, nauki, kultury i sztuki, różnych instytucji społecznych, gospodarczych i politycznych. Był to jeden z najdonioślejszych sukcesów unii. Właśnie na tej płaszczyźnie skutki tej unii i wszystkich następnycy okazały się wyjątkowo bogate i trwałe.
4. Przyspieszenie feudalizacji WKL, tj. upowszechnienie stosunków feudalnych, a zatem m.in. powstanie stanu szlacheckiego, poddaństwo chłopów, ustrój folwarczno-pańszczyźniany.
5. Stworzenie warunków do zbliżenia Polski i Litwy na wszystkich płaszczyznach (m.in. wzrost świadomości narodowej obu narodów, przełamywanie wzajemnych uprzedzeń) (zob. więcej na ten temat: Błaszczyk 1998, 258-263; Ochmański 1990, 137).

W 1569 r. terytorium Wielkiego Księstwa Litewskiego zmniejszyło się w rezultacie postanowień inkorporacyjnych

Zygmunta Augusta. Inkorporacja ziem południowo-ruskich nastąpiła na mocy uchwały sejmu koronnego z 1569 r. Zygmunt August przyłączył wówczas do Polski Podlasie, Wołyń, ziemię kijowską, a także wschodnie Podole (województwo braclawskie). Województwo połockie i smoleńskie zajęła Moskwa (Wisner 1999, 63; Żenkiewicz 2001, 77).

W dniu 28 czerwca 1569 r., po długich i trudnych negocjacjach, Polska (Korona Polska) i Litwa (Wielkie Księstwo Litewskie) zawarły unię, tworzącą wspólne państwo: Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Było to wówczas drugie w Europie pod względem powierzchni państwo. W wyniku połączenia potencjałów demograficznych, społeczno-gospodarczych i polityczno-militarnych Polski i Litwy powstało regionalne mocarstwo w Europie Środkowo-Wschodniej (Błaszczyk 2002, 161). Unia lubelska zatwierdzając dotychczasową zasadę wspólności osoby panującego, wprowadziła wspólny Polsce i Litwie sejm, którego uchwały miały obowiązywać w obu krajach. Litwa zachowała swą państwowość o ograniczonej suwerenności (osobna administracja, własne wojsko, skarż, sądownictwo i prawodawstwo). Oddzielne pozostały wszystkie urzędy. Odrębność narodowa Litwinów została podkreślona przez ustalenie zasady „Obojga Narodów”, zachowanej aż do końca istnienia Rzeczpospolitej. Północno-wschodni obszar Rzeczpospolitej Obojga Narodów obejmował etnicznie terytoria Litwy, Białorusi, Żmudzi, Jaćwieży (w średniowieczu zajmowała obszar między jeziorami Mamry, Śniardwy a rzekami Biebrzą, Niemnem i Szeszupą) (Ochmański 1982, 136).

Niektóre z wymienionych skutków unii krewskiej (zob. pkt. 3-5) oraz kolejne przymierza wraz z najważniejszym, czyli unią lubelską z 1569 r. pośrednio wpływały na kształtowanie, rozwój i stabilizację systemu antroponimicznego na północno-wschod-

nim obszarze Rzeczypospolitej Obojga Narodów, szczególną zaś rolę odegrały czynniki o charakterze polonizacyjnym.

1. Terytorium i osadnictwo

Centralne w WKL województwo wileńskie zostało powołane przez króla polskiego Władysława Jagiełłę i wielkiego księcia litewskiego Witolda podczas zjazdu w Horodle jesienią 1413 r. Stanowiło ono terytorialną kontynuację księstwa wileńskiego Olgierda i jego następcy Jagiełły. Utworzone jednocześnie w Horodle województwo trockie było spadkobiercą księstwa trockiego z okresu panowania Kiejstuta. Oba województwa tworzyły razem ze Żmudzią tron terytorialny państwowości litewskiej w XV i na początku XVI w. Województwo kijowskie powstało w 1471 r. W XVI w. wyodrębniono kolejne jednostki administracyjne: w 1504 r. województwo połockie, w 1507 r. – nowogródzkie, w 1511 r. – witebskie, w 1513 r. – podlaskie. Województwa braclawskie, brzeskie, mińskie, mścisławskie oraz wołyńskie utworzono w 1558 r. (Wisner 1999, 43). Powstałe w 1508 r. województwo smoleńskie już w kilka lat później zostało utracone na rzecz państwa moskiewskiego. Odzyskano je w latach 1609–1618 w wyniku wojny z Moskwą. Pomimo ponownej utraty (formalnie w 1667 r.) województwo smoleńskie aż do 1793 r. nadal stanowiło administracyjno-prawną część Rzeczypospolitej (Wstęp, RPS 2009, 3-4, 45).

Ostateczny kształt terytorialny, jak i obowiązujący niemal do końca Rzeczypospolitej podział administracyjny, osiągnęło województwo wileńskie w trakcie reformy administracyjnej przeprowadzonej w WKL przez Zygmunta Augusta w latach 1565–1566. Podzielono je wówczas na wzór koronny na pięć dużych powiatów

sądowych (wileński, oszmiański, lidzki, wiłkomierski i brasławski), które stanowiły zarazem podstawowe jednostki administracji państwowej, podziału wojskowego kraju, także autonomii politycznej stanu szlacheckiego z odrębnym sejmikiem i sądami (UWKL 2004, 5).

W 1569 r., po zawarciu unii lubelskiej, w granicach WKL znalazły się województwa brzeskie, mińskie, mścisławskie, nowogródzkie, trockie, wileńskie (zob. wcześniej), witebskie oraz Księstwo Żmudzkie (Wisner 1999, 63).

Do następnych istotniejszych zmian terytorialnych i w strukturze administracyjnej doszło dopiero pod sam koniec istnienia Rzeczypospolitej, na skutek reform Sejmu Wielkiego (l. 1788–1792) i drugiego rozbioru (1792 r.). Zmiany były wynikiem racjonalizacji struktury administracyjnej kraju, ale też następstwem zmian terytorialnych spowodowanych stopniowym wchłanianiem Wielkiego Księstwa Litewskiego przez Rosję (UWKL 2004, 5).

Dla historii nazwisk polskich na północno-wschodnim obszarze dawnej Rzeczypospolitej jednym z ważnych zagadnień jest osadnictwo polskie w WKL. Problematyka ta ciągle stanowi przedmiot uwagi historyków, dokonywane są uściślenia i korekty dotychczasowych ustaleń oraz prezentowane nowe rezultaty badań (zajmowali się tą problematyką m.in. J. Bardach 1988, M. Kosman 1981, H. Łowmiański 1961, J. Ochmański 1989, H. Paszkiewicz 1938, B. M. Topolska 1987, J. Jurkiewicz 1994, Błaszczuk 1998).

Wśród badaczy panuje przekonanie, że w polskim osadnictwie szlacheckim na obszarze WKL szczególną aktywność przejawiała szlachta podlaska, co wynikało z faktu, że przed 1569 r. Podlasie stanowiło część tego państwa. Szlachta podlaska miała więc otwarty dostęp do urzędów i możliwość nabywania dóbr

w państwie litewskim na takich samych zasadach, jak szlachta litewska. Według ustaleń H. Łowmiańskiego, szlachta podlaska stanowiła 23% ogółu stanu szlacheckiego Litwy (Jurkiewicz 1994, 245). Dla szlachty koronnej większe możliwości osiedlania się na Litwie stworzyło dopiero zawarcie unii lubelskiej, niemniej bariery chroniące przed zbyt dużą migracją nadal istniały (Bardach 1988, 200-201).

Do tej pory brak nawet ogólnego szacunku liczebności szlachty polskiej osiadłej w państwie litewskim. Jednak na uwagę zasługują mniej lub bardziej szczegółowe opracowania na temat kilku enklaw zasiedlonych przez szlachtę koronną na Litwie, np. w powiecie oszmiańskim w XVI–XVIII w., w powiecie brzeskim, na terenie Nowogródzyczyny (zob. Jurkiewicz 1994, 245). Były też rodziny koronne na stałe wiążące swą przyszłość ze Smoleńszczyzną (np. Paskowie, Wojewódzcy, Mrowińscy, Milewscy itd.) (Wstęp w RPS 2009, 42).

Migracja Polaków do litewskich miast bierze swój początek u schyłku XIV w. i dotyczy głównie Wilna i Brześcia. Wzmożenie napływu Polaków nastąpiło w wieku XVI w związku z wyraźnym wzrostem urbanizacji Litwy. Nadal najczęściej wybierano Wilno, które stanowiło centrum polityczne kraju, główny ośrodek gospodarczy oraz centrum kultury i życia religijnego kraju. Jak stwierdziła M. Łowmiańska „...w mieście przeważała wówczas ludność katolicka, która pod względem językowo-kulturalnym była w większości polska, w małym procencie niemiecka i litewska. Polacy przeważali też wśród unitów, dyzunitów i protestantów” (Łowmiańska 1929, 91).

Obok Wilna i Brześcia w XVI w. największe skupiska ludności polskiej były w Grodnie, Kownie, Kiejdanach i Nieświeży (Topolska 1987, 166-185).

Osadnictwo chłopów polskich wyraźniej zaznaczało swą obecność w rejonach nadgranicznych, w głębi WKŁ (na terenie białoruskim) na ogół ulegało asymilacji. Nie miało ono istotnego wpływu na przemiany stosunków etnicznych na tamtejszej wsi (Jurkiewicz 1994, 250).

Od unii krewskiej do rozbiorów Rzeczpospolitej, jak twierdzi J. Ochmański, „...nie daje się stwierdzić, by istniał jakiś prąd osadniczy z ziem polskich na Litwę i Ruś Litewską. Przybywają w te strony osadnicy – Lachy, Mazury, osiadają po miastach i wsiach, ale pojedynczo, z czasem znajdzie się ich w jednej miejscowości po kilku, ale nigdy masowo” (Ochmański 1989).

U schyłku XVIII w. ogół szlachty można uznać za spolszczony pod względem kulturalno-językowym. Ludność chłopską należy traktować jako białoruską i litewską. Wyodrębnienie polskojęzycznej ludności wśród chrześcijańskich mieszkańców miast jest trudne i wymaga badań. Przepuszcza się, że u schyłku XVIII w. spolszczona chrześcijańska ludność miast mogła stanowić około 10% mieszkańców (Jurkiewicz 1994, 251).

Prezentując historię osadnictwa w Wielkim Księstwie Litewskim nie można pominąć szczególnej jego części, czyli Podlasia¹. Ze względu na duże znaczenie tego pogranicznego terytorium w stosunkach polsko-litewskich, badacze na ogół poświęcają Podlasiu sporo uwagi.

---

¹ Nazwa „Podlasie” znajduje się w źródłach pochodzących z końca XV w. Upowszechnienie się tej nazwy ma miejsce w wieku XVI. W dokumentach sporządzonych w kancelarii Wielkiego Księstwa Litewskiego zawsze występowała w ruskiej formie „Podlaszje”. Etymologia nazwy jest wywodzona od zwrotu „Pod Lachami”, który określał tereny u granic ziem polskich (Jabłonowski 1909, cz. II, s. 3-4; Wiśniewski 1970; Tyszkiewicz 1982).

Do 1569 r. Podlasie stanowiło nierozdzielnie składową Wielkiego Księstwa Litewskiego. Po unii lubelskiej znalazło się w granicach Korony Polskiej. Podlasie obejmowało ziemie położone na styku terytoriów zajmowanych przez ludy słowiańskie i bałtyckie. Stanowiło szeroką strefę wzajemnego zachodzenia na siebie ludności polskiej i ruskiej, stanowiąc zarazem granicę między Słowianami Wschodnimi i Zachodnimi.

Początki osadnictwa sięgają X w. Od zachodu napływała na ten obszar nadwiślańska ludność mazowiecka, która zajęła ziemie nad Bugiem i wzdłuż Muchawca, objęła całe dorzecze górnej Narwi, sięgając aż nad Niemen i okolice Nowogródka. Nad dopływami górnej Biebrzy i nad Niemnem utrzymywała się jeszcze pierwotnie tu osiadła ludność bałtycka: na zachodzie jaćwieska, na wschodzie litewska. W początkach XI w. większość ziem nad Bugiem i Narwią należała do państwa polskiego i była gęsto zaludniona przez Mazowszan. Około 1041 r. ziemie nad Bugiem i górną Narwią opanowali książęta ruscy i założyli tu grody Mielnik, Drohiczyn i Suraż, a także prawdopodobnie (być może zrobili to wcześniej książęta polscy) Brańsk, Kamieniec (Litewski) i kilka mniejszych. Okresowo Podlasie obejmowało też ważny gród nad Bugiem – Brześć. Pod tymi grodami wśród silnych jeszcze Mazowszan licznie osiedlała się ludność ruska, głównie pochodzenia wołyńskiego (Bieniak 1963; Kamiński 1961; Wiśniewski 1977, 10; Błaszczuk 1998, 101).

Do początku XIV w. Podlasie należało do Rusi (księstwo halicko-włodzimierskie). W pierwszej połowie tegoż stulecia zostało opanowane przez Litwinów i stało się przedmiotem długotrwałego sporu mazowiecko-litewskiego (Błaszczuk 1998, 101).

Po zawarciu unii krewskiej (1385), pomimo względnego spokoju, przynależność państwowa ziem nadbużańskich i nad-

narwiańskich pozostawała niestabilizowana. W końcu XIV w. tereny Podlasia znalazły się w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego w księstwie trockim. Jeśli chodzi o administrację kościelną, to ziemie nad Narwią i Bugiem pozostały w granicach biskupstw wołyńskich obrządku łacińskiego i greckiego, a tereny północne znalazły się w biskupstwie łacińskim wileńskim. Czynniki te wywarły istotny wpływ na przebieg i charakter nowego osadnictwa (Ochmański 1982, 74-75).

W 1391 r. Jagiełło oddał ziemię drohicką wraz z grodami Drohiczyn, Mielnik, Suraż i Bielsk księciu Januszowi Mazowieckiemu. Zatem na południu województwa podlaskiego nasiłło się osadnictwo polskie (Wiśniewski 1980, 19).

Po 1440 r. powrócił spór o Podlasie, które Polacy usiłowali zagarnąć i przyłączyć do Polski. Jednak Litwa odebrała te ziemie w 1444 r. Utrwalenie się rządów książąt litewskich spowodowało dalszy rozwój osadnictwa ruskiego. Nad Bugiem i Narwią pojawili się także osadnicy litewscy. Aby umocnić swoje panowanie, władcy litewscy osadzili pod grodami i na szlakach głównych dróg bojarów litewskich i ruskich, którzy byli zobowiązani do służby wojennej i zamkowej. Wzmocnieniu uległo także osadnictwo ruskie we wsiach chłopskich znajdujących się dookoła grodów. Za czasów litewskich w XV w. koło Brześcia i Kamieńca zagęszczało się osadnictwo ruskie, zarówno chłopskie, jak i szlacheckie. Posuwało się ono w kierunku północnym, docierając do Bociek i granic ziemi bielskiej. Nie sprzyjało to napływowi większej liczby Litwinów i Polaków, dlatego też powstały tam tylko dwa kościoły w Milejczycach w 1529 r. i w Wilanowie w 1527 r., cerkwi było siedem.

Na ziemiach między Narwią i Biebrzą, w powiecie goniądzkim, w XV w. był tylko gród Goniądz z kościołem ufundowa-

nym przez księcia Witolda. Wśród osadników napływających do końca XV w. przeważali Mazowszanie i Litwini, Rusini stanowili zdecydowaną mniejszość. Tak więc obok licznych wsi mazowieckich (w tym nowe wsie drobnej szlachty) powstawało sporo wsi litewskich: Downary, Ginie, Jaświły, Masie, Mejły, Radzie, Zubole, Zucielec, Zyburty, Zodzie i inne, i stosunkowo mało ruskich Hornostaje, Kołodziej, Mikicin.

Rządy litewskie na omawianym obszarze wzmacniano drogą nadań na rzecz możnowładztwa litewsko-ruskiego. Dobra ziemskie były nadawane bojarom zasłużonym w służbie państwowej i osobistej. W 1433 r. gród Tykocin z przyległą włością wielki książę Zygmunt Kiejstutowicz nadał swemu marszałkowi Janowi Gasztołdowi. Pojawiły się więc tu silne skupiska ludności pochodzenia litewsko-ruskiego. Około połowy XV w. Kazimierz Jagiellończyk (wspólny władca Polski i Litwy w latach 1440–1492) nadał Litwinowi Racze Tabutowiczowi obszar puszczański nad rzeką Białystok. W wyniku kolonizacji powstały tu dobra Białystok i Dojlidy z licznymi wsiami. Około 1483 r. Rusin Iwan Chodkiewicz otrzymał Gródek i wielki pas puszczy między rzeką Supraśl a wsiami suraskimi i bielskimi. Chodkiewiczowie kontynuowali zasiedlanie puszczy dookoła Gródka i Zabłudowa. W 1634 r. dobra Zabłudów liczyły trzydzieści cztery miejscowości, w tym sześć bojarskich. Otrzymali również Choroszcz z okolicą. Kolejny ośrodek dóbr Chodkiewiczów wytworzył się nad Supraślą. Ród ten wywarł znaczny wpływ na utrzymanie się wyznania wschodniego i języka ruskiego na posiadanych terytoriach. Przewaga mieszanej ludności ruskiej pochodzenia północnouwkrainieckiego i białoruskiego była wyraźna. Świadczą o tym m.in. liczne nazwy ruskie i brak wiejskich kościołów katolickich. W 1509 r. Białorusin Iwan Sapieha, sekretarz króla Zygmunta I,

dostał włość Boćki, która prawdopodobnie była dobrze zasiedlona, o czym mogą świadczyć już istniejące dwie cerkwie. W 1513 r. ufundował kościół dla drobnej szlachty mazowieckiej zamieszkującej okoliczne wsie. Litwin Olechno Kmita Sudymowicz z Chożewa, wojewoda wileński, otrzymał Siemiatycze z przyległymi ziemiami, gdzie powstało sześć wsi. Zakładane w dobrach prywatnych miasteczka zasiedlała również ludność polska, dla której fundowano kościoły katolickie. W niektórych miastach wyodrębniały się osobne dzielnice: Ruska i Lacka (Jabłonowski 1909, 192, Wiśniewski 1980, 15-26).

Tak więc na terytorium między Bugiem a Supraślą i Narwią wytworzyło się bardzo zróżnicowane pod względem społecznym, etnicznym i religijnym osadnictwo. Pomimo różnych podziałów proces mieszania się grup etnicznych przebiegał pomyślnie, czemu m.in. sprzyjała podległość jednej władzy, tj. Radziwiłłom i ich urzędnikom. Stopniowe przejmowanie faktycznej władzy przez panów litewskich rozpoczęło się od 1492 r. na mocy przywileju Aleksandra Jagiellończyka (powtórzony w 1506 r. przez Zygmunta I), który głosił, że bez zgody rady panów książę (lub wspólny władca – król) nie będzie stanowił żadnych nowych praw. Najważniejsze urzędy na Litwie należały do trzech najpotężniejszych rodów: Kieżgajłów, Gasztołdów i Radziwiłłów. Na Podlasiu powstało znane powszechnie rajgrodzko-goniądzkie „państwo” Radziwiłłów. Pierwszą próbę złamania przewagi możnowładców podjęła królowa Bona zmuszając magnatów do zwrotu bezprawnie zagrabionych ziem państwowych (Ochmański 1982, 111-114).

W 1524 r. królowa Bona zajęła się zarządzaniem ogromnymi dobrami królewskimi w Wielkim Księstwie Litewskim. Na jej polecenie urzędnicy rozpoczęli porządkowanie całości gospodarki,

kontrolowanie nadań i granic własności. Pociągnęło to za sobą istotne zmiany w strukturze osadnictwa. Rozpoczęto reformę rolną, tzw. pomiarę włóczną, polegającą głównie na skomasowaniu rozproszonego luźnego osadnictwa w duże zwarte wsie ulicówki, o ściśle określonych granicach z gruntami podzielonymi na trzy pola, pomierzone na włóki i morgi. Wymagało to wymiany części ziem między królewszczynami a wsiami należącymi do szlachty. Równocześnie przeprowadzali pomiarę i kolonizację swych ziem możni panowie podlascy (Kutrzeba 1914, 85-96).

Włączenie w 1566 r. ziemi brzeskiej do nowego województwa brzeskiego, a województwa podlaskiego w 1569 r. do Korony (unia lubelska), osłabiło wpływy ruskie na Podlasiu, przerwało działalność urzędników litewsko-ruskich i napływ Litwinów i Białorusinów (Wiśniewski 1980, 15-26).

Włączone do Korony województwo podlaskie zajmowało wąski pas ziem pogranicza Korony i Litwy, który na północy obejmował grody Rajgród i Augustów, w części centralnej Tykocin, Brańsk, Bielsk, Drohiczyn, Siemiatycze i Mielnik oraz znaczny obszar na południe od Drohiczyna i na lewym brzegu Bugu, aż po Liwiec na południowym zachodzie. Terytorium to nie było geograficznie zwarte, a brak naturalnych granic stwarzał dogodne warunki dla wielokierunkowych migracji różnych grup etnicznych.

Lata 1655–1708 to okres ogromnych zniszczeń wojennych i ponownej odbudowy osadnictwa. Najazd szwedzki (1655–1657), najazd Siedmiogrodzian (1656–1657), najazd moskiewski (1658–1660) i przechody wojsk litewskich i koronnych przyniosły pożary, rabunki, zabójstwa, epidemie i głód niszcząc setki wsi i tysiące ludności. Ludność województwa podlaskiego zmniejszyła się z około 250 tys. do ok. 125 tys. Najbardziej ucierpiały miasta

i wsie królewskie, np. Kleszczele i Mielnik były doszczętnie spalone. Podlasie było jednym z najbardziej zniszczonych regionów Polski (Topolski 1958, 309-343).

Cechą charakterystyczną ponownego osadnictwa był zwiększony napływ Polaków, drobnej szlachty mazowieckiej, różnych urzędników i sług królewskich. W niektórych rejonach ludność pochodzenia litewskiego i jaćwieskiego uległa rusyfikacji lub polonizacji.

Kolejna wojna ze Szwecją, tzw. wojna północna, na progu XVIII wieku przyniosła nowe zniszczenia i straty ludności. Po ponownym zasiedleniu opustoszałych wsi skolonizowano resztki Puszczy Bielskiej (Wiśniewski 1980).

Osadnictwo żydowskie i tatarskie zasługuje na odrębną uwagę. W Wielkim Księstwie Litewskim Żydzi pojawili się już w XIV wieku. Prawdopodobnie przed 1495 rokiem, a więc przed wydaniem przez Aleksandra Jagiellończyka edyktu, na którego podstawie wydano Żydów z Wielkiego Księstwa Litewskiego. Nieliczni zamieszkiwali tylko w większych osadach przy zamkach w Brześciu, Trokach i Grodnie. Pozostać mogli jedynie ci, którzy zdecydowali się przejść na wiarę chrześcijańską. Była to pierwsza tego typu akcja w Europie Środkowo-Wschodniej i jedyna w dziejach Rzeczypospolitej. Powrót Żydów na tereny Wielkiego Księstwa Litewskiego rozpoczyna się w 1503 r. po cofnięciu wydanego w 1495 r. zakazu pobytu (Kutrzeba 1914, 101; Błaszczuk 2002, 221).

Żydzi zamieszkiwali głównie zachodnią część państwa, czyli województwa: trockie (od Kowna na południe), wileńskie (z Wilnem), brzeskie (do Pińska na wschodzie), podlaskie (całe), nowogródzkie (do Klecka na wschodzie) i częściowo wołyńskie (Błaszczuk 2002, 223).

Na Podlasie przez cały wiek XVI i połowę XVII napływali Żydzi litewscy, uchodźcy z miast Korony, które uzyskały przywilej „de non tolerandis Judaeis”, prześladowana ludność żydowska z Niemiec oraz zagrożeni przez wojska Chmielnickiego uchodźcy z terytorium Ukrainy. Dużo Żydów – uchodźców z Korony i Litwy, osiedliło się w województwie podlaskim w latach 1663–1717 (Leszczyński 1979, 53; Leszczyński 1989, 8).

Żydzi osiedlali się w miastach podlaskich, położonych między Litwą a Koroną, ponieważ tędy wiodły szlaki handlowe oraz drogi migracji ze Wschodu na Zachód. Z biegiem czasu liczba ludności żydowskiej wzrastała dość intensywnie, np. w 1655 r. spośród czternastu miast powiatu bielskiego w dziesięciu zamieszkiwali Żydzi, a w czterech były już gminy żydowskie. Poczynając od 2 p XVII wieku ludność żydowska osiedlała się także we wsiach.

Podstawowymi zajęciami i źródłem utrzymania ludności żydowskiej były: rzemiosło, karczmarstwo i szynkarstwo, handel zagraniczny, handel dalekosiężny, handel lokalny, pożyczanie pieniędzy i dzierżawy (Leszczyński 1973, 3-31; Jabłonowski 1910, cz. III 86-89; Maroszek 1989, 56-69).

Na przestrzeni czasu ludność żydowska stanowiła coraz większy procent mieszkańców miast i w znacznym stopniu przyczyniła się do dynamizacji życia gospodarczego (Alexandrowicz 1996b, 153, Leszczyński 1980). Wzmoczona akcja osadnicza ludności żydowskiej w miastach zaznaczyła się głównie u schyłku XVIII w., szczególnie na terenie diecezji wileńskiej (najgęstsza sieć gmin żydowskich w tej diecezji miało województwo podlaskie i trockie). Sprzyjało temu procesowi zarówno prawo krajowe, jak i tolerancyjna polityka władz kościelnych (Kasabuła 1998, 478, 481).

Tatarzy przybyli na Litwę już za czasów wielkiego księcia litewskiego Witolda. Świadoma polityka kolonizacyjna Witolda polegała na osadzaniu Tatarów wokół głównych ośrodków politycznych państwa: Trok, Wilna, Krewa, Nowogródka, Grodna i Mińska; na Podlasiu m.in. pod Drohiczynem oraz innymi miasteczkami między Narwią i Bugiem. Celem tej polityki była szybka mobilizacja wojska tatarskiego i ochrona przed przewrotami wewnętrznymi.

W XVII w. Tatarzy spod Wilna, Lidy i Nowogródka zaczęli osiedlać się w najbardziej opustoszałych w wyniku wojen wsiach podlaskich. Na mocy przywilejów z 1679 r. osadzono Tatarów w ekonomicznych królewskich – brzeskiej, kobryńskiej i grodzieńskiej. Pułkownika Samuela Murzę Koryckiego osadzono wraz z oddziałem w ekonomii brzeskiej między Białą Podlaską a Bugiem (we wsiach Lebedziewo, Małaszewicze, Litwinki, Kleszcze, Połatycze, Piaski, Żabiny i Ruchowicze), rotmistrza Daniela Szablowskiego z oddziałem – w Małaszewiczach, rotmistrza Samuela Romanowskiego – w Studziance i Łomazach w ekonomii brzeskiej. Inne oddziały osadzono w ekonomii brzeskiej niedaleko starych osad tatarskich nad Łosośną i w Dziemidkowie. Pułkownikowi Samuelowi Murzie Krzeczowskiemu i jego podkomendnym król Jan III Sobieski nadał położone pod Krynkami wsie Kruszyniany, Łużany i Nietupę (inaczej Białohorce, dziś Białogorce). Oddziały rotmistrzów Bohdana Kieńskiego i Gazy Sieleckiego otrzymały wsie Bohoniki i Drahle. Pod Sokółką i Kuźnicą Tatarzy otrzymali kilka innych wsi. Do najznakomitszych rodów południowopodlaskich można zaliczyć: Azulewiczów, Bajrulewiczów, Baranowskich, Bielaków, Buczackich, Czymbajewiczów, Iljasewiczów, Józefowiczów, Koryckich, Kry-

czyńskich, Lisowskich, Montuszów, Okmińskich, Romanowskich, Rudnickich, Szabłowskich i Ułanów. Wszyscy Tatarzy podlascy wywodzili z Tatarów litewskich (Wiśniewski 1989, 351-353; Dumin 2006, 8, Dziadulewicz 1929; Kołodziejczyk 1997, 114, 128).

Ludność tatarska, jednolita pod względem religijnym, od początków osadnictwa była zróżnicowana pod względem społecznym, ekonomicznym i prawnym. Najwyższą pozycję zajmowali Tatarzy hospodarscy, wśród których byli potomkowie książąt, begów, ułanów i murzów, a także Tatarzy-kozacy wywodzący się z niższych warstw w ich ojczyźnie. Tatarzy hospodarscy byli zaliczani do stanu szlacheckiego, pomimo że nie posiadali praw politycznych (m.in. zamieszczano ich w spisach szlachty dla służby wojennej, mieli prawo nabywania ziemi na własność i swobodnego nią rozporządzania). Tatarska ludność włościańska i miejska znajdowała się na równi z resztą ludności. Trudniła się furmaństwem, garbarstwem, uprawą warzyw, handlowała końmi, zajmowała się konowalstwem (Wiśniewski 1989, 338; Borawski 1990).

Do najmniejszych grup etniczno-wyznaniowych należeli Karaimi, którzy prawdopodobnie już w 1388 r. osiedlili się pod Trokami. Był to lud turecki, wyznający zmodyfikowany judaizm (Błaszczyk 2002, 228).

W pierwszej połowie XVII w. Janusz i Krzysztof Radziwiłłowie sprowadzili Anglików, Holendrów i Szkotów, których osadzano m.in. w Birżach, Słucku, Kiejdanach (Wisner 1999, 65).

Luteranie (głównie Niemcy) pojawili się na Podlasiu pod koniec XVIII wieku, gdy część tego obszaru wcielono do tzw. Neu-Ostpreussisches (Małek 1999, 19-24). Pierwszym dyrektorem zarządu prowincji został luteranin z Hanoweru Karol August von

Holsche. Założoną gminę ewangelicko-augsburską zasilili pruscy urzędnicy, wojskowi, rzemieślnicy (Wiśniewski 1988, 27-28).

Proces zasiedlania ziem województwa podlaskiego ustaje w końcu XVIII w. Od tego czasu nie było już większych zmian w strukturze narodowej. Nasilił się jedynie wzrost ludności żydowskiej we wszystkich miasteczkach tego obszaru (Leszczyński 1980, 1989).

Poszczególne grupy etniczne tracąc swą odrębność przyswajały sobie to, co w owym czasie stanowiło pewien wzorzec do naśladowania – kulturę wytworzoną przez szlachtę, jej światopogląd i obyczaje. Polonizacja była więc podporządkowana szlachcie, która stanowiła przodującą część społeczeństwa (Żenkiewicz 2001, 81-82).

Asymilacji nie poddały się tylko te środowiska, które zachowały odrębność etniczną i wyznaniową. Charakterystyczny przykład stanowią Żydzi, którzy w XVI–XVIII w. tworzyli duże hermetycznie zamknięte pod względem religijnym, kulturalnym i obyczajowym grupy w wielu miastach polskich, m.in. i na Podlasiu i w WKL (por. Bogucka 1976, 190; Urwanowicz 2004, 487-495). W odróżnieniu od obszaru Korony, na Podlasiu ze względu na późne osadnictwo nie nastąpił proces asymilacji kolonistów niemieckich. Znaczną część protestantów stanowili zamieszkujący miasta cudzoziemcy (Kasabuła 1998, 476; Małek 1994, 9-15).

2. Struktura administracyjna

W latach 1564–1566, w wyniku reform i zmian ustrojowych, przeprowadzonych przez Zygmunta Augusta, zmieniła się mapa administracyjna WKL, a zwłaszcza województwa wileńskiego,

oraz hierarchia urzędnicza. Województwo wileńskie podzielono wówczas na wzór koronny na pięć dużych powiatów sądowych (wileński, oszmiański, lidzki, wilkomierski i brasławski), które stanowiły zarazem podstawowe jednostki administracji państwowej, podziału wojskowego kraju, także autonomii politycznej stanu szlacheckiego z odrębnym sejmikiem i sądami (UWKL 2004, 5).

W 1569 r., po zawarciu unii lubelskiej, w granicach WKL znalazły się województwa: brzeskie (powiaty brzeski, piński), mińskie (powiaty miński, mozyrski, rzeczycki), mścisławskie, nowogródzkie (powiaty nowogrodzki, słonimski, wołkowski), trockie (powiaty grodzieński, kowieński, trocki, upicki), wileńskie (zob. wcześniej), witebskie (orszański, witebski) oraz Księstwo Żmudzkie (Wisner 1999, 63). Do następnych istotniejszych zmian terytorialnych i zmian w strukturze administracyjnej doszło dopiero pod sam koniec istnienia Rzeczypospolitej, na skutek reform Sejmu Wielkiego (l. 1788–1792) i drugiego rozbioru (1792 r.). Zmiany były wynikiem racjonalizacji struktury administracyjnej kraju, ale też następstwem zmian terytorialnych spowodowanych stopniowym wchłanianiem Wielkiego Księstwa przez Rosję (UWKL 2004, 5).

W województwach i powiatach WKL kształtowała się stopniowo nowa hierarchia urzędnicza, wzorowana na modelu koronnym. Najwyższym urzędnikiem województwa był wojewoda, na Żmudzi starosta. W powiatach wojewódzkich, które miały swoją siedzibę w mieście wojewódzkim na pierwszym miejscu był kasztelan, w pozostałych marszałek. W powiatach ustalono następującą kolejność: marszałek powiatowy, podkomorzy, chorąży, sędzia ziemski, podsędek, wojski, stolnik, podstoli, pisarz ziemski, urzędnicy grodzcy. Ponadto w Wilnie, Trokach i na

Żmudzi istniał urząd ciwuna. W XVII w. stopniowo następowała rozbudowa hierarchii ziemskiej, powoływano nowe urzędy. Typowym zjawiskiem było też nadawanie tych samych urzędów więcej niż jednej osobie. „Hierarchia urzędnicza poszczególnych powiatów województwa wileńskiego ostateczny kształt przybrała po sejmie koronacyjnym 1764 r. (...) kolejność urzędów w powiecie wileńskim była następująca: wojewoda (jednocześnie starosta grodowy), kasztelan, ciwun, podkomorzy, chorąży, czterech sędziów ziemskich, wojski, stolnik, podstoli, pisarz ziemski, podwojewodzi, sędzia grodzki, pisarz grodzki, podczaszy, cześnik, horodniczy, skarbnik, łowczy, miecznik, koniuszy, oboźny, strażnik, krajczy, mostowniczy i budowniczy”. W pozostałych powiatach województwa na pierwszym miejscu był marszałek, następnie podkomorzy, starosta sądowy chorąży, czterech sędziów ziemskich, wojski, stolnik, podstoli, pisarz ziemski, podstarości, sędzia grodzki, pisarz grodzki, podczaszy, cześnik, horodniczy, skarbnik, łowczy, miecznik, koniuszy, oboźny, strażnik, krajczy, mostowniczy i budowniczy (Wstęp, UWKL 2004, 19, 25-27; Wisner 1999, 43).

Przez długi czas Podlasie należało do Rusi, ściślej – do księstwa halicko-włodzimierskiego. Wymarcie dynastii ruskich Rurykowiczów w 1323 r. zmieniło radykalnie sytuację w tym regionie. Podlasie zostało opanowane przez Litwinów i stało się przedmiotem długotrwałego sporu mazowiecko-litewskiego (Błaszczyk 1998, 101). Po unii w Horodle Podlasie weszło w skład województwa trockiego. Stałą administrację zaczęto tworzyć na tym terytorium dopiero na początku XVI w. W 1520 r. z województwa trockiego wydzielono ziemie: bielską, drohicką (później wyodrębniono z niej mielnicką), brzeską, kamieniecką, kobryńską i utworzono nowe, początkowo bezimienne województwo.

Z trzech ostatnich w 1566 r. utworzono województwo brzesko-litewskie, natomiast ziemie: drohicka, bielska i mielnicka utworzyły niewielkie województwo zwane podlaskim. Inkorporowane w 1569 r. do Korony województwo to w prawie niezmienionej już postaci pozostało w jej granicach do trzeciego rozbioru Polski w 1795 r. (Halecki 1915; Wyrobisz 1981, 174).

Terytorium to jako jednostka administracyjna i sądowa poddana została władzy namiestnika (starosty), a później wojewody drohickiego. Różniło się ono od pozostałych terenów Wielkiego Księstwa Litewskiego tym, że obowiązywało tu prawo polskie, które wywalczyła osiedlająca się na Podlasiu szlachta mazowiecka. Odmienność prawna wywodziła swój początek za panowania książąt mazowieckich. „Podlasie zyskało w państwie litewskim odrębne stanowisko prawne i stało się tą drogą, którą polskie wpływy ustrojowe szły w głąb Wielkiego Księstwa Litewskiego” (Bardach 1970, 333).

Językiem urzędowym sądów był polski i łacina, nie język ruski. Na Podlasiu dominował polski system monetarny. Różnice dotyczyły też gospodarki. System włóczyzny zaczęto tu wprowadzać od przełomu XIV i XV w. Powstało tu wiele miast na prawie magdeburskim (Błaszczuk 2002, 117).

Podlasie (wielu historyków ogranicza Podlasie do obszaru województwa podlaskiego) było jednostką posiadającą własną odrębność nie tylko terytorialną, ale i społeczną. Jak wynika z badań A. Laszuk, w świadomości jego mieszkańców funkcjonowało pojęcie Podlasia wyraźnie odróżniane od sąsiedniej Litwy, Prus i Mazowsza (Laszuk 1998, 95).

Podlasie spełniało rolę pośrednika przy recepcji wzorów polskich przez Litwę, szczególnie w dobie reform ustrojowych i gospodarczych w połowie XVI w. Postępujący proces poloni-

zacji najsilniej przejawiał się na północy. Tu ludność ruska przeważnie należała do kościoła rzymskokatolickiego, podczas gdy na południu wyłącznie do grekokatolickiego lub prawosławnego. Stosunki wyznaniowe stanowiły odzwierciedlenie sytuacji etnicznej w północnej i południowej części województwa podlaskiego (Błaszczyk 2002, 118).

3. Lokacje miast

Z końcem XV w. w WKL rozpoczął się dynamiczny proces urbanizacji. Szczytowym okresem rozwoju miast była trzecia ćwierć XVI w. w związku z przeprowadzaną na Litwie reformą włóchną. Powstało wówczas ponad 30% lokacji. Urbanizacji Litwy sprzyjało wiele czynników, m.in. koniec wojen i stabilizacja wewnętrzna od połowy XV w., rozwój rynku wewnętrznego i handlu zagranicznego, opieka nad miastami, handlem i rzemiosłem ze strony wielkiego księcia, napływ ludności obcej i wiejskiej do miast oraz aktywna działalność kościoła, magnaterii i szlachty, zainteresowanych wzrostem dochodów ze swych dóbr (Błaszczyk 2002, 171).

W dobie unii lubelskiej w WKL było około 380 miast (bez Podlasia i Ukrainy). Wyjątkowe miejsce zajmowało Wilno (na początku XVI w. około 10 tys. mieszkańców). Jako pierwsze otrzymało prawo magdeburskie (1387) na wzór stołecznego Krakowa. Miasto było głównym ośrodkiem politycznym, administracyjnym, religijnym i kulturalnym WKL. Zgodnie z przywilejem wydanym przez Zygmunta Kiejstutowicza burmistrzowie oraz rajcy Wilna wywodzili się w równej liczbie spośród katolików i prawosławnych (Wisner 1999, 46; Błaszczyk 2002, 171, 199).

Osady miejskie były bardzo zróżnicowane, jeśli chodzi o wielkość oraz stan własnościowy i prawny. Do wielkich miast zaliczono m.in. Wilno, Troki, Brześć, Grodno, Mińsk, Nowogródek, Witebsk, Pińsk, Mohylew. Miasta były ośrodkami rzemiosła i handlu, ale miały też mniejszy lub większy odsetek ludności żyjącej z rolnictwa. Agrarny charakter posiadały przede wszystkim miasteczka, gdzie ponad 50% mieszkańców trudniło się rolnictwem (Błaszczyk 2002, 174).

Jeśli chodzi o lokacje miast na Podlasiu, to najwcześniejsze wzmianki kronikarskie, pochodzące z wczesnego średniowiecza, informują o podlaskich grodach w Brześciu, Bielsku, Drohiczynie, Mielniku i Surażu. Po włączeniu ziem nadbużańskich w granice Wielkiego Księstwa Litewskiego w początkach XIV w. Litwini wzniesli w tych grodach system obronnych zamków. Pełniły one funkcję administracyjną w podległych im okręgach (Alexandrowicz 1964, 137-156; Michaluk 2002b, 72).

Do 1441 r. nadano prawa sześciu osadom przygrodomym, które już wcześniej pełniły gospodarcze i administracyjne funkcje miejskie. Były to: Bielsk, Ciechanowiec, Drohiczyn, Mielnik, Suraż i Tykocin (miasta leżące na północ od Bugu), a przed 1447 r. Międzyrzec Podlaski. Miasta te, wyrosłe z dawnych podgrodzi, rządziły się prawem ruskim i polskim, zaś w 1 p XV w. otrzymały prawo niemieckie magdeburские i chełmińskie.

Najaktywniejsze procesy urbanizacyjne miały miejsce w 1 p XVI w., kiedy lokowano dziesięć miast. Był to wynik nasilonej akcji kolonizacyjnej i dobrej koniunktury gospodarczej. W okresie następnych 50 lat założono tylko sześć ośrodków miejskich, ponieważ zaczął się regres ekonomiczny. Jego nasilenie sprawia, że w 1 p XVII w. powstały dwa miasta, w drugiej prawdopodobnie żadne, nie licząc wymienionego w 1662 r. Niemirowa

(dokładna data lokacji nieznana). Aktywizacja gospodarcza w latach 30. XVIII w. ożywiła procesy urbanizacyjne. W latach 1720–1740 było sześć lokacji, a w kolejnych dziesięcioleciach kolejne cztery. Wiele osad, które otrzymały prawa miejskie, to ośrodki dóbr szlacheckich bądź królewskich. Chęć uświetnienia siedziby skłaniała posesorów do nadawania ludności tych osad praw miejskich, choć właściwie pod względem gospodarczym, zarówno przed jak i po lokacji, nie różniły się od wsi (Alexandrowicz 1964, 63-130).

Wzorem prawno-organizacyjnym dla miast podlaskich były miasta mazowieckie i litewskie. Najwcześniej dotarły z Mazowsza na Podlasie wzory prawa chełmińskiego, a od połowy XV w. zaczęły przeważać ustrój miast litewskich oparty na prawie magdeburskim. Prawo niemieckie dotarło na Podlasie z dwuwiekowym niemal opóźnieniem w stosunku do ziem polskich (Bogucka, Samsonowicz 1986; Jarmolik 1982, 23-46).

Niektóre miasta podlaskie zostały uposażone w duże nadziały ziemi. Te należały pod względem powierzchni do większych, ale strefa zurbanizowana, jak również liczba ludności były niewielkie. Niemniej jednak pomimo rolniczego charakteru spełniały swoje podstawowe funkcje miejskie: rzemieślnicze i handlowe (Michaluk 2002b, 143).

Do końca XVIII wieku żadne z miast podlaskich nie wyrosło na duży ośrodek gospodarczy, wyspecjalizowany w określonej dziedzinie produkcji lub handlu. Mieszczañstwo podlaskie było nieliczne i nie reprezentowało poważnej siły ekonomicznej, społecznej i kulturalnej. O takim stanie rzeczy zdecydowały następujące czynniki: istnienie dużych puszczy na Podlasiu, struktura własności ziemskiej (dobra królewskie i magnackie), bliskość wielkich centrów (Brześć, Grodno, Lublin, Warszawa)

i słabość zaplecza gospodarczego (Błaszczuk 2002, 173; Wyrobisz 1981, 193).

Specyficznym zjawiskiem miast podlaskich były wsie-przedmieścia, nieraz usytuowane w dużej odległości od granic właściwego miasta. Były to właściwie miejskie wsie czynszowe. Mieszkańcy tych wsi-przedmieść byli traktowani jako obywatele miasta (Wyrobisz 1981, 191; Wiśniewski 1967, 111; Wiśniewski 1975, 218).

4. Gospodarka i rzemiosło

W połowie wieku XVI dokonana została pomiarowa włóczna (pomiar przy zastosowaniu jednolitej miary powierzchni – włóki) dóbr królewskich i części dóbr magnackich. Ustawa włóczna, w 1557 r. wydana przez Zygmunta Augusta, zmierzała do koncentracji ziemi poprzez zwiększenie folwarków. Zabraniała ona chłopom opuszczania ziem gospodarskich oraz podnosiła status i znaczenie bojarów. Ponadto usprawniała system ściągania podatków. Dzięki reformie włócznej i dalszemu rozwojowi folwarków, litewski system gospodarczy upodobił się do systemu polskiego (Wisner 1999, 46; Lenkiewicz 2001, 70-71).

Na Podlasiu gospodarka folwarczna została zaprowadzona w dobrach królewskich przez królową Bonę. Przeprowadzona w latach 1557–1663 pomiarowa włóczna zakończyła budowę tego systemu gospodarczego. Pomiarowa uporządkowała gospodarstwa i określiła obowiązki chłopów. System folwarczy przy zwiększanej ciągle pańszczyźnie stanowił najbardziej charakterystyczną cechę rolnictwa województwa podlaskiego aż do końca jego istnienia (Kolanowski 1927, 235-251; Jabłonowski 1910, cz. III).

Rzemiosło było skoncentrowane w miastach i większych miasteczkach WKL. Poczynając od końca XV w. w Wilnie kolejno powstawały cechy złotników, balwierzy, kowali, kotlarzy, ślusarzy, szewców, garbarzy, słodowników, chirurgów, siodlarzy, rymarzy, paśników i stolarzy. Organizacja cechowa Wilna oparta była na wzorach zachodnich, głównie polskich (Kraków, czasem inne miasta). Wilno stało się wzorem dla tworzenia organizacji cechowej w całym WKL. Powstawały przedsiębiorstwa nie należące do cechów: młyny, ludwisarnia, papiernia, drukarnia, huta szkła, mennica (Błaszczuk 2002, 185).

Na Białorusi w XVI w. centrami rzemiosła i handlu stały się największe miasta tego regionu: Brześć, Grodno, Słuck, Mińsk, Połock, Mohylew i Pińsk. W 2 p XVI w. zaczęto tam tworzyć organizacje cechowe (Błaszczuk 2002, 186).

Wielkie Księstwo Litewskie było korzystnie położone na szlakach handlu międzynarodowego między Wschodem i Zachodem Europy. Aktywnie uczestniczyło w tym wielkim handlu zarówno jako pośrednik, jak i wytwórca wielu towarów i surowców (Błaszczuk 2002 191).

Na przykładzie Podlasia można stwierdzić, że w XVI–XVIII w. rozwijały się następujące rodzaje rzemiosł (nazwy rzemiosł znalazły odzwierciedlenie w nazwach osobowych, a znaczna ich część przyjęła funkcję nazwisk):

- spożywcze (młynarze, piekarze, krupnicy, piwowarzy, słodownicy, miodosytnicy, gorzelnicy, rzeźnicy i rybacy);
- włokienniczo-odzieżowe (czapnicy, sukiennicy, postrzygacze, folusznicy, farbiarze, tkacze, krawcy, powroźnicy);
- skórzane (chomątnicy, garbarze, introligatorzy, juchtarze, kaletnicy, kuśnierze, rękawicznicy, rymarze, siodlarze, szewcy i tapicerzy);

- metalowe (gwoździarze, blacharze, kotlarze, kowale, ślusarze, rudnicy, konwisarze, złotnicy, miecznicy, rurmistrze, grzebieniarze, zegarmistrzowie);
- zbrojeniowe (puszkarze, rusznikarze, ostrogarze);
- drzewne (bednarze, cieśle, dziegciarze, koleśnicy, kołodziejowie, potażnicy, smolarze, skutnicy, tokarze, tracze);
- chemiczne i różne (balwierze, łąziebnicy, mydlarze, drukarze, aptekarze, cyrulicy, perukarze, szczotkarze);
- budowlano-ceramiczne (strycharze, murarze, cieśle, szklarze, zdunowie, stolarze, snycerze i blacharze, garncarze).

W ciągu prawie trzech wieków istnienia województwa podlaskiego rzemiosło przeszło różne etapy rozwojowe: od dobrze rozwiniętego rękodziela w centralnych ośrodkach królewskich, poprzez jego upadek, do wzrostu w miastach prywatnych. Przemiany te należy kojarzyć z odmienną polityką ekonomiczną szlachty w dobrach dziedzicznych w porównaniu z jej gospodarką w dzierżawionych królewskich. Jako przykład można podać gospodarkę prowadzoną przez hetmana Jana Klemensa Branickiego, który traktował królewską niejako „po macoszemu”, a nad rzemiosłem w swoich dobrach prywatnych roztoczył swoisty mecenat.

Na Podlasiu nie było miasta, które pełniłoby rolę centralnego ośrodka gospodarczego, kulturalnego i administracyjnego, jaką należy przypisać takim miastom jak Grodno, Brześć, Lublin, Warszawa położonym w regionach sąsiadujących z województwem podlaskim. Nowe, duże ośrodki gospodarcze, jakimi w XVIII w. stały się Białystok, Siemiatycze i Międzyrzec Podlaski, też takiej roli nie przyjęły. Były to po prostu stolice wielkich latyfundiów Branickich, Sapiehów i Czartoryskich (Maroszek 1976, 88-191).

5. Struktura społeczna i struktura własności

W Wielkim Księstwie Litewskim od końca XIV w. do połowy XVI w. trwał proces kształtowania się społeczeństwa stanowego. Najszybciej ukształtował się stan szlachecki. W końcu XIV w. można było wyróżnić trzy główne grupy feudałów: kniaziów, panów i bojarów. Kniaziowie wyróżniali się pochodzeniem książęcym (ich status prawny został zrównany ze statusem szlachty przywilejem bielskim z 1564 r.). Panowie genetycznie wywodzili się z bojarstwa, a ich wyróżnikiem była kariera urzędnicza, czyli udział we władzy państwowej. Od końca XIV w. (przywilej ziemski z 1387 r.) bojarem² był każdy człowiek zobowiązany do służby wojskowej. Tak więc zakres tego pojęcia był dość szeroki: z jednej strony obejmował osoby pełniące najwyższe urzędy w państwie, z drugiej – grupę sług pełniących służbę wojskową. Pod koniec XV w. upowszechnił się nowy termin: bojar-szlachta. Odnosił się do przedstawicieli kształtującego się stanu szlacheckiego, którzy mieli obowiązki wojskowe i liczne przywileje niedostępne dla innych grup społecznych. Grupę ludzi pośrednią między bojarami a chłopami stanowili słudzy. Z bojarami łączył ich obowiązek służby wojskowej, z chłopami – obowiązki typowe dla chłopów (np. sianie zboża, płacenie czynszu itp.). Dzielili się na różne kategorie, m.in. służby zamkowe, putne („drogowe”), pancerne, konne (Błaszczyk 2002, 203-204).

Podlasie w końcu XVI w. należało do najludniejszych regionów Polski przedrozbiorowej. Był to efekt wielokierunkowej

---

² Pojęcie „bojar” pochodziło z bułgarskiego i początkowo oznaczało wyższą warstwę feudałów.

akcji kolonizacyjnej. Przeciętna gęstość zaludnienia wynosiła wówczas ok. 24 mieszkańców na km², podczas gdy w Małopolsce – 12, Wielkopolsce – 15, na Mazowszu – 19 (Hoszowski 1951, 139, 149-150; Topolski 1958, 318-319).

Specyfika struktury społecznej w znacznym stopniu wynikała z okresowej przynależności Podlasia do Wielkiego Księstwa Litewskiego. W rezultacie zetknięcia się wpływów mazowieckopolskich i litewsko-ruskich wytworzyła się specyficzna dla tego regionu struktura społeczna. Wśród osadników możemy wyróżnić chłopów polskich, ruskich i litewskich, rozmaite reliktywne kategorie ludności służebnej (np. osoczniczy), służków i bojarów putnych, różne pod względem majątkowym grupy szlachty mazowieckiej, bojarów, litewsko-ruską i polską magnaterię (panowie) oraz duchowieństwo i mieszczaństwo (Kutrzeba 1914, 45-66; Wyrobisz 1981, 184-194).

Na Podlasiu słudzy (służkowie) i bojarowie putni (pełnili głównie funkcję przewożenia listów) stanowili specyficzną grupę ludności wiejskiej. Wyraźnie odróżniano ich od szlachty, ale nie traktowano jak chłopów. Pełnili oni służbę wojskową. Czasami zalicza się ich do ludności służebnej podobnie jak osoczników (osoczniczy wykonywali różne obowiązki łowieckie, np. tropili zwierzynę, dozorowali przydzielone im kompleksy leśne) oraz rzemieślników. Był to spadek po stosunkach litewskich. Jako pozostałość organizacji społeczeństwa litewsko-ruskiego należy traktować także ciwunów, którzy zależnie od okresu i zmian administracyjnych byli urzędnikami ziemskimi, rządcami dóbr królewskich, urzędnikami ściągającymi podatki, zarządcami dóbr prywatnych, ekonomami. Ciwuni jako podrzędna starszyzna wiejska funkcjonowali na Podlasiu jeszcze w XVI w. (Jabłonowski 1910, 104).

Chłopi dzielili się na dwie podstawowe kategorie: tych, którzy przede wszystkim odrabiali pańszczyznę oraz tych, którzy składali świadczenia w pieniądzu lub płodach rolnych i leśnych. Spośród tego stanu wyróżniali się sołtysi i wójtowie osiadli na większych działkach rolnych. Ubożsi od przeciętnych byli ogrodnicy posiadający zazwyczaj kilkumorgowe działki oraz komornicy i ludzie luźni – na ogół bez własnych domów i ziemi, prowadzący wędrowny tryb życia. Z grupy chłopów małorolnych wywodzili się wiejscy rzemieślnicy, którzy utrzymywali się z dodatkowego zajęcia (Laszuk 1999, 160).

W dawnym województwie podlaskim dominowała średnia i drobna szlachta, wywodząca się z Mazowsza. Najliczniej była reprezentowana szlachta zagrodowa. W rękach drobnej szlachty znajdowało się ponad 2/3 włók szlacheckich. Fakt ten zadecydował o zacofaniu gospodarczym Podlasia. Niemniej jednak średnia i drobna szlachta odegrała istotną rolę w historii tego regionu będąc konsekwentnym rzecznikiem inkorporacji Podlasia do Korony.

Na Podlasiu mieszkała również największa rzesza ubogiego bojarstwa należącego do stanu szlacheckiego (status ten dały przywileje z 1387, 1413, 1434, 1447 r.) (Kutrzeba 1914, 48-50; Łowmiański 1998, 50).

Stan zamożności i styl życia większości członków stanu szlacheckiego niewiele różnił się od chłopów. Możliwości ekonomiczne i polityczne przeciętnego szlachcica podlaskiego pozwalają stwierdzić, że od chłopów dzieliła go tylko tradycja, poczucie przynależności stanowej i prawa obywatelskie, z których i tak nie miał okazji korzystać. Szlachta posesjonacka (od łac. *possessio* 'posiadłość'), mająca poddanych, była stosunkowo mało liczna (około 10% przedstawicieli tego stanu) (Laszuk 1999, 159).

Słaba i nieliczna była warstwa średnich właścicieli ziemskich. Nie wykształciła się miejscowa magnateria. Wszyscy najbogatsi obywatele byli przybyszami spoza województwa. Byli to bojarzy i magnateria litewsko-ruska: Raczkowie, Niemirowie, Gasztołdowie, Glińscy (Hlińscy), Kiskowicze, Chodkiewiczowie, Hlebowiczowie, Radziwiłłowie, Wołowiczowie, Sapiehowie, Pacowicze, Bohowitynowiczowie oraz magnateria polska, wywodząca się ze szlachty koronnej, która dzięki zdobytym na Podlasiu majątkom mogła wejść w krąg magnaterii: Krasieńscy i Wodyńscy z Mazowsza, Wiesiołowszczyzna z Wielkopolski, Czarnieccy i Branicki z Małopolski. Wpływy magnaterii na Podlasiu znacznie wzrosły w XVII i XVIII w., bowiem coraz większemu rozdrobnieniu ulegała własność szlachecka. Magnateria nadawała ton życiu społecznemu i kulturalnemu na Podlasiu. W XVIII w. zaznaczyła się wyraźna dominacja rodu Branickich, którzy posiadali dobra białostockie, tykocińskie, kilka innych majątków prywatnych i królewskich. Życie kulturalne Branickich w Białymstoku było bardzo bogate. Na dworze przebywali znakomici architekci, malarze, rzeźbiarze, muzycy, poeci. Znajdowały się tam zbiory znakomitych dzieł sztuki oraz ogromny wartościowy księgozbiór (Tazbir 1971, 172; Wyrobisz 1981, 195-196, Ochmański 1982, 142, Wijuk Kojalowicz 1897).

Mieszkaństwo było nieliczne, gdyż żadne z podlaskich miast do końca XVIII w. nie przeobraziło się w duży ośrodek gospodarczy. Dominowała tu przede wszystkim uprawa ziemi i hodowla.

Ze względu na współistnienie kilku wyznań, wśród podlaskiego duchowieństwa wyróżniamy księży katolickich i prawosławnych, ministrów dysydenckich, żydowskich rabinów, mahometańskich mułłów, a pod koniec XVIII w. także księży

ewangelickich. Jako odrębny stan możemy traktować jedynie dominujące podlaskie duchowieństwo katolickie, ale jego ranga była niewielka, bowiem reprezentował je wyłącznie kler parafialny oraz nieliczne niezbyt bogate klasztory. Terytorium Podlasia podlegało dwóm diecezjom: wileńskiej i łuckiej (Jabłonowski 1909, 223; Wyrobisz 1981, 193).

Struktura własności w województwie podlaskim odbiegała znacznie i od struktury litewskiej, i od koronnej. Pod koniec XVI w. królewszczyzny obejmowały ok. 24% osad wiejskich. W 1661 r., gdy starostwo tykocińskie przeszło w ręce prywatne, starostwa i leśnictwa królewskie stanowiły ok. 20% ogółu osad (liczyły 240 wsi). Dobra prywatne znajdowały się w południowej części województwa, zaś królewszczyzny w północnej. Posiadłości duchowne były tu nieduże – liczyły 30 wsi. Drobna szlachta uprawiała 70% włók szlacheckich, a tylko 30% stanowiło nieliczną własność średnią (Ochmański 1964; Laszuk 1998, 97).

Zróźnicowanie etniczne mieszkańców Podlasia było znaczne. Precyzyjne określenie proporcji poszczególnych grup etnicznych jest jednak niezwykle trudne. Największą grupę stanowili chłopcy polscy i ruscy. Pierwsi przeważali w ziemi drohickiej, powiecie tykocińskim i zachodniej części powiatu suraskiego, drudzy głównie zamieszkiwali w ziemi mielnickiej, powiecie brańskim i starostwie suraskim (Laszuk 1999, 160).

Struktura społeczna i własnościowa znajduje się w widocznym związku ze strukturą etniczno-wyznaniową. W zachodniej i środkowej części województwa podlaskiego dominowała drobna własność prywatna należąca do dużego odsetka szlachty mazowieckiej. Na wschodzie znajdowały się wielkie ląfyfundia i królewszczyzny zasiedlone głównie przez ruskich (unickich i katolickich) chłopów. Najpóźniej skolonizowana część północna

łączyła elementy polskie i litewskie, katolickie i unickie w obrębie królewszczyzn i posiadłości drobnej i średniej szlachty. Niezbyt liczne mniejszości narodowe (Tatarzy i Żydzi) skupiały się głównie w miastach, z biegiem czasu osiedlały się również we wsiach (Laszuk 1999, 161).

6. Struktura wyznaniowa

Po unii lubelskiej (1569) w granicach Rzeczypospolitej Obojga Narodów znalazły się rozległe tereny zamieszkane przez ludność prawosławną. W skład Wielkiego Księstwa Litewskiego nadal wchodziły bowiem liczne ziemie ruskie, pomimo utraty województw wołyńskiego, braclawskiego, kijowskiego oraz Podlasia. Potrzeba połączenia dwóch kościołów chrześcijańskich – wschodniego i rzymskiego – w Rzeczypospolitej stawała się jednym z istotnych problemów wspólnego państwa. W 1596 r. na synodzie w Brześciu przyjęto podpisany w Rzymie w 1595 r. akt unii między kościołem katolickim i prawosławnym (Dylągowa 1994, 46).

Zawarcie unii brzeskiej stanowiło dla Cerkwi prawosławnej na ziemiach polsko-litewskich poważne zagrożenie, bowiem do unii przystąpili biskupi prawosławni, dążąc do uzyskania równego stanowiska z rzymskokatolickimi oraz znaczna część białoruskich i ukraińskich magnatów, którzy w ten sposób mogli uzyskać pełnię władzy nad chłopami oraz przywileje i wolności posiadane przez magnatów polskich. Przeciw unii wystąpiła drobna szlachta białoruska i ukraińska, mieszczanie, Kozacy, a przede wszystkim chłopci. Obrona prawosławia była dla nich obroną własnej kultury i odrębności narodowej, a także formą przeciwstawienia się umocnieniu rządów magnackich na zie-

miach ukraińsko-białoruskich. Na skutek oporu chłopów i wiernych prawosławiu magnatów (jak książęta Ostrogscy) na terenach wschodniej Rzeczypospolitej, a więc i na obszarze Podlasia, zaistniały dwa Kościoły wschodnie: unicki i prawosławny (Bardach 1970, 85; Śliwa 1979, 121-122).

Podział, jaki wówczas nastąpił, nie miał charakteru czysto wyznaniowego. Objął zagadnienia polityczne, narodowościowe, społeczne i kulturalne. Od kościoła wschodniego odeszła i nadal odchodziła magnateria i szlachta ruska, przechodząc albo od razu na rzymski katolicyzm, albo przystępując najpierw do unii, a potem przyjmując obrządek katolicki. Wymienić można wiele znakomitych rodów, które jeszcze przed unią przeszły na katolicyzm, jak Zasławscy, Wiśniowieccy, Sanguszkowie, Czartoryscy, Sapiehowie, Tyszkiewiczowie, Chodkiewiczowie, Pacowie i wiele innych (Dylągowa 1994, 46-47).

Prawosławie masowo traciło przedstawicieli warstw wyższych, a później także mieszczan. Dodatkowym elementem podziałów była polonizacja magnaterii, szlachty, a nawet mieszczaństwa. Przyjęcie katolicyzmu bardzo tę polonizację przyspieszało. Tym samym podziały pogłębiały się, a Kościół rzymskokatolicki stawał się Kościołem „pańskim”, polskim, Kościół unicki – Kościołem „chłopskim”, ruskim. Podziały narodowe łączyły się więc z podziałami wyznaniowymi i społecznymi. Nie sprzyjało to pojednaniu, ani go nie ułatwiało (Dylągowa 1994, 47; Kasabuła 1998, 476).

Kościół unicki stopniowo ulegał latynizacji, która objęła wszystkie dziedziny życia kościelnego: liturgię, obrzędy, instytucje i struktury organizacyjne, architekturę i wyposażenie kościołów, strój i styl życia duchowieństwa, a nawet nazewnictwo. Latynizację usankcjonował synod zamojski w 1720 r. Cały pro-

ces latynizacji i polonizacji w kościele unickim, był elementem długiej, trwającej kilka wieków, politycznej, społecznej i kulturalnej ekspansji polskiej na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej. Ekspansja nie przyniosła wszędzie jednakowych efektów. Były one zróżnicowane w zależności od położenia diecezji unickich (Dylągowa 1994, 48-49).

Należy podkreślić, że unia stanowiła bardzo ważny element w dziejach kultury i w dziejach politycznych Rzeczypospolitej. Z trudem utrwaliła swój stan posiadania w ciągu XVII w., ale osiągnęła znaczną przewagę nad prawosławiem w okresie przedrozbiorowym (4,5 mln unitów, 0,5 prawosławnych). Nie zapobiegła jednak głębokim podziałom, a przeciż miała właśnie je zlikwidować. Można nawet przyjąć hipotezę, że unia podziąły te pogłębiła przez rozbitcie jedności kościoła wschodniego oraz przyczyniła się do dalszego zaostrzenia przeciwieństw społecznych i religijno-narodowościowych (Dylągowa 1994, 5; Bardach 1970, 85).

Spośród niekatolickich grup religijnych i wyznaniowych najliczniejsza oraz wyróżniająca się odrębnością kulturową i obyczajową była wspólnota żydowska. Większość biskupów polskich zajmowała stanowisko, że Żydzi powinni być tolerowani przez ludność chrześcijańską, ale jednocześnie powinni pozostawać w stanie podległości wobec chrześcijan oraz izolacji od nich. Biskupi na ogół nie stwarzali przeszkód akcji osadniczej Żydów, godząc się na budowę nowych synagog, czy reparację starych (Kaźmierczyk 2004, 351). Najwięcej kontrowersji we wzajemnych stosunkach społeczności katolickiej i społeczności żydowskiej wzbudzał problem prozelityzmu (Kasabuła 1998, 484).

Odrębną społeczność religijną stanowili także muzułmanie reprezentowani przez Tatarów. Była to grupa religijna ze wzglę-

du na swą niewielką liczebność zdecydowanie mniej aktywna, a co za tym idzie dość powszechnie akceptowana przez ludność chrześcijańską (Konopacki 2010, 48). W oparciu o źródła dotyczące diecezji wileńskiej można było sformułować następujące stwierdzenie: „Strona katolicka, podobnie jak to miało miejsce w odniesieniu do społeczności żydowskiej, nie wzbraniała się od przymnażania swych wiernych kosztem wyznawców mahometanizmu”. Jednakże warto podkreślić, że nie odnotowano przypadków szczególnego przymusu (Kasabuła 1998, 493).

Od połowy XVI w. na Litwie zaczęła umacniać się reformacja: kalwinizm i luteranizm. Luteranizm zakorzenił się w miastach, a kalwinizm wśród szlachty i magnaterii, zwłaszcza od czasu, gdy do ruchu reformacyjnego przystąpił (około 1533 r.) kanclerz i wojewoda wileński, Mikołaj Czarny Radziwiłł. Za jego przykładem poszli inni panowie rusko-litewscy, np. niektórzy członkowie rodu Sapiehów (m.in. Lew Sapieha, który następnie został katolikiem). Magnaci i szlachta zakładali zbory kalwińskie w swoich posiadłościach i stosując zasadę „cuius regio, eius religio” wprowadzili dla swych poddanych przymus wyznaniowy. W końcu XVII w. ruch reformacyjny załamał się. Społeczność ariańska rozpadła się w początkach XVII w. (Ochmański 1990, 134-136; Wisner 1999, 47-48; Liedke 2004, 111-112).

Reformacja znacząco wpłynęła na przemiany kulturalne i językowe ruskich możnowładców i szlachty WKL, a mianowicie przyśpieszyła polonizację, ugruntowując wysoką pozycję języka polskiego. Po załamaniu się ruchu reformacyjnego dawni wyznawcy prawosławia nie powracali do religii swych przodków lecz przechodzili na katolicyzm lub unię (Liedke 2004, 256).

Na podstawie materiałów źródłowych dotyczących diecezji wileńskiej można stwierdzić, że nie odnotowano poważniejszych

konfliktów między katolickimi wiernymi i nieliczną społecznością protestancką, wśród której dominowali zamieszkujący w miastach cudzoziemcy (Kasabuła 1998, 476, 484).

„Tolerancja religijna jest określana jako fenomen czy specyfika państwa litewskiego w XVI w. (...). Stołeczne Wilno było wręcz wizytówką owego fenomenu, gdzie stały obok siebie: kościoły katolickie, cerkwie prawosławne, synagoga, meczet i zbor” (Błaszczuk 2002, 274). Złoty wiek tolerancji minął wraz z rozwojem reformacji i zawarciem w 1596 r. unii kościelnej w Brześciu. Wybuchającym w Wilnie zatargom i konfliktom położył kres Zygmunt III Waza w 1622 r. (Ochmański 1990, 137).

7. Polonizacja szlachty litewsko-ruskiej. Rola Podlasia w recepcji wpływów polskich na Litwie

Podlasie, choć od XV w. (po okresie sporów i walk toczonych między Litwą i Mazowszem) formalnie należało do państwa litewskiego, miało wiele wspólnego z Polską: szlachta na ogół była pochodzenia polskiego (głównie mazowieckiego), polskie prawo, sądownictwo, ustrój rolny i monetarny. Spełniało więc rolę pośrednika w przenoszeniu polskich instytucji ustrojowych i gospodarczych na Litwie. Ułatwiały to częste kontakty szlachty podlaskiej i litewskiej na sejmach i wyprawach wojennych (szczególnie częste w XVI w.). Ponadto szlachta litewska i ruska osiedlając się na Podlasiu miała bezpośrednią okazję obserwować odmienną rzeczywistość.

Szczególnie ważna i wyraźna była rola Podlasia jako pośrednika przy recepcji wzorów polskich na Litwie w połowie XVI w., w dobie reform ustrojowych i gospodarczych w tym państwie. Szlachta podlaska odegrała historyczną rolę w walce o pra-

wa ekonomiczne i polityczne (uzyskanie przywilejów na wzór szlachty polskiej). Dużą aktywność wykazała w przededniu unii lubelskiej, wysuwając postulat unii z Polską. W latach 1565–1566 szlachta podlaska wysunęła postulat (powtórzony przez szlachtę ziemi drohickiej w 1568 r.), aby listy kancelarii wielkoksiążęcej były pisane do nich po polsku. W odpowiedzi Zygmunt August przypomniał, że język ruski jest językiem państwowym. Niemniej dążenia te wskazują na językową i kulturową polonizację Podlasia (Błaszczyk 2002, 117-118).

Wspólność interesów politycznych i dążenia gospodarcze szlachty litewskiej do rozwijania handlu z Polską spowodowały potrzebę używania języka polskiego. Po unii lubelskiej powoli zaczyna on odgrywać coraz ważniejszą rolę w życiu prywatnym i publicznym szlachty litewskiej. Zaczął się proces odrywania się szlachty od jej naturalnego podłoża etnicznego, sięgania po obce wzory, polską kulturę i ideologię szlachecką wieku Odrodzenia.

Proces językowego i kulturowego zbliżenia szlachty polskiej i litewsko-ruskiej rozpoczął się na długo przed połową XVI w. Proces ten z pewnością zapoczątkowała unia w Krewie (1385 r.) i unia Horodle (1413 r.). Grzegorz Błaszczyk pisał: „Historycy rozmaicie oceniają wartość dziejową aktu krewskiego, inaugurującego związek polityczny dwóch narodów: dodatnio lub ujemnie, zależnie głównie od stanowiska narodowego. Historycy polscy podnoszą znaczenie aktu dla rozwoju ekspansji mocarstwowej i kulturalnej Polski, która spełniła dzięki unii misję dziejową na Wschodzie; historycy innych narodowości wypowiadają sąd ujemny o unii, która ich zdaniem złamała niejako linię rozwojową W. Ks. Litewskiego, narzucając mu obce elementy kulturalne. Natomiast nikt nie przeczy, że akt krewski był w dziejach Europy faktem niezwykle doniosłym”. Skutki unii okazały się wyjątkowo

bogate i trwałe na płaszczyźnie kulturalnej (Błaszczyk 1998, 263, 260). W Horodle, aby przygotować podatny grunt do połączenia Polski i Litwy, postanowiono zbratać szlachtę polską ze szlachtą litewską. Dokonano tego poprzez adopcję 47 najznakomitszych rodów litewskich do tyluż rodów polskich, które użyczyły litewskim pobratymcom swych herbów (Ochmański 1982, 85).

Panowie litewscy zaczęli posługiwać się mową polską za przykładem Zygmunta Augusta i jego polskiego dworu w Wilnie. Proces polonizacji najszybciej rozwijał się wśród możnowładców i zamożniejszej szlachty, szerzył się też między mieszczaństwem wileńskim i drobną szlachtą na Wileńszczyźnie.

Początkowo szlachta litewska polonizowała się tylko językowo i kulturalnie, strzegąc przed Polakami dostępu do urzędów, posiadania majątków i traktując ich jak cudzoziemców. Po unii 1569 r. zaczęła przejmować polską świadomość państwową, czuć się obywatelami Rzeczypospolitej. Z biegiem czasu ziemianie WKL zaczęli mawiać o sobie, że są „gente Lituani, natione Poloni” – z urodzenia Litwini, z narodowości Polacy; nazwa Litwin była używana głównie na oznaczenie rdzennego mieszkańca WKL (Ochmański 1982, 138-139).

W Akademii Wileńskiej (powołanej w 1579 r.) i większości zakładanych różnego rodzaju szkół (m.in. jezuickich) dominował, obok łaciny, język polski. W wieku XVII w drukarni akademickiej wydano 889 tytułów, z czego 554 w języku łacińskim, 298 – polskim i tylko 3 w języku litewskim (Wisner 1999, 70-71).

Polonizacja stała się procesem, który opanował całe społeczeństwo szlacheckie Wielkiego Księstwa Litewskiego zarówno na obszarze ruskim, jak i litewskim. Wcześniej bojarską warstwę Litwy i Rusi jednoczyła ruszczyzna. Poczynając od wieku XVI scaloną politycznie, społecznie, ekonomicznie i kulturalnie

szlachtę nowego po unii lubelskiej państwa – Rzeczpospolitej Obojga Narodów jednoczył język polski. Do końca XVIII w. proces polonizacyjny odbywał się wewnątrz społeczeństwa szlacheckiego, ale objął także znaczną część mieszczaństwa litewskich i białoruskich miast (Kurzowa 1993, 34, 35).

8. Charakterystyka etnolingwistyczna

W 1 p XVI w. w Wielkim Księstwie Litewskim w życiu publicznym i prywatnym używano czterech języków: ruskiego, łaciny, litewskiego i polskiego. Oprócz tego funkcjonowały języki różnych wspólnot etniczno-wyznaniowych: Żydów, Karaimów, Tatarów, Ormian, Romów i innych.

Od końca XIV w. językiem urzędowym (kancelaryjnym, państwowym) był język ruski, nazywany przez jego użytkowników „ruską mową”. Kompendium wiedzy na temat ruskiej mowy stanowią artykuły i monografia W. Miakiszewa *Język Litowskiego Statuta 1588 goda* (2008), w której autor rzetelnie opisał to interesujące, a zarazem bardzo złożone zjawisko, o czym świadczą m.in. ponad czterdzieści określeń tego języka występujących w bogatej literaturze przedmiotu (np. język starobiałoruski, białoruski, litewsko-ruski, ruska mowa, prosta mowa). Ich geneza jest motywowana względami geograficznymi, etnograficznymi, lingwistycznymi, a nawet politycznymi. Był to zachodni wariant staroruskiego języka prawnego, nasycony lokalnymi właściwościami gwarowymi, zwłaszcza w fonetyce i słownictwie. Język kancelaryjny WKL był językiem pisanym. Różnił się od języka mówionego, ponieważ zawierał terminy specjalistyczne, nieznanne w życiu codziennym, posiadał niemało polonizmów i latynizmów (Miakiszew 2000, 165; Miakiszew 2008, 33-40).

Jego odmianą był język literatury religijnej, obfitujący w cerkiewizmy, z czasem zaś po założeniu w Kijowie Akademii Mohylańskiej – ukrainizmy. Ten język, zwany także „językiem prostym”, służył początkowo jako środek interpretacji niezrozumiałych już w owym czasie tekstów staro-cerkiewno-słowiańskich, z czasem stał się językiem religijno-polemicznych utworów, by w końcu przyjąć rolę języka literackiego. W obu odmiankach narastają wpływy polskie, zwłaszcza po unii lubelskiej w 1569 r. (Miakiszew 2000, 169). Przenikają one również do języka mówionego i gwar, szczególnie w województwach zachodnich WKL: wileńskim, nowogródzkim, podlaskim (Smułkowa 1988, 233-248). Istnieje uzasadnione przypuszczenie, że wynikiem wpływu polskiego jest najbardziej charakterystyczna cecha języka białoruskiego: ciakanie ($t' > c'$) i dziakanie ($d' > dz'$), która rozwinęła się na przełomie XV i XVI w. (Bednarczuk 1992, 61). Język białoruski rozszerzył się na Litwie w różnych funkcjach społecznych: język urzędowy kancelarii wielkoksiążęcej, język liturgiczny Kościoła wschodniego oraz mówiony dworu i warstw możnowładczych, a potem coraz szerszych warstw średniego bojarstwa litewskiego aż do gminu bojarskiego (Kurzowa 1993, 33; Citko 2006, 19-34).

Obok języka białoruskiego w życiu publicznym pewną rolę odgrywała łacina i język polski. W obu językach spisywano akta i dokumenty państwowe. Po łacinie sporządzono akta unii polsko-litewskiej, przywileje dla Kościoła katolickiego i miast na prawie magdebskim oraz dokumenty państwowe przekazywane na Zachód. Łacina była drugim obok ruskiego językiem urzędowym państwa litewskiego.

Język polski stanowił lokalną odmiankę zwaną polszczyzną litewską, wileńską lub północnokresową, która powstała w wyniku

polonizacji kulturowej szlachty, mieszczaństwa i duchowieństwa (unickiego i prawosławnego) oraz napływu ludności z Korony. Był to język, czy też etnolekt, nasycony białorutenizmami i leksykalnymi lituanizmami, których część dostała się przez medium ruskie. Polszczyzna Wielkiego Księstwa Litewskiego wykazywała znaczne różnicowanie terytorialne (Bednarczuk 1992, 62).

Język polski stopniowo zaczął upowszechniać się w WKL dopiero w XVI w., w I p. XVII w. zaczyna się jego dominacja, a tym samym zmniejszanie się znaczenia łaciny i języka ruskiego. Łączyło się to ściśle z polonizacją przejawiającą się w przyjmowaniu języka polskiego jako rodzimego wraz z towarzyszącym mu obyczajem, kulturą i tradycją historyczną (Kurzowa 1993, 31-34; Błaszczuk 2002, 305-306).

W wielonarodowym i wielojęzycznym państwie litewskim istniała potrzeba zaistnienia języka komunikacji międzynarodowej. Rywalizacja między językiem ruskim i polskim w połowie XVI w. z wielu względów zakończyła się zwycięstwem tego drugiego. Zadecydował o tym wysoki poziom kultury polskiej w tym czasie, atrakcyjność polskiego modelu politycznego, związki z kulturą zachodnioeuropejską, pokrewieństwo językowe polsko-ruskie (łatwość przejścia z jednego języka na drugi), a także szerokie kontakty społeczne, gospodarcze, handlowe, kulturowe, polityczne i religijne między Litwą i Polską (Błaszczuk 2002, 307).

Język litewski w WKL pozostawał językiem mówionym wśród chłopstwa i części mieszczan. Był pomocniczym językiem liturgicznym i nie odgrywał znaczącej roli. Część szlachty używała języka litewskiego w życiu prywatnym, w publicznym – języka ruskiego, a później polskiego. Zjawisko bilingwizmu było rozpowszechnione wśród szlachty litewskiej jeszcze długo po unii

lubelskiej. Język litewski pisany był znany od początku XVI w. tyłko w sferze religijnej.

Znacznie mniejszą rolę w kształtowaniu wspólnoty językowej WKL odegrały etnolekty pozostałych plemion bałtyckich (pruskich, jaćwieskich i innych), z tego powodu, że plemiona pruskie nie sięgały aż tak daleko na wschód, zaś Jaćwingowie nie pozostawili po sobie zabytków piśmiennictwa czy innych miarodajnych źródeł zachowujących podstawowe cechy tego języka. Dysponujemy jedynie niewielkim słowniczkiem trudnego do zidentyfikowania języka bałtyckiego, który przez autora został nazwany ‘pogańskimi gwarami z Narewu’ (Bednarczuk 1992, 65; Bednarczuk 1994, 109-110).

We wspólnocie komunikatywnej WKL mieszczą się również etnolekty ludności napływowej, do której zaliczymy przede wszystkim Tatarów, Karaimów oraz Żydów.

Żydzi polscy i litewscy, podobnie jak w innych krajach Europy Środkowej, posługiwali się na co dzień dialektem zwanym jidysz, zaś językiem liturgicznym tego narodu był język hebrajski. Na obszarze dawnej Rzeczypospolitej występowały trzy odmianki języka jidysz: dialekt centralny, południowo-wschodni oraz północno-wschodni zwany dialektem Litwaków, tj. Żydów mieszkających na terytorium WKL w granicach przed unii lubelskiej.

Żydowski dialekt Litwaków obejmował także Podlasie (poza Brześć i Białystok na zachodzie) i różnił się od pozostałych odmianek jidysz, które otrzymały ogólną nazwę ‘wschodni jidysz’ (Brzezina 1986, 17). Podstawą języka jidysz był Hochdeutsch, czyli wysokoniemiecki (dialekty bawarsko-alemańskie i reńsko-frankońskie), na który nałożyły się wpływy, z jednej strony, języka hebrajskiego, z drugiej zaś – języków słowiańskich.

Najważniejszą osobliwością dialektu Litwaków jest tzw. *sabesdiker losn* ‘szabasowy język’; ‘solemna wymowa’ przypominająca polskie mazurzenie oraz ciakanie i dziakanie (Weinreich 1958, 6).

Język, którym posługiwali się Tatarzy, wyszedł z użycia w XVI wieku. Istotną przyczyną utraty języka tkwi w tym, że Tatarzy nie stanowili jednolitej etnicznie grupy i używali rozmaitych dialektów, czy też języków turekijskich (Bednarczuk 1994, 115). Szczegółowej, a zarazem najbardziej przekonującej analizy przyczyn utraty języka dokonał Cz. Łapicz: „Brak tradycji językowej, brak unifikującej roli języka etnicznego, wielość narzeczwy wynikająca z wielości plemion, nieustanne zmiany czynnika panującego, brak powiązania języka z religią – wszystko to powodowało, że świadomość językowa i narodowa nie była tak silna, że Tatarzy wybierając nową ojczyznę przyjmowali z pełnym otwarciem także jej język, który jednoczył ich nie tylko z autochtonami, ale zapewne też różne grupy etniczne Tatarów między sobą” (Łapicz 1986, 54).

Skomplikowane na ziemiach WKL stosunki religijne wymagały kilku języków i alfabetów. W wyniku pierwotnego zróżnicowania na obszar bałtycki i ruski oraz napływu ludności z Korony i państw ościennych w WKL funkcjonowała swoista mozaika językowa, która powstała w wyniku osiedlania się tu różnych grup etnicznych posługujących się w obrębie swojej wspólnoty własnym etnolektem. Na tę mozaikę językową nałożyły się języki liturgiczne oraz języki kancelaryjne. Wytworzyło to swoistą wspólnotę komunikatywną, która nie osiągnęła wprawdzie takiej spójności, jak na przykład liga bałkańska, ale wpłynęła na ukształtowanie się języka litewskiego i białoruskiego, północno-wschodniej pol-

szczyzny kresowej, języka Tatarów litewskich i Karaimów trockich, żydowskiego dialektu Litwaków. Oprócz języka litewskiego wymienić należy inne języki pierwotnych mieszkańców tego regionu: utrwalony jedynie w nazwach własnych język jaćwieski oraz tzw. pogańskie gwary z Narewu (Bednarczuk 1992, 56; Bednarczuk 2010, 25).

Ludność autochtoniczna (Polacy, Rusini oraz bałtyckie grupy etniczne: Litwini, Jaćwingowie, plemiona pruskie) od momentu przyjęcia chrześcijaństwa włączone zostały w krąg oddziaływania kultury chrześcijańskiej: zachodniej, związanej z wyznaniem katolickim oraz wschodniej, bizantyńsko-ruskiej, związanej z prawosławiem. Językiem liturgicznym Kościoła rzymskokatolickiego, ściśle związanego z Rzymem i zachodnią tradycją kulturową, była łacina. Cerkiew prawosławna używała języka staro-cerkiewno-słowiańskiego. Poprzez łacinę i język staro-cerkiewno-słowiański przenikała do etnolektów i języków narodowych terminologia chrześcijańska, tworzyły się za ich pośrednictwem odrębne systemy imiennicze, które odegrały w procesie kształtowania się nazwiska na tym obszarze znaczącą rolę stając się podstawą słowotwórczą wielu nazwisk. Oprócz funkcji języka liturgicznego łacina i język staro-cerkiewno-słowiański na równi z językiem polskim oraz białoruskim (w owym czasie zwanym 'prostą mową') pełniły funkcję języka literackiego (Miakiszew 1998, 54).

Imiona chrześcijańskie znajdowały wciąż odniesienie do wyjściowej, najczęściej obcej łacińskiej postaci, co pozwalało na korygowanie różnych zmian zachodzących pod wpływem gwar i języka potocznego. Imiona prawosławne w poprawnej cerkiewnosłowiańskiej formie zapisywane były przeważnie tyl-

ko w dokumentach cerkiewnych. Nie mając odniesienia do formy wyjściowej, w tekstach świeckich częściej ulegały trwałym zniekształceniom i w takiej postaci utrwały się w świadomości mieszkańców tych ziem. Należy przypuszczać, że to była jedna z przyczyn (obok potrzeby dokładnej identyfikacji coraz większej liczby ludzi, szczególnie nieposiadających nazwisk chłopów) powstawania wielu wariantów tego samego imienia, które z czasem utrwały się w nazwiskach badanego regionu (Abramowicz 1996, 22; Dacewicz 1994, 37).

Część II

CHARAKTERYSTYKA JĘZYKOWA NAZWISK ORAZ PRZYNALEŻNOŚĆ SPOŁECZNA ICH NOSICIELI (XVI–XVIII WIEK)

Podstawowe typy morfologiczne nazwisk, funkcjonujące w XVI w. na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej, nie odbiegały od podstawowych typów zwyczajowych nazwisk polskich. Podobne były również mechanizmy ich powstawania (por. m.in. Bubak 1986, 39-41; Kaleta 1998b, 39-54; Kaleta 2007, 19-38; Sieradzki 2013). Różnice dotyczą głównie frekwencji poszczególnych typów nazwisk, produktywności sufiksów nazwiskotwórczych oraz udziału nazwisk pochodzenia wschodniosłowiańskiego, litewskiego, żydowskiego, tatarskiego i niemieckiego.

W tej części pracy zostały omówione poszczególne typy nazwisk i podana ilustrująca te typy egzemplifikacja źródłowa. Objasnienia dotyczące pochodzenia lub znaczenia podstaw słowotwórczych nazwisk uwzględnionych w tym opracowaniu (zapisy źródłowe) zawiera słownik nazw osobowych z XVI–XVIII w.

1. Nazwiska typu patronimicznego

Formacje patronimiczne znane były już w okresie prasłowiańskim. Tworzono je przy pomocy sufiksu *it'ь, którego kontynuatorem w języku polskim był sufiks *-ic*. W średniowieczu polski sufiks został rozbudowany o dodatkowe elementy morfologiczne *-ew*, *-ow*. Pod wpływem ruskim wygłosowe polskie *c* przeszło w *cz* (Klemensiewicz 1974, 305).

W XVI w. obok patronimików syntetycznych nadal funkcjonowały patronimiczne deskrypcje określone, które były chronologicznie wcześniejszymi formami nazwicznymi (zob. Kaleta 1991, 12, 36). Informowały o tym, kto jest czyim synem. W deskrypcjach patronimicznych przed lub po apelatywie (*filius*, *syn*) najczęściej występowała forma adiektywna odimien-na na *-owl-ew*, *-in*, np. *Jakub s. Jagustynow* (*s.* oznacza syn), *Marcisz syn Punin*, *Jarmocz Czimochow syn*. Rzadziej spotyka się formy adiektywne utworzone od innych nazw własnych, głównie form przezwiskowych, np. *Iwan syn Borowikow*. W zapisach źródłowych ten sposób identyfikacji dotyczy przedstawicieli wszystkich warstw społecznych.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Szlachta:

FLORIANÓW: szl. Bałtyzar s. *Florianow* 1569 SZD 269. JABRAMÓW: szl. Jakub s. *Jabramow* 1569 SPD 272. JADAMÓW: szl. Jurgi s. *Jadamow* SPD 1569 267. JAGUSTYNÓW: szl. Jakub s. *Jagustynow* 1569 SPD 274. LUDWIKÓW: szl. Bartosz s. *Lodowikow* 1569 SPD 268. MACIEJÓW: ślach. Jan s. *Maciejow* 1580 PD 7. Śl.

Mikołaj s. *Maciejow* 1580 PB 93. MIKOŁAJÓW: szl. Frącz s. *Mikołajow* 1569 SPD 272. NIEMIRYN: Stanisław *Niemiryn* syn 1567 PWL 1142. STANISŁAWÓW: szl. Jerzy s. *Stanisławow* 1569 SPD 274, szl. Trojan s. *Stanisławow* 1569 SZD 269, Ślachetny Abram syn *Stanisławow* 1580 PD 7.

Mieszczanie:

BOROWIKÓW: Iwan syn *Borowikow* 1551 IŁ 28. DYGASÓW: Piotr syn *Dygassow* 1571 IT 18.

Chłopi:

CIMOCHÓW: robotny Jarmocz *Czimochow* syn 1571 AK 39. CHUSZCZYN: Lien syn *Chuszczyn* 1558 IB 40. HOROSZKOW: Wasko *Horoszkow* syn 1560 PM 102v. JURGIELÓW: Lewon syn *Jurgielow* 1558 IB 40. PUNIN: Maciej *Punia*, Marcisz syn *Punin*, Bartosz syn *Punin* 1551 RPM 261. RAFAŁÓW: Wasko syn *Raphałow* 1558 IB 38 ch. WOJTÓW: Abraham syn *Woytow* 1558 IB 39.

Formalnie do patronimicznych formacji analitycznych były zbliżone formy opisowe wskazujące na inny stopień pokrewieństwa: *brat*, *zięć* (rus. *ziat'*), *synowiec*, np. *Jurko brat Borysow*, *Iwan zięć Sierkow*.

Zapisy źródłowe – XVI w.

BLUDZICZYN: Marcin *Bludziczyn* brat 1558 IS 56 ch. BORUTIN: Jan *Borutin* ziat 1528 PZ sz. GIMPIELOW: Slloma zięć *Gimpielow* 1571 IT 34v m. KOŚCINKÓW: Trochim *Koscinkow* zięć 1565 IA 6 ch. MIKOŁAJÓW: Michno zięć *Mikołajow* 1558 IB 39 ch. SIERHE-JÓW: Sienko *Sierchejow* zięć 1554 AK 37 m. SZAFRANNIKÓW: Petr *Szafrannikow* Brat 1528 PZ 188 sz, Matey *Szafrannikow* Synowec 1528 PZ 188 sz. ŚWIETLIKÓW: Jaczko *Swiethlikow* zięć 1553 AK 6 m.

W źródłach z XVI w. patronimiczne deskrypcje określone jako sposób identyfikacji występowały sporadycznie. Wyjątek stanowią spisy szlachty z 1569 r. (skrótów źródeł SPD, SZB), w których na dość szeroką skalę stosowano opisowe sposoby identyfikacji świadczące o tym, że w gruncie rzeczy chodziło o dodatkowe wyznaczniki tożsamości. W dokumencie pisanym w języku łacińskim słowiańskie formy nazewnicze występują w formie zlatynizowanej. Obok formacji, w których występowało imię osoby identyfikowanej, łacińskie słowo *filius* 'syn' lub łacińskie *olim* 'niegdyś, kiedyś' (też w formie skrótowej *ol.*) lub polskie odpowiedniki *olim*: *niegdy*, *przeszłego* i imię ojca, np. *Mathias filius Michaeli*, *Michał ol. Szczęsnego*, *Jan nigdy Szczęsnego*, odnotowano formuły zawierające dodatkowo nazwisko odmiejscowe na *-ski*, np. *Rafał ol. Łukasza Sikorski*, nazwisko typu patronimicznego, np. *Joannes olim Stanisłai Jurkoicz*, nazwisko odimienne, np. *Erazmy ol. Rosłana Woyno*.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Ślachtetny Daniel *olim Joannis* 1580 PD 20 sz, śl. Michał *ol. Szczęsnego* 1580 PB 90 sz, ślachtetny Jan *niegdy Lenarta* 1580 PD 20 sz, ślachtetny Grzegorz *przeszłego Jakuba* 1580 PD 55 sz;
Modestus filius Nicolai *Sekluczki* 1569 SZB 263 sz, Joannes olim Stanisłai *Jurkoicz* 1569 SZB 263 sz, Śl. Rafał ol. Łukasza *Sikorski* 1580 PB 104 sz, Śl. Cristoph ol. Troiana *Sepietowskiego*, Śl. Mikołaj *ol. Wawrzynca Zaleski Sikora* 1580 PB 104 sz, Śl. Erazmy ol. Rosłana *Woyno* 1580 PB 95 sz.

Formy nazewnicze mniej wykształcone, opisowe, ewoluowały w kierunku typu nazewniczego o wyższym stopniu wykształcenia i sformalizowania, czyli form syntetycznych (por. Kaleta

1991, 42). Formacje analityczne poprzez elizję apelatywów *syn, filus, olim* przekształcały się w nazwiska patronimiczne z sufiksami *-in/-yn, -ow/-ew*, np. *Hinczyn, Augustynow*.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Z sufiksem -in// -yn: HINCZYN: *Hinczyn* 1528 PZ 186 sz. SZUMIN: Piotr *Szumin* 1551 RPM 259 ch;

-ow// -ew: ARCIUCHOW: Iwaszko *Arciuchow* 1578 ISG 309 ch. AUGUSTYNÓW: Jan *Augustynow* 1578 ISG 304 ch. LEBIEDIEW: Marcin *Lebiediew* 1578 ISG 306 ch. CHWIEDORÓW: Demian *Chwiedorow* 1560 IN 58 ch. HAPUNÓW: Żuk *Hapunów* 1579 ISG 79 ch. JANUSZÓW: Ślchetny Sebastyan *Januszow* 1580 PD 16 sz. PAWŁÓW: Ślchetny Andrzej *Pawłów* 1580 PMI 64 sz. PUDALÓW: Malcher *Pudalów*, poddany 1580 PM 87 ch. STYPUŁKOW: Stefan *Stypułkow* 1528 PZ sz.

Nazwiska patronimiczne na *-ow, -in*, stosunkowo nieliczne, zostały zdominowane przez formacje tworzone przy pomocy patronimicznych sufiksów *-ic, -owic/-ewic, -icz, -owicz/-ewicz* (Citko, Dacewicz 1996, 86).

W XVI w. swą obecność zaznaczyły również nazwiska deriwowane przy pomocy genetycznie patronimicznych sufiksów z elementem spółgłoskowym *-k-*, a także charakterystyczne dla antroponimii ruskiej formy patronimiczne z sufiksami *-ec, -enia*.

Źródła (uwzględnione w badaniach) zawierają nieliczne poświadczenia żywej relacji przynależności indywiduum do indywiduum. Są to patronimika tworzone przy pomocy sufiksu *-owicz// -ewicz* i *-ik*. Tworzono je od imienia ojca: *Agron/*

Ahron (*Ahron* – brus. forma od im. bibl. Aaron) – *Agronowicz* (*Ahronowicz*): Ицхель Агроновичъ (по отцы своем Агрону) 1540 AGZS 82, *Kondrat* – *Kondratowicz* (< im. Kondrat): ...proboszcza Klima *Kondratowicza*, syna zmarłego ...swiaszczennika tej cerkwi *Kondrata Olifierowicza*...1588 AGZS 115, lub przezwiska ojca: *Suszek* – *Suszkiewicz*: *Jacko Suszek* z *Lepisowicz*..., jego syn *Andrej Suszkiewicz* 1567 PWL 1198 sz; *Twaróg* – *Twarozik*: ...*Janowi Twarozik*, synowi *Matisa Twaroga* m.k. 1579 AK 216 m.

Przedstawione przykłady patronimków na *-owicz* i *-ik* pozwalają przypuszczać, że pomimo braku bezpośredniego poświadczenia patronimiczności relację ojciec - syn odzwierciedlają także pary nazw typu: *Tryzna* - *Tryznicz*, *Kołpak* – *Kołpaczyk*.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Z sufiksem *-icz*, *-owicz(z)*/*-ewicz(z)*: *BOBRYK* – *BOBRYKOWICZ*: *Ostapko Bobryk*, *Sacz Bobrykowicz* 1560 PK 8,13 ch. *GUZ* – *GUZEWIC*: *Sobech Guz*, *Frącek Guzewic* 1571 IG 170 ch, *KOROTKI* – *KOROTKIEWICZ*: *Chwiećko Korotki*, *Hryn Korotkiewicz* 1571 IG 174 ch. *PACELA* – *PACELEWICZ*: *Hryn Pacela*, *Jakub Pacelewicz*, *Piotr Pacelewicz* 1551 RPM 282v ch. *POŁOZKO* – *POŁOZKIEWICZ*: *Hryn Położko*, *Hryc Położkiewicz*, *Iwan Położkiewicz* 1551 RPM 301v ch. *PRYZYSTUPA* – *PRYZYSTUPICZ*: *Walenty Przystupa*, *Michałko Przystupicz* 1565 IA 4v, 11 ch. *RUSIN* – *RUSINOWICZ* (< etn. Rusin): *Maciey Rusin*, *Abram Rusinowicz* 1565 IA 11 ch. *TRYZNA* – *TRYZNICZ*: *Stepan Tryzna*, *Wasil Tryznicz*, *Pietrasz Tryznicz* 1551 RPM 253v ch. *ŻEREBIŁO* – *ŻEREBIŁOWICZ*: *Choma Żerebiło* – *Iwan Żerebiłowicz* 1558 IS 50 m;

-ik//-yk: CZAJKA – CZAJCZYK: Jan *Czayka*, Stank *Czayczyk* 1565 IA 6 m. GOSPODA – GOSPODZIK: Wawrzyniec *Gospoda*, Grzegorz *Gospodzik* 1565 IA 12v, 11 ch. KOŁPAK – KOŁPA-CZYK: Michał *Kołpak* – Jan *Kołpaczyk* 1565 IA 5v ch;
-ec: PIWOWAR – PIWOWARZEC: Roman *Piwowar*, Chroc *Piwowarzec* 1558 IS 52 m.

Na badanym obszarze w XVI w. najczęściej używano nazwisk tworzonych przy pomocy patronimicznych sufiksów *-icz*, *-owicz*, *-ewicz*, również w wersji potocznej, gwarowej *-oic(z)*, np. *Szczyrbicz*, *Nikonowicz*, *Pietroicz* (por. Citko 2001, 62-70; Złotkowski 1999, 343-349). Tego typu formacje są utożsamiane z formami identyfikacyjnymi typowymi dla historycznej antropimii białoruskiej i ukraińskiej (zob. Unbegaun 1989, 33-34). Formacje z polską transpozycją fonetyczną patronimicznego sufiksu *-ic*, *-owic/-ewic* poświadczane są w niewielkiej liczbie zapisów źródłowych. Część nazwisk z tymi przyrostkami dodanymi do podstaw białoruskich należy traktować jako formy kancelaryjnie spolonizowane, np. *Hryszkowic* (< brus. Hryszko, Hryhorij : cerk. Grigorij).

Pierwsze, nieliczne jeszcze, zapisy syntetycznych form patronimicznych utworzonych omawianymi sufiksami odnotowano w dokumentach podlaskich z XV w., np. Mathiam Szykorzyca *Włostowicza* (Sikory 1449), por. Włost Sikora (Sikory 1443), ziemianin Dorogickij Ludwik *Janowicz* (Niemyje 1494), Niemira *Hrymalicz* (1499), Raczko *Strocewicz* (1450), Olechno *Sakowicz* (1477) (Dacewicz 1994, 38; Złotkowski 1999, 344; SU 181,186,188). Zdecydowana dominacja tych form przypada na 1 p XVI w. Ogromną liczbę poświadczeń zawierają dokumenty kancelarii litewskiej, a przede wszystkim księgi zapisów spraw publicznych i sądowych Metryki Litewskiej. W popisach wojskowych ziemian

Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1528, 1565, 1567 r. jest to podstawowy, zdecydowanie dominujący, sposób identyfikacji, np. Michał *Jakubowicz*, Serafin *Ławryncewicz*, Paweł *Pietraszewicz*, Szczasnyj *Janowicz*.

Nosicielami tych nazwisk byli także mieszczanie i chłopi, np. Piotr *Siegeniewicz* burmistrz (m), Hryn *Iwankowicz* (ch).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XVI w.

Szlachta:

ADAMOWICZ: Juri *Adamowicz* 1528 PZ 190. BILLEWICZ: Marcin *Janowicz Billewicz*, chorąży Mejszagolski 1533 UWKL 65. BOHOWICINOWICZ: generosus Joannem Bogusz *Bohowicinowicz*, capitaneum...1542 LM 259. BUJNOWICZ: Mikołaj *Buynowicz* 1528 PZ 190. FEDOROWICZ: Kostiuszko *Fedorowicz* 1537 SU 254. GRYMALICZ: Немира Грималичъ, маршалокъ господарский, староста мельницкий 1533 LM 264. HLEBOWICZ: Jan *Juriewicz Hlebowicz*, dzierżawca mścisławski 1527 UWKL 193. HRYMALICZ: Niemira *Hrymalicz* 1516 SU 245. JANOWICZ: Żygimont *Janowicz* 1528 PZ 220. KARASEWICZ: Jezof *Karasewicz* 1528 PZ 206. KOSTIENIEWICZ: ...Steca *Kostieniewiczza* 1518 LM 237. MAZUROWICZ: Stanisław *Mazurowicz* 1528 PZ 196. MIKOŁAJEWICZ: Wenclaw *Mikołajewicz*, sekretarz hospodarski 1550 UWKL 60. MINEWICZ: Mikołaj *Minewicz* 1528 PZ 213. MIŚKIEWICZ: Iwan *Miškiewicz* 1533 SU 254. NARBUTOWICZ: Mikołaj *Narbutowicz*, ciwun krewski 1501 UWKL 62. OŁDAKOWICZ: Marek *Ołdakowicz* 1536 OG 23. OLKOWICZ: Jakub *Olkowicz* 1528 PZ 196. PASZKOWICZ: Stanisław *Paszkowicz*, chorąży giedroycki 1536 UWKL 56. PETROWICZ: Macko *Petrowicz* 1528 PZ 213. RADZIWIŁOWICZ: староста городенский панъ Юри Миколаевичъ Радивиловичъ (staro-

sta gorodenskiy pan Juri *Mikołajewicz Radziwiłowicz*) 1518 LM 237. SOŁTANOWICZ: маршалокъ, пан Олександръ *Солтанович* 1533 LM 56; STASZKOWICZ: Serafin *Staszkowicz* 1528 PZ 213. SZCZYRBICZ: Woytasz *Szczyrbicz* 1528 PZ 199. TOMKOWICZ: Woytko *Tomkowicz* 1528 PZ 189. WANIUTYCZ: Miś *Waniutycz* 1528 PZ 212. WOJEWODICZ: Hrehor *Woiewodicz* 1528 PZ 190. ŻYROWICZ: ...пана Александрова *Жирович* 1533 LM 56.

Mieszczanie:

CHODOTOWICZ: ...Митроша Ходотовича 1518 LM 237. DACEWICZ: Kalenik *Dacewicz* 1545 IMŁ 94. IWANOWICZ: Jendrzey *Iwanowicz* 1545 IMŁ 92v. КОРҮТОВИЧ: Hryn *Kopytowicz* 1545 IMŁ 94v. MACKOWICZ: купец Франтишок Мацковичъ ...1533 LM 68. NIKONOWICZ: Stephan *Nikonowicz* 1545 IMŁ 92v. OLISZKOWICZ: Митроша Олишковича...1518 LM 237. SIEGIENIEWICZ: мешчанинъ белский Иван Сегеневич... 1519 LM 79. SZNIPIOROWICZ: бурмистръ ковенский Петр Шнипоровичъ 1533 LM 68. TRYNOGOWICZ: Chwethko *Thrynogowicz* 1539 AKM 35.

Chłopi:

DUDCZYC: Kuniec *Dudczyc* 1545 IMŁ 3. ILKOWICZ: Wierecha *Ilkowicz* 1545 IMŁ 36. IWANKOWICZ: Hryn *Iwankowicz* 1545 IMŁ 38v. KLIMASZOWICZ: Jendrzey *Klimaszowicz* 1545 IMŁ 101. KOWALOWICZ: Ignat *Kowalowicz* 1545 IMŁ 103v. MIKICICZ: Trochim *Mikicicz* 1545 IMŁ 38. OPANASOWICZ: Jacko *Opanasowicz* 1545 IMŁ 17. PRONCZYC: Wasil *Pronczyc* 1545 IMŁ 17. TRYBOWICZ: Niescier *Trybowicz* 1545 IMŁ 100. ZANIEWICZ: Wołos *Zaniewicz* 1545 IMŁ 100.

Źródła z 2 p XVI w. zawierają znacznie więcej poświadczeń odnoszących się do mieszczan i chłopów.

Szlachta:

BERNATOWICZ: Śl. Woyciech *Bernatowicz* 1580 PB 94. CHODKIEWICZ: Hieronim Aleksandrowicz *Chodkiewicz*, starosta żmudzki, kasztelan trocki 1559 UWKL 109. CYGANOWICZ: szl. Szymon *Cyganowicz* 1569 SPD 267. GRZYWICZ: Ślachtetny Bartosz *Grzywicz* 1580 PmI 65. HLEBOWICZ: urodzony Arnolf *Hlebowicz*, chorąży ziemski drogicki 1580 PD 15. HLEBOWICZ: Jan Hlebowicz, kasztelan miński, podskarbi litewski 1585 DTG-I 67. IRZYKOWICZ: Urodz. Pan Oktawian *Irzykowicz* 1580 PmI 63. IWASZKOWICZ: Jerzy *Iwaszkowicz* 1566 SU 248. JUCHNOWICZ: szl. Maciej *Juchnowicz* 1569 SPD 272. JUREWICZ: ...до судьи и подсудка земского повету Ошменьского Станислава Станиславовича и Станислава Юревича...1569 LetM 64. KRYSZTOFOWICZ: Mikołaj *Krysztofowicz* 1567 PWL 971. MACZKOWICZ: ...ur. Janem *Maczkowiczem* 1553 AK 9. NARUSZEWICZ: ...до подскарбего земского пана Миколая Нарушевича 1569 LetM 85. NIEMIRYCZ: szl. Jan *Niemiryicz* 1567 PWL 1118. OLIFIEROWICZ: Пан Гаврило Олиферовичъ, судья гродский Берестейский 1567 PWL 1182. ONISZEWICZ: Michayło *Onissiewicz* 1580 PB 111. PIETRASZKOWICZ: ...Яном Петрашковичом, подстаростим Менским...1590 AMGS 372. PIETROICZ: Śl. Mikołaj *Pietroicz* 1580 PB 111. STANISŁAWOWICZ: ...до судьи и подсудка земского повету Ошменьского Станислава *Станиславовича* и...1569 LetM 64. STECKOWICZ: ...возный повету Менского Томко *Стецковичъ* 1591 AMGS 400. TYSZKIEWICZ: ...воеводе подляскому пану Василию *Тышкевичу* 1569 LM 153, Wasil *Tyszkiewicz* h. Leliwa 1558 SU 244. TYTOWICZ: ..i Sienko *Tythowicz*, ziemianie hrdskie Hryniewiczkie, sędzie oba polni 1571 AKM 72. WOJCIE-

CHOWICZ: Миколай Войтеховичъ, Станислав Войтеховичъ 1567 PWL 922. WOŁOWICZ: Grzegorz *Wołowicz* 1566 SU 246, ...до старосты слонимъского пана Григория *Воловича* 1569 LetM 59.

Duchowni:

JACKOWICZ: o. Feodor *Jackowicz* 1571 AKM 72. OLIFIEROWICZ: ...swiaszczennika tej cerkwi Konrada *Olifierowicza* 1588 AWAK 115.

Mieszczanie:

ANDRUSZKOWIC: Kasper *Andrusskovic* 1571 IT 12v. AW-DZIESZEWICZ: Dorosz *Awdzieszewicz* 1551 IŁ 333. BŁAŻE-IOWIC: Lenart *Błażeiowic* 1571 IG 155. BOJARZYNOWICZ: ...na sł. Piotra *Bojarzynowicz* 1570 AK 22. DWORAKOWICZ: Jan *Dworakowicz* 1557 AK 105. HORSZCZAREWICZ: Iwaszko *Horszczarewicz* 1560 PW 123v. KAŁABUNOWICZ: Supron *Kałabunowicz* 1600 AKM 155. KOLEŚNIKOWICZ: Sł. Matis *Koliesnikowicz* m.k. 1570 AK 26v. LITWINKOWICZ: sł. Matis *Lithwinkowicz* 1554 AK 38. MACZKOWICZ: sł. Hrycz *Maczkowicz* 1570 AK 22. MAKAROWICZ: Hrehory Andrejewicz *Makarowicz* 1583 AMGS 320. MARKOWICZ: utczywy Łukasz *Markowicz*, burmistrz miasta krola jego mosczy Mielnika 1600 AKM 150. MIKICIYCZ: Jakub *Mikiczicz* mieszczanin knysynski 1553 AK 29. NOWOSADOWICZ: Franc *Nowosadowicz* 1571 IT 12v. ORECHOWICZ: Senko *Orechowicz* 1571 IT 13. PACZELEWICZ: ...Maczko *Paczeliowicz* a Dawid *Romanowicz* y Kacz *Jaczkowicz*, mieszczanie miastha Je-o Krola. Mczi Mielniczkiego 1580 AKM 87. PIOTROWICZ: ...za sł. Stanisława *Piotrowicza* burmistrza knisinskiego 1571 AK 33. SZCZERBIC: Paweł *Szczerbic* 1558 IS 50. ŻAKOWIC: Jan *Zzakowicz* 1571 IT 9v.

Chłopi:

ABRAMOWICZ: Wołos *Abramowicz* 1551 RPM 268. BOROZIC: Sawa *Borodzie* 1571 IG 164. BORYSOWICZ: Truchon *Borysowicz* 1551 RPM 306. HUSZCZYC: Hawryło *Huszczyc* 1571 IG 176. IWASZKOWIC: Tomek *Iwaszkowicz* 1565 IA 7v. JAŚKIEWICZ: Żuk *Jaśkiewicz* 1571 IG 174. JESIPOWICZ: Hryniuta *Esi-powicz* 1551 RPM 285v. KOLADZICZ: Misko *Koladziez* 1551 RPM 304. KOLEŚNIKOWICZ: Paweł *Kolesnikowicz* 1565 IA 3. LACZKOWICZ: Iwan *Laczkowicz* z Lepków 1580 PmI 80. MIELECHOWICZ: Terech *Mielechowicz* 1551 RPM 302v. OCHRYMOWICZ: Philips *Ochrymowicz* 1565 IA 10. RUSINOWIC: Janek *Rusinowicz* 1571 IG 185. SZCZEPANOWICZ: Bartosz *Szczepanowicz* 1565 IA 7v. SZPAKOWICZ: Ilko *Szpakowicz* 1551 RPM 270. ŚCIECOWICZ: Januszko *Sciecowicz* 1571 IG 180. ŚMIETANCZYC: Onisko *Smietanczyc* 1560 ED 57. ZANIEWICZ: Onacko *Zaniewicz* 1551 RPM 266v. ZŁYDUCHOWICZ: Dzieńis *Złyduchowicz* 1565 IA 11. ŻOŁUDKOWIC: Wasiel *Żołudkowicz* 1571 IG 168.

Materiały źródłowe z 1 p XVI w. wskazują, że nazwiska na *-owicz/-ewicz* mają w podstawach przede wszystkim różnorodne formy imion polskich, np. *Adamowicz* (< Adam), *Andrzejowicz* (< Andrzej), *Błaszkwicz*, *Błażewicz* (< Błażej), *Janowicz*, *Januczewicz* (< Jan), *Pawłowicz* (< Paweł), *Piotrowicz* (< Piotr), *Tomkowicz* (< Tomasz) i ruskich (wschodniosłowiańskich), np. *Andrichoic*, *Andrejewicz*, *Androczewicz*, *Androwicz*, *Ondrowicz*, *Andruszewicz*, *Andrusskowicz*, *Andrysskowicz* (< cerk. Andrej), *Iwanowicz*, *Iwankowicz*, *Iwaszkowicz*, *Waniutycz* (< wschł. Iwan, cerk. Joann), *Paszkwicz*, *Pawłowicz* (< cerk. Paw'eł), *Piećkiewicz*, *Pietkiewicz*, *Pietroicz*, *Pietruńczewicz*, *Petrowicz* (< cerk. P`etr), *Stephanowicz*, *Steckowicz*, *Ściecowicz*, *Szcecewicz* (< wschł. Steć,

Stecko : Stiepan, cerk. Stiefan). Podstawy odapelatywne występują zdecydowanie rzadziej, np. *Hrywicz* (< wschł. *hrywa* 'grzywa'), *Kowalewicz*, *Starewicz*, *Szyszczyz*, *Żołnierowicz*.

W 2 p XVI w. częstotliwość występowania w podstawach słotwórczych imion i nazw odapelatywnych kształtuje się podobnie. Do pierwotnych przezwisk dodawano sufiks *-owicz/-ewicz*, np. *Borodicz* (< *Boroda* = wschł. *boroda* 'broda'), *Borsukowicz* (< Borsuk), *Chromicz* (< Chromy 'kulawy'), *Grzywicz* (< Grzywa), *Gołodowicz*, *Hołodowicz* (<Gołód, Hołod : wschł. *gołód*, *hołod* 'głód'), *Kotowicz* (< Kot), *Nowakowicz* (< Nowak), *Rudnikowicz* (< Rudnik), *Sołowiewicz* (< Sołowiej : wschł. *sołowiej* 'słowik'), *Strukowicz* (< Struk : wschł. *struk* 'strąk'), *Wołowicz* (< Woł).

Patronimika na *-owicz* stanowiły składową 3-członową zestawień antroponimicznych, w których, obok imienia i patronimu występowało przezwisko, czy też przydomek, np. *Jan Janowicz Kapusta*, syntetyczna nazwa odmiejscowa na *-ski*, np. *Bartosz Jakubowicz Bagiński*, analityczna nazwa odmiejscowa, np. *Lenart Żukowicz z Popław*, drugi patronim utworzony od przezwiska ojca, np. *Mikołaj Jankowicz Surbło* (zapewne ojciec) i *Martin Mikołaiowicz Surbłowicz* (syn) lub awonimikum, np. *Paweł Stanisławowicz Pietraszewicz* (zob. Dacewicz 2005a).

Takie sposoby identyfikacji na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim miały charakter przejściowy. Były stosowane w oficjalnych dokumentach zarówno w 1 jak i w 2 p XVI w. i odnosiły się do szlachty. Z biegiem czasu trzyelementowy system nominacyjny (imię, 'otczestwo' i nazwisko) utrwalił się jako charakterystyczny dla Słowian Wschodnich.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVI w.

– z udziałem przezwisk/przydomków:

Mikołaj Aleksandrowicz *Czyż*, chorążyc niemieski (Niemieża) 1567 UWKL 73, Iwan Semenowicz *Sapieha* h. Lis 1518-1522 SU, Jan Janowicz *Kapusta* 1528 PZ 195, Stanisław Lenartowicz *Narbut*, chorąży niemenczynski 1557 UWKL 72, Hryhor Janowicz *Pokuta* 1528 PZ 195, Ezof Jakubowicz *Puszczczyk* 1528 PZ 194, Michał Mateiewicz *Szczyrba* 1528 PZ 195, Bartosz Mikołaiewicz *Switlik* 1528 PZ 205, Jakub Stankowicz *Oprawca* 1528 PZ 204, Matey Tomkowicz *Kapturok* 1528 PZ 188, Бальтазаръ Миколаевичъ *Скварекъ* 1565 PWL 975, Каспоръ Матеевичъ *Быкъ* 1567 PWL 975, Мартинъ Гавриловичъ *Волкъ* 1567 PWL 1216, Якубъ Яновичъ *Козель*, Миколай Яновичъ *Козель* 1567 PWL 922;

–z udziałem nazwy odmiejscowej syntetycznej na -ski:

Bartosz Jakubowicz *Bagiński* 1528 PZ 193, Jan Jakubowicz *Olzowski* 1528 PZ 194, Mateusz Mikołaiewicz *Krasowski* 1528 PZ 194, Bernat Mikołaiewicz *Zarecki* 1528 PZ 214, Янь Еззовичъ *Марковски* 1565 PWL 375, Миколай Станиславовичъ *Маковски* 1567 PWL 1142, Юри Андреевичъ *Просенский* 1567 PWL 1107, Андрей Миколаевичъ *Радишевский* 1567 PWL 937, Михалъ Станиславовичъ *Вышемирский* 1567 PWL 931, śl. Jan Jurkowicz *Baykowski* 1580 PB 118, Śl. Stanisław Pawłowicz *Szredziński* 1580 PB 113, Jan Janowicz *Zabrzeziński*, wojewoda nowogrodzki 1518 UWKL 64;

–z udziałem nazwy odmiejscowej analitycznej:

Авгуштинъ Абрамовичъ зъ *Трусколяс* 1565 PWL 366, Войтехъ Андреевичъ зъ *Здродов* 1565 PWL 366, Ленартъ Жуковичъ зъ

Поплав 1565 PWL 374, Щасны Юрьевичъ зъ Яворовки 1565 PWL 378, Бернатъ Матеевичъ зъ Крынек 1565 PWL 402;

– z udziałem drugiego patronimu (lub awonimikum – brak wyraźnego poświadczenia):

Woytko Janowicz *Borodicz* 1528 PZ 206, Захарыяшъ Миколаевичъ *Басевичъ* 1567 PWL 922, Paweł Szymkowicz *Giedrojć*, ciwun i horodniczy wileński 1545 UWKL 58, Павелъ Станиславовичъ *Петрашевичъ* 1567 PWL 1037, Андрей Якубовичъ *Творковичъ* 1567 PWL 903, Янъ Станиславовичъ *Гричининовичъ* 1567 PWL 979, Мартинъ Миколаевичъ *Сурбловичъ* (ojciec Mikołaj Jankowicz *Surbło*) 1528 PZ 214.

W prezentowanym materiale zdecydowanie przeważał dwuczłonowy model nazewniczy: imię i formacja patronimiczna.

W uwzględnionych źródłach nie ma bezpośrednich poświadczeń patronimicznej funkcji innych oprócz *-ik* sufiksów z elementem spółgłoskowym *-k-* (na temat funkcji poszczególnych sufiksów nazwiskotwórczych zob. Skowronek 2001, 133-162). Można przypuszczać, że w tym okresie formacje patronimiczne należały do często stosowanych, czego dowodzi powszechność patronimicznych struktur na *-owicz*, używanych szczególnie wśród szlachty w 1 p i na początku 2 p XVI w. (pod koniec XVI w. szlacheckie patronimika na *-owicz* były wypierane przez nazwiska na *-ski* – zob. *Status społeczny nosicieli nazwisk typu patronimicznego*). Mechanizm tworzenia patronimików przy pomocy innych sufiksów był taki sam, jak w podanych wyżej przykładach z sufiksem *-owicz* i *-ik/-yk*.

Nazwisk typu patronimicznego z sufiksami o podstawie *-k-* (*-ik/-yk*, *-uk/-czuk*, *-ek*, *-ko*) oraz innymi (*-ec*, *-enia*) jest stosun-

kowo niewiele, przy czym w 2 p XVI w. wyraźnie rośnie produktywność sufiksu *-ik/-yk*, pojawiły się nazwy z sufiksem *-uk*. Sufiks ten początkowo służył do tworzenia zdrobniałych form imion, np. *Kostiuk* – Konstanty (*Kostiuk Dorosowicz* 1560 IN 68), później form odojcowskich, np. *Iwańczuk* (syn) od imienia ojca *Iwan*, także od nazw odapelatywnych, np. ojciec *Bartnik*, syn *Bartniuk* (*Chwiedko Bartnik, Iwan Bartniuk* 1578 ISG 67, 72). Sufiks *-uk* był i nadal jest używany w gwarach pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego do tworzenia nazw istot małych, młodych nie tylko w antroponimii, np. pies - psiuk, gęś - gęsiuk (zob. Chudasz 1977, 70; Ustinowicz 1975, 89-94).

W podstawach nazwisk utworzonych przy pomocy wymienionych wyżej sufiksów występują imiona polskie, np. *Błażejczyk* (< Błażej), *Filipczyk* (< Filip), *Pawłowszczyk* (< Paweł) i ruskie, np. *Sidorczyk* (< Sidor : cerk. Isidor), *Hlebczenia* (< Hleb : cerk. Gleb), *Iwańczuk* (< Iwan : cerk. Joann), *Kuprianiec* (< Kuprian : cerk. Kiprian).

Zapisy źródłowe – XVI w.

Z sufiksem *-ik// -yk*: BŁAŻEJCZYK: Grzegorz *Błażejczyk* 1571 IG 145 m. CHWIEDZIUCZYK: Mikołaj *Chwiedziuczyk* 1565 IA 5v m. FILIPCZYK: ...na Piotra *Filipczyka* 1553 AK 8 m. OLI-CHWIERCZYK: Szczesny *Olichwierczyk* 1565 IA 5 m. PAWŁOWSZCZYK: ...Sł. Stanisława *Pawłowszika* 1570 AK 23 m. SIDORCZYK: sł. Michałko *Sidorczyk* 1570 AK 31v m. WAWRZYSZCZYK: Andrzej *Wawrzyssczyk* 1571 IT 12v m;
-uk// -czuk: IWAŃCZUK: Jan *Iwańczuk* 1571 IG 178 ch;
-ko: KOSTENKO: Matysko *Kostenko* wozny 1528 PZ 197 sz. PIETRASZKO: Marcisz *Pietraszko* 1571 IT 26v m.

Sufiks białoruski *-enia* tworzył nazwy istot małych, młodych, również nazwy synów od imion i przezwisk ojców, np. *Pac – Pacenia*. Identyczną rolę pełnił sufix *-ec*, np. *Bohdan – Bohdaniec* (zob. Ustinowicz 1975, 21).

Zapisy źródłowe – XVI w.

Z sufiksem -ec: BOHDANIEC: Stecz *Bohdaniec* 1558 IS 55 ch. FRANEC: Jakub *Franec* 1528 PZ 205 sz. KUPRIANIEC: Żuk *Kuprianiec* 1560 ED 61 m. MICHALEC: Panuta *Michalec* 1571 IG 157 ch;

-enia: BOCHDANIENIA: Jacob *Bochdanienia* 1560 IN 65 m. BORYSZCZENIA: Sienko *Boryszczenia* 1560 IN 65 m. DZIESZKIENIA: Stas *Dzieszkienia* 1560 ED 61 ch. HLEBCZENIA: Maczek *Hlebczenia* 1551 RPM 272v ch. KULENIA: Jewchim *Kulienia* 1545 IMŁ 28 ch. OLISZCZENIA: Sak *Oliszczenia* 1551 RPM 285 ch. ONDRELENIA: Jasko *Ondrelenia* 1551 RPM 261 ch. PACE-NIA: Pac *Pacenia* 1545 IMŁ 26v ch. STASIENIA: Maciej *Stasienia* 1571 IG 180 ch. SIECZENIA: Hryn *Siewczenia* 1551 IŁ 323v m.

Rzadziej w podstawach patronimików występowały przerwiska utworzone od polskich i wschodniosłowiańskich apelatywów, np. *Wilczak* (< Wilk), *Wołczuk* (< wschsł. Wołk ‘wilk’) oraz nazwy zawodów, np. *Zdunek* (< Zdun), *Cieśluk* (< Cieśla). W owym czasie w antroponimii chłopskiej dominowało imię jako podstawowy element identyfikacyjny, stąd wyraźnie mniejsza liczba patronimicznych struktur odapelatywnych.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Z sufiksem -ak: KOBYLAK: Bohdan *Kobylak* 1560 PW 127v m. SIODMAK: Woytko *Siodmak* 1558 IS 56 m. WILCZAK: Michał *Wilczak* 1565 IA 4 m;

-ek: BARANEK: Matys *Baranek* 1565 IA 5 m. WILCZEK: Szcze-pan *Wilczek* 1565 IA 5 m. ZDUNEK: Jan *Zdunek* 1577 AK 124v m;

-uk/-czuk: BARTNIUK: Iwan *Bartniuk* 1578 ISG 67 ch. CIEŚLUK: Wasko *Ciesluk* 1565 IA 5 m. KOSZUK: Mikołaj *Koszuk* 1565 IA 5 m. KOWALCZUK: Piotr *Kowalczuk* 1571 IG 167 ch. WOŁCZENIUK: Michał *Wołczeniuk* 1565 IA 5 m;

-ik//-yk: BEDNARCZYK: op. Jan *Bednarczyk* 1557 AK 104 m. BOBRYK: Iwan *Bobryk* 1569 IN 70 ch. CHRUSZCZYK: Mic *Chruszczyk* 1551 RPM 274 ch. ŁUSZCZYK: Iwan *Łuszczyk* 1551 RPM 267 ch. PIEKARCZYK: Mateusz *Piekarczyk* 1571 IG 143 m. RUDZIK: Cswiecko *Rudzik* 1571 IT 36 m. ZIELONCZYK: Jan *Zielonczik* 1579 AK 215 m;

-ko: BARANKO: Woytech *Baranko* 1528 PZ 211 sz. CHOŁODKO: Marian *Chołodko* 1558 IB 43 ch. KRUCZKO: Jakub *Kruczko* 1565 IA 6 ch. NIEDŹWIADKO: Sscepian *Niedźwiedko* 1571 IT 22 m;

-ec: BUREC: Tomko *Burec* 1528 PZ 199 sz. CHROMIEC: Sciepan *Chromiec* 1551 IŁ 321v m. NIEDBALEC: Matys *Niedbalec* 1565 IA 3 m;

-enia: BURENIA: Kucz *Burenia* 1558 IB 43 ch. KULENIA: Kuc *Kulenia* 1545 IMŁ 28 ch. LISIENIA: Misko *Lisienia* 1545 IMŁ 28 ch.

W XVI w. wśród nazwisk typu patronimicznego zdecydowanie dominowały formacje derywowane formantami *-ic(z)//-yc(z)*, *-owic(z)//-ewic(z)*. W 1 p XVI w. stanowiły 46%, a w 2 p XVI w. – 43% wszystkich nazwisk wyekscerpowanych ze źródeł, dotyczących tego okresu.

Na przestrzeni XVII w. we wszystkich warstwach społecznych oraz niemal wszystkich grupach etnicznych (za wyjątkiem Żydów) patronimika ustabilizowały się w funkcji nazwisk. Na tym etapie rozwoju można je traktować umownie jako nazwiska typu patronimicznego.

Materiał źródłowy z XVII w. przedstawia znaczne bogactwo nazwisk odimiennych zawierających sufiksy, służące pierwotnie do tworzenia patronimików, przede wszystkim *-owicz/-ewicz*, *-ik/-yk*, *-uk/-czuk*.

Sufiks *-owicz/-ewicz*, który w XVI w. na Podlasiu zdominował antroponimię szlachecką, w XVII w. służył do tworzenia nazwisk, których nosicielami byli głównie mieszczanie, w znacznie mniejszym stopniu chłopi, np. sławetny Jan *Iwaskiewicz* (m), robotny Hricz *Onoszewicz* (ch). Nieliczne nazwiska szlacheckie na *-owicz* w owym czasie były już nazwiskami rodowymi, np. Oktawian *Irzykowicz*, Jerzy Karol *Hlebowicz* (sz). Niektóre źródła (np. Księga grodzka Brańska – skrót KB) zawierają dość liczne poświadczenia tego sufiksu w wersji polskiej *-(ow)ic/-(ew)ic*, np. Gabriel *Misiewicz*, Sawka *Hliwczyc* (Dacewicz 2004b, 155-160). Z materiałów źródłowych wynika, że na obszarze WKL nazwiska szlacheckie na *-owicz* nadal stanowiły jeden z podstawowych sposobów identyfikacji.

W podstawach nazwisk, podobnie jak w poprzednim stuleciu, obok imion katolickich, występowały bardzo liczne imiona ob-

rządku wschodniego. Na uwagę zasługuje bogactwo form hipokorystycznych, np. *Sienkiewicz* (< Sienko : cerk. Simieon), *Ciereszkiewicz* (< Cierech : cerk. Terentij), *Trocewicz* (< Troć : cerk. Trofim).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XVII w.

Szlachta:

ABRAMOWICZ: Marcin *Abramowicz*, stolnik wileński 1610 UWKL 198. ALEKSANDROWICZ: Andreas ol. Stanisłai *Aleksandrowicz* 1640 KB 510v. CHODKIEWICZ: Krzysztof *Chodkiewicz*, kasztelan trocki 1633 UWKL 111. DANILEWICZ: Paweł *Danilewicz*, cześnik lidzki 1646 UWKL 15. DZIERZKOWIC: P. Paweł y Aleksander *Dzierzkowic* 1640 KB 36. IRZYKOWICZ: Oktawian *Irzykowicz* 1603 UP 128. IWASKOWIC: ślachtetny Jan *Iwaskowic* generał Mielniczky 1636 AD 305. KARPOWICZ: p. Matei *Karpowicz* 1648 AKJ 210. KONDRATOWICZ: G`nalis Prowidus Sierhey *Kondratowicz* 1640 KB 365. LECHOWICZ: Nobilis Paulus olim Joannis *Lechowicz* 1640 KB 201. LENARTOWIC: N`les Joannes filius *Malher Lenartowic* 1640 KB 192v. MISIEWIC: N`lis Gabriel *Misiewic* famulus 1640 KB 58v. SAKOWICZ: Adam Maciej *Sakowicz*, kasztelan trocki 1633 UWKL 111. WOŁODKIEWICZ: Aleksander *Wołodkiewicz* 1632 UP 111.

Duchowni:

HARASIMOWICZ: ...przeciwko wielebnym Fedorowi Preczyckiemu Iwanowi *Harasimowiczowi*... popom unitom Bielskiemu i Branskiemu 1636 AM 303. JAKUBOWICZ: ...naprzeciwko Chwiedora *Jakubowicza* protopopę Bielskiego Iwana Harasimowica popa Brańskiego zięcia iego 1633 AM 283.

Mieszczanie:

ANDREJOWIC: Maxim *Andreiowic* 1636 AD 299. BIERNATOWICZ: ...i z sławetnym *Biernatowiczem* mieszczaninem Branskim 1640 KB 198, 452v. CHOCIAKOWICZ: ...sławetnych Hrehora *Packiewicza* y Hermana *Chociakowicza* mieszczan bielskich starostow y dozorcow 1633 AM 283. CHOMIKOWIC: Herman *Chomikowic* 1636 AD 299. CHWIEDOROWIC: Sidor *Chwiedorowic* 1636 AD 299. CIERESZKOWICZ: Andrzej *Ciereszko-wicz* 1639 OP 112. GRYGOWICZ: Janek *Grygowicz* 1639 OP 133. IWASKOWIC: Artis *Iwaskowic* 1636 AD 299. JUDKOWICZ: Andrzej *Judkowicz* 1644 KWB 3. KALISZEWICZ: uczciwy Sierhei *Kaliszewicz* poddany Króla Jgo Msci 1646 KWB 8. ŁUKASZE-WICZ: Honesti Hryc *Łukaszewicz* mieszczanin Branski 1640 KB 198. MARKOWICZ: ...utczciwy Łukasz *Markowicz*, burmistrz miasta króla jego mosczy Mielnika 1601 AM 150. MICHNOWIC: Siemion *Michnowic* 1636 AD 299. MINIC: Omelian *Minic* 1636 AD 299. PACKIEWICZ: ...sławetnych Hrehora *Packiewicza* y ... mieszczan bielskich starostow y dozorcow 1633 AM 283. PIETUKOWICZ: ...honesto Harassimo *Pietukowicz* 1609 AM 175. STACHIEWICZ: Aleksandrem *Stachiewicz* 1646 KWB 8. TROIANOWIC: Theofilo *Troianowic* 1636 AD 299. WASKOWIC: Taras *Waskowic* 1636 AD 299. ZINKOWICZ: ...Jarmocim *Zinkowicz* 1646 KWB 72. ZYNKOWICZ: ...imieniem sławetnego Jarmocza *Zynkowicza* Burmistra... 1631 KWB 7.

Chłopi:

HRYCZOWICZ: Jasko *Hriczowicz* 1640 KB 208. HUROWIC: Petro *Hurowic* 1640 KB 303v. KLIMOWICZ: Kuzma *Klimowicz* 1640 KB 199. MARTINKOWICZ: Lewon *Martinkowicz*, Iwan *Martinkowicz* 1640 KB 204v. ONOSZEWICZ: Robotny Hricz *Onoszewicz* 1631 KWB 7v. PASZOWICZ: ... Klim *Passowicz* 1640

KB 204v. SIENKIEWICZ: laboriosi Joannis *Sienkiewicz* 1640 KB 396. WAKUMOWICZ: ... a Fedora *Wakumowicza* 1640 KB 208. WASILEWICZ: Laboriosus Simon *Wasilewicz* 1640 KB 396.

W 2 p XVII w. w antroponimii szlacheckiej północno-wschodnich kresów Rzeczypospolitej odnotowano liczne formacje patronimiczne z sufiksem *-owicz*. Zapisy źródłowe pozwalają stwierdzić, że formacje te ustabilizowały się jako nazwiska.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XVII w.

Szlachta:

ABRAMOWICZ: Ur. Mikołajowi *Abramowiczowi*...podczasostwo mścisławskie 1659 ML131 205. AMBROSZKIEWICZ: P. Heliasz *Ambroszkiewicz* z imienia...Dworczan 1690 RPN 174. ANDRZEYKOWICZ: P. Konstanty *Andrzejkowicz*...1690 RPN 176. AUGUSTYNOWICZ: ...P. Kazimierza *Augustynowicza* z Meszków 1690 RPŻ 71. ANTONOWICZ: Michał *Antonowicz* rotmistrz JKM 1664 UP 128. BARTOSZEWICZ: p. Piotr *Bartoszewicz* 1690 RPW 218. BERNATOWICZ: P. Mikołaj *Bernatowicz* 1690 RPŻ 25. BIENKIEWICZ: p. Marcin *Bienkiewicz*, p. Wikor *Bienkiewicz* 1690 RPW 228. BILLEWICZ: ...ur. Chryzostomowi *Billewiczowi*, podstolemu wendeńskiemu...1659 ML131 208. BŁAŻEWICZ: p. Maciej *Błażewicz*, p. Władysław *Błażewicz* 1690 RPW 135. BOHDANO-WICZ: P. Benedykt *Bohdanowicz* 1690 RPN 150. BOHUSZEWICZ: Jmp. Bazyli *Bohuszewicz* 1690 RPN 49. CHODKIEWICZ: ...jw. jmp. Krzysztof *Chodkiewicz*, wojewoda wileński, bobrujski, krewski starosta... 1661 ML131 299. CHWIEDOROWICZ: szl. *Chwiedorowicz* 1676 RPD 348. DANIŁOWICZ: P. Krzysztof *Daniłowicz* 1690 RPN 75. DOBKIEWICZ: P. Andrzej *Dobkiewicz* 1690 RPŻ 27. DOWNAROWICZ:

...ur. Wojciecha Piotrowicza *Downarowicza*...1656 ML131 146. FRĄCKIEWICZ: P. Adam *Frąckiewicz* 1690 RPW 249. GABRJAŁOWICZ: P. Józef *Gabrjałowicz* 1690 RPW 278. GUDOWICZ: P. Rafał *Gudowicz* 1690 RPŻ 35. HLEBOWICZ: Jerzy Karol *Hlebowicz* „gubernator”, „administrator” starostwa brań. starosta żmudzki 1656 UP 65. HRYNIEWICZ: p. Daniel *Hryniewicz* 1690 WB 76, p. Michał *Hryniewicz* 1683 WT 309v. IRZYKOWICZ: Jmp. Jan *Irzykowicz* 1690 RPN 54. ISAJEWICZ: P. Mikołaj *Isajewicz* 1690 RPN 75. IWASZKIEWICZ: p. Jerzy Kazimierz *Iwaszkiewicz* 1683 WT 311. JACYNICZ: Jmp. Michał *Jacynicz*, skarbnik smoleński 1690 RPN 144. JUREWICZ: P. Wawrzyniec *Jurewicz* 1690 RPW 238. JUSZKIEWICZ: P. Michał *Juszkiewicz* 1690 RPW 255. KONDRATOWICZ: Jmp. Kazimierz *Kondratowicz*, miecznik nowogródzki 1690 RPN 84. KUNCEWICZ: ...Jakuba Teodora *Kuncewicza*, kasztelana mińskiego 1661 LM131 347. LESZKIEWICZ: p. Daniel *Leszkiewicz* 1690 WB 116. MASKIEWICZ: Jmp. Adam *Maskiewicz* 1690 RPN 69. MICHNIEWICZ: p. Michał *Michniewicz* 1690 RPW 267. MICKIEWICZ: Jmp. Jan Kazimierz *Mickiewicz* 1690 RPN125. MIELESZKIEWICZ: P. Teodor *Mieleszkiewicz* z Małego Siołka 1690 RPN 75. OCHREMOWICZ: P. Jakub *Ochremowicz* 1690 RPN 164. PACEWICZ: P. Wojciech *Pacewicz* z Antokolniów dym 1690 RPŻ 27. PACKIEWICZ: P. Kazimierz *Packiewicz* 1690 RPN 174. PIETKIEWICZ: Jan *Pietkiewicz* 1659 UP 52. PIETRASZEWICZ: p. Andrzej *Pietraszewicz* 1683 WT 309v. PROTASZEWICZ: Ur. Aleksandrowi *Protaszewiczowi* za zasługi wojskowe i publiczne urząd cześnika wileńskiego 1658 ML131 205. RODZIEWICZ: p. Seweryn *Rodziewicz* 1690 RPW 143. ROMANOWICZ: P. Stefan *Romanowicz*...1690 RPN 56. SASINOWICZ: P. Michał *Sasinowicz* 1690 RPN 77. STANKIEWICZ: P. Jerzy *Stankiewicz* z imienia wieczystego...1690 RPN 176. STASZKIEWICZ: jm. p. Michał *Staszkiwicz*, wojski rze-

czycki 1690 RPW 191. STECKIEWICZ: P. Piotr *Steckiewicz* 1683 WT 310. SYLWESTROWICZ: P. Gabriel *Sylwestrowicz* z Sylwestrów...1690 RPŻ 126. SZYMKIEWICZ: P. Jan *Szymkiewicz* z Jawoszek...1690 RPŻ 128. TOMASZEWICZ: Jmp. Kazimierz *Tomaszewicz* 1690 RPN 123. TYSZKIEWICZ: Chorągwo derpskie ur. Andrzejowi Kazimierzowi *Tyszkiewiczowi*...1659 ML131 160. URBANOWICZ: ...ur. Adama *Urbanowicza* 1659 ML131 180. WIĘCKIEWICZ: P. Kazimierz *Więckiewicz* z majątności Wiszowa 1690 RPN 127. WOJNIŁOWICZ: jmp. Krzysztof *Wojniłowicz*, podczaszy mozyrski 1690 RPN 108. WOJTKIEWICZ: P. Jan *Woytkiewicz* z Mieżyk...1690 RPŻ 203. ZDANOWICZ: Pan Andrzej *Zdanowicz* ciwun 1650 RPS 141. ZIENKOWICZ: Jmp. Władysław *Zienkowicz* z majątności wieczystej Uzłowiec...1690 RPN 148.

Duchowni:

CHODKIEWICZ: Aleksander *Chodkiewicz*, nominat wendeński, kanonik wileński... 1661 ML131 299. DAWIDOWICZ: O. Jan *Davidowicz*, prezbiter nowodworski 1690 RPN 191. FURSOWICZ: O. Jan *Fursowicz*, prezbiter samojąłowski 1690 RPN 161. JURKIEWICZ: Wielebny o. Paweł *Jurkiewicz*, prezbiter sienieżowski 1690 RPN 100. KARPOWICZ: O. Jan *Karpowicz*, prezbiter połąski 1690 RPN 130. LEWONOWICZ: Jm. ks. Jan *Lewonowicz*, kanonik smoleński, pleban szydłowiecki...1690 RPN 162. MATUSEWICZ: jm. ks. Piotr *Matusiewicz* 1690 RPW 165; wielebny o. Marcin *Piotrowicz*, protopopa słonimski...1690 RPN 129. RYMKIEWICZ: jm. ks. Michał *Rymkiewicz*, pleban mikołajewski 1690 RPN 96. SAWICZ: O. Aleksander *Sawicz*, protopopa wołkowski 1690 RPN 129. STETKIEWICZ: jm. ks. Bernard *Stetkiewicz*, przeor nieświeski zakonu ś. Dominika...1690 RPN 95. ŻDANOWICZ: wielebny o. Piotr *Żdanowicz*, prezbiter czernihowski 1690 RPN 99.

Mieszczanie:

BALCEROWICZ: ...pana *Matiasza Balcerowicza*, burmistrza mińskiego 1661 ML131 314. BERKIEWICZ: Dawid *Berkiewicz* 1663 RP 788. BORYSOWICZ: ... sławetnego *Samuela Borysowicza* 1659 KWB 13. HURYNOWICZ: sławetny *Siemion Hurinowicz* Mieszczanin Mielnicki 1675 KWB 42. KLIMOWICZ: ...*Waska Klimowicza*, ...Pana *Jana Pawłowicza*, mieszczan Mielnickich 1686 KWB 76. KURJANOWICZ: ...a pozwanym sławetnym *Mikołajem Kurjanowiczem* 1672 KWB 25. LEONOWICZ: ...*Bazyli Leonowicz*, burmistrz mohylowski 1661 ML131 315. MANKOWICZ: ...naprzeciwko urodzonego *Jana Mankowicza* 1686 KWB 76. MATYSOWICZ: sławetny *Prokop Matysowicz* Mieszczanin Mielnicki 1675 KWB 42. MIKTOROWICZ: ...w sprawie sławetnego *Hricza Miktorowicza*, *Andrzej Miktorowicz* 1672 KWB 25. SALOMONOWICZ: *Abram Salomonowicz* żyd punia miejskich dwie 1672 KWB 23. TROCEWICZ: ...sławetnego *Jarosza Trocewicza* Mieszczanina 1672 KWB 24. ZANKOWICZ: ...w sprawie sławetnego *Józefa Zankowicza* 1672 KWB 39v. ZINKOWICZ: Sławetny *Stephan Zinkowicz*... Mieszczanin Mielnicki 1675 KWB 43.

Chłopi:

DMITROWICZ: *Jan Dmitrowicz*, *Trojan Dmitrowicz* 1690 RPW 231. FILIPOWICZ: *Doroszko Filipowicz* 1662 PM 454. IHNATOWICZ: *Iwan Ihnatowicz* 1662 PM 454. IWANOWICZ: *Apanas Iwanowicz* 1662 PM 487. MIKŁASZEWICZ: *Hieronim Mikłaszewicz* 1662 PM 454. ŚCIEPANOWICZ: *Iwaszko Sciepanowicz* 1662 PM 487. SIERHEJEWICZ: *Fiedor Sierhiejewicz* 1662 PM 487. WOJCIECHOWICZ: *Chomko Wojciechowicz* 1662 PM 487.

W ciągu XVII w. wyraźnie rosła frekwencja nazwisk derywowanych sufiksami z komponentem *-k-*: *ik/-yk*, *-ek*, *-ak*, *-uk*, *-ko*.

Te z kolei dominowały w antroponimii chłopskiej. Do najbardziej popularnych należy zaliczyć przede wszystkim nazwiska z *-ik/-yk*. W niektórych miejscowościach, np. w miasteczku Horodyszcz (pow. mielnicki, woj. podlaskie), formacje utworzone za pomocą tego sufiksu stanowiły aż 48% nazwisk wyekscerpowanych z niektórych źródeł, np. spisu podatkowego z 1662 r. (skrót PM).

Zapisy źródłowe – XVII w.

Szlachta:

AUGUSTYŃCZYK: szl. Marcin *Augustynczyk* 1676 RPD 352.
BARABASIK: szl. Stefan *Barabasik* 1676 RPD 352. FABIAŃCZYK: szl. *Fabiańczyk* 1676 RPD 346. IGNACZYK: szl. *Ignaczyk* 1676 RPD 352. MATUSIK: szl. Jan *Matusik* 1676 RPD 352.

Mieszczanie:

JASZCZYK: Hryc *Jasczyk* 1630 AM 245. SAMOJLIK: ...Janowi *Samoylikowi*, Gasprowi *Samoylikowi* 1636 AM 303. SIERHIEJCZYK: Iwanowi *Sierhieyczykowi*... 1636 AM 303.

Chłopi:

ADAMIK: Grzegorz *Adamik* 1662 PM 428. BARTOSZYK: Marcin *Bartoszyk* 1639 OP 118, laboriosus Andreas *Bartoszyk* 1662 PM 412. BOHDANIK: Marcin *Bohdanik* 1662 PM 412. BORYSZYK: Piotr *Boryszyk* 1662 PM 428. CHWILIPIK: ...Iwanem *Chwilipikiem* 1636 AD 305. DANILIK: Jarosz *Danilik* 1662 PM 451. DZIEMIĄCZYK: Pankrat *Dziemianczyk* 1639 OP 135. ICHNACIK: Siemion *Ichnacik* 1662 PM 412. JAGUSTYNIK: Szymko *Jagustynik* 1639 OP 133. JARMOSZYK: laboriosi Maxim *Jarmoszik* 1662 PM 412. JUCHNIK: Matheus *Juchnik* 1640 KB 3. KALISZCZYK: Matis olim Stanisłai *Kalisczyk* 1640 KB 4. KASIANIK: laboriosus Petrus *Kasianik* 1662 PM 428. KOSTIUCZYK: Tymosz *Kostiu-*

czyk 1662 PM 428. KRYSOŃCZYK: Woyciech *Krysończyk* 1639 OP 134. KURIANIK: Siemion *Kurianik* 1662 PM 533. LEWONIK: Daniło *Lewonik* 1662 PM 427. MAKARYK: Wasil *Makaryk* 1662 PM 429. MAKSIMCZYK: Fedor *Maksimczyk* 1639 OP 134. MAKSIMCZYK: Grzegorz *Maksimczyk* 1676 RPD 352. MARKUCIK: Jędrzey *Markucik* 1639 OP 142. MIKOŁAJCZYK: Tomek *Mikołajczyk* 1639 OP 142. PANASIK: Dmiter *Panasik* 1662 PM 429. PAULUCZYK: Ondruch *Pauluczyk* 1662 PM 429. PHILIPIK: Mikołaj *Philipik* 1662 PM 429. PROKOPIK: Dmitr *Prokopik* 1662 PM 451.

Do charakterystycznych dla badanego obszaru nazwisk należy zaliczyć struktury z sufiksem *-uk*, np. *Adamiuk*, *Dmitruk*, *Hryciuk*. W dokumentach źródłowych, dotyczących szczególnie wschodniej i południowo-wschodniej części Podlasia, odnotowano dosyć liczną grupę nazwisk tego typu, np. w powiecie mielnickim w 2 p XVII w. nazwiska na *-uk* stanowiły stosunkowo wysoki odsetek wszystkich nazwisk (ponad 10%) (Dacewicz 1994). Nazwiska derywowane sufiksem *-uk* od imion były identyczne z hipokorystycznymi formami imion utworzonych tym sufiksem, np. *Pawluk* Wołkowicz, *Januk* Garncarz (1662 PM 451). Takich form imion w XVII w. używano rzadko, a z biegiem czasu odnotowane w źródłach struktury z sufiksem *-uk* występowały tylko w funkcji nazwisk, a ich ilość bardzo wyraźnie wzrosła w XVIII w. w antropimii chłopskiej (por. zapisy źródłowe z XVIII w.).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

Szlachta:

BALCERZENIUK: szl. Krzysztof *Balcerzeniuk* 1676 RPD 348. szl. Andrzej *Brozienuk* 1676 RPD 349. FLORENIUK: szl. Tomasz *Floreniuk* 1676 RPD 454. FLORCZUK: nobilis Mathias *Florczuk*

1662 PM 437. KOŚCIUK: ur. Piotrowi *Kościukowi*, dworzaninowi JKM...1656 ML131 95;

Mieszczanie:

CHWIERUK: Siemion *Chwieruk* 1662 PM 452. GRZESIUK: Ihnath *Grzesiuk* 1662 PM 452. SZAFRANIUK: Wasiko *Szafraniuk* 1662 PM 452. SZYMANIUK: Chwiedko *Szymaniak* 1662 PM. TERESZCZUK: Jasko *Tereszczuk* 1662 PM 453. TROCIUK: Siemion *Trociuk* 1662 PM 453. WOŁODCZUK: Wasiko *Wołodczuk* 1662 PM 453;

Chłopi:

ADAMCZUK: Maciej *Adamczuk* 1673 RPB 622. ADAMIUK: Wawryn *Adamiuk* 1640 KB 309. DACZUK: laboriosus Wieremko *Daczuk* 1662 PM 413. DANILUK: Jusij *Daniluk* z synem 1662 PM 422. DESZCZUK: laboriosus Christopherus *Desczuk* 1662 PM 426. DMITRUK: Jasko *Dmitruk* 1662 PM 436. DOROSZUK: laboriosus Marcin *Doroszuk* 1662 PM 446. FIRSIUK: laboriosus Iwan *Firsiuk* 1662 PM 452. FRĄCZUK: Waszko *Frączuk* 1662 PM 523. FRONIUK: Woyciech *Froniuk* 1662 PM 529. GRYGIEŁUK: laboriosus Paulus *Grygiełuk* 1688 LBK k. 1. HARASIMIUK: *Harasimiuk* z żoną 1662 PM 411. HRYCIUK: Maciej *Hryciuk* poddany p. *Rzewuskiego* 1674 RM 285. JAROSZUK: Ławryn *Jarozzuk* 1639 OP 134. SAWCZUK: Supron *Sawczuk* 1648 AD 366. SIEMIENIUK: laboriosus Joannes *Siemienuk* 1640 KB 309. SZCZĘSNIUK: Simon *Szczęsniuk* 1640 KB 309. SZYMAŃCZUK: Jakub *Szymanczuk* 1673 RPB 622. TARASZCZUK: laboriosus Chroł *Taraszczuk* 1640 KB 309. TRACIUK: Laboriosus Laurentius olim Stephani *Traciuk* de villa Młóżewo 1640 KB 309.

Nazwisk patronimicznych odimiennych utworzonych innymi sufiksami, np. *-ak*, *-enko*, *-enia*, *-in*, *-ow*, *-iszyn*, odnotowano niewiele. Ich nosicielami byli głównie chłopi.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

Z sufiksem -ak: DANILAK: *Danilak z żoną* 1662 PM 412v ch. GUREŃCZAK: *Wawryn Gurenczak* 1662 PM 494 ch. HLIBIJAK: ...u Siemiona *Hlibijaka* 1662 PM 515 ch. JADWIDZIAK: *Gregorius Jadwidzak* 1662 PM 415 ch. JAKIMIAK: *laboriosus Sebastianus Jakimiak* 1662 PM 532 ch. JAŃCZURZAK: *Bartek Jancurzak* 1662 PM 495 ch. JURCZAK: *Woiciech Jurczak* 1662 PM 425 ch; **-ko/-enka:** BOGUSZKO: *szl. Woyciech Boguszko* 1676 RPD 350 sz. FIEDZIUSZKO: *P. Jan Fiedziuszko* 1690 WB 83 sz. JARENKO: *Jarosz Jarenko* 1662 PM 429 ch. KOŚCIUSZKO: *p. Alexander Kosciuszko*, jmp. *Chryzostom Kosciuszko* 1667 WB 46 sz. WASIENKO: *Hryc Wasienko* 1662 PM 467 ch; **-enie/-enia:** AMBROŻENIA: *Hrychor Ambrożenia* 1639 OP 134 ch. CHWIEDORENIA: *Iwan Chwiedorenia* 1640 KB 37 ch. GRZESIENIA: *Woyciech Grzesienia* 1662 PM 431 ch. HACZENIA: *Hleb Haczenia* 1662 PM 428 ch. HINCZENIA: *Kuryło Hinczenia* 1662 PM 468 ch. JAROCZENIA: *Siemion Jaroczenia* 1662 PM 439. JURKOWIENIĘ: *Marczyn Jurkowię* 1640 KB 37 ch. KLIMENIA: *Jan Klimienia* 1639 OP 135 ch. MISIENIA: *Marko Misienia* 1662 PM 502 ch; **-ow:** TARASOW: *Chwiedko Tarasow* 1630 AM 245 m; **-in:** SAWIN: *Chwiedor Sawin* 1662 PM 461 ch; **-iszyn:** MICHALISZYN: *Mikita Michaliszyn* 1662 PM 430 ch.

Nieliczne deskrypcje z formami patronimicznymi na *-ow*, np. *Krat syn Hrycow*, *Trochim syn Miskow*, *Matyey zięć Chwalczukow*, *Melian brat Osipow* (1662 PM 458, 459, 471) świadczą o tym, że w XVII w. nazwiska na *-ow* nadal były postrzegane jako nazwy przynależnościowe.

Mniejszą częstotliwość występowania należy odnotować po stronie nazwisk typu patronimicznego derywowanych od prze-

zwisk, np. *Burakowicz* (< odp. Burak : burak), *Puszkarowicz* (< odp. Puszkar : puszkarz 'artylerzysta'), *Uowicz* (< odp. Us : wschł. us 'wąs'). Ilość poświadczeń w źródłach z 1 i 2 p XVII w. utrzymywała się na podobnym poziomie.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

Szlachta:

BARANOWICZ: p. Władysław *Baranowicz* 1690 RPW 189. BIELEWICZ: ...ur. Stefana *Bielewicza* koniuszego żmudzkiego 1657 ML131 30. BORODZICZ: P. Jerzy *Borodzicz* 1690 RPN 75. BURAKOWICZ: Michaelis. ol. Martini *Burakowicz*, Aleksander *Burakowicz* 1640 KB 510, 510v. CHAREWICZ: p. Gabriel *Charewicz* 1690 RPW 129. CZAPLIC: p. Jan *Czaplic* 1690 RPW 214. DARGIEWICZ: P. Gabriel *Dargiewicz* z Drabuławkiów...1690 RPŻ 86. DROZDOWICZ: P. Stanisław *Drozdowicz* 1690 RPN 64. HUBAREWICZ: p. Heliasz *Hubarewicz* 1667 WB 46. KIERZKOWICZ: Pan Jan *Kierzkowicz* urzędnik 1662 PM 476. KOZAKIEWICZ: Kazimierz *Kozakiewicz* z Kurczyc dym 1690 RDPN k. 38v. KRUPOWICZ: p. Maciej *Krupowicz* 1690 RPW 218. MAŁYSZEWICZ: P. Bazyli *Małyszewicz* 1690 RPN 59. NARUSZEWICZ: ...gen. Joanni *Naruszewicz*, tiwuno Wieszwianensi datur 1661 ML131 337. WOŁŁOWICZ: Jmp. Kazimierz *Wołłowicz*, podsędek wileński 1690 RPN 137. WORONOWICZ: P. Felicjan *Woronowicz* z Gajdyków 1690 RPŻ 161;

Duchowni:

BUTRYMOWICZ: O. Jan *Butrymowicz*, prezbiter sławatyckiej cerkwi 1690 RPN 190. CHŁUSOWICZ: Jm. ks. Jerzy *Chłusowicz*, kanonik smoleński, proboszcz różański...1690 RPN 117. HOŁOWCZYC: wielebny o. Tomasz *Hołowczyc*, prezbiter wsiełubski...1690 RPN 99. KARPOWICZ: O. Hrehory *Karpowicz*, pre-

zbiter debreczyński 1690 RPN 130. KUCEWICZ: ...wielebny jm. ks. Franciszek *Kucewicz*, rektor Kolegium i Akademii Wileńskiej 1690 RPW 189. SAWICZ: O. Aleksander *Sawicz*, protopopa Wołkowyski 1690 RPN 129. WIERZBIŁOWICZ: wielebny o. Jerzy *Wierzbilowicz* 1690 RPN 99. ŻAŁKIEWICZ: ...jm. ks. Kazimierz *Żalkiewicz* 1690 RPN 93;

Mieszczanie:

BOBRYKIEWICZ/BOBRYKOWICZ: ...od Iwana *Bobrykiewicza*, mieszczanina sokólskiego...od Iwana *Bobrykowicza*, mieszczanina sokólskiego 1659 ML131 185. CHOMICZ: ...ślaw. Pawłowi *Chomiczowi*, mieszczaninowi i młynarzowi brzeskiemu... 1658 ML131 110. KIEWŁOWICZ: ...a sławetnym Panem Teodorem *Kiewłowiczem* mieszczaninem mielnickim...1672 KWB 27. KIERKOWICZ: ...w sprawie sławetnego P Gabriela *Kierkowicza* Landwoyta. KOTOWICZ: Eustachy *Kotowicz*, kanonik wileński 1664 DTG-I 290. KOZŁOWICZ: ...Pana Theodora *Kozłowicza* Mieszczanina Mielnickiego 1636 AM 303. KOZUBOWICZ: sławetny Marko *Kozubowicz* Ławnik Woytowski 1636 AM 303. KUCHOWICZ: Jarmocowi *Kuchowiczowi*...1640 KB 331. KUCZKOWICZ: ...między Panem Jarmocem *Kuczkwiczem* Rayco natenczas będąci 1675 KWB 38. POPOWICZ: ...sławetny Anchim *Popowicz*... mieszczanie Bielscy 1636 AM 303. PUSZKAROWICZ: Protestacja sławetnego Hrica *Puszkarowicza* 1672 KWB 27. REBROWICZ: ...ślaw. niegdy *Rebrowiczowi*, mieszczaninowi mohylewskiemu...1656 ML131 221. RYBKOWICZ: Sławetny P. Silwester *Ripkowicz* Burmistrz 1640 KB 331. RUSOWICZ: ...y *Michałka* Rusowicza 1640 KB 331. WĄSOWICZ: ...ślachetny Maciey *Wąsowicz* 1640 KB 331. SZEPIELEWICZ: Michał *Szepielewicz*, rajca nieświeski...1690 RDPN k. 14v. ZUBKOWICZ: Grabież Jana *Zubkowicza*..., Sławetnemu Marcinowi *Zubkowiczowi* Mieszczaninowi Mielnickiemu... 1675 KWB 46v, 47;

Chłopi:

BOKACZEWICZ: Niescier *Bokaczewicz* 1639 OP 114. CYBULEWICZ: Jasko *Cybulewicz* 1639 OP 114. GIEBROWICZ: ...robotnego Jarosza *Giebrowicza* poddanego Jgo Msci Starosty mielnickiego 1631 KWB 2v. HONCZAROWICZ: Jasko *Honczarowicz*... 1640 KB 198. KARMANOWICZ: Mielech *Karmanowicz* 1640 KB 59. KISIELEWICZ: laboriosi Jaczko *Kisielewicz* 1602 AM 158. LASKOWICZ: Laboriosus Jacobi *Laskowicz* 1640 KB 59. ŁAPCIEWICZ: robotny *Omelian Łapciewicz* 1675 KWB 47. WOJTOWICZ: Stephan *Woytowicz* 1640 KB 199.

Wśród genetycznie patronimicznych formacji utworzonych na bazie przezwisk, obok nazwisk na *-owicz*, do częściej używanych należy zaliczyć struktury z sufiksem *-ik* i *-uk*, głównie wśród mieszczan i chłopów.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

Szlachta:

z sufiksem *-ik/-yk*: KOKOCIK: nobilis Adam *Kokocik* 1662 PM 476;

Mieszczanie:

-ik/-yk: CZARNIK: Martino *Czarnik* 1630 AM 245. CHATYSIK: Andreae *Chatysik* 1636 DBr 299. CZERNIK: Marcin *Czernik* 1636 DBr 299. DĄBROWIK: Simonem *Dąbrowik* 1655 PD 391. GŁODZIK: Frącko *Głodzik* 1648 AD 366. MIĘKISZYK: Wawrzyniec *Miękiszuk* 1648 AD 366. MUMIK: Hiacynti *Mumik* 1648 AD 366. PARZEJCZYK: Christoperi *Parzeyczuk* 1648 AD 366. PILIK: Honestus Joannes *Pilik* de Olszewo 1640 KB 315v; *-uk/-czuk*: CZARNACIUK: famatus Martinus *Czarnaciuk* 1648 AD 366. DZIEGLUK: Wincenty *Dziegluk* 1639 OP 118;

Chłopi:

-ik/-yk: BOBRZYK: Frączko *Bobrzyk* 1663 RPB 547. CHWALIK: Marcum *Chwalik* 1655 PD 391. DYRDIK: Piotr *Dyrdik* 1663 RPB 547. GREZIUCZYK: Woyciech *Greziuczyk* 1662 PM 427. GUMIŃCZYK: Kornilo *Gumienczyk* 1662 PM 424. HARACZYK: Antonium *Haraczyk* 1655 PD 391. KOROLIK: Woyciech *Korolik* 1663 RPB 623. PIEKARCZYK: Jasko *Piekarczyk* 1663 RPB 623. SAŁOBRUSZCZYK: Sawko *Sałobruszczyk* 1662 PM 412. SIEDLARCZYK: Anton *Siedlarczyk* 1662 PM 533. SOROCZYK: Andrzej *Soroczyk* 1662 PM 536. ZAHUMIENNIK: Laurentium *Zahumiennik* 1655 PD 391.

-uk/-czuk: BALCZUK: Marcin *Balczuk* 1663 RPB 547. DIDCZUK: Dawid *Didczuk* 1662 PM 411. GRZEBIEŃCZUK: *Grzebienczuk* brat y dziewczka 1662 PM 412. GUMĘCZUK: Wasko *Gumęczuk* 1662 PM 447. HAŃCZUK: ...puer Mikita *Hańczuk* 1662 PM 420. HAJCZUK: ...laboriosus Joannes *Hajczuk* 1662 PM 412. HAŁASALUK: *Hałasaluk* z małżonką 1662 PM 420. KRAMARCZYK: ...Hrycia *Kramarczyka* 1662 PM 483. KUCZUK: ...u Omeliana *Kuczuka* 1662 PM 447. ŁASZCZUK: Wawryn *Łasczuk* 1662 PM 483. MASZCZUK: ...laboriosus *Maszczuk* 1662 PM 515.

Nieliczne poświadczenia źródłowe bezpośrednio lub pośrednio ujawniają wcześniejszą funkcję patronimiczną sufiksu *-ik/-yk*. Przykłady:

Dąbrowa – Dąbrowik - Sebastianum *Dąbrowa* Simonem *Dąbrowik* patrem cum filio 1655 PD 391 m, Bednarz – Bednarzyk - Wasko *Bednarz* gospodarz i Jesko *Bednarzik* gospodarz 1662 PM 506 ch, Kałabun – Kałabunik - Jakim *Kałabun* i Pilip *Kałabunik* PM 506 ch, Masluch – Masluszyk - Radko *Masluch* i Troc *Masluszyk* 1662 PM 505 ch, Tkacz – Tkaczyk - Stas *Tkacz* i Jędrzey *Tkaczik* 1662 PM 507 ch.

Inne sufiksy z elementem spółgłoskowym *-k-*, podobnie jak w przypadku formacji odmiennych, wykazywały znacznie niższą produktywność.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

Szlachta:

z sufiksem -ak: BORKUŁAK: nobilis Albertus *Borkułak* 1662 PM 444. KOPAŃCZAK: szl. Maciej *Kopańczak* 1676 RPD 349;

-ek: KOZIEŁEK: nobilis Paulus *Kozielek* 1662 PM 444. SZYPUŁEK: N`lis Albertus olim Joannis *Stypułek* de Koziołki 1640 KB 66;

-ko: ŁYCZKO: Generosus Nicolaus *Łyczko* 1640 KB 138v. MOŻEJKO: P. Józef *Możejko* 1690 RPŻ 208. MLECZKO: Stefan *Mleczo* 1696 UP 70;

-yk: BUDRYK: P. Michał *Budryk* 1690 RPŻ 181;

Mieszczanie:

-ko: CECKO: Woyciech *Ceko* mieszczanin z żoną 1662 PM 410;

Chłopi:

-ak: DZIELAK: Jan *Dzielak* 1674 RM 149. GUREŃCZAK: Wawryn *Gureńczak* 1662 PM 407. KISLAK: Szymon *Kislak* chłop 1674 RM 149. KRESAK: Thomas *Kresak* 1662 PM 415. KSIĄSZCZAK: Mateusz *Książczak* 1662 PM 419. KUŚNIERCZAK: Piotr *Kuśnierczak* 1662 PM 425. SZOSTAK: Matys *Szostak* 1663 RWB 548;

-ek: BĘBENEK: Laboriosus Albertus *Bębenek* in Kalnica. CIERKA: laboriosus Simon *Cierka* 1662 PM 444. GAŚIOREK: Laboriosus Nieday *Gąsiorek* 1640 KB 238v. ŁONCZACZEK: Jan *Łonczaczek* 1662 PM 419. PIEROŻEK: Laboriosus Faelix *Pierożek*

de Kalnica 1640 KB 317. SKOCZEK: Laboriosi Alberti *Skoczek* 1640 KB 364. STELMASZEK: Andrzej *Stelmaszek*, 1662 PM 419. WINNICZEK: Chwiedko *Winniczek* 1662 PM 514;
-ka: KRASOTKA: Michał *Krasotka* 1673 RPB 623. KUDELKA: Laboriosus Nicolaus *Kudelka* de villa Poletyły 1640 KB 144v. PUCHALKA: Kryś *Puchalka* 1640 KB 144v. RYBKA: Laboriosi Alberti *Rybka* de villa Smurły 1640 KB 144v;
-ko/-enko: BABIESZKO: Jan *Babiesko* 1663 RPB 547. KRĘCZKO: Juhim *Kręczko* 1662 PM 437. ŁOBANKO: Hapon *Łobanko* 1662 PM 522. MALINKO: Piotr *Malinko* 1663 RPB 547. NIESKIRKO: Thomas *Nieskirko* 1663 RPB 548. PALUSZKO: Kornię *Paluszko* 1662 PM 429. PUCHALKO: Krzysztof *Puchalko* 1663 RPB 548. PUSZKO: Wawrzyniec *Pusko* 1663 RPB 548. SZTOCHNIENKO: Miszko *Sztochnienko* 1662 PM 529.

W podsumowaniu XVII w. należy jeszcze raz podkreślić, że nazwiska typu patronimicznego w przeważającej większości zawierały w swych podstawach imiona, w tym liczne formy deminutywne utworzone za pomocą derywacji sufiksальной lub innych zabiegów derywacyjnych (ucięcie pełnej formy imienia w części finalnej, medialnej lub nagłosowej), np. cerk. Fieodor > *Chodor*, *Chwiedorko*, cerk. Akiła, Akuła > *Okuła*, cerk. Artiemij > *Jartich*, cerk. Kiriłł > *Kuryło*, cerk. Jewtichij > *Owtuch* itp. Tego typu procesy zachodziły w obrębie imion cerkiewnych, które na obszarze prawosławia w ten sposób były adaptowane do języków i gwar wschodniosłowiańskich i utrwaliły się w nazwiskach.

Mniej nazwisk typu patronimicznego powstało na bazie przezwisk (apelatywów). Ponadto trudno stwierdzić, czy dane nazwisko odapelatywne jest genetycznie patronimiczne, czy też powstało jako rezultat działania formalnego modelu słowotwórczego, który wytworzył się w klasie patronimów w wyniku

stopniowej leksykalizacji tych form (por. Sieradzki 2013, 82). W literaturze mówi się także o zabiegu czy też procesie „ulepszania” nazwisk równych apelatywom, który rozpoczął się w XVII w. i polegał na dodawaniu określonych sufiksów (por. Dubisz 1985, 97-107). Dotyczyło to głównie nazwisk mieszczan i szlachty (z tym, że ta ostatnia rzadko nosiła nazwiska równe apelatywom, co potwierdzają nieliczne zapisy w materiałach źródłowych), np. Pan Teodor *Kiewło* i Pan Teodor *Kiewłowicz* (1672 KWB 38, 38v m).

Dla porównania warto przytoczyć fakt, że przewagę podstaw odimiennych wśród formacji patronimicznych odnotowała także M. Magda-Czekaj w opracowaniu poświęconym typom słowotwórczym nazwisk okresu średniopolskiego (2011, 177).

W XVIII w. dawne struktury patronimiczne ustabilizowały się w funkcji nazwisk. Nosicielami nazwisk na *-owicz* na Podlasiu byli głównie mieszczanie (ok. 85%), na obszarze Kresów w dużym stopniu także szlachta. Natomiast nazwiska chłopskie najczęściej miały w swej strukturze genetycznie patronimiczne sufiksy z elementem spółgłoskowym *-k-*, w tym najpopularniejszy *-uk//czuk* (zob. Dacewicz 2006b)¹.

W zapisach źródłowych przytoczono poświadczenia nazwisk utworzonych sufiksami o wysokim stopniu produktywności. Ponadto został uwzględniony podział na nazwiska pochodzące od imion i od przezwisk (pośrednio apelatywów).

---

¹ Jako ciekawostkę można podać fakt, że wschodniosłowiańskiej proweniencji sufiks *-uk* jest współcześnie szóstym pod względem częstości formantem występującym w nazwiskach Polaków (Cieślikowa 1999, 70; Sajewicz 2013, 10).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – nazwiska typu patronimicznego z podstawami odimiennymi – XVIII w.

Szlachta:

z sufiksem -owicz/-ewicz: ALEKSANDROWICZ: Franciszek Antoni *Aleksandrowicz* podkomorzy lidzki 1782 DTG 354. BIELIKOWICZ: Adam *Bielikowicz*, skarbnik brasławski 1758 UWKL 586. FILIPOWICZ: Florian *Filipowicz*, horodniczy wileński 1732 UWKL 105. FRĄCKIEWICZ: Piotr Tadeusz *Frąckiewicz*, podstarości piński 1752 DTG 233. HURYNOWICZ: Jan *Hurynowicz*, strażnik lidzki 1731 UWKL 394. PIETKIEWICZ: Maciej *Pietkiewicz*, horodniczy brasławski 1794 UWKL 528. STANIEWICZ: Florian *Staniewicz* krajczyc miński 1776 DTG 329. TYSZKIEWICZ: Stanisław *Tyszkiewicz*, ciwun Małych Dyrwian (Żmudź) 1773 DTG 317;

-uk//-czuk: GRYN CZUK: P. Stefan *Grynczuk* z Montiwiliszek dym 1690 RPŻ 114. MACZUK: P. Krzysztof *Maczuk* z Stankajciów 1690 RPŻ 76;

Duchowni:

z sufiksem -owicz/-ewicz: GIECEWICZ: Franciszek *Giecewicz* 1712 DTG 86. ŁUKASZEWICZ: Franciszek *Łukaszewicz*, kanonik (Żmudź) 1721 DTG 114. TYSZKIEWICZ: Mikołaj *Tyszkiewicz*, kanonik wileński 1759 DTG 258;

Mieszczanie:

z sufiksem -owicz/-ewicz: AUGUSTOWICZ: honestis Joannes *Augustowicz* 1741 MK1 115. BIENIASZEWICZ: Stefan *Bieniaszewicz* Grabarz 1771 IBr 133v. DAWIDOWICZ: honestis Adalbertus *Dawidowicz* 1753 MK5 15, Leyzor *Dawidowicz* Winnik 1771 IBr 151v. DEMIANOWICZ: Jakub *Demianowicz* 1754 IBs 67. DENISEWICZ: Jakób *Denisewicz* 1789 IM 143. Frąckiewicz: Paweł

Fronckiewicz 1789 IM 147. *JANUSZEWICZ: Józef Januszewicza* 1769 KWB 75. *IWANKIEWICZ: honestis Norbertus Iwankiewicz* 1739 MK1 99. *JARMOCZEWICZ: honestis Paolo Jarmoczewicz* 1729 MK1 17v. *KORNIŁOWICZ: Jakim Korniłowicz* 1754 IBs 74. *KRYSZTOFOWICZ: honestis Andrea Krysztofowicz* 1741 MK2 8. *KURYŁOWICZ: honestis Joannes Kuryłowicz* 1796 MK4 276v. *LEJBOWICZ: Szmoyłę Leybowicza* obywatela białostockiego 1772 TG 125. *ŁUCKIEWICZ: Stanisław Łuckiewicz* 1775 IB 448, 449. *MAKAREWICZ: Hryć Makarewicz* 1789 IM 145. *MINKIEWICZ: Józef Minkiewicz* 1754 IBs 69. *OCHREMOWICZ: Adam Ochremowicz* 1775 IB 450. *OSTAPOWICZ: Grzegorz Ostapowicz* 1789 IM 145. *PIOTROWICZ: Teodor Piotrowicz* 1754 IBs 67. *SYLWESTROWICZ: Łukasz Selwestrowicz* 1793 KP 94. *STANKIEWICZ: ...honestum Matheum Stankiewicz* 1748 MK2 27. *URBANOWICZ: honestis Michaelae Urbanowicz* 1729 MK1 15, ...*Jana Urbanowicza Malarza...* 1771 IBr 124v. *WOJTULEWICZ: Fabian Wojtulewicz* garbarz 1799 SMB 98. *ZANIEWICZ: Aleksander Zaniewicz* 1789 IM 147. *ZYGMUNTOWICZ: honestis Petro Zygmuntowicz* 1742 MK1 120v;

-uk/-czuk: *ADAMCZUK: Wawrzyn Adamczuk* 1713 RP1. *BERNA-CIUK: honestis Georgio Bernaciuk* 1733 MK1 43v. *DENISIUK: Łukasz Denisiuk* 1789 IM 151. *GRZESIUK: Szymon Grzesiuk* 1789 IM 142. *HARASIMIUK: Semen Harasimiuk* 1789 IM 142. *HAWRYLUK: ...Jakuba Hawryluka Szewca* 1771 IBr 140v. *KASJANIUK: Jakób Kasyaniuk* 1789 IM 144. *KRYSZTOPIUK: Krysztopiuk* 1775 IB 450. *MACIEJUK: Jan Maciejuk* 1754 IBs 72. *MICHALCZUK: honestis Joannes Michalczuk* 1728 MK1 8. *OCHREMIUK: Honestis Elia Ochremiuk* 1729 MK1 5v. *ZACHARUK: Grzegorz Zacharuk* 1789 IM 158;

-ik//-czyk: *MARCZYK: Albert Marczyk Młynarz* 1771 IBr 206v;

Chłopi:

-owicz//-ewicz: ANDRUSZKIEWICZ: Laboriosis Josepho *Andruszkiewicz* 1771 MK1 119. ARTYSZEWICZ: Tomasz *Artyszewicz* 1754 IBs 85. HARASIMOWICZ: laboriosis Andrea *Harasimowicz* 1742 MK1 120v. HLEBOWICZ: Laboriosis Maciey *Hlebowicz* 1756 MC2 41. HRYNKIEWICZ: Joannes *Hrinkiewicz* 1744 MK2 16. MELECHOWICZ: Paweł *Melechowicz* 1739 MC2 2. ROMANOWICZ: Laboriosis Laurentio *Romanowicz* 1742 MK1 126. TROCHIMOWICZ: Laboriosis Martino *Trochimowicz* 1744 MK1 156. ZACHARIASZEWICZ: Laboriosis Mathias *Zachariaszewicz* 1773 MS 113;

-uk//-czuk: ANDRZEJUK: Jemielian *Andrzejuk* 1782 MC1 2. BŁASZCZUK: Antonius *Błaszczuk* 1751 MS 30. CHOMANCZUK: Felix *Chomanczuk* 1733 MT. CHWIEDORCZUK: Laboriosis Petrus *Chwiedorczyk* 1744 MK1 155. DEMIANIUK: Andrzej *Demianiuk* 1754 IBs 81. FEDORCZUK: Laboriosis Joanne *Fedorczyk* 1740 MK1 52v. FIRSIUK: Sofroniy *Firsiuk* 1730 MC 6. HRYCIUK: Pracowity Jakob *Hryciuk* 1799 MM3 14. HRYHORUK: Onufry *Hryhoruk* 1754 IBs 91. IWANCZUK: Simon *Iwanczuk* 1780 MD 1 JÓZWIUK: Jan *Józwiuk* 1792 KP 93. JURCZUK: Laboriosis Theodoro *Jurczyk* 1746 MK1 169. KLIMIUK: Laboriosis Joanne *Klimiuk* 1742 MK1 126v. LEWOŃCZUK: Laboriosis Simonis *Lewończuk* 1753 MK5 32. MACIEJCZUK: Laboriosis Andrea *Maciejczyk* 1744 MK1 159v. MARCZUK: Laboriosis Stephano *Marczyk* 1730 MK1 20. MAKSIMCZUK: Laboriosis Matheo *Maksimczyk* 1741 MK1 114. OCHREMIUK: Laboriosis Joannes *Ochremiuk* 1728 MK1 154. PA-WLUCZUK: Stefan *Pawluczuk* 1786 KP 86. SAWCZUK: Pracowity Michał *Sawczyk* 1794 MM3 4. SIDORUK: Pracowity Onofry *Sidoruk* 1794 KP 96. SUPRUNIUK: Pracowity Andrej *Supruniuk* 1735 MM1 31. WA-

LENDZIUK: Matheus *Walendziuk* 1700 MS 22. WOJTULUK: Laboriosis Thoma *Woytuluk* 1744 MK1 158;

-ik//-yk: HAWRYLIK: Karp *Hawrylik* 1754 IBs 91. LEWOŃCZYK: Laboriosis Andreas *Lewonczyk* 1736 MK1 71v. MOJSIK: Panas *Moysik* 1754 IBs 96. NAUMCZYK: Laboriosis Elias *Naumczyk* 1748 MK2 26v.

Nazwiska z podstawami odapelatywnymi zajmowały 25% wszystkich struktur wśród nazwisk na *-owicz*. Odapelatywne derywaty sufiksalne z elementem spółgłoskowym *-k-* również występowały rzadziej niż odpowiednie struktury odimienne.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – nazwiska typu patronimicznego z podstawami odapelatywnymi – XVIII w.

Szlachta:

-owicz/-ewicz: BIELIKOWICZ: Leonard *Bielikowicz*, koniuszy brasławski 1752 UWKL 529. BORODZICZ: Michał Hieronim *Borodzicz*, strażnik lidzki 1784 UWKL 386. GIEDROYĆ: Benedykt Stanisław *Giedroyć*, podstoli kowieński 1728 UWKL 156. WOŁŁOWICZ: Józef *Wołłowicz* marszałek (Grodno) 1776 DTG 328; -yn: BUŁHARYN: Rafał *Bułharyn* podczasy wołkowyski 1753 DTG 236;

Mieszczanie:

z sufiksem -owicz//ewicz: BRODOWICZ: Thomas *Brodowicz* 1723 MS 47. HOŁUBOWICZ: Honestum Adalberto *Hołubowicz* 1741 MK2 8v. HUKIEWICZ: Elisabetha *Hukiewicz* 1723 MT. KONIUCHOWICZ: Karp *Koniuchowicz* 1769 KP 95. KRAMAREWICZ: Gaspar *Kramarewicz* 1745 MT. PALUSZ-KIEWICZ: Sobiestyan *Paluszkiewicz* 1789 IM 149. SZUMOWICZ: hone-

stis Gabriel Szumowicz 1730 MK 8. TUREWICZ: Michael *Turewicz* 1701 MB 18. WĄDOŁOWICZ: Thecla *Wądołowicz* 1750 MT Szymson *Wołowicz* 1789 IM 135. ZUBKOWICZ: Jacobo *Zubkowicz* 1707 MS 41;

-**uk**: CZYŻUK: Irszko *Czyżuk* 1775 IB 451. DOBOSZUK: Jan *Doboszuk* z Nowego Miasta 1789 IM 147. ŁYSAŃCZUK: Jakim *Łysańczuk* 1789 IM 145. STRZELCZUK: Sylwester *Strzelczuk* 1754 IBs 69;

-**ik**: RYBOŁOWIK: Kacper *Rybołowik* 1789 IM 141;

-**ko**: DUBIEJKO: ...Szymona *Dubiejka* Bednarza 1771 IBr 127, Jacob *Dubiejko* mieszczanin rolnik 1799 SMB 73. HŁADKO: Maciej *Hładko* 1754 IBs 70;

Chłopi:

-**owicz//ewicz**: SZYSZKIEWICZ: Chwedor *Szyszkiewicz*, Sylwester *Zubrowicz* 1754 IBs 93, 98;

-**uk//czuk**: CIEŚLUK: Pracowitemu Janowi *Cieslukowi...* 1787 AU1 18. CZAPIUK: Jemelian *Czapiuk* 1789 MC1 9. GILUK: Laboriosis Joanne *Giluk* 1743 MK1 51. HOŁOWIEŃCZUK: Michaelis *Hołowieńczuk* 1786 MP 20. KLESZCZUK: Simon *Kleszczuk* 1755 MS 41. KOROLCZUK: Laboriosis Francisco *Korolczuk* 1742 MK1 127v. KOWALCZUK: Wawrzyniec *Kowalczuk* 1754 IBs 89. KRAWCZUK: Wasil *Krawczuk* 1754 IBs 86. KRUCZUK: Zien *Kruczuk* 1754 IBs 99. ŁOPACIUK: Laboriosis Laurentius *Łopaciuk* 1731 MS 104. PRYSTUPIK: Szymon *Prystupiuk* 1799 MŻ 13. SZCZURUK: Hryhor *Szczuruk* 1754 IBs 88. SZPACZUK: Laboriosis Petro *Szpaczuk* 1731 MK1 29v;

-**ik//yk**: BOBRYK: Daniło *Bobryk*, Emelan *Bobryk* 1730 MK 6, 7. GŁOWACZYK: Filippus *Głowaczyk* 1702 MS 25. PUCHALIK: Laboriosis Thomas *Puchalik* 1729 MK1 35;

-ko: HOŁODKO: Piotr *Hołodko* 1754 IBs 95. PŁACZKO: Maryanna *Płaczko* 1780 MS 149. STRUCZKO: Dymid *Struczko* 1792 MC1 13. SZARKO: Klim *Szarko* 1754 IBs 97. SZCZURKO: Wawryn *Szczurko* 1754 IBs 87. SZEWKO: Eliaz *Szewko* 1754 IBs 96;
-ak: CIWUNIAK: Joannes *Ciwuniak* 1743 MT. CZORNAK: Hawryło *Czornak* 1733 MC 31. WOŹNIAK: Jacobo *Woźniak* 1707 MS 40.

STATUS SPOŁECZNY NOSICIELI NAZWISK TYPU PATRONIMICZNEGO

W XVI w. na badanym obszarze zwyczajowe nazwiska na *-owicz/-ewicz* były powszechnie używane we wszystkich warstwach społecznych.

Na podstawie źródeł uwzględniających wyłącznie szlachtę można podać interesujące dane odnośnie stopnia rozpowszechnienia tych nazw w tej warstwie społecznej, np. w popisie wojennym z 1528 r. (skrót źródła: PZ) na ogólną liczbę 1 712 szlachciców z ziemi bielskiej 1 485 osób zarejestrowano przy użyciu nazwy na *-owicz/-ewicz*. Zbliżone dane liczbowe zawiera popis bojarstwa województwa brzeskiego z 1528 r. Przypuszczalnie powszechność użycia nazw na *-owicz* wśród szlachty i bojarstwa Wielkiego Księstwa Litewskiego (do 1569 r. uwzględniony w badaniach obszar leżał w granicach tego Księstwa – zob. Część I) wynikała z wysokiej społecznej oceny tych patronimików.

Zdecydowana większość (około 90%) patronimików na *-owicz* stanowiły formy odimienne, np. wieś *Wspały*: *Jakub Petrowicz*, *Matey Petrowicz*, *Marko Stanisławowicz*, *Woitko Mateiewicz*,

Mikołaj Mateiewicz, Andrey Petrowicz, Woytech Petrowicz, Mikołaj Petrowicz, Marko Petrowicz (PZ 215).

W przypadku mieszczańskich i chłopskich nosicielei tego typu nazwisk mamy nieco inny stan rzeczy, np. inwentarz starostwa mielnickiego i łosickiego z 1545 r. (skrót źródła IMŁ) zawiera 812 nazw osobowych, w tym 262 formacje na *-owicz* i aż 452 pojedyncze imiona w 90% identyfikujące chłopów. Dane te wskazują, że nazwisko w 1 p XVI w. nie stanowiło koniecznego i ważnego elementu identyfikującego chłopów.

Na tym obszarze nazwiska na *-owicz* stanowiły wzór nazwisk „lepszyc”, szlacheckich i bojarskich.

W 2 p XVI w. ten wzorzec szerzył się w innych grupach społecznych, a szczególnie wśród mieszczan, o czym świadczy rejestr mieszczan suraskich z 1560–1563 r., w którym odnotowano 180 formacji patronimicznych na *-icz*, *-owicz/-ewicz* przy ogólnej liczbie 530 różnych nazw osobowych, w tym także pojedynczych imion. Doprowadziło to do sytuacji, w której szlachta, mieszczenie i chłopci posługiwali się takim samym typem nazwisk, np. *Abramowicz* – ...Wojciechem *Abramowicz* (1580 PB 93 sz), *Juda Abramowicc* (1571 IT 15v m), *Wołos Abramowicz* (1551 RPM 268 ch); *Kotowicz* –Trojan *Kotowicz* (1567 PWL 934 sz), *Mosiej Kotowic* (1571 IG 159 m), *Stanisławowicz* – *Jozef Stanisławowicz* (1565 IA 4 m), *Brykcy Stanisławowicz* (1567 PWL 894 sz), *Szymkowicz* – *Jan Szymkowicz* (1563 SU 249 sz), *Mikołaj Szymkowic* (1571 IG 153 m).

Materiał źródłowy z 2 p XVI w. pozwala nakreślić w miarę rzeczywiste proporcje pomiędzy mieszczańskimi i chłopskimi a szlacheckimi nosicielami nazwisk na *-owicz*, *-ewicz*. Dane procentowe przedstawiają się następująco: 37% – mieszczenie, 24% – chłopci, 23% – szlachta i 16% – nieszlacheccy nosiciele (w gru-

pie tej znalazły się osoby, których przynależność stanowa jest trudna do ustalenia, być może w jej skład wchodzi również biedna szlachta zagrodowa).

Pod koniec XVI w. w warstwie szlacheckiej można zaobserwować wyraźny regres w występowaniu patronimików na *-owicz*, w zachodniej, sąsiadującej z Mazowszem, części Podlasia. Taki wniosek można wysnuć na podstawie porównania frekwencji tych form nazewniczych w chronologicznie zróżnicowanych źródłach z tego samego obszaru: w popisie wojennym ziemian bielskich, drohickich i mielnickich z 1528 r. (skrót źródła PZ) 1565, 1567 (PWL) w 90% występują formacje na *-owicz*, które w spisach tej samej szlachty na tym samym obszarze (powiat bielski – skrót źródła PB, drohicki – PD, mielnicki – PML) w 1580 r. niemal całkowicie zostały zastąpione nazwiskami na *-ski* oraz innymi formami identyfikacyjnymi. Na obszarze WKL nazwiska na *-owicz* nie traciły swojej uprzywilejowanej pozycji. Następowiała stopniowa leksykalizacja wielu form patronimicznych. Podstawową przyczyną było dziedziczenie nazwiska.

W XVI w. nosicielami nielicznych patronimików tworzonych przy pomocy sufiksów z elementem spółgłoskowym *-k-* byli głównie chłopci.

Na podstawie zapisów źródłowych można stwierdzić, że w XVII w. miała miejsce stabilizacja nazwisk typu patronimicznego. Najwięcej nazwisk patronimicznych zarówno odmiennych, jak i utworzonych na bazie pierwotnych przezwisk, zawierało w swej strukturze sufiks *-owicz/-ewicz* – około 40%. Ten typ nazwiska był popularny wśród mieszczan, a także nadal utrzymywał się wśród szlachty województwa trockiego. Szlachta podlaska rzadziej korzystała z tego sposobu nominacji (formacje na *-owicz* zastępowano nazwiskami na *-ski*). Z kolei

wśród chłopów największą częstotliwość użycia wykazywały nazwiska z sufiksem *-ik/-yk* (ponad 30% nazwisk), sufiksem *-uk/-czuk* (około 20%) oraz innymi (wymienionymi wyżej) sufiksami. Szlacheckich nosicieli tego typu nazwisk okazało się niewielu. Częstotliwość poszczególnych tworów sufiksalnych była lokalnie zróżnicowana, np. w północnej części badanego obszaru więcej było nazwisk z sufiksem *-owicz/-ewicz*, mniej z sufiksem *-uk*, natomiast w południowej części ta relacja była odwrotna.

Zgoła inaczej przedstawiała się sytuacja w poszczególnych województwach WKL, co można stwierdzić na podstawie rejestrów podymnego z 2 p XVII w. W województwie brzeskim, którego część przez jakiś czas wchodziła w skład Podlasia, formacji patronimicznych derywowanych sufiksem *-ewicz/-owicz* było stosunkowo niedużo: 90 odrębnych nazwisk wobec 616 antroponimów odtoponimicznych na *-ski* (RPB). Mniejszą dysproporcję odnotowano w województwie nowogródzkim: 198 na *-owicz* i 474 na *-ski* (RPN). W innych województwach panowała swoista równowaga, np. w województwie wileńskim: 525 nazwisk na *-owicz* i 510 na *-ski* 510 (RPW), w województwie smoleńskim: 242 na *-owicz*, 224 na *-ski* (RPS), w księstwie żmudzkiem: 373 na *-owicz* i 322 na *-ski* (RPŻ).

W XVIII w. genetycznie patronimiczne struktury ustabilizowały się w funkcji nazwisk (za wyjątkiem nadal żywych patronimików używanych przez Żydów – zob. Dacewicz 2008). Dominowały wśród nich nazwiska z podstawami odimiennymi derywowane sufiksami *-owicz* i *-uk*. Na obszarze Podlasia nazwiska na *-owicz* stanowiły ponad 15% ogółu nazwisk, w tym struktury odimienne zajmowały ok. 75% antroponimów derywowanych tym sufiksem. Ilość nazwisk na *-owicz* była lokalnie

zróznicowana w zależności od statusu społecznego nosicieli. W miastach, szczególnie większych, np. w Białymstoku, ilość nazwisk na *-owicz* przekraczała 22%. Nosicielami 85% tych nazwisk byli mieszcianie. Wśród duchowieństwa najczęstsze było nazwisko na *-owicz*.

Wśród podlaskich chłopów największą popularność osiągnęły nazwiska utworzone przy pomocy formantu *-uk//-czuk* (ok. 85% nosicieli). Stanowiły one blisko 25% ogółu nazwisk, w tym struktury odimienne zajmowały 2/3 tej wielkości. Nazwiska zawierające inne sufiksy z elementem spółgłoskowym *-k-* stanowiły ponad 6% (wśród nich najwięcej z sufiksem *-ik//-yk*).

2. Nazwiska odmiejscowe

Nazwiska odmiejscowe były tworzone głównie przy pomocy sufiksu *-ski/-cki* i różnych jego wariantów od nazw miejscowości położonych na obszarze objętym badaniami, czyli województwa podlaskiego, brzesko-litewskiego, nowogródzkiego, trockiego, smoleńskiego, wileńskiego, księstwa żmudzkiego, np. *Sarnacki* (< n. m. Sarnaki, Podlasie), *Biernacki* (< n. m. Biernaty, Podlasie), *Mirski* (< n. m. Mir, pow. Nowogródek), *Wołpiański* (< n. m. Wołpa, powiat Grodno)². Część nazwisk jest motywowana nazwami miejscowości położonych na obszarze sąsiedniego Mazowsza, bowiem drobna szlachta przywędrowała na Podlasie z Mazowsza, nieliczne w Małopolsce, Wielkopolsce, np. *Branicki* (< n. m. Branice, Małopolska).

² Zróznicowane wyjaśnienia dotyczące mechanizmu tworzenia nazwisk odmiejscowych zawierają prace Z. Kowalik-Kalety (2007, 42-43) i A. Sieradzkiego (2013, 26-28).

Ponadto sporadycznie występują nazwiska równe nazwom mieszkańców, np. *Branszczanin* (< n. m. Brańsk, Podlasie).

Oprócz form syntetycznych w zapisach źródłowych występują formy analityczne, tzw. odmiejscowe wyrażenia przyimkowe lub deskrypcje odmiejscowe, np. *Nikodem z Ciechanowca*.

A. Odmiejscowe wyrażenia przyimkowe

Określenia w formie odmiejscowego wyrażenia przyimkowego były formami analitycznymi, tj. dwuwyzrazowymi. Składały się z przyimka *z* + *nazwa miejscowości*. Oparte były na semantycznej przynależności osoby do danej miejscowości. Wskazywały na pochodzenie lub posiadanie wymienionej w nazwie miejscowości. Te chronologicznie wcześniejsze formacje, przeważające wśród szlachty polskiej od 2 p. XIV w., zostały zastąpione nazwiskami na *-ski* tworzonymi od tych samych nazw miejscowości (Kaleta 1998b, 45; Szulowska 2004, 147-156).

Na Podlasiu w XVI w. ten sposób identyfikacji przedstawiciele szlachty, jak wynika z niewielkiej liczby poświadczeń w źródłach, występował sporadycznie. Natomiast identyfikacja mieszczan i chłopów przy pomocy deskrypcji odmiejscowych, wskazujących, z jakiej miejscowości dana osoba pochodzi, nie należała do rzadkości. Istnieją poświadczenia wymiennego używania form analitycznych i syntetycznych, np. *Kunach z Waniewa* i *Kunath Waniowski, mieszczanin z Chorosci*.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Szlachta:

śl. Bartosz i Paweł z Horoszkowej Woli 1580 PM1 67, Śl. Decz z Woznej Iwankow 1580 PB 123, Śl. Jan z Podawcza... 1580 PD 16,

Ślachetni Jeromin z Wisemierza i Aleksander z Ruczian 1580 PD 19, Śl. Maciej z Miodusów 1580 PmI 71, Ślachetny Maciej z Uszy, Ślachetny Paweł z Małego Błonia 1580 PD 8, Nikodem z Ciechanowca 1541 SU 255, ślach. Prokop z Nadolnych Putkowicz 1580 PD 8, Ślachetny Szymon z Wilków 1580 PD 10;

Mieszczanie:

Adam z Brańska 1560 PK 10, Sł. Stanisław z Pelchu, mieszczanin augusthowski 1555 AK 69, Szlachetny Mikołaj z Sokół rektor szkoły w Goniądzu 1571 KDG 85, Kunach z Waniewa i Kunath Waniowski, mieszczanin z Chorosci 1579 AK 23lv, 231, Erazm z Kleszczelów 1580 PmI, Hapa z Mielnika piekarz 1580 PmI 80;

Chłopi:

Dzmitr Złukowyszczca 1551 IŁ 326v, Sidor z Kowalów 1558 IS 50, Wasik z Waniowa 1579 AK 231, ...kowalia Bartłomieja z Kumiąły 1579 AK 215, Andrzej z Wiśnicz p. Andrzeja Sapiechy, od rzemiosła kół 1580 PmI 79, Hrin z Miłkowic pana Sadowskiego, piekarz 1580 PmI 80, Jakób z Kowalewa pana Noskowskiego, od przekupu 1580 PmI 80, Niedziej z Dorosków 1558 IS 49, Paweł z Wólki pana Skarbków, piekarz 1580 PmI 80 ch, Piotr ze Szpaków, od senku soli 1580 PmI 81, Szymko z Wojszków 1571 IG 180, Trochim z Radziłówki, piekarz 1580 PmI 81, Mic z Waikowa 1600 AKM 154, Olichno z Moszczoniej 1600 AKM 155, Wasko z Mężenina 1600 AKM 154 (włościanie).

Źródła notują nieliczne konteksty, w których odmiejscowe wyrażenie przyimkowe stanowi dodatkowe, obok nazwiska na *-ski*, określenie odmiejscowe, np. *Joannes Gniewiecki de Chodori* (1569 SZB 248 sz), *Joannes Wierzbowski de Tloczewo Crassowo* (1569 SZB 241 sz), *Albertum Sczawiczki in Starczewicze haerodem* (1583 AKM 92 sz).

Konieczność wprowadzenia drugiego odmiejscowego określenia człowieka, mogła wynikać z tego, że stojący po imieniu przymiotnik odmiejscowy nie wyrażał w sposób jasny i jednoznaczny relacji, w jakiej dany nosiciel imienia pozostawał z nazwą miejscową, będącą podstawą tego przymiotnika (por. Kowalik-Kaleta 1981, 25).

Deskrypcje odmiejscowe były używane jako dodatkowe elementy „lokalizujące” nosiciela nazwiska patronimicznego, np. *generosus Hieronimus Irzykowicz de Baczyki*, ...przeciwko urodzonemu je-go mczy pana *Hieronima Irzykowicza z Baczyki*, podkomorzego Drogickiego (1600 AM 150, 153 sz). Z jednej strony, patronimiczne z pochodzenia nazwiska możniejszych rodów były już powszechnie znane, z drugiej zaś, istotną sprawą było wskazanie posiadłości rodowej.

Źródła z pierwszej połowy XVII w. notują niewielką ilość nazw osobowych w postaci odmiejscowego wyrażenia przymkowego. Jako jedyna formuła identyfikacyjna analityczne formacje odmiejscowe identyfikowały przedstawiciele niższych warstw społecznych, np. *Olichna z Moszoney*, *Wasko z Mężenina* (włościanie), *Laboriosus Adam de Brzeznicza subditus*. Charakterystyczne jest zestawienie syntetycznej formy nazwiska szlacheckiego i analitycznej formy nazwiska chłopskiegoz tej samej miejscowości, odnotowane w tym samym dokumencie: *Laboriosi Adami de Brzeznicza* i *Nobilis Stanislai Brzeznicki...*, *Laboriosum Adamum de Brzeznicza...*, *N'lis Nicolai Brzeznicki inculpanit* (1640 KB 203v).

Zapisy źródłowe – 1 p XVII w.

Laboriosus Adam de Brzeznicza subditus..., *Laboriosa Anna consors Laboriosi Adami de Brzeznicza*, *Laboriosum Adamum de Brzeznicza...*(*N'lis Nicolai Brzeznicki inculpanit* – w tym samym tekście), *Laboriosus Laurentius filius Sawka de Hubowo 1640*

KB 203v ch; Dac z Bulitowiec, Kornię z Bulitowiec, Klim z Bulitowicz, Stas Zbulitowicz 1662 PM 410 ch, Marcin z Niemojek 1662 PM 436 ch, Oksiuta Skrzywrznięt 1662 PM 436 ch, Zophia z Krzymoszyz 1662 PM 460 ch, parobek Piotrasz z Żerczyz 1662 PM 509 ch, Danię z Sołono 1662 PM 509 ch.

W zestawieniu z poprzednim stuleciem obserwujemy wycofywanie się odmiejscowych struktur analitycznych. Analityczne formacje odmiejscowe, najczęściej jako deskrypcja odmiejscowa, towarzyszą ukształtowanemu już nazwisku patronimicznemu, odapelatywnemu lub odmiejscowemu na *-ski* pełniąc funkcję dodatkowego elementu identyfikacyjnego, np. *generosus Hieronimus Irzykowicz de Baczyki*, *Honestus Albertus Stankiewicz de villa Skwarki*, *Laboriosus Joannes Rybaczyk de villa Zalesie*, szlachetny Malcher syn szlachetnego Jerzego Łapińskiego z Łap Plusniakow dziedzic.

Ponadto ten sposób rejestracji był z pewnością podyktowany potrzebą dokładnej identyfikacji osób w danym dokumencie. Większość zapisów ma postać łacińską.

Zapisy źródłowe – 1 p XVII w.

Szlachta:

Piotr Boruta syn niegdy szlachetnego Pana Kristopha Boruty z Białosukien Dziedzic 1640 KB 56, Adama z Bruszyłowa Kisieła...mianujemy wielmożnych i urodzonych Janusza z Lohoyzka Tyszkiewicz 1640 KB 63;

N'lis Laurentij Czokołda de Czokołdy, N'lis Lucas Kiersnowski de Kiersnowo, Nobilis Johannes Baykowski de Rus Sokoły, Nobilis Mathias ol. Stanislai Falkowski de Falki, Nobilis Johannes Ol. Stanislai Kuczyński de Kuczyno Wickowo, Nobilis Jacobi Proszenski de Proszanka Kozielki, N'Lem Paulum Ol. Andreae Porzezinski de Wygonowo..., Nobilis Jacobi Kalicki de Domanowo 1640 KB 44v, 282v, 405, 498, 510v;

N'lis Johannes Tworkowski in Tworki, ...N'lem Baltazarum dictum Kormanik Tworkowski in Lesne 1640 KB 275,441v;

Bogusław na Lesnie Lesczynsky, ...Marcina na Usiatynie Kalinowskiego 1640 KB 275, 280;

Mieszczanie:

...skarżył się na niewiernego żyda Jakuba Kuśnierza z Tykocina 1640 KB 275, 280;

Chłopi:

Wasko Zyska de villa Bukowicze 1602 AM 159, Laboriosus Egidius dictum Kłosko de villa Brzeznicza, Laboriosus Johannes Rybaczik de villa Zalesie, Laboriosus Omelian Łyszy de Grabowiec, Laboriosus Mathias Zubik Jurkowicz de Grabowiec, Laboriosus johannes Przystupik de Kuczyno Troianowo 1640 KB 202, 280. 318v, 446v, 511v.

W 2 p XVII w. wyżej wymienione sposoby identyfikacji występowały w źródłach sporadycznie: *Alexandrum Sawczuk de Łosice* 1655 PD 391 ch. Ich miejsce zajmuje model imię + nazwisko odmiejscowe w formie syntetycznej.

Do reliktyw należy odnieść obecność analitycznego określenia odmiejscowego w dokumentach XVIII-wiecznych: *Choma z Tłuscca* (1789 IM 145 m), bowiem deskrypcje odmiejscowe nieodwracalnie utraciły swą pierwotną przewagę (odnotowaną w XV w.) na korzyść form syntetycznych na *-ski* (por. Kaleta 1991, 53).

W XVII w. w źródłach odnotowano niewielką ilość nazwisk równych nazwom miejscowym, np. *Jaswin* < n. m. Jaświn SG, *Krakow* < n. m. Kraków, *Oświęcim* < n. m. Oświęcim: N'lis Thomas Jaswin in Gnati 1640 KB 239v sz, Jan Olbracht Krakow 1647 UP 42 sz, Jan Oświęcim 1660 UP 45 sz.

B. Nazwiska odmiejscowe na -ski

Nazwiska z sufiksem *-ski*, jako typowe dla antroponimii polskiej, były na badanym obszarze najbardziej popularnym typem nazwiska odmiejscowego (por. Gala 1986, 85-91).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XVI w.

Szlachta:

BIELAWSKI: Stefan *Bielawski*, podstarości brasławski 1560 UWKL 563. BRZEZICKI: generosus Albertus *Brzezicki* 1542 LM 261. GAŁECKI: Nobilis Bartholomeo *Galeczki* viceadvokato 1539 AKM 35. HLIŃSKI: książę Michajło *Hlinski* 1528 PZ 184. KAMIENIECKI: Pan Jan *Kamenecki* 1528 PZ 184. KOSIŃSKI: Pan Lenart *Kosinskiy* 1528 PZ 186. KOSSOWSKI: Mrocześław *Kossowski* 1538 SU 250. KRASNODĘBSKI: Jan *Krasnodębski* 1526 SU 250. LUBOWIDZKI: Abraham *Lubowidzki* 1539 SU 250. MILEWSKI: Mikołaj *Milewski* 1536 OG 23. NIECZYCKI: Nicolaum *Nieczycki*...1542 LM 259. OLEŃSKI: ...до пана *Оленского* з Браньска и з Суража 1561 LM 59. PATKOWSKI: ...nobitem Petrum et Stanislaum olim Andreae *Patkowski* tenentarios in Maleszewa, Kutaski et Wroski...1542 LM 259. POBIKROWSKI: Jákób *Pobikrowski* 1539 SU 252. SARNACKI: Nobilibus Nicolao *Sarnaczki* 1542 AKM 37v. SAWICKI: Vincentius *Sawicki* haeres in Sawice 1542 LM 261. WANOWSKI/IWANOWSKI: ...generosum Joannem *Wanowsky* (*Iwanowsky*) haeredem de Mincewo ...1542 AKM 37. WYHONOWSKI: *Wyhonowskiy* 1528 PZ 186. ZABIEREZIŃSKI: ...пана Яна Заберезинского, Янъ Яновичъ Забере-зинский, маршалок земский воевода новгородский 1534 LM 166. ŻMIJEWSKI: Matys *Żmijewski* 1520 SU 248.

W 1 p XVI w. uwzględnione źródła notują tylko szlacheckich nosicielei odmiejscowych nazwisk na *-ski*.

W 2 poł. XVI w. zasięg społeczny nazwisk na *-ski* rozszerzył się na mieszczan, a także chłopów (dane statystyczne niżej). W przypadku przedstawiciela stanu szlacheckiego nazwisko na *-ski* nosiło charakter posesjonatywny (powstało od nazwy wsi, posiadłości, dóbr ziemskich, których był właścicielem), a w przypadku mieszczan i chłopów miało charakter migracyjny (wskazywało na miejsce poprzedniego zamieszkania).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XVI w.

Szlachta:

BRZozowski: Theophil *Brzozowski*, komornik ziemski bielski 1557 AK 96. CHWALCZEWSKI: generoso domino Petro *Chwalczewski* 1556 AK 76. CZERNIEWSKI: Михно Черневский съ имения Чернева... 1567 PWL 1198. CZECHOWSKI: urodzony Piotr *Czechowski* 1580 PD 40. DZIEKOŃSKI: Śl. Stanisław Ol. Szczęsnego *Dziekoński* 1580 PB 117. DOMANOWSKI: Śl. Jurgi *Domanowski* 1580 PB 106. JANIKOWSKI: Ur. P. Ipolit *Janikowski* 1580 PB 117. KAMIENSKI: szl. Bartosz *Kamiński* s. Janow 1569 SPD 271. KOROWICKI: ślachetny Wasiel *Korowicki* 1580 PD 39. KOWNACKI: ...nobilem Nicolaum *Kownaczki* 1584 LMet 27. ŁASICKI: urodzony Marcin *Łasicki*, podstarości mielnicki 1580 PMl 59. ŁOKNICKI: gen. Joannis *Łokniczki* 1580 PB 123. NIECIECKI: urodzony Malcher *Nieciecki* podkomorzy drogic-ki 1580 PD 31. PADEREWSKI: ślachetny Adam *Paderewski* 1580 PD 33. RYBAŁTOWSKI: ...z Piotrom *Rybałtowskim* 1567 PWL 881. SIESICKI: Bartłomiej Janowicz Dowmontowicza *Siesicki*, chorąży wiłkomierski 1576 UWKL 242. SUCHODOLSKI: urodzony Sebestyan *Suchodolski*, referendarz króla jegomci...1580

PD 32. MALISZEWSKI: ...s pewnymi szlachciami Jakubem *Maliszewskim* a Marcinem *Wysokinskim* 1600 AKM 150. SŁAWĘCKI: Wojciech *Sławęcki*, pisarz skarbowy WKsL 1584 UWKL 115. ŚWIĘCKI: ślachetny Mikołaj *Święcki* 1565 IA 3. WODYŃSKI: Mikołaj *Wodyński* 1554 UP 86. ZEMBOCKI: Urodzony Jakób *Zembocki*, podstarości łosicki 1580 PM 60. ŻYŻEMSKI: князь Андрей *Жижемский*, лесничий Кобринский съ имений своих...1567 PWL 1207, ...князю Ярому *Жижемскому* 1569 LetM 87;

Duchowni:

KRZYCZKOWSKI: Wojciech *Krzyczkowski*, proboszcz nowodworski 1595 DTG 94. MAKOWSKI: ks. Mikołaj *Makowski*, pleban Kobyliński 1580 PB 102. PŁOŃSKI: ks. Abram *Płonski*, pleban z Poświętnego 1580 PB 109. RACZYŃSKI: Jan *Raczyński*, pleban miadziolski 1597 DTG-I 103. WITKOWSKI: ...wielebnego xiędza Jana *Witkowskiego*, plebana Mielniczkiego 1600 AKM 157. WYSZEMIRSKI: Jerzy *Wyszemirski*, kanonik żmudzki 1594 DTG 91. ŻUCHOWSKI: Jan *Żuchowski* proboszcz św. Jana w Wilnie 1598 DTG-I 107;

Mieszczanie:

BIERNACKI: Piotr *Bernacky* 1551 IŁ 325v. BOROWSKI: Kaliksty *Borowski* burmistrz knyszynski 1577 AK 133. DUBIŃSKI: Ambrozzy *Dubinski* 1571 IT 11v. GROCHOWSKI: Wojciech *Grochowski*, czapnik 1579 AK 230v. LESZCZYŃSKI: Micz *Leszczynski* 1560 ED 66. KNYSZYŃSKI: Wojciech *Knyszynski* 1561 MK 191. KOSIŃSKI: Sł. Szczęsnem *Kosinskiem* 1570 AK 17. NIEDŹWIEDZKI: Maciej *Niedzwiedzki*, burmistrz 1571 IG 153. PIETRZYKOWSKI: Stanisław *Pietrzykowski* 1560 IN 62. PŁOŃSKI: Sł. Stanisław *Płonski* mieszczanin goniądzki 1577 KDG 88. PRZESTRZELSKI: Paweł *Przestrzelski* 1565 IA 7v. WANIEW-

SKI: Kunath *Waniowski*, mieszczanin z Chorosczi 1579 AK 231.
WĘGROWSKI: sł. Hrisko *Wegrowski* 1571 AK 35v;

Chłopi:

CZEBIERACKI: Zan *Czebieracki* 1551 RPM 258. IWASZKOWSKI: Ignath *Iwaszkowski* 1558 IB 43. JEZIERSKI: Micz *Jezierski* 1560 IN 74. KUROWSKI: Sienko *Kurowski* 1565 IA 11v. LIPIEŃSKI: Piotr *Lipiński* 1565 IA 11v. LESZCZYŃSKI: Micz *Leszczynski* 1560 IN 75. MOSZCZEŃSKI: Jan *Moszczenski* 1560 PW 169. NIWIŃSKI: Maciej *Niwiński* 1558 IB 89. SIEKLUCKI: Adam *Sieklucki* 1560 IN 74. SŁAWSKI: Janek *Sławski* 1571 IG 165. TOŁWIEŃSKI: Stanisław *Tołwiński* 1560 IN 76.

Na podstawie materiału źródłowego z 2 p XVI w. można obserwować proces kształtowania się nazwisk na *-ski* od rodowych nazw posiadłości, które powstały od przezwisk ich właścicieli. Zjawisko to występuje na obszarze zasiedlonym przez drobną szlachtę mazowiecką, która przybywając z Mazowsza na Podlasie miała już swoje przezwiska (zob. Górnowicz 1968, 5-68; Złotkowski 1999, 346). Od tych przezwisk powstawały nazwy wsi, np. *Sikora* > n.m. *Sikory*, *Wnor* > n.m. *Wnory*, *Zawada* > n.m. *Zawady*. Z kolei od tych nazw miejscowości lub nazwisk odapelatywnych tworzono formacje na *-ski*, np. n.m. *Sikory* - śl. Seraphim *Sikora*, śl. Tomasz ol. Jana *Sikora*, śl. Rapał ol. Łukasza *Sikorski* (1580 PB 104); śl. Łukasz *Wnor*, ...Wincentego *Wnora* (1580 PB 103), Jan *Wnorowski* (1580 SU 245),

Nazwiska na *-ski* stanowią w 1 p XVI wieku 23%, a w 2 p – 21% wszystkich uwzględnionych w badaniach nazwisk.

W XVII w. nazwiska odmiejscowe na *-ski* stawały się coraz popularniejsze nie tylko wśród szlachty, lecz także wyraźniej zaznaczyły swą obecność w warstwie chłopskiej i mieszczańskiej.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XVII w.

Szlachta:

BAŃKOWSKI: slachtą pany Markiem y Janem *Bańkowskiemi* 1636 AM 303. BĘBNOWSKI: ...slachetnemu Jeronimowi *Bębnowskiemu* podstarosciemu Bielskiemu 1636 AM 303. BRZOSTOWSKI: ... z Cyprian Paweł *Brzostowski* stolnik wileński 1642 ML131 434. BRZOZOWSKI: nobilis Jozepho *Brzozowsky* et Mathia *Łopiensky* 1640 KB 57. BYKOWSKI: Mikołaj *Bykowski*, podstoli trocki 1633 ML131 34. CHĄDZYŃSKI: generosi Joannis *Chądzynski* 1640 KB 81. CHMOROWSKI: ...naprzeciwko slachetnemu Josephowy *Chmorowskiemu*... 1646 KWB 7v. CHOMĘTOWSKI: G. Joannes Christopherus *Chomętowski* 1641 KD 147. FRANKOWSKI: Pan Andrzej *Frankowski* 1640 KB 12. GÓRSKI: Joann *Górski* 1640 KB 12. HRYNIEWICKI: Andrzej *Hryniewiczzi* od potomkow Pana *Walentego Bankowskiego*...1640 KB 12. JESIOTROWSKI: Pan Gaspar *Jesiotrowski* 1640 KB 22. KORYCKI: Gnos. Andreas *Korycki* 1640 KB 43. KOŻUCHOWSKI: Marcin *Kożuchowski* 1642 UP 77. KRUSZEWSKI: Nobilis Joannes *Kruszewski* 1640 KB 52. ŁAZOWSKI: Simon *Łazowski* 1640 KB 21. MALINOWSKI: G`nosi Sewerini *Malinowski* 1640 KB 45. MALISZEWSKI: ...s pewnymi szlachcicami *Jakubem Maliszewskim*... 1601 AM 150. MEŻEŃSKI: ...nobilem Samuelem *Meżensky* et Helisabetham *Zaleska coniuges maritatos*... 1642 AKDr 320. NIWIŃSKI ...z panom *Stanisławom Niwinkom* 1601 AM 150. OBRĄPALSKI: Pan Jerzy *Obrąpalski* s Panią *Małżonką* 1640 KB 12. PODKRAJEWSKI: pana Pawła *Podkraiewskiego* ... z powiatu mielnickiego 1636 AD 304. PIETRZYKOWSKI: Poraiewo: Paweł *Pietrzykowski*... 1640 KB 13. POPŁAWSKI: Poraiewo: ...Piotr *Popławski*... 1640 KB 13. PORAJEWSKI: Poraiewo: ...Alexander *Poraiewski* 1640 KB 13. Je` Mć Paweł Ferdi-

nant *Szczawinski* 1640 KB 17. TARKOWSKI: ...y pana Woyciecha *Tarkowskiego* z powiatu mielnickiego 1636 AD 304. WNOROWSKI: Stanisław *Wnorowski* 1640 KB 17. WYSOKIŃSKI: ...s pewnymi szlachcicami, ... a *Marczinem Wysokińskim* 1601 AM 150. ZAWADZKI: Poraiewo: Jakub *Zawadzki* ... 1640 KB 13. ZDROJKOWSKI: Woyciech *Zdrojkowski* 1640 KB 9. ZEMBRZYCKI: N'lem *Mathiae Zembrzycki* 1640 KB 46;

Duchowni:

GÓRNICKI: Łukasz *Górnicki*, kanonik wileński 1624 DTG-I 180. LUBOŃSKI: Venerabilis Dñus Johannes *Luboński* clericum 1688 LBK 5v. KUCZYŃSKI: ...honorabili Stephano *Kuczynski* preazbitero Sancti Nicolai ritus graeci...1642 AKDr 321. MOŚCICKI: wielebny Paisij *Moscicki*, zakonnik reguły świętego Bazylego namiestnik cerkwi Bielskich 1636 AM 303. SKORULSKI: Michał *Skorulski*, kanonik wileński 1611 DTG-I 144. WYDZIEROWSKI: Xiądz Balcer *Wydzierowski* Pleban Trzcianki 1640 KB 36. ZABŁOCKI: Adam *Zabłocki*, kanonik wileński 1620 DTG-I 168. ZALEWSKI: Kasper *Zalewski* archdiakon 1638 DTG-I 227. ŻABIŃSKI: Wojciech *Żabiński*, proboszcz w Niemenczynie 1621 DTG-I 171. ŻEBROWSKI: Ja Xiądz Grzegorz *Żebrowski* Pleban Wysokowsky... 1640 KB 175;

Mieszczanie:

BAJKOWSKI: Błazeiem *Baikowskim* 1646 KWB 7. BLADOWSKI: Kasprowi *Bladowskiemu* ...y obywatelom Bielskim 1636 AM 303. HUMIECKI: Jozeph *Humieczky* burmistrz Miedzyrzeczky 1636 AD 305. KOZAROWSKI: Jan *Kozarowsky* pisarz mieszczy 1636 AD 305. LESZCZYŃSKI: Choma et Lewon *Lescynski* 1636 DB 299. MARKOWSKI: Gregori *Markowski* 1648 AD 366. OSTROŻAŃSKI: Alberti *Ostrożanski* 1648 AD 366. TERLIKOWSKI: Stanisłai *Terlikowski* 1648 AD 366. TWORKOWSKI: Famatus

Kazimirus *Tworkowski* Civis... 1640 KB 51. WIŃSKI: amatorum Petri *Winski* 1648 AD 366. WOLIŃSKI: *Mathiae Woliński* 1648 AD 366. WYSOCKI: *Condrat Wysocki* 1636 DB 299;

Chłopi:

BRANCZEWSKI: *Laboriosi Alberti Branczewsky* 1640 KB 448. BYCHOWSKI: *Laurenty Bychowsky* 1640 KB 158v. GŁOWACKI: ...*Josephum Głowacki* laboriosi 1640 KB 81v. GNATOWSKI:...od *Jana Gnatowskiego* włoka piąta 1640 KB 81v. JURZYMSKI: *Laboriosus Thomas Jurzyski* de Rutka 1640 KB 81v. KRYNICKI: naprzeciwko robotnych *Woyciecha Krynickiego* z Krynicy... 1640 KB 158v. KUNDERSKI: naprzeciwko robotnych *Woyciecha Krynickiego* z Krynicy... *Martin Kunderski* 1640 KB 186. LISIECKI: ...*laboriosi Valentini Lisieczki* 1640 KB 199. MALESZOWSKI: ...*Maleszowski* włokę *Jana Wierowskiego* 1601 AM 154. PUCHALSKI: ...*Jan Puchalski* włokę *Piotra Puchalskiego* 1601 AM 155. WIEROWSKI: ...*Maleszowski* włokę *Jana Wierowskiego* 1601 AM 154. WYCHOWSKI: *Laboriosi Pauli Wychowsky* 1640 KB 317;

PN:

BAŁDOWSKI: *Omelian Bałdowski* 1639 OP 136. BIELIŃSKI: *Stanisław Bielinski* de Bielony 1644 KD 323. KOSTEŃSKI: *Jachim Kosteński* 1639 OP 125.

Źródła z 2 p XVII w. obok licznych nazwisk szlacheckich zawierają trochę więcej poświadczeń nazwisk na *-ski* noszonych przez przedstawicieli niższych warstw społecznych, zwłaszcza chłopów.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XVII w.

Szlachta:

BAGIEŃSKI: szl. *Tomasz Bagiński* 1676 RPD 354. BAGIŃSKI: *Jmp. Rafał Bagiński* z majątności Nowego Dworu...1690 RPN

149. BARCIKOWSKI szl. *Barcikowski* 1676 RPD 353. BAJKOWSKI: szl. Stanisław *Baykowski* 1676 RPD 352. BERDOWSKI: Jmp. Samuel *Berdowski* 1690 RPN 36. BIEHOWSKI: slach. Piotr *Biehowski* 1662 PM 431. BIELSKI: szl. Kazimierz *Bielski* 1676 RPD 353. BIERNACKI: Pan Kazimierz *Biernacki* z żoną *Franciszką* 1662 PM 407. BOKSZAŃSKI: P. Adam *Bokszański* 1690 RPN 79. BORKOWSKI: szlachetny pan Marcin *Borkowski* 1662 PM 419, p. Marcin *Borkowski* 1674 RM 286, P. Jan *Borowski* z imienia wieczystego Oszmiańców...1690 RPN 155. BORZYKOWSKI: szl. Piotr *Borzykowski* 1676 RPD 351. BRZEZIŃSKI: P. Jan *Brzeziński* 1690 RPW 79. BRZozowski: P. Paweł Rafał *Brzozowski* z majątności...1690 RPN 62. BUCHOWIECKI: Benedykt *Buchowiecki* podczaszy brzeski 1698 DTG 27. BUJALSKI: N. Stanislaum *Buialski* 1677 KD 586. BYKOWSKI: Jmp. Aleksander *Bykowski*, czesznik słonimski 1690 RPN 143. CHALECKI: ...ur. Jerzemu Władysławowi na Chalczu *Chaleckiemu*, staroście mozyrskiemu, płk. JKM...1656 ML131 41. CHĄDZYŃSKI: Jan *Chądzyński*, Władysław *Chądzyński* 1666, 1683 UP 39. CIECHANOWIECKI: Dwór p. *Ciechanowieckiego* 1690 RPW 75. CHMIELEWSKI: N. Stanislaus olim Felicis *Chmielewski* 1653 KD 54. CIECIERSKI: szl. Michał *Ciecierski* 1676 RPD 354. CIECISZEWSKI: ...wielmożnego Imc Pana Kazimierza z Cieciszewa *Cieciszewskiego* starosty Mielnickiego 1699 LM 24. CZACZKOWSKI: szl. Kazimierz *Czaczkowski* 1676 RPD 387. CZYŻEWSKI: Jmp. Piotr *Czyżewski*...1690 RPN 33. DAROWSKI: Jmp. Jerzy *Darowski* z majątności swej wieczystej...1690 RPN 28. GŁAZNICKI: Jego Mosc *Głazniczki* z małżonką 1663 RPB 547. GOJŻEWSKI: P. Stanisław *Gojżewski* z Małej *Gojżewki* 1690 RPŻ 35. HORBOTOWSKI: P. Jan *Horbotowski* z imienia swego *Horbotowicz* 1690 RPN 71. HORODECKI: jm. p. Konstanty *Horodecki*, JM. p. Józef Michał *Horodecki* 1690 RPW 128. JARUZELSKI: Wacław *Jaruzelski* 1691

UP 38. JELEŃSKI: Jmp. Konstanty *Jeleński* wojski mozyrski..., P. Felicjan *Jeleński* skarbnik wileński...1690 RPN 65, 76. KACZANOWSKI: p. Piotr *Kaczanowski* 1690 RPW 273. KALICKI: pan Michał *Kalicki* 1662 PM 415. KAŁUSOWSKI: P. Władysław Ludwik *Kalusowski* z imienia wieczystego Lesznej..., P. Ludwik *Kalusowski* z...Łopienice 1690 RPN 171. KARSKI: generosi *Kazimiri Karcki*... 1662 PM 410. KOBYLİŃSKI: P. Jan *Kobyliński* 1690 RPW 205. KOMOROWSKI: Jmp. Krzysztof *Komorowski*, marszałek wilkomirski...1690 RPN 87. KONARZEWSKI: We dworze pana Jakuba *Konarzewskiego*... 1681 UP 38. KOZŁOWSKI: jm. p. Franciszek *Kozłowski* 1690 RPN 122. KUROCZYCKI: P. Piotr *Kuroczycki*...1690 RPN 152. KORYCKI: ...Karola *Koryckiego*, stolnika braclawskiego 1690 RPN 163. KOSSAKOWSKI: Ur. Krzysztofowi *Kossakowskiemu*, podstaroścemu brasławskiemu... 1660 ML131 320. KOŚCIAŁKOWSKI: Stefan *Kościółkowski*, cześnik brasławski 1660 UWKL 517. KUROCZYCKI: P. Piotr *Kuroczycki* z Ciukniewicz...1690 RPN 152. KURZENIECKI: We dworze pana Jakuba *Konarzewskiego*, Gabriel *Kurzeniecki* 1681 UP 38. LADZIŃSKI: Jmp. Daniel *Ladziński* z majątności Ladzinek 1690 RPN 125. LASKOWSKI: Imc Pana Jana *Laskowskiego* Rotmistrza Ziemie Mielnickiej 1698 LM 138. LEWICKI: Józef *Lewicki* 1687 UP 40. LIPNICKI: Imc pan Ignacy *Lipnicki* 1700 LM 133. LUBECKI: Bohdan Drucki *Lubecki* 1690 RDPN 37v. MACIEJEWSKI: P. Paweł *Łabunowski* 1690 RPŻ 44. ŁOWMIAŃSKI: p. Aleksander *Łowmiański*, p. Krzysztof *Łowmiański* 1690 RPW 236, 253. MACIEJEWSKI: Jmp. Bartłomiej *Maciejewski*...1690 RPN 204. MASŁOWSKI: p. Jerzy *Masłowski*, p. Samuel *Masłowski* 1690 RPW 275. MASSALSKI: Jan Kazimierz *Massalski* sędzia ziemski wołkowyski 1700 DTG 39. MIERZEJEWSKI: Jmp. Albrycht *Mierzejewski*, wojski lidzki...1690 RPN 141. MINAKOWSKI: P. Jan *Minakowski* 1690 RPW 150. MINKOWSKI: P. Krzysz-

tof *Minkowski*, miecznik i pisarz grodzki miński...1650 RPS 126. MIRSKI: Jmp. Andrzej *Mirski*, podczaszy brasławski...1690 RPN 72. MOGILNICKI: Jmp. Hieronim *Mogilnicki*, podczaszy starodubowski 1690 RPN 75. MOKRZECKI: ...ur. Janem *Mokrzeckim* 1659 ML131 189. MROWIŃSKI: Jmp. Piotr *Mrowiński*, podstoli smoleński z majątności swych...1650 RPS 76. NOWICKI: P. Michał *Nowicki*, podczaszy wołkowyski 1690 RPN 199. OGIŃSKI: ...wielm. jmp. Hrehorego *Ogińskiego*, chorążego WKL...1690 RPN 200. OŁĘDZKI: Imci Pana Stanisława *Ołędzkiego*... 1699 LM 118. OLSZEWSKI: Jmp. Kazimierz *Olszewski* z Olszewa 1690 RPN 121; OSTROWSKI: słachetny Jakub *Ostrowski* 1675 KWB 50. PASZKOWSKI: Jmp Konstanty *Paszkowski*, czesznik starodubowski ...1690 RPN 120. PIŁSUDSKI: P. Dominik *Piłsudski* z nowego dworu Skierdyn...1690 RPŻ 128. PŁASKOWICKI: Jmp. Jerzy Stanisław *Płaskowicki* z majątności swej...Płaskowicz 1690 RPN 49. POŁUBIŃSKI: Aleksander *Połubiński*, pisarz polny WKL, słonimski, jezierzyski, rudobielski starosta, płk JKM...1661 ML131 294. POŁUJAŃSKI: P. Jan *Połujański* z imienia wieczystego Połujanków...1690 RPN 185. RUDZIEWSKI: P. Andrzej *Rudziewski* z imienia...Łopienice 1690 RPN 171. SAWICKI: P. Władysław *Sawicki* z imienia zastawnego Mostytycz...1690 RPN 42. SMOGORZEWSKI: Jmp. Aleksander *Smogorzewski* z majątności... w pow. wołkowyskim 1690 RPN 162. SOSNOWSKI: Szl. Sebastianowi *Sosnowskiemu*, burmistrzowi mińskiemu...1658 ML131 175. STAROSIELSKI: p. Jan *Starosielski*, jm. p. Michał *Starosielski* 1690 RPW 180. STARZYŃSKI: Władysław *Starzyński* 1663 UP 72. SUCHODOLSKI: Jmp. Franciszek *Suchodolski*, skarbnik słonimski 1690 RPN 145. SZOŁKOWSKI: ...ur. Władysława Mikołaja *Szołkowskiego*, podczaszego wileńskiego... 1660 ML131 214. ŚWIRSKI: jm. p. Michał *Świrski* 1690 RPW 122. TOKARZEWSKI: Hrehory Kazimierz *Tokarzewski* pisarz grodzki brzes-

ki 1667 WB 73. TUŁOWSKI: Jmp. Michał Aleksander *Tułowski*, czesznik włkomirski 1690 RPN 145. WILCZEWSKI: Krzysztof *Wilczewski* 1658 UP 69. WOLSKI: Jmp. Marcjjan *Wolski*, skarbnik mścistański 1690 RPN 57. ZAHORSKI: p. Jan Harasim *Zahorski*; p. Jan Andrzej *Zahorski* 1690 RPW 279. ZAKRZEWSKI: ...ur. Mateusza Jana *Zakrzewskiego*, sędziego grodzkiego wileńskiego, dworzanina naszego...1659 ML131 224. ŻEBROWSKI: p. Mateusz *Żebrowski*; p. Mikołaj *Żebrowski* 1690 RPW 258;

Duchowni:

GRZYMAŁOWSKI: Jm. ks. Jan *Grzymałowski*, dziekan Słonimski 1690 RPN 119. JUDYCKI: Wielm. jm. ks. Walerian *Judycki* 1667 WB 69. MAŁACHOWSKI: ...wielebny jm. ks. Adam Myślibór *Małachowski*, proboszcz słonimski...1690 RPN 96. MARKOWSKI: O. Marcin *Markowski*, prezbiter Słonimski cerkwi oskresienskiej 1690 RPN 130. PIASECKI: Tomasz *Piasecki*, kanonik wileński 1693 DTG-I 387. POTRYKOWSKI: domini Pauli *Potrykowski*, archidiaconi Pułtoviensis 1655 PD 391. ROMAŃSKI: JM. Ksiądz Andrzej *Romański* pleban czajkiski z Miłaszkaćciów 1690 RPŻ 179. SASINOWSKI: wielebny o. Jakub *Sasinowski*, prezbiter Zabielskiej cerkwie...1690 RPN 97. TALKOWSKI: ...wielebny o. Benedykt *Talkowski*, protopopa nieświeski 1690 RPN 97. TOKARSKI: Xiądz Stanisław *Tokarski* podproboszczy Rososki 1662 PM 454. TROSKOLASKI: ...wielebny jm. ks. Jakub *Troskolaski*, kommandarz słucki...1690 RPN 96. ZALESKI: Xiądz Jan *Zaleski* proboszcz Łosicki, commendarz na ten czas Gorecki 1662 PM 434. ŻUKOWSKI: ...wielebny jm. ks. Zachariasz *Żukowski*, pleban klecki...1690 RPN 96;

Mieszczanie:

BUBRZEWSKI: ...z Brześcia młynarz *Bubrzewski* 1690 WB 75. CHOIŃSKI: Matysz *Choiński* 1662 PM 410. CUDOWSKI: Grego-

rium *Cudowski* 1655 PD 391. GRUBALSKI: ...y sławetny Andrzej *Grubalski* Ławniki 1675 KWB 48v. JANISZEWSKI: ...Andrzeja *Janiszewskiego*...mieszczan naszych lidzkich...1658 ML131 171. KARBOWSKI: sławetnemu Pawłowi *Karbowskiemu* 1675 KWB 43v. KOSTROWICKI: ...przez mieszczanina mińskiego Wasyla *Kostrowickiego* 1656 ML131 94. ŁAZOWSKI: sławetny P Andrzej *Łazowski* ymieniem swym y Małżonki Swoyey 1675 KWB 48v. OSTROWSKI: pomieniony Jakub *Ostrowski* 1675 KWB 50v. POLAŃSKI: Tomasz *Polański*, mieszczanin miński 1661 ML131 314. PUSZKARSKI: sławetny Hric *Puszkarski* 1675 KWB 46v. ŚWIDERSKI: Sebastianum *Swiderski* 1655 PD 391. TARKOWSKI: Pan Władysław *Tarkowski* 1692 KWB 43v;

Chłopi:

BURSKI: Thomasz *Burski* tkaczyk 1662 PM 408. CHRUŚCICKI: Wawrzyniec *Chruścicki* 1662 PM 408. CZAPLICKI: Samuel *Czaplicki* 1662 PM 408, DOBRZYCKI: Mikołai *Dobrzycki* 1662 PM 408. GORECKI: Folwark Jasionka: Stefan *Gorecki* czeladnik 1662 PM 454. GRĄDZKI: Folwark Horodiszcze: Maciey *Grądzki* 1662 PM 511. JANCZEWSKI: Poddany Probostwa Białostockiego Marcin *Janczewsky* z Żoną 1674 RPM 249. KALINOWSKI: Naum *Kalinowski* 1662 PM 408. KISIELEWSKI: Mikołai *Kisielewski* 1662 PM 408. LITEWNICKI: Iwan *Litewnicki* chłop 1674 RPM 249. MAKOWSKI: Samuel *Makowski* 1674 RPM 249. MALEWSKI: Jakub *Malewski* w komornem mieszka..., pauper Bartosz *Malewski* 1674 RPM 249. MICHAŁOWSKI: Komornik Jan *Michałowski* 1674 RPM 249. OLSZEWSKI: Paweł *Olszewski* ...poddani pana *Mężeńskiego* 1662 PM 511. PORĘBICKI: Piotr *Porębicki* myśliwiec 1662 PM 408. SOBICZEWSKI: Wawrzyniec *Sobiczewski* ...poddani pana *Mężeńskiego* 1662 PM 511. SONIŃSKI: Folwark Jasionka: Stanisław *Soninski* chłopiec 1662 PM 454. STOCKI: Walenty *Stocki* 1662 PM 454. ZANIEWSKI: Folwark

Rudzieniecki: Mikołai *Zaniewski*, 1662 PM 454. ZWIERZYCKI: Krzysztof *Zwierzycki* pastuch 1662 PM 460. ZWOLEŃSKI: haiduk Andrzej *Zwolenski* ...poddani pana *Mężeńskiego* 1662 PM 460.

Nazwisko na *-ski* w XVII w. było także dość powszechnie używane wśród duchowieństwa zarówno katolickiego (np. *Żebrowski*), jak i prawosławnego (np. *Mościcki*), o czym świadczą przytoczone powyżej egzemplifikacje.

W przypadku przedstawicieli szlachty i możnowładztwa, piastującego różne urzędy, obok nazwiska na *-ski* dość często umieszczano nazwę sprawowanej funkcji, np. Paweł Jan *Sapieha*, *wojewoda wileński*, *hetman* w WKL, *rosławski*, *olkienicki*, *zdziwowski*, *borciański starosta*, *ciwun retowski* (1661 ML131 270), Je Mć Pan Krzystow *Brzozowski Czasnik* Podlaski, JMP Tophil *Brzozowski* *Wojski Bielski*, Je Mć Pan Stanisław *Wilkanowski Castellan* *Wyszogrodzki*, Je Mć Pan Jerzy *Simborski Podstaroszczy Tykoski*, P. Maciey *Stachorski Dworzanin Król*. (1640 KB 13, 21, 217). Nazwy pełnionych funkcji, znacznie niższych rangą, towarzyszyły również nazwiskom mieszczańskim: Janem *Ostrowskim Ławnikiem* (1646 KWB 7v m), ...y sławetny Andrzej *Grubalski Ławniki*, przed sławetnym Andrzejem *Grubalskim Ławnikiem...* (1675 KWB 45, 48 m).

Źródła, odnoszące się do obszaru WKL, dość często notują trzelementowe zestawienia identyfikacyjne, które obok nazwiska odtoponimicznego zawierają nazwę ojcowską, np. P. Jan Krzysztofowicz *Borkowski* z *Pogierżduciów*, P. Aleksander *Naruszewicz Łabunowski* z *Łabunowa dym* 1690 RPŻ 94 sz.

W 1 p XVII w. nazwiska na *-ski* na Podlasiu stanowiły ok. 35%, a w 2 p XVII w. ok. 38% wszystkich uwzględnionych w badaniach nazwisk. Zwraca uwagę wysoka częstotliwość występowania nazwisk na *-ski* w 2 p XVII w. w województwie brzeskim

(zob. podane wcześniej dane z RPB: 616 nazwisk na *-ski* wobec 90 na *-owicz*). W innych województwach WKL odtoponimiczne nazwiska na *-ski* popularnością dorównywały licznie występującym wśród szlachty formacjom typu patronimicznego na *-owicz*. Był to jeden z bardziej aktywnych procesów polonizacji społeczeństwa Wielkiego Księstwa Litewskiego.

W XVIII w. większość nazwisk na *-ski* jest motywowana nazwami miejscowości położonych na terytorium północnej części Rzeczypospolitej Obojga Narodów, czyli na Podlasiu i w poszczególnych województwach WKL (zob. *Słownik nazwisk z północno-wschodnich Kresów Rzeczypospolitej*), np. *Czaplicki* (< Czaple), *Puchalski* (< Puchały), *Kossakowski* (< Kosaki). Ponadto w wyniku tzw. procesu „ulepszania” nazwisk pojawiły się struktury utworzone na bazie nazwisk odapelatywnych, np. *Iwan Baran* (1741 MK 54 ch) i *Iwan Baranowski* (1743 MK 56 ch), *Stefan Bartnik* (1730 KP 51 m) i *Stefan Bartnikowski* (1736 KP 48 m), *Mikołaj Błycha* (1738 MK 50 pn) i *Mikołaj Błyżyński* (1739 MK 43 pn), *Dawyd Sokół* (1774 KP 64 m) i *Dawyd Sokołowski* (1790 KP 72 m), *Chwedory Szczawuch* (1768 KWB 55 m) i *Chwedor Szczawuszyński* (1774 KWB 93 m). Wzrost roli sufiksu *-ski* w derywatach odnazwiskowych można odnieść do faktów pozajęzykowych, a mianowicie do oddziaływania wzorcowego prestiżowego nazwiska szlacheckiego. Tym sposobem derywaty ze strukturalną funkcją sufiksu *-ski* zaczęły upowszechniać się w niższych warstwach społecznych (zob. m.in. Dacewicz 1994; Wolnicz-Pawłowska, Szulowska 1998; Matuszewski 1975; Sieradzki 2013).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVIII w.

Szlachta:

BIELAWSKI: Jan *Bielawski*, cześnik wilkomierski 1736 UWKL 415. BRANICKI: D`nus Joannes Clemens *Branicki*...1747 MK1

183. BRZOZOWSKI: Adam *Brzozowski* podstoli bielski 1731 UP
54. BUCHOWIECKI: Bernard *Buchowiecki* chorąży brzeski 1791
DTG 395. BUJNICKI: Tadeusz *Buynicki* sędzia ziemski połoc-
ki 1791 DTG 394. CHLEWIŃSKI: Tadeusz *Chlewiński* skarbnik
rzeczycki 1766 DGT 286. CZARTORYSKI: Kazimierz Czartory-
ski podkanclerzy WKL 1715 DTG 94. CZECHOWSKI: Nobilibus
P.P. Casimirus *Czechowski* 1742 MK1 128. DĄBROWSKI: D`nus
Stanislaus *Dąbrowski* 1735 MK1 62v. DRĄGOWSKI: *Drągowski*
miecznik bielski 1790 UP 43. GĄSSOWSKI: Kazimierz *Gąssow-
ski* podczaszy ziemi bielskiej marszałek dworu...1712 RP1. IWA-
NOWSKI: Józef Michał *Iwanowski*, podstoli wiłkomierski 1733
UWKL 471. JANISZEWSKI: ...Imci Pana *Janiszewskiego* Majora
1771 IBr 187. JELEŃSKI: Stanisław *Jeleński* pisarz grodzki mo-
zyrski 1788 DTG 382. JEZIERSKI: P. Antonius *Jezierski* 1751 MT.
KOWNACKI: Onufry Ignacy *Kownacki* cześnik...pow. małodyr-
wieńskiego 1735 DTG 166. MALINOWSKI: P. Gabryel. Fran-
ciszek *Malinowski* 1754 IBs 88. MARKOWSKI: G`nosis D`nus
Josephus *Markowski* 1732 MK1 87. MASSALSKI: Michał Józef
Massalski, kasztelan trocki 1744 UWKL 114. MICHALSKI: von
Michalski polski adwokat 1799 SMB 68. MIRSKI: Tadeusz Świę-
topełk *Mirski* 1780 DTG 346, Ignacy *Mirski*, sędzia ziemski bra-
sławski 1785 UWKL 579. NIWIŃSKI: Andrzej *Niwiński* szlach-
cic...1754 IBs 66. OŁDAKOWSKI: P. Andreas *Ołdakowski* 1738
MT. PAŁCZYŃSKI: Ian *Pałczyński* Boiar wdowiec 1771 IBr 183.
PIASECKI: Bogusław *Piasecki* 1735 UWKL 395. PIENKOW-
SKI: Jakub Józef *Pieńkowski* podsędek drohiczyński 1778 UP 83.
PODBERESKI: Kazimierz *Podbereski*, cześnik brasławski 1791
UWKL 525. PUCHALSKI: Andrzej *Puchalski* skarbnik mielnic-
ki 1708 UP 121. SOBOLEWSKI: Generosus D`nus Carolus *Sobo-
lewski* 1762 MK3 14. SOKOŁOWSKI: Piotr *Sokołowski* szlachcic
1754 IBs 69. SUCHODOLSKI: Jan Józef *Suchodolski* miecznik

wołkowyski 1776 DTG 330. TOŁWIŃSKI: P. Bazyli *Tołwiński* 1754 IBs 68;

Duchowni:

CIECHANOWIECKI: Józef *Ciechanowiecki*, kanonik (żmudzki) 1769 DTG 299. CZUJKOWSKI: Venerabilis Simeon *Czuykowski* 1739 MK1 91. KOSSAKOWSKI: Jan Nepomucen *Kossakowski*, prałat (Wilno) 1791 DTG 395, Josephi *Kossakowski* episcopi Livoniae...1791 PC k. 384. KRASSOWSKI: X. Jan *Krassowski* Administrator Cerkwi Doylidzkiej i Białostockiej 1796 AU1 9. KRUSZEWSKI: Antoni *Kruszewski* kanonik wileński 1779 DTG 339. MASSALSKI: Ignatio Jacobo *Massalski* episcopo Vilenensi...1791 PC k. 402. MOKRZECKI: Marcin *Mokrzecki*, kanonik (Żmudź) 1731 DTG 150. OGIŃSKI: Ludwik *Ogiński*, kanonik wileński 1702 DTG 45. PIASECKI: Tomasz *Piasecki*, kanonik wileński 1702 DTG 49. POŁUBIŃSKI: Piotr *Połubiński*, kanonik wileński 1702 DTG 45. STANISZEWSKI: Michał *Staniszewski*, kanonik (Inflanty) 1782 DTG 353. ZAWADZKI: Antoni *Zawadzki*, podkustoszy kapituły wileńskiej 1763 DTG 277;

Mieszczanie:

ANDRZEJEWSKI: Jan *Andrzejewski* mieszczanin rolnik 1799 SMB 76. BAJKOWSKI: Fabianus *Bajkowski* 1761 MK3 1. BIELECKI: Stanisław *Bielecki* burmistrz miasta Białegostoku 1763 TG 121. BIELSKI: honestis Petrus *Bielski* 1779 MT. BOSZKOWSKI: honestis Valentino *Boszkowski* 1729 MK1 11. CZARNIAWSKI: Jan *Czarniawski* stolarz 1754 IBs 67. CIECHANOWSKI: Joh. *Czichanowski* mieszczanin rolnik 1799 SMB 76. DOBROWOLSKI: honestis Antonius *Dobrowolski* 1727 MT. DWORAKOWSKI: Josephus *Dworakowski* 1732 MT. JAWOROWSKI: honestis Petro *Jaworowski* 1728. KNYSZYŃSKI: Petrus *Knyszynski* 1738

MT. KOPYCKI: ...Stefana *Kopyckiego* Masztalerza 1771 IBr 135.
KULIKOWSKI: Adalberto *Kulikowski* 1799 MB 18. MAJEWSKI:
...a sławetnego Jana *Majewskiego* niegdy faktora skarbowego 1772
TG 125. PRZYGODZKI: Filip *Przygodzki* 1789 IM 160, WRO-
CZYŃSKI: ...landwójta Antoniego *Wroczyńskiego* 1769 TG 125.
WRÓBLEWSKI: Antoni *Wróblewski* 1789 IM 135. ŻUKOWSKI:
honestis Joanne *Żukowski* 1729 MK1 20v;

Chłopi:

BUKOWSKI: Laboriosis Mathia *Bukowski* 1741 MK1 115v. CZER-
NIECKI: Pracowitemu Maciejowi *Czernieckiemu*... 1797 AU2 8.
DĄBROWSKI: ...laboriosum Simone` *Dąbrowski* 1744 MK2 17.
FABIAŃSKI: Krystyan *Fabiański* Lokay Wielmożnego Pana...
1771 IBr 164v. GŁUCHOWSKI: Laboriosis Antonius *Głuchow-
ski* 1797 MP 3. GRZYBOWSKI: Laboriosis Felicianus *Grzybowski*
1734 MT 24. JAWOROWSKI: Laboriosis Petro *Jaworowski* 1730
MK1 5. MICHALSKI: Laboriosis Daniele *Michalski* 1728 MK1.
SOBOLEWSKI: Laboriosus Michaelae *Sobolewski* 1743 MK1 128v.
ZARZYCKI: Pilip *Zarzycki* 1754 IBs 88. ŻUKOWSKI: Laboriosis
Joanne *Żukowski* 1739 MK1 13, 42v.

W XVIII w. nazwiska na *-ski* stanowiły ok. 30% wyekscerpowanych ze źródeł nazwisk, w tym ok. 1/8 była motywowana przez nazwiska odapelatywne. W największym ośrodku miejskim osiemnastowiecznego Podlasia – Białymstoku – nazwiska na *-ski* stanowiły ponad 50% reprezentatywnego zasobu nazwisk (zob. Dacewicz 2001b).

C. Nazwiska równe nazwom mieszkańców

W tej stosunkowo niewielkiej grupie (w źródłach z XVI w. zaledwie kilkanaście nazw) znalazły się nazwiska utworzone od nazw miejscowości i regionów.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Z sufiksem -anin: BRANSZCZANIN ‘pochodzący z Brańska’ - sł. Jaromin *Branszczanin* 1571 AK 42 m. CIECHANOWIANIN ‘pochodzący z Ciechanowca’ – Mikołaj *Cziechonowianin* 1577 AK 129v m. DROGICZANIN ‘pochodzący z Drogiczyna’ - ...Mathissa *Drogiczantina* 1553 AK 129v m. Grodnianin ‘pochodzący z Grodna’ – Iwan *Grodnianin* 1577 AK 125m. HORODNIANIN ‘pochodzący z Horodna’ (Grodno) - Siemon *Horodnianin* 1560 PK 21 m. ŁOMŻANIN ‘pochodzący z Łomży’ – Jan *Łomzianin* 1577 AK 127v m. SURAZANIN ‘pochodzący z Suraża’ – Mikołaj *Szaraszanin* 1556 AK 87v m, op. Mikołaj *Szurazanin* 1557 AK 94v m;

-ec: CZUCHLEBOWIEC ‘pochodzący z Czuchlebów’ – Protasz *Czuchlebowiec* 1551 IŁ 321 m. MSZENIEC: ‘pochodzący z Mszany’ – Hryn *Mszeniec* 1551 IŁ 326 m. RADULEC: ‘pochodzący z Radul – Sscepian *Radulec* 1571 IT 36 m. WOŁYNIIEC: ‘pochodzący z Wołyńia’ – Paweł *Wołyniec* 1528 PZ 209 sz, Iwan *Wołyniec* 1558 IB 43 m.

W XVII w., podobnie jak w minionym stuleciu, nazwiska utworzone od nazw miejscowości za pomocą sufiksów *-anin*, *-ec* nie należały do licznych. Najwięcej poświadczeń nazwisk derywowanych tymi sufiksami zawierają źródła z 2 p XVII w.

Zapisy źródłowe – 2 p XVII w.

-anin: BYCZANIN (< n.m. Byki) - Sawa *Byczanin*. KAMĘCZANIN (< Kamień, Kamionka) - Onisko *Kamęczanin* 1662 PM 275, 277 m;

-ec: BOROWIEC (< Borowe Niwino) - Pawłuk *Borowiec* 1662 PM 509 ch. BORYSOWIEC (< Borysów w. koło Kobrynia) - Andrzej *Borysowiec* 1662 PM 472 ch. BYCHOWIEC (< Bychów) - ...Janie

Bychowcu, stolniku witebskim 1656 ML131 82 sz. CHMIELOWIEC (< Chmielewo) - Owdziey *Chmielowiec* 1662 PM 472 ch. DRELOWIEC (< Drelów) - Jan *Drelowiec* Kowal 1662 PM 510 ch. LIPINIEC (< Lipiny) - Iwan *Lipiniec* 1662 PM 509 ch. OSZMIANIEC (< n. m. Oszmiańce, Oszmiana) – P. Kazimierz *Oszmianiec* z imienia wieczystego Oszmiańców 1690 RPN 158 sz. PODOLEC (<n. reg. Podole) – P. Mikołaj *Podolec* z imienia wieczystego...1690 RPN 185 sz. ROGOZIEC (< n.m. Rogozy) - Jasko *Rohoziec* 1662 PM 454 ch. ROSSIEC (< Rososz) - Jarosz *Rososiecz* 1662 PM 472 ch. TOKAROWIEC (< Tokary) - Sławetny Iwan *Tokarowyc* Mieszczanin Mielnicki 1675 KWB 48v m. WOŁYNIIEC (< n. reg. Wołyń) - Chodor *Wołyniec* 1662 PM 454 ch.

Uwzględnione w badaniach źródła z XVIII w. notują kilkanaście nazwisk równych nazwom mieszkańców.

Zapisy źródłowe – XVIII w.

-(owi)ec: BRONIEC (< n. m. Bronie) - Mateusz Stanisław *Broniec* podczaszy wileński 1716 DTG 96 sz, Adam *Broniec* podczaszy wilkomierski 1782 DTG 356 sz. HACKOWIEC (< n. m. Haczki) - Grzegorz *Hackowiec* 1754 IBs 71 m. HOROSZKOWIEC (< Horoszki) - Jakub *Horoszkowiec* 1785 KP 38 pn. KURASZOWIEC (< Kuraszowo) - Iwan *Kuraszowiec* 1785 MC1 5 pn. KIJOWIEC (< Kije, Kijów) - Hryhor *Kijowiec* 1789 MC1 9 pn. MURAWIEC (< Murawa) - Tomasz *Murawiec* 1789 IM 141 m. PODOLEC (< n. reg. Podole) - *Timofiej Podolec* 1796 MC 120 pn;
-ak: KOBRYNIAK (< n. m. Kobryń) - Gasparo *Kobryniak* 1794 MP 22 m.

Sporadycznie występujące nazwiska równe nazwom mieszkańców służyły głównie do identyfikacji mieszczan, zwłaszcza te, które derywowano sufiksem *-anin* od nazw miast. Można zakładać, że znajdujące się w podstawach nazwy miejscowo-

ści ewentualnie mogły wskazywać na miejsce poprzedniego zamieszkania.

STATUS SPOŁECZNY NOSICIELI NAZWISK ODMIEJSCOWYCH Z SUFIKSEM *-SKI*

Na podstawie uwzględnionych źródeł z 1 p XVI w. można stwierdzić, że nazwisko na *-ski* nosiła przede wszystkim szlachta. W 2 p tego stulecia w procesie kształtowania się nazwisk rozwijają się tendencje zmierzające do unifikacji nazewnictwa. Szlacheckie nazwiska na *-ski* jako wzorcowe w tym okresie zaczęły szerzyć się wśród mieszczan i chłopów. Tak więc nazwisko utworzone od tej samej nazwy miejscowości w 2 p XVI w. nosili przedstawiciele różnych stanów, np. *Kosinski* (< n. m. Kosna) – ur. P. Jan *Kosinski* pisarz ziemski drogicki (1580 PD 10 sz), Trojan *Kosinski* (1567 PWL 891 sz), Sł. Szczesnem *Kosinskiem* (1570 AK 17 m); *Krasowski* (< Krasowo) – Szyman *Krasowskij* (1567 PWL 911 sz), ...Stanisława *Krasowskiego* (1570 AK 18v m), Jan *Krasowski* (1565 IA 11 ch); *Nieciecki* (< Nieciecza) – urodz. Malcher *Nieciecki* podkomorzy drogicki (1580 PD 31 sz), Stanisław *Nieciecki* (1577 AK 127v m); *Toczyski* (< Toczyska) – szl. Maciej *Toczyski* s. Jakubow, szl. Wawrzyniec *Toczyski* (1569 SPD 271 sz), Szczesny *Toczyski*, od rzezi (1580 PmI 80 ch); *Topiczewski* (< Topiczewo) – Bałtazer *Topiczewski* (1567 PWL 1126 sz), Matys *Topiczewski* (1571 IG 145 m), Wawrzyniec *Topiczewski* (1580 PmI 80 ch).

Nosicielami ok. 50% wyekscerpowanych ze źródeł nazwisk na *-ski* byli przedstawiciele szlachty. W grupie osób nieszlacheckiego pochodzenia (mieszczan i chłopów) udział tych nazwisk, które można jednoznacznie odnieść do chłopów, ogranicza się

do 5%. Pozostałe 45% obejmuje mieszczan oraz osoby, których przynależność stanową trudno jest jednoznacznie określić.

W podstawach nazwisk używanych przez ludność Podlasia i wybranych województw Wielkiego Księstwa Litewskiego znajdziemy przede wszystkim nazwy miejscowości znajdujące się na tym, terenie, np. *Czebieracki* (< Czeberaki), *Dziatkowski* (Dziatkowice), *Hornowski* (< Hornowo), *Knyszyński* (Knyszyn), *Korzeniewski* (Korzeniówka), *Kownacki* (< Kowno), *Łazowski* (< Łazy), *Łowmiański* (< Łowmiany), *Mogielnicki* (Mogielnica), *Moszczeński* (Moszczona), *Nowosielski* (Nowosiółki), *Ostrowski* (Ostrowki), *Popławski* (Popławy), *Radliński* (Radlnia), *Rozwadowski* (Rozwadowo), *Skolimowski* (Skolimowo), *Tołwiński* (Tołwin), *Wołkowicki* (< Wołkowicze), *Zakrzewski* (Zakrze). Nazwiska szlachty tworzone od nazw wsi, których byli właścicielami lub też mieli w nich tylko swoją zagrodę. Należy zauważyć, że znaczny odsetek szlachty podlaskiej stanowiła biedna szlachta zagrodowa. Stan jej posiadania był nierzadko mniejszy niż bogatych mieszczan, a nawet chłopów. Różnica dotyczyła jedynie określonych przywilejów wynikających z przynależności do stanu szlacheckiego. Mieszkańcy miast przeważnie nosili nazwiska utworzone od nazw podlaskich wsi, co wskazuje na migracje ze wsi do budujących się i rozwijających się miasteczek. Sporadycznie nazwiska mieszczan tworzone od nazw podlaskich miasteczek (np. *Knyszyński* < Knyszyn, *Saraski* < Suraż). Niewielki odsetek nazwisk chłopskich odzwierciedla następującą prawidłowość: nazwisko ma w podstawie nazwę miejscowości różną od tej, w której mieszka jego nosiciel, np. Zan *Czebieracki* (< Czeberaki) jest zarejestrowany we wsi Moszczona. Oznacza to, że fakt prze-

niesienia się do innej miejscowości był w owych czasach ważnym elementem identyfikującym daną osobę (szczególnie chłopów). Chodziło zapewne o wchodzących w skład warstwy włościańskiej tzw. wolnych ludzi, zwanych *pochożymi*; *pochożym* posiadał osobowość prawną, wolność osobistą, mógł przenosić się z miejsca na miejsce, nie mógł posiadać nieruchomości (zob. Kutrzeba 1914, 75). Znalazło to odzwierciedlenie w nazwisku: Chilimon *Prichożyj* (1567 IW 181 ch).

W XVII w. nazwiska na *-ski* nadal dominowały wśród szlachty, niemniej jednak stopniowo obejmowały coraz szersze grono przedstawicieli niższych warstw społecznych (Dacewicz 1994). Częstotliwość występowania nazwiska na *-ski* była lokalnie zróżnicowana. W niektórych wsiach i miasteczkach ten typ nazwiska należał do rzadkości, w innych był popularny nie tylko wśród szlachty lecz także wśród chłopów. Dla porównania: w miasteczku i folwarku Horodyszczce nazwiska na *-ski* stanowiły 35% wszystkich nazwisk mieszkańców tych miejscowości zarejestrowanych w źródle (skrót PM), z czego w folwarku to nazwisko nosiło 60% czeladzi słuźnej, zaś w miasteczku zaledwie 16% mieszkańców.

Dane statystyczne dla całego badanego obszaru są następujące: nosicielami ponad 50% wyekscerpowanych ze źródeł nazwisk na *-ski* była szlachta, ok. 20% identyfikowało chłopów i ok. 14% mieszczan³. Status społeczny ok. 16% nosicieli tych nazwisk trudno było ustalić. Wśród duchowieństwa nazwisko na *-ski* stanowiło typ dominujący.

W XVIII w. proporcje procentowe uległy zmianom, m.in. w wyniku procesu tzw. ulepszania nazwisk odapelatywnych.

³ Ze względu na dużą liczebność nazwisk na *-ski* w źródłach, zwłaszcza w rejestrach podymnego z 2 p XVII w., w niniejszym opracowaniu podano tylko wybrane egzemplifikacje tych formacji.

Nosicielami ok. 43% uwzględnionych w badaniach nazwisk na *-ski* byli przedstawiciele stanu szlacheckiego, ilość nosicieli tego typu nazwisk w warstwie mieszczańskiej zbliża się do ok. 24%. Ponad 15% nazwisk na *-ski* można odnieść do chłopów. Status społeczny pewnej liczby nosicieli tych nazwisk (ok. 18%) trudno określić, m.in. ze względu na migracje ludności ze wsi do miast. W grupie, którą można nazwać ogólnie: mieszkańcy miast, mogła znaleźć się zarówno różnorodna ludność wiejska, jak i biedna szlachta, tzw. szlachta brukowa (Bardach 1970, 76).

3. Nazwiska odapelatywne, tj. równe wyrazom pospolitym lub od nich utworzone – pierwotne przezwiska i przydomki

Nazwiska odapelatywne stanowią szczególnie interesujący typ nazw osobowych ze względu na zasób motywujących je wyrazów pospolitych, których semantyka w sposób bezpośredni lub pośredni (poprzez metaforyczne lub metonimiczne użycie nazwy) odzwierciedlała charakterystyczne cechy fizyczne lub psychiczne oznaczanej osoby. Mechanizmy powstawania tego typu nazwisk są opisane dość szczegółowo w literaturze przedmiotu (por. m.in. Cieślíkowa 1990, Kaleta 1998b, 46-50; Sieradzki 2010, 259-270).

A. Nazwiska odapelatywne równe wyrazom pospolitym

Wśród nazwisk odapelatywnych, używanych w XVI w. na badanym obszarze, dominowały formy równe wyrazom pospolitym użytym metaforycznie. Większość tych rozszerzonych metaforycznie apelatywów niemotywowanych określała cechy ujemne, np. *Chromy, Kosy, Mały, Płaksa, Burak, Baran, Gnida*.

Warto również odnotować, że w warunkach bezpośredniego kontaktu kilku języków (polskiego, białoruskiego i litewskiego) obok podstaw polskich, np. *Burak*, *Morda*, *Sikora*, *Wilk*, w podstawach tego typu nazwisk licznie występowały apelatwy pochodzenia ruskiego, np. *Chwost* (< *chwost* 'ogon'), *Horaczy* (< *horaczy* 'gorący'), *Swadba* (< *swad* 'ba' 'wesele'), *Wołk* (< *wołk* 'wilk') (szerzej na ten temat zob. *Charakterystyka językowa i źródła leksykalne nazwisk odapelatywnych* oraz *Nazwiska wschodniosłowiańskie...*), a także apelatwy litewskie, np. *Gierwa* (< *gėrvė* 'żuraw'), *Geros* (< *geras* 'dobry') (zob. *Nazwiska litewskie*).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XVI w.

Szlachta:

BAJKA: Jezof *Bajka*, Stanisław *Bajka* 1536 OG 23. BIEŁYJ: Dworianin nasz Iwan *Biełyj* 1518 LM 237. BORODA: Petr *Boroda* 1528 PZ 213. BUGAJ: Jakub *Bugaj* 1528 PZ 192. CZAJKA: Troian *Czajka* 1528 PZ 209. GAŁĄZKA: Maciej *Gałązka* z Łazowa 1530 SU 250. GOŁKO: Misko *Gołko* 1528 PZ 213. KISZKA: Petri *Kiszka*, capitanei Drohicensis 1542 LM 260. MAŁY: Bartosz *Mały* 1528 PZ 193. MĘDREK: Alexium generosum *Medrek* 1542 LM 260. OWSIANY: Tomasz *Owsiany* 1549 SU 246. PŁAKSA: Stanko *Płaksa* 1528 PZ 187. ŚLICZNY: Jakub *Sliczny* 1528 PZ 192. STARY: Hrehor *Stary* 1528 PZ 193. US: Ławrynek *Us* 1528 PZ 205. WĄŻ: Marcin *Wąż* 1542 SU 250. ŻUR: Stanislaum *Zur* 1542 LM 260;

Mieszczanie:

KULESZ: Stanisław *Kulesz* 1536 OG 24. PŁACZEK: ...Maciejowi *Płaczekowi* i Wojtkowi *Młynarzowi*, mieszczanom goniądzkim... 1547 KDG 81;

Chłopi:

HUSZCZA: Makar *Huszcza* 1545 IMŁ 36. KOCZERHA: Wasil *Koczerha* 1545 IMŁ 37v. NAJDA: Macko *Nayda* 1545 IMŁ 34 (najda = znajda). NOWIK: Sidor *Nowik* 1545 IMŁ 37v. PRZYSTUPA: Łuc *Przystupa* 1545 IMŁ 16v. SZPAK: Iwan *Szpak* 1545 IMŁ 30. WILK: Kuc *Wilk* 1545 IMŁ 34v.

Obfitszy zasób nazwisk odapelatywnych, zwłaszcza identyfikujących mieszczan i chłopów, zawierają źródła z 2 p XVI w.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XVI w.

Szlachta:

BARAN: ...od śl. Jana *Barana* 1580 PB 93. BORODA: Stanisław Juriewicz *Boroda*, podsędek oszmiański 1565 UWKL 631. GROT: urodzony Bartłomiej *Groth*, wojski mielnicki 1580 PD 14. KISZKA: ...wielmożnego pana Mikołaja *Kiszki* wojewody podlaskiego... 1580 PD 15. KULESZA: Śl. Więczęsław *Kuliesza* 1580 PB 100. RASKA: śl. Grzegorz *Raska*, bojaryn jmp...1580 PB 117. SOKÓŁ: Śl. Stanisław *Sokół* z Jakubowicz 1580 PB 109. SIKORA: Śl. Serafim *Sikora*, miernik 1580 PB 104. SKORUPKA: ślachtetny Paweł *Skorupka* 1580 PD 24. SWAD'BA: Андрей Свадьба 1567 PWL 1186. WILK: szl. Jadam *Wilk* 1569 SPD 277. ŻUK: szl. Piotr *Żuk* 1569 SPD 273;

Duchowni:

RAHOZA: Michał *Rahoza*, archimandryta miński 1579 ML131 471. SZYŁO: szl. *Szyło* Jan pop 1569 SPD 275;

Mieszczanie:

BAŁAMUT: Tomek *Ballamut* 1571 IT 8v. BRODA: Paszko *Broda* 1571 AK 37v. BURAK: Iwan *Burak* 1560 PK 12. CHMIEL: Dier-

żek *Chmiel* 1560 IN 64. GNIDA: ...sł. Andrzejem *Gnidą* m.k. 1570 AK 20v. GARBACZ: Daniło *Garbacz* 1558 IB 35. KONIARZ: Op. Szczęsny *Koniarz* 1554 AK 19. MADRY: Adryan *Mądry* 1565 IA 11. PUSZCZYK: Marcin *Puszczczyk* 1560 PK 7. SADŁO: Andrzej *Sadło* 1558 IS 49. SMALCZ: sł. Jan *Smalcz* m.k. 1571 AK 34v m. SOPLA: ...Mikołaja *Sopla* mieszczanina 1554 AK 20. SZYDŁO: Chwiedzko *Szydło* 1565 IA 7v. TONKI: Kasper *Tonki* burmistrz 1560 IN 69. WĄTROBA: Stanisław *Wątroba* 1579 AK 226v. WORON: Piotr *Woron* 1558 IB 41. ZIELONY: ...Marcinem *Zielonym* bogmistrzem knissinskim 1553 AK 1v. ZUB: Szymon *Zub* 1571 IG 146;

Chłopi:

CHWOST: Owdziej *Chwost* 1571 IG 174. CHROMY: Maciek *Chromy* 1565 IA 11v. DRAB: Jan *Drab* 1558 IS 51. DUDA: Wasil *Duda* 1558 IS 54. GAWRON: Pasko *Gawron* 1558 IB 44. HNIOT: Olisiej *Hniot* 1600 AZRC 154. HORACZY: Szymko *Horaczy* 1571 IG 170. KOCIEŁ: Iwan *Kocień* 1558 IB 41. KOSY: Chwiedko *Kosy* 1560 IN 76. KOT: Wawrzyniec *Kot*, poddany Bujalskiego 1580 PM 87. KRZYWY: Wasko *Krzywy* 1560 IN 76. ŁOPATA: Chodor *Łopata* 1571 170. MORDA: Moysiej *Morda* 1551 RPM 262, NAJDA: Kucz *Nayda* 1558 IB 44. SIEROTA: Andrzej *Sierota* 1578 ISG 299. WOROBIJ: Hrehor *Worobiej* 1578 ISG 66. ZEZUŁA: Chwiedko *Zezula* 1560 PK 12.

W XVII w. nazwisko odapelatywne bez wykładników derywacyjnych występowało we wszystkich warstwach społecznych, np. Pan Szymon *Kulesza* ziemianin, honestus Demian *Guz*, laboriosus Stanislaus *Cholewa*. Najwięcej poświadczeń źródłowych identyfikuje przedstawicieli chłopów.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 1 p XVII w.

Szlachta:

BRZOSKA: N' lis Joannis *Brzoska* 1640 KB 222. CZYŻ: ...ur. Jana Kazimierza *Czyża* 1609 ML131 221. GROT: *Generosi Jacobi Groth* 1644 KD 321. JARZYNA: Andrzej Tomasz *Jarzyna* 1642 UP 133. JAWOR: Nobilem Michaelem *Jawor* in Gąsowka 1640 KB 287v. KISZKA: Piotr *Kiszka* 1620 UP 92, Mikołaj *Kiszka* na Ciechanowcu, starosta Drogiczki...1642 AD 320. KULESZA: Pan Szymon *Kulesza* ziemianin 1646 KWB 8. SIEKIERKA: ...filii Simonis *Siekierka* 1640 KD 422. WISZOWATY: JeMć Pan *Wiszowaty* 1640 KB 242;

Duchowni:

BIAŁŁOZOR: Jan Karol *Białłozor* prepozyt 1629 DTG-I 195. SIELAWA: Wojciech *Sielawa* kanonik wileński 1635 DTG-I 217. WOJNA: biskup wileński Abraham *Wojna* 1634 ML131 130. ŻAGIEL: Marcin *Żagiel*, kanonik wileński 1606 DTG-I 127;

Mieszczanie:

CZEP: ... Matheei *Czep* 1640 KD 4. GAJ: Michał *Gay* 1640 KB 17. GŁĄB: Simon Woyno *Głęb* 1640 KB 18. GOŁAS: Paweł *Gołas* 1640 KB 30. GUZ: Honestus Demian *Guz* 1640 KB 248. PINDA: Thomae *Pinda* 1648 AD 366;

Chłopi:

BĘBENEK: Laboriosus Albertus *Bębenek* 1640 KB 311. CHMARA: Laboriosa Marina consor Stanislai *Chmara* 1640 KB 247v. CHOLEWA: Laboriosus Stanislaus *Cholewa* 1640 KB 59v. CZABAN: ...chłopa... dawno z przodków zasiedziałego Piotra *Czabana* z żoną dziećmi 1640 KB 158v. GĄSIOREK: laboriosus *Nieday Gąsiorek* 1640 KB 248. HAK: Laboriosus Andreas *Hak* 1640 KB 405. KOWANY: laboriosus Albertus *Kowany* 1640 KB 243v. ŁYSY:

Laboriosus Omelian *Łyszy* de Grabowiec 1640 KB 364. PALUCH: Laboriosus Albertus filius Petri *Paluch* de villa Mień 1640 KB 247v. PIEROŻEK: Laboriosus Faelix *Pierozek* de Kalnica, 1640 KB 238v. RYBKA: Laboriosi Alberti *Rybka* 1640 KB 262.

W rejestrach podymnego WKŁ z 2 p XVII w. odnotowano dość liczne nazwiska odapelatywne, których nosicielami była szlachta, o czym świadczą podane niżej poświadczenia.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – 2 p XVII w.

Szlachta:

BIAŁŁOZOR: ...ur. Stanisława *Białłozora*, sędziego ziemskiego wiłkomirskiego...1661 ML131 271, p. Krzysztof *Biał(ł)ozor* (podkomorzyc wiłkomierski) 1690 RPW 256, P. Daniel *Białłozor* wojewodzie miński 1690 RPŻ 96. BIAŁY: pan Zygmunt *Biały* 1662 PM 517. BÓBR: p. Paweł *Bóbr* 1667 WB 39. BUHAJ: nobilis Joannes *Buhaj* 1662 PM 448. BUJNO: Jmp. Mikołaj *Buyno*, pisarz ziemski lidzki 1690 RPN 137. BUŁHAK: Jmp. Konstanty Władysław *Bułhak*, podstoli i podstarości słonimski 1690 RPN 136. CZAPLA: p. Jerzy Maciej *Czapla* 1690 RPW 223. CZYŻ: P. Jan *Czyż* z majątności...1690 RPN 68. GÓRKA: nobilis Thomas *Gorka* 1662 PM 417. HARABURDA: Jmp. Michał Karol *Haraburda*, chorąży słonimski 1690 RPN 134. HOŁÓWKA: Gregorius olim Alberti *Hołowka* 1569 SZB 237. HOŁOWNIA: Jmp. Andrzej *Hołownia* z majątności...1690 RPN 40. JELEC: p. Eliasz *Jelec* 1690 WB 116. KISIEL: Adam *Kisiel*, podkomorzy witebski 1700 DTG 39. KOCIOŁ: Jmp. Leon *Kocioł*, podczaszy mściślawski 1690 RPN 109. KOMAR: ...ur. Józefowi Władysławowi *Komarowi*...1661 ML131 309. KORSAK: jm. p. Krzysztof *Korsak* wojski mozyrski 1690 RPW 186. KOZIOŁ: p. Walerian *Kozioł* 1690 RPW 259. KRUPA: nobilis Petrus *Krupa* 1662 PM 444. KULESZA: p. An-

drzej *Kulesza* 1690 RPW 201. KWINTA: p. Marcin *Kwinta* 1690 RPW 272. ORDA: Gen. Stanislaus Vincentius *Orda*, instigator MDL... 1662 ML131 341. ORDYNIEC: Jmp. Daniel *Ordyniec* 1690 RPN 197. ORZEŁ: P. Fiedor Bohuszewicz *Orzeł* z majątności Lejkina...1650 RPS 132. OWSIANY: P. Samuel *Owsiany*...1690 RPN 175. PIEC: p. Aleksander *Piec* 1660 UP 141. PIÓRO: Pan Woyciech *Pioro* 1662 PM 408. PODBIPIĘTA: Jm. pan Andrzej *Podbipięta* 1667 RPM 39. RAHOZA: P. Piotr *Rahoza* 1690 RPW 143. SIELAWA: p. Samuel *Sielawa* 1683 WT 309v. SŁOWIK: ...w woj. trockim ur. Apolonowi *Słowikowi*...1660 ML131 240. SZEMET: P.Mikołaja Kazimierza *Szemet*, podstarościiego żmudzkiego...1661 ML131 275. SZORC: Jan Franciszek *Szorc* 1669 UP 41. TETERA: Paweł *Tetera* 1660 UP 111. TRYZNA: Ur. Janowi *Tryźnie*, staroście naszemu wołkowyskiemu...1658 ML131 75. TUR: p. Jan Kazimierz *Tur* 1667 WB 45. WĄŻ: p. Samuel *Wąż* podstarości grodzki mielnicki 1674 RPM 264, Domicjan *Wąż* 1698 UP 88. ŻABA: ...ur. Jana Hieronima *Żaby*, horodniczego brzeskiego... 1658 ML131 100. ŻABKA: P. Jan *Żabka* z imienia wieczystego *Żabczyc*...1690 RPN 174;

Duchowni:

KONOPKA: Jm. ks. Michał *Konopka*, pleban Olszewski 1690 RPN 118. KORSAK: wieleb. Mikołaja *Korsaka*, archimandryty wileńskiego monastyrza Ś. Trójcy unitów...1661 ML131 310. SUDNIK: ...wielebny jm. ks. Kazimierz *Sudnik*, pleban mścibowski... 1690 RPN 97. WOŁK: jm. ks. Bogusław *Wołk* kanonik smoleński 1690 RPN 95;

Mieszczanie:

KULIK: ...w sprawie utciwego Articha *Kulika* 1653 KWB 9. KUZAWY: ...w sprawie utciwego Piotra *Kuzawy* 1659 KWB 13. SAŁABUN: Pilip *Sałabun* 1662 OM 423. KISZKA: Iwan *Kiszka* 1662

PM 423. KOŁODKA: Protas *Kołodka* 1662 PM 483. KORMAN: Iwan *Korman* 1662 PM 483. MAŁY: Iwan *Mały* 1662 PM 526. NOGA: Stephan *Noga* 1662 PM 526. PIECZONKA: Mikołai *Pieczonka* 1662 PM 526. PSZENICZNY: Iwan *Pszeniczny* 1693 KWB 21. SOKÓŁ: ...Hrica *Sokoła* 1675 KWB 48;

Chłopi:

BAKA: ...u Maxima *Baki* 1662 PM 442. BOKACZ: Stas *Bokacz* 1662 PM 513. CHODUN: Iwan *Chodun* 1662 PM 530. CHOLEWA: Iwan *Cholewa* 1662 PM 521. CIEMNIK: Stanislaus *Ciemnik* 1662 PM 421. CUDO: *Cudo* za parobka 1662 PM 432. CZYŻYK: Kurian *Czyżik* 1662 PM 427. CZYBYS: Stas *Czybys* 1662 PM 499. DUDA: Martinus *Duda* 1662 PM 424. DYRDA: Hryc *Dyrda* 1662 PM 507. DZIAK: Ściepan *Dziak* 1662 PM 424. DZIEWIĄTKA: Marcin *Dziwiątko* 1662 PM 418. FECULA: Dorosz *Fecula* 1662 PM 449. DROZD: Hryc *Drozd* 1662 PM 442. DUDKA: Demian *Dudka* 1662 PM 449. GOŁĄB: Chwiedka *Gołąb* z żoną 1662 PM 427. GULA: laboriosus Siemion *Gula* 1662 PM 428. HEROD: Timosz *Herod* 1662 PM 515. HOŁUB: Wasko *Hołub* 1662 PM 499. HREBIEŃ: *Hrebien* z Żoną y Corką 1673 RPB 623. KOT: Wawrzyniec *Kot* siostr dwie parobek 1663 RWB 548. KRUK: Matys *Kruk* 1663 RWB 685. MAŁYSZ: Piotr *Małysz* 1662 PM 427. MOZOL: Jendrzey *Mozol* z Żoną 1673 RPB 622, Stefan *Mozol* z Żoną 1673 RPB 623. PACIOREK: Laboriosus Franciskus *Paciorek* de Zajęczniki 1670 KD 570. PRYSTUPA: Tomko *Prystupa* z siostrą 1662 PM 507. RAK: laboriosus Paulus *Rak* 1662 PM 412. RUDY: Stas *Rudy* z Żoną 1673 RPB 622. SIEREBRO: Iwan *Sierebro* 1662 PM 418. SZCZERBA: Arciem *Szczerba* 1662 PM 418. SZPILKA: Ochrem *Szpilka* 1662 PM 432. SZYŁO: Naum *Szyło* z Żoną 1673 RPB 622. SZYSZKA: Jan *Szyska* z żoną Maryną 1662 PM 408. TUR: *Tur* z Żona, Brat, Parobek 1673 RPB 623. ŻYŁKA: Ihnat *Żyłka* 1662 PM 421;

PN:

BAJKA: Gregorius *Bayka* 1673 MT. BAŃK: Mathias *Bąk* 1673 MT. CYBULKA: Albertus *Cybulka* 1671 MT. DRAGAN: Stanislaus *Dragan* 1670 MT. DUKACZ: Josephus *Dukacz* 1673 MT. FLIS: Joannes *Flis* 1668 MT. GRZYB: Franciscus *Grzyb* 1673 MT.

Źródła osiemnastowieczne notują mniej nazwisk równych apelatywom. Pewna ich część uległa przeobrażeniu drogą dodania sufiksów *-ski* i *-owicz* oraz sufiksów z elementem *-k-* (por. pkt Nazwiska odmiejscowe – XVIII w.). Jednakże wśród niższych warstw społecznych była to nadal dość popularna forma identyfikacji: ok. 16% ogółu nazwisk.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVIII w.

Szlachta:

BURY: Jan *Bury*, koniuszy brasławski 1720 UWKL 513. CZYŻ: Franciszek Tadeusz *Czyż*, krajczy wileński 1757 UWKL 122. KOMAR: Władysław Antoni *Komar*, miecznik oszmiański 1725 UWKL 244. KOZIEŁŁ: Stanisław *Koziełł*, łowczy oszmiański 1791 UWKL 237. KULESZA: *Tadeusz Kulesza*, mostowniczy lidzki 1792 UWKL 345. OWSIANY: Josephus *Owsiany* 1736 MP 7. ŻABA: Mikołaj *Żaba*, łowczyc brasławski 1788 UWKL 548. ŻOŁĄDŹ: Jan *Żołądź*, mostowniczy oszmiański 1780 UWKL 248;

Duchowni:

BIAŁŁOZOR: Krzysztof *Białłozor*, kanonik wileński 1712 DTG 85, Antoni Józef *Białłozor*, kanonik wileński, prałat i dziekan żmudzki 1730 DTG 149. KIEŁPSZ: Franciszek *Kiełpsz*, koadiutor kanonik 1788 DTG 382. KORSAK: Tomasz Józef *Korsak*, kanonik smoleński, dziekan raduński, pleban ejszyski 1743 DTG 195;

Mieszczanie:

BAKIER: honestis Joannes *Bakier* 1739 MK1 99. BAJDA: Jozef *Bayda* 1799 MŻ 7. BOCIAN: Mateusz *Bocian* 1799 MDł 10. BORSUK: Antoni *Borsuk* burmistrz białostocki 1753 TG 125. BRYŁKA: ...Woyciecha *Bryłki* 1771 IBr 184v. CEP: Jakim *Cep* 1789 IM 145. DUDA: honestis Adamus *Duda* 1708 MO 54. GIL: honestis Martinus *Gil* 1794 MK4 264. GORZKI: ...po Michale *Gorzkim* 1771 IBr 215v. HODUN Filippus *Hodun* 1702 MS 25. KISZKA: Grzegorz *Kiszka* 1789 IM 159. KOROL: Aleksander *Korol* 1789 IM 148. LIS: Omelan *Lis* 1754 IBs 71. RUDY: Felyś *Rudy* Ciesla Skarbowy 1771 IBr 220v. WIERZBA: Michał *Wierzba* Landwoyt 1769 KWB 76;

Chłopi:

CUDNY: Prokop *Cudny* 1754 IBs 92. DUTKA: Laboriosis Michael *Dutka* 1743 MK1 145. DZIKI: Wawrzyn *Dziki* 1713 RP1. GBUR: Laboriosis Petrus *Gbur* 1742 MK1 126. HOŁOTA: Laboriosis Joannes *Hołota* 1739 MK1 100. KOLADA: Wasil *Kolada* 1794 KP 83. KOZIOŁ: Laboriosis Stanislaw *Kozioł* 1730 MK1 214v. KULIK: Trochim *Kulik* 1733 MC 36. MASŁO: Laboriosis Joannes *Masło* 1731 MS 104. MOZOL: Laboriosis Andrea *Mozol* 1744 MK1 153. NOWAK: Laboriosis Martinus *Nowak* 1791 MD 57. ODYNIEC: Hieronim *Odyniec* 1797 MBs 13. SMYK: Gregorius *Smyk* 1785 MO 79. SOBOL: Iwan *Sobol* 1754 IBs 92. SOKÓŁ: Laboriosis Thomas *Sokoł* 1784 MD 22. SOROKA: Lewko *Soroka* 1745 MC 16. SUK: Iwan *Suk* 1754 IBs 82. SZCZUKA: Hawryło *Szczuka* 1743 MC 122. SZPAK: laboriosis Christophoro *Szpak* 1745 MK1 162v. TUR: Paweł *Tur* 1754 IBs 83. WRÓBEL: Francisko *Wróbel* 1799 MP 27, Tomasz *Zuber* 1799 MŻ 14. ŻELAZNY: Laboriosis Gregorius *Żelazny* 1783 MO 71.

Dość liczna grupa nazwisk odapelatywnych powstała na bazie nazw stanowisk, godności, zawodów, wykonawców czynności. W XVI w. ta grupa nazw znajdowała się jeszcze na pograniczu nazw własnych i wyrazów pospolitych. Część z nich prawdopodobnie nazywała rzeczywiście wykonywane zawody (w szczególności różnych rzemieślników), część, drogą dziedziczenia po pierwotnych rzeczywistych wykonawcach tych czynności, ustaliła się w funkcji nazwisk. Niektóre miały metaforyczny lub metaforyczno-ironiczny charakter, zwłaszcza nazwiska szlacheckie (por. Bubak 1986, 156; Rymut 1987, 211; Cieślíkowa 1990, 154).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVI w.

Szlachta:

KORCZMIT: Stank *Korcmit* 1528 PZ 192. KOWAL: Jakub *Kowal* 1528 PZ 191. POSTRYHACZ: Martin *Postryhacz* 1528 PZ 207. ŻOŁNIER: Matey *Żołnier* 1528 PZ 219;

Mieszczanie:

BONDAR: Jan *Bondar* 1555 AK 66. CZOBOTAR: Supron *Czobotar* 1551 IŁ 324. DOJLID: Małafiej *Doylid*, Paweł *Doilid* 1578 IG 323, 324. GARNCARZ: Miec *Garncarz* 1551 RPM 245v. HORSZCZAR: Marcin *Horszczar* 1560 IN 64. KANTOR: Abram *Kantor* 1571 IT 17. KOŁBNIK: Hryn *Kolbnik* 1560 PK 10. KOLEŚNIK: Hrynusko *Koleśnik* 1560 PK 27. MŁYNARZ: MŁYNARZ:..Maciejowi Płackowi i Wojtkowi *Młynarzowi*, mieszczanom goniądzkim... 1547 KDG 81, Mateusz *Młynarz* 1571 IG 144. POSTRZYGACZ: Mieć *Postrzygacz* 1560 PW 144v. PUSZKARZ: Sł. Szczęsny *Puskarz* 1554 AK 37. SIEDELNIK: Tomek *Siedelnik* 1571 IT 35v. ŚLUSARZ: Woiciecs *Śłosarz* 1571 IT 28. TYWUN: Kuryło

Thywun 1558 IB 37. ZDUN: Tomek *Zdun* 1565 IA 5. ZŁOTNIK: Hannus *Złotnik* 1571 IT 15;

Chłopi:

BEDNARZ: Iwan *Bednarz* 1571 IG 166. KOŁODZIEJ: Woytko *Kołodziej* 1551 RPM 267. KUŚNIERZ: Chwedzko *Kusnierz* 1545 IMŁ 12. MIELNIK: Tarass *Melnik* 1560 IN 62. PASTUCH: Lewoc *Pastuch* 1558 IS 54;

PN:

DZIESIĄTNIK: Hryman *Dziesiątnik* 1545 IMŁ 1.

Nazwiska te, a właściwie stanowiące ich podstawę apelatwy, są znakomitym źródłem informacji na temat rzemiosł i zawodów wykonywanych przez ludność dawnej Rzeczypospolitej, a więc są istotne w wymiarze kulturowym. Na podstawie materiałów źródłowych można stwierdzić, że nazwy osobowe odzwierciedlają ponad 130 nazw uprawianych wówczas zawodów (rodzaje rzemiosł na Podlasiu – zob. Część I), w tym zajmowane urzędy i piastowane godności (por. Dacewicz 1993; Citko 1998).

W podstawach tej grupy nazwisk odapelatycznych występowały nazwy zawodów odzwierciedlające różnicowanie etniczne: nazwy polskie, np. *Bednarz*, *Dziesiątnik* (*dziesiątnik* ‘dowódca 10 żołnierzy’), *Garncarz*, *Kołodziej*, *Młynarz*, *Postrzyhacz* (*postrzygacz* ‘rzemieślnik strzygący meszek na suknie’); wschodniosłowiańskie (ruskie), np. *Bondar* (*bondar* ‘bednarz’), *Czobotar* (*czobotar* ‘szewc’), *Horszczar* (*horszczar* ‘garncarz’), *Kolesnik* (*kolesnik* ‘kołodziej’), *Kołbnik* (*kołbnik* ‘rzemieślnik wyrabiający dzbany’), *Kolesnik* (*kolesnik* ‘kołodziej’), *Korczmīt* (stbr. *korczmīt* ‘karczmarz’), *Melnik* (ukr. *melnik* ‘młynarz’), *Siedelnik* (brus. *siodelnik* ‘siodlarz’), *Tywun* (*tiwun* ‘niższy urzędnik w WKL’), litewskie, np. *Doilid* (*dailide* ‘cieśla’).

W 1 poł. XVI w. na Podlasiu nazwiska odapelatywne (w tym nazwy zawodów) stanowiły 19%, a w 2 p – 26% ogółu nazwisk (większa ilość osób była rejestrowana w źródłach przy pomocy nazwisk, a nie samych imion, jak to miało miejsce wcześniej).

W XVII w. nazwiska równe nazwom zawodów identyfikowały przedstawicieli niższych warstw społecznych. Podobnie jak w poprzednim stuleciu nie tylko informują o popularnych zajęciach i wykonywanych wówczas zawodach, lecz także dostarczają informacji o zróżnicowaniu etnicznym ludności. Obok nazw zawodów, wykazujących się wysoką częstotliwością występowania w źródłach, np. *Kowal*, *Garncarz*, *Bednarz*, *Szewc*, *Kuśnierz*, zaznaczyły też swoją obecność zawody ściśle związane z wyznaniem, np. *rabin* ‘duchowny żydowski’, *ponomar* – w prawosławiu ‘zakrystian’.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

Szlachta:

KRAWIEC: Michał *Krawiec* ziemianin z żoną IML 1643 327;

Mieszczanie:

AURIGA: *Auriga Paulus* 1662 PM 431. BĘBNARZ: *Wasko Bębnarz* 1662 PM 428.

Hric et Sidor *Będnarzom* 1630 AM 245. CHORAŻY: *Mikołaj Chorąży* 1662 PM 431.

CYMBALISTA: *Pawłowi Cimbaliście* 1636 AM 303. CZAPNIK: *Piotr Czapnik* 1662 PM 412. DIAK: *Jakim Diak* 1662 PM 438.

DZIESIĘTNIK: *Wawryn dziesiętnik* 1662 PM 411. GARBARZ: *Philip Garbarz* 1663 RPB 684. HAJDUK: *Woyciech Hajduk* 1662 PM 439. KOŁODZIEJ: *Iwan Kołodziej* 1662 PM 418. KOTLARZ: *Bartosz Kotlarz* 1663 RPB 685. KOWAL: *Wawrzyniec Kowal*

z żoną 1662 PM 424, Grzegorz *Kowal* 1663 RPB 686, sławetnego Macka *Kowala* s tegoż miasta Wysokiego... 1609 AM 173. KRAMARZ: Adam *Kramarz* Mieszczanin 1662 PM 410. KUŚNIERZ: Jan *Kusnierz* z Żoną 1673 RPB 622. LESNIK: Chwiedko *Lesnik* komornik 1662 PM 438. ŁAZIEBNIK: Jan *Łaziebnik* 1663 RPB 686. MIECZNIK: Krzysztofowi *Miecznikowi*... 1636 AM 303. MŁYNARZ: Anton *Młynarz* z Żoną 1673 RPB 622, Jendrzey *Młynarz* 1662 PM 503. PAŁAMAR: Hrycza *Pałamara* 1636 AM 303. PIWOWAR: Kuryło *Piwowar* 1662 PM 407. PŁÓCIENNIK: *Płociennik* z Żoną 1636 DB 299. PUSZKARZ: ... a pozwanym Marcinem *Puszkarczem* 1653 KWB 9v. RZEŹNIK: Kuzma *rzeźnik* 1636 DB 299. SKRZYPEK: Martyn *Skrzypek* 1662 PM 503. SZEWC: ...Mikołaiowi *Szewcowi* 1636 AM 303. SZWIEC: Jochim *Szwiec* 1662 PM 472. TKACZ: Grzegorz *Tkacz* z żoną Dorotą 1662 PM 425. ZDUN: Levantes Jacobus *Zdun*...1688 LBK k.1;

Chłopi:

BARTNIK: Laboriosum Simonem *Bartnik* 1640 KB 13, Sak *Bartnik* 1662 PM 426. BONDAR: Cimoch *Bondar* 1639 OP 116. BRONOWŁOK: Simon *bronowłok*, 1662 PM 419. GUMIENNY: Paweł *Gumienny* 1662 PM 529. HAJEWNIK: ... Jana *Haiewnika* 1640 KB 223. HANCZAR: Mikołaj *Hanczar* 1639 OP 121. HORSZCZAR: Paszko *Horszczar* 1602 AM 159. HAJDUK: Wasil *Hayduk* z Żoną 1673 RPB 623. LEŚNIK: laboriosus Martinus *Lesnik* 1662 PM 419. KOWAL: laboriosus Joannes *Kowal* 1662 PM 447. KUŚNIERZ: laboriosus Simon *Kusnierz* 1662 PM 448. MŁYNARZ: Iwanko *Młynarz* z Żoną 1673 RPB 622. RYBAK: Jakub *Rybak* 1673 RPB 623. SITNIK: *Sitnik* z Żoną 1673 RPB 622. STRZELEC: Marcin *Strzelec* 1662 PM 421. ZDUN: Matys *Zdun* 1673 RPB 622;

PN:

HAJNIK: Maxim *Hajnik* 1662 PM 425. LEŚNICZY: ...szkode w lesie mierzył ten Fedor *Lesniczy* 1640 KB 206.

W XVIII w. ubywało nazwisk równych nazwom zawodów wskutek wspomnianego wyżej zabiegu „ulepszania” nazwisk odaplatywnych, czyli ich strukturalnej modyfikacji według wzorcowych modeli antropomicznych, które kształtowały się na przestrzeni poprzedniego stulecia. Ich nosicielami byli wyłącznie mieszczenie i chłopci. Zapisy źródłowe zawierają większość zidentyfikowanych tego typu nazwisk.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVIII w.

Mieszczenie:

BLACHARZ: Wojciech *Blacharz* 1775 IB 445. BEDNARZ: Miron *Bednarz* 1789 IM 159. BRUKARZ: Tomasz *Brukarz* 1754 IBs 70. CIEŚLA: Nikon *Cieśla* 1789 IM 143, Maxim *Cieśla* 1706 MS 38. FURMAN: Wincenty *Furman* 1789 IM 143, Teodor *Furman* 1782 MC1 2. KOLEŚNIK: Margaretha *Kolesnik* 1753 MT. KOTLARZ: Alberti *Kotlarz* 1701 MS 24. KOWAL: Stefan *Kowal* 1739 MC2 4. KRAWIEC: Paweł *Krawiec* 1788 MC2 60. KUPIEC: Adalberti *Kupiec* 1762 MK3 12v. MARSZAŁEK: Andreas *Marszałek* 1708 MO 48. OGRODNIK: Jędrzej *Ogrodnik* 1789 IM 158. PIEKARZ: Jan *Piekarz* 1775 IB 444. RZEŹNIK: Klim *Rzeźnik* 1716 RP2. SZKLARZ: Stanislaus *Szklarz* 1799 MBs 5. ZDUN: Iwan *Zdun* 1713 RP1. ZŁOTNIK: Moszko *Złotnik* 1789 IM 136;

Chłopi:

BĄDAR: Paweł *Bądar* 1797 KP 92. GRABARZ: Bartłomiej *Grabarz* 1754 IBs 92. KOLEŚNIK: Sacharko *Kolesnik* 1754 IBs 70. PUSZKAR: Jasek *Puszkar* 1774 KP 18. STELMACH: Jakub *Stelmach* 1754 IBs 87.

B. Nazwiska odapelatywne utworzone od wyrazów pospolitych w płaszczyźnie antroponimicznej oraz derywaty sufiksalne i złożenia

Nazwiska te tworzone były od wyrazów pospolitych lub przezwisk równych wyrazom pospolitym przez dodanie różnych sufiksów, przez derywację paradygmatyczną lub przez kompozycję.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Z sufiksem -acz: MOCHNACZ: Hryn *Mochnac* 1560 PK 10 m.

NOSACZ: Jan *Nosacz* 1560 PK 8 m;

-an: CHODUN: Paweł *Chodan* 1558 IB 41 ch;

-as: MORDAS: Matuś *Mordas* 1560 PK 20 m;

-ej: ROZWIEJ: szl. Stanisław Rozwiej dziedzic z Hruszewa 1569 SPD 273 sz;

-el: DZIEPIEL: Mikołaj *Dziepiel* 1565 IA 6 m. KUSZPIEL: Sobiech *Kuszpiel* 1565 IA 7 m;

-eha: SOPIEHA: Pan Michał *Sopieha* wojewodicz Podlaski 1567 PWL 1181 sz;

-ała, -ło: BUCHAŁA: Szczepan *Buchała* 1565 IA 3 m. DRYGAŁA: Wask *Drygała* 1565 IA 3 m. KRZYWIŁO: Jan *Krzywiło* 1565 IA 6v ch. OZIĘBŁO: Ślachetny Mikołaj *Oziembło* 1580 PD 16 sz. TWORYŁO: Jocz *Tworyło* 1560 IN 55 ch. ŻEREBIŁO: Choma *Żerebiło* 1558 IS 50 ch;

-och: ZIMNOCH: Jakub *Zimnoch*, Paweł *Zimnoch* 1528 PZ 190, 194 sz;

-ul: BUTUL: Hryc *Butul* 1560 PK 1 m;

-uch: PRZEBIERUCH: Michał *Przebieruch* 1565 IA 3 m;

-uga: SMOLUGA: Stephan *Smoluga* 1545 IMŁ 34 ch;

- ura:** KIEPURA: Wasko *Kieपुरa* 1565 IA 6v ch;
-usz: SŁABUSZ: Andrej *Słabusz* 1567 PWL 1218 sz;
-yna: PUZYNA: Piotr *Puzyna* podczaszy mielnicki 1501 UP 113 sz.

Materiał źródłowy z XVII w. potwierdza działanie tych samych mechanizmów tworzenia nazwisk, jakie stwierdzono we wcześniejszym stuleciu. W przytoczonej niżej dokumentacji materiałowej wyodrębnione zostały identyczne sufiksy i wiele identycznych podstaw słowotwórczych nazwisk. Wyraźnie zwiększyła się ilość różnego rodzaju derywowanych nazwisk odapelatywnych. Ich nosicielami, podobnie jak w XVI w., byli głównie chłopci.

Zapisy źródłowe – XVII w.

- Z sufiksem -acz:** DRAPACZ: szl. Stefan Drapacz 1680 UP 129 sz;
-cha: SAPIEHA: Andrzej *Sapieha* starosta homelski, lesniczy bielski 1605 UP 4 sz; ...gen. Casimiri *Sapieha*, ...jw. Pawła Jana *Sapiehy*, wojewody wileńskiego...1661 ML131 337 sz;
-ęga: DOŁĘGA: ...z potomkami Mikołaya *Dołęgi* 1640 KB 4 m;
-ała: HODAŁA: ...naprzeciwko Iwana *Hodała* 1672 KWB 52v m. MARGAŁA: laboriosus Demian *Margała* 1662 PM 447 ch. PIERZCHAŁA: Nobilis Adam filius Andreas *Pierzchała* coram... 1640 KB 315v sz. SPAŁA: N`lem Matheum olim Matthiae *Spała* 1640 KB 52 sz;
-acz: HORBACZ: Laboriosus ... Joannis *Horbacz* 1640 KB 243v ch. PLESKACZ: Iwan *Pleskacz* 1602 AM 159 ch. RYKACZ: Nobilis Albertus Jacobi *Rykacz*, N`lis Mathias olim Joannis *Rykacz* 1640 KB 131, 195 sz. SIEKACZ: Providus Joannes *Siekacz* 1640 KB 243v m;

-as: GOŁAS: N`lis Alberti olim Jozephi *Gołas...*, N`les Jozephum olim Hieronimi *Gołas* 1640 KB 204 sz;

-ko: TOŁOCZKO: P. Andrzej *Tołoczko* 1690 RPN 185 sz;

-ło, -yło: MOCZYDŁO: N`lis Martianus filius Andreas *Moczydło* coram 1640 KB 320 sz. NAWIŁA: Honestus Philipes ol. Stephani *Nawiła* de Czarna 1640 KB 84 sz. NIEJEŁO: Laboriosus Lewon olim Laboriosi Jakim *Niejeło* de villa Grabowiec 1640 KB 168v ch. POLETYŁO: Matis *Poletyło* 1640 KB 186 ch,... et Gregory *Poletyło* 1640 KB 253 sz. SMURŁO: N`lis Mathias olim Nicolai *Smurło* 1640 KB 187v sz. STAWIDŁO: Laboriosus Albertus *Stawidło* de Włosty 1640 KB 309 ch. STRUMIŁO: ...p. Macieja *Strumity*...1690 RPN 181 sz. WOROSZYŁO: N`lis Iwan *Woroszyło* 1640 KB 260 sz;

-och: ZIMNOCH: N`lis Jacobus olim Alberti *Zimnoch*, Nobilis Sebastiani *Zimnoch* 1640 KB 64, 339 sz;

-osz: GNIEWOSZ: Stefan *Gniewosz* 1694 UP 53 sz. NOWOSZ: Grzegorz *Nowosz* 1662 PM 408 ch;

-ej: KIERDEJ: ...magn. Eustachy *Kierdej* 1661 ML131 360 sz. KO-SIEJ: nobilis Lucas *Kosiej* cum uxore 1662 PM 448 sz. KOZIEJ: Matysa *Kozieia* poddanego tey że wsi Kornice... 1609 AM 173 ch. MASLEJ: Misko *Masley* z żoną 1662 PM 410 ch;

-el: SKRZEBIEL: Maciey *Skrzebiel* 1663 RPB 48. SKROBIEL: Skrobiel 1673 RPB 622 m;

-uć: BOŁTUĆ: p. Jerzy *Bołtuć*, p. Marcin *Bołtuć* 1690 RPW 210 sz. KORKUĆ: p. Adam *Korkuć*, p. Samuel *Korkuć* 1690 RPW 203;

-ul/-ula: DZIEDZIULA: P. Łukasz *Dziedziula* 1690 RPN 37 sz. NOSUL: Laboriosus Simon *Nosul* de Mikicino 1640 KB 272v ch;

-un: SKOKULN: Laboriosus Joannes *Skokun* famulus ...1640 KB 31v ch.

-ut: PIEKUT: Nobilis Albertus filius olim Melchioris *Piekut* 1640 KB 150v sz;

-yn/-yna: BUŁHARYN: P. Władysław Bułharyn, Imp. Stanisław *Bułharyn*, skarbnik witebski 1690 RPN 44, 53 sz. PUZYNA: P. Stanisław *Puzyna* 1690 RPN 76 sz.

Niewielką grupę odapelatywnych nazw osobowych, w XVI w. prawdopodobnie funkcjonujących jeszcze jako przezwiska, stanowiły nazwy złożone, być może nieznane jako wyrazy pospolite, np. Jan *Białowąs* 1571 IA 5 m, Śl. Mikołaj *Biełosuknia* 1580 PB 117 sz, Janczik *Czortopołoch* 1560 IN 65, Iwan *Hustoborody* 1560 IN 66, Matys *Mierzywoda* 1571 IG 143 m, ...Szymonem *Rudobrodym* 1553 AK 8v m, Woyciech *Suchowierch* 1558 IB 38 ch, Maciej *Wiegomąsz*, rybak 1571 IG 139 m, Prokop *Żabojedka* 1571 IG 150 m.

W źródłach siedemnastowiecznych również odnotowano kilkanaście nazwisk, które mają w podstawach słowotwórczych apelatywy złożone. Źródła szesnastowieczne notują nazwiska równe wyrazom złożonym, natomiast w XVII w. większość z nich stanowiła podstawy derywatów sufiksalnych, np. *Kozureżycz*, *Wodonosik*, *Piwowaryk*, *Żarnokoło*. Ich nosicielami byli głównie chłopci.

Zapisy źródłowe – XVII w.

Szlachta:

BIAŁOSUKNIA: Nobilis Simon filius Martini *Białosuknia* 1640 KB 244v sz. SKOROBOHATY: P. Adam *Skorobohaty* 1683 WT 313;

Duchowni:

KOZUREZYCZ: oyciec Osip *Kozureżycz* pop 1662 PM 274;

Chłopi:

BIEŁOBORODKO: Siemion *Biełoborodko* 1662 PM 434. ŁOMONOS: Hryszko *Łomonos* 1662 PM 454. NAJDZIEHORYK: Marcin *Naydziehoryk*, 1662 PM 434. PIWOWARYK: Melian *Piwowaryk* 1662 PM 470. TOŁSTONOGI: Sawa *Tołstonogi* 1662 PM 454. TOŁSTOPIAT: Iwan *Tołstopiat* 1662 PM 273. WODONOSIK: Daniło *Wodonosik*, Philip *Wodonosik* 1662 PM 470. ZIMOROD: Hryszko *Zimorod* 1662 PM 470. ŻARNOKOŁOW: Maciej *Żarnokołow*, Łukasz *Żarnokołow* 1662 PM 434. ŻARNOSIEK: Wasil *Żarnosiek* 1662 PM 279.

Ze źródeł osiemnastowiecznych wynotowano niewielką ilość nazwisk odapelatywnych. Są wśród nich nazwiska równe apelatywom i nazwiska zawierające w swej strukturze wyżej wymienione sufiksy, np.

= **apelatywom**: BUŁHAK: Franciszek Antoni *Bułhak* pisarz grodzki witebski 1718 DTG 107 sz. HARABURDA: Kazimierz *Haraburda* strażnik 1771 DTG 310 sz. JELEC: Józef *Jelec* strażnikowicz wilkomierski 1771 DTG 310 sz;

z sufiksem -ko: HŁASKO: Jan Franciszek Tadeusz *Hłasko* hodrodczy starodubski 1744 DTG 201 sz. ORZESZKO: Michał Stanisław *Orzeszko* stolnik i podstarości piński 1715 DTG 96 sz. SOPOĆKO: Aleksander *Sopoćko* skarbnik smoleński 1719 DTG 109, Dominik Kazimierz *Sopoćko* 1740 DTG 184 sz;

-ło: BURYŁO: Roman *Buryło* 1754 IBs 86 ch. SKORBIŁO: Łukian *Skorbiło*, Konrad *Skorbiło* 1754 IBs 82, 83 ch;

-uch: DZIEDUCH: Franciszek *Dzieduch* Bixmacher 1771 IBr 163v m. ŚWINIUCH: Augustyn *Świniuch* 1799 MW 12 m.

Nazwiska równe wyrazom złożonym występowały sporadycznie: Hryhor *Biłokoz*, Iwan *Biłokoz*, Stefan *Biłokoz* 1754 IBs 91 ch, Michał *Dubotołk* 1797 MC1 21, Jakon *Krywonos* 1788 MC1 7.

Niektórych derywatów, przytoczonych w zapisach źródłowych (XVI–XVIII w.), nie notują ani historyczne, ani współczesne słowniki opisowe, np. *Buchała, Drygała, Krzywiło, Mochnacz, Nosacz, Mordas, Przebieruch, Sopięha, Słabusz, Zimnoch*. Są to nazwiska, które mogły powstać w płaszczyźnie antroponimicznej. Charakteryzowały osobę bezpośrednio, np. *Nosacz, Słabusz* lub poprzez metaforę, np. *Kiepure, Zimnoch*. Niemniej jednak słuszny wydaje się pogląd A. Sieradzkiego, że brak apelatywu z danym sufiksem w słownikach nie upoważnia jeszcze do traktowania go jako typowego wykładnika na poziomie antroponimicznym. Nie jest wykluczone, że omawiane derywaty powstały w języku mówionym i początkowo nie miały jeszcze funkcji nazwy. W rezultacie nie wytworzyły one modelu słowotwórczego charakterystycznego wyłącznie dla nazwisk (por. Sieradzki 2010, 265-266).

W XVI–XVIII w. na badanym terenie nazwiska odapelatywne równe wyrazom pospolitym oraz derywaty sufiksalne i złożenia stanowiły niewielki procent ogółu nazwisk, jeśli nie liczyć nazwisk odapelatywnych (odprzezwiskowych) utworzonych przy pomocy sufiksów patronimicznych (*-owicz, -ik/-yk, -uk, -ak* itd.).

CHARAKTERYSTYKA JĘZYKOWA I ŹRÓDŁA LEKSYKALNE NAZWISK ODAPELATYWNYCH

Analiza nazwisk odapelatywnych wykazała, że ich źródłem były używane w języku ogólnym przymiotniki jakościowe, rzeczownikowe nazwy nosicieli cech, stanów, procesów i wykonawców czynności oraz rzeczowniki osobowe niemotywowane. Wyrazy te zaczęły funkcjonować jako nazwy własne bez zmia-

ny ich znaczenia leksykalnego i budowy morfologicznej, ale ze zmianą funkcji syntaktycznej w przypadku przymiotników.

W grupie tej znalazły się:

A. Przymiotniki jakościowe, które w płaszczyźnie antropomicznej ulegały substancywizacji. Określały one:

- cechy fizyczne człowieka, np. *Biały, Biłyj, Chromy, Chudy, Czarny, Dolhy* ‘długi’, *Gładki, Hładki, Kempisty, Korotki* ‘krótki w zn. niski’, *Kosy, Krzywy, Łupasty, Mały, Mokry, Nakropisty, Rudy, Slipey, Sliczny, Stary, Suchy* ‘chudy’, *Szramowaty, Tonki* ‘cienki w zn. chudy’;
- cechy psychiczne człowieka, np. *Arkawy* (brus. harkawy ‘gorzki’), *Bistry, Chorosz* ‘dobry’, *Cichy, Dziecinny* ‘naïwny’, *Dziki, Hołodny* ‘głodny’, *Horaczy* ‘gorący w zn. gwałtowny’, *Kwaśny* ‘niezadowolony’, *Rzepny, Zbożny* ‘nabożny, zacny’, *Zielony* ‘świeży, młody’, *Żelazny* ‘silny’;
- życiową kondycję człowieka, np. *Goły* ‘biedny’, *Prichorzyj* ‘bez stałego miejsca pobytu’; *Wiszowaty* ‘nieurodzajny’, *Nowotny* ‘człowiek nowy w środowisku’.

B. Nazwy osobowych nosicieli cech, stanów i procesów oraz wykonawców czynności:

- rzeczowniki odprzymiotnikowe, np. *Brodacz, Garbacz, Gołowacz, Haraczka, Hołowacz, Łobacz, Mędrek, Nosacz, Nowak, Nowik*;
- rzeczowniki odczasownikowe, np. *Jebaszka, Klikun, Mitręga, Mohota, Najda, Płaksa, Podpora, Prystupa/Przystupa*;
- rzeczowniki odrzeczownikowe: *Smoluga* ‘czarny, ciemny’, *Dyrdocha* (brus. *dyrda* ‘wysoki długi człowiek’);

C. Nazwy złożone, np. *Nowosad*;

D. Derywaty od wyrażen przyimkowych określające usytuowanie przestrzenne osoby, np. *Nagorny, Owsiany, Podgajny, Wierzbowy, Wiszowaty* ‘nieurodzajny, przerośnięty sitowiem’;

Ponadto w grupie nazwisk odapelatywnych można zidentyfikować rzeczownikowe nazwy osobowe nieznanne jako apelatywy. Można zakładać, że zostały utworzone w płaszczyźnie antropimicznej, ale też trudno wykluczyć, że większość rzeczowników poświadczonych w planie antroponimicznym była możliwa również w planie apelatywnym. Są to nazwy osobowych nosicieli cech, stanów, procesów oraz wykonawców czynności, wśród których wyodrębniono:

- rzeczowniki odprzymiotnikowe, np. *Białas, Bielawa, Bujno, Bystro, Dołęga, Kędzioro, Kudro, Krywosz, Mięgisz, Mordas, Nogaj, Oziabeł, Pleszywiec, Słabusz, Wielgosz, Zielonka, Zimnoch*;
- rzeczowniki odczasownikowe: *Buchała, Drygała, Mohota, Junkała, Kaczało, Krzywiło, Niedbała, Piekut, Przebieruch, Rikacz, Smolucha, Smoluga, Sopięga, Szczyrzba, Trzeszczka, Tuptała, Wierszyło, Wrzeszcz, Wytrzeszcz, Zaręba*;
- rzeczowniki odliczebnikowe, np. *Siodmak, Szostak*;
- rzeczowniki od wyrażen przyimkowych, np. *Bezreka, Bezruczka*;
- złożenia, np. *Biełosuknia, Białowąs, Czortopołoch, Hus-toborody, Krzywonogi, Kwasikot, Mierzywoda, Piywoda, Szironos, Tołstonohy, Trzesiśłoma, Wielgomąsz, Żabojedka*.

Wymienione grupy nazwisk odapelatywnych identyfikowały człowieka poprzez bezpośrednią charakterystykę, tj. opis jego cech fizycznych, cech psychicznych, życiowej kondycji lub określenie wykonywanej czynności. Nazwy te są najprostsze znaczeniowo. Obok nich funkcjonowała liczna grupa nazwisk odapelatywnych, które powstały przy udziale metafory i metonimii. Bez wglębiania się w dość skomplikowany opis mechanizmów powstawania takich nazwisk warto podać przykłady nazw, które wywodzą się m.in. ze świata roślin, zwierząt, różnych przedmiotów: *Bobr*, *Borowik*, *Broda*, *Burak*, *Businół* (gw. *busieł* ‘bocian’), *Chmiel*, *Chwost* (wschł. *chwost* ‘ogon’), *Czapla*, *Czyż*, *Ćwikła*, *Diateł* (wschł. *diateł* ‘dzięcioł’), *Dudek*, *Flak*, *Gowno*, *Guz*, *Hruszka*, *Karaś*, *Kępa*, *Kiełbasza*, *Kołbassa*, *Kołęda*, *Komar*, *Korsak*, *Koroway*, *Kot*, *Kozieł*, *Kulik*, *Kuropatwa*, *Lebioda*, *Łopata*, *Łuba*, *Morda*, *Niedźwiedź*, *Ogon*, *Orzeł*, *Puhacz*, *Rak*, *Repka*, *Rokita*, *Sadło*, *Szczuka* (wschł. *szczuka* ‘szczupak’), *Sikora*, *Skorupka*, *Sobaka* (wschł. *sobaka* ‘pies’), *Sojka*, *Sokół*, *Sołowiej* (wschł. *sołowiej* ‘słowik’), *Sowa*, *Swiełka*, *Szyszka*, *Śliwka*, *Tchor*, *Tur*, *Twarog*, *Uż* (wschł. *uż* ‘wąż’), *Wąż*, *Wilk*, *Wisnia*, *Wąntroba*, *Wołk*, *Worobiey* (wschł. *worobiej* ‘wróbel’), *Zając*, *Zub* (wschł. *zub* ‘ząb’), *Żaba*, *Żaworonok* (wschł. *żaworonok* ‘skowronek’), *Żuk*, *Żyto* i wiele innych. Znaczenie wszystkich przytoczonych egzemplifikacji zawiera dołączony do opracowania *Słownik nazwisk*.

STATUS SPOŁECZNY NOSICIELI NAZWISK ODAPELATYWNYCH

Dysponując bogatym materiałem źródłowym warto określić udział nazwisk odapelatywnych w identyfikacji szlachty i innych warstw społecznych. Dane procentowe nie będą w

pełni obiektywne dla 1 p XVI w., ponieważ, po pierwsze, większość uwzględnionych w badaniach dokumentów z tego okresu zawiera tylko spisy szlachty, po drugie, nazwisko w warstwie chłopskiej nie było jeszcze zjawiskiem powszechnym (często ma miejsce identyfikacja tylko przy pomocy imienia), podczas gdy szlachta w tym okresie na ogół zwyczajowo posiadała nazwiska. Inna sprawa, że były to przeważnie charakteryzujące się zmiennością patronimika. Źródła z 2 p XVI w. zawierają bogaty zasób nazwisk odapelatywnych reprezentatywnych dla wszystkich stanów społecznych.

Udział nazwisk odapelatywnych w identyfikacji szlachty oraz mieszczan i chłopów został określony na podstawie nazwisk, które identyfikowały człowieka poprzez bezpośrednią charakterystykę, a mianowicie opis jego cech fizycznych czy psychicznych oraz charakterystykę wykonywanego zawodu. Są to apelatywa użyte jako antroponimy bez żadnych zmian derywacyjnych (równe wyrazom pospolitym), derywaty utworzone od nich w płaszczyźnie antroponimicznej oraz nazwy złożone, nieznanne językowi ogólnemu.

W 1 p XVI w. ok. 73% wyodrębnionych z dokumentów nazwisk odapelatywnych odnosi się do szlachty, 20% identyfikuje chłopów i 7% – mieszczan (lub mieszkańców miast). W 2 p XVI w. z wyżej wymienionych względów proporcje te są zdecydowanie inne: szlachta – 12%, mieszczenie – 46%, chłopci – 32%, 10% – osoby nieszlacheckiego pochodzenia (mieszkańcy miast, w tym być może biedna szlachta lub chłopci). Dane procentowe z 1 p XVI w. zgodnie z wcześniejszą uwagą na temat przewagi osób szlacheckiego pochodzenia w źródłach z tego okresu, nie mogą być w pełni obiektywne. Zdecydowanie bliższe prawdy, co do statusu społecznego nosicieli nazwisk odapelatywnych, są

wielkości uzyskane na podstawie materiału źródłowego z 2 p tego wieku.

W 2 p XVI w. na obszarze północno-wschodnich kresów Rzeczypospolitej nazwiska odapelatywne wykształciły się jako typowe dla niższych warstw społecznych, czyli mieszczan i chłopów. 12% nazwisk odapelatywnych odnosi się do szlachty. Ponadto określenia odapelatywne dość często występowały w roli zwyczajowo używanych przez szlachtę przydomków i stanowiły obok imienia i nazwiska dodatkowy element identyfikacyjny, np. Olechno Borysowicz *Bokiej* (1540 SU 249), Hryhor Janowicz *Pokuta* (1528 PZ 189), Ezof Jakubowicz *Puszczczyk* (1528 PZ 194), Jakub Stankowicz *Oprawca* (1528 PZ 204), śl. Stanisław Jabłoński *Rogaty* (1580 PB 110), Maciey *Kot* Borowski (1558 IS 50), szl. Wojciech *Czajka* Miłkowski (1569 SPD 278), szl. Piotr *Głowacz* Tchórznicki (1569 SPD 278), szl. Marcin Wyszomierski *Ogonek* (1565 IA 4), Piotr *Lewsza* Telatyckij (1567 PWL 1192).

W szesnasto- i siedemnastowiecznych nazwiskach szlachty odzwierciedliło się jej rozwarstwienie majątkowe. Znaczna ilość biednej szlachty zagrodowej nosiła nazwiska odapelatywne. Podobne zjawisko zaobserwowała Z. Kaleta w Małopolsce i na Mazowszu w XVI wieku (Kaleta 1998b, 96). Drobną szlachta podlaska wywodziła się właśnie z Mazowsza i stąd zbieżność pewnych trendów w procesie kształtowania się nazwisk.

Nazwiska odapelatywne wśród szlachty w XVII w. nie przekroczyły wielkości 17%, przy czym wielkość ta zawiera dodatkowe elementy identyfikacyjne w postaci przydomków równych apelatywom (Grzegorz *Koza* Buratynski) lub pochodnych od apelatywów (Jan *Dubasik* Buratynski). Nazwisko odapelatywne odgrywało znacznie większą rolę w niższych warstwach społecznych. Udział procentowy tych nazwisk w nazewnictwie chłop-

skim wynosił ponad 53%. Wśród mieszczan nazwisko odapetywne w XVII w. było umiarkowanie popularne i obejmowała ok. 30% ludności miast. We wszystkich warstwach społecznych w XVII w. przeważały odapetywne derywaty sufiksalne.

W XVIII w. odnotowano 16% nazwisk równych apelatywom (typ przezwiskowy i nazwy zawodów). Nosicielami w równym stopniu byli mieszczenie i chłopci, sporadycznie występowały szlacheckie nazwiska równe apelatywom. W tym stuleciu dominowały derywaty sufiksalne (były to głównie nazwiska derywowane sufiksami genetycznie patronimicznymi – zob. Nazwiska typu patronimicznego). Ich wzrost ilościowy stanowił naturalną konsekwencję upowszechniania się nazwiska we wszystkich warstwach społecznych. Ponadto nasiliła się tendencja do „ulepszania” nazwisk równych apelatywom drogą dodawania sufiksów.

4. Nazwiska równe imionom i pochodne od imion

Nazwiskowa funkcja pierwotnych imion w Polsce jest poświadczona od 1 p. XV wieku (Bubak 1983; Kaleta 1998b, 53). W literaturze przedmiotu nazwiska te są zaliczane do nazw typu patronimicznego (Wolnicz-Pawłowska 1998; Citko 2001, 76) lub kwalifikowane jako skrócone potoczne formy imion oficjalnych pełniące funkcję nazwisk (Bubak 1986). Tworzenie nazwisk odimiennych polegało na przeniesieniu imion pełnych lub utworzonych od nich zdrobnień do kategorii nazwisk na zasadzie tylko zmiany funkcji lub też zmiany funkcji w połączeniu z derywacją słowotwórczą (Malec 2001, 101). W zasobie nazwisk większy udział mają imiona zdrobniałe niż imiona w postaci pełnej, ponieważ potocznie częściej posługiwano się imionami zdrobniałymi.

Na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej, zgodnie z tendencją ogólnopolską, w funkcji nazwisk najczęściej występowały formy skrócone imion (hipokorystyki), które tworzone od pełnych imion przez ucięcie części imienia i dodanie sufiksu, np. typu *Bogusz* (< Bogusław). Różnica polega na tym, że w antroponimii tego pogranicznego obszaru znaczny procent stanowiły nazwiska oparte na imionach kanonu cerkiewnego, np. *Curyło* (< cerk. Kirył), *Doroszko* (< cerk. Dorofiej), *Sierko* (< cerk. Serapion, Serafin, Siergiej), *Wawryn* (< cerk. Ławrentij), *Wołos* (< cerk. Własij) (więcej przykładów zob. w punkcie 6 Nazwiska wschodniosłowiańskie...).

Zapisy źródłowe – XVI w.

Szlachta:

BOGUSZ: ...od sl. Zygmunta *Bogusza* 1580 PB 114. DZIERŻEK: Paweł *Dzierżek* 1593 SU 250. HINCZA: ślachtetny Stanisław *Hincza* 1580 PM 65. JABRAMEK: Wawrzyniec *Jabramek* 1571 IG 145. JURGA: Ślachtetny Jan *Jurga* 1580 PD 55. KUNCA: Mikołaj *Kunca*, wojski wileński 1533 UWKL 198. NIEMIERA: Urodzony Pan Jarosz *Niemiera* 1580 PMl 67. RADZIWON: Śl. Wawrzyniec *Radziwon* 1580 PB 123. WAWRYN: Walenty *Wawryn* 1567 PWL 113 WŁODEK: szl. Walenty *Włodek* s. Stanisławow 1569 SPD 271. WOJNO: Bartłomiej *Wojno* 1566 SU 248;

Mieszczanie:

ANDRYCH: Matis *Andrich* 1579 AK 217v. MOROSZKO: Jan *Doroszko* 1571 IG 142. HLEBKO: Stiecz *Hlebko* 1560 PK 39. DOBEK: Stanisław *Dobek* 1571 IT 25. JABRAMEK: Wawrzyniec *Jabramek* 1571 IG 145. KLIMEK: Jan *Klimek* 1571 IG 141. KOŚCIUK: Piotr *Kościuk* 1571 IG 139. MIELECH: Sebastian *Mielech* 1571 IG 158.

Olszar: Maciej *Olizar* 1558 IS 50. SIERKO: Chwiećko *Sierko* 1571 IT 30v. WOŁOS: Łukasz *Wołoz* 1579 AK 226;

Duchowni:

PAC: Mikołaj Pac, kanonik wileński 1598 DTG-I 106;

Chłopi:

CURYŁO: Iliasz *Curyło* 1558 IS 53. MICZ: Choma *Micz* 1565 IA 7v. MIKITA: Marcin *Mikita* 1565 IA 8v.

Nazwiska równe imionom używane były przez wszystkie warstwy społeczne. W źródłach, odnoszących się do XVI w. zidentyfikowano ok. 80 takich nazwisk (liczba ta nie zawiera przypadków identyfikacji tylko przy pomocy samego imienia).

W siedemnastowiecznym zasobie nazwisk również znalazła się niewielka, lecz widoczna ze względu na swoją specyfikę, grupa nazwisk równych imionom. Materiał źródłowy wskazuje sporą ilość tego typu nazwisk używanych wśród kresowej szlachty, np. ród Paców, którego przedstawiciele zajmowali wysokie urzędy w WKŁ. Były wśród nich nazwiska równe imionom w formie podstawowej pełnej, np. *Bernat*, *Fabian*, a także w formie przekształconej fonetycznie lub skróconej, np. *Chodor* (< Fieodor), *Karp* (< Polikarp), *Pac* (< Ipatij), w tym struktury sufiksalne, np. *Bohusz* (< Bogusław, Bohdan), *Hlebko* (< Gleb), *Micuta* (< Dmitrij).

Zapisy źródłowe – XVII w.

Szlachta:

ANCUTA: p. Fiłon *Ancuta*, p. Stefan *Ancuta* 1667 WB 36, 37. BERNAT: Piotr *Bernat* 1640 KB 5. BOHUSZ: P. Paweł *Bohusz* 1690 RPN 54, P. Samuel *Bohusz* z Dungir 1690 RPŻ 88. BOLESTA: Nobilis Albertus *Bolesta* 1674 RM 249. BRONISZ: p. Tomasz

Bronisz 1690 RPN 262. CHODOR: szl. Jakub *Chodor* 1676 RPD 350, 387. DADŹIBOG: Jego Mosci Panu Mikołajowi *Dadzibogowi* 1655 LM 14, 16. DZIERŻEK: Pan Paweł *Dzierżek* 1640 KB 38. FABIAN: Jan *Fabian* 1640 KB 17. GIERAŁT: Jan olim Baltizary *Gierałt* 1640 KB 10. GRZYMAŁO: p. Paweł *Grzymało* 1690 RPW 217. JASZCZOŁT: Pauli *Jaszczółt* 1641 KD 122. KARP: Je' Mć Pan *Karp* Podstoli Podlaski, Je' Mć Pan Józef *Karp* Marszałek Wołkowiski 1640 KB 30. KONDRAT: P. Benedykt *Kondrat* 1690 RPŻ 82. MICUTA: Jmp. Gabriel *Micuta* 1690 RPN 39. MIELESZKO: Jmp. Piotr *Mieleszko* z Podmosza 1690 RPN 122. NIEKRASZ: P. Jan *Niekrasz* z Niekraszów 1690 RPŻ 191. OLESZA: ...z Bereźnej jmp Mikołaj *Olesza* 1690 WB 131. PAC: Stefan Mikołaj *Pac*, wojewoda trocki...1662 ML131 343. SIEHEŃ: Jmp. Stanisław *Sieheń*, skarbnik i sędzia grodzki wołkowyski 1690 RPN 189. WŁODEK: Jan *Włodek* podstarości Międzyrzeczki 1662 PM 416. WOŁODŹKO: Marcin Abramowicz *Wołodźko*, miecznik oszmiański 1682 UWKL 242; p. Dominik *Wołodźko* 1690 RPW 132. WOJNA: Imc-Panu *Woynie*... 1683 WT 312, Jmp. Ludwik *Woyna*, łowczy moryski 1690 RPN 85. ZAWISZA: Jmp. Tomasz *Zawisza*, podczaszy miński 1690 RPN 187. ZIENKO: P. Paweł *Zienko* 1690 RPW 177;

Duchowni:

PAC: jw. jm. ks. Kazimierz *Pac* biskup żmudzki, proboszcz wileński 1690 RPW 144. TYSZKA: ven. Joannie Michaelis *Tyszka*, Jan Michał *Tyszka* pleban olwicki i wołkowyski 1661 ML131 308;

Mieszczanie:

HLEBKO: famatus Jarmosz *Hlebko* 1662 PM 433. OKUŁA: Anton *Okuła* 1630 AM 245. WOŁOSZ: Antoni *Wołosz* 1636 DBr 299;

Chłopi:

BOHDAN: Mikita *Bohdan* 1662 PM 430. CHERUBIN: Piotr *Che-rubin* 1662 PM 430. DOMINIK: Mikołaj *Dominik* 1662 PM 430.

GABRIEL: Ławryn *Gabriel* 1639 OP 118. HERMAN: Prokop *Herman* gospodarz 1662 PM 433. KUDYN: Grzegorz *Kudyn* 1662 PM 433. KURYŁO: Sowosciey *Kurylo* 1639 OP 112. KUŻMA: Jas *Kuzma* 1663 RWB 684. OFTUCH: Andrzej *Oftuch* 1662 PM 428. SPIRYDON: Hryszko *Spirydon* 1662 PM 428; PN: CURYŁO: Andrzej *Curyło* 1674 RM 249. KURYŁO: Albertus *Kurilo* Winnik 1669 MT.

W XVIII w. częstotliwość występowania nazwisk równych imionom kształtowała się podobnie, jak w poprzednich stuleciach (około 3% wyekscerpowanych ze źródeł ogółu nazwisk).

Zapisy źródłowe – XVIII w.

Szlachta:

BOGUSZ: Józef *Bogusz* sędzia grodzki mozyrski 1716 DTG 96. BOHUSZ: Adam Józef *Bohusz* oboźny wilkomierski 1736 DTG 169. DOWOJNA: Mikołaj Ursyn *Dowoyna* stolnik trocki 1726 DTG 133. JURAHA: Andrzej Michał *Juraha*, łowczy nowogrodzki 1715 UWKL 279. KOŚCIUSZKO: Adam Kazimierz *Kościuszko* podczaszy wileński 1703 DTG 51. PAC: Antoni *Pac* pisarz w WKL 1756 DTG 248. ZAWISZA: Paweł *Zawisza* podstoli miński 1771 DTG 310, Piotr *Zawisza* cześnik kowieński 1780 DTG 346;

Duchowni:

ANCUTA: Franciszek Tadeusz *Ancuta*, kanonik, proboszcz słonimski 1759 DTG 158. BOHUSZ: Ksawery Michał *Bohusz*, prałat (Wilno) 1789 DTG 386;

Mieszczanie:

BOGUSZ: honestis Josephus *Bogusz* 1799 MW 74. BOHDAN: Gabryel *Bohdan* 1788, Kondrat *Bohdan* 1791 KP 52. CHOMA:

Chwedko *Choma* z Nowego Miasta 1789 IM 147. DAŃKO: Szymon *Dańko* IJ 1761 267. DEMIDKO: Hryś *Demidko* 1789 IM 150. HELMAN: Andrych *Helman* Kotlarz 1789 IM 136. JAROSZ: Jurko *Jarosz* 1771 IBr 227. JURKO: Mikołaj *Jurko* 1789 IM 149. KUNART: honestis Joannes *Kunart* 1743 MK2 11v. MAKSIM: Ome-lan *Maxim* 1793 KP 56. OKSIUTA: Daniło *Oksiuta*, Grzegorz *Oksiuta* 1789 IM 147, 151. PANAS: Ian *Panas* Stolarz Skarbowy 1771 IBr 215. POTAP: Kazimierz *Potap* Ławnik 1771 IBr 219. SUPRUN: ...honestum Stephanum *Suprun* 1793 MP 21. WAKUŁA: honestis Joannes *Wakuła* 1784 MD 20. ZIENKO: honestis Franciscus *Zienko* 1785 MD 23;

Chłopi:

HRYC: Gregorio *Hryc* 1730 MS 7. HRYCKO: Karp *Hrycko* 1735 MC 52. JAROSZ: Laboriosis Thoma *Jarosz* 1740 MK1 109v. KONACH: Michałko *Konach* 1782 MC1 2. KURYŁO: laboriosis Joannes *Kuryło* 1744 MK1 156v. MUSIEJ: Laboriosis Martinus *Musiej* 1785 MO 77. PANASZ: Laboriosis Petro *Panasz* 1746 MK1 174. PIETRASZ: Laboriosis Jacobo *Pietrasz* 1743 MK1 13v. WASIL: Laboriosis Andreas *Wasil* 1747 MK2 23v. WOŁOS: Naum *Wołos* 1756 MC2 41.

Różnorodne formy imion (zajmujących w zestawieniu antroponimicznym drugą pozycję) utrwaliły się w funkcji nazwisk. Nosicielami tych stosunkowo nielicznych nazwisk byli mieszczanie i chłopi.

Nazwiska pochodne od imion (derywowane genetycznie patronimicznymi sufiksami *-owicz*, *-ik*, *-ak*, *-uk* itd.) omówiono w punkcie 1. Nazwiska typu patronimicznego.

5. Nazwiska równe etnonimom i pochodne od etnonimów

W literaturze przedmiotu nazwiska równe etnonimom kwalifikowane są jako odmiejscowe (Bubak 1986, 117, 133), odapełatywne (Skulina 1989, 197), a nawet przezwiskowe (Tichoniuk 1988, 26) lub też jako odrębny typ (Kopertowska 1983, 37-38; Dacewicz 1994, 55; Citko 2000, 39-44; Kaleta; Bednarczuk 2010). Wyczerpujące informacje na temat nazwisk odetnonimicznych, a także obfity materiał egzemplifikacyjny, pochodzący z WKL, znajdziemy przede wszystkim w pracach L. Bednarczuka (2010, 123-158). W związku z tym z obszaru uwzględnionego w badaniach przytoczono nieliczną, ale ze względu na swój specyficzny charakter, dosyć widoczną grupę nazw osobowych równych etnonimom. Specyfika polega na tym, że nazywały one przede wszystkim te narodowości, które osiedliły się na wskazanym obszarze: *Lach*, *Litwin*, *Mazur*, *Rusin*, *Tatarzyn*, *Turczyn*, *Żmudzin*, *Żyd*. Takie nazwiska były używane we wszystkich warstwach społecznych.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Szlachta:

LACH: Miś *Lach* 1528 PZ 213. MAZUR: Woytko *Mazur* 1528 PZ 221. TATARZYN: ...Wawrzynca Ezembardy *Tatarzyn* 1580 AK 234v;

Mieszczanie:

KASZUBA: Paweł *Kassuba* z Radul 1571 IT 12v. LACH: Jakob *Lach* 1560 IN 65, Maciej *Liah* 1571 AK 34v. MAZUR: Matias *Mazur* mieszczanin 1556 AK 83v, Andrzej *Mazur* 1558 IS 51. RUSIN:

Klim *Rusin* 1565 IA 5v, Owdziei *Rusin*, Philip *Rusin* 1571 IT 9v, 11. TATARZYN: Piotr *Tatharzin* 1570 AK 7. ŻYD: Op. Selman *Żyd* 1570 AK 19;

Chłopi:

LACH: Jan *Lach* 1567 IW 181. LITWIN:; Daniło *Litwin* 1551 RPM 267v. POLAK: Jozef *Polak* 1565 IA 11v. TURCZYN: Szymon *Turczyn* 1545 IMŁ 7. ŻMUDZIN: Wawrzysz *Żmudzin* 1571 IG 178.

W źródłach z XVII w. grupa nazwisk równych etnonimom jest liczniejsza. Obok już poświadczonych pojawiły się nowe nazwy: *Czerkas*, *Kozak*, *Szwed*, *Grek* (też od ap. *grek* ‘osoba wyznania prawosławnego’, zob. niżej). Najwięcej nazwisk pochodzi od etnonimów *Mazur*, *Litwin* i *Rusin*, bowiem te grupy etniczne stanowiły zasadniczy trzon ludności uwzględnionego w badaniach obszaru.

Zapisy źródłowe – XVII w.

Szlachta:

GREK: Mikołaj *Grek* 1604 SU 251, Stefan *Grek* 1658 UP 30. KASZUBA: P. Kazimierz *Kaszuba* z Pakułałna 1690 RPŻ 181. SZWAB: Pan Kazimierz *Szwab* 1683 WT 315;

Mieszczanie:

CZERKAS: *Wawrzyniec Czerkas* 1662 PM 526. LITWIN: Paulo *Litfin* 1630 AM 246. LITWIN: Paulo *Litwin* 1636 DBr 299. RUSIN: Hryc *Rusin* 1662 PM 410. ŻYD: ...u Jendrzeia *Żyda* 1662 PM 410, 515;

Chłopi:

KOZAK: Jacko *Kozak* 1662 PM 416. LACH: Hryhor *Lach* 1643 IMI 331. LITWIN: Woyciech *Litwin* 1643 IMI 327. MASKALUS: Waszel *Maskalus* 1662 PM 435. MAZUR: Jacobus *Mazur*, Samu-

el *Mazur* 1662 PM 499. POLAK: *Hawryło Polak*, *Tymosz Polak* 1662 PM 49. RUSIN:, parobek *Lewko Rusin*, parobek *Mikita Rusin* 1662 PM 514. SZWED: *Piotr Szwed* woyt 1662 PM 514. TATARZYN: *Jan Tatarzyn* 1662 PM 526;

PN:

KASZUBA: *Thomasz Kaszuba* 1663 RWB 685. KOZAK: *Mikołaj Kozak* 1663 RWB 685. LACH: *Stanisław Lach* 1662 PM 408. MOSKAL: *Jędrzey Moskal* 1639 OP 119.

W źródłach z XVIII w. powtarzają się etnonimy odnotowane w źródłach z wcześniejszych stuleci.

Zapisy źródłowe – XVIII w.

Mieszczanie:

FRANCUZ: *Successorowie Leyby Francuza* 1756 MT. GÓRAL: *Jan Góral* 1769 KWB 76. MAZUR: *Paulo Mazur* 1799 MP 33. RUSIN: *Joannes Rusin* 1704 MS 30. SZWED: ...*Piotrowi Szwedowi* 1739 MC2 2. ŻYD: *Tanchela Żyda...* 1713 RP1;

Chłopi:

LITWIN: *Pracowitemu Janowi Litwinowi* 1798 AU2 32. ŻMUDZIN: *Laboriosis Casimiro Żmudzin* 1730 MK1 26v.

Obok nazwisk równych etnonimom występowały formy de-rywowane, głównie przy pomocy sufiksu *-ik/-yk*, rzadziej *-ak*, *-uk*, *-ek*, *-owicz*. Były to formacje o charakterze patronimicznym.

XVI w.

-ek: LITWINEK: *Matys Litwinek* 1571 IG 18 m. MAZUREK: *Marek Mazurek* 1565 IA 6 ch. RUSINEK: *Maciej Rusinek* 1571 IG 185 ch;

-ek: LITWINEK: Iwan *Litwinek* chłopiec 1662 PM 442 ch. MAZUREK: Bartosz *Mazurek* pastuch 1662 PM 431 ch;

-ik/-yk: CZERKASIK: Thomasz *Czerkasik* 1662 PM 526 m. KOZACZYK: Andrzej *Kozaczyk* 1662 PM 534 ch. LITEWCZYK: Marcin *Litewczyk* 1662 PM 525 ch. LITWINIK: Jan *Litwinik* 1662 PM 442 ch. MAZURZYK: Franciszek *Mazurzyk* 1662 PM 437 ch. MAZURYK: Wawryn *Mazuryk* 1662 PM 437 ch. MOSKALIK: Appon *Moskalik* 1662 PM 517 ch. PRUSIK: szl. Jan *Prusik* 1676 RPD 350 sz. RUSZCZYK: szl. Martin *Ruszczyk* 1676 RPD 350, 387 sz. SZWEDYK: Jakub *Szwedyk* 1662 PM 499 ch. ŻMOJDZIK: Joannes *Żmoydzik* 1662 PM 514 ch;

-owicz/-ewicz: LACHOWICZ: Łukasz *Lachowicz* 1639 OP 108 ch. CYHANOWICZ: Iwan *Cyhanowicz* 1639 OP 108, 111 ch. GUDOWICZ: P. Rafał *Gudowicz* 1690 RPŻ 35 sz. TURCZYNOWICZ: kalika ubogi *Turczynowicz* 1669 AKJ 27 ch.,

Nieliczne poświadczenia derywatów sufiksalnych wyekscerpowano ze źródeł osiemnastowiecznych, np. Georgio *Litwinczyk* 1733 MK1 50v, Joannes *Gudaszewicz* 1736 MK1 71 (lit. Gudas 'Białorusin'), Jakub *Lachowicz*, skarbnik oszmiański 1788 UWKL 294, Mikołaj *Rusak* IJ 1761 267 m, Nicolao *Rusak* 1798 MB 12 m.

Czasami trudno stwierdzić, czy odetniczne nazwy osobowe zawierają prawdziwą informację o pochodzeniu geograficznym nosicieli. Istnieje pogląd, że etnonimy stosowano w odniesieniu do osób, które stosunkowo niedawno osiedliły się na danym obszarze (Laszuk 1999, 96). Należy przypuszczać, że osoba o nazwisku *Lach* musiała osiedlić się w przeważającym otoczeniu ruskim, a *Rusin* – w polskim, bowiem Polacy i Rusini (na uwzględnionym w badaniach terenie) stanowili dwie najliczniejsze grupy narodowościowe. Jednoznaczna kwalifikacja jest niemożliwa

bez znajomości realiów i okoliczności towarzyszących przyjęciu przez dany etnonim funkcji nazwiska. Nie można wykluczyć, że zamiast określać pochodzenie danej osoby, niektóre etnonimy funkcjonowały na zasadzie przezwiska nadawanego komuś z racji określonych cech zewnętrznych, sposobu bycia i zachowania specyficznego dla danej nacji lub z zupełnie innych powodów, czego przykładem może być nazwisko *Grek* (szl. Adam Grek 1569 SPD 271 sz, Ślachetny Walenty Grek z Hrusewa 1580 PM 70 sz, Mikołaj Grek 1598 SU 252 sz), które prawdopodobnie wywodzi się od ap. *grek* ‘wyznawca prawosławia’ lub nazwisko *Francuz* (...Lejby Francuza 1756 MT), które można motywować także ap. *francuz* ‘dziki swierzb’.

Stosunkowo nieliczne nazwiska od etnonimów (równych etnonimom i struktur derywowanych) były używane przede wszystkim przez chłopów. Pojedyncze antroponimy identyfikowały mieszczan i szlachtę.

6. Nazwiska wschodniosłowiańskie, litewskie, tatarskie, żydowskie i niemieckie na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku

W antroponimii północno-wschodnich kresów Rzeczypospolitej znaczny procent stanowiły nazwy osobowe różnych grup etnicznych, które zamieszkiwały tu od początków dziejów tych ziem lub osiedlały się na przestrzeni kilku wieków. Przede wszystkim należy wymienić ludność ruską, dalej Litwinów, Tatarów i Żydów oraz Niemców. Niemcy przybyli na Podlasie pod koniec XVIII w. Pojawiła się liczna rzesza wojskowych i urzędników pruskich oraz rzemieślników. Ze względu na późne osadnictwo nazwiska tej grupy osadników zachowały w przeważającej mie-

rze obcy charakter. O wcześniejszym niemieckim osadnictwie, zdecydowanie skromniejszym, świadczą zapisy nazwisk niemieckich w osiemnastowiecznych księgach metrykalnych, m.in. Białegostoku, Tykocina (zob. Dacewicz 2001a, 239-244).

Kresy północno-wschodnie Rzeczypospolitej od początków osadnictwa były obszarem wielonarodowościowym i wielowyznaniowym. W czasach kolonizacji proporcje między ludnością polską i ruską przemawiały na korzyść tej drugiej, zwłaszcza w odniesieniu do chłopów (Biernacka 1966, 55). Mniej liczne grupy etniczne na przestrzeni kilku wieków asymilowały się i powielaly wzorce nazwisk używanych przez narodowe większości. Stąd też cechą charakterystyczną antoponimii omawianego terenu jest hybrydalność, która przejawia się w fonetyce i strukturze słowotwórczej nazwisk, zarówno w podstawach, jak i w afiksach, np. *Bartniuk* (podstawa pol., sufiks wschł.), *Bondaryk*, *Sidoryk* (podstawy wschł, sufiks pol.), *Giedrow*, *Gierdziewicz* (podstawa lit., sufiksy słow.), *Ajdarewicz* (podstawa tat., sufiks słow.), *Hirszowicz* (podstawa żyd., sufiks słow.) (Dacewicz 2006a; Citko 1999; Warchoł 1986, 107-124).

NAZWISKA WSCHODNIOŚLAWIAŃSKIE (RUSKIE)

Z racji pogranicznego charakteru i związanego z tym licznego osadnictwa ruskiego na obszarze Podlasia, nasycenie elementami białoruskimi i ukraińskimi nazewnictwa tego obszaru było znaczne (ze zrozumiałych względów pomija się tu rdzenne etnicznie osadnictwo na białoruskim obszarze WKL). Przejawia się ono w warstwie leksykalnej, fonetycznej i morfologicznej. Część nazwisk o ruskiej proveniencji została już zacytowana w dokumentacji źródłowej poświęconej omówieniu typów na-

zwisk, ponieważ z wielu względów trudno jest dokonać zdecydowanego podziału na nazwiska polskie i ruskie. Nazewnictwo polskie i wschodniosłowiańskie wchodziło bowiem równorzędnie na te tereny wraz z polskimi i ruskimi osadnikami, wzajemnie na siebie oddziałując. Wprowadzanie takiego podziału w kontekście licznie występujących formacji hybrydalnych byłoby zabiegiem sztucznym i trudnym do realizacji (por. Dacewicz 1999, 90; Dacewicz 2006a, 357-362).

Wyodrębnione ze źródeł nazwiska wschodniosłowiańskie (ruskie) potwierdzają dane historyczne, że na uwzględnionym w badaniach obszarze zamieszkiwała szlachta pochodzenia ruskiego, liczne było ruskie osadnictwo chłopskie, część ludności ruskiej była mieszkańcami podlaskich miasteczek. Niektóre przykłady antroponimów wschodniosłowiańskich podano również w dokumentacji materiałowej wyżej, bowiem na obszarze polsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza dorównywały liczebnością antroponimom pochodzenia polskiego i zajmowały równorzędną pozycję.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Szlachta:

nazwiska = apelatywom: KOREŃ: Matey *Koreń* 1528 PZ 204. МОНОТА: Semen *Mohota* 1528 PZ 186. SWAD`BA: Андрей Свадьба 1567 PWL 1186. SZYŁO: szl. *Szyło* Jan pop 1569 SPD 275. US: Ławryniec *Us* 1528 PZ 205. WOŁK: szl. *Haczko Wołk* 1569 SPD 275;

z sufiksem -icz, -owicz/-ewicz: HLEBOWICZ: urodzony Arnolf *Hlebowicz* chorąży ziemski drogicki 1580 PD 15. HOŁO-DOWICZ: Клиmek *Голодовичь* 1567 PWL 979. KLIMKOWICZ:

Hryszko *Klimkowicz* 1533 SU 248. KOSTIENIEWICZ: ...*Стеца Костеневича* 1518 LM 237. ŁAWRYNCEWICZ: *Serafin Ławryncewicz* 1528 PZ 192. OLISZKOWICZ: ...*Митроша Олишковича* 1518 LM 237. OLIFIEROWICZ: *Пан Гаврило Олиферовичъ* судья гродский Берестейский 1567 PWL 1182. PROCIOWICZ: szl. *Waśko Prociowicz* 1569 SPD 275. WANIUTYCZ: *Miś Waniu-ticz* 1528 PZ 212;

-ow: PROTASZOW: szl. *Denisz Protaszow* 1569 SPD 275. SIENKOW: szl. *Ostasz Sienkow*, szl. *Hawryło Sienkow* 1569 SPD 275;

Mieszczanie:

nazwiska = apelatywom: HORSZCZAR: *Marcin Horszczar* 1560 IN 64. MELNIK: *Taras Melnik* 1560 IN 62. ZUB: *Szymon Zub* 1571 IG 146;

nazwiska = imionom: HLEBKO: *Stiecz Hlebko* 1560 PK 39. MIELECH: *Sebastian Mielech* 1571 IG 158;

z sufiksem -icz, -owicz/-ewicz: CHOMICZ: *Hauriło Chomicz* 1558 IB 34. CIERECHOWICZ: *Iwan Cierechowicz* 1551 RPM 253v. HORSZCZREWICZ: *Iwaszko Horszczarewicz* 1560 PW 123v. *Iwaszko Horszczarewicz* 1560 PW 123v. OWDZIEJOWICZ: *Owdziei Owdzieiowicz*, mieszczanin z Goniądza 1571 IG 166. OSTASZEWICZ: *Jaczko Ostaszewicz* 1600 AKM 155. PROCIOWICZ: szl. *Michno Prociowicz*. SOŁOWIEWICZ: *Nikon Sołowiewicz* 1551 RPM 249. TRYNOHOWICZ: *Chwethko Trynohowicz* 1539 AKM 35;

-ko: DZIEMIDKO: *Marek Dziemidko* 1553 AK 3;

Chłopi:

nazwiska = imionom: CZURYŁO: *Iliasz Curyło* 1558 IS 53. MIKITA: *Marcin Mikita* 1558 IA 8v;

nazwiska = apelatywom: BIEROZKA: *Niescier Bierzka* 1545 IMŁ 30. BONDAR: *Dimitr Bondar* 1578 ISG 66. CHWOST:

Owdziei *Chwost* 1571 IG 174. Hołody: Iwan *Hołodny* 1560 ED 61. HUSZCZA: Makar *Huszcz* 1545 IMŁ 36. KOŁBNIK: Hryn *Kołbnik* 1560 PK 14 ch. LEBIEDŹ: Arcym *Lebież* 1571 IG 166. KOLESNIK: Hryniec *Kolesnik* 1578 ISG 308. SIEREDA: Ignat *Siereda* 1551 RPM 258v. SOBAKA: Andrzej *Sobaka* 1571 IG 175; **z sufiksem -ic(z)/-yc(z), -owicz/-ewicz:** BORODZIC: Sawa *Borodziec* 1571 IG 164. BORYSOWIC: Iwan *Borysowicz* 1571 IG 164. CIMOCHOWICZ: Cimko *Cimochowicz* 1571 IG 166. HREHOROWICZ: Makar *Hrehorowicz* 1571 IG 171. IWANKOWICZ: Hryn *Iwankowicz* 1545 IMŁ 38v. ILKOWICZ: Wierecha *Ilkowicz* 1545 IMŁ. KOLADZICZ: Hryn *Koladziec* 1551 RPM 304. KORENIOWICZ: Iwan *Korienowicz* 1571 IG 174. MIKICICZ: Trochim *Mikicicz* 1545 IMŁ 38. NAUMOWICZ: Karp *Naumowicz* 1571 IG 176. Ostapkowicz: Sidur *Ostapkowicz* 1571 IG 171. PACZEWIC: Cierech *Paczevic* 1571 IG 164. PRONCZYC: Wasil *Pronczyk* 1545 IMŁ 17. WANIUTICZ: Klim *Waniuthicz* 1558 IB 40; **-enia:** PACENIA: Pac *Pacenia* 1545 IMŁ 26v; **-czyk:** CHWIEDZIUCZYK: Mikołaj *Chwiedziuczyk* 1565 IA 5v.

W spisach szlachty (skrót SPD i SZB) nierzadko używano analitycznych form patronimicznych, w których formy adiektywne utworzono od imion ruskich (równe imionom lub tworzone od imion przy pomocy suf. *-ow*)), np.:

szl. Waško s. *Sierhiejuw*, szl. Iwan s. *Sierhiejuw*, szl. Hawryło s. *Sierhiejuw* 1569 SPD 275 sz, szl. Ihnat s. *Iliaszow*, szl. Sak s. *Hlebow*, szl. Dmitr s. *Ilkow*, szl. Onaczko s. *Haczkow*, szl. Piotr s. *Haczkow*, dziedzicowie z Momotek 1569 SPD 275 sz;

Hacz olim *Mielesko*, Lewon olim *Hricz*, Chwieczko olim Pauli, Supron olim *Hricz*, Kacz olim *Karp*, Michael filius *Sak* 1569 SZB 259 sz.

Zapisy źródłowe – XVII w.

Szlachta:

nazwiska = apelatywom: BIAŁŁOZOR: ...ur. Stanisława *Białłozora*, sędziego ziemskiego wilkomirskiego...1661 ML131 271. BIŁUHA: Pan Paweł *Biłuha* 1662 PM 479. PIETUCH: ...ur. Piotrowi *Pietuchowi*... 1657 ML131 105. SOROKA: P. Benedykt *Soroka*, skarbnik oszmiański 1690 RPN 77. SZCZUKA: Piotr *Szczuka* 1690 UP 107. WORONA: ...ur. Tymoteusza *Worony*, pisarza grodzkiego starodubowskiego... 1659 ML131 190. ZUB: P. Józef *Zub* z majątności Boszmanowa 1650 RPS 163;

Duchowni:

nazwiska = apelatywom: SKOWRODKA: Jm. ks. Jerzy *Skowrodka*, promotor i kaznodzieja kościoła wołpieńskiego...1690 RPN 161. WOŁK: wielebny jm. ks. Bogusław *Wołk*, kanonik smoleński, pleban nieświeski 1690 RPN 95.

-**owicz:** UŁASEWICZ: wielebny jm. ks. Michał *Ułasewicz*, pleban horodyski 1690 RPN 95;

Mieszczanie:

nazwiska = apelatywom: SEROKA: Hryc *Seroka* 1662 PM 453. SZWIEC: Ilko *Szwiec* 1662 PM 455;

z sufiksem -owicz/-ewicz: HUROWIC: Petro *Hurowic* 1640 KB 208. KIERKOWICZ: Panas *Kierkowicz* 1662 PM 526. MIKITOROWICZ: ...sławetnego Hricza *Mikitorowicza* 1672 KWB 23. NAUMOWICZ: Karp *Naumowicz* 1662 PM 452. OLISIEJEWICZ: Osip *Olisiejewicz* 1662 PM 527. SIEMIENOWICZ: Samoilo *Siemienowicz* 1662 PM 526. ZINKOWICZ: sławetny Stephan *Zinkowicz* 1675 KWB 46;

-**uk/-czuk:** OLISZCZUK: Stec *Oliszczuk* 1662 PM 453. WOŁODCZUK: Wasko *Wołodczuk* 1662 PM 452;

-ik/-yk: LENCUK: Marianna Lencuk 1667 MT. NESTORYK: Chwiedko *Nestoryk* 1662 PM 455. HRYNIUCZYK: Onisko *Hryniuczyk* 1662 PM 453. SIDORYK: Wasco *Sidoryk* 1662 PM 454;

Chłopi:

nazwiska = imionom: CZURYK: laboriosus Michael *Czuryło* 1662 PM 451. HARASIM: Chwiedko *Harasim* woznica 1662 PM 472. KUZMA: Jas *Kuzma* 1663 RP 685v;

nazwiska = apelatywom: HOŁODKO: Chwedor *Hołodko* 1662 PM 483. HOŁOWIEN: laboriosus Mathias *Howien* 1662 PM 446. KAŁBASKA: Waszko *Kałbaśka* 1662 PM 433. PROSKURA: Melian *Proskura* 1662 PM 459. PRYSTUPA: Weremko *Prystupa* 1662 PM 465. PRZYSTUPA: Hryc *Przystupa* 1662 PM 492. STRUK: laboriosus Chwiedko *Struk* 1662 PM 451. SZYŁO: Naum *Szyło* 1673 RPB 623v;

z sufiksem -owic(z)-ewicz: HOROSZKOWIC: Hawryło *Horoszkowic* 1662 PM 478. KARPOWICZ: Iwan *Karpowicz* 1662 PM 453. KLIMKOWICZ: Melian *Klimkowicz* 1662 PM 456. POPOWICZ: Chwedor *Popowicz* 1662 PM 465. TRUCHONOWICZ: Miron *Truchonowicz* 1662 PM 461. ZANIEWICZ: Mikita *Zaniewicz* 1662 PM 461. ŻYREWICZ: Melian *Żyrewicz* 1662 PM 458;

-ow: MITRUKOW: Ostap *Mitrukow* 1662 PM 466. STECIKOW: Kuryło *Stecikow* 1662 PM 467;

-uk/-czuk: DEMCZUK: Hawryło *Demczuk* 1662 PM 453. HACIUK: Hryc *Haciuk* 1662 PM 459. HŁADCZUK: Matyey *Hładczuk* 1662 PM 458. KAŁBASZCZUK: Jasko *Kałbaszczuk* 1662 PM 459. KLIMIUK: Chwiedko *Klimiuk* 1662 PM 457. MAKARCZUK: Iwan *Makarczuk* 1662 PM 438 PM. POPADIUK: Iwan *Popadiuk* 1662 PM 474. SAWCZUK: Chwiedko *Sawczuk* 1662 PM 457. STECIUK: Suprun *Steciuk* 1662 PM 453. TARASZCZUK: Chroł *Taraszczuk* 1662 PM 436. TROCIUK: Ułas *Trociuk* 1662 PM 501. ZANIUK: Harasim *Zaniuk* 1662 PM 428;

-ik/-yk: AWRYLIK: Olesiey *Awrylik* 1662 PM 432. BONDARYK: Wasko *Bondaryk* 1662 PM 470. KURYLIK: Iwan *Kurylik* 1662 PM 462. NIKONIK: Timosz *Nikonik* 1662 PM 465. ONDRUSZ-CZYK: Kornięto *Ondruszczyk* 1662 PM 473. PANASIK: Iwan *Panasik* 1662 PM 442. ZUBIK: Tymosz *Zubik* 1662 PM 443.

Antroponimy pochodzenia wschodniosłowiańskiego stanowiły znaczny procent nazwisk w XVIII w.

Zapisy źródłowe – XVIII w.

Mieszczanie:

nazwiska = imionom: OLICHWIER: Wawrzyniec *Olichwier* 1761 IJ 267. ONISZKO: Maciej *Oniszko* 1761 IJ 267. HAURYŁO: Pauluk *Hauryło* 1765 IJ 268. POTAP: Tomasz *Potap* 1789 IJ 7v;

nazwiska = apelatywom: BĄDAR: Paweł *Bądar* 1797 KP 92. DUBINA: Kirył *Dubina* 1800 MM3 16;

z sufiksem -owicz/-ewicz: DANIŁOWICZ: Dmitry *Daniłowicz* 1732 MK 21. DEMIDOWICZ: Martino *Demidowicz* 1798 MB12. HACKIEWICZ: Chwedor *Hackiewicz* 1748 KWB 12. KUDYNOWICZ: Klim *Kudynowicz* 1769 KWB 75. KUŻMICZ: Michał *Kuźmicz* 1775 KP 68. ŁOBANOWICZ: Paulo *Łobanowicz* 1705 MBs 161. OMELANOWICZ: Stanisław *Omelanowicz* 1780 KP 75. SAWINIEWICZ: Wasil *Sawiniewicz* 1784 MC1 4;

-uk/-czuk: BERESTIUK: Benedykt *Berestiuk* 1793 KP 94. KUSZNI-RUK: Stefan *Kuszniruk* 1739 MK 50;

Chłopi:

nazwiska = apelatywom: BIRUK: Timofiey *Biruk* 1732 MC 19. BŁYCHA: Mikołaj *Błycha* 1739 MK 50. CHROMEĆ: Demian *Chromeć* 1800 MM2 11. KLISZCZ: ...Nestorowi *Kliszczowi* 1738 MC2 1. MOROZ: Gabryel *Moroz* 1730 MC 4. SZACHRUN: Fe-

dor *Szachrun* 1788 MC2 112. TOŁSZCZ: Panas *Tołszcz* 1738 MC 70 ch. WOROBIĘJ: Demian *Worobiey* 1784 MC1 4. ŻMIENKA: Gmter *Żmieńka* 1742 110;

-z sufiksem **-owicz/-ewicz**: BEREZOWICZ: ...Wawryna i Paraski *Berezowiczow* 1739 MC 86. PROKOPOWICZ: Mikita *Prokopowicz* 1729 MK 2;

-uk/-czuk: ANDREJCZUK:..Panasa *Andrejczuka* 1732 MK 24. ARTEMIUK: Mikita *Artemjuk* 1735 MC2 31. DENISIUK: Fedor *Denisiuk* 1739 MC2 2. OSTAPCZUK: Daniło *Ostapczuk* 1739 MK 48 pn. ANDRUSIUK: ...Wasila *Andrusiuka* 1740 MK 51. FEDORUK: Taras *Fedoruk* 1740 MC2 5. WEREMCZUK: Prokop *Weremczuk* 1740 MK 57. CHWESIUK: Demian *Chwesiuk* 1741 MC2 8. HAWRYLUK: Gregorio *Hawryluk* 1793 MB1 3. HORBACZUK: Onisek *Horbaczuk* 1796 KP 91. HORSZCZARUK: Iwan *Horszczaruk* 1791 MC1 11. HRYBIUK: Jan *Hrybiuk* 1798 MŻ 1. HRYSZCZUK: ...Filipowi *Hryszczukowi* 1741 MK 60. IWAŃCZUK: Simon *Iwanczuk* 1780 MD 1. KLIMIUK: Teodozy *Klimiuk* 1798 MŻ 3. KOŁODIJCZUK: Grzegorz *Kołodijczuk* 1792 KP 92. OCHREMIUK: Iwan *Ochremiuk* 1798 MB 11. Panas *Parfińczuk* 1741 MK 57, Petro *Serediuk* 1731 MC2 189. TERENCEMIUK: Mikita *Terentjuk* 1783 MC1 2. WAWDIJUK: Jan *Wawdijuk* 1775 KP 68;

-ik/-yk: NAUMCZYK: ...Sydorowi *Naumczykowi* 1757 MC1 42. SUPRUNIK: Pawluk *Suprunik* 1784 MC1 4;

-ko: DEREWOŃKO: Joachimus *Derewońko* 1700 MS 23. WOROŻKO: Terenty *Worożko* 1795 MC1 18;

-enia: HRYCZENIA: Petrus *Hryczenia* 1702 MS 26;

PN: WERESZCZAKA: Basilius *Wereszczaka* 1755 MS 41. TROFIMOWICZ: Andrzej *Trofimowicz* 1798 MM3 29. HOŁUBOW: Ewstafij *Hołubow* 1799 MC1 24.

W XVI w. wśród nazwisk o genezie wschodniosłowiańskiej dominowały nazwy równe apelatywom oraz derywaty z formantem *-(ow)icz//-(ew)icz*. W kolejnym stuleciu zmalała liczba nazwisk równych apelatywom. Większą aktywność nazwisko-twórczą zaczął przejawiać wschodniosłowiańskiej proveniencji sufiks *-uk//-(cz)uk* (szczególnie aktywny w antroponimii ukraińskiej, mniej w białoruskiej) oraz ogólnosłowiański *-ik//-(y)k*. Takie tendencje utrzymały się w XVIII wieku, z tą różnicą, że bardzo wyraźnie wzrosła ekspansywność sufiksu *-uk//-(cz)uk* w środowiskach wiejskich (por. Dacewicz 1990, 301; Bogdanowicz 2000, 33-35).

W podstawach nazwisk spotykamy liczne imiona chrześcijańskie obrządku Kościoła Wschodniego (prawosławnego i grekokatolickiego) reprezentowane głównie przez ogromne bogactwo form hipokorystycznych, np. Arcimowicz (< cerk. Artemon, Artemij), Awdzieszewicz (< wschł. Awdziej, cerk. Awdzij), Chomicz (< wschł. Choma, cerk. Foma), Cierechowicz (< brus. Cierech, cerk. Terentij), Deniszewicz (< wschł. Denis, cerk. Dionisij), Doroszewicz (< wschł. Dorosz, cerk. Dorofiej), Harasimowicz (< brus. Harasim, cerk. Gierasim), Hauryłowicz (< brus. Hauryło, cerk. Gawriił), Fedorowicz (< cerk. Fieodor), Griniewicz (< wschł. Griń, cerk. Grigorij), Hlebowicz (< brus. Hleb, cerk. Gleb), Hwiczekowicz (< Chwiczko : brus. Chwiedor, cerk. Fieodor), Hryhorewicz (< brus. Hrihorij, cerk. Grigorij), Ilkowicz (< cerk. Ilija), Iwaszkowicz (< wschł. Iwaszko : Iwan, cerk. Joann), Iwankowicz (< wschł. Iwan, cerk. Joann), Jewchimowicz (< cerk. Jewfimij), Kozmicz (< wschł. Kuźma, cerk. Kosma), Konunkowicz (< cerk. Konon), Lewonowicz (< wschł. Lewon, cerk. Leontij), Mielechowicz (< cerk. Mioletij), Mitroszewicz (< cerk. Dimitrij), Ławryncewicz (< cerk. Ławrentij), Mikicicz

(< wschśł. Mikita, cerk. Nikita), Mikulicz (< cerk. Nikołaj), Nau-
mowicz (< cerk. Naum), Niesterowicz (< cerk. Niestor), Oliszkowicz
(< wschśł. Oliszko, cerk. Jelisiej), Omeljanowicz (< ukr. Omelian,
cerk. Jemielian), Onackowicz (< wschśł. Onacko, cerk. Ananija),
Opanasowicz (< cerk. Afanasij), Ostaszewicz. (< wschśł. Ostasz,
cerk. Jewstafij), Owdziejewicz (< cerk. Awdij), Pacewicz (< wschśł.
Pac, cerk. Ipatij), Rycelowicz (< wschśł. Ryc/Hryc, Hryhorij, cerk.
Grigorij), Sawczyc (< cerk. Sawwa), Sacewicz (< cerk. Isakij), Stec-
kowicz (< wschśł. Stecko, cerk. Stiefan), Siemionowicz (< cerk.
Simieon), Waniuticz (< wschśł. Iwan, cerk. Joann), Waskowicz
(< cerk. Wasilij), Wołosewicz (< wschśł. Wołos, cerk. Własij),
Zaniewicz (< wschśł. Zań, cerk. Zacharija);

Hlebczenia (por. Hlebowicz), Oliszczenia (por. Oliszkowicz),
Ondrelenia (< Andrej), Pacenia (por. Pacewicz), Chwiedorow
(< wschśł. Chwiedor < cerk. Fieodor), Wołoskow (por. Wołosewicz),
Iwańczuk (< wschśł. Iwan, cerk. Joann), Taraszyk (< ukr. Taras,
cerk. Tarasij), Ohapczyk (< wschśł. Hapon/Gapon, cerk. Agafon),
Olichwierczyk (< wschśł. Olichwier < Olfierij, cerk. Jelewfierij),
Sidorczyk (< wschśł. Sidor, cerk. Isidor), Niczyporko (< cerk.
Nikifor).

Wiele nazwisk odapelatywnych posiadało wschodniosłowiań-
ską (apelatywy jednakowo brzmiące w trzech językach wschod-
niosłowiańskich), białoruską lub ukraińską proveniencję, np.
Berestiuk (ukr. berest ‘brzost’), Berezowicz (ukr. bereza ‘brzoza’),
Bondar (wschśł. bondar ‘cieśla’), Błycha (brus. błycha ‘pchła’),
Chwost (wschśł. chwost ‘ogon’), Czobotar (‘szewc’), Diateł (‘dzie-
cioł’), Dubina (< wschśł. dub ‘dąb’), Haraczka (brus. haraczka
‘gorączka’), Hołowacz (brus. hołowacz ‘głowacz’), Horaczy (brus.
horaczy ‘gorący’), Horszczar (brus. horszczar ‘garncarz’), Huszcza
(brus. huszcza ‘gąszcz’), Hustoborody (hustaja boroda ‘gęsta bro-

da'; Gęstobrody), Kałbaska (brus. kałbaska 'kiełbasa'), Koczerha (brus. koczerha 'pogrzebacz'), Koreń (wschśł. koreń 'korzeń'), Kolesnik (wschśł. kolesnik 'stelmach'), Kołbnik (wschśł. kołb-
nik 'ten, co wyrabia dzbany'), Kudro (wschśł. kudri 'kędziory'), Kuryca (wschśł. kuryca 'kura'), Lebieź (wschśł. lebieď 'łabąďź'), Moroz (wschśł. moroz 'mróz'), Prystupa (wschśł. prystupa 'oso-
ba w tzw. przystępach'), Szczuka (wschśł. szczuka 'szczupak'), Skripko (skripka 'skrzypce'), Sobaka (wschśł. sobaka 'pies'), Sołowiej (wschśł. sołowiej 'słowik'), Soroka (wschśł. soroka 'sro-
ka'), Struk (wschśł. struk 'strąk'), Szyło (wschśł. szyło 'szydło'), Uź i Wuź (wschśł. uź, brus., ukr. wuź 'wąź'), Wołk (wschśł. wołk
'wilk'), Worobiej (wschśł. worobiej 'wróbel'), Zajac (wschśł. zajac
'zająć'), Zub (wschśł. zub 'ząb');

Borodziec (< wschśł. boroda 'broda'), Gribowicz (< wschśł. grib
'grzyb'), Hołodowicz (< wschśł. hołod 'głód'), Horszczarewicz
(por. Horszczar), Koladzicz (brus. kolada 'kolęda'), Kolesnikowicz
(< por. Kolesnik), Koreniewicz (por. Koreń), Orechowicz (< orzech
'orzech'), Sołowiewicz (por. Sołowiej), Strukowicz (por. Struk).

Wiele antroponimów funkcjonujących na przestrzeni XVI-
-XVIII w. odzwierciedla cechy fonetyczne właściwe językom
wschodniosłowiańskim (zob. m.in. Citko 1996, 115-122; Citko
2001; Bogdanowicz 1999, 25-32; Czyżewski, Gala 1993, 113-136;
Sajewicz 1997, 91-107). Wymienić tu należy m.in.:

- 1) wschodniosłowiański pełnogłos na miejscu psł. połączeń
*tort, *tolt, *tert, *telt, np. *Borodziec, Moroz, Sołowiej,
Soroka, Worobiej, Siereda*;
- 2) wschodniosłowiańska realizacja psł. nosówek ***ą, *ę**, np.
Bezruczka, Huszcza, Struk, Zajac, Zub;
- 3) obecność tylnojęzykowej lub krtaniowej głoski **h**, np.
Horaczy, Hołowacz, Horszczar, Koczerha, Hlebczenia;

- 4) wschodniosłowiańskie uproszczenie psł. grup **dl**, **tl** do **l**, np. *Szyło*;
- 5) przejście **f** w **chw**, **p**, np. *Chwiedziuk*, *Panasik*, *Opanasowicz*;
- 6) obecność białoruskiego **u** niezgłoskotwórczego, np. *Hauryłowicz*, *Ułasewicz*;
- 7) akanie właściwe językowi białoruskiemu, np. *Haraczka*, *Kałbaska*;
- 8) białoruskie ciekanie i dziekanie, np. *Cierechowicz*, *Cimochowicz*, *Dziemianowicz*, *Dziemidko*;
- 9) ukraińska dyspalatalizacja, np. *Berestiuk*, *Berezowicz*, *Derewońko*, *Fedorowicz*, *Petruk*, *Semeniuk*;
- 10) ukraiński ikawizm, np. *Biłuha*, *Kołodijczuk*, *Kuszniruk*;
- 11) półmiękką wymowa **d'**, **t'**, np. *Berestiuk*, *Dawydiuk*, *Wawdijuk*.

W wielu przypadkach wschodniosłowiańskie antroponimy podczas zapisu poddawane były zabiegom adaptacyjnym poprzez zastępowanie cech fonetycznych białoruskich lub ukraińskich polskimi. Najczęściej dotyczyły one:

- 1) utraty dźwięcznego **h** nagłosowego, np. *Awrylik*, *Arkawy*;
- 2) zamiany wschodniosłowiańskiego **r** polskim **rz**, np. *Przystupa*.

Elementy wschodniosłowiańskie w zakresie słowotwórstwa w sposób najbardziej wyrazisty odzwierciedlają nazwiska zawierające typowe dla antroponimii białoruskiej i ukraińskiej sufiksy *-ko*, *-uk*, *-enia*, sufiks *-(ow)ic*/*-(ew)ic* występuje głównie w białoruskiej wersji *-(ow)icz*/*-(ew)icz* (zob. Kurzowa 1970; Lindert 1972; Czyżewski, Gala 1993; Citko 2001; Dacewicz 2006a; Kaleta 2007).

NAZWISKA LITEWSKIE

Dawne Podlasie, szczególnie jego północna część, stanowiło strefę kontaktową słowiańsko-bałtycką. W konsekwencji antropimii tego obszaru przejęła znaczną ilość nazw bałtyckich, w głównej mierze litewskich. W literaturze przedmiotu dużo uwagi poświęcono antropimom pochodzenia bałtyckiego zarejestrowanym w źródłach szesnastowiecznych (m.in. Falk 1963; Citko 1990, 2001; Kondratiuk 1990, 1994; Tichoniuk 1990). Nazwiska litewskie z XVII i XVIII w. na obszarze Podlasia nie były przedmiotem szerszej analizy i szczegółowych dociekań.

W materiale źródłowym przytoczono także zeslawizowane nazwiska litewskie z obszaru WKL.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Szlachta:

nazwiska = imionom: DOWGIRD: Andrzej Juriewicz *Dowgird* 1576 UWKL 349, szl. Maciej *Jaszczułt*, szl. Jan s. *Jaszczułt* 1569 SPD 278. NARBUT: ...Станислав *Нарбутъ*, староста Ошъменский 1590 AMGS 406;

nazwiska = apelatywom: KIERMUS: Matys *Kiermus* 1571 IT 7;
z sufiksem –ojć (-oyć), -owicz: GIEDROYĆ: Jurij Marcinowicz *Giedroyć*, sędzia grodzki Wiłkomirski 1594 UWKL 472. ŚWITR-GAJŁOWICZ: Bartosz *Switrygayłowicz*, Jan *Switrigayłowicz* 1528 PZ 184, 190.

Mieszczanie:

-ewicz/owicz(z): BUCIUŁOWIC: Marko *Buciulowic* 1571 IG 168. DOJNIEWICZ: Gryko *Doiniewicz* 1573 IT 42. GERWELOWICZ: Szymon *Gerwelowicz* 1573 IT 59. JOĆKIEWICZ: Backiel *Joćkie-*

wicc 1571 IT 17. JODKOWIC: Jan *Jodkowic* 1571 IT 17. KIECIEWICZ: Paweł *Kieciewicz* 1573 IT 43;
 -eć: ŚLEKIEĆ: Matys *Ślekieć* 1571 IT 12;
 -el(is): GERWELIS: Andruk *Gerwelis* 1573 IT 59v. GUDEL: Piotr *Gudel* 1578 IG 318;
 -is(z): BIERCISZ: Rymko *Biercisz* 1573 IT 41v. PILWINIS: Marcis *Pilwinis* 1565 IK 233;
 -ko: GELASZKO: Woitko *Gelaszko* 1573 IT 41v;
 -o: BRUZGULO: Wojciech *Bruzgulo* 1571 IG 155. DOŁGIAŁO: Kasper *Dołgiało* 1571 IG 159. GUDZIO: *Gudzio* 1565 IK 233. JODO/JODZIO: Staś *Jodo*, Michał *Jodzio* 1573 IT 46, 58. KIŚKIELO: Lenart *Kiśkielo* z Krzeczów 1571 IG 159. KUPEŁO: Bartoss *Kuprelo* 1571 IT 11. SKRABLENIO: Jakub *Skrablenio* 1573 IT 58. TREJGO: Maciei *Treigo* 1573 IT 51;
 -ów: JAGIEŁÓW: Jan *Jagielów* 1578 IG 141;
 -uć: MIESZKUĆ: Ławryn *Mieszkuć* 1573 IT 48.

Chłopi:

nazwiska = apelatywom: DOJLID: Małafiey *Doylid*, Paweł *Doilid* 1578 IG 323, 324;
 -el(a)/-ele: BASZKIEL: Klim *Baszkiel* 1578 ISG 319. BOZEL: Piotr *Bozel* 1578 ISG 308. BURGIELA: Chacz *Burgiela* 1558 IB 44. ŻWIERBIELE: Jakub *Żwierbiele* 1571 IG 168;
 -elis: BUINELIS: Ondrus *Buinelis* 1571 IG 183,
 -ew/-ow: BOKSZELOW: Piotr *Bokszelow* 1578 ISG 312. DAWNOROW: Wielicko *Dawnorow* 1558 RG 7. GIEDROW: Woyciuk *Giedrow* 1578 IG 74. JANCZELIEW: Jurgisz *Janczeliew* 1558 RG 366. KIMSZEŁEW: Paweł *Kimszełew* 1578 ISG 58. RADZIWIŁÓW: Marczin *Radziwiłow* 1558 RG 7;
 -ewic(z)/-owic(z)/-ojc(z)/-ycz: BUKIELEWIC: Miśko *Bukielewic* 1571 IG 171. GIEDROYĆ: Maciuł *Giedroycz* 1578 IG 74. GIN-

CZEWICZ: Bartłomiej *Ginczewic* 1571 IG 173. GOJDZIELEWICZ: Marczin *Gojdzielewicz* 1558 RG 6. JAKUTYCZ: Szymon *Jakutycz* 1578 ISG 85. JURGELEWICZ: Pawłuk *Jurgelewicz* 1571 IG 169, 177. KRUMIELIC(Z): Paweł *Krumielic*, Marczin *Krumielicz* 1558 RG 6. PUJKOWICZ: Iwan a Marczin *Pujkowiczy* 1558 RG 28. RYMSZEWICZ: Jocz *Rymszewicz* 1558 IS 56. SUŁGIAŁOWIC: Matys *Sułgiałowic* 1571 IG 172. ZIEMOJTOWICZ: Simko *Ziemoitowicz* 1558 IN 70;

-in: GORSZWIN: Narko *Gorszwin* 1558 RG 5;

-is: DOINIS: Jan *Doinis* 1571 IG 169. SKRABLINIS: Andrzej *Skrablinis* 1551 RPM 259v;

-o: JURGEO: Maciei *Jurgelo* 1571 IG 169. ŻAGO: Matys *Żago* 1571 IG 160. ŻEGUNIO: Staś *Żegunio* 1571 IG 177.

PN:

nazwiska = imionom: GOLIMONT: Michno *Golimont* 1600 AK 153;

-a: GIERWA: *Gierwa* 1565 IK 234. KNIABA: Kuczkiel *Kniaba* 1558 IS 56;

-ew/-ow: DOUKSIEW: Woyciech *Douksiew* 1578 ISG 140. NARELOW: Maciey *Narelow* 1578 ISG 320. TRYCIEJKOW: Baltruch *Trycieikow* 1578 ISG 70;

-ycz/-owicz: MIKUTKOWICZ: Janko *Mikutkowicz* 1560 RBS 484. PANIUTYCZ: Janko *Paniutycz* 1558 RG 12. SZNYPOWICZ: Biel *Sznychowicz* 1558 IS 56. ZIBORTOWICZ: Stepan *Zibortowicz* 1560 RBS 480.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

Szlachta:

nazwiska = imionom: DOWGIRD: Tomasz Jan *Dowgird* 1685 UWKL 258. EJSMONT: P. Michał *Eysmont*...1690 RPN 195.

GINTOWT: P. Mikołaj *Gintowt* z majątności wieczystej Dudzicz...1690 RPN 74. GOLIMONT: Andrzej *Golimont* 1685 KWB 15. JASKOŁD: P. Wojciech *Jaskoład*...1690 RPN 195. JASZCZOŁT: Pauli *Jaszczółt* 1641 KD 122. JATOWT: P. Jerzy *Jatowt* na miejscu Andrzeja *Jatowta* z *Jatowt* dym 1690 RPŻ 30. NORWID: JMP Jan *Norwid* z *Norwidziów* 1690 RPŻ 165. RADZIWIŁŁ: Bogusław *Radziwiłł* Koniuszy W. Księstwa Lit. 1653 UP 65. RAMUŁT: Adam *Ramułt* cześnik drohiczyński 1774 UP 71;

nazwiska = apelatywom (odapelatywne): GIGUNT: Adam *Gigunt* 1673 RPB 548v. KIEŁPSZ: Rafał Piotrowicz *Talat Kiełpsz* 1682 UWKL 512. MIZGIER: P. Krzysztof *Mizgier* z *Mizgierów* 1690 RPN 151. NARBUT: Mikołaj *Narbutt*, podstarości lidzki 1636 UWKL 363. PUTRAMENT: P. Jerzy *Putrament* z *Janowdowa* dym 1690 RPŻ 88. RYMSZA: Jmp. Teofil *Rymsza*, stolnik czernihowski 1690 RPN 87. SKIRMUNT: ...ur. Mikołaja *Skirmunta* 1658 ML131 185. SERONOS: szl. Maciej *Seronos*, szl. Stanisław *Seronos* 1676 RPD 388. ŻWIRBUT: P. Woyciech *Żwirbut* 1683 WT 309v;

-a: DOUKSZA: P. Aleksander *Douksza*...1690 RPN 184. KOREJWA: P. Alexander *Koreywa* 1683 WT 313v. WIRPSZA: P. Jakub *Wirpsza* 1683 WT 310;

-ak: BORKUŁAK: nobilis Albertus *Borkułak* 1662 PM 444;

-in: KURMIN: P. Samuel *Kurmin* 1683 WT 310;

-o: DOWGIAŁO: P. Samuel Jan *Dowgiąło* 1683 WT 316;

-ojć/-owicz: GIEDROYĆ: Kazimierz *Giedroyć*, miecznik wileński 1666 UWKL 126. JAGIEŁOWICZ: P. Samuel *Jagięłowicz* 1683 WT 310 v.

Duchowni:

RADZIWIŁ: Xiądz Je'Mć *Radziwił* z miasta Orla 1640 KB 31;

Mieszczanie:

- el: KRUMEL: Jasko *Krumel* 1662 PM 452;
- o: KIEWŁO: Nicolai *Kiewło* 1648 AD 366;
- owicz: KIEWŁOWICZ: ...Panem Teodorem *Kiewłowiczem* mieszczaninem mielnickim 1672 KWB 38;

Chłopi:

- nazwiska = apelatywom:** DOYLID: Stanisław Doylid z żoną 1643 IMI 328;
- a: REKETA: Lewon *Reketa* 1662 PM 427;
  - el: CZECZEL: Fiedor *Czczel* 1662 PM 424;
  - ik: PASZKIELIK: Paszko *Paszkielik* 1662 PM 424;
  - is: HELKIS: Demid *Helkis* 1662 PM 534;
  - ko: SZERESZKO: Wawrin *Szereszko* 1662 PM 484;
  - o: KIEWŁO: Theodor *Kiewło* 1662 PM 526;
  - uk: SZELPUK: Iwan *Szelpuk* 1662 PM 427;
  - us: MASKALUS: Waszel *Maskalus* 1662 PM 428;

PN:

- nazwiska =apelatywom:** SKIŁONDŹ: Siemion *Skilondzia* 1639 OP 109;
- el: BUTREL: Joseph *Butrel* 1663 RP 684v. PADAGIEL: Jaśko *Padagiel* 1639 OP 119;
  - ik: DZIDZIULIK: Janek *Dzidziulik* 1639 OP 120;
  - is: MAGONIS: Marina *Magonis* 1667 MT;
  - uk: BROZELUK: Maciey *Brozeluk* 1639 OP 118. SKORDZIUK: Maxim *Skordziuk* 1639 OP 133.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVIII w.

Szlachta:

nazwiska =imionom: JASZCZÓŁT: Simone *Jasczółt* 1799 MK1 43. RADZIWIŁŁ: Michał Kazimierz *Radziwiłł* Rybeńko, kasztelan, hetman polny WKL 1744 UWKL 194. RAMUŁT: Adam *Ramułt* cześnik drohiczyński 1774 UP 71;

-oyć/-owicz: DOWNAROWICZ: Generał *Downarowicz* 1789 IPJ 8v. GIEDROYĆ: Benedykt Stanisław *Giedroyć*, podstoli wileński 1748 UWKL 185. GUDASZEWICZ: honestis Joannes *Gudaszewicz* 1736 MK1 71;

-o: KOREJWO: Jan *Koreywo*, skarbnik lidzki 1715 UWKL 380;

Duchowni:

GIEDROYĆ: R.D. Stephani *Giedroyc* ecclesiae cathedralis Vilnensis praepositi dandi...1763 PC 139;

Mieszczanie:

-el: BACKIEL: Antonius *Backiel* 1762 MK3 15v, Honestus Adalberto *Backiel* 1743 MK1 144. KIEJWIEL: honestis Dawido *Kiejwiel* 1738 MK1 85v. KIEZIEL: Maciej *Kieziel* 1761 IJ 266. PIECKIEL: Szymko *Pieckiel* 1761 IJ 266. PIKTEL: Piotr *Piktel* 1761 IJ 267;

-yk: GIERYK: Honestis Joannes *Gieryk* 1742 MK1 118;

-uć: GRYGUĆ: Mathias *Gryguć* 1731 MK1 36, honestis Stephano *Gryguc* 1735 MK1 37, 59. JAKUĆ: Brigitta *Jakuć* 1734 MK1 39. PASZKUĆ: Marcin *Paszkuć* 1761 IJ 265.

Chłopi:

nazwiska =apelatywom: SZKIŁADŹ: Józef *Szkiładź* 1789 IPJ 12v;

-el: SZEPIEL: laboriosus Jacobo *Szepiel* 1732 MK1 42. ŻYNIEL: Adam *Żyniel* 1789 IPJ 12v;

- ojc: GIEDROYĆ: Jerzy *Giedrojć* 1789 IPJ 31v,
- uć: TRYPUĆ: laboriosus Casimirus *Trypuc* 1746 MK1 168v;
- ul: PIECIUL: Wojciech *Pieciul* 1789 IPJ 32.

W podstawach nazwisk litewskich występują apelatwy, np. *Dojlid* (lit. n. os. Dailidė < dailidė ‘cieśla’), *Geros* (lit. Gėras < gėras ‘dobry’), *Gierwa*, *Gerwelis* (lit. Gervė, Gervėlis < gervė ‘żuraw’), *Korejwa* (< lit. kareivis ‘żołnierz’), *Kurmin* (< lit. kurmis ‘kret’), *Pilwinis* (lit. Pilvinis < pilvas ‘brzuch’), *Wirpsza* (< lit. virpšas ‘żerdź, drąg, tyka’), inne nazwy własne, głównie imiona i etnonimy, np. *Bozel* (i. lit. Bazėlis : i. lit. Bazilius, Bazylis), *Dowgiąło* (< i. lit. Daūgilas), *Montygało* (< i. lit. Mintgailas), *Narmunt* (i. lit. Narimantas), *Onelis* (< i. lit. Anėlius), *Gudzio*, *Gudel*, *Gudaszewicz* (< lit. etn. Gūdas ‘Białorusin’).

Litewskie nazwiska funkcjonując w przeważającym otoczeniu słowiańskim podlegały nieuchronnej sławizacji, przede wszystkim polonizacji. Transpozycja litewskich nazw osobowych do słowiańskiego systemu przebiegała na płaszczyźnie fonetyczno-graficznej i morfologicznej (zob. Citko 2001, 106-112).

Przystosowanie się do grafiki i fonetyki języków słowiańskich, zwłaszcza języka polskiego, antroponimów litewskich przypuszczalnie przebiegało w sposób zupełnie naturalny. Głoski litewskie przejmowano bez zmian drogą substytucji fonemów słowiańskich (polskich lub ruskich) identycznych lub zbliżonych artykulacyjnie z litewskimi lub też wprowadzano substytuty słowiańskie w miejsce niektórych głosek litewskich. Transpozycje graficzne i fonetyczne ilustrują m.in. następujące zjawiska: zastępowanie grafemów charakterystycznych dla języka litewskiego, np. č > ć, (*Tričas*, *Tryčius* : *Tryciejkow*), š : s, sz (*Kiškėlis* : *Kiskiello*, *Baškėlis* : *Baszkiel*), ž : z, ź (*Žybartas* : *Zibortowicz*), t̃, d̃ : ć, dź (*Bertys* : *Bierć*, *Biercisz*, *Didelis* : *Dzidziello*); v : w (*Gervėlis* : *Gerwelis*, *Pilvinis* :

Pilwinis), r' : r (*Rimša* : *Rymszewicz*). Substytucje fonologiczne objęły litewskie samogłoski długie i krótkie (e, i, y), które zostały zastąpione odpowiednimi polskimi. Sławizacji uległy litewskie dyftongi: ai : oj (*Dailidė* : *Dojlid*, *Dainys* : *Dojnis*, *Giedráitis* : *Giedrojcz*), ai : e (*Burgàila* : *Burgiela*), au : aw, ow, ew (*Daūmoras* : *Dawnorow*, *Downarow*, *Kiaulys* : *Kiejwiel*), ei : ej (*Treigys* : *Trejgo*), uo : o (*Juodis* : *Jodo*, *Jodzio*), ui : uj (*Puikūs* : *Pujkowicz*).

Znaki diakrytyczne, niewystępujące w polskiej grafii, z reguły są pomijane i zastępowane odpowiednimi grafemami polskimi (por. Citko 2001, 110-112).

Adaptacje morfologiczne, które objęły znaczną liczbę nazwisk litewskich, polegały na podporządkowaniu ich określonym paradygmatom fleksyjnym oraz derywacji przy użyciu słowiańskich sufiksów antroponimicznych. Część nazwisk przystosowała się drogą derywacji wstecznej, polegającej na ucięciu charakterystycznych litewskich końcówek *-is*, *-ys*, *-as*, np. *Baszkiel* (lit. *Baškėlis*), *Gudel* (lit. *Gūdelis*), *Mieszkuć* (lit. *Meškutis*), *Narbut* (lit. *Nárbutas*) (por. Kondratiuk 1994, 159-166). Redukcji litewskich końcówek czasami towarzyszyła zmiana paradygmatu, np. *Gurbił-o* (lit. *Gurbėlis*), *Kiewł-o*, *Kiewł-a* (lit. *Kiaūlys*, *Kiaūlis*), *Kiskiel-o* (lit. *Kiškėlis*), *Kuprel-o*, *Kuprel-a* (lit. *Kuprėlis*), *Skrableni-o* (lit. *Skroblinis*), *Kniab-a* (lit. *Kniūbas*).

Najliczniej reprezentowane są nazwiska zawierające litewskie podstawy derywacyjne (odapelatywne) i słowiańskie formanty, przeważnie typu patronimicznego, czasem deminutywnego. Największą produktywnością wykazał się formant *-owicz//ewicz*, np. *Budrowicz* (lit. *Budrà*, *Budrys* < *budrūs* 'czujny, przezorny'), *Dojniewicz* (lit. *Dañnius*, *Dainys* < *dañnius* 'piewca'), *Jodkiewicz*, *Jockiewicz* (lit. *Jodka*, *Juodkà* < *juodas* 'czarny, brudny'), *Kieciewicz* (lit. *Kietis* < *kietas* 'twardy, bezwzględny'), *Szypowicz* (lit.

Šnipas < šnipas ‘ryj’), *Switrigajłowicz* (lit. Švitrigaiła < švytruoti ‘błyszczec, lśnić’, galėti ‘móc’), *Ziemojtowicz* (lit. Žemaitis < etn. žemaitis ‘Żmudzin’). Część z nich stanowi złożone struktury, w których słowiańskie sufiksy dodawane są do formacji derywowanych sufiksalnie już na gruncie języka litewskiego, np. *Gerwel-ewicz* (lit. Gėrvė, Gervėle < gėrvė ‘żuraw’), *Gojdzi-el-ewicz* (lit. Gaidėlis, Gaidys < gaidys ‘kogut; zawiadaka’), *Krumi-el-icz* (lit. Krūmas < krūmas ‘krzak, krzew’).

Ponadto należy wymienić kilka innych sufiksów: *-ow// -ów// -ew*, np. *Douksiew* (lit. Daukša < daug ‘dużo’), *Giedrow* (lit. Giedra < giedra ‘słoneczna pogoda’, giedras ‘jasny, pogodny’), *Jagielów* (lit. Jogáila, Jogéla < jóti ‘jeździć wierzchem’, gailėti ‘żałować’, gaiilas ‘silny, krzepki’), *Narelow* (lit. Narėlis, Norelis < ap. narėlis ‘kręg’), *Radziwiłow* (lit. Radvilà, Radvilas, Rādivilas, Radvilas); *-in*, np. *Gorszwin* (lit. Garšvà < garšva ‘goleń u konia’; podagrycznik pospolity); *-ek, -ik, -ko*, np. *Szykszmek* (lit. Šiksna, Šiksnyš < šikšna ‘wygarbowana skóra’, šikšnius ‘garbarz’), *Kortylił* (lit. Kartys < kartus ‘gorzki’), *Gelaszko* (lit. Gelāzis, Geležis, Gelāzius, Geležius < gelezis ‘żelazo’).

Część nazwisk zawiera litewskie formanty deminutywne przy słowiańskich podstawach: *-el* (z lit. *-elis, -ele*), np. *Backiel, Janczelew, Stanielew, -ul* (z lit. *-ulis*), np. *Matul, Wojtul, -ut* (z lit. *-utis*), np. *Jakutycz, Mikutkowicz, Paniutycz*; złożone formanty litewsko-słowiańskie: *-ul-icz, -ul-ewicz*, np. *Boczulewicz, Mikulicz, Maculewicz, Wojtulewicz* (por. Trypućko 1982; Kondratiuk 1994).

Wzajemne wpływy bałto-słowiańskie przyczyniły się do powstania formacji hybrydalnych o różnym sposobie i zakresie slawizacji. Strukturę hybrydalną posiada większość używanych na Podlasiu nazwisk litewskich (wyjątkowo notowana jest litewska postać, np. *Buinelis, Skrablinis*).

Wśród nosicieli nazwisk litewskich można wyróżnić przedstawicieli wszystkich warstw społecznych, w tym najmniej poświadczonych odnosi się do szlachty, zwłaszcza w XVI w.

NAZWISKA TATARSKIE

Proces kształtowania się nazwisk tatarskich stanowił integralną część zjawiska, które miało miejsce w Wielkim Księstwie Litewskim, poczynając od początków osadnictwa i organizacji tego państwa. Procesy nazwiskotwórcze przebiegały w warunkach wzajemnego przenikania różnych elementów etnicznych i językowych, ale wiodącą rolę w kształtowaniu się nazwisk Tatarów odegrały języki słowiańskie i słowiańska kultura nazewnicza. Przybysze ze Złotej Ordy przyjmowali nazwiska charakterystyczne dla szlachty polsko-litewsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza (Kryczyński 1938, 138-139; Jankowski 1997, 65; Dacewicz 2012).

Proces adaptacji ludności tatarskiej osiadłej na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej nie pozostał bez wpływu na proces kształtowania się tatarskich nazwisk. Sposoby identyfikacji Tatarów w zasadzie nie różniły się od wzorców używanych przez rdzenną ludność słowiańską, zarówno na obszarze WKŁ jak i Podlasia, które stało się drugą ojczyzną osiedlonej tu ludności muzułmańskiej. Potrzeba używania nazwiska w charakterze nazwy dziedzicznej w znacznym stopniu była uzależniona od miejsca zajmowanego w hierarchii społecznej, posiadanych tytułów i stopni wojskowych.

Zapisy źródłowe odnoszą się przede wszystkim do tatarskiej szlachty. Wprawdzie przynależność do stanu szlacheckiego tatarskiej elity, czyli Tatarów gospodarskich, zdaniem niektórych ba-

daczy, może budzić wątpliwości, ponieważ nie posiadali oni podstawowego atrybutu tego stanu, czyli praw politycznych, niemniej jednak zajmowali uprzywilejowaną pozycję (Sobczak 1984, 87). Przejawiało się to m.in. w nazewnictwie, bowiem do identyfikacji Tatarów używano głównie nazwisk na *-owicz/-ewicz*, a z biegiem czasu również struktur na *-ski*. Nazwy równe imionom i apelatywom występowały sporadycznie. Niektóre imiona Tatarów były identyczne z apelatywami, np. *Baran* (też *Boran*, *Buran*), *Otaman* (< *Ataman*, *Atman*), *Mucha* (< *Mucharem*), *Bielak* (< *Belek*, *Büläk*), *Tabor* (< *Tabar*).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVI w.

nazwiska = imionom: BARAN: Horda *Baran* 1569 SZB 264. MORTAZA: Sulma syn Szczęsnego *Morthazy* Tatarzina z dóbr oycy swego...1580 PB 121. OTAMAN: ...Михна *Отамана* 1555 AGZS 13. SJEIĆ: Michał *Sjeić* 1570 AT 94. WOJNASZ: Bazar *Woinasz* 1570 AT 94;

nazwiska = apelatywom: BYK: Iwasko *Byk* 1520 RT 70. CZORTEK: Musijt *Czortek* 1540 AGZS 149. WORON: Dawid *Woron* 1676 Wiś 365;

z sufiksem *-icz/-owicz/-ewicz*: ACHMATOWICZ: Мортуза *Ахматовичъ* 1528 PW 116. AJDAREWICZ: князь Ахмет *Айдаевичъ* 1592 AGZS 185. ALEJEWICZ: Абдырахман *Алеевичъ* 1592 AGZS 185. AMANOWICZ: Курмаш *Амановичъ* 1528 PW 118. ASANOWICZ: Щасный *Асановичъ* 1528 LM 119. ASEJTOWICZ: Opas *Asejtowicz* 1569 SZB 269. ASMANOWICZ: Oliko *Asmanowicz* 1520 RT 70v. ASANOWICZ: Abraham *Assanowicz* 1585 AT 95. WAJRASZEWICZ: Легушь *Байрашевичъ* 1528 PW 114 sz, ...Якуба *Байрашевича* 1555 AGZS 136. WAŁDYSZEWICZ: ...князю Ахъметю *Бальдышевичу* 1591 ALT 91. BAN-

KOWICZ: Магметъ *Банковичъ* 1528 LM 120. BARANKOWICZ: Janko *Barankowicz* 1569 SZB 269. BARANOWICZ: Janko *Baranowicz* 1569 SZB 269. BAZAREWICZ: Абдышъ *Базаревичъ* 1528 PW 116. BAZAROWICZ: Тарасъ *Базаровичъ* 1528 PWL 110. BOGDANOWICZ: Хаско *Богдановичъ* 1528 PW 118. BOHUSZE-WICZ: Панъ Война *Богушевичъ* татаръ 1528 PW 101. BORDZI-ŁOICZ: Bazar *Bordziłoicz* 1569 SZB 264. BORZDIKOW: śl. Bazar *Borzdikow* 1580 PB 121. BIELEGOWICZ: *Byelegowicz* super equum 1520 72v. CZOHAJDAJEWICZ: Миско *Чогайдаевичъ* 1528 PWL 115. DAWYDOWICZ: Seliman *Dawydowicz* 1528 LM 119. IWANOWICZ: Казимъ *Ивановичъ* 1528 PW 116. JAKI-MOWICZ: Lewko *Jakimowicz* 1569 SZB 264. KADYSZEWICZ: Mikoman *Kadyszewicz* 1528 LM 120. KALISZEWICZ: Bohdan *Kaliszewicz* 1567 LM 1171. KASIMOWICZ: Kulziman *Kasimowicz* 1558 AT 94. KURMASZEWICZ: Адъшъ *Курмашевичъ* 1528 PW 117. MISKOWICZ: князь Мулкуманъ *Мисковичъ* 1555 AGZS 3. OPASOWICZ: książę Achmet *Opasowicz* 1592 AT 101. OSAJ-TOWICZ: Abbas *Osajtowicz* 1547, 1556 AT 88. ROMANADO-WICZ: Mylcoman *Romanadowicz* 1520 RT 71. SIENKOWICZ: хоружый князь Банко *Сенковичъ* зъ братом Адком 1528 LM 119. URUSOWICZ: Izmał *Urusowicz* 1585 AT 95. ZALES-KOICZ: Wierzbiczki *Zaleskoicz* 1569 SZB 264.

Zapisy źródłowe dowodzą, że na przestrzeni XVI w. podstawowym sposobem identyfikacji Tatarów były formacje patronimiczne na *-owicz/-ewicz*. W tym okresie proces kształtowania się nazwisk tatarskich pozostawał w strefie wpływów wschodniosłowiańskich.

W XVII w. wyraźnie wzrosła ilość odmiejscowych i odimienionych nazwisk z sufiksem *-ski*. Oznaczało to, że zjawisko polonizacji na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej zaczęło obejmować także sferę nazewnictwa tatarskiego (Dacewicz 2012).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

nazwiska = imionom: BUŁAT: k. Adam Bułat 1690 RPT 80. KALINA: K. Samuel *Kalina* mołła, K. Mustafa *Kalina* 1683 WT 321v. KURMASZ: *Kurmasz* XVII Wiś 333. NAWRA: k. Suleyman Nawra (Niewra) 1690 RPT 82. TABOR: Murtaza *Tabor* 1683 WT 320v;

nazwiska = apelatywom: ROBAK: Salomon *Robak* 1622 MKR 214. UŁAN: Adam *Ułan*, Furs *Ułan* 1631 RDT 81, 111. WOWK: Kn. Adam *Wowk* 1690 RPN 104;

z sufiksem -owicz/-ewicz: ABDULICZ: Jandawlec *Abdulicz* 1631 RDT 15. ABRAMOWICZ: K. (K. = książę) Radisz *Abramowicz* 1683 WT 320v. ACHMECIEWICZ: Ałym *Achmeciewicz* 1631 RDT 15. ADAMOWICZ: K. Chasien *Adamowicz* 1690 RPT 82. ASSANOWICZ: Safian *Assanowicz* 1687 AT 91. BOGDANOWICZ: Mucharem *Bogdanowicz* 1631 RDT 22. BOHDANOWICZ: Chasbiey *Bohdanowicz* 1683 WT 320v. DANCEWICZ: ...u Tatar łososieńskich Kasim *Dancewicz*...1631 RDT 120. DAWLASZEWICZ: *Dawłaszewicz* 1687 AT 91. ELASZEWICZ: K. Machmieć *Elaszewicz* 1683 WT 319v. ELIASZEWICZ: K. Szaban *Eliaszewicz* 1690 RPT 83. JURJEWICZ: P. Aleksander *Juriewicz*, Tatarzyn z Wojtkowszczyzny 1690 RPN 152. MIŁKOMANOWICZ: Abraham *Miłkomanowicz* 1631 RDT 9. MISKOWICZ: Mustafa i Mułkuman *Miskowicze* 1631 Wiś 330. MUCHARAMOWICZ: K. Chalembek *Mucharamowicz* 1690 RPT 78. MUSTAFICZ: Ryzwan *Mustaficz* 1683 WT 320. MUSTAFOWICZ: P. Jakub *Mustafowicz* z majątności Chromiowa...1650 RPS 128. OLEJEWICZ: Kn. Sapor *Olejewicz* 1690 RPN 104. OSMANOWICZ: Po Olichnu *Osmanowiczu*...1631 RDT 100. RADZIPOWICZ: K. Mucha *Radzipowicz* 1690 RPT 85. RADZISZOWICZ: Kniaz Mucharem *Radziszowicz* 1683 WT 319. RAFAŁOWICZ: Chasien *Rafałowicz* 1631 RDT 23. ROMANOWICZ: K. Dawid *Romanowicz* 1683 WT

319v. SAFIANOWICZ: K. Dawid *Safianowicz* 1683 WT 323v. SULEJMANOWICZ: K. Roman *Suleymanowicz* 1683 WT 321v. TARASOWICZ: K. Achmec *Taraso-wicz* 1683 WT 322. TOMA-SZEWICZ: K. Alexander *Tomaszewicz* 1683 WT 319;

-ski (od imion):

ALEJEWSKI: K. Jozef *Alejewski* 1683 WT 320. BARANOWSKI: Adam Mustaficz *Baranowski* 1631 RDT 17, P. Stefan *Baranowski* Murza, rotmistrz JKM z Suńczyc 1690 RPN 108, P. Mustafa *Baranowski* Rotmistrz 1683 WT 322v. BOHUSZEWSKI: *Bohuszewski* 1690 RPW 231. KULZIMANOWICZ: Smail *Jasiński* Kulzimano-wicz 1631 RDT 9. JUSZYŃSKI: K. Chasbiew *Juszynski* 1683 WT 319. MICHAŁOWSKI: Michał *Michałowski* 1631 Wiś 365. OLE-JOWSKI: rotmistrz *Olejowski* 1680 Wiś 366. ROMANOWSKI: ...urodzonemu niegdy Samuelowi *Romanowskiemu* – rotmistrzo-wi naszemu Tatarskiemu 1679 AW-5 402. SMOLSKI: K. Chasien *Smolski* 1683 WT 319;

-ski (od nazw miejscowości):

CHALECKI: ...jmp. Kazimierza *Chaleckiego*, starosty mozyrskie-go 1690 RPN 152. BAZAROWSKI: K. Szaban *Bazarowski* 1683 WT 322v sz. DĄBROWSKI: K. Bohdan *Dąbrowski* 1683 WT 321v. JABŁOŃSKI: Mustafa *Jabłonski* 1683 WT 320v. KALINOWSKI: K. Chasbien *Kalinowski* 1683 WT 321. KIEŃSKI: Abraham Ale-jewicz *Kieński* 1631 RDT 21. KRUSZYŃSKI: można Jonasz *Kruszyński* 1676 RPKT 720. KRYCZYŃSKI: kniaź Abram *Kryczyński* 1690 RPW 164. KRZECZOWSKI: ...pułkownikowi Samuelo-wi Murzie *Krzeczowskiemu* 1679 PKJ 988. MALUSZYCKI: Kn. Daniel Ułan *Maluszycki* z majątności Maluszyc...1690 RPN 104. MURAWSKI: K. Roman *Murawski* 1690 RPT 79. PAPROCKI: K. Suleyman *Paprocki* 1683 WT 321v. SOBOLEWSKI: K. Ismail So-bolewski 1683 WT 320. SZABŁOWSKI: ...urodzonemu Danielo-

wi *Szabłowskiemu* rotmistrzowi naszemu tatarskiemu...1679 PKr 360. SZUMSKI: K. Szeyszlan *Szumski* 1683 WT 323. ŚWIACKI: Assan i Achmac *Swiaccy* 1617 Wiś 352. TALKOWSKI: Kn. Mustafa *Talkowski* z majątności...1690 RPN 104. ZABŁOCKI: Kn. Bohdan *Zabłocki* z kondycji wieczystej Zabłocia...1690 RPN 105; **-ik, -ek**: BIAŁASIK: Aleksander *Białasik* 1611 MKr 214. BIAŁOSEK: Adam i Jakub *Białosek* 1622 MKr 214. ROBACZEK: Mucher *Robaczek*, Wojna *Robaczek* 1622 MKr 214.

W XVIII w. nazwiska tatarskie ustabilizowały się. Wyraźna przewaga zarysowała się po stronie formacji z sufiksem *-ski*, które odzwierciedlały odwieczne ciężenie Tatarów ku stanowi szlacheckiemu. Przetrwały również inne typy nazwisk, używane w poprzednich stuleciach.

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVIII w.

nazwiska = imionom: BIELAK: ...Jozefowi *Bielakowi* pułkownikowi naszemu Tatarskiemu 1763 PKr 400. MUCHA: Imć pan Jan *Mucha* 1765 RTG 424, Dawid *Mucha* 1789 LD 373. SEWERYN: Imć pan Józef *Sewerin* 1765 RTG 424;

nazwiska = apelatywom: LEBIEDŹ: Aleksander *Lebiedź* LD 373. ŁOŚ: Abraham *Łoś* 1789 LD 373. UŁAN: Mustafa *Ułan*, adiutant Dawid *Ułan* 1792 WSG 347;

z sufiksem -owicz/-ewicz:

ALEXANDROWICZ: ...Benedykta *Alexandrowicza* ...rotmistrzów naszych Tatarskich 1742 PKr 403, Mucha *Aleksandrowicz* 1789 IJ 7. ALDUKIEWICZ: Aleksander *Aldukiewicz* 1765 RTG 424. AZULEWICZ: ...urodzonym Macieju *Azulewiczu* rotmistrzowi chorągwi letkiej tatarskiej...1762 PKr 398. CZYMBAJEWICZ: Porucznik Jan *Czymbajewicz* 1786 AWTL 212. DAW-

LASZEWICZ: Józef *Dawłaszewicz* 1789 LD 374. JÓZEFOWICZ: Mahmiet *Józefowicz* 1798 KMS 31. SAFAREWICZ: porucznik Siul *Safarewicz* 1786 AWTL 210. SAFIANOWICZ: Abraham Sa-fjanowicz 1786 AWTL 209. SULIMANOWICZ: Joannes *Sulimanowicz* 1794 MP 29;

-ski (od imion):

BARANOWSKI: Mustafa Murza *Baranowski*, Zachariasz Murza *Baranowski* 1765 RTG 424. CHALECKI: Imć pan Dawid *Chalecki* 1765 RTG 424. JAKÓBOWSKI: Samuel *Jakóbowski* 1786 AWTL 212. MICHAŁOWSKI: Imć pan Musztafa *Michałowski* 1765 RTG 424. MUCHARSKI: Aleksander *Mucharski* 1789 LD 373. OLE-JEWSKI: Franciszek *Olejewski* 1789 LD 373. SMOLSKI: chorąży Jan *Smolski* 1786 AWTL 209;

-ski (od nazw miejscowości):

BUCZACKI: Achmeć i Jan *Buczaccy* 1789 LD 372. KORYCKI: Por. Mustafa *Korycki* 1794 WSG 346. LEDZIŃSKI: Abraham *Le-dziński* 1789 LD 374. KRYCZYŃSKI: porucznik Bilał *Kryczyński* 1786 AWTL 209 LISOWSKI: ...Dawida *Lisowskiego*, rotmistrzów naszych Tatarskich 1742 PKr 403. ŁOWCZYCKI: ...urodzone-mu Eliaszowi *Łowczyckiemu* – porucznikowi naszemu Tatar-skiemu 1742 PKr 403. MURAWSKI: Eliasz *Murawski* 1789 LD 374. OKMIŃSKI: imam Alexander *Okmiński* 1798 KMS 38. PO-PŁAWSKI: Imc pan Aleksander *Popławski* – porucznik iego kró-lewskiej mości 1765 RTG 424. SIELECKI: Imć pan Dawid *Sie-lecki* 1765 RTG 424. TALKOWSKI: Imc pan Abraham *Talkowski* 1765 RTG 424. ZABŁOCKI: Imc pan Tomasz *Zabłocki* 1765 RTG 424, chorąży Daniel *Zabłocki* 1794 WSG 347.

Tatarskie nazwy osobowe, które funkcjonowały w charak-terze nazwisk, często tworzone od różnego pochodzenia imion, przede wszystkim muzułmańskich, rzadziej polskich i ruskich, od

nazw miejscowości oraz przezwisk i przydomków. W XVI i XVII w. najliczniej była reprezentowana grupa nazwisk odimiennych tworzonych za pomocą popularnego na Podlasiu słowiańskiego sufiksu *-owicz//ewicz*, rzadziej sufiksu *-ski*, który w antroponii polskiej służył do derywacji nazwisk od nazw miejscowości. W podstawach nazwisk dominowały imiona tatarskie różnego pochodzenia⁴, ale występowały również polskie i wschodniosłowiańskie, np. *Ajdarewicz* (< Ajdar), *Alejewicz* (< Alej < Alija//Olija), *Aldukiewicz* (< Alduk : Ałaudin, Ałdziuk), *Asejtowicz* (< Sajid//Seid), *Asanowicz* (< Assan), *Achmatowicz* (< Achmad, Achmet), *Amanowicz* (< Aman), *Bachtyjarewicz* (< Bachtijar), *Bajrasubowicz* (< Bajrasz i Aksuba), *Baranowicz* (< im. Baran), *Bazarewicz* (< Bazar), *Bekgiszewicz* (< Begi), *Bordziłowicz* (< Bordbar, Berdej), *Kadyszewicz* (< Kadi, Kadir Gaf), *Kasimowicz* (< Kasim, Kazim), *Kurmanowicz* (< Kurkmas), *Mustaficz* (< Mustafa), *Opasowicz* (< Opas < Abbas), *Osajtowicz* (por. Asejtowicz), *Urusowicz* (< Urus), *Suleymanowicz* (< Sulejman); *Ale Alexandrowicz* (< Aleksander), *Bogdanowicz*, *Bohdanowicz* (< Bogdan, Bohdan), *Jackowicz* (< Jacek), *Jakimowicz* (< Jakim : cerk. Joakim), *Jankowicz*, *Janutewicz* (< Jan), *Józefowicz* (< Józef), *Kaliszewicz* (< Kalisz : Kalikst, cerk. Kallist), *Kościukowicz* (< Kościuk < Konstanty, cerk. Konstantin), *Michajłowicz* (cerk. Michaił), *Michnowicz* (< Michno : Michał, cerk. Michaił, Michej), *Sienkowicz* (< Sienko : cerk. Simieon), *Tarasowicz* (< ukr. Taras : Tarasij), *Tomaszewicz* (< Tomasz); *Alejewski* (por. Alejewicz), *Baranowski* (por. Baranowicz), *Bazarowski* (< im. Ba-

⁴ Pod określeniem *imiona różnego pochodzenia* kryją się m.in. imiona tatarskie, tureckie, perskie, oguzyjskie, kipczackie i inne. Podane są, o ile to możliwe, w formach słownikowych lub w formach występujących w badanych źródłach. Henryk Jankowski określa je mianem imion polsko-tatarskich, ponieważ ich różnorodne formy powstały na obszarze WKL.

zar; też n. m. Bazary), *Olejowski* (< Olej : Alija//Olija), *Smolski* (< Smola : Ismail).

Nazwiska o genezie odmiejscowej pojawiły się w 2 p XVII w. W tym okresie (1670 r.) Tatarów osiedlono w kilku wsiach pod Sokółką i Krynkami (ich potomkowie zamieszkują dzisiaj wsie Bohoniki i Kruszyniany oraz inne regiony Polski). W XVIII w. ten typ utrwała się i stabilizuje się, np. *Jabłoński* (n. m. Jabłoń, pow. mielnicki), *Kieński* (< n. m. Kiena, pow. wileński), *Kruszyński* (< Tatarzy-Kruszyno, pow. bielski), *Kryczyński* (< Kryczyna, pow. orszański), *Krzeczowski* (< Krzeszowice, pow. lidzki), *Ledziński* (< Ledzianka, pow. nowogródzki), *Popławski* (< Popław, pow. nowogródzki), *Sielecki* (< Sielec, pow. oszmiański), *Świacki* (< Świack, pow. grodzieński), *Talkowski* (< Talkowice, pow. lidzki), *Zabłocki* (< Zabłocie, pow. nowogródzki).

W podstawach wymienionych nazwisk przeważnie mamy nazwy miejscowości położonych na ziemiach litewsko-ruskich, np. w powiecie grodzieńskim, wileńskim, lidzkim, orszańskim, oszmiańskim, nowogródzkim. Tam zamieszkiwali Tatarzy przed osiedleniem się w północno-wschodniej części Podlasia.

Czasami Tatarów identyfikowano przy pomocy etnonimu określającego ich narodowość: *Matys Tatar* 1562 IS 168, *Tatar Jakub* 1620 MKr 214, *Mikołaj i Jan Tatarynowie* 1559 Wiś 328, *Ponis, Bienko i Ławryn Tatarynowicze* 1559 Wiś 334. Formacje sufiksalne przetrwały jako nazwiska, np. *Tatarynowicz, Tatarenko, Tatarczuk*.

Materiały źródłowe sporadycznie notują nazwiska równe imionom, np. *Baran, Bazar, Bielak (Belek), Bułat, Kurmasz, Mucha* (< Mucharem), nazwiska odapelatywne (równe apelatywom i derywaty), np. *Lebiedź, Łoś, Robak, Sobol, Woron, Murza* (murza = mirza – wódz, książę perski lub tatarski; tytuł książęcy uży-

wany po imieniu), *Ułan* (ułan – tytuł przysługujący arystokracji tatarskiej); *Białasik*, *Białosek*, *Robaczek*, *Murzicz*, *Szpakowicz*.

Już w 1 p XVI w. ważną rolę odgrywały nazwiska rodowe, zwłaszcza że w społeczności tatarskiej panował ustrój rodowo-plemienny (Kryczyński 1938, 112). Źródła z XVI w. notują przypadki obejmowania wspólnym nazwiskiem członków rodziny (dotyczyło to tatarskiej arystokracji): Абрагим а Алий Бахтияровичы 1528 LM 119, Войнош а Бойтыш Богдановичы 1528 LM 119, Онис, Милкуман, Сяпан Ромодановичы 1528 LM 119 sz, Smail, Misko, Józef i Wojna *Czohajdajewicze* 1591 Wiś 332, Ponis, Bienko i Ławryn *Tatarynowicze* 1559 Wiś 334, Tatar zwany *Zalesko* i synowie jego Murza *Zaleskowicz* i Wierzbicki *Zaleskowicz* 1569 SZB 264; Сюндуковы дети 1528 LM 120, Тулошовы сыны 1528 LM 120.

Nazwiska Tatarów litewsko-polskich przystosowały się do polskiego i wschodniosłowiańskiego systemu nazewniczego. Tatarzy przyjmowali nazwiska typowe dla bojarstwa i szlachty WKL: początkowo głównie na *-owicz*, *-ewicz*, z biegiem czasu coraz częściej na *-ski*. Trzeba pamiętać, że odnotowane w źródłach nazwiska identyfikowały przede wszystkim tatarską arystokrację (książęta) oraz osoby przynależne do stanu szlacheckiego. Nazwiska te miały przeważnie strukturę hybrydalną, łączącą orientalne podstawy ze słowiańskimi sufiksami. Tatarzy przybierali również czysto polskie lub wschodniosłowiańskie nazwiska (np. *Michałowski*, *Popławski*, *Jakimowicz*, *Bogdanowicz*), które zupełnie nie wskazywały na rzeczywistą narodowość ich nosicieli (Dacewicz 2005b, 204-207; Dacewicz 2012).

NAZWISKA ŻYDOWSKIE

Ludność żydowska w początkach XVI w. występująca w niewielkiej liczebności tylko w najważniejszych ośrodkach miejskich stopniowo stawała się ważnym składnikiem zaludnienia podlaskich miast, np. w 2 p XVIII w. w Białymstoku stanowiła prawie połowę mieszkańców miasta (Guldon 1989, 48-55; Sztachelska-Kokoczka 1996, 20). Początkowo większość Żydów zamieszkiwała w miastach. Od 2 p XVII w. zaczęła wzrastać liczba Żydów we wsiach. Jednak nie zajmowali się oni pracą na roli (Leszczyński 1973, 3031). Nosicielami wymienionych w zapisach źródłowych nazw osobowych, funkcjonujących w charakterze nazwisk, byli głównie Żydzi miejscy.

Dwie dominujące na obszarze Podlasia kultury nazewnicze: zachodnio- i wschodniosłowiańska wywarły istotny wpływ na kształtowanie się żydowskich nazwisk. Ludność żydowska przejmowała panujące tu zwyczaje nazewnicze powielając struktury na -owicz, -ewicz, -ski i inne (Abramowicz 2007, 5-17; Abramowicz 2010; Dacewicz 2008, 69-86).

Zapisy źródłowe – XVI w.

Mieszczanie:

nazwiska = etnonimom: ŻYD: Op. Aran Żyd z miasta Horoszczy, Op. Selman Żyd z miasta Horoszczy 1570 AK 19, 19v, Judka Zzyd, Piesak Zzyd 1571 IT 18, 22v;

z sufiksem -owicz/-ewicz: ABRAMOWICZ: Juda Abramowicz 1571 IT 15v, Мошко Аврамовичъ 1582 AGZS 15. BOGDANOWICZ: Игуда Богдановичъ 1540 AGZS 95. FSIKOWIC: Israel Fisikowic 1571 IT 34v. GIMPIELEWICZ: Ićko Gimpielewicz 1571

IT 35 m. IZRAELOWICZ: Ицханко Израеловичъ 1540 AGZS 65. SZMERLEWICZ: ...Давида Шмерлевича 1576 ABPS 214. SZMOJŁOWICZ: Хацкель Шмойловичъ 1555 AGZS 77, ...пану Якубу Шмойловичу 1534 LM 166. WIGDOROWICZ: Lłuka Wigdorowicz 1571 IT 34v m;

-ow: GIMPIELOW: Asryel Gimpielow zięć 1571 IT 35;

-ski: KOZIELSKI: Шлома Козельский 1540 AGZS 189;

Chłopi:

NOWODWORSKI: Новодворскому Хацку... 1540 AGZS 178;

PN:

nazwiska = apelatywom: BRODAWKA: ...Изака Бродавки 1576 ABPS 214;

z sufiksem -owicz/-ewicz: AHRONOWICZ: Иухель Агроновичъ (по отцы своем Агрону) 1540 AGZS 82. CHACKIEŁOWICZ: ...Ицхаком Хацкеловичом 1540 AGZS 95. JULICZ: Сауль Юличъ 1580 ABPS 8. RUBINOWICZ: Абрамъ Рубиновичъ 1580 ABPS 8. SALMANOWICZ: Беняшъ Салмановичъ 1576 ABPS 213.

W tym okresie Żydzi byli identyfikowani głównie przy pomocy formacji patronimicznych na *-owicz// -ewicz*, np. *Abramowicz, Izraelowicz, Wigdorowicz, Szmojłowicz*. Stanowiły one 90% nazw osobowych używanych jako nazwiska. Ponadto źródła notują pojedyncze nazwiska na *-ski* (*Nowodworski*) oraz miana przezwiskowe (*Borodawka*). Czasami wystarczał etnonim *Żyd* i nazwa miasta (obok imienia), np. *Judka Żyd, Selman Żyd z miasta Horoszczy* (Choroszcz).

Na przestrzeni XVII i XVIII w., zgodnie z tendencjami panującymi w północno-wschodniej części Rzeczypospolitej i na obszarze Podlasia, w nazewnictwie Żydów spotykamy większą różnorodność nazwisk. Oprócz nadal najbardziej popularnych

struktur z sufiksem *-owicz*, *-ewicz* Żydzi wzorem rdzennej ludności słowiańskiej używali nazw derywowanych innymi sufiksami: *-ow*, np. *Boruchow*, *Dawydkow*, *Josiow*, *Leibkow*; *-uk*, np. *Jankieluk*, *Joszuk*, *Rekieciuk*, *Garbarzuk*, *Tankieluk*; *-ik//-yk*, np. *Czerulik*, *Froimik*, *Isierik*, *Woroszylik*. Były to jednak dość rzadkie przypadki.

W podstawach patronimów z sufiksem *-owicz* oraz z innymi wymienionymi wyżej sufiksami oprócz imion używanych wyłącznie przez Żydów, np. *Aron*, *Chaim*, *Gierszon*, *Hirsz*, *Izaak*, *Izrael*, *Leib*, *Mosze*, *Morduchaj*, *Salomon*, *Zusman*, sporadycznie spotykamy imiona noszone przez inne narodowości zamieszkujące na Podlasiu, np. *Abram*, *Jakub*, *Józef*, *Michał*, *Szymon* (Dacewicz 2001, 51-61).

Znaczący w antroponimii Podlasia udział formacji na *-ski* w niewielkim procencie znalazł odzwierciedlenie w nazewnictwie żydowskim, np. *Bockowicki* (< n. m. Boćki), *Berezowski* (Berezowka), *Drehlowski* (Drelow), *Krzewicki* (Krzewica), *Kwasowski* (Kwasowka), *Łukowiecki* (Łuków), *Suraski* (Suraż), *Żerościński* (Żerocin). W podstawach nazwisk na *-ski* występowały nazwy miasteczek, np. Boćki, Suraż, i wsi, np. Berezowka, Drelow, Krzewica z badanego terenu (por. Dacewicz 2008, s. 80-82).

W nazewnictwie osobowym uzewnętrzniły się zawody i zajęcia ludności żydowskiej, np. *Lewko Czapnik*, *Meier Farbierz*, *Szloma Kramarz*, *Chaim Krawiec*, *Aron Kuśnierz*, *Abram Piekarz*, *Judka Rzeźnik*, *Josel Szewc*, *Meier Szmuklerz*, *Abram Szynkarz*, *Moszek Złotnik*. Zjawisko używania nazwy wykonywanego zawodu, rzemiosła jako identyfikatora osobowego możemy zaliczyć do uniwersaliów kulturowych, bowiem z tego sposobu nominacji korzystały powszechnie różne nacje. Nazwy wykonywanych zawodów często towarzyszyły patronimikom na *-owicz*, np. *Ezron Berkowicz Mydlarz* (1771 IBr 202 m), ...Iewela

Zyskiewicza Szmuklerza (1771 IBr 147 m), *Hirsz Meierowicz Czapnik* (1772 IT 308 m).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

nazwiska = apelatywom: BRECHACZEK: ...*Szmerla Brechaczka* 1662 ABPS 168. CZARNY: *Leyb Czarny* 1662 ABPS 169. CZAPNIK: *Lewko Czapnik* 1621 ABPS 14. KRAWIEC: *Chaim Krawiec* 1621 ABPS 14. MYDLARZ: *Szmoyło Mydlarz* 1662 ABPS 168. RUDNIK: *Chomki Rudnika* 1621 ABPS 14. RZEZNIK: *Iudka Rzeznik* 1662 PM 527. ZAJAC: *Maer Zaiac* 1662 ABPS 189;

nazwiska = imionom: MOJŻESZ: *Marok Mojżesz* 1680 ABPS 222. ZUSZMAN: *Szloma Zushman* 1662 ABPS 169;

nazwiska = etnonimom: UKRAINIEC: *Jersko Ukrainiec*, *Słoma Ukrainiec* 1662 PM 412. ŻYD: *Żyd Dawid* 1662 PM 412, 495.

z sufiksem -owicz/-ewicz, -yc: ABRAMOWICZ: *Salamon Abramowicz* 1662 PM 475. ABRAHAMOWICZ: *Josko Abrahamowicz* 1662 PM 475. AJZYKOWICZ: *Icko Ajzykowicz* szkolnik krasnienski 1650 RPS 168. ARONOWICZ: *Dawyd Aronowicz* 1662 PM 475. BENIAMINOWICZ: *Zyd Juda Beniaminowicz*, szkolnik różański z miasta Różanej 1690 RPN 152. GIERSZOWICZ: *Izrael Gierszowicz* 1683 ABPS 235. GIRSZOWICZ: *Rafał Girszowicz* 1661 ABGS 385. HERCEWICZ: *Żyd Majer Hercewicz*, szkolnik Słonimski z miasta Słonima 1690 RPN 152. ICKOWICZ: *Heber Ickowicz* 1662 PM 496. JAKUBOWICZ: *Aron Jakubowicz* 1665 ABPS 177. JOSKOWICZ: *Benus Joskowicz* 1662 PM 496. LEJZOROWICZ: ...*Natana Lejzorowicza* 1662 ABPS 177 m. ŁAZAROWICZ: ...*Lejzera Łazarowicza* 1638 ABGS 44. MAJEROWICZ: *Bejrach Mejerowicz* 1669 ABGS 69. MICHALEWICZ: *Salomon Michalewicz* 1629 ABPS 142. MORDUCHAJEWICZ: ...*niewierni Żydzi kahału nowogródzkiego Szymon Morduchajewicz...*1690

RPN 106. MOJŻESZOWICZ: ...niewierni Żydzi kahału nowogródzkiego... i Abel *Mojżeszowicz* 1690 RPN 106. NACHIMOWICZ: ...*Afraima Nachimowicza* 1654 ABPS 152. NATANOWICZ: ...*Jozefa Natanowicza* 1665 ABPS 178. PSZCZOŁCZYC: *Piesach Pszczołczyc* 1635 IMO 13v. SALMANOWICZ: *Chaim Salmanowicz* 1662 PM 527. SŁOMOWICZ: *Zawel Słomowicz* 1662 PM 496. SZAPSZAJEWICZ: *Żyd Józef Szapszajewicz* z miasta Bytnia 1690 RPN 153. SZŁOMOWICZ: *Lejba Szłomowicz* 1671 ABPS 67. SZMUJŁOWICZ: ...*Zelmana Szmujłowicza* 1646 ABPS 116. SZYMKOWICZ: *Chaim Szymkowicz* 1682 ABPS 233. WOLFOWICZ: *Morduch Wolfowicz* 1649 ABPS 146. ZELMANOWICZ: ...u żyda brzeskiego *Szawła Zelmanowicza* ...1657 ML131 101 m;

-ski: BEREZOWSKI: *Meier Berezowski* 1662 PM 496. JANOWSKI: *Мовша Янковский* 1669 ABGS 69. KRASOWSKI: *Wołw Krasowski* 1662 PM 496. KRZEWICKI: *Leybko Krzewicki* 1662 PM 496. ŁUKOWIECKI: *Jersko Łukowiecki* 1662 PM 496. ŻEROCIŃSKI: *Boruch Żerościński* 1662 PM 526;

-ec: KARKOWIEC: *Joseph Krakowiec* 1669 IMO 38;

-ow: BORUCHOW: *Dawyd Boruchow*, DAWYDKOW: *Josio Dawydkow*, JERSZKOW: *Hersko Jerszkow*, JOSIOW: *Dawyd Josiow*, LEJB-KOW: *Isier Leibkow*, MYDLIKOW: *Jerszko Mydlikow* 1662 PM 496;

-ik: FROMIK: *Lewko Fromik* 1662 PM 495; HOSKIELIK: *Jakub Hoskielik* 1662 PM 495; ISIERYK: *Jersko Isierik*, 1662 PM 496; WOROSZYLIK: *Isrol Woroszylik* 1662 PM 496;

-uk: GARBARZUK: *Słoma Garbarzuk* 1662 PM 496. JOSZUK: *Smoiło Joszuk* 1662 PM 496. REKIECIUK: *Izrael Rekieciuk* 1662 PM 496. RYWCZUK: *Jakub Rywczuk* 1669 IMO 29. SZACHNIUK: *Leyba Szachniuk* 1670 IMO 16.

W XVIII w. nadal dużą frekwencją wykazywały nazwiska na *-owicz/-ewicz* (nierzadko nadal były to jednopokoleniowe patronimiki), częściej pojawiały się nazwiska odmiejscowe z sufiksem *-ski*, a także nazwy zawodów, używane jako nazwy własne. W okresie zaboru pruskiego pojawiły się patronimiki równie imieniu, stosowane przez władze pruskie jako podstawowy sposób identyfikacji Żydów (zob. Dacewicz 2008, 94-95).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVIII w.

nazwiska = apelatywom (głównie nazwom zawodów): BAKAŁARZ: Eliasz *Bakałarz* 1794 SMG 128. BLACHARZ: Szmuyło *Blacharz* 1794 SMG 118. CYRULIK: Icko *Cyrulik* 1775 IB 448. DYBA: Szłoma *Dyba* 1794 SMG 125. FARBIERZ: Meier *Farbierz* 1772 IT 308. INTROLIGATOR: Gimpiel *Introligator* 1772 IT 308, 307. KANTOR: Herszko *Kantor* 1789 IM 154. KONWISARZ: Szłoma *Konwisarz* 1794 SMG 77. KRAMARZ: Szłoma *Kramarz* 1775 IB 449. KUŚNIERZ: Aron *Kuśnierz* 1775 IB 448. KRAWIEC: Berko *Krawiec* 1771 IBr 91v. MUZYKANT: Chackiel *Muzykant* 1761 IJ 266. SZMUKLERZ: Meier *Szmuklerz* 1771 IBr 91v. ŻŁOTNIK: Moszko *Żłotnik* 1789 IM;

nazwiska = imionom: ABRAHAM: Aaron *Abraham* piwowar, Leib *Abraham* 1772 IT 308. ABRAM: Moses *Abram* golibroda, Wolf *Abram* 1772 IT 307. CHAIM: *Chaim* szynkarz 1799 SMB 91, 90. HIRSZ: Moses *Hirsch* sieczkarz 1799 SMB 80, Abraham *Hirsch* 1794 SMG 125, Salmon *Hirsch* 1799 SMB 79. LEJB: Aron *Leib* kupiec 1799 SMB 74. LEWIN: Daniel *Lewin* szewc 1799 SMB 71. MENDEL: Lewin *Mendel* Krawiec 1799 SMB 80. SZAUL: Mow-sza *Szaula* 1794 SMG 120;

z sufiksem -owicz/-ewicz: ARONOWICZ: Beniamin *Aronowicz* rabin grodzieński 1794 SMG 140. AJZYKOWICZ: Leyba *Ayzy-*

kowicz 1772 IT 307v. BENIAMINOWICZ: Boruch *Beniaminowicz* 1772 IT 324v. BERKOWICZ: Ezron *Berkowicz* Mydlarz 1771 IBr 202. CHELOWICZ: ...Szmuyła *Chelowicza* 1771 IBr 147. FEJWELOWICZ: Meyer *Feywelowicz* 1772 IT 318. FISZKOWICZ: ...Berka *Fiszkowicza* Rzeźnika 1771 IBr 320. GIERSZONOWICZ: Lipka *Gierszonowicz* 1745 TG 121. HERSZKOWICZ: Abram *Herszkowicz* 1772 TG 125. HIRSZOWICZ: Jos *Hirszowicz* 1761 IJ 265, Peysach *Hirszowicz* Furman 1771 IBr 312v. ICKOWICZ: ...między niewiernymi Szmuyłem *Ickowiczem* i Leybusiem...1768 TG 125, Izrael *Ickowicz* 1772 TG 125. IDZKOWICZ: Chaim *Idzkowicz* 1772 IT 314. IZRAELOWICZ: Icko *Izraelowicz* 1771 IBr 202. JANKIELEWICZ: ...starozakonnemu Szlomie *Jankielowiczowi* 1772 TG 125. JÓZEFOWICZ: Beniamin *Jozefowicz* Złotnik 1771 IBr 202. LEJBOWICZ: Ela *Leybowicz* 1745 TG 121. MORDUCHOWICZ: Wigdor *Morduchowicz* krawiec 1794 SMG 166. MOSZKOWICZ: ...Morduchaya *Moszkowicza* obywatela białostockiego 1745 TG 121. SYMCHOWICZ: Berko *Symchowicz* 1775 IB 447. WOLFOWICZ: Idzko *Wolfowicz* Szynek 1771 IBr 320. ZYSKIEWICZ: Azyk *Zyskiewicz* 1789 IM;

-ski: BIAŁOSTOCKI: Lejba *Białostocki* 1794 1794 SMG 143. BORKOWICKI: Dawid Mayerowicz *Borkowicki* 1775 IB 448. DAUGOWSKI: Szymon *Daugowski* 1794 SMG 93. KONSTANTYNOWSKI: Abram *Konstantynowski* 1775 IB 448. KOPYLSKI: Hirsza *Kopylski* 1794 SMG 115. KURIAŃSKI: Szloma *Kuriański* 1775 IB 451. KWASOWSKI: Herszko *Kwasowski* 1789 IM. MANIOWSKI: Moszko *Maniowski* 1789 IM. SUPRASKI: Fiszko *Suraszki* 1775 IB 448. WOŁPIAŃSKI: Chaim *Wołpiański* 1794 SMG 166. ZAWADZKI: ...Hirszka *Moszkowicza* *Zawadzkiego* 1772 IT 320v;

-uk: CZYŻUK: Irszko *Czyżuk* 1775 IB 451. JANKIELUK: ...u Abrama *Jankieluka* 1757 TG 121.

Pod koniec XVIII w. brak tradycji nazwiska dziedzicznego, i być może niefrasobliwość Żydów, zmusiła zaborcze władze pruskie (znaczna część obszaru Podlasia w latach 1795–1807 znalazła się w zaborze pruskim) do narzucenia Żydom obowiązku posiadania stałego nazwiska. Działania te były konieczne do zaprowadzenia porządku w ewidencji ludności, aby skuteczniej ściągać podatki i inne powinności oraz egzekwować prawo. W spisie mieszkańców Białegostoku z 1799 r., sporządzonym przez pruskich urzędników, konsekwentnie był stosowany jeden sposób nominacji: imię + imię ojca i nazwa wykonywanego zawodu *Aaron Abraham piwowar, Schmul Elias krawiec, Borach Hirsch kupiec, Aron Leib kupiec, Lewin Leijser szewc, Jankel Schmul furman* 1799 SMB 79, 87, 88, 89 (Małek 1996, 71-88). Wobec rosnącej liczby ludności żydowskiej i częstej powtarzalności tych samych określeń patronimicznych (równych imionom) dodanie nazwy zawodu było koniecznym zabiegiem identyfikacyjnym (dla por. przykłady z imieniem Abraham: *Isaac Abraham handlarz skórami, Isaac Abraham krawiec, Isaac Abraham kusnierz, Isaac Abraham podrabin, Leib Abraham handlarz zbożem, Leib Abraham handlarz solą, Leib Abraham Szynkarz* (1799 SMB 71, 73, 80, 88 m).

Powszechnie używane patronimiki na *-owicz* prawie zupełnie zniknęły. Nie były to ostateczne zmiany i ustalenia w niestabilnych nazwiskach żydowskich. Kolejne zmiany zachodziły w XIX w. (Abramowicz 1996, 21-30; 2001, 225-238; 2010).

Na przestrzeni XVI–XVIII w. w nazewnictwie żydowskim z jednej strony obserwujemy dążenie do utrzymania tożsamości narodowej, co m.in. przejawiało się w używaniu określonego zasobu imion (hebrajskie, jidyszowe), z drugiej zaś – wpływ kultury nazwicznej Polaków i Słowian Wschodnich. Żydzi przejmowali

od tych narodów modele strukturalne nazwisk oraz formanty antroponimiczne i powielali struktury nazwisk używanych przez rdzenną ludność słowiańską (Opas 1974, 48; Abramowicz 2000, 13-20; 2003, 149-160; Dacewicz 2004a, 200-208; 2008).

Jak wynika z poczynionych obserwacji, Żydzi zamieszkujący północno-wschodni obszar Rzeczypospolitej w XVIII w. nie posiadali jeszcze nazwisk dziedzicznych. Generalnie stwierdzono, że zjawisko to obejmowało Żydów w Europie Wschodniej i Centralnej (Unbegaun 1989, 255).

NAZWISKA NIEMIECKIE

Osadnicy niemieccy w większej ilości pojawili się w WKL i na Podlasiu dość późno. Proces kształtowania się nazwisk na tym obszarze był właściwie zakończony, tak więc nazwiska niemieckie nie miały żadnego wpływu na jego przebieg, jak również same nie podlegały wpływom zwyczajów nazewniczych mieszkańców tych ziem. Stanowiły wyraźnie odrębną grupę, którą można określić jako nazwiska obce. Warto jednak odnotować ich obecność. Wśród nosicieli tych nazwisk najliczniej byli reprezentowani mieszkańcy miast (Dacewicz 2001a, 2001b).

Zapisy źródłowe – XVII w.

Szlachta:

BUCHOLC: ...od p. *Bucholca* 1690 RPN 199. DENHOFF: Ernest *Denhoff*, gen. gwardii, łowczy WKL 1683 112. KLOTT: Jan Albrycht *Klott*, stolnik brasławski 1678 UWKL 594. KORFF: Mikołaj *Korff*, cześnik połocki 1678 UWKL 568, Jakub Frydrych *Korff*, oboźny brasławski 1699 UWKL 544. REYTAN: Jmp. Mar-

cjan *Reytan*, skarbnik mozyrski 1690 RPN 71. SZNEYDAR: ...*Albrychta Szneydera*...1690 RPW 42. SZULC: *Jmp. Aleksander Szulc z majątności*...1690 RPN 123. TYZENHAUZ: gen. *Georgii Tyzenhauz*, gladifieri MDL 1658 ML131 26, *Hieronim Tyzenhauz*, starosta inturski 1685 UWKL 199, *Jmp. Michał Tyzenhauz*, starosta szmeltyński 1690 RPN 67. ZELST: ...*jm. p. Zelsta*, sekretarza JKM 1690 RPW 43.

Duchowni:

KIERSZENSZTEIN: *Jm. ks. Jan Kryszpin Kierszensztein*, referendarz WKL, pleban wiśłocki 1690 RPN 197.

Zdecydowanie większa ilość poświadczeń odnosi się do XVIII wieku.

Zapisy źródłowe – XVIII w.

Szlachta:

BERTTRANT: *D'nus Jacobus Berttrant* 1742 MK1 139. DENHOFF: *Stanisław Ernest Denhoff* 1690 RPW 191. ENGELART: *Pan Engelart* Porucznik 1771 IBr 97. HILCHEN: *Aleksander Hilchen*, skarbnik oszmiański 1758 UWKL 291. HIPPEL: *Hippel* radca rejencji 1799 SMB 95. HOSCHE: *Director Hosche* 1796 MK4 285v. KLINGSPORN: *von Klingsporn* sekretarz Kamery 1799 SMB 77. KLOTT: *Adam z Heydenfelda Klott*, sędzia grodzki brasławski 1766 UWKL 579. REMER (REYMER): *Mateusz Remer (Reymer)*, podstoli trocki 1728 DTG 140. SZAUMAN: *Jerzy Wilhelm Szau- man*, sędzia grodzki brasławski 1765 UWKL 575. SZTEYN: *Jan Szteyn*, skarbnik brasławski 1789 UWKL 587. TYZENHAUZ: *Tomasz Tyzenhauz* chorąży petyhorski 1780 DTG 346;

Duchowni:

SZULC: *Józef Szulc* kantor 1787 DTG 1787 374;

Mieszczanie:

ARENT: Christophorus *Arent* 1796 MK4 276v. BERGER: honestis Carolus *Berger* 1796 MK4 288. BESSER: Franciscus *Besser* 1734 MT. BIXMACHER: Karol *Bixmacher* 1775 IB 445. BURMAN: Dorothea *Burman* 1739 MT. BURSZ: Francisca *Bursz* 1729 MT. DANHEISER: *Danheiser* listonosz 1799 SMB 80. EDELMAN: Pan *Edelmann* Trębacz 1771 IBr 162. FETER: honestus Franciscus *Feter* 1743 MK2 11v. FRICK: Henrich *Frick* garbarz 1799 SMB 98. FRIDRICH: Antonius *Fridrich* 1796 MT. GREBER: honestis Mathias *Greber* 1730 MK1 19. HAUTYN: Laurentio *Hautyn* 1741 MK1 116. HILCHEN: Aleksander *Hilchen*, skarbnik oszmiański 1758 UWKL 291. HOLTZENBERG: Johann *Holtzenberg* szewc 1799 SMB 96. LINKER: Johann *Linker* piekarz i karczmarz 1799 SMB 70. KAUFMANN: Woyciech *Kaufmann* Garnarcz 1771 IBr 199v. KIMAN: ...Henrycha *Kimana* 1769 TG 125. KLEIN: Gotfried *Klein* szewc 1799 SMB 72. KNOCH: ...Frydrycha *Knocha* 1770 TG 125. KROMER: ...sławetnym *Kromerem* cechmistrzem mieszczaninem 1768 TG 125. NERLICH: honestis Joannes *Nerlich* 1742 MK1 134. PRYGNER: Samuele *Prygner* et Magdalena Luteranis 1739 MK1 90v. RICHTER: *Richter* dworski gaederobiany 1799 SMB 94. SCHLEGEL: *Schlegel* aptekarz, *Schlegel* sukiennik 1799 SMB 79, 69. SCHMIDT/SZMIT: Catharina *Schmidt* 1768 MT, honestis Ludovico *Szmit* Germano 1742 MK1 139. SZTEJER: Jan *Sztejer* 1754 IBs 71. SCHULTZ/SZULC: Gotlib *Schultz* piekarz 1799 SMB 79, honestis Martino *Szulc* Luterano 1731, ...Jana Bogusława *Szulca* kupca 1771 IBr 51v. WAGNER: honestis Darius *Wagner* 1741 MK1 139v. WEYS: honestis Jacobo *Wey*s 1739 MK1 99. ZIMMERMANN: *Zimmermann* mistrz cieśli 1799 SMB 79;

Chłopi:

SZULC: Laboriosis P.P. Thoma *Szulc* 1736 MK1 69v;

PN:

ADLER: *Adler* inspektor budowlany 1799 SMB 101. BECKIER: Elisabetha *Beckier* 1797 MK4 290. BERSZTEL: Agnes *Bersztel* 1759 MT. BUSCH: Fridericus Wilhelmus *Busch* 1798 MT. CIMMERMANN: Josephus *Cimmermann* 1797 MK4 289. DIETRICH: *Dietrich* protokolant sądu powiat. 1799 SMB 90. FONBERG: Matheus *Fonberg* 1777 MT. HAYTEN: Marianna *Hayten* 1754 MK5 50. KLEIN: Franciscus *Klein* 1756 MT. MÜLLER: Johannes Wilhelmus *Müller* 1800 MT. Godfridi *Remler* 1761 MK3 lv. SZUBERT: Ferdynand *Szubert* 1740 MC1 91. ZIBERT: Samuel *Zibert* 1799 MM3 15.

Zakres i rodzaj polonizacji nazwisk niemieckich były uzależnione od czasu zaistnienia tych formacji w polskim otoczeniu językowym, uwarunkowań politycznych, narodowości osoby prowadzącej rejestry osobowe (księgi metrykalne, dokumenty miejskie, rejestry podatkowe). Nazwiska urzędników i rzemieślników pruskich w dokumentach prowadzonych przez pruską administrację posiadają oryginalną postać, np. *Fischer* kancelista Kamery, *Klingsporn* sekretarz kamery, *Langhammer* kotlarz, *Müller* radca Kamery, von *Schulenberg* radca Kamery, *Schultz* murarz (SMB; Małek 1994, 1996).

Wśród nazwisk niemieckich noszonych przez osoby, które osiedliły się wcześniej (przypuszczalnie w 1 p XVIII w.) i są odnotowane w aktach metrykalnych, księgach miejskich, Inwentarzu Branickiego (skrót IBr) znajdujemy zarówno postaci oryginalne (np. *Block*, *Knoch*, *Krömer*, *Nerlich*, *Scheub*), jak również w pewnym stopniu zaadaptowane do języka polskiego

(np. *Edelman, Kieler, Mitman, Szmit, Szubert, Szulc, Szuman, Szwarcz, Wolfart*).

Proces asymilacji nazwisk niemieckich do polskiego systemu językowego ze względu na ich zdecydowaną odrębność językową i kulturową oraz stosunkowo krótki okres adaptacji ogranicza się jedynie do pewnych zmian fonetycznych. Przede wszystkim mamy do czynienia z substytucjami fonetyczno-graficznymi:

- zanik geminat, np. *Kaufman* (Kaufmann), *Klem* (Klemm), *Legman* (Legemann), *Wakman* (Wack-mann);
- polonizacja wygłosu, np. *Arent* (Ahrend);
- zanik h niemego, np. *Riman* (Riehmann);
- uproszczenie grup spółgłoskowych, np. *Metner* (Metzner);
- substytucje fonologiczne, np. *Szeyben* (Scheiben), *Szulc* (Schultz), *Szuman* (Schumann), *Szwarc* (Schwarz).

O adaptacji niektórych nazwisk niemieckich świadczy fakt, że tworzono od nich typowe dla antroponimii polskiej formacje żeńskie z sufiksami *-owa, -owna*, np. *Klemowa, Kielerowna, Lengierowa, Lengierowna, Szmitowa, Szulcowa, Szulcowna, Wolfartowna* (Dacewicz 2001b, 61-64).

Przytoczone przykłady są świadectwem spontanicznych procesów językowych, stanowią rezultat bezpośredniego kontaktu nazewnictwa niemieckiego z antroponimią polską (por. Lech 1999, 160-168; Naruszewicz 1999, 222-226). Jednakże nazwiska niemieckie były zdecydowanie obce kulturze nazewnicznej Podlasia, która kształtowała się od początków osadnictwa tego regionu. Niewielki stopień adaptacji niektórych nazwisk nie zacierają ich obcości.

7. Polonizacja nazwisk szlachty litewskiej i ruskiej

Proces polonizowania się szlachty litewskiej i ruskiej rozpoczął się na długo przed połową XVI w. Po unii lubelskiej (1569 r.) coraz ważniejszą rolę zaczął odgrywać język polski. Szlachta litewska i ruska powoli odrywała się od jej naturalnego podłoża etnicznego, sięgała po obce wzory, polską kulturę, w tym również używane przez polską szlachtę sposoby identyfikacji osób (imiona i nazwiska). Istotną rolę w tym procesie odegrała szlachta podlaska, zarówno w okresie przed unią lubelską, jak i po włączeniu Podlasia do Korony (zob. Część I – Rola Podlasia w recepcji wpływów polskich na Litwie. Polonizacja szlachty litewsko-ruskiej).

O roli polonizacji pisała m.in. Z. Kurzowa: „Ruszczyzna, która opanowała całe życie Litwy w dobie krystalizowania się państwa litewskiego, po pewnym, dłuższym okresie konkurencji z napływającą kulturą polską, ustąpiła jej i zeszła na dalszą pozycję”. Na przestrzeni XVI–XVII wieku polonizacja stała się procesem, który opanował całe ruskie i litewskie społeczeństwo szlacheckie Wielkiego Księstwa Litewskiego (Kurzowa 1993, 31, 34).

Jednym z najbardziej znamienitych przejawów polonizacji nazwisk było odchodzenie od typowych dla antroponimii ruskiej patronimików lub nazwisk typu patronimicznego na *-owicz* i upowszechnianie się wzorców typowych dla antroponimii polskiej – szlacheckich nazwisk z sufiksem *-ski*, tworzonych od nazw posiadłości, pomimo że nazwisko na *-owicz* na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego pozycją społeczną odpowiadało polskiemu na *-ski*.

Jak pisze A. Boniecki, panowie i bojarowie zaczęli dodawać do nazw rodowych inne przybrane od majątności dziedzicznych, tak np. powstali *Bohowitynowiczowie Szumbarscy* lub *Kozieradcy* (Boniecki 1883, s. XIII).

Istotne zmiany w nominacji szlachty można zaobserwować porównując wcześniejsze i późniejsze źródła z tego samego obszaru. W popisach wojskowych Wielkiego Księstwa Litewskiego (z uwzględnieniem Podlasia, które stanowiło jego część) z lat 1528, 1565 i 1567, o czym wspomniano, szlachta i bojarzy w ok. 90% byli zarejestrowani przy pomocy formacji patronimicznych na *-owicz*. W kolejnych późniejszych źródłach (np. spisy szlachty województwa podlaskiego z 1580 r. – skróty źródeł PB, PD, PMI) pojawia się coraz więcej nazwisk na *-ski*, a w inwentarzach z XVII w. (np. inwentarze województwa brzeskiego z 1667 i 1690 r. – skrót WB) zdecydowanie dominują nazwiska tworzone od nazw posiadłości⁵. W mniejszym stopniu proces ten dotknął uwzględnione w badaniach województwo trockie (1683 WT, 1690 RPT), gdzie obok licznych nazwisk na *-ski* nadal używano nazwisk na *-owicz* oraz nazwisk pochodzenia litewskiego (tu wpływy polskie m.in. z racji niezbyt liczne osadnictwa polskiego były mniejsze).

---

⁵ Do unii lubelskiej powiat brzeski stanowił wschodnią część Podlasia (po 1569 r. pozostał w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego). Stan szlachecki w tym powiecie, jak i w innych częściach Litwy, został zasilony przez przybyszów z etnicznych ziem polskich. Jak wynika z badań A. Wawrzyńczyk [1951], wśród ogółu szlachty zdecydowanie przeważały rodziny pochodzenia ruskiego, co może oznaczać, że proces polonizacji nazwisk był tam dość powszechny.

Niektóre możne rody spolszczonej arystokracji litewsko-ruśkiej pozostały przy swoich obcych, ale już powszechnie znanych, nazwiskach, np. *Pacowie*, *Radziwiłłowie*, *Sapiehowie*.

Polonizacja objęła także nazwiska osiadłych w Wielkim Księstwie Litewskim tatarskich książąt. Nazwiska na *-ski* tworzono nie tylko od nazw miejscowości, ale również od imion, w tym również pochodzenia muzułmańskiego (zob. Nazwiska tatarskie).

W obręb kultury polskiej stopniowo była włączana także ruśka i litewska ludność chłopska, czego przejawem była polonizacja nazwisk. „Szybkie tempo polonizacji językowej ludu pozwala przypuszczać, że została ona istotnie ułatwiona przez wcześniejsze długotrwałe przenikanie polszczyzny na wieś za pośrednictwem Kościoła, miasta, dworu, zaścianka, szkoły, a także osadników z Polski” (Jurkiewicz 1994, 252).

Część III

NAZWISKO ZWYCZAJOWE W ŚWIETLE OBYCZAJÓW POLSKICH I ZAPISÓW ŹRÓDŁOWYCH

Prześledzenie zapisów źródłowych z okresu od XVI do XVIII w. pozwoli ustalić, jak przebiegał proces kształtowania się nazwiska zwyczajowego we wszystkich warstwach społecznych z uwzględnieniem charakterystycznego dla północno-wschodniego obszaru Rzeczypospolitej zróżnicowania etnicznego. Opisowi będą podlegać następujące zjawiska: dziedziczenie nazwiska ojca przez dzieci, obejmowanie wspólnym nazwiskiem całego rodu, rodziny lub generacji oraz przejmowanie nazwiska męża przez żonę.

1. Dziedziczenie nazwiska ojca

Proces kształtowania się i stabilizacji nazwisk w północno-wschodniej części Rzeczypospolitej, jak wynika z dotychczasowych ustaleń, miał miejsce później niż na terenie Korony (Dacewicz 1994; Citko 2001).

W dostępnych źródłach, odnoszących się do 1 p XVI w., trudno znaleźć jednoznaczne poświadczenia zjawiska dziedziczenia nazwiska ojca przez dzieci. W różnego rodzaju rejestrach podat-

kowych i inwentarzach dóbr stosowano na ogół bardzo oszczędny zapis ograniczający się do imienia i nazwiska ojca, syn nazwany był tylko imieniem, np.: *Sołtan Koladzicz Iwan syn iego* (1545 IMŁ 117v ch), *Hryn Pacelewicz Piotrasz syn iego* (1545 IMŁ 101 ch). Podobnie wymieniano nazwisko jednego brata, a drugi brat (lub bracia) nazwany był tylko imieniem, np. *Sienko Lenczytz Kucko brat iego Luc brat ich* (1545 IMŁ 103 m), *Dziemieszko Sienkowicz Roman brat iego, Jacko brat ich, Ławrysz brat ich* (1545 IMŁ 103 m), *Chwiedzko Borysowicz Truchan brat iego, Ochrem brat ich, Hryn brat ich* (1545 IMŁ 92v m).

W źródłach z 2 p XVI w. spotykane są zapisy, w których powtarza się to samo nazwisko na -owicz lub nazwisko odapelatywne określające szlachciców z tej samej posiadłości. Można przypuszczać, że chodzi o braci lub ojca i synów.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Cyganowicz /sz/ - szl. Paweł *Cyganowicz*, szl. Stanisław *Cyganowicz*, dziedzicowie z Małego Błonia 1569 SPD 279; Lewoniewicz /sz/ – szl. Jurgi *Lewoniewicz*, szl. Iwan *Lewoniewicz*, szl. Prokop *Lewoniewicz*... dziedzice z Łazowa 1569 SPD 275;

Szeliga /sz/ - wieś Lepki: szl. Andrzej *Szeliga*, szl. Walenty *Szeliga*, szl. Erazmy *Szeliga*, szl. Jan *Szeliga*, szl. Paweł *Szeliga* 1569 SPD 284; Wrzeszcz /sz/ - szl. Mikołaj *Wrzeszcz*, szl. Jan *Wrzeszcz* 1569 SPD 272.

Pojedyncze poświadczenia odnoszą się do mieszczan, np. Sienko *Szepielicz*, Hac *Szepielicz*, Macko *Szepielicz* 1551 RPM 270 m.

Pośrednio zjawisko dziedziczenia nazwiska typu patronimicznego i nazwiska odapelatywnego mogą odzwierciedlać zapisy, w których wymienione są imiona (prawdopodobnie braci)

i wspólne nazwisko, np. *Jac a Sidor Krawczewicz, Stasiiek i Olisiej Hnat*. Poświadczenia obejmują przedstawicieli szlachty, mieszczan i chłopów.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Macko a Marcin *Koszkowicz* 1551 RPM 255 ch, Jac a Sidor *Krawczewicz* 1600 AKM 154 m, Ilia z Brocsem *Skorenczyc* 1551 RPM 255 ch, Wawrzyniec a Michał *Wygryszkowicz* 1565 IA 11v ch; ślachetni Stanisław, Andrzej *Jakubow* 1580 PD 19 sz; Kopyś a Hryn *Wiereszczaka* 1551 IŁ 244 ch; Stasiiek y Olisiej *Hnath* 1600 AKM 154 m.

Patronimiki występują także w formie analitycznej: Maciej *Punia*, Marcisz syn *Punin*, Bartosz syn *Punin* 1551 RPM 261 ch.

W niektórych dokumentach (np. spis szlachty podlaskiej z 1569 r. – skrót SPD, SZB) ma miejsce identyfikacja tylko przy pomocy imienia, analitycznej formy patronimicznej i przypisania do danej miejscowości, np. w miejscowości Miodusy Bogusławy: szl. Szczęsny s. *Jakubow*, szl. Mikołaj s. *Jakubow*, szl. Stanisław s. *Jakubow* 1569 SPD 268; szl. Mikołaj s. *Jabramow*, szl. Rafał s. *Jabramow*, szl. Więclaw s. *Jabramow*, szl. Bałtyzar s. *Jabramow*..., *Dziedzice z Kuczyna Lubowicz* 1569 SPD 293; szl. Christof, Jan synowie *Tomaszow ...dziedzicowie z Uszy Wielkiej* 1569 SPD 280.

Tego typu zapisy nie świadczą o braku nazwiska. Można przypuszczać, że jego funkcję wymiennie pełniła nazwa posiadłości, zwłaszcza gdy zapisywano kilku członków tego samego rodu. Te przypuszczenia znajdują potwierdzenie w zapisach zawierających dodatkowo nazwisko typu przezwiskowego, od którego powstała nazwa posiadłości, np. *Miodus /sz/* - n. m. *Miodusy Koprzywne*:

szl. Stanisław s. Pawłow *Miodus*, szl. Szczęsny s. Pawłow, szl. Andrzej s. Pawłow, szl. Jozef s. Pawłow, szl. Andrzej *Miodus* (1569 SPD 276 sz), także w późniejszych źródłach, np. Ślachaetny Wawrzyniec *Miodus*, Ślachaetny Stanisław *Miodus...* (1580 PD 56 sz).

Pierwsze poświadczenia dziedziczenia nazwiska na *-ski* w innych regionach Polski są odnotowane w źródłach z 2 p XIV w. (Kaleta 1998, 123). Na Podlasiu dowody na dziedziczenie nazwisk zakończonych na *-ski* pojawiły się dopiero w 2 p XVI w. u szlachty.

W zapisach źródłowych poświadczenia dziedziczenia nazwiska ojca wyrażone są bezpośrednio lub pośrednio. Pierwszy sposób występuje dość rzadko, np. *Ян Крупицкий сынъ Станислава Крупицкого* (1567 PWL).

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Iwanowski /sz/ - Czaple: ur. Helżbieta z Zebrzydowic Iwanowska została po niegdy ur. Janie *Iwanowskim* pisarzu ziemskim drogickim i od syna swego ur. Christofa *Iwanowskiego*, dworzani na Kr. J. M. z Czapl, z Minczewa etc. dziedzica... 1569 SPD 285; Kamieński /sz/ - ...пана Войтеха *Каменского* у брата своего пана Валентина *Каменского* 1590 AMGS 380; Krupicki /sz/ - Ян Крупицкий сын Станислава Крупицкого 1567 PWL 875; Leśniowolski /sz/ - Jan *Leśniowolski* kasztelan czerski... na rzecz syna Adama, Adam *Leśniowolski* 1595 UP 64, 65; Sieklucki /sz/ - Матей *Секлюцки* съ имений своихъ ...при сыну своем Миколаю *Сеключком* 1567 PWL 1170; Świrski /sz/- ...пана Лукаша Болеславовича *Свирского* з братом его князем Яном *Свирскимъ* 1569 LetM 64.

Dodatkowe potwierdzenie dziedziczności nazwiska wymienionego w dokumentacji materiałowej można znaleźć w herbarzu, np. Jan *Iwanowski*, pisarz ziemski i grodzki drohicki (w 1553 r.) miał dwóch synów Krzysztofa i Jana oraz małżonkę Elżbietę Zebrzydowską (zob. Boniecki 1883, 99).

Częściej spotykane są zapisy, w których fakt dziedziczenia nazwiska na *-ski* pośrednio potwierdza analityczna forma patronimiczna utworzona od imienia ojca. Patronim świadczy, że chodzi o braci, przy czym nazwisko jest zapisane tylko raz lub powtarzane, np. *szl. Daniel Pobikrowski s. Stanisławow, szl. Gabrjel s. Stanisławow, szl. Pantaleon s. Stanisławow... dziedzicowie z Pobikrow; szl. Maciej Korzeniowski s. Wojciechow, szl. Stanisław Korzeniowski s. Wojciechow.*

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Szlachta:

Korzeniowski – *szl. Michał Korzeniowski s. Maciejow, szl. Jan Korzeniowski s. Maciejow, szl. Paweł Korzeniowski s. Maciejow 1569 SPD 266; szl. Maciej Korzeniowski s. Wojciechow; szl. Maciej Korzeniowski s. Wojciechow, szl. Stanisław Korzeniowski s. Wojciechow 1569 SPD 266; szl. Grzegorz Korzeniowski s. Stanisławow, szl. Jerzy Korzeniowski s. Stanisławow 1569 SPD 267;*

Piotrowski – *szl. Nikodem Piotrowski s. Stanisławow, szl. Szczęśny s. Stanisławow, szl. Sobiestjan s. Stanisławow... dziedzicowie z Piotrowa Krzywok. w 1569 SPD 267; Pobikrowski - szl. Daniel Pobikrowski s. Stanisławow, szl. Gabrjel s. Stanisławow, szl. Pantaleon s. Stanisławow... dziedzicowie z Pobikrow 1569 SPD 271; Tchorznicki - Tchorznica Wyszki: szl. Klimont Tchorznicki s. Marcinow, szl. Maciej s. Marcinow, szl. Stanisław s. Marcinow*

1569 SPD 281; Uszynski /sz/ - Usza Tybory: szl. Jakub *Uszynski* s. Bartoszow, szl. Maciej s. Bartoszow, szl. Szczepan s. Bartoszow, szl. Andrzej s. Bartoszow, szl. Paweł s. Bartoszow 1569 SPD 295.

Źródła zawierają też zapisy, w których powtarza się nazwisko na *-ski*, a analityczny patronim, potwierdzający pośrednio dziedziczość nazwiska, identyfikował tylko pierwszego z braci, np. Skiwski – wieś Skiwy: szl. Jan *Skiwski* s. *Tobiaszow*, szl. Stanisław *Skiwski*, szl. Szyman *Skiwski*, dziedzicowie z Skiw, z Hruszowa 1569 SPD 272. Nie można wykluczyć, że w tym przypadku chodzi o ojca i synów.

W popisach wojennych szlachty i bojarstwa ziemi brzeskiej z 1567 r. (skrót PWL) można spotkać charakterystyczne dla antroponimii ruskiej zapisy trzejelementowe (imię + patronim + nazwisko), w tym również zawierające nazwisko na *-ski* (w wersji ruskiej *-ski j*). Patronim wskazuje, że chodzi tu o braci, np. Kruszewski – wieś Kruszewo: *Томаиш Маркович Крушевский, Мойжеиш Маркович Крушевский* 1567 PWL 1061 sz; Żebrowski - Żebrowizna: *Бальтазар Мартинович Жебровский, Каликишты Мартинович Жебровский* 1567 PWL 1107 sz.

W określeniu stopnia pokrewieństwa pomocne są herbarze, np. *Jan Skwarko Gąsowski* (1522 SU 249 sz) i *Stanisław Skwarko Gąsowski* (1547 SU 249 sz) - to ojciec i syn (zob. Boniecki 1883, 60).

W przypadku zapisu *Matey a Jan Srednicki* (1528 PZ 216 sz) można przypuszczać, że osoby noszące to samo nazwisko pochodzą z jednej rodziny (ojciec i syn lub bracia).

Wymienia się też tylko imiona synów w połączeniu z imieniem i nazwiskiem zmarłego ojca, które występuje w syntetycznej lub analitycznej formie odmiejscowej, np. Stanislaus,

Gregorius, Nicolaus olim Augustini *Radziszewski* (1569 SZB 245 sz); Mathias olim Marci, Simon olim Marci, Laurentius olim *Marci de Srzednicza* (1569 SZB 243 sz). Z pewnością synowie nosili nazwisko ojca, jednakże analityczna forma nazwiska może świadczyć o jego niestabilności.

Mają miejsce odstępstwa od zwyczaju przejmowania nazwiska ojca, np. *Puchalski* ojciec – *Harbas* syn /sz/ - Harbasy: szl. Maciej *Harbas* s. Stanisława *Puchalskiego* (1569 SPD 272). Nazwisko syna pochodzi od nazwy innej posiadłości rodowej (n.m. Puchały i Harbasy, pow. drohicki, woj. podlaskie).

Zapisy w dokumentach z 2 p XVI w. dowodzą, że zjawisko dziedziczenia nazwiska ojca przez synów występuje głównie wśród szlachty, zwłaszcza nazwiska odmiejscowego na *-ski*, np. *Korzeniowski*, ale również nazwiska typu patronimicznego, np. *Cyganowicz*, *Jakubow*, i odapelatywnego, np. *Miodus*, *Wrzeszcz*.

Pojedyncze zapisy, pośrednio dokumentujące zjawisko dziedziczenia nazwiska typu patronimicznego i odprzezwickowego, odnoszą się do mieszczan i chłopów, np. *Krawczewicz*, *Wieruszczaka*.

W XVII w. na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej były kontynuowane wcześniej zapoczątkowane procesy ustalania się nazwiska dziedzicznego. Teksty źródłowe zawierają więcej zapisów świadczących, że nazwisko ojca było dziedziczone przez synów i córki, zwłaszcza wśród szlachty, np. urodzony Jan *Lewiczki* w Niewodnicy... protestował się na slachetnego Leona *Stawogorskiego* syna urodzonego Walentego *Stawogorskiego*; Pan Wojciech *Iwanowski*..., Wawrzyniec *Iwanowski* syn, Krystina *Iwanowska* córka. Wszystkie zapisy odnoszą się do szlachty. Nie bez znaczenia był dość intensywny wówczas proces polonizacji.

Zapisy źródłowe – XVII w.

Szlachta:

Dwór iegomosci pana *Czapskiego*: Pan Stanisław *Czapski*, pani Katarzyna Trzemeska małżątka, pan Piotr *Czapski* syn, panna Anna *Czapska*, panna Katarzyna *Czapska* corki 1662 PM 477; Pan Wojciech *Iwanowski* ..., Wawrzyniec *Iwanowski* syn, *Krystina Iwanowska* corka 1662 PM 476; iegomosc pan Thomasz *Jastrzębski* pisarz prowentowy Międzyrzeczki, pan Mikołai *Jastrzębski* syn iegomosci..., panna *Krystyna Jastrzębska* corka 1662 PM 495; Stanisław *Lewicki* 1648 UP 48, Stanisław *Lewicki*, syn poprzedniego 1651 UP 49; Hieronim Kazimierz *Łyszczynski* 1651 UP 117, Kazimierz *Łyszczynski*, syn *Hieronima Kazimierza* 1669 UP 117; ...jw. jmp. Stefana *Kandzierzawskiego*, kasztelana mińskiego..., córce zwyż rzezonego, tj. jejm. Pannie Katarzynie *Kandzierzawskiej*, kasztelance mińskiej...1662 ML131 333; Jegomosc pan Paweł Kazimierz *Michałowski*, panna Katarzyna *Michałowska*, panna Dorotha *Michałowska* corki 1662 PM 478, Jegomosc pan Kazimierz *Michałowski*, panna Katarzyna *Michałowska*, panna Dorotha *Michałowska* corki...1662 PM 479; Krzysztof Stanisław *Mokrzecki* pisarz gr. brański i goniądcki, syn Apollona *Mokrzeckiego* 1666 UP 39; Jegomosc pan Jan *Sawicki* skarbnik Podlaski, iegomosc pan Stanisław *Sawicki* syn 1662 PM 419; Mikołaj *Uszyński* sekretarz królewski, ... po śmierci ojca *S.Uszyńskiego* 1652, 1658 UP 52; Zygmunt *Wyszkowski* na rzecz syna Stanisława Jana 1644 UP 41 (por. Stanisław Jan *Wyszkowski* consensus cedendi po R. ojca *Z.Wyszkowskiego* 1673 UP 41); Wojciech *Wyszyński* ... po śmierci ojca *T. Wyszyńskiego* 1665 UP 52.

Zapisy źródłowe, w których wymienia się braci, używających tego samego nazwiska; również świadczą, że zwyczaj dziedzic-

czenia nazwiska ojca upowszechniał się, zwłaszcza w warstwie szlacheckiej, np. Wojciech *Niemiera*, Stanisław *Niemiera* brat Wojciecha 1613, 1617 UP 136 sz; Achilles *Mokrzecki*, Apollo *Mokrzecki*, przedtem miecznik wiski, brat poprzedniego 1647 UP 39 sz; Maciej *Dzielak*, Paweł *Dzielak* brat iego 1662 PM 436 pn; Władysław *Stoiński* brat F. *Stoińskiego* 1666 UP 129 sz; Kazimierz *Karski* 1672 UP 139 sz; *Jakub Karski* brat Kazimierza 1677 UP 139 sz; Stanisław Jan *Karwowski* 1694 UP 41 sz; Kazimierz *Karwowski* po śmierci brata, S. J. *Karwowskiego*, Kazimierz *Kurzeniecki*... 1691, 1699 UP 41, 42 sz; Zygmunt *Kurzeniecki* brat poprzedniego, przedtem skarbnik 1713 UP 42 sz.

Z podanych wyżej zapisów źródłowych wynika, że zwyczaj dziedziczenia nazwiska ojca jest udokumentowany głównie w odniesieniu do szlachty. Były to przede wszystkim nazwiska na *-ski*, pojedyncze przypadki innych, np. odimienne *Niemiera*, odapelatywne *Dzielak*. Zapisy dokumentujące dziedziczenie nazwisk odapelatywnych występują rzadziej, ponieważ w XVII w. mniej rodów szlacheckich używało tego typu nazwiska, np. Wojciech *Kostro*, Józef *Kostro* syn Wojciecha podsędka bielskiego 1620, 1661 UP 50 sz; Piotr *Boruta* syn niegdy slachetnego Piotra *Boruty*...1640 KB 44v sz; Jan *Karp*, Jan *Karp* syn Jana 1629, 1644 UP 144, 145 sz; ...Jegomosc pan Marcin Michał *Henkiel*..., pan Michał *Henkiel* syn, pan Stanisław *Henkiel* syn, panna Helżbieta *Henkiellowna* corka 1662 PM 478 sz; ...jegomosc pan Mikołaj Orzeszko stolnik Mielnicki... pan Theofil *Orzeszko* syn, pan Jan *Orzeszko* syn, panna Zophia *Orzeszkowna* corka, panna Anna *Orzeszkowna* corka 1662 PM 435 sz.

Pojedyncze zapisy potwierdzają zjawisko dziedziczenia nazwiska ojca w innych warstwach społecznych: ociec Demetry

Wierzba, prezbiter cerkwi Gnoienskiej pomienionemu ojcu Janowi *Wierzbie*, synowi swemu dał ...1662 PM 406 d; ...laboriosus Albertus *Dykciuk* cum uxore Anastasia, frater eiusdem Daniel *Dykciuk* cum uxore Marina 1662 PM 449 ch.

Przytoczone wyżej przykłady zapisów nie są częste. W wielu źródłach, głównie w różnego rodzaju rejestrach i inwentarzach podatkowych, podobnie jak w poprzednim stuleciu, stosowano oszczędny zapis ograniczający się do wymienienia nazwiska ojca i podania imion pozostałych członków rodziny, np. Rosłań *Chryniuk* z żoną, corek dwie Katarzyna i Maryna (1662 PM 411 m), lub tylko do odnotowania faktu posiadania potomstwa, np. Tymosze *Pałosik* z małżonką, syn jeden, także matka żony jego z synami dwiema y z córką wszystkich osob w domu siedem (1662 PM 411 m); Jan *Jakusicki* z Żoną Synow dwa y brat y służebna dziewczka..., Jan *Konowal* Synow dwóch; Michał *Koc* wdowiec dzieci czworo; Piotr *Szytryk* z Żoną y Synem chłopiec służebny (1663 RWB 547, 548 ch).

W takich wypadkach nazwisko ojca przypuszczalnie obejmowało również dzieci. Pośrednio świadczą o tym zapisy, w których jest ono powtarzane przy każdym z braci, np. Kasper *Jozwik*, żona Jadwiga, bracia Walenty *Jozwik*, żona Jadwiga, Franciszek *Jozwik*, żona Jadwiga (1662 PM 509 ch).

W wielu wypadkach można tylko przypuszczać, że chodzi o członków jednej rodziny, przypuszczalnie braci, bowiem w zapisie źródłowym brak stosownych informacji, np. Fedor *Bucko*, Olifier *Bucko*, Szczęsny *Bucko* 1639 OP 142 pn; Paweł *Dzierżek*, Jan *Dzierżek*, Marczyn *Dzierżek*, Pan Paweł *Dzierżek* P. Paweł *Dzierżek* y Aleksander *Dzierskowic* 1640 KB 10, 31, 17, 36 sz; Bartosze *Janusik* z żoną Elżbietą osob trzy; ...Stanisław *Janusik*

y Jan z żonami obu osob cztery..., u Jana *Janusika* katolika komornica, parobek, dziewczka służebna osob trzy 1662 PM 410, 411 ch.

2. Obejmowanie wspólnym nazwiskiem rodu, rodziny lub generacji

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji zaznaczyło się w 1 p XVI w. głównie w nazwiskach patronimicznych, których nosicielami była podlaska szlachta, litewscy i rusczy bojarzy. Ten typ nazwisk, tworzonych głównie od imion, dominuje i w 2 p XVI w., z tą różnicą, że zapisy źródłowe poświadczają obejmowanie przez te formy nie tylko rodzin szlacheckich, ale również mieszczańskich i chłopskich.

Obejmowanie całego rodu lub rodziny przez nazwiska odmiejskowe na *-ski* widoczne jest w 1 p XVI wieku, ale większa liczba zapisów w formie liczby mnogiej pojawia się w źródłach z 2 p tego wieku. Poświadczenia odnoszą się głównie do szlachty, rzadziej do rodzin mieszczańskich.

1) Nazwiska typu patronimicznego

W 1 p XVI w. zdecydowanie dominują patronimiki derywowane sufiksem *-owicz//ewicz* przede wszystkim od imion ojców, rzadziej od ich przezwisk. Materiał źródłowy zawiera poświadczenia na obejmowanie tym nazwiskiem generacji. Przejawia się to poprzez formę liczby mnogiej, np. *Bohdanowiczy*. W podstawach tego typu nazwisk występowały imiona słowiańskie, np. *Żdanowiczy* (< im. Żdan), *Bohdanowiczy* (< im. Bohdan), polskie, np. *Stanisławowiczy* (< Stanisław), *Bartoszewiczy* (< Bartosz), ruskie, np. *Iwankowiczy* (< Iwan : cerk. Joann), *Niesterowiczy*

(< Niester : cerk. Niestor), litewskie, np. *Ejsimontowiczy* (< Eismintas), tatarskie, np. *Romodanowiczy* (< Ramadan), *Tumaszewiczy* (< Tuman). Rzadziej podstawę stanowiły apelatywy, np. *Drobyszewiczy*, *Nosowiczy*, *Plebanowiczy* lub etnonimy, np. *Lachowiczy*.

W źródłach z 1 p XVI w. poświadczenia obejmowania wspólnym nazwiskiem braci odnoszą się do szlachty.

Zapisy źródłowe – 1 p XVI w.

Szlachta (i bojarzy):

-owiczy//-ewiczy: Bachtynjarowiczy – Абрагим а Алий Бахтыяровичи 1528 PW 119; Bertoszewiczy – Матей, Миколай Бертошевичи 1528 PW 92; Bogdziewiczy – Бактыш а Войнаш Богдевичи 1528 PW 119; Bohdanowiczy – Войноша а Бойтыш Богдановичи 1528 PW 119; Drobyszewiczy – Пашко а Миколай а Павел Дробышевичи 1528 PW 92; Ejsymontowiczy – Пашко а Стетко а Петрок а Прокоп Ейсимонтовичи 1528 PW 92; Krembiczy – Богдан а Пашко Крембичи 1528 PW 92; Lachowiczy – Богдан, Микути, Якути, Стас Ляховичи 1528 PW 92; Miłkowiczy – Мильковичы 1528 PZ 185; Niesterowiczy – Дешко а Жукъ Нестеровичи 1528 PW 94; Nosowiczy – Стас а Юри Носовичи 1528 PW 92; Romodanowiczy – Онись Милкуман Сипян Ромодановичи 1528 PW 119; Stanisławowiczy – Войtech а Szczepan Stanisławowiczy 1528 PZ 214; Tumaszewiczy – Шымон зъ братью Тумашевичи 1528 PW 92; Żdanowiczy – Гринь зъ братью Ждановичи 1528 PW 92.

Zapisy źródłowe z 2 p XVI w. świadczą o rozprzestrzenieniu się wyżej wskazanej formy identyfikacji rodziny, głównie braci, wśród mieszczan (lub mieszkańców miasteczek) i chłopów.

-owiczy//owicze//-ewiczy:

Szlachta:

Andrejewiczy – Станислав а Кжиштоф Андреевичи 1567 PWL 883; Tomaszewiczy – Станислав зъ Жигимонтом Томашевичи съ Плиски и зъ Пжесмыкъ 1567 PWL 946;

Mieszczanie:

Choroskowicze – Piotr, Tomko *Choroskowicze* 1560 PK 11; Dylewiczcy – Mikollai а Frącek *Dylewiczcy* 1571 IT 25v; Kotkowiczcy – Stanisław z Janem *Kotkowiczcy* 1558 IS 49; Kaczewiczcy – Marcin, Jarmocz *Kaczewiczi*, bracia 1560 IN 65; Kisłowiczcy – Jurko z synowcami *Kislowiczi* 1560 PK 3; Kondratowicze, Olifierowicze – Kondrath *Oliphierowicz...* synowie je–o Klim а Iwan Kondratowicze, ...przy pomienionych Klimie а Iwanie *Oleferewiczach* 1588 AKM 115; Kopaczewicze – Steczko y Jaczko *Kopaczewicze* trzymają Chwiedka *Kopacza* włokę... 1600 AKM 154; Kozłowiczcy – Jan, Kondrat *Kozłowicze* 1561 RMK 190; Mackowiczcy – Dawid а Tichon *Mackowicze* 1600 AKM 155; Michałkowiczcy – Mieć z bracią *Michałkowiczcy* 1560 PK 144; Mieszkowiczcy – Jarmoc z Marcinem *Mieszkowiczcy* 1560 PK 138; Ostaszewiczcy – Andrzej а Kac *Ostaszewiczcy* 1560 PK 133v; Plebanowiczcy – Łukasz, Michał *Plebanowiczcy* 1560 IN 69; Szewczyczy – Piotr z Macieiem *Szewczyczy* 1558 IB 35; Zaniewiczcy – Szczepan Michno *Zaniewiczcy* 1560 PK 131v;

Chłopi:

Arciemowiczcy – Miszko z trzema braty *Arciemowiczcy* 1560 PW 161v; Bierczewiczcy – Szyman а Gryg *Bierczewiczcy* 1565 IA 11v; Borymowiczcy – Żak, Iwan, Zan *Borymowiczcy*, bracia (dym) 1551

RPM 294v; Hańcinowiczy – Decz, Demid a Wasko *Hascinowiczy* 1558 IB 43; Jackowiczy – Kuzma Ochrem *Jackowiczy* 1560 PK 158v; Iwankowiczy – Sienko, Andrzej *Iwankowiczy* 1551 IŁ 346; Ilkowiczy – Sciepan a Iwan *Ilkowiczy* 1551 RPM 302v; Malkowicze – Pac a Wawresz *Malkowicze* 1560 PK 162, Michalewicze – Maxim z Klimem *Michalewicze* 1560 PK 179v; Nowosadowiczy – Kuryan Iwan Andrzej *Nowosadowiczy* 1551 IŁ 200, Ostaszewiczy – Misko, Panas *Ostaszewiczy* 1551 IŁ 341, Sznurkowiczy – Łukian Hryn *Sznurkowiczy* 1551 IŁ 341; Wakowiczy – Koscian Paszko *Wakowiczy* 1551 RPM 298, Zaniewiczy – Liec Onisko *Zaniewiczy* 1551 IŁ 341; Zdrodowiczy – Woyciech, Jan *Zdrodowiczy* 1558 IS 51.

W źródłach z XVII w. nazwiska na *-owicz* w formie liczby mnogiej, obejmujące generację, występują rzadziej, głównie w warstwie mieszczańskiej i chłopskiej.

Zapisy źródłowe – XVII w.

Szlachta:

Jankiewiczowie – ...Maxi, Olexiey, Omelan *Jankiewiczowie*, bracia rodzeni, boiarze abo ziemianie... 1643 IML 327; Miłaszewiczowie – ...ur. Zachariasza i Samuela *Miłaszewiczów*...1658 ML131 179. Rodziewiczowie – ...pp. Jakub i Kazimierz *Rodziewiczowie* 1690 RPW 143;

Mieszczanie:

Bujnakowiczy – Siemion y Daniło *Buinakowiczy* 1662 PM 262, Chodzkowiczy – Arciom a Hryszko *Chodzkowiczy* 1662 PM 270, Ściepanowiczy – Anton y Radzko *Sciepanowiczy* 1662 PM 271;

Chłopi:

Charkiewiczzy – Mikita i Seliwon *Charkiewiczzi* 1639 AP 310; Jackiewiczzy – Wasco i Kondrat *Jackiewiczzi* 1639 AP 310; Lencewiczcy – Andrej i Paweł *Lencewiczzi* 1639 AP 310; Prokopowiczcy – Panas et Laurenti *Prokopowicom* 1639 AP 310; Hulkowiczcy – Omelian y Karniey *Hulkowiczzi* 1662 PM 264.

Nieliczne patronimy obejmujące potomstwo jednego ojca zawierają w swej strukturze sufiks w formie l. mn. *-ęta* (l. poj. *-ę*), np. *Pietrzęta*. Jest to jeden z najstarszych sufiksów patronimicznych pochodzenia deminutywnego. Obecność patronimików z sufiksami *-ę*, *-ęta* na badanym terytorium tłumaczy się wpływami z Mazowsza. Antroponimy i nazwy miejscowe derywowane tym sufiksem dotarły na Podlasie wraz z osadnictwem mazowieckim (Taszycki 1951, 10-11). W większości zapisów źródłowych sufiks *-ęta* występuje w połączeniu z dzierżawczym sufiksem *-ow*, np. *Marcinowięta*.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Szlachta:

Marcinowięta – Ślachetni Jan i Wojciech *Marcinowięta* 1580 PD 23; Pietrzęta – Stanislaus, Leonardus olim Martini *Pietrzetha* 1569 SZB 247; Szczerzbięta /sz/ – Thomas, Albertus olim Stanisłai *Szczerzbienta* 1569 SZB 247;

Chłopi:

Czochowięta – Jan, Marcin *Czochowięta* 1558 IS 50; Dobryłowięta – *Dobryłowięta* 1558 IB 36; Pamęczęta – Stanisław, Piotr *Pa-*

mężęta 1558 IS 51; Prodelkowięta – *Prodelkowientha* Jakub z Serafinem 1558 IB 34; Puchalszcęta – Matys Marcin *Puchalszcęta* 1558 IS 51.

Obejmowanie wspólnym nazwiskiem rodziny i generacji nie oznaczało stabilności form nazwisk, zwłaszcza w niższych warstwach społecznych, np. wśród mieszczan jedna i ta sama osoba jest nazywana przy pomocy różnych wariantów nazwiska: Hryczko *Lazowicz*, *Lazowczyk*, *Lazowski*; Jakub *Niemończyk*, *Niemończuk*, *Niemoniewicz*; Frąc *Niemoniec*, *Niemonowic*, *Niemończyk* – łącznie bracia *Niemończykowie*.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Piotr Kuropathffa (*Lazowski*) syniowcowi swemu Hriczku *Lazowczu...*, synowcowi swojemu Hriczku *Lazowczikowi...*, Hriczko *Lazowski* nie przepędzony... 1554 AK 57v, 58v m;

Frąc *Niemoniec...*, Jakub *Niemończuk*, Jakub *Niemończyk*, Jakub *Niemoniewicz*, Frąc *Niemonowic* z bratem, Frąncek *Niemończyk*, Frąc a Jakub *Niemończykowie* 1571 IT 20v, 30, 31, 11, 26v m.

Herbarze potwierdzają niestabilność form nazwisk także wśród szlachty, np. przedstawiciele odnotowanego wyżej litewsko-ruskiego rodu *Raczków* (*Raczek* w l. poj.) używali wymiennie nazwiska *Raczkowicz* (Boniecki 1883, 268).

Wyjątkową wartość ze względu na ogólnie niską frekwencję nazw kobiet, a córek w szczególności, w dokumentach z tego okresu, mają patronimiki oznaczające córki. Forma liczby mnogiej z sufiksem *-owny* oznacza obejmowanie wspólnym nazwiskiem generacji.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Tworkówny /m/ - Jadwiga i Helizbieta Łukaszówny *Tworkowny*, siostry Frączka, (corki) przeszłego Łukasza Tworka 1554 AK 13v; Niziołkowny /m/ - Opatrzne dziewczeczki Anna, Kasia, Małgorzata, Dorota *Niziołkowny* 1555 AK 66.

2) Nazwiska odmiejscowe

Obejmowanie całego rodu lub rodziny przez nazwiska odmiejscowe, w tym nazwiska na *-ski*, w 1 p XVI w. na badanym terenie jest słabo udokumentowane. Nazwiska na *-ski* występują w l. m. n. bez imion. Zapisy pochodzą z popisów wojskowych, gdzie całą szlachtę z danej miejscowości zarejestrowano (źródło – skrót PZ, LM) przy pomocy form przymiotnikowych derywowanych sufiksem *-ski* od nazw wsi.

Zapisy źródłowe – 1 p XVI w.

Nowosielscy (n.m. Nowosiółki) – Nowoselscy ziemiane 1528 PZ 186; Olendzcy (< n.m. Olędy, Olendy) – Olendskii ziemiane 1528 PZ 183; Popławscy (< n.m. Popławy) – Popławskii ziemiane 1528 LM 119; Sieklucy (< n.m. Siekluki) – Sieklickii 1528 LM 123; Skolimowscy (< n.m. Skolimowo) – Skolimowskii ziemiane 1528 LM 122; Terlikowscy (< n.m. Terlikowo) – Tirlikowskii ziemiane 1528 PZ 186; Trescianscy (< n.m. Trześcianka) – Trestiancy 1528 PZ 184.

Ponadto do identyfikacji zbiorowej stosowano nazwę miejscowości, z której pochodziła jakaś grupa ziemian, np. *Szawły*

ziemianie (czyli ziemianie z Szawłów) lub utworzoną od nazwy miejscowości formę dzierżawczą, stwierdzającą o jakich ziemian chodzi, np. Miodusy > *Miodusowe* (ziemianie).

Zapisy źródłowe – 1 p XVI w.

Szlachta:

n.m. Berezowo - Berezowo Zemiane 1528 LM 123; n.m. Bolesty - Bolesty ziemiane 1528 LM 119; n.m. Łozy - Zemiane Łozy 1528 LM 122; Mężenino (n.m. Mężenino) – Możenino ziemiane 1528 LM 119; Miodusowe (< n.m. Miodusy) - Medusowe 1528 LM 123; Oziabłowe (< n.m. Oziabły) - Oziabłowe 1528 LM 123; n.m. Szawły - Szawły ziemiane 1528 LM 119; n.m. Wyczółki - Wyczółki ziemiane 1528 LM 119;

Smolanie - Zańko a Tiszko Smolanie 1528 PW 93.

Tego typu zapisy w dokumentach nie dają jasnej odpowiedzi, czy chodzi o ród, rodzinę, czy też całą szlachtę zamieszkującą w danej miejscowości. Była to drobna szlachta zagrodowa, przypuszczalnie pozostająca w bliższym lub dalszym pokrewieństwie. Istotna była identyfikacja jako taka, w tym przypadku wymieniano tylko nazwę wsi, z której pochodziła jakaś grupa ziemian. Nie są to formy nazwisk odmiejscowych.

W 2 p XVI w. obejmowanie przez nazwiska na *-ski* całego rodu, rodziny jest już wyraźnie poświadczane w źródłach. Nazwiska występowały bez imion, np. *ślachetni Chybowscy*, łącznie z imionami pojawiającymi się bądź bezpośrednio, bądź w pewnym oddaleniu, np. *Sierakowscy – Mathias et Stanislaus Sirakowsczi* (Sierakowscy), *Matiss i Woyciech Zakrzewscy, bracia rodzoni, Łupichowscy Imiona ich Cimoch, Jagustyn Olechnowic,*

Stanisław, Sawa, Kondrat. Zapisy rodowych nazwisk na *-ski* odnoszą się w większości przypadków do szlachty.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Szlachta:

Bajkowsy – Śl. Nikodem i Stanisław *Baykowszczy* 1580 PB 118; Chybowscy – ślachtetni *Chybowscy* 1580 PM 22; Godlewscy – szl. Jan s. Jadamow, szl. Jakub s. Jadamow *Godlewscy*, dziedzicowie z Rytelów Średnich 1569 SPD 286; Izdebscy – ślachtetni Wojciech i Stanisław *Izdebscy* 1580 PD 10; Karscy – szl. Mikołaj s. Jakubow, szl. Jan s. Jakubow *Karscy* z Małyszyna 1569 SPD 269; Korzeniewscy – Dzieci Mikołaja *Korzeniewskie* 1560 PK 131v; Kudelscy – Ślachtetni Jakób, Wiaczesław *Kudelscy*... 1580 PD 10; Niewierowscy – Valentinus, Michael *Niewierowsczi* 1569 SZB 262; Nosiłowscy – Nasilowo: szl. Stanisław, Andrzej *Nosilowscy* 1569 SPD 290; Popławscy – Sebastyan, Jan *Popławscy* 1560 PK 23; Rozwadowscy – Stas Szczęsny Bartosz *Rozwadowscy* 1560 PK 160; Sierakowscy – Mathias et Stanislaus *Sirakowsczi* 1569 SZB 245; Wirowscy – Zygmunt a Wojciech *Wirowscy* z Matką 1560 PK 142v; Wierzbiccy – ślachtetni Jan i Malcher *Wierzbiccy*... 1580 PD 25; Zalewscy – Ślach. Zygmunt z bratem *Zalewscy* 1580 PD 13.

Sporadycznie odnotowano rodziny mieszczańskie: Ładyszczynicy - *Lladyszcynskie* 1571 IT 20, Łupichowscy - *Łupichowscy* Imiona ich Cimoch, Jagustyn Olechnowic, Stanisław, Sawa, Kondrat... 1571 IG 160; Zakrzewscy - Matiss i Wojciech *Zakrzewscy*, bracia rodzeni 1554 AK 28v.

Materiały źródłowe z XVII w. poświadczają obejmowanie nazwiskiem na *-ski* rodzin szlacheckich, np. szl. Paweł, Andrzej, Grzegorz *Hryniewiczzy*.

Zapisy źródłowe – XVII w.

Biernaccy - Podhorodyszcz: nobiles Kaspar et Martianus *Biernaccy*, nobiles Joannes Macienko et Jacobus *Biernaccy* super veram et fidelem....1662 PM 407, 408; Bujalscy - ...nobilem Stanislaum et Janusium *Buialskie*, ... filios olim Vincentii *Buialski* ...1643 AKDr 324; Horodeccy - p. Symon i Józef *Horodeccy* 1690 RPW 128; szl. Paweł, Andrzej, Grzegorz *Hryniewiczzy* 1676 RPD 35; Nobilibus Joanne et Stanislao *Łopienskiemi* 1640 KB 52; N`lis duobus Roslano et Jacobo *Kulikowskiemi* 1640 KB 98; Nobili Helizabeth et Martini *Grabowskich* 1640 KB 134; Nobilibus Baltazaro et Gregorio *Oleszkiemi* 1640 KB 192; Paulo Alberto *Łazeckie*, Christofero Bartholomeo et Jacobo *Gorskie* 1640 KB 192, N`lis Thoma et Alexandro *Jakubowskiemi* 1640 KB 208; N`libus duobus Thoma et Gregorius *Perkowskiemi* 1640 KB 208v; slachetni Jan, Aleksander *Toczyscy*, *Telszewscy*...1640 KB 242v; Macieia Szczesnego *Toczynskich* 1640 KB 52; wieś Korzeniowka: *Korzeniewscy* nobilis Adamowa vidua olim Adami *Korzeniewski*, Stanisław *Korzeniewski* z żoną, matką u tegosz w komornym mieszka Sebastyan *Korzeniewski* z siostrami dwiema 1662 PM 512; ...ur. Stanisława Krzysztofa *Mokrzeckiego*, miecznego starodubowskiego...z trzema synami – ur. Andrzejem, Konstantym i Janem *Mokrzeckimi*... 1695 ML131 189 sz; p. Jakub, Piotr, Tomasz *Nietupscy* 1690 RPT 107; Samuel y Jan *Sorodzynsci* bracia 1663 RWB 547; p. Krzysztof, Mikołaj, Andrzej, Michał *Zaniewscy* 1690 RPT 92.

Poświadczenie dziedziczenia tego samego nazwiska na *-ski*:

Ur. Dawidowi Mustafowiczowi *Talkowskiemu*... po śmierci ur. Mustafia *Talkowskiego*, ojca jego...1658 ML131 122; Jmp. Michał Wolski, skarbnik nowogródzki, Władysław Jan Wolski, podczaszcy nowogródzki 1690 RPN 33, 54.

3) Inne typy nazwisk

W 2 p XVI w. zdecydowanie wzrasta ilość zaświadczeń obejmowania wspólnym nazwiskiem generacji, zarówno odapelatywnym, jak i odimiennym. Wymienia się głównie rodziny szlacheckie, rzadziej mieszczańskie. W badanych źródłach odnotowano kilkanaście nazwisk w formie l. mn. utworzonych od imion, np. *Boguchwałowie*, wyrazów pospolitych, np. *Religowie*.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Nazwiska odimienne:

Boguchwałowie /m/ - *Boguchwałowie* Imiona ich Walenty Piekarz, Piotr Koleśnik, Paweł Boguchwał 1571 IG 162;

Marzyjanczykowie /m/ - *Marzyjańczykowie* 1571 IT 27v;

Woynowie /sz/ - Śl. Stanisław Okulisik i Andrzej Nogaliczik *Woynowie* 1580 PB 95;

Nazwiska odapelatywne:

Beidowie /sz/ - Ślachtetni Biernat i Stanisław starszy *Beidowie* 1580 PD 14; Drobnikowie /sz/ - Jan i Stanisław *Drobnikowie*, bracia 1567 PWL 1008; Gniewoszowie /sz/ - śl. Paweł, Stanisław *Gniewoszowie* 1580 PD 35; Grekowie /sz/ - ślachtetni Waclaw i Mikołaj *Grekowie* 1580 PM 70; Lipkowie /sz/ - szl. Maciej, Jagustyn, woźny Wojciech *Lipkowie* 1569 SPD 284; Niemończykowie /m/ - Franc a Jakub *Niemończykowie* 1571 IT 26v; Raczkowie /sz/ - Christof i Malcher *Raczkowie* dali z Mystkowic.../sz/ 1580 PM 77; Religowie /m/ - Stank a Wask *Religowie* 1565 5v; Szedzie /m/ - *Szedzie* Imiona ich Jan Stanielewicz, Szczepan Stanielewicz... 1571 IG 247; Szmuklowie /sz/ - Mathias, Joannes olim Stanislaw

Szmuklowie 1569 SZB 247; *Szoikowie /sz/ - Mathias, Paulus, Petrus, Josephus olim Nicolai Szoikowie de Brzozowo Panki* 1569 SZB 247.

Zdecydowana większość podanych przykładów poświadcza obejmowanie wspólnym nazwiskiem braci. Dodatkowo potwierdza ten fakt użycie w niektórych przypadkach patronimu, np. Jan *Stanielewicz* i Szczepan *Stanielewicz* przy wspólnym nazwisku *Szedzie*. Pojedyncze przypadki dotyczą ojca i synów: *Swiderkowie /sz/ - Ślachetny Wojciech z synami... Swiderkowie* (1580 PD 25).

W źródłach z XVII w. można spotkać nieliczne poświadczenia nazwisk odapelatywnych w l. mn.: Ur. Fabianowi, Pawłowi, Andrzejowi *Jałozom...*(1657 ML131 105 sz), Nobiles Joannes et Thomas *Szorcowie* filij olim Stanislai (1640 KB 470 sz); ...niegdy ur. Tymoteusza Worony, pisarza grodzkiego starodubowskiego... i dwóch synów Onego, ur. Jędrzeja i Gabriela *Woronów...*(1659 ML131 190 sz); Paweł y Iwan *Woronki*, Hryszko y Jarmoł *Bakany*, Januk i Michaluk *Choroszki* (1662 PM 266, 269 ch).

Poświadczenie tego samego nazwiska: Szl. Jachii *Ułanowi*, chorążemu i rotm. JKM tatarskiemu, po śmierci szl. Czymbaja *Ułana*, ojca jego...(1656 ML131 112 sz).

3. Przejmowanie nazwiska męża przez żonę

Częstotliwość występowania nazw kobiet w szesnastowiecznych źródłach jest dość niska. Decydowała o tym nie tyle specyfika badanych źródeł, ile fakt, że status prawny i pozycja społeczna kobiet wiązały się ze znacznymi ograniczeniami. Życiowa konieczność i względy praktyczne dawały większą samodzielność i swobodę kobietom wdowom tak w warstwach uprzywilejowanych, jak również wśród mieszczaństwa i chłopstwa. Stąd też na-

zwy kobiet w dokumentach odnoszą się głównie do wdów. Nazwy żon tworzono drogą derywacji fleksyjnej od nazwisk męskich na *-ski*, drogą derywacji sufiksальной od wszelkich pozostałych nazw mężów, tj. imion w pełnej lub hipokorystycznej formie, nazw odapelatywnych o genezie przezwiskowej i odzawodowej, nazw patronimicznych i przydomków. Tak więc w XVI wieku nazewnictwo kobiet cechowała znaczna różnorodność.

1) Nazwiska żon zakończone na *-owa*, *-ina*, *-icha*, *-ka*

W źródłach z 1 p XVI w. odnotowano głównie nazwy kobiet na *-owa* (w ruskiej wersji *-owaja*) utworzone od imion mężów, np. *Hryniowa*, *Iwaszkowaja* w połączeniu z określeniem *wdowa* (brus. *udowa*). Rzadziej zapisy źródłowe poświadczają użycie podwójnych form odmężowskich utworzonych od imienia i nazwiska męża, np. *Pani Iwanowaja Turowaja*. Ponadto stwierdzono obecność niewielkiej ilości poświadczeń nazw z sufiksem *-icha* utworzonych od imienia lub nazwiska męża, np. *Matuszczycha*, *Korolicha* (por. Dacewicz 1994; Sajewicz 2000, 143-154).

Nazwy na *-owa* były używane przez przedstawicielki wszystkich warstw społecznych, natomiast struktury z sufiksem *-icha* przez chłopki.

W popisach ziemian z 1 p XVI w., sporządzonych w kancelarii Wielkiego Księstwa Litewskiego, prawie wszystkie odmężowskie nazwy szlachcianek zapisano w brzmieniu ruskim, a mianowicie z sufiksem *-owaja* (język ruski/starobiałoruski był językiem urzędowym w Wielkim Księstwie Litewskim – zob. Część I). Znaczną liczbę poświadczeń stanowią formy utworzone od imion mężów, co dowodzi, że był wówczas taki zwyczaj identyfikowania kobiet. Nazwisko nie stanowiło koniecznego elementu identyfikacyjnego nawet wśród szlachty.

Szlachcianki:

z sufiksem -owa//-owaja//-ewaja: Andrejewaja (< i. wschśł. Andrej) – *Андрѣевая* Удова 1528 PW 100; Ihnatowaja (< i. wschśł. Inat) – *Пани Игнатова* 1528 PW 90; Iwaszkowaja (< i. wschśł. Iwaszko : cerk. Joann) – *Ивашкова* вдова 1528 PW 91; Ławrynewaja (< im. cerk. Ławrentij) – *Лаврыневая* Удова 1528 PW 99; Petrowaja (< i. wschśł. Petr) – *Petrowaia* wdowa 1528 PZ 189; Szczepanowaja (< i. pol. Szczepan) – *Щепановая* вдова 1528 PW 101;

Ambrosowaja (< im. Ambroży) – *Hanna Ambrosowaia* 1528 PZ 185; Hryhorewaja (< i. wschśł. Hryhor : cerk. Grigorij) – *Hryhorewaia* Jewka wdowa 1528 PZ 201;

Chłopki:

-owa: Doroszowa (< i. wschśł. Dorosz : cerk. Dorofiej) – *Doroszowa* wdowa 1545 IMŁ 37; Hryniowa (< i. wschśł. Hryń : cerk. Grigorij) – *Hryniowa* wdowa 1545 IMŁ 37; Marcinowa (< i. pol. Marcin) – *Marcinowa* 1545 IMŁ 31; Maciejkowa (< i. pol. Maciej) – *Maciejkowa* 1545 IMŁ 15v; Waskowa (< i. cerk. Wasilij) – *Waskowa* 1545 IMŁ 15v;

-icha//-ycha: Matuszczycha (< i. cerk. Matfiej) – *Matuszczycha* wdowa 1545 IMŁ 26v.

Zwyczaj przejmowania przez żonę nazwiska męża (ściśle rzecz biorąc drugiego po imieniu elementu identyfikacyjnego) zaczął upowszechniać się, o czym świadczą nieliczne jeszcze zapisy źródłowe, zawierające odmężowskie nazwiska szlachcianek na *-owa/-owaja* i kilka nazwisk chłopek z sufiksem *-icha*.

Zapisy źródłowe – 1 p XVI w.

Szlachcianki:

z sufiksem -owa/-owaja: Bajkowaja (< odp. Bajko) - Petrowaia *Baykowaia* wdowa 1528 PZ 193; Goworkowaja (< odp. Goworko) - Woitkowaia *Goworkowaia* 1528 PZ 202; Janowaja (< i. Jan) - Andreiewaia Janowaia wdowa 1528 PZ 203; Lachowaja (< etn. Lach) - *Liachowaia wdowa* 1528 PZ 189; Łuczajewaja (< odp. Łuczaj) - Stankowaia *Łuczaiewaia* wdowa 1528 PZ 191; Pietuchowaja (< odp. Pietuch) – *Адамова Ганна Петухова* 1528 PW 94; Szelechowaja (< odp. ?*Szelech) - Stanisławowaia *Szelehowaia* 1528 PZ 198; Turowaja (< odp. Tur) – *Пани Иванова Турова* 1528 PW 101;

Dowojnowa (< odp. Dowojno) –...Petronela *Dowoynowa* 1547 KDG 81 (por. Stanisław *Dowoyno ... wraz z małżonką* Petronelą *Radziwiłówną* 1547 KDG 81);

Chłopki:

-icha//ycha: Korolicha (< odp. Korol) – *Korolicha* 1545 IMŁ 15v; Obidycha (< odp. Obida) – *Obidycha* wdowa 1545 IMŁ 11; Wydrzycha (< odp. Wydra) – *Wydrzycha* wdowa 1545 IMŁ 32.

Przedstawicielki bojarstwa litewskiego i ruskiego identyfikowano m.in. przy pomocy nazwisk na *-owicz//ewicz* w formie dopełniacza l. poj., np. *Klimowicz - Klimowicza*. Forma posesywna stanowiła odpowiedź na pytanie *Czyja to żona, wdowa?* Występowała w połączeniu z formą utworzoną od imienia męża, np. *Martinowaja Bogdanowicza*. Taki sposób identyfikacji kobiet był charakterystyczny dla antroponimii białoruskiej i ukraińskiej (zob. Seniw 1986, 176).

Szlachta (bojarzy):

Bogdanowicz – Мартиновая *Богдановича* 1528 PW 95; Naw-
riłowicz - Пани Федкова *Гавриловича* 1528 PW 90; Jacewicz
– Петрова *Яцевича* 1528 PW 93; Piszczukowicz – Костиня
Пищиковича 1528 PW 100; Sirutewicz – Якубовая *Сирутевича*
1528 PW 90; Skindzirewicz - Станилавовая *Скиндиревича* 1528
PW 100; Tołoczkwicz - Петрова *Толочковича* 1528 PW 91.

W źródłach z 2 p XVI w. częstotliwość występowania nazw kobiet jest zdecydowanie wyższa. Zmieniły się również proporcje, jeśli chodzi o typy nazw. Identyfikacja kobiet była dokładniejsza. Dominowały podwójne formy odmężowskie utworzone od imienia i nazwiska męża, np. *Udowa Bakunowa Janowa, Janowa Kukięłczyzna, Łucycha Morozicha*. Częściej używano imienia kobiety w połączeniu z formą odmężowską, np. *Anna Czabajka, Anna Filipczykowa, urodzona Jadwiga Niemierzyna*. Wyraźnie zmniejszyła się ilość pojedynczych nazw odmężowskich, np. *Hawrylicha wdowa, Kobylczycha wdowa*, używanych głównie do identyfikacji chłopek.

Kobiety z warstw uprzywilejowanych na ogół były identyfikowane dodatkowo przy pomocy nazwy odojcowskiej, np. *Petronela Radziwiłłówna Dowojnowa* lub analitycznego określenia odmiejskowego, np. *urodzona Katarzyna z Lubani Stanisławowa Raczkowa*.

Źródła z 2 p XVI w. zawierają kontekst w pełni potwierdzający zjawisko przejmowania nazwiska męża przez żonę.

Mieszczanki:

z sufiksem -owa: Czuczerejowa (< odp. Czuczerej) – Op. Michał Czuczerejczik uczynił żałobę na ucz. Halię, przeszłego nieboszczyka *Czuczereja* żonę..., ...przerzeczona Halięna *Czuczerejowa*... 1570 AK 29v; Gudoszowa (< odp. Gudosz) – ucz. mieszczanin *Gudosz*, przet prawem, żałował się za żonę swoją Annę, ...przerzeczoną Annę *Gudosową* bił ją... 1566 AK 84; Kloszkowa (< odp. Kloszko) - ...Stanisław *Kloszko*, ...żona tego Stanisława, właściwa Jagnieszka, ...*Kloskowa* dała swemu mężowi... 1577 AK 50; Liaskowiczowa (< patr. Liaskowicz) - ...na Marcina Liaskowicza, na męża Walendzinej..., Marcin *Liaskowicz*..., Walendzina Marcinowa *Liaskowiczowa*..., Pani Marcinowa *Liaskowiczowa* 1557 AK 110, 111v, 113v; Wozgirtowa (< Wozgirt : lit. n.os.Vozgirtas) – Pawłowa *Wozgirthowa* żałowała się na Woyciecha Gincę..., Paweł *Wozgirt* żałował się na Woyciecha Gincę, iż mu żonę zbił.. 1579 AK 225v, 226;

-ina: Grallina (< odp. Grallia) - ...na Marcinową *Gralliną*..., Marcin *Grallia* od żony swej... 1579 AK 215;

-ka: Quintuska (< odp. Quintus) – Druzianie żonie Tomka Quintusa..., Druziana Quintuska ...1579 AK 223v, 224, 224v.

Wszystkie podane przykłady przejmowania nazwiska męża przez żonę odnoszą się do mieszczanek.

Znacznie częściej zwyczaj przejmowania przez żonę nazwiska męża jest udokumentowany pośrednio: występują tylko formy odmeżowskie z sufiksami feminitywnymi *-owa*, *-owaja*, *-ina*, *-icha*, *-ka*, brakuje nazwiska (imienia) męża i stwierdzenia, że to żona/wdowa tegoż lub też imię i nazwisko męża nie występuje w bezpośrednim sąsiedztwie formy żeńskiej i tylko na zasadzie

zbieżności nazwiska i formy odimiennej można dopatrywać się związków rodzinnych.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Szlachcianki:

-**owa//-owaja**: Bakunowa (< odap. Bakun) – Удова Бакунова Яновая 1567 PWL 890 (por. Stanisław Bakun 1567 PWL 890); Jerzykowiczowa - Pani *Jerzykowiczowa* 1580 PB 124; Czechowaja (odim. Czech) – Михайлова вдова Чеховая Гальшка... 1567 PWL 878; Zarankowaja (< odap. Zaranek) – Заранковая Федорова Милохна съ имений своихъ... 1567 PWL 1197;
-**ina**: Niemierzyna (< i. stpdw. Niemiera) – urodzona Jadwiga *Niemierzyna z Niwic* 1580 PmI 61 (por. Hieronim Niemiera łowczy podlaski 1552 SU 254; Urodzony pan Jarosz Niemiera 1580 PmI 67); Siekluczyna (< odm. Sieklucki) – Urodzona pani Anna *Siekluczyna* 1580 PD 9;

Mieszczanki:

-**owa**: Filipczykowa - ...na Piotra *Filipczyka*...Anna *Filipczykowa* 1553 AK 8, 8v; Kolakowa (< odap. Kolak) – Stanisławowa *Kolakowa* 1555 AK 71 (por. Stanisław Kolak 1555 AK 73v); Morduchajowa (< im. żyd. Mordechaj) - *Morducsaiowa Żydowka* 1571 IT 16; Wigdorowa (< im. żyd. Wigdor) - *Wigdorowa zzydowka* 1571 IT 17v; Ożarkowa - Stanisław Ozzarko..., *Ozzarkowa* 1571 IT 22v; Jodeszkowa (< patr. Jodeszko) - Tomkowa *Jodeszkowa* 1571 IG 151 (por. Jodeszko IG 151, por. lit. n. os. Jodeska LPŻ); Gąsiorkowa (< odap. Gąsiorek) – Matysowa *Gąsiorkowa* 1571 IT 33v (por. Matys Gasiorek 1571 IT 9v) 33v; Żajkowa (odap. Żajk) – Pawłowa *Zzajkowa* 1571 IT 34 (por. Zzajk 1571 IT 18, zająk `zając` SGP); Kwasikotowa (< odap. Kwasikot) – Pawłowa *Kwasiko-*

towa 1579 AK 218 (por. Paweł Kwasikot 1577 AK 132); *Smurlowa* (< odap. Smurło) - ...*Janowa Smurlowa...*, *Joannes Smurlo actis...* 1579 AK 226; *Soplowa* (< odap. Sopel) - ...*rzeczona Katarzyna Soplowa*, *mieszczanka knyszynska...*, ...*na Dominika Sopla* 1579 AK 228v, 229;

-ina//-yna: *Stryszczyna* (< odap. *Stryszka*) - *Strysska*, *Sscesny Strysska*, *Strysscyna* 1571 IT 9v, 14v, 32; *Trzaszczyna* (< odap. *Trzaska*) - *Jan Trzaska...* *Trzasscyna* 1571 IT 17, 32; *Kukiełczyna* (< odap. *Kukiełka*) - *Janowa Kukiełczyna* 1571 IG 168; *Dudzina* (< odap. *Duda*) - *Dudina Tomkowa* 1579 AK 218v, *Zielonczyna* (< odap. *Zielonka*) - ...*Jakuba Zielonki żony...*, *siostkę Jakubowej Zielonczynej* 1579 AK 215;

-ka: *Czabajka/Cabajka* (< odap. *Czabaj/Cabaj*) - *Anna Czabajka*, *Anna Cabajka* 1577, 1579 AK 132, 218v.

Chłopki:

-owa: *Czokołdowa* (< odap. *Czokołda*) - *Łukaszowa Czokołdowa* 1571 IG 176 (por. *Panas Czokołda* 1571 IG 176); *Pędziwiatrowa* (< odap. *Pędziwiatr*) - ...*na robotną Jadwigę Janową Pedziwiatrową* 1570 AK 11v, *Jadwiga Pedziwiatrowa* 1570 AK 21v; *Pietrukowa* (< patr. *Pietruk*) - *Pietrukowa wdowa* 1571 IG 173;

-icha: *Hawrylicha* (< i. wschł. *Hawryło*) - *Hawrylicha wdowa* 1551 RPM 245v; *Kobylczycha* (< odap. *Kobylak*) - *Kobylczycha wdowa* 1551 RPM 280; *Ostaszycza* (< i. wschł. *Ostasz* : *cerk. Jewstafij*) - *Ostaszycza wdowa* 1551 RPM 246; *Morozycza /m/* (< odap. *Moroz*) - *Łucycza Morozycza* 1551 IŁ 129v; *Klawyszycza* (< odap. *Klawysz*) - *Sienkowa Klawyszycza* 1551 IŁ 326v.

Kobiety szlachcianki były rejestrowane w dokumentach przy pomocy bardziej rozbudowanych określeń, zawierających także nazwisko odojcowskie, np. *Radziwiłłówna Dowojnowa /sz/* (< na-

zwisko męża Dowojno) – Stanisław Stanisławowicz *Dowojno...*, Petronela *Radziwiłłówna Dowojnowa* i jej mąż Stanisław Stanisławowicz.... właściciele Goniądza 1558, 1563 KDG 82; imię, dwie formy odmężowskie i wskazanie na posiadłość rodową, np. Stanisławowa Raczkowa /sz/ (nazwisko męża Raczko) – urodzona Katarzyna z Lubani *Stanisławowa Raczkowa* 1580 PM 77 (por. Kristof Raczko s. Janow i od braciej swych niemających szl. Malchiora, *Stanisława*, Marcina...1580 PM 77).

Sporadycznie spotyka się zapisy zawierające tylko imię kobiety oraz wskazanie kto był jej mężem, np. *śl. Ludmyła wdowa, ol. Jurgiego Kostra* (1580 PB 91 sz), *śl. Hanna wdowa, ol. Piotra Gocha* (1580 PB 112 sz), *op. Anna, przeszłego Marka Koczmira żonia* (1557 AK 111 m). Fakt ten dowodzi, że ważna była identyfikacja kobiet, ale forma tej identyfikacji nie była jeszcze zwyczajowo ustabilizowana. Nazwisko nie stanowiło koniecznego elementu identyfikacyjnego.

Chociaż status społeczny nosicielek poszczególnych typów nazwisk czasami trudno ustalić, w wielu przypadkach pomocny jest kontekst lub charakter źródła historycznego. Niektóre źródła zawierają wyłącznie zapisy szlachty, ziemian, bojarstwa lub mieszczaństwa. W XVI w. nazw z sufiksem *-owa* (w 1 p XVI w. również w wersji ruskiej *-owaja*) oraz sufiksem *-ina* używano we wszystkich warstwach społecznych. Stanowiły one odpowiednio ok. 75% i ok. 15% wszystkich derywatów sufiksalnych. Natomiast ograniczony zasięg społeczny miały nazwy kobiet derywowane sufiksami *-ichall/-ycha*, *-ka* (odpowiednio ok. 8% i 2% wszystkich derywatów sufiksalnych). Jako „gorsze” funkcjonowały w warstwie chłopskiej, i być może sporadycznie mieszczańskiej.

Zwyczaj przejmowania nazwiska męża przez żonę był mniej lub bardziej rozpowszechniony w zależności od warstwy społecz-

nej. Przede wszystkim był wprowadzany i kultywowany przez rody magnackie, bogatą szlachtę ze względu na status społeczny oraz rolę w życiu publicznym kraju. W warstwie chłopskiej był mało upowszechniony przede wszystkim ze względu na niestabilność nazwisk lub ich brak. Dowodzi tego m.in. fakt identyfikacji kobiet przy pomocy samej formy odimiennej, np. *Jakubowa, Piotrowa, Iwanicha*.

Pomimo różnorodności sposobów identyfikacji kobiet widoczna jest wyraźna tendencja do stabilizacji określonego modelu: imię i nazwisko (na *-ska, -owa, -ina, -icha*, np. *Dorota Boguszewska, Anna Filipczykowa, Jadwiga Niemierzyna*) lub podwójna forma odmężowska utworzona od imienia i nazwiska męża (np. *Sienkowa Klawyszycha*).

Z zapisów źródłowych wynika, że w XVII w. zwyczaj przejmowania nazwiska męża przez żonę upowszechniał się we wszystkich warstwach społecznych. Nie wszystkie źródła przedstawiają sobą jednakową wartość. Różnego rodzaju dokumenty sądowe, testamenty, księgi grodzkie potwierdzają ten fakt jednoznacznie, np. Protestacja sławetnego P. Andrzeja Łazowskiego naprzeciwko sławetney Zofy Kiewłowej..., ...sławetney Zofy a żony sławetnego Teodora Kiewła, ...pomieniona Zofia Kiewłowa, ... Zofia żona Teodora Kiewła ...1675 KWB 52 m. Z kolei w różnego rodzaju rejestrach i inwentarzach podatkowych na ogół brakuje informacji o sposobie identyfikacji żony, podane jest zwykle imię i nazwisko męża oraz imię żony, np. Zan Opolec, *Tacia* żona (1640 KB 12v ch), Maxim Kochanczyk, *Nastia* żona, *Panas* brat, *Paraska* żona ...(1662 PM 471 ch), lub forma utworzona od imienia męża, np. *Stephan* Koszelewicz z małżonką, tamże brat samej *Stephanowey* na imię Wawrzyniec osob sześć (1662 PM 411 m).

W wielu zapisach stwierdza się tylko sam fakt posiadania żony, np. Pan Jerzy Obrąpalski *s Panią Małżonką* swą spoddanech... (1640 KB 11v sz); Daniel Zieryk *z małżonką* osob dwie; Rosłan Chryniuk *z żoną*..., Tymosz Pałosik *z małżonką*... (1662 PM 471, 472 ch); Kozłowski *z Żoną*, Czarniawski *z Żoną*, Piotr Kopycki *z Żoną*, Słonimski *z Żoną* (1673 RPB 623 sz).

Ponadto, identycznie jak w XVI w., odnotowane są kobiety wdowy. Do ich identyfikacji na ogół używano form utworzonych tylko od imienia lub nazwiska męża oraz form od imienia i nazwiska męża łącznie, np. komornica nazwana *Nesterowa* z synem y z corką, *Dołthoniska* wdowa z synem w komornem mieszka..., *Stanisławowa Krypaska* wdowa, corki iey *Zophia* y *Marina* (1662 PM 410, 411 ch).

Niejednokrotnie do identyfikacji kobiet zamężnych nazwisk odmeżowskich używano wymiennie z formami ojcowskimi, np. ...naprzeciwko sławetnej *Maruszy Zinkowny* żony Robotnego *Stephana Hindzy*, i obok ...od *Stephanowey Hindziny*... (1675 KWB 42 m), ...*Maryny Wakulanki* wdowy pozostały po zesłym *Hawrylu*..., *Hawrylowa*... (1646 KWB 10 m).

W XVII w. sposoby identyfikacji kobiet w dokumentach źródłowych nadal cechowała znaczna różnorodność i dowolność. Nazwy osobowe, podobnie jak w wieku XVI, tworzone drogą derywacji fleksyjnej od nazwisk męskich na *-ski*, drogą derywacji sufiksальной od wszelkich pozostałych nazw męskich, tj. imion w pełnej lub hipokorystycznej formie, formacji odapelatywnych o genezie przezwiskowej i odzawodowej, formacji patronimicznych, przydomków. Nazwiska kobiet zamężnych tworzone przy pomocy sufiksów feminatywnych *-owa*, *-ina*, *-icha*, *-ka*, co znalazło potwierdzenie w zapisach źródłowych (por. Dacewicz 1994).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVII w.

Szlachcianki:

-**owa**: Abramowiczowa (< Abramowicz) – P. Ewa *Abramowiczowa* 1690 RPW 104; Beydowa (< n. męża Beydo) – generosa Eugenia *Beydowa* pisarzowa Mielnicka vidua 1662 PM 435; Boimowa (< n. męża Boim) – iegomosc pan Paweł *Boim* z Xięstwa Litewskiego, sekretarz iego kr. msci, ...arendarz Pakaniewski, ieymosc pani Łucia *Boimowa* małżąka iegomosci... 1662 PM 517; Butlerowa (< Butler) – Krystyna *Butlerowa* 1690 RPW 265; Chodkiewiczowa (< Chodkiewicz) – Wielm. jejmp. Izabella *Chodkiewiczowa*, starościna mozyrska 1690 RPN 116; Dadzibogowa – iegomosc pan Mikołai *Dadzibog* y z imością panią Jadwigo *Dadzibogowo* 1662 PM 494; Dobkiewiczowa (< Dobkiewicz) – Pani Halszka Jatowtówna *Dobkiewiczowa* na miejscu małżonka Józefa Dobkiewicza ...1690 RPŻ 27; Gintowtowa (< Gintowt) – Marianna *Gintowtowa* z majątności wieczystej Dudzicz... 1690 RPN 74; Orzeszkowa (< Orzeszko) – Jegomosc pan Kazimierz *Orzeszko*, ieymosc pani Agatha *Orzeszkowa* 1662 PM 441; pani Maryanna *Orzeszkowa* stolnikowa Mielnicka, Chwiedorowiczowa (< Chwiedorowicz) – poddani pani *Chwiedorowiczowej*... 1662 PM 517; Giedroyciowa (< Giedroyć) – JM. pani Helena *Giedroyciowa* podczaszyna włkomirska 1690 RPŻ 198; Irzykowiczowa (< Irzykowicz) – ...pani Dorota *Irzykowiczowa* 1662 PN 521 (por. Piotr Irzykowicz 1624 UP 142 sz); Gębikowa (< Gębik) – szl. *Gębikowa* 1676 RPD 350, 348; Kimbarowa (< Kimbar) – Tekla *Kimbarowa* 1690 RPW 265; Naruszewiczowa (< Naruszewicz) – ...ur. niegdy Stanisława *Naruszewicza*, referendarza i pisarza WksL ... ur. Zofijej Sapieżance *Naruszewiczowej* – małżonce onego...1661 ML131 277; ...wielm. Aleksandra Naruszewicza, kasztelana żmudzkiego..., wielm. Zuzanny Raczkówny *Naruszewiczowej*, kasztelanowej żmudzkiej...1658 ML131 125; Rodziewiczowa (< Rodziewicz) – Krystyna

Maciejowa *Rodziwiczowa*, P. Zofija *Rodziwiczowa* 1690 RPW 143, 243; Romanowiczowa (< Romanowicz) – Fatma Dawidowa *Romanowiczowa* 1690 RPW 230; Wołodkiewiczowa (< Wołodkiewicz) – P. Katarzyna *Wołodkiewiczowa...*, P. Marcjanna *Wołodkiewiczowa* 1690 RPN 186, 187.

-**ina**: Ancucina (< Ancuta) – Pani Anna Jakubowa *Ancucina* 1690 WB 124 (por. p. Andrzej Ancuta, p. Teodor Ancuta 1690 WB 110 sz); Bolescina (< Bolesta) – nobilis vidua Anastasia *Bolescina* (por. nobilis Albertus Bolesta 1674 RM 249 sz); Czokołdzina (< n. męża Czokołda) – Dziekońska *Czokoldzina* vulnera: Nobilis Katharina filia olim Hieronimi Dziekonski relikta olim Joannis *Czokolda...*, Doukszyzna (< Douksza) – P. Katarzyna *Doukszyzna* 1690 RPN 167; Sapiężyna (< Sapięha) – ...Jey Mci Paniey Katarzyny Woynianki Kazimierzowej Alexandrowey *Sapięzyney* Starosciney Niemo-noyckiey... 1640 KB 47v, 105; Hinczyzna (< Hincza) – ...dwor iegomosci pana *Hincy* y ieymosci pani *Hinczyney*, ...pani Nasiłowska Janowa *Hinczyzna* 1662 PM 477; Hołownia (< Hołownia) – Jejmp. Teodora Jezierska *Hołownina*, sekretarzowa JKM...1690 RPN 51; Niemierzyna (< Niemiera) – Jegomosc pan Jan *Niemiera* stolnik ieymosc pani Alexandra *Niemierzyna* stolnik 1662 PM 434, Łapina (< Łapa) – nobilis vidua Catharina *Łapina* 1662 PM 445; Lachowczyzna – Pani Janowa Jakubowska *Lachowczyzna* wdowa 1662 PM 518, Kuleszyzna (< Kulesza) – szl. Dorota *Kuleszyzna* 1676 RPD 387; Podbipięcina (< Podbipięta) – Jejmp. Pani Połonia Wołowiczówna *Podbipięcina* 1667 RPM 39; Woronina (< Worona) – ur. niegdy Tymoteuszowi *Woronie...*ur. wprzód Lubę Rahożiankę *Woroniną*, pisarzową grodzką starodubowską...1659 ML131 190; Woynina (< Woyna) – Jejmp. Krystyna Kędzierzawska Janowa *Woynina* podczaszyzna mścislawska (mąż Jan Michał Woyna Jasioniecki) 1690 RPN 30; Zawiszyzna (< Zawisza) – wielm. jejmp. Aleksandrze Ogińskiej *Zawiszynej...*1661 ML131 325;

Mieszczanki:

-**owa**: Pikiłowa (< Pikiłowicz) - ...a pozwaną Proską wdową pozostałą po zesłym Jakimie *Pikiłowicz*, ...aby Proska *Pikiłowa*... 1659 KWB 13v; Hawryłowa (< Hawryło) - ...w sprawie sławetney Maryny *Wakulanki* wdowy pozostałej po zesłym *Hawryłu*, ... *Hawryłowa* 1646 KWB 10; Pawłowiczowa (< Pawłowicz) - ...Nastazyą *Pawłowi-czową* pozostałą po zesłym Alexandru Pawłowiczu... 1686 KWB 51;

-**ina**: Hindzina (< Hindza, Hincza) - ...od Stephanowej *Hindziney* 1675 KWB 42;

Chłopki:

-**owa**: Kościukowa (< Kosciuk) - *Kosciukowa* wdowa 1640 KB 11; Wołynczukowa (< Wołynczuk) - Maryna *Wołynczukowa* wdowa (por. Niczypor Wołynczuk 1662 PM 504) 1662 PM 409; Hadałowa - Marusza *Hadałowa* woitowa 1662 PM 519; Szczęśniukowa (< Szczęśniuk) - laboriosa vidua Margaretha *Miskowa Szczęśniukowa* (por. laboriosus Simon Szczęśniuk) 1662 PM 447; Cudowa (< Cudo) - Cudo za parobka u tegoż służy, a żona *Cudowa*... 1662 PM 513; Chomikowa (< Chomik) - *Miskowa Chomikowa* 1662 PM 529;

-**icha**: Nedilczycha (< Nedilka) - Stecowa *Nedilczycha* z córką; Perchuczycza (< Perchuc) - Stecia *Perchuczycza*; Karpicha (< Karp) - *Karpicha* komornica; Komarycha (< Komar) - Wdowa *Komarycha* 1662 PM 428, 471, 515, 530;

-**ka**: Harasimiczka (< Harasimik) - Jędrzejowa wdowa *Harasimiczka*; Kaczubiczka (< Kaczubik) - Jędrzejowa *Kaczubiczka*, Bołkuniczka (< Bołkunik) - vidua laboriosa *Bołkuniczka*, Buhrejka (< Buhrej) - *Buhrejka* wdowa, Samsoniczka (< Samsonik) - laboriosa vidua Miałcha *Samsoniczka* 1662 PM 444, 449, 451, 526, 531; *Bartniczka* (< Bartnik) - *Bartniczka* wdowa, Bożeniucz-

ka (< Bożeniuk) - *Bożeniuczka* wdowa, *Szyluczka* (< Szyluk, Szyło) - *Szyluczka* wdowa samotrzecia... 1663 RWB 547, 548.

W XVII w. do identyfikacji kobiet nadal dość często używano nie nazwisk lecz form na *-owa*, *-icha* utworzonych od imion mężów, na ogół w połączeniu z określeniem *wdowa* (lub łac. *vidua*), np. *Janowa wdowa*, *Chwedczycha wdowa*. Stanowiąc jedyny element identyfikujący kobietę forma odimienna pełniła funkcję nazwiska.

Zapisy źródłowe – XVII w.

Z sufiksem -owa: szl. *Anastazija Chodorowa*, szl. *Frąckowa* wdowa, szl. *Jakubowa* wdowa 1676 RPD 348, 350, 387 sz;

...pomieniona żona Hrica Koby Pani *Hricowa* 1692 KWB 79v m; *Iwanowa* wdowa, ...w drugiej chałupie komornica *Jędrzejowa* wdowa sama iedna 1662 PM 473 ch; *Wawrzynowa* wdowa... 1663 RWB 547 ch; *Pietraszowa* wdowa 1673 RPB 624 ch;

-ina/-yna: pani *Jerzyna* wdowa...1662 PM 408 sz;

-icha: *Iwanicha* Bojarka 1662 PM 531 szb;

Hanusia Borysicha 1662 PM 428; *Maryna* wdowa *Borysicha* 1662 PM 438; *Chwedczycha* wdowa, *Chwedczycha* *Hanusia* 1662 PM 511; *Karpicha* komornica 1662 PM 511; *Uliana Sidorycha* wdowa 1662 PM 515; *Jaca Siemienicha* 1662 PM 529; *Stepanicha* wdowa, 1662 PM 529 ch.

Rozpowszechniony w 2 p XVI w. zwyczaj używania podwójnych form odmężowskich utworzonych od imienia i nazwiska męża, był stosowany również w XVII w., np. *Miskowa Szczęśniukowa*. Niemniej znacznie częściej kobiety rejestrowano w dokumentach przy pomocy imienia i nazwiska, złasz-

cza szlachcianki, np. generosa *Eugenia Beydowa*, ieymosc pani *Alexandra Niemierzyna*.

Nazwiska na *-owa*, *-ina* były używane przez przedstawicielki wszystkich warstw społecznych, natomiast nazwy z sufiksami *-icha*, *-ka* głównie przez chłopki i mieszczańki wyznania prawosławnego, o czym dodatkowo informują imiona w formach wschodniosłowiańskich występujące w podstawach słowotwórczych nazw osobowych kobiet, np. *Harasimiczka* (< i. wschł. Harasim : cerk. Gierasim), *Iwanicha* (< i. wschł. Iwan : cerk. Joann), *Chwedczycha* (< i. wschł. Chwedko : cerk. Fieodor).

2) Nazwiska żon zakończone na *-ska*

W źródłach z 1 p XVI w. nazwiska kobiet na *-ska* (w wersji ruskiej *-skaja*) występują sporadycznie i nazywają wyłącznie kobiety z rodów szlacheckich i bojarskich. Można przypuszczać, że wdowy nosiły nazwisko męża. Dodatkowo tę hipotezę potwierdza towarzysząca nazwisku forma utworzona od imienia męża, np. Janowaja Kuczynskaja.

Zapisy źródłowe – 1 p XVI w.

Szlachcianki:

Bielska - Pani Pawłowaja Woyskaia *Belskaia* 1528 PZ 189; Izdebska - Zofeia *Izdebskaia* 1528 PZ 186; Korzeniewska – Тишковая *Kореневская* 1528 PW 100; Kryczowska – Васковая *Кричовская* 1528 PW 100; Kuczynska – Janowaia *Kuczynskaia* 1528 PZ 185; Szczytnicka – Пани Ганна *Щитницкая* 1528 PW 101.

Zwyczaj przechodzenia nazwiska męża na żonę jest dobrze udokumentowany w 2 p XVI w. Ilość żeńskich formacji na *-ska*

jest zdecydowanie większa, stanowi 15% wszystkich wyekserpowanych ze źródeł nazw kobiet. Status społeczny nosicielek tych nazwisk nie zawsze można stwierdzić jednoznacznie. Jednakże mając na uwadze fakt, że nazwisko na *-ski* w tym okresie nosiła głównie szlachta, należy założyć, że żeńskie odpowiedniki tych nazwisk odnoszą się przede wszystkim do szlachcianek.

Nazwisko na *-ska* mogło identyfikować kobietę samodzielnie, bez imienia, np. *Szymkowska, Świetlicka, Paderewska*. Nazwiskom towarzyszyły też imiona kobiet, np. *Dorota Gnojeńska, Barbara Nieciecka, Dorota Zakrzewska*. Dość często określano mężatki (wdowy) formą na *-owa* utworzoną od imienia męża oraz nazwiskiem odmiejscowym na *-ska*, np. *Piotrowa Borychowska, Stanisławowa Wysocka*.

Wyraźne potwierdzenie przejmowania nazwiska męża przez żonę w szesnastowiecznych źródłach występuje dość rzadko.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Szlachcianki:

Iwanowska /sz/ - Czaple: ur. Helżbieta z Zebrzydowic *Iwanowska* została po niegdy ur. Janie *Iwanowskim* pisarzu ziemskim drogickim i od syna swego ur. Christofa Iwanowskiego, dworzana Kr.J.M., z Czapl, z Minczewa etc. dziedzica 1569 SPD 285; Olendzka /sz/ - ur. Anna *Olendzka* żona ostała po niegdy Stanisławie *Olendzkim* z synami swemi... 1569 SPD 283; Święcka /sz/ - szl. Helena *Święcka* żona szl. niegdy Piotra *Święckiego* została i od syna swego Piotra... 1569 SPD 283; Tymińska /sz/ - пану Яну *Тыминскому* подстаростему Менскому...при малжонце его Яновой *Тыминской* паней Ядвизе Токарской...1590 AMGS 372; Winska /sz/ - ...в повете Берестейском у Александры *Винское* и мужа ее Яна Винского... 1567 PWL 1203.

Fakt przejmowania nazwiska męża przez żonę wynika z samej formy tego nazwiska, czyli *-ska*, ponieważ córki określano przy pomocy form na *-anka*, np. *Jabłońszczanka* < *Jabłoński*, *Rykaczewszczanka* < *Rykaczewski*. Dodatkowym potwierdzeniem jest określenie *wdowa* oraz odmienna forma odmężowska, np. *Mikołajewa* Tarkowska.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Szlachcianki:

Boguszewska (< Boguszewski) – wdowa Дорота *Богушевская* выслала слугу Яна... 1567 PWL 934; Brzozowska - Małgorzata *Brzozowska* 1580 AK 235 (por. Theophil Brzozowski, komornik ziemski bielski...1557 AK 96 sz, Wojciech Brzozowski 1585 SU 245 sz); Chądyńska (< Chądyński) – Ślachetna Anna *Chądzynska* 1580 PmI 72, Ślachetna Anna Chandzinska 1580 PD 31; Gnojeńska – Urodzona Dorota *Gnojenska* 1580 PD 49 (por. Przeclaw Gnojeński 1551 SU 245 sz); Młóżewska - szl. Jan Młóżewski, szl. Jakub Młóżewski, szl. Zofja *Młóżewska* żona umarłego Macieja dziedzicowie z Młóżewa 1569 SPD 275; Nieciecka (< Nieciecki) – Ślachetna Barbara *Nieciecka* 1580 PD 38; Paderewska (< Paderewski) - Pani *Paderewska* 1600 AKM 154; Sarnacka (< Sarnacki) – Zofia *Sarnacka*, chorążycowa 1580 PmI 66; Tarkowska - wdowa Миколаева *Тарковская* 1567 PWL 974; Wierowska (< Wierowski) – Anna *Wierowska* 1600 AKM 155; Wodynska (< Wodyński) – Pani Миколаева *Водынская* съ всехъ имений своихъ Подляшскихъ...1567 PWL 873.

Nieliczne poświadczenia przejmowania nazwiska na *-ski* przez żonę odnoszą się do mieszczanek, np. Koszmowska /m/ (< Koszmowski) - ...Annie *Koszmowskiej*, mieszczance z Knissina 1556 AK 80; Lazowska /m/ - ...ucz. Zieniową Lazowską 1570

AK 27v (por. Zienko Lazowski 1553 AK 3, Szymkowska /m/ - *Szymkowska* 1571 IT 9v; Świetlicka /m/ - *Świetlicka* 1571 IT 9v; Węgrowa /m/ (< Węgrowski) - *Jakubowa Węgrowa* 1571 IT 35; Wysocka /m/ (< odm. Wysocki) - *Stanisławowa Wysocka* 1571 IT 21v; Zakrzewska /m/ (< Zakrzewski) - *Dorota Zakrzewska* 1554 AK 30v.

W XVII w. odmężowskie nazwiska na *-ska* były powszechnie używane przez szlachcianki. Natomiast przedstawicielki rodów wysoko stojących w hierarchii stanowej były dodatkowo identyfikowane w dokumentach przy pomocy nazwiska rodowego, wdowy - nazwiska byłego męża, np. Я Анна Ставецка, бывшая Самуилова Белевичова, а теперешняя Казимеровая Городенская (1636 AGZS 285), *Generosi Dñi Francisci Rykaczewski et Marianna Gaweczka Coniugum Legitimorum...1688 LBK k. 1v.*

Zapisy źródłowe (w wyborze) - XVII w.

Szlachcianki:

Bobrowska (< *Bobrowski*) - Pan Maciej *Bobrowski* urzędnik, pani *Jadwiga Bobrowska* 1662 PM 431; *Dziekońska* (< *Dziekoński*) - *Dziekońska Czokoldzina* vulnera: *Nobilis Katherina filia ol. Hieronimi Dziekoński* relikta olim *Joannis Czokołda*, *Horodenska* (< *Horodenski*) - Я Анна Ставецка, бывшая Самуилова Белевичова, а теперешняя Казимеровая Городенская, *земянка господарс. Птт-у Вилкомирского... i podpis: Anna Staweczka Horodenska* ręką własną 1636 AGZS 285; *Jastrzębska* (< *Jastrzębski*) - ...iegomosc *Thomasz Jastrzębski* pisarz prowentowy *Międzyrzecki...ieymosc pani Eufrozyna Jastrzębska* pisarzowa 1662 PM 495; *Kałusowska* (< *Kałusowski*) - *P. Chryzostomowa Kałusowska* 1690 RPN 136; *Kamieńska* (< *Kamieński*) - *Jejm. Pani Marcjanna Kamienska Wasilewiczowa*, *wojska mści-*

ślawska 1667 RPM 38; Makowiecka (< Makowiecki) – Ja, Hieronim *Makowiecki*, podstoli słonimski...po miłej małżonce mojej, jejmp. Łucyi Brzostowskiej *Makowieckiej*...1659 ML131 258; Minkowska (< Minkowski) – P. Krystyna Zdanowiczówna Krzysztofowa *Minkowska*, pisarzowa grodzka minska 1650 RPS 126; Mokrzecka (< Mokrzecki) - ...ur. Stanisława Krzysztofa *Mokrzeckiego*, miecznego starodubowskiego...ur. Marynę Rahożiankę *Mokrzecką*...1659 ML131 189; Mrowińska (< Mrowiński) – P. Krystyna Dmitrowiczówna Aleksandrowa *Mrowińska* z majątności swej Kwasowa...1650 RPS 128; Nowosielska (< Nowosielski) - ...pan Woyciech *Nowosielski*, komornik ziemski Mielnicki, ieymosc pani Maryanna *Nowosielska* żona..., pani Woyciechowa *Nowosielska* 1662 PM 419; Odachowska (< Odachowski) - ...iego Milos pan Lew Odachowski y małżonka ieho miłosty pani Alexandra *Bylczynska*..., Ja Lew *Odachowski* Janowicz y ia Alexandra *Bylczynska* Lwowaja *Odachowska*..., Lew *Odachowski* ręką własną: Lwowa *Odachowska* Alexandra *Bylczynska* ręką swą...1609 AGZS 188, 189; Ogińska (< Ogiński) - wielm. jejmp. Aleksandrze Połubińskiej *Ogińskiej*, kasztelanowej trockiej...1661 ML131 325; Proszeńska (< Proszeński) - *Proszenska* - vulnera: Nobilis *Zophia* olim Alberti Skłodo consors nobilis Jacobi *Proszenski* de Proszanka Kozielki..., *Proszenska*: Nobilis Barbara *Woynowna* consortis N'lis Clementis *Proszenski* cum...1640 KB 43, 47v, 50, 51, 85; Rozwadowska (< Rozwadowski) – nobilis Thomas *Rozwadowski* cum uxore nobili Marina *Rozwadowska* 1662 PM 445; Suchodolska (< Suchodolski) - ...iegomosc pan Erazmy *Suchodolski*, ieymosc pani *Suchodolska* 1662 PM 513; Trębicka (< Trębicki) – slach: Woyciech *Trębicki*, Elżbieta *Trębicka* żona tegosz 1662 PM 437; Tułowska (< Tułowski) – P. Anna *Tułowska* z imienia wieczystego Tułowa...1690 RPN 173; Tyszkowska (< Tyszkowski) - ...ur. Marcjannie Korzeniewskiej Stanisławowej *Tyszkowskiej*...z zasług małżonka ur. Stanisława *Tyszkowskiego*

1656 ML131 105; Zielińska (< Zieliński) - ...ur. Wojciecha Zielińskiego...małżonce jego Cecylijej Konstancyjej Wojniance *Zielińskiej*... 1659 ML131 239.

Na podstawie materiału źródłowego z XVI i XVII w. można stwierdzić, że zwyczaj przejmowania nazwiska męża przez żonę w pierwszej kolejności został wprowadzony i kultywowany przez ruską i litewską arystokrację, możliwe rody szlacheckie (bojarskie) głównie ze względu na ich status społeczny oraz rolę w życiu publicznym kraju. Dla podkreślenia rangi rodu często obok nazwiska męża znajdowało się nazwisko rodowe żony, nazwiska męża w dokumencie nie powtarzano, np. Ur. Stefanowi Kazimierzowi *Kandzierzawskiemu*, sędziemu ziemskiemu słonimskiemu..., a także żonie jego Aleksandrze *Brzostowskiej*...1657 ML131 125.

Wśród zamieszkującej Podlasie drobnej szlachty mazowieckiej zwyczaj identyfikacji kobiety zamężnej przy pomocy nazwiska męża też był już zakorzeniony.

W księgach metrykalnych (np. parafii korycińskiej na Podlasiu) spotyka się przypadki identyfikacji małżonków przy pomocy wspólnego nazwiska w formie męskiej, np. ...Laurentium et Sophia *Jelski* Coniugum Legitimorum... 1694 LBK k. 54, ...Adami et Marianna *Krynicky* Coniugum Legitimorum...1695 LBK k. 56v, ...Joannie et Anastasia *Sobolewski* Coniugum Legitimorum...1694 k. 54.

W innych warstwach społecznych jeszcze w 2 p XVII w. panowała w tym względzie pewna dowolność. Kobiety zamężne (lub wdowy) były zapisywane w dokumentach zarówno przy użyciu nazwiska męża jak i formy utworzonej od nazwiska ojca. W zapisach źródłowych, dotyczących chłopek, nadal spotyka się częste przypadki identyfikacji tylko przy pomocy formacji utworzonej od imienia męża.

3) Nazwiska kobiet z sufiksem *-anka*, *-owna*

W szesnastowiecznych źródłach znalazła się niewielka liczba nazw kobiet derywowanych sufiksami *-anka*, *-owna*. Tego typu formacje zwyczajowo określały córki. Na podstawie materiału źródłowego nie zawsze można stwierdzić jednoznacznie, czy nazwisko kobiety utworzono od nazwiska męża czy ojca. Należy przypuszczać, że są to formy odojcowskie, podobnie jak dzisiaj w dialektach. Jedno jest pewne, że chodzi o wdowy, ponieważ w uwzględnionych dokumentach zarejestrowano tylko kobiety wdowy. W kilku przypadkach świadczą o tym dodatkowo występujące łącznie z nazwiskiem formy utworzone od imienia męża, np. *Piotrowa Cholewianka*, *Wojciechowa Jabłonszczanka*, *Janowa Partyczanka*.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Szlachcianki:

z sufiksem *-owna*: *Raczkowna* - *Benigna Raczkowna*, ur. *Anna Raczkowna* z Krzemienia 1569 SPD 266 (por. szl. *Kristof Raczko* s. *Janow...* 1569 SPD 289, *Paweł Raczko* 1592 SU 98); *Rozwiejówna* - *Ślachetna Barbara Rozwiejowna* 1580 PD 36; *Szemiotówna* – *Anna Janówna Szemiotówna* (mąż *Hieronim Aleksandrowicz Chodkiewicz*, starosta żmudzki i kasztelan trocki) 1545 UWKL 109; *Wołłowiczów-na* – ...żona *Dorota Wołłowiczówna*, kasztelanek nowogródzka (mąż *Jan Abramowicz*, namiestnik wileński) 1593 UWKL 198;

-anka: *Jabłonszczanka* - sl. *Wojciechowa Jabłonszczanka* 1571 IG 148; *Sapieżanka* – *Teodora Sapieżanka*, wojwodzina nowogródzka (mąż *Ostafi Bohdanowicz Wołłowicz*, kasztelan trocki i podkanclerzy WksL) 1579 UWKL 109;

Mieszczanki:

-**owna**: Majkowna - honesta Chwieda *Maykowna* 1539 AKM 35; Niestorowna - Chocza *Niesthorowna* 1580 AKM 87; Quintosowna (por. n.os. Quintusz) – Urszulia *Quintusowna* 1579 AK (por. ...brata jej Tomasza Quintusza... 1579 AK 223v); Radziowna - Jagnieszka *Radziowna* 1577 AK 129v; Rozwiejowna - ślchetna Barbara *Rozwiejowna* 1580 PD 36; Szczepanikowna - ...Polonnie *Scepanikownie* 1570 AK 16v;

-**anka**: Cholewianka - Piotrowa *Cholewianka* 1579 AK 223; Giżanka - Jadwiga *Giżanka* za Miechnem 1571 IG 148; Kurnawianka - Dorota *Kurnawianka* 1560 129v; Partyczanka - Janowa *Partyczanka* 1571 IG 140; Pluskaczanka - ...na Annę na *Pluskathczankę* 1557 AK 93v; Węgrowianka - ...z Małgorzatą *Węgrowianką* 1577 AK 124v.

Na podstawie materiału źródłowego można stwierdzić, że formy odojcowskie były używane do identyfikacji szlachcianek i mieszczanek, w przypadku kobiet zamężnych wskazywały na ród.

Z szesnastowiecznych zapisów źródłowych wynika, że niektóre formacje odojcowskie derywowane sufiksami *-anka*, *-owna* były używane do identyfikacji kobiet zamężnych, np. nobilis Joannes *Wojewódzki* cum uxore Catherina *Kierdeiowna* lub też występowały łącznie z nazwiskiem męża, np. *Kostrowna* i *Łyczkowa*: G`nosa Marina *Kostrowna* relikta consors olim G`nosi Pantalionis *Łyczko*, i w innym dokumencie ta sama osoba: G`nosa Marina *Kostrowna Łyczkowa*, często nazywały kobiety wdowy, np. *Anna Sobkowna* wdowa.

Zapisy źródłowe – XVII w.

Szlachcianki:

z sufiksem -ówna: Borkułaówna - nobilis Albertus Panok cum uxore Elizabeth *Borkulakowna*; nobilis Albertus Dobek cum uxore nobili Elizabetha *Golimontowna* 1662 PM 444; nobilis Johannes Wojewodzki cum uxore nobili Catherina *Kierdeiowna*, nobilis Thomas Gorka cum uxore nobili Catherina *Kozielkowna* 1662 PM 444; Pani Halszka *Jatowtówna* Dobkiewiczowa... (Jerzy Jatowt na miejscu Andrzeja Jatowta z Jatowt...) 1690 RPŻ 30; G'nosa Marina *Kostrowna* relikta consors olim G'nosi Pantalionis Łyczko, G'nosa Marina *Kostrowna Łyczkowa*, Nobilis Łucia *Kotowna* consors N'lis Lucae Wyszynski, Nobilis Anna *Mierzwianka* consors nobilis Alberti Gorski, 1667 WB 53; ...wielm. Aleksandra Naruszewicza, kasztelana żmudzkiego..., wielm. Zuzanny *Raczkówny* Naruszewiczowej, kasztelanowej żmudzkiej...1658 ML131 125; ...po panu Parulu panna Anna *Parulówna* 1667 WB 53; Generosa Catharina *Rytelowna* relictica consors olim Generosi Stanislai Skiński; ...ur. Andrzeja Głębowskiego i Anny *Sopoćkówny*, małżonków 1660 ML131 255; Nobilis Barbara *Woynowna* consortis N'lis Clementis Proszenski 1640 KB 50, 63, 249, 436, 511v, 237; Jejmp. Zofia *Wołkówna Łaniewska* Andrzejowa Darowska, łowczyzna nowogródzka (Jmp Aleksander Łaniewski Wołk, mieczny połocki 1690 RPN 61, 62;

-anka: Rykaczewszczanka - Generosi Dñi Petri Gawecki et Agnelis *Rykaczewszczanka* Coniugum Legitimorum...1688 LBK 5v; Jej. Panna Marianna *Haraburdzianka* (n. os. Haraburda) 1690 RPN 31; pan Piotr Chrzczonowski, pani Zofia *Hinczanka* małżonka, pan Paweł Hinca, Dwor iegomosci pana Smolenskigo,

Pan Stanisław Smolenski, pani Anna *Hinczanka* małżanka 1662 PM 444, 445; ...drugą żoną była Anna *Ordzianka* podstolanka pińska 1690 RPN 179; ...i ur. Marynę *Rahoziankę* Mokrzeczką...1659 ML131 189; Jejmp. Krystyna *Tryźnianka* Młocka, wojska zakroczymska (mąż Stanisław Jan Młocki 1699) 1690 RPN 200; nobilis Paulus Kozielek cum uxore Hedvige *Wyrzykowianka* 1662 PM 477.

Mieszczanki:

-**owna**: sławetna Marusia *Matesowna* żona słachetnego Krzysztopka Niemirskiego 1631 KWB 7v; Anna *Sobkowna* wdowa 1662 PM 484; sławetna Anastazyja *Trocowna* a żona niegdy zeszłego Aleksandra Hackiewicza *Mieszczanka* Mielnicka 1675 KWB 43v; ...Michaelis Sidorczik et Sophiam *Zduowna* Coniugum Legitimorum...Oppido Coricin 1688 LBK k.7;

-**anka**: sławetna Anastazyja *Puszkarzanka* wespół z mężem swym na imie Oxieniem Horoszkowiczem 1689 KWB 78;

Chłopki:

-**owna**: Halszka *Biskupowna* wdowa 1662 PM 486; Dorothea *Brewnowna* 1662 PM 510; żona Regina *Kowalowna*, żona Regina *Lipiowna* 1662 PM 510; laboriosus Simon Chalimonik cum uxore Hedvidi *Macieiowna* 1662 PM 446; laboriosus Gregorius Chwiedczuk cum uxore Marina *Osipowna* 1662 PM 446;

-**anka**: żona Agnieszka *Bahnianka*, żona Marina *Bochdanianka* 1662 PM 509, 510; ...Martini Guzowski et Magdalena *Nietupszczanka* laboriosorum Legitimorum 1695 LBK k. 80.

Przytoczone wcześniej materiały źródłowe świadczą, że jeszcze w 2 p XVII w. kobiety zamężne (lub wdowy) były identyfikowane przy pomocy form odojcowskich na *-owna*, *-anka*. Z badań wynika, że taki stan rzeczy mógł trwać kilka, a czasem

kilkanaście lat po ślubie, później żona przyjmowała nazwisko męża (Dacewicz 1994, 137).

Czasami trudno stwierdzić, kiedy żona przyjmowała nazwisko męża, bowiem w niektórych źródłach (księgi metrykalne) była identyfikowana tylko przy pomocy imienia, (w warstwie mieszczańskiej i chłopskiej), np. ...Laurenty Bałtrukiewicz de krinki et *Marina* uxoris eius...1605 MChK k. 36v m; ...Grigorij Zimnoch de opido Suraz...et uxor *Julia* coniugum... 1612 MChS k. 2v m, ...Michaelis Woytkielewicz et *Anna* coniugum Legitimorum...1689 LBK k. 18v ch; ...Stephanus Dzierzkowski de Krynki et *Anna* uxoris eius...1605 MChK k. 36; ...Mathaeum Rogowski et *Catharina* coniugum Legitimorum...1612 MChS k. 2v.

4. Nazwiska żon i córek w XVIII wieku

Nazewnictwo kobiet (żon i córek) w XVIII w. odznaczało się wyraźną stabilnością i regularnością stosowania określonych formuł identyfikacyjnych. Wynikało to z faktu, że zwyczajowo funkcjonowały nazwiska obejmujące całą rodzinę.

Wśród nazwisk żeńskich wyraźnie wyodrębniły się dwie kategorie: formacje odmężowskie i odojcowskie. Nazwiska kobiet zamężnych, podobnie jak w poprzednich stuleciach, tworzone od nazwisk mężów drogą derywacji fleksyjnej, głównie formy na *-ska*, oraz przy pomocy sufiksów *-owa*, *-inall-yna*, *-ichal-ycha*, *-ka*. W wielu wypadkach trudno było ustalić przynależność społeczną, stąd też w materiałach źródłowych brak stosownego kwalifikatora (sz, m, ch).

Zapisy źródłowe (w wyborze) – XVIII w.

Z sufiksem -ska: Jakubowa *Brzezińska* 1789 IM 134 m; Frankowa *Buczyńska* 1789 IM 145 m; Stefanowa *Chomicka* 1789 IM 140 m;... Katarzyną *Cudowską* wdową 1770 TG 125 m; Katarzyna *Dembowska* 1792 MM3 20 sz; Catharina *Drygalska* 1731 MK1 32v m; Rozalia *Grabowska* 1790 MM3 21 m; Anastazyja *Kozłowska* 1754 IBs 79 m; Józefa *Leszczyńska* 1789 IM 144 m; Rosa *Sarnacka* 1799 MB 22 sz; Teressa *Starzyńska* 1753 MK5 18 m; Carolina *Terlikowska* 1773 SK 113 sz; Teresa *Wilczewska* 1799 MW 17 sz; Konstancja *Wyrzykowska* 1799 MŻ 8 sz; Janowa *Rojewska* 1789 IM 158; Janowa *Szymańska* 1789 IM 146; *Jurkowska* wdowa szlachcianka 1754 IBs 67 sz; *Tomaszewska* wdowa 1754 IBs 71 m; Agata *Zdrojkowska* 1798 MW 2 sz;

-owa: Francisca *Adamczykowa* 1798 MD 12 m Zofja *Hackiewiczowa* 1796 MM3 7 m; Wasilicha *Ilczukowa* 1789 IM 154 m; Janowa *Kaliszykowa* 1789 IM 141 m; Jędrzejowa *Kurczakowa* 1789 IM 141 m; Helena *Litwiniukowa* 1794 MM1 24 m; Grzegorzowa *Łysaniukowa* 1789 IM 142 m; Helka *Majerowa* 1789 IM 135 m; Łukaszowa *Markiewiczowa* 1768 KWB 58 m; Józefowa *Nedczukowa* 1789 IM 144 m; Praxeda *Nikiforukowa* 1796 MM3 26 m; Szymczycha *Oxiutowa* 1789 IM 143 ch; Lucia *Panasowa* 1761 MK3 2v ch; Mikołaiowa *Parfinowiczowa* wdowa 1754 IBs 74 m; Antoniowa *Przybyszowa* 1789 IM 150 m; Joanna *Simonowiczowa* 1797 MBs 83, Catharina *Szpakowa* 1733 MK1 43v m, Vincentia *Szulcowa* Capitanea 1794 MK4 263v sz; Elisabetha *Trochimkowiczowa* 1742 MK1 125v m; Ustyna *Wierzbowa* 1799 MM3 15 m; Natalia *Tomaszowa Zubrowa* 1798 MŻ 3 m;

-ina//-yna: Catharina *Boleścina* 1797 MBs 87 sz; *Burzyna* wdowa 1754 IBs 73 m; *Morzyna* wdowa 1754 IBs 68 m, Uliana *Rzeczyna* 1730 MK 7 ch; Akwilina *Sulibina* 1798 KP 95 m;

-icha//-ycha: Maryna *Czerczycha* 1797 KP 93 ch; Nastucha *Karpicha* 1754 IBs 95 ch; Ewdokia *Kazaczycha* 1796 MM3 26 ch; Katarzyna *Wasilicha* 1754 IBs 92 ch; Dominika *Wołynczycha* 1796 KP 90 ch;

-ka: Franciszka *Bazyliczka* 1798 MŻ 1 ch; Mikołaiowa *Hawryliczka* 1754 IBs 87 ch; Tatiana *Sawczuczka* 1732 MK 23 ch.

Największą frekwencję wykazywały nazwiska na *-ska* i *-owa*. W ośrodkach miejskich, szczególnie większych, takich jak Białystok, w związku z wyraźną dominacją nazwisk męskich na *-ski*, przeważają struktury na *-ska*, np. *Branicka*, *Czarniawska*, *Jabłońska*, *Juchnicka*, *Krupicka*, *Niwińska*, *Piekarska*, *Sobolewska*, *Sok.wska*, *Wilczyńska*, *Żukowska*. Nazwiska te występują głównie w katolickich księgach metrykalnych, co może oznaczać, że nosiła je ludność polska.

W środowiskach małomiasteczkowych, we wsiach, wyraźnie przeważają nazwiska kobiet tworzone od różnorodnych nazwisk męskich przy pomocy sufiksu *-owa*, np. *Adamczykowa* (< Adamczyk), *Markiewiczowa* (< Markiewicz), *Trochimkowiczowa* (< Trochimkowicz), *Litwiniukowa* (< Litwiniuk), *Panasowa* (< Panas), *Przybyszowa* (< Przybysz), *Szpakowa* (< Szpak). Formacje odmężowskie derywowane tym formantem miały uniwersalny charakter. Były powszechnie używane we wszystkich warstwach społecznych i we wszystkich grupach etnicznych, na co mogą wskazywać podstawy nazwisk, np. Marianna *Borowikowa* (< Borowik), Elisabetha *Borsukiewiczowa* (< Borsukiewicz), Ustyna *Wierzbowa* (< Wierzba), Agnes *Hawrylukowa* (< wschł. Hawryluk), Darka *Ihnatiukowa* (< wschł. Ihnatiuk), Maryanna *Meleszkowa* (< wschł. Meleszko), Anna *Jaszczułtowa* (< lit. Jaszczułt, Jaszczółt), Kniaginia *Toktamyszowaja* (< turk. Toktamysz), Marina Chalembowiczowa *Achmiecowa* (< arab. Achmad, Achmet), Vincentia *Szulcowa* (< niem. Szulc), Cunegunda

Szteynarowa (< niem. Szteynar), Esterka *Leyzorowa* wdowa (< żyd. Lejzor), Freyda *Leybuszowa* wdowa (< żyd. Lejb), Dobra *Morthaiowa* wdowa (< żyd. Mordechaj).

Pozostałe sufiksy, tworzące formy odmězowskie, występowały rzadko, tworząc łącznie ok. 60 wyekscerpowanych ze źródeł nazw, np. *Burzyna*, *Sulibina*, *Bazyluczka*, *Hawryluczka*, *Karpicha*, *Kozaczycha*. Nazwy z sufiksem *-ka* oraz wschodniosłowiańskim *-ichall/-ycha* odnotowano tylko wśród przedstawicielek warstwy chłopskiej.

Nazwiska córek tworzone przy pomocy sufiksów *-owna*, *-anka*. Formant *-owna* dodawano do nazwiska ojca zakończonoego na spółgłoskę, np. *Cieślukowna* (< Cieśluk), *Gilowna* (Gil), *Harmanowiczowna* (Harmanowicz), *Łuszczowna* (Łuszcz), *Nowikowna* (Nowik), *Stankiewiczowna* (Stankiewicz). Bardziej uniwersalny charakter miał formant *-anka*. W podstawach nazwisk córek derywowanych tym sufiksem znajdziemy praktycznie wszystkie typy nazwiska ojca, w tym także nazwiska na *-ski*, np. *Bieganszczanka* (< Biegański), *Cudowszczanka* (Cudowski), *Górszczanka* (Górski), *Wysoczanka* (Wysocki), *Daniluczanka* (Daniluk), *Gburanka* (Gbur), *Konopczanka* (Konopka), *Siekierczanka* (Siekierka), *Szafranianka* (Szafran). Jednakże większą popularność wykazywały struktury z sufiksem *-owna*. Oba rodzaje nazwisk były używane we wszystkich warstwach społecznych.

Zapisy źródłowe – XVIII w.

Z sufiksem *-anka*: ...Annam *Cudowszczanka* Virginem 1748 MK2 26v m; Maryanna *Dmitruczanka* 1754 IBs 97 ch; Susanna *Gabruczanka* 1730 MK1 22 m; Constantia *Górszczanka* 1731 MK1 40v m, Magdalena *Hetmanianka* 1799 MŻ 7 m, Marcella *Gburanka* 1742 MK1 126v ch; Lucia *Kobuszanka* 1782 MS 136 ch; Ewa *Konopczanka* Virgine 1740 MK1 106v; Catharina *Kowalan-*

ka 1781 MS 153 ch; Ewa *Siekierczanka* 1703 MO 21 m; Xienia *Sosnowszczanka* 1738 MK1 39 m; Eufimia *Szafranianka* 1799 MŻ 6 ch; Matrona *Tarasianka* 1741 MC2 8 ch; Marianna *Wysoczanka* 1728 MK1 3 m; Marianna *Zaykowszczanka* 1746 MK1 176 m; ...et Magdalenam *Zielinszczanka* virginem 1744 MK2 16 m; Akwilina *Zubranka* 1799 MŻ 10 ch;

-ówna: Elżbieta *Cieślukowna* z Doilid 1787 AU1 2v ch; Teodora *Dawydiukowna* 1800 MM2 9 ch; ...et Mariannam *Ichnatowiczowna* virginem 1744 MK2 17v m; Marianna *Lengerowna* 1796 MK4 285v m; Ewa *Łuszczowna* Virgine 1728 MK1 3; Sophia *Majerowna* Virgine 1738 MK1 53 sz; Susanna *Milerowna* 1731 MK1 38v m; Constantia *Nowikowna* Virgine 1728 MK1 96; ...et Mariannam *Ochrymowiczowna* Virginem 1751 MK2 31 ch; Apolonia *Panasowna* 1754 MK5 38 ch; Magdalena *Romanowiczowna* Virgine 1739 MK1 99 m; Franciszka *Stankiewiczowna* 1799 MŻ 20 m; ...Catherinam *Szulcownam* Virginem 1745 MK2 18v sz; Katarzyna *Tymoszkowna* 1799 MŻ 5 ch' Paraska *Zińkiewiczowna* 1800 MM2 7 ch.

Wyjątkowo kobiety niezamężne identyfikowano przy pomocy nazwiska na *-ska*, np. Marianna *Czarniawska Virgine*, Sophia *Złotaszewska Virgine*.

Sporadycznie występowały nazwiska kobiet równe nazwom męskim. Były to głównie nazwiska pochodzenia obcego, np. Marianna *Cristina Emin*, Marianna *Spicer*, Elisabetha *Jorg*, Anna *Haudin*, Susanna *Hauthyn* virgine, Catharina *Hup*, Magdalena *Pichler* virgine (ale też Magdalena *Pichlerówna* virgine), Barbara *Szman*, wdowa *Kraum*, wdowa *Schimann*, Elisabeth *Jadamczuk*, Katarzyna *Bakunowicz*, Magdalena *Wojtulewicz*, Marianna *Zienkiewicz*, wdowa *Gruszewicz*, Maryanna *Płaczko*, Joanna *Walczuk*.

W XVIII w. dość konsekwentnie stosowano derywację formacji odżeńskich i odojcowskich (nazwy córek) według

wzorca: *Adamczuk – Adamczukowa, Adamczukowna, Bartoszewicz – Bartoszewiczowa, Bartoszewiczowna, Miler – Milero-wa, Milerowna, Olchowik – Olchowikowa, Olchowikowna, Panas – Panasowa, Panasowna, Szewczuk – Szewczukowa, Szewczukow-na, Zińkiewicz – Zińkiewiczowa – Zińkiewiczowna; Cudowski – Cudowska – Cudowszczanka, Drygalski – Drygalska – Dry-galszczanka*; rzadziej występuje wzorzec: *Zubr – Zubrowa – Zub-ranka*.

Formuły identyfikacyjne nie różniły się od tych, które wykształciły się w XVI i XVII w. Najczęściej stosowany był model imię i nazwisko odmeżowskie lub odojcowskie (zob. przykłady w zapisach źródłowych). Zapewne w celu dokładniejszej identyfikacji lub też ze względów zwyczajowo-społecznych czasami używano formuł trzelementowych zawierających dodatkowo nazwę utworzoną od imienia męża lub ojca, np. *Franciszka Andrzejowa Grzesiukowa, Klara Iwanicha Laszukowa, Natalia Tomaszowa Zubrowa, Eufrozyna Eliaszowna Syczanka, Dominika Nikonianka Didikowna*. W odróżnieniu od sytuacji, jaka miała miejsce w XVI, a nawet XVII wieku, rzadko występowały pojedyncze określenia odimienne, np. *Józefowa wdowa, Michałowa wdowa*. Znacznie rzadziej w porównaniu ze stanem XVII-wiecznym można odnotować dwuelementowe struktury zawierające nazwy utworzone od imienia i nazwiska męża, np. *Jakubowa Brzezińska, Łukaszowa Markiewiczowa, Wasilicha Ilczukowa* (por. Dacewicz 1994, 166-186; Bogdanowicz 2000, 66-72).

5. Odstępstwa od zwyczaju przejmowania nazwiska męża przez żonę

Nazwiska (lub określenia odimienne, np. *Pietrowa*) kobiet różne od nazwisk (lub imion) mężów mogły być albo ich nazwiskami panięskimi (wskazują na to formy na *-anka*, np. *Szczasnianka*, *Wyrożbianka*) albo nazwami z poprzedniego małżeństwa, np. *wdowa Grigorjewa, mąż Stanisław Wojtkowski*.

Zapisy źródłowe – 2 p XVI w.

Удова Григорьева выслала мужа своего Станислава Войтковского...1567 PWL 921 sz; Woycziech Mikołaiewicz ze wssy...żoną iego Zophią Wyrożbyanką 1580 AKM 86 m; Петрова вдова выслала мужа своего Сарафина пешо 1567 PWL 946 sz; Ганна Щаснянка съ мужем своим Шиманом Пещиком... 1567 PWL 931 sz.

Ilość zapisów świadczących, że mąż i żona noszą inne nazwiska w porównaniu z liczbą poświadczeń przejmowania nazwiska męża przez żonę jest znikoma.

Niektóre źródła z XVII w. (zob. skrót KB i PM1) zawierają po kilkanaście poświadczeń odstępowania od zwyczaju przejmowania nazwiska męża przez żonę. Poświadczenia obejmują przedstawicielki wszystkich warstw społecznych, np. nobilis Albertus Dobek cum uxore nobili Elizabetha Golimontowna /sz/, sławetna Marusia Matesowna żona slachetnego Krzysstopka Niemirskiego /m/, laboriosus Gregorius Chwiedczuk cum uxore Marina Osipowna /ch/.

Szlachcianki:

...ur. Józefa *Chechłowskiego* i Halszki *Suchodolskiej*, małżonków...w pow. rzeczyckim...1658 ML131 37; G`nosa Marina *Kostrowna* relikta consors olim G`nosi *Pantalionis Łyczko*, G`nosa Marina *Kostrowna Łyczkowa* 1640 KB 511v; nobilis *Joannes Wojewodzki* cum uxore nobili *Catherina Kierdeiowna* 1662 PM 444; pan *Piotr Chrzczonowski*, pani *Zofia Hinczanka* 1662 PM 445; nobilis *Thomas Gorka* cum uxore nobili *Catherina Kozielkowna* 1662 PM 444; nobilis *Mathias Głuchowski* cum uxore nobili *Catharina Wyrzykowska* 1662 PM 477; nobilis *Albertus Krynski* cum uxore nobili *Catherina Biernacka* 1662 PM 444; nobilis *Valerianus Snopkowski* cum uxore nobili *Marianna Mogilnicka* 1662 PM 445; Pan *Stanisław Czapski*, pani *Katarzyna Trzemeńska* małżonka 1662 PM 477; ...w woj. trockim ur. *Apolonowi Słowikowi* i *Annie Bychowcównie* małżonkow...1660 ML131 240;...ur. *Adam Stanisław Judycki* i *Katarzyna Wojnianka Jasieniecka*, małżonkowie...obywatele pow. pińskiego... 1658 ML131 57; ...ur. *Mikołajowi Murawickiemu* i *Izabelli Halszce Iwaszkiewiczównie*, małżonkom...1659 ML131 226;...ur. *Wojciecha Zielińskiego* i *Katarzyny Skibickiej*, małżonkow...1658 ML131 72; ...nobilem *Samuelem Menżensky* et *Helizabetham Zaleska* coniuges maritatos...1642 AKDr 320;...ur. *Jana Hieronima Żaby*, horodniczego brzeskiego i ur. *Anny Zaleskiej*, małżonkow...1658 ML131 100;

Mieszczanki:

...od *Iwana Bobrykiewicza*, mieszczanina sokólskiego i *Reginy Moszczenianki*, małżonków...1659 ML131 185; sławetna *Marusia Matesowna* żona słachetnego *Krzystopa Niemirskiego* 1631 KWB 7v; ...pozwana sław. *Lucynę Wiszniewską* wdowę pozostałą po nieboszczyku *Alexandrze Zubku* 1658 KWB 12; ...a pozwana

Katarzyną *Siniczanką* żoną utciwego Chwiedora *Kozubowicza*... 1658 KWB 12; sławetna Anastazyja *Puszkarzanka* wespół z mężem swym na imie Oxieniem *Horoszkowiczem* 1689. KWB 78;

Chłopki:

laboriosus Simon *Chalimonik* cum uxore Hedvidi *Macieiow-na* 1662 PM 446; laboriosus Gregorius *Chwiedczuk* cum uxore Marina *Osipowna* 1662 PM 446.

W XVIII w. sporadycznie występują zapisy, w których żona była identyfikowana przy pomocy nazwiska rodowego, np. ...Panu Antoniemu *Rogowskiemu* Piwniczemu y Annie *Wolfartownie* jako wespół Małżonkom... 1771 IBr 168v, ...Wawrzyńcowi *Kozłowskiemu* i Zofiii *Snycewiczównie* Małżonkom...1771 IBr 137, ...Stanisławowi *Kalinowskiemu* y Teressie *Hołubowskiej* Małżonkom 1771 IBr 138.

Zwyczaj przejmowania nazwiska męża przez żonę w XVIII w. był już mocno zakorzeniony. W przypadkach przedstawionych powyżej zapewne chodziło o podkreślenie prestiżu rodowej przynależności żony.

6. Używanie przez kobietę dwóch nazwisk

W źródłach z XVI w. występują zapisy, które wskazywały na używanie przez kobietę dwóch nazwisk: nazwiska panińskiego i nazwiska męża lub nazwiska z pierwszego małżeństwa i nazwiska przejętego od obecnego męża. Przykłady:

Dowojnowa – Radziwiłłowna /sz/ (< Dowojno, Radziwiłł) –...Petronela *Dowojnowa* 1547 KDG 81 (por. Stanisław *Dowojno* ...wraz z małżonką Petronellą *Radziwiłłówną* 1547 KDG 81);

Krajewianka – Olenska /sz/ - ...от Ганны *Краевянки* Крыштофовое *Оленскей*, старостиней *Бранскей*...1567 PWL 1035;

Masalska – Czaplanka /sz/ - Княгиня Василева *Масальская* Зофея *Чаплянка* съ именией своихъ съ Бучмеля а Подбелой... (por. Maksimilian *Czapla* z imieniem swoich z Buczmiela i z Podbiełoj...) 1567 PWL 1192, 1191; Quintuzka – Malinowska /m/ - Urząd skazał Druzianie, dawniej żonie Tomka *Quintusa* teraz Janowej *Malinowskiej*..., *Druziana Quintuzka* z Janem *Malinowskim* mężem swem... 1579 AK 215.

Zapisy źródłowe z XVII w. potwierdzają, że dwóch nazwisk używały przedstawicielki możnych rodów, bogatej szlachty. Podobnie jak i w poprzednim stuleciu chodziło zapewne o prestiż rodu, z którego wywodziły się. Przykłady:

Alexandra Bylczynska Lwowaja *Odachowskaja* 1609 AGZS 188 sz, *Anna Stawecka Horodenska* 1636 AGZS 285 sz, *Zofia Gnoińska* *Jakubowa Dębińska* 1625 AKJ 210 sz, ...*Jey Mci Paniey Katarzyny Woynianki Kazimierzowey Alexandrowey Sapieżyney* Starosciney *Niemonoyckiey*... 1640 KB 105 sz, ...*Anny Pacówny Frydrychowej Sapieżyney*, wojewodziney mściśławskiej, starościnnie grodzieńskiej...1662 ML131 341 sz; *Pani Poniatowska Woynowa* wdowa 1662 PM 477 sz; *Jejmp. Zofia Masalska* Michałowa *Wołowiczowa*, podkomorzyna słonimska...1690 RPN 190; Kn. *Zofia Sienkiewiczówna Aleksandrowa Ułanowa Maluszycka* ... z *Maluszcyc* 1690 RPN 105; *Jejmp. Tekla Suchodolska Samuelowa Ciechanowiecka*, podkomorzyna mściśławska...1690 RPN 196; P. *Helena Jaskołodówna Stanisławowa Ordyńcowa*..., *Jejmp. Joanna Chłusowiczówna Odachowska*, podstolina wileńska...1690 RPN 197; Kn. *Ewa Talkowska Aleksandrowa Łowczycka* z majątności Łowczyc...; Kn. *Ewa Rudnicka Samuelowa Wołkowa* z imienia *Zabłocia*...; Kn. *Helenia Kryczyńska Dawidowa Zabłocka* z *Zabłocia*... 1690 RPN 104, 105; *Zofia Naruszewiczówna Wojnina*, starościna pieniańska...1659 ML131 226; *Jejmp. Anna Skirmuntówna Wła-*

dysławowa *Kalusowska* 1690 RPN 155; ...Eufrozynie *Bilewiczów-
nie Stankiewiczowej*, pisarzowej WKsL 1658 ML131 68.

7. Nazwiska kobiet równe męskim

W XVI w. występowały sporadycznie nazwiska kobiet bez wykładników morfologicznych sygnalizujących żeńską formę. Są to głównie nazwiska na *-owicz//ewicz*, np. *Doroszewicz*. Występują łącznie z formą na *-owa* lub *-icha* utworzoną od imienia męża, co pozwala odnieść całą formułę identyfikacyjną do kobiety zamężnej.

Zapisy źródłowe – XVI w.

Cyniewicz /m/ - Zaniewa Cyniewicz 1551 IŁ 333; *Doroszewicz - Bogdanicha Doroszewicz* 1560 PW 136 m; *Gornych /sz/ - Martinowaia Gornych* wdowa 1528 PZ 191; *Janowicz /sz/ - Stanisławowaia Janowicz* wdowa 1528 PZ 198; *Kałabunowicz - Supronowa Kałabu-nowicz* 1560 141v m; *Kudzinowicz - Iwanicha Kudzinowicz* 1560 PSM 128v; *Matejewicz /sz/ - Martinowaia Matejewicz* wdowa 1528 PZ 203; *Mieszkowicz - Wasilicha Mieszkowicz* 1560 PSM 146v m; *Mikołajewicz /sz/ - Migureiewaia Mikołaiewicz* 1528 PZ 198; *Pawłowicz /sz/ - Mateiewaia Pawłowicz* Udowa 1528 PZ 189; *Rymkowicz - ...na Marcinową Rymkowicz* 1557 AK 92v m.

W podanym materiale występuje typowe dla antroponimii ruskiej (północna część Rusi) nazwisko w formie skostniałego dopełniacza liczby mnogiej – *Gornych*. Ten typ nazwiska pojawił się w dokumentach z końca XVI w., oznaczał ‘z domu, z rodziny takich a takich’ (zob. Unbegaun 1989, 8).

W źródłach z XVII w. można znaleźć pojedyncze poświadczenia wirylizacji nazw kobiet. Są to nazwiska na *-owicz* oraz odnotowane tylko w jednym źródle (tykociński sumariusz metrykalny – skrót MT) wszelkie inne typy nazwisk, czyli równe apelatywom, etnonimom, derywowane od apelatywów, np. *Dragan*, *Litwin*, *Krasieniuk*. Przykłady nazwisk szlacheckich, mieszczańskich i chłopskich:

Pani Janowa *Kłaszewicz* Jakubowska wdowa 1662 PM 517 sz;
Kopryanowa *Antonowicz* pozyczyła... 1653 KWB 9v m; ...przeciwno pomienionej Jaroszowej *Trochimowicz* 1686 KWB 45 m;
... sławetny Andrzej Trocewicz Wierzba Mieszczanin Mielnicki
... naprzeciwno Jaroszowej *Trocewicz* Małżonce zeszłego Jarosza *Trocewicza* 1686 KWB 72 m;
Kuzmicha *Kotkowicz* sama, Marcinowa *Stankiewicz*, Demianowa *Kudelicz* sama 1662 PM 531 ch.

Część poświadczeń dotyczy osób, których pochodzenie społeczne trudno określić: Catharina *Kalixcik* 1663 MT, Martina *Grabarz* 1665 MT, Clara *Dragan* 1666 MT, Marianna *Kotlarz* 1667 MT, Marina *Garbieczyk* 1672 MT, Sophia *Kowal*, Sophia *Słomka*, Agnes *Krasieniuk*, Justina *Litwin* 1674 MT.

W XVIII w. nazwiska kobiet równe nazwiskom męskim (bez wykładników formalnych formy żeńskiej) nadal należały do rzadkości, np. Maryanna *Kozioł* 1736 MT, Anna *Lebedz* 1749 MT, Christina *Cierech* 1775 MT, Agrypina *Hacko* 1796 MM3 7, Ludovica *Konkol* 1796 MBs 84.

Konsekwentnie utrzymywała się tendencja do używania form z sufiksami *-owa*, *-ina*, *-icha* dla kobiet zamężnych oraz *-anka*, *-ówna* dla panien (zob. wyżej).

8. Wspólne nazwisko małżonków w XVIII w.

Wspólne nazwisko w XVII w.: ...in persona mur. Floryjana Konstantego *Bieleckiego* i Joanny Chomiczówny *Bieleckiej*, małżonkom 1658 ML131 66; ur. Stanisław *Tyszkowski* i Marianna Korzeniewska *Tyszkowska* 1659 ML131 210; ur. Stanisława Krzysztofa *Mokrzeckiego*, miecznego starodubowskiego...i ur. Marynę Rahożiankę *Mokrzecką*...1659 ML131 189.

W XVIII w. zwyczajowo funkcjonowały nazwiska rodzinne. Małżonkowie nosili to samo nazwisko.

Zapisy źródłowe – XVIII w.

Nazwiska równe apelatywom:

Czajka - Martina y Anastazyi *Czaykow* 1741 MC 101 pn; Dubotołk - Jana y Anny *Dubotołkow* 1733 MC1 28 ch; Leśnik - Alberti et Marianna *Leśnikow* 1758 MO 68 ch; Owsiany - Radiona i Anny *Owsianych* 1736 MC 57 pn; Sereďa - Petra y Pelahij *Seredow* 1736 MC 57 ch; Swoboda - Karola y Zofij *Swobodow* 1740 MC 91 ch;
z sufiksem -ski: Baranowski - Benedykta i Jozefaty *Baranowskich* 1799 MW 15 m; Biegański - Augustini et Teresa *Biegańskie* 1763 MK3 4 m; Bielecki - Woyciecha y Magdaleny *Bieleckich* Małżonkow 1771 IBr 127 m; Czerniewski - Macieya i Eufrozyny *Czerniewskich* 1797 AU1 112 m; Dembowski - Wasila y Hanny *Dembowskich* 1730 MK 49 m; Jastrzębski - Adalberti et Elisabeth *Jastrzębskich* 1799 MP 38; Modzelewski - Joannis et Mariannam *Modzelewskich* 1794 MK4 278 m; Popławski - Joannis et Ursula *Popławskie* 1761 MK3 3; Stanisławski - Adalberti et Rosalia Stanisławski 1795 MK4 295v m; Martini et Marianna *Trzcianskie* 1794 MK4 258; Wolski - Fedora y Ahafij *Wolskich* 1738 MC 27;

-owicz: Danielewicz - ...Szlachetnego Antoniego i Marianny *Daniele-wiczow* 1796 AU1 8v sz; Juchowicz - Miszka i Estery *Juchowiczow* Małżonkow 1771 IBr 94v m; Kornilowicz - Jakowa i Anastazij *Kornilowiczow* 1736 MK 34 m; Łapinkiewicz - Andrea et Marianna *Łapinkiewiczze* 1761 MK3 3 m;

-uk: Andryjuk - Fedora y Maryny *Andryjukow* 1735 MC 46 ch; Hapuk - Timofija y Maryny *Hapukow* 1741 MC 103 ch; Harasimiuk - Jakuba i Tekli *Harasimiukow* 1798 MW 4 ch; Sawczuk - Klimentia y Teodory *Sawczukow* 1735 MK 31 ch; Tokaruk - Wasilia y Anny *Tokarukow* 1736 MC 59 ch; Mikołaya y Anny *Ziniukow* 1739 MK 45 ch; Zubczuk - Tarasa y Anny *Zubczukow* 1738 MC 69 ch;

-yk: Dudaryk - Andrzeia i Katharzyny *Dudarykow* 1743 MC 120 pn.

Podane przykłady pozwalają przypuszczać, że wspólne nazwisko obejmowało nie tylko małżonków, ale całą rodzinę. Było używane jednakże w różnych wariantach, w zależności od tego, czy służyło do identyfikacji żony, czy córki (szczegółowe omówienie wyżej). Synowie przeważnie nosili nazwisko ojca w niezmienionej postaci, np. *Popławski*, *Tokaruk*. Źródła sporadycznie notują używane w niższych warstwach społecznych gwarowe formacje odojcowskie utworzone przy pomocy sufiksu *-uk*, np. *Serediuk* od *Sereda* (Petra y Pelahij Seredow, Petro Serediuk 1731, 1736 MC 57, 68), *Skorupszczuk* od *Skorupski* (Anton Skorupski, Nikifor Skorupszczuk 1788, 1791 MC1 7, 11), *Tarańczuk* od *Taran* (Joanni Taran et Elisabetha, Simon Tarańczuk 1798 MB 11, 12), *Wróblewszczuk* od *Wróblewski* (Joannes Wróblewski, laboriosus Andreus Wróblewszczuk 1740, 1745 MK2 14v, 20v).

PODSUMOWANIE

Historia nazwisk na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej w XVI–XVIII w. jest ściśle związana z rozwojem wieloetnicznego osadnictwa, zmianami społecznymi, politycznymi i administracyjnymi, jakie zachodziły na tym terytorium na przestrzeni wieków. Analiza zapisów źródłowych pozwoliła prześledzić proces kształtowania się nazwisk w różnych grupach społecznych (szlachta, bojarzy, mieszczaństwo, chłopci i różnorka ludność służebna) i etnicznych (Polacy, Białorusini, Ukraińcy, Litwini, Tatarzy, Żydzi, Niemcy) oraz ujawnić fakt społecznego zróżnicowania nazwisk polegający na przewadze pewnych typów nazwisk wśród szlachty, a innych wśród mieszczan i chłopów. Z jednej strony, zaznaczyło się dążenie do unifikacji sposobów identyfikacji, z drugiej zaś, miały miejsce różnice wynikające z hierarchii stanowej lub uwarunkowań narodowościowych.

W procesie kształtowania się nazwisk na przestrzeni XVI–XVIII w. zachodziły istotne zmiany w strukturze tych antropimów, frekwencji sufiksów nazwiskotwórczych, częstotliwości występowania określonych typów nazwisk w poszczególnych warstwach społecznych. Omówione typy nazwisk to: formacje patronimiczne, odmiejscowe, odapelatywne, odimienne i odetniczne.

Analiza materiału źródłowego z XVI w. pozwoliła zaobserwować ciągłość procesu formowania się nazwisk. Struktury mniej wykształcone pod względem formy i funkcji ewoluowały w bardziej wykształcone. Okres ten odznaczał się wyraźnym brakiem stabilizacji nazwisk. Obok znacznej liczby patronimików analitycznych (np. *szl. Frącz syn Mikołajow, Śl. Jan syn Stanisławow*) funkcjonowały formy sufiksalne (np. *Mikołajewicz, Stanisławowicz*). Obok deskrypcji odmiejscowych używano form synetycznych derywowanych przy pomocy sufiksu *-ski* (np. *Kunat z Waniewa i Kunat Waniowski*). Bardzo ważną pozycję zajmowały formacje patronimiczne derywowane formantem *-owicz/-ewicz*, a wśród szlachty i bojarstwa w szczególności (np. *Adamowicz, Hlebowicz, Orechowicz, Tyszkiewicz*). Był to rezultat procesów kolonizacyjno-osadniczych, a co za tym idzie zetknięcia się na tym obszarze pogranicza dwóch słowiańskich kultur: zachodniej i wschodniej. W XVII w. nazwiska typu patronimicznego na *-owicz* w Wielkim Księstwie Litewskim licznie występowały wśród szlachty, a na obszarze Podlasia (po włączeniu do Korony) przede wszystkim były to nazwiska mieszczańskie, rzadziej chłopskie. Ponadto w tych warstwach społecznych coraz częściej używano nazwisk tworzonych od imion i przezwisk przy pomocy sufiksów z elementem spółgłoskowym *-k-*, w tym również sufiksu *-uk/-czuk*, którego produktywność wyraźnie wzrosła w XVIII w. (np. *Błaszczuk, Firsiuk, Pawluczuk*). Obecność licznych formacji typu patronimicznego dowodzi aktywnej obecności wschodniosłowiańskiej kultury nazewniczej, która bazowała na wartościach związanych z przynależnością do wspólnoty rodzinnej i rodu.

W 1 p XVI w. stosunkowo nielicznych jeszcze nazwisk odmiejscowych na *-ski* przwaznie używała szlachta (np. *Bielawski*,

Paderewski, Sawicki). Pod koniec XVI w. nazwiska na *-ski* zaczęły skutecznie zastępować szlacheckie patronimiki na *-owicz*. Szlachta stanowiła stan społeczny o najwyższym statusie i jedyny posiadający prawa polityczne, dlatego nazwiska, którymi się posługiwała, stawały się symbolem szlacheckiego pochodzenia, osiągając coraz wyższy prestiż społeczny. Wśród mieszczan i chłopów nieczęste jeszcze nazwisko na *-ski* funkcjonowało obok nadal popularnych formacji na *-owicz* oraz nazwisk odapelatywnych. W XVII w. wyraźnie wzrosła ilość nazwisk derywowanych sufiksem *-ski* na Podlasiu, a także na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. Rozszerzył się również ich zasięg społeczny, ale częstotliwość występowania była wyraźnie zróżnicowana. Było to przede wszystkim nazwisko szlacheckie.

Nazwiska odapelatywne (równe wyrazom pospolitym lub od nich utworzone, o charakterze przezwiskowym lub od nazw zawodów) na przestrzeni badanych stuleci były używane we wszystkich warstwach społecznych. Udział nazwisk odapelatywnych w identyfikacji szlachty zagrodowej był większy niż w identyfikacji szlachty bogatszej. Jednakże najczęściej tego typu nazwisk używali chłopci (np. *Cep, Gbur, Odyniec, Żelazny; Bondar, Koleśnik, Zdun, Niedbała*).

Na przestrzeni XVI–XVII w. w zasobie nazwisk odimiennych (tj. równych imionom pełnym lub pochodnym) używanych we wszystkich warstwach społecznych znalazły się przede wszystkim imiona polskie i wschodniosłowiańskie, np. *sl. Zygmunt Bogusz, p. Stefan Ancuta, Mikołaj Pac kanonik wileński, honestis Jacobo Bogusz, laboriosus Jacobo Pietrasz*. W XVIII w. ilość nazwisk odimiennych zmalała, bowiem „ulepszano” je dodając sufiksy (głównie *-owicz, -ski*). Zmniejszanie się liczby nazwisk równych imionom stało w bezpośrednim zwią-

ku z powstaniem i uaktywnieniem się formalnych modeli nazwiskotwórczych.

W podstawach stosunkowo nielicznych nazwisk, utworzonych od etnonimów, dominowały nazwy narodowości zamieszkujących terytorium WKL, np. *Lach*, *Litwin*, *Rusin*, *Ukrainiec*, *Żyd*.

Zapisy źródłowe różnych typów nazwisk z XVII w. świadczą, że nadal występowały pewne przejawy niestabilności ich formy wyrażające się obecnością nielicznych, w porównaniu z zasobem antroponimów z XVI w., struktur analitycznych.

Na uwzględnionym w badaniach obszarze procesy nazwiskotwórcze przebiegały w warunkach wzajemnego przenikania różnych elementów etnicznych i językowych. Decydującą rolę obok systemu polskiego odegrał system wschodniosłowiański. W oparciu o kryteria fonetyczne, leksykalne i strukturalne została wyodrębniona liczna grupa nazwisk charakterystycznych dla antroponimii wschodniosłowiańskiej (białoruskiej i ukraińskiej). W podstawach tych nazwisk, przeważnie derywowanych przy pomocy sufiksów *-owicz/-ewicz* i *-uk/-czuk*, najczęściej występowały imiona chrzestne kanonu cerkiewnego oraz ich hipokorystyka, a także wschodniosłowiańskie apelatwy (np. *Chomicz*, *Naumowicz*, *Żyrewicz*, *Klimiuk*, *Horszczaruk*). Wymienione sufiksy, jak też kilka innych (np. *-ko*, *-enia*), również odznacza się wschodniosłowiańską proveniencją (np. *Hołodko*, *Pacenia*). Licznie też wystąpiły nazwiska równe apelatynom (np. *Błycha*, *Moroz*, *Soroka*, *Wuż*, *Wołk*).

Nazwiska litewskie funkcjonując w słowiańskim otoczeniu ulegały polonizacji lub białorutenizacji. Sławizacja sprowadzała się na ogół do adaptacji fonetycznej lub fonetyczno-strukturalnej (np. *Gudzio*, *Giedrow*, *Krumielicz*).

Nazwiska Tatarów ukształtowały się zgodnie ze zwyczajem panującym w kraju osiedlenia. Były to przede wszystkim formacje na *-owicz* i *-ski*. Sufiksy te łączono z imionami, ogólnie określanymi jako imiona pochodzenia muzułmańskiego, a także z chrześcijańskimi; sufiks *-ski* – ponadto z nazwami miejscowości (np. *Achmatowicz*, *Sulejmanowicz*, *Bajraszewski*, *Kryczyński*, *Sielecki*).

Specyficzną grupę tworzyły żydowskie nazwy osobowe. Najważniejszym ich składnikiem zawsze było imię, przede wszystkim pochodzenia hebrajskiego lub jidiszowego. Funkcje nazwisk pełniły głównie patronimy, wśród których dominowały typowe dla antroponimii kresów północno-wschodnich struktury z formantem *-owicz/-ewicz* (np. *Izraelowicz*, *Szmujłowicz*, *Wolfowicz*). Na ogół nadal były to nazwiska niedziedziczne. Formacji z sufiksem *-ski* w tym okresie odnotowano stosunkowo mało (np. *Białostocki*, *Supraski*).

Nazwiska niemieckie (XVII i głównie XVIII w.) stanowiły niewielką, ale wyraźnie widoczną ze względu na swoją obcość, grupę (np. *Berger*, *Kaufmann*, *Tyzenhauz*). Część z nich, zwłaszcza te z XVII w., w pewnym stopniu zaadaptowała się do polskiego systemu antroponimicznego (np. *Bucholc*, *Szmit*, *Szulc*). Jedynie niektóre nazwiska kobiet posiadały słowiańskie sufiksy *-owa*, *-owna* (np. *Szulcowa*, *Wolfartowna*).

W nazewnictwie kobiet obok struktur na *-ska* (np. *Nieciecka*, *Suchodolska*, *Wodyńska*) wyraźnie wyodrębniły się nazwy odmeżowskie z sufiksami *-owa*, *-ina*, *-ka*, *-icha* (np. *Chodkiewiczowa*, *Orzeszkowa*, *Niemierzyna*, *Bartniczka*, *Karpicha*) i formacje patronimiczne z sufiksami *-owna*, *-anka* (np. *Kierdejowna*, *Woynowna*, *Jabłonszczanka*, *Rahozianka*). Stwierdzono pojedyncze przypadki wirylicacji nazw kobiet (w XVI i XVII w.

struktury na *-owicz*, np. *Marcinowa Stankiewicz*; w 2 p XVII i w XVIII w. też inne, np. *Sophia Kowal*, *Anna Lebedź*). Kobiety na ogół zwyczajowo przejmowały nazwiska mężów, ale w dokumentach były też identyfikowane przy pomocy nazwisk rodowych, zwłaszcza szlachcianki.

Zasób nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej z racji wieloetnicznego osadnictwa zawierał znaczną ilość struktur hybrydalnych, czyli łączących w swej strukturze elementy polskie i obce, stąd też nierzadko trudno jest jednoznacznie określić przynależność etniczną nosiciela danego nazwiska.

Z końcem XVIII w. proces kształtowania się nazwisk można uznać za zakończony we wszystkich warstwach społecznych i grupach etnicznych z wyjątkiem Żydów. Zdecydowanie zmieniły się proporcje ilościowe na korzyść struktur derywowanych sufiksalnie. Zmiany dotyczyły także frekwencji poszczególnych sufiksów nazwiskotwórczych. Największą częstotliwością występowania odznaczały się formanty *-ski/-cki*, *-owicz/-ewicz*, a także sufiksy z elementem spółgłoskowym *-k-* (w XVII w. głównie *-ik/-yk*, w XVIII – *-uk/-czuk*, niemal wyłącznie w antroponimii chłopskiej). Nazwisko zwyczajowe stawało się nazwiskiem dziedzicznym pomimo braku przepisów prawnych.

Dziedziczenie nazwiska, obejmowanie generacji i przejmowanie nazwiska męża przez żonę na przestrzeni XVI–XVIII w. jest poświadczane we wszystkich warstwach społecznych, najwcześniej wśród szlachty, a najpóźniej w warstwie chłopskiej. Niemniej jednak w związku z tym, że dziedziczenie nie wynikało z przepisów prawnych, ale z różnych uwarunkowań społecznych i zwyczajowych, a także narodowościowych, można odnotować

przypadki systemowego lub przypadkowego braku stabilizacji nazwisk. Ten pierwszy odnosił się do Żydów, ponieważ, jak było wspomniane wyżej, w tej grupie etnicznej do końca XVIII w. zwyczaj dziedziczenia nazwiska nie był powszechny. Przypadkowy brak stabilizacji nazwisk w innych grupach etnicznych przypuszczalnie mógł wynikać z wielofunkcyjności niektórych sufiksów, a także z omyłkowego, niestarannego zapisu w dokumentach, i polegał na występowaniu wariantów graficznych, fonetycznych lub strukturalnych tego samego nazwiska. Dwuelementowy paradygmat nazewniczy (imię i nazwisko) był powszechny w dokumentach przy identyfikacji osób stanu szlacheckiego, a także w odniesieniu do mieszczan, zwłaszcza w okresie późniejszym. Osoby należące do stanu chłopskiego w XVI w. dość często, w kolejnych stuleciach coraz rzadziej, były identyfikowane wyłącznie przez imię.

We współczesnym zbiorze nazwisk w Polsce używanych znajdziemy odzwierciedlenie dawnych procesów osadniczych. Przedstawione w tej książce nazwiska świadczą o obecności w naszych dziejach elementu etnicznie różnego, ale przede wszystkim o sile asymilacyjnej społeczeństwa przyjmującego, w tym kultury szlacheckiej, czego przejawem była polonizacja nazwisk wieloetnicznej społeczności zamieszkującej północno-wschodnie kresy Rzeczypospolitej w XVI–XVIII w.

SŁOWNIK NAZWISK Z PÓŁNOCNO-WSCHODNICH KRESÓW RZECZPOSPOLITEJ. POCHODZENIE JĘZYKOWE (XVI–XVIII WIEK)

Słownik zawiera wszystkie nazwiska omówione w niniejszym opracowaniu. Jest to reprezentatywny zasób nazwisk używanych przez zamieszkujących północno-wschodnie kresy Rzeczypospolitej Polaków, Białorusinów, Litwinów, Tatarów, Żydów, Niemców. Znaczna ilość tych nazwisk to struktury hybrydalne zawierające polskie podstawy językowe i obce sufiksy lub obce podstawy i polskie (słowiańskie) sufiksy, np. ANDRZEJUK < i. chrz. Andrzej, DOWGIAŁO < i. lit. Daūgilas, ASMANOWICZ < i. ptat Asman, arab. Osman, GIRSZOWICZ < i. jid. Girsch / Hirsch : niem. Hirsch ‘jelen’.

Hasło w słowniku stanowi nazwisko w mianowniku l. poj. Po hasle następuje objaśnienie pochodzenia językowego nazwiska, na co wskazuje znak < (‘utworzone od’/‘pochodne od’).

W objaśnieniu nazwisk patronimicznych (skrót: patr.) podano imię pełne lub pochodne albo nazwę osobową odapelatywną stanowiącą podstawę językową nazwiska patronimicznego, np. ANTONOWICZ < i. chrz. Antoni, BARTNIUK < odp. Bartnik.

W objaśnieniu nazwisk odmiejscowych (skrót: odm.) podano nazwę miejscowości lub inną nazwę geograficzną, od której utworzono nazwisko, oraz przytoczono lokalizację nazwy miejscowej według historycznych źródeł geograficznych. np. BAŁDOWSKI < n.m. Bałdowo, pow. Brześć, CZERNIEWSKI < n.m. Czerniewo, pow. Wilno, WOŁYNIEC < n. reg. Wołyń.

W objaśnieniu nazwisk odapelatywnych (skrót: odp.) podano wyraz pospolity (apelatyw) stanowiący podstawę nazwiska, poświadczony w odpowiednich słownikach (zob. Rozwiązanie skrótów opracowań i słowników), np. BALWIERZ < balwierz 'golibroda, felczer', BURYŁO < odp. Bury[^], WORONA < wschł. worona 'wrona'.

W objaśnieniu nazwisk odimiennych, tj. równych imionom pełnym lub pochodnym (skrót odim.), podano imię stanowiące podstawę nazwy wraz z oznaczeniem jego typu (np. chrześcijańskie, staropolskie dwuczłonowe, chrześcijańskie cerkiewne), np. BOHDAN < i. stpdw. Bohdan, CHODOR < i. wschł. Chodor : cerk. Fieodor.

W objaśnieniu nazwisk odetnicznych (skrót odetn.) podano etnonim stanowiący podstawę nazwiska, np. LITWIN < etn. Litwin, UKRAINIEC < etn. Ukrainiec.

Nazwiska żon, tzw. odmężowskie (skrót: odmęż.) wydzielono jako odrębne hasła z oznaczeniem ż, w objaśnieniu podano stanowiące jego podstawę nazwisko męża, np. ANCUCINA ż < odim. Ancuta[^], BAGIŃSKA ż < odm. Bagiński/. Nazwiska córek, tzw. odojcowskie (skrót: odojc.) również mają oznaczenie ż, objaśnienie zawiera się w odesłaniu do nazwiska ojca, np. CIEŚLANKA ż < odp. Cieśla[^], CIEŚLUKOWNA ż < odp. Cieśluk[^].

W każdym hasle podano datę zapisu źródłowego danego nazwiska i oznaczenie typu nazwiska (np. odm., patr.).

W przypadku nazwisk utworzonych od tej samej podstawy zastosowano odesłanie. Objasnienie znajduje się pod pierwszym alfabetycznie nazwiskiem utworzonym od danej podstawy, a w dalszych hasłach stosuje się odsyłacze: ^ (patrz wyżej), / (patrz niżej). Objasnienia są powtarzane, gdy nazwiska utworzone od tej samej podstawy są od siebie znacznie oddalone.

A

ABDULICZ < i. ptat. Abduł, Abduła : arab. Abd Allāh, Abdu-āl-Lāhi
'sługa Allaha' Jank 74 – 1631, patr.

ABRAGIMOWICZ < i. ptat. Abragim/Abraham : arab. Ibrāhīm Jank
73 – 1591, patr.

ABRAHAMOWICZ < i. chrz. Abraham – 1551, patr.

ABRAMOWICZ < i. chrz. Abram – 1551, 1593, 1610, 1659, patr.

ABRAMOWICZOWA ż < Abramowicz^ - 1690, odmęż.

ACHMATOWICZ < i. ptat. Achmat, arab. Achmad : arab. ahmad
'pochwalony' Jank 75, Gaf 129 – 1528, patr.

ACHMECIEWICZ < Achmat^, Achmad^ - 1631, patr.

ADAMCZUK < i. chrz. Adam – 1713, patr.

ADAMCZYKOWA ż < odim. Adamczyk : i. chrz. Adam – 1798, odmęż.

ADAMIK < i. chrz. Adam – 1662, patr.

ADAMIUK < i. chrz. Adam – 1662, patr.

ADAMOWICZ < i. chrz. Adam – 1528, 1690, patr.

ADLER < niem. Adler 'orzeł' SNP – 1799, odp. niem.

AGRONOWICZ (AHRONOWICZ) < i. bibl. Aaron (w brs. Ahron)
– 1540, patr.

AJDAREWICZ < i. ptat. Ajdar, per. Adar Gaf 121 – 1557, patr
AJZYKOWICZ < i. żyd. Ajzyk : bibl. Izaak – 1650, patr.
ALDUKIEWICZ < i. ptat. Ałdziuk Jank, Ałduk, Aldyk (tur.) Szynk,
i. arab. Ałauddin Gaf 123 – 1765, patr.
ALEJEWICZ < i. ptat., Alej, turk. Ali Jank 84 – 1592, patr.
ALEJEWSKI < i. Alej^, Ali^, zob. patr. Alejewicz^ - 1683, odim.
ALEKSANDROWA ż < i. chrz. Aleksander – 1650, 1690, odmeż.
ALEKSANDROWICZ < i. chrz. Aleksander – 1640, 1782, patr.
AMANOWICZ < i. per. Aman Gaf – 1528, patr.
AMBROSOWAJA ż < i. chrz. Ambroży – 1528, odmeż.
AMBROSZKIEWICZ < i. chrz. Ambroży – 1690, patr.
AMBROŻENIA < i. chrz. Ambroży – 1639, patr.
AMBROŻEWICZ < i. chrz. Ambroży – 1528, patr.
ANCUCINA ż < odim. Ancuta/ – 1690, odmeż.
ANCUTA < i. chrz. wschł. Ancuta : i. chrz. cerk. Antioch – 1667,
1759, odim.
ANDREJCZUK < i. chrz. cerk. Andrej – 1732, patr.
ANDREJEWAJA ż < i. chrz. cerk. Andrej – 1528, odmeż.
ANDREJEWICZ, ANDREJOWIC < i. chrz. cerk. Andrej – 1667, patr.
ANDRICH < i. pch. Andrych : i. chrz. Andrzej – 1571; odim.
ANDRICHOC < odim. Andrich^ - 1571, patr.
ANDRUSIUK < i. pch. Andrusz : i. chrz. Andrzej, cerk. Andrej
– 1740, patr.
ANDRUSZEWICZ < i. pch. Andrusz^ - 1571, patr.
ANDRUSZKIEWICZ < i. pch. Andruszko : i. chrz. Andrzej, Andrej
– 1771, patr.
ANDRUSZKOWIC < i. pch. Andrusz^ - 1571, patr.
ANDRYJUK < i. chrz. cerk. Andrej – 1735, patr.

ANDRYSZKOWIC < i. pch. Andrysz : i. chrz. Andrzej, Andrej
– 1571, patr.

ANDRZEJEWSKI < n. m. Andrzejki, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1799,
odm.

ANDRZEJKOWICZ < i. chrz. Andrzej – 1690, patr.

ANDRZEJKOWICZÓWNA ż < patr. Andrzejkowicz[^] – 1690, odmęż.

ANTONOWICZ < i. chrz. Antoni – 1653, patr.

ARCIEMOWICZ < i. pch. wschsł. Arciem : i. chrz. cerk. Artema,
Artemij – 1560, patr.

ARCIUCHOW < i. pch. wschsł. Arciuch : i. chrz. cerk. Artema, Arte-
mij – 1578, patr.

ARENT < niem. n. os. Arand, Arndt, Arent- Got – 1796, niem.

ARONOWICZ : i. bibl. Aaron – 1662, 1794, patr.

ARTEMJUK < i. chrz. cerk. Artema, Artemij – 1735, patr.

ARTYSZEWICZ < i. pch. wschsł. Artysz : i. chrz. cerk. Artema, Arte-
mij – 1754, patr.

ASANOWICZ < i. arab. Asa, Aslan (: turk. arslan 'lew') Jank 81, Gaf,
Asan = Hasan Szyn – 1528, patr.

ASEJTOWICZ < i. ptat. Asejt, arab. Asad, Sajid, Seid Gaf 127– 1569,
patr.

ASMANOWICZ < i. ptat. Asman, arab. Osman Gaf – 1520, patr.

AUGUSTOWICZ < i. chrz. August – 1741, patr.

AUGUSTYNCZYK < i. chrz. Augustyn – 1676, patr.

AUGUSTYNOW < i. chrz. Augustyn – 1578, patr.

AUGUSTYNOWICZ < Augustynow/ - 1690, patr.

AURIGA < łac. auriga 'woźnica, stangret' SŁP – 1662, odap.

AWDZIESZEWICZ < i. pch. wschsł. Awdziesz : i. chrz. cerk. Awdij
– 1551, patr.

AWRAMOWICZ < i. chrz. wschsł. Awraam – 1582, patr.

AWRYLIK < i. chrz. cerk. Gawriił – 1662, patr.

AZULEWICZ < i. ptat. Azul : arab. Ādil Gaf, Szyn 459 – 1762, patr.

AZYKOWICZ < i. żyd. Ajzyk : bibl. Izaak – 1772, patr.

B

BABIESKO < baba 'ts' Sstp – 1663, odp.

BACHTYJAROWICZ < i. ptat. Bachtjar, Bachtjar : per. Baχtiyār Jank
75 – 1528, patr.

BACKIEL < lit. n.os. Backelis Zin – 1743, lit.

BAGIENSKI < n. m. Bagno, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1676, odm.

BAGIŃSKA ż < odm. Bagiński/ - 1690, odmęż.

BAGIŃSKI < n. m. Bagno, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1528, 1690, odm.

BAHNIANKA ż < odp. *Bahno : wschsł. bahno 'bagno' Hryn – 1662,
odojc.

BAJKA, BAYKA < bajka 'baśń, mit, utwór literacki; plotka, kłamstwo'
SXVI – 1528, odp.

BAJRASZEWICZ < i. ptat. Bajrasz, Bajram, tat. Bäjräṃ Jank 84, 69,
turk. Bajram Gaf – 1585, patr.

BAKA < lit. n. os. Bākas LPŽ, Baka Zin, bak 'krzyk' Sstp – 1662, odp.

BAKAŁARZ < bakałarz 'nauczyciel' Sstp – 1794, odp.

BAKAN (l.mn. Bakany) < bak 'krzyk' Sstp, ukr. bakan 'rodzaj czer-
wonej farby' Hryn, stbrus. bakać 'dużo mówić, mówić wolno
jąkając się' Nos – 1662, odp.

BAKIER < niem. n. os. Backer Got – 1739, odp. niem.

BAKUN < ukr. bakun 'mocny tytoń' Hryn – 1567, odp.

BAKUNOWA ż < odp. Bakun^ - 1567, odmęż.

BALCEROWICZ < i. pch. Balcer : i. chrz. Baltazar – 1661, patr.

BALCERZENIUKE < i. pch. Balcer : i. chrz. Baltazar – 1676, patr.

- BALCZUK < i. pch. Bał, Bala : i. chrz. Baltazar, balka 'belka' Sstp
– 1663, odim./odap.
- BALLAMUT < bałamut 'błazen, głupiec' SXVI – 1571, odap.
- BALWIERZ < balwierz 'golibroda, felczer' SXVI – 1580, odap.
- BAŁDOWSKI < n. m. Bałdowo, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1639,
odm.
- BAŁDYSZEWICZ < i. ptat. Bałdysz : i. turk. Bałta/Balta Gaf; *Bałdysz
: wschł. bałda 'ciężki młot; cymbał, fujara' Hryn – 1591, patr.
- BAŁTRUKIEWICZ < i. pch. Bałtruk : Bartłomiej, cerk. Warfołomiej
– 1605, patr.
- BANKOWICZ < i. ptat. Banko : Ban- Bask, odap. Bańka (Cies) : bańka
'naczynie baniaste z szyjką, naczynie cyrylickie do spuszczenia
krwi' Sstp – 1528, patr.
- BAŃKOWSKI < n. m. Bańki, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1636, odm.
- BARABASIK < barabas 'krzyk, hałas, wrzawa' SXVI, i. bibl. Barabasz
– 1676, odap./odim.
- BARAN < baran 'ts' Sstp, i. ptat. Baran : turk. boran, tat. buran 'deszcz'
Krycz 109, Jank 69 – 1569, odim./odap.
- BARANEK < odap./odim. Baran^ - 1565, patr.
- BARANKO < odap./odim. Baran^ - 1528, patr.
- BARANKOWICZ < patr. Baranko^ - 1569, patr.
- BARANOWICZ < odap./odim. Baran^ - 1569, 1690, patr.
- BARANOWSKI < n. m. Baranów, pow. Buczacz, kr pd-wsch, Bara-
nów, pow. Sandomierz (SG) – 1683, odm.
- BARCIKOWSKI < n. m. Barcikowo, pow. Płock, Maz (SG), Bartkowo,
pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1676, odm.
- BARTNICZKA < odap. Bartnik/ - 1663, odmęz.
- BARTNIK < bartnik 'pasiecznik, dozorca barci' Sstp – 1551, odap.
- BARTNIKOWSKI < n. m. Bartniki, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(SG) – 1736, odm.

BARTNIUK < odp. Bartnik[^] - 1578, patr.

BARTOSZEWICZ < i. pch. Bartosz : i. chrz. Bartłomiej – 1690, patr.

BARTOSZYK < i. pch. Bartosz : i. chrz. Bartłomiej – 1639, patr.

BASIEWICZ < *Bas, Basa : wschł. basa ‘uroda, krasa; odświętny strój’
 j’Dal, bas ‘najniższy głos męski; zuchwała mowa’ SW, < i. pch.
 Basz : i. chrz. Bartłomiej – 1567, patr.

BASZKIEL < lit. n. os. Baškis, Baškys LPŽ – 1578, lit.

BAYDA < bajda ‘pleciuga, bazarz’ SW – 1799, odp.

BAYKOWAJA ż < odp. Bayka (Bajka)[^] - 1528, odmęż.

BAYKOWSKI < n. m. Bajki, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1580, odm.

BAZAREWICZ < i. ptat. Bazar : per. bāzār ‘targ’ Gaf, Jank 76 – 1528,
 patr.

BAZAROWSKI < i. Bazar[^], < ok. tatarska Bazary, pow. Troki, kr pn-
 -wsch (Szynk) – 1687, odim.

BAZYLUCZKA ż < i. chrz. Bazyli – 1798, odmęż.

BĄDAR < brs., ukr. bondar ‘bednarz’ AGWB, Hryn – 1797, odp.

BĄK < bąk ‘gat. owada, gat. ptaka - puchacz’ Sstp – 1673, odp.

BECKIER < niem. n. os. Becker Got – 1797, niem.

BEDNARCZYK < odp. Bednarz/ - 1557, patr.

BEDNARZ < bednarz ‘rzemieślnik wyrabiający becзки’ Sstp – 1571,
 odp.

BEDNARZYK < odp. Bednarz[^] - 1571, patr.

BEDNARZOW < odp. Bednarz[^] - 1571, patr.

BEKGISZEWICZ < i. ptat. Bekgim : begim ‘mój pan’ Jank 79, begim
 ‘mój książę’ Szynk 459; tur. Begi Gaf 133 – 1683, patr.

BELSKAJA ż < odm. Bielski/ - 1528, odm.

BENIAMINOWICZ < i. chrz. Beniamin – 1772, patr.

BERDOWSKI < n. m. Berdowka, Bardowka, Bardowicze, pow. Nowo-
 gródek, kr pn-wsch (RPN) - 1690, odm.

BERESTIUK < *Berest : ukr. berest `brzost` Hryn – 1739, patr.

BEREZOWICZ < *Bereza : ukr. bereza `brzoza` Hryn – 1739, patr.

BEREZOWSKI < n. m. Berezowce, pow. Lida, kr pn-wsch; Berezowka,
pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662, odm.

BERGER < niem. n. os. Berger Got – 1796, niem., s.

BERKIEWICZ < i. żyd. Berek : jid. Ber, bibl. Baruch SIŻ – 1663, patr.

BERKOWICZ < i. żyd. Berek^ - 1771, patr.

BERNACIUK < odim. Bernat/ – 1733, patr.

BERNACKY < n. m. Biernaty, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1551, odm.

BERNAT < i. chrz. Biernat, Bernard Mal – 1662 odim.

BERNATOWICZ < odim. Bernat^ - 1580, 1690, patr.

BERSZTEL < niem. n. os. Bernstiel Got – 1759, niem.

BERTOSZEWICZ < i. chrz. Bartosz : Bartłomiej – 1528, patr.

BERTTRANT < i. niem. Bertrand Mal – 1742, niem. odim.

BESSER < niem. n. os. Besser Got – 1734, niem. odap.

BEYDO < Bayda^ - 1662, odap.

BEYDOWA ż < odap. Beydo^ - 1662, odmęż.

BEYNART < niem. n. os. Beynart Got – 1590, 1661, niem. odap.

BĘBENEK < bębenek `rodzaj sieci` Sstp, bębenek `dem. od bęben,
instrument muzyczny` SXVI – 1640, odap.

BĘBNARZ < bębnarz `ts` Sstp – 1662, odap.

BĘBNOWSKI < n. m. Bębnowo, pow. Mława, Maz (SG), < bęben
`instrument muzyczny` Sstp – 1636, odm.

BĘDNARZ < Bednarz^ - 1789, odap.

BEDNARZIK < odap. Bednarz^ - 1662, patr.

BIAŁASIK < *Białas : białas, bielias `jasny blondyn` SW – 1611, patr.

BIAŁŁOZOR < biały ozor – 1629, 1690, 1712, 1730, odap.

BIAŁŁOZOROWA ż < odap. Białłozor^ - 1636, odmęż.

BIAŁOZORÓWNA ż < odp. Białożor[^] - 1661, odojc.
BIAŁOSEK < Białasik[^] - 1622, odp.
BIAŁOSTOCKI < n.m. Białystok, Podl (SG) – 1794, odm.
BIAŁOSUKNIA < biała `jasna, odświętna`, < suknia `szata` SES
– 1640, odp.
BIAŁOWĄS < odp. Biały/, < wąs `ts` L, białowąs `człowiek białowąsy`
SW – 1521, odp.
BIAŁY < biały `ts` Sstp – 1662, odp.
BIEGAŃSKI < n. m. Bieganów, pow. Września, Wlkp (SG) – 1763,
odm.
BIEHOWSKI < n. m. Biegowo, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1662, odm.
BIELAWSKI (Bielewski) < n. m. Bielewicz, pow. Nowogródek, Biel,
pow. Mściśław, kr pn-wsch. (SG) – 1560-1569, 1736, odm.
BIELAK < i. ptat. Bielak, turk. Belek, Büläk Jank 69; n. os. Biel, Biały
SNNP – 1763, odim./odp.
BIELECKI < n. m. Biele, pow. Bielsk, Biała, pow. Drohiczyn, Podl
(Jabł) – 1658, 1763, odm.
BIELEWICZ < n. os. Biel, Biały (SNNP) – 1657, patr.
BIELEWICZOWA ż < patr. Bielewicz[^] - 1636, odmęż.
BIELIKOWICZ < n.os. Bielik (SNNP) : bielik `gat. rośliny` Sstp, biały
– 1752, 1758, odp.
BIELIŃSKI < n. m. Bieliny, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (SG)
– 1644, odm.
BIELSKI < n. m. Biele, pow. Bielsk, Biała, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł)
– 1676, odm.
BIEŁOBORODKO < wschśł. b`ętyj `biały`, < borodka `bródka` SRJ
– 1662, odp.
BIEŁOSUKNIA < Białosuknia[^] - 1580, odp.
BIEŁYJ < wschśł. b`ętyj `biały` SRJ – 1528, odp.

BIENIASZEWICZ < i. pch. Bieniasz : i. chrz. Beniamin – 1771, patr.
BIENKIEWICZ < i. pch. Bieniek : i. chrz. Beniamin – 1690, patr.
BIERCISZ < lit. n. os. Bertys LPŻ – 1573, lit.
BIERGEL < niem. n. os. Bergel Got – 1690, niem. odp.
BIERNACKA ż < odm. Biernacki/ - 1662, odm.
BIERNACKI < n. m. Biernaty, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662, odm.
BIERNAT < i. chrz. Biernat, Bernard – 1640, odim.
BIERNATOWICZ < odim. Biernat^ - 1640, patr.
BIEROZKA < brs. bierzka ‘brzózka’ HSBM – 1545, odp.
BILLEWICZ (Bielewicz) – Bielewicz^, n. os. Biel, Biały (SNNP)
– 1533, 1668, patr.
BILLEWICZOWA ż < patr. Billewicz^ - 1657, odmęż.
BILLEWICZÓWNA ż < patr. Billewicz^ - 1658, odojc.
BIŁOKOZ < ukr. byłyj ‘biały’ Hryn, koza ‘gat. zwierzęcia’ Sstp – 1754,
odap.
BIŁUHA < ukr. byłyj ‘biały’ Hryn – 1662, odp.
BIRUK < brs. biruk ‘wilk; samotnik, ponurak’ HSBM – 1732, odp.
BIXMACHER < niem. n. os. Birx, Macher Got – 1775, niem.
BISKUPOWNA ż < odp. Biskup SHNB – 1662, odojc.
BLACHARZ < blecharz ‘rzemieślnik’ SXVI, blacharz ‘ts’ SW – 1775,
odap.
BLADOWSKI < n. m. Bladowo, pow. Grodno, kr pn-wsch (SG)
– 1646, odm.
BŁASZCZUK < i. pch. Błaszko : i. chrz. Błażej – 1754, patr.
BŁAŻEJOWIC < i. chrz. Błażej – 1571, patr.
BŁAŻEJCZYK < i. chrz. Błażej – 1571, patr.
BŁAŻEWICZ < i. chrz. Błażej – 1690, patr.
BŁYCHA < brs. gw. błycha ‘pchła’ – 1739, odp.

BŁYSZYŃSKI < odp. Błycha^ - 1739 odp.
BOBROWSKA ż < Bobrowski/ - 1662, odm.
BOBROWSKI < n. m. Bobrówka, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1662,
odm.
BOBR < bobr, bóbr ‘gat. zwierzęcia’ Sstp – 1567, odp.
BOBRYK < odp. Bobr^ - 1560, patr.
BOBRYKIEWICZ < odp. Bobryk^ - 1659, patr.
BOBRYKOWICZ < odp. Bobryk^ - 1560, 1690; patr.
BOBRZYK < patr. Bobryk^ - 1663, patr.
BOCHDANIANKA ż < odim. Bohdan/ - 1662, odojc.
BOCHDANIENIE < odim. Bohdan – 1560, patr.
BOCIAN < bocian ‘gat. ptaka’ Sstp – 1799, odp.
BOCIANIK < odp. Bocian^ - 1662, odp.
BOCKOWICKI < n. m. Boćki, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1775, odm.
BOGDANOWICZ < i. chrz. Bogdan – 1528, 1690, patr.
BOHUSZEWSKI < i. pch. Bohusz; n. m. Bohusze, pow. Bielsk, Podl,
Nowogródek, kr pn-wsch (SG) – 1690, odim./odm.
BOGDZIEWICZ < i. chrz. Bogdan – 1528, patr.
BOGUCHWAŁ < i. stpdw. Boguchwał – 1571, odim.
BOGUSZ < i. pch. Bogusz : i. stpdw. Bogodar, Boguchwał, Bogdan,
Chwalibóg MałS – 1580, 1715, odim.
BOGUSZEWICZ < odim. Bogusz^ - 1528, patr.
BOGUSZEWSKA ż < Boguszewski/ – 1567, odm.
BOGUSZEWSKI < n. m. Boguszewo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1567,
odm.
BOGUSZKO < Bogusz^ - 1676, patr.
BOHDAN < i. stpdw. Bohdan – 1662, odim.
BOHDANIEC < odim. Bohdan^ - 1558, patr.

BOHDANIK < odim. Bohdan^ - 1662, patr.

BOHDANOWICZ < odim. Bohdan^ - 1528, 1631, 1690, patr.

BOHOWICINOWICZ < i. słow. Bohowit Dem – 1542, patr.

BOHUSZ < i. stp. Bohusz : Bohdan^ - 1690, 1736, 1789, odim.

BOHUSZEWICZ < odim. Bohusz^ - 1650, 1690, patr.

BOIMOWA ż < niem. n. os. Böheim, Böhm Got – 1662, odmęż.

BOJARZYNOWICZ < bojarzyn = bojar ‘szlachcic na Rusi i Litwie’
Sstp, ‘w daw. Litwie człowiek stanu pośredniego między szlachtą
a chłopami’ SW, HSBM – 1570, patr.

BOKACZ < brs. gw. bokacz ‘człowiek krągłych pełnych kształtów’ BA
– 1662, odp.

BOKACZEWICZ < odp. Bokacz^ - 1639, patr.

BOKIEJ < n. herb. Bokiej BonH, < bok ‘ts’ SW – 1540, odher./odap.

BOKSZA < lit. n. os. Bakša LPŽ, Bokszelow/ – 1690, odp.

BOKSZAŃSKI < n. m. Bokszyce, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(RPN); odp Boksza^ - 1690, odm./odap.

BOKSZELOW < lit. n. os. Bakšelis : Bakša, Bakšys LPŽ – 1578, patr.
lit.

BOLEŚCINA ż < odim. Bolesta/ - 1674, odmęż.

BOLESTA < i. Bolesta : i. stpdw. Bolesław, Bolemir MałS – 1674, odim.

BOŁKUNICZKA ż < odp. Bołkun SHNB : lit. n. os. Balkunas LPŽ
– 1662, odmęż.

BOŁKUNIANKA ż < odp. Bołkun^ - 1662, odojc.

BOŁTUĆ < bołtać (bełtać) ‘bełkotać; krytykować, ‘mieszać, mącić’;
bołty ‘łuczywa, szczepki’ SW – 1690, odp.

BONDAR < brs., ukr. bondar ‘bednarz’ Hryn, AGWB – 1555, odp.

BONDARYK < odp. Bondar^ - 1662, patr.

BORATYŃSKI < n. m. Boratyniec, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1690,
odm.

BORDZIŁOICZ, BORDZIŁOWICZ < i. ptat. Bordziło : i. Berdej
(< turk. berdi 'dał') Jank 68 – 1569, patr.

BORKOWSKI < n. m. Borki, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1662, 1690,
odm.

BORKUŁAK < lit. n. os. Barkulis LPŽ – 1662, lit. odap.

BORKUŁAKOWNA ž < odap. Borkułak^ - 1662, odojcz.

BORODA < wschsł. boroda 'broda' Hryn – 1528, 1565, 1580, odap.,

BORODAWKA < wschsł. borodawka 'brodawka' Hryn – 1576, odap.,

BORODICZ < odap. Boroda^ - 1528, patr., s.

BORODZICZ < odap. Boroda^ - 1690, 1784, patr.

BOROWIEC < n. m. Borowe, Borowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł), <
borowiec 'mieszkaniec borów' Cies – 1662, odm.

BOROWIKOW < odap. Borowik : borowik 'gat. grzyba' SXVI – 1551,
patr.

BOROWSKI < n. m. Borowe, Borowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Bo-
rowicze, Borowo, pow. Oszmiana, kr-pn-wsch (RPW) – 1577,
1690, odm.

BORSUK < borsuk 'gat. zwierzęcia' Sstp – 1753, odap.

BORUTA < i. Boruta : i. stpdw. Borzygniew, Borzymir MałS – 1640,
odim.

BORUCHOW < i. jid. Baruch SIŽ – 1662, patr.

BORYMOWICZ < i. stpdw. Bor(z)ym : Borzygniew, Borzymir – 1551,
patr.

BORYSICHA ž < i. chrz. wschsł. Borys – 1662, odmęż.

BORYSOWIC(Z) < i. chrz. wschsł. Borys – 1545, 1551, patr.

BORYSOWIEC < n. miesz. borysowiec : n. m. Borysów, pow. Kobryń,
kr pn-wsch (SG) – 1662, odm.

BORYSZYK < i. chrz. wschsł. Borys – 1662, patr.

BORYSZCZENIA < i. chrz. wschsł. Borys – 1560, patr.

BORZDIKOW < i. turk. Berdi-Bask – 1662, patr.

BORZYKOWSKI < n. m. Borzykowo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł)
– 1676, odm.

BOSZKOWSKI < n. m. Boszkowo, pow. Kościan, Wlkp (SG); i. pch.
Boszko : i. stpdw. Bogdan, Boguchwał MałS – 1729, odm./odim.

BOZEL < lit. n. os. Bazėlis : i. chrz. lit. Bazilius, Bazylis LVKŽ, LPŽ
– 1578, lit.

BOŻENIUCZKA ż < odim. Bożeniuk : i. chrz. Božen, Bożena – 1662,
odmęż.

BRANCZEWSKY < n. m. Brańczyce, pow. Nowogródek, kr-pn-wsch
(RPN), Brańsk, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1640, odm.

BRANICKI < n. m. Branice, pow. Kraków, Młp (SG) – 1747, odm.

BRANSCZANIN < n. miesz. brańszczanin : n. m. Brańsk, pow. Bielsk,
Podl (Jabł) – 1571, odm.

BRECHACZEK < brs. brechać ‘szczekać’ TSBM – 1662, odap.

BREWNOWNA ż < odap. Brewno (SHNB) : wschł. brewno ‘kłoda’
Dal – 1662, odojc.

BRODA < broda ‘ts’ Sstp – 1571, odap.

BRODOWICZ < odap. Broda^ - 1723, patr.

BRONIEC < i. Broniec : i. stpdw. Bronisław; n. m. Bronice, pow. No-
wogródek (SG) – 1716, odim./odm.

BRONISZ < i. Bronisz : i. stpdw. Bronisław – 1690, odim.

BRONOWŁOK < brona ‘narzędzie do rozdrabniania ziemi, ‘brama’
Sstp, brona ‘narzędzie rolnicze zębate do spulchniania ziemi’
SXVI, włoka ‘jednostka miary gruntu’ Sstp, włóczyć ‘ciągać’,
bronowłok ‘bronujący’ SW – 1662, odap.

BROZELUK < lit. n. os. Brazėlis (LPŽ) : i. chrz. lit. Brazys, Ambrazas
= pol. Ambroży – 1639, patr. lit.

BROZIENIUK < i. pch. Brożek : i. chrz. Ambroży – 1676, patr.

BRUKARZ < brukarz ‘układający bruki’ Sstp – 1754, odap.

BRUZGULO < Bruzga (LPŻ) : brs. bruzga 'opryskliwy, nieuprzejmy człowiek' BA – 1571, odp. wschł.

BRYŁKA < bryłka dem. od bryła 'okrągławy kawałek czegoś, masa' Sstp – 1771, odp.

BRZEZICKI < n. m. Brzeźnica, pow. Bielsk Podlaski, Podl (SG) – 1542, odm.

BRZEZIŃSKI < n. m. Brzeziny, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1690, odm.

BRZEZIŃSKA ż < odm. Brzeziński – 1789, odm.

BRZOSKA < brzoska 'dem. od brzoza' SXVI – 1640, odp.

BRZOSTOWSKA ż < odm. Brzostowski/ - 1659, odm.

BRZOSTOWSKI < n. m. Brzostowica, pow. Grodno, pow. Wołkowysk, kr pn-wsch (ML 131) – 1642, odm.

BRZOZOWSKA ż < Brzozowski/ - 1580, 1690, odm.

BRZOZOWSKI < n. m. Brzozowo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1557, 1690, odm.

BUBRZEWSKI < n. m. Bobrówka, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1690, odm.

BUCHAŁA < buchać 'pysznić się, nadymać; bić kogo' SW – 1565, odp.

BUCHOLC < niem. n. os. Buchholtz Got – 1690, niem. odp.

BUCHOWIECKI < n.m. Buchowicze, pow. Kobryń, kr pn-wsch (SG) – 1698, 1791, odm.

BUCIUŁOWIC < odp. *Buciuł : lit. n. os. Būcius, Būcis LPŻ – 1571, patr. lit.

BUCZACKI < n. m. Buczacz, pow. Buczacz, kr pd-wsch (SG) – 1789, odm.

BUCZYŃSKA ż < Buczyński/ – 1789, odm.

BUCZYŃSKI : n. m. Buczyno, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1639, odm.

BUDRYK < lit. n. os. Budra (LPŽ) : budrys ‘przezorny, czujny’ LLKŽ
– 1690, patr., s.

BUGAY < bugaj ‘byk’ SES – 1528, odap.

BUHAY < buhaj ‘byk’ SES – 1662, odap.

BUHREJKA ż < odap. Buhrej (SHNB) : buhra ‘ziemianka rybaków lub
myśliwych’ Dal – 1662, odmęż.

BUJALSKI < n. m. Bujały, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1643, 1677, odm.

BUJNAKOWICZ < Bujno/ – 1662, patr.

BUJNELIS < Bujno/ – 1571, odher./odap.

BUJNO < n. herb. Bujno KapH, bujny ‘przekraczający pewną miarę,
zuchwały, pyszny’ Sstp, bujny ‘obficie zarośnięty’ SW – 1571,
odherb./ odap.

BUKIELEWIC < lit. n. os. Būkelis, Būkas LPŽ – 1571, lit. patr.

BUKOWSKI < n. m. Bukowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1741, odm.

BUŁAT < i. Bułat : pers. pūlād ‘stał’ Jank 76, Bask – 1690, odim.

BUŁHAK < turk. bulyaq ‘dumny, ważny’ Bask – 1690, 1718, odap.

BUŁHARYN < turk. ap. bulyur ‘pszeniczna kasza’ Fas – 1690, 1753,
odap.

BURAK < burak ‘gat. rośliny’ SW – 1560; odap.

BURAKOWICZ < odap. Burak^ - 1640, patr.

BURATYŃSKI < n. m. Buratyniec, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1662,
odm.

BUREC < odap. Bury/ – 1528, patr.

BURENIA < odap. Bury/ – 1558, patr.

BURGIELA < lit. n. os. Burgáila, Burgé, Būrgis LPŽ – 1558, lit.

BURMAN < niem. n. os. Burmann Got –1739, niem.

BURSKI < n. m. Bura, pow. Wiłkomierz, kr pn-wsch (SG) –1662,
odm.

BURSZ < niem. n. os. Bursche Got – 1729, niem.
BURY < bury ‘ciemno-szaro-brunatny’ Sstp – 1662, 1720, odpap.
BURYŁO < odpap. Bury[^], brs. buryć ‘burzyć, niszczyć’ HSBM – 1662,
odpap.
BURZYNA ż < odpap. Bury[^] - 1754, odmęż.
BUSCH < niem. n. os. Busch Got – 1798, niem.
BUTLER < n.os. Butler Szyn 460, Jank 59, niem. Buttler Got - 1690,
odpap.
BUTLEROWA ż < odpap. Butler[^] - 1690, odmęż.
BUTREL < i. lit. Butrime LKVŽ – 1663, lit. odim.
BUTUL < lit. butelis ‘butelka’ LLKŽ, n. os. Butvila LPŽ – 1560, lit.
odpap.
BUYNICKI < n. m. Bujnicze, pow. Orsza, kr pn-wsch (SG); odpap.
Bujno[^]/Buyno[^] - 1791, odm./odpap.
BUYNO < Bujno[^] - 1690, odherb.
BUYNOWICZ < odher. Bujno[^]/Buyno[^] - 1528, patr.
BYCHOWIEC < n. m. Bychów, pow. Wołkowysk, kr pn-wsch (SG)
– 1690, odm.
BYCHOWCÓWNA ż < odm. Bychowiec[^] - 1660, odojc.
BYCHOWSKI < n. m. Bychów, pow. Wołkowysk, kr pn-wsch (SG)
– 1640, odm.
BYELEGOWICZ < i. turk. Belek, Büläk Jank – 1520, odim.
BYK < byk ‘ts’ Sstp - 1567, odpap.
BYKOWSKI < n. m. Bykowo, pow. Smoleńsk, kr pn-wsch (ML 131),
Byki, pow. Bielsk Podl (Jabł) - 1631, 1633, 1690, odm.
BYLCZYŃSKA ż < n. m. Bylice, pow. Ciechanów, Maz (SG) – 1609,
odm.

C

CECKO < lit. n. os. Cacys, Cecys LPŻ – 1662, lit.

CEP < cep ‘narzędzie do młócenia zboża’ Sstp – 1789, odap.

CHACKIEŁOWICZ < i. żyd. Chackiel : bibl. Jechezkiel, Ezechiel SIŻ – 1540, patr.

CHAIM < i. hebr. Chaim - 1775; odim.

CHALECKA < odm. Chalecki/ - 1634, 1690, odm.

CHALECKI < i. muz. Chaleg, Chalik (Gaf), n. m. Chalcz, pow. Mozyr, Homel, kr pn-wsch (SG) – 1606, 1656, 1765, odim./odm.

CHALIMONIK < i. pch. wschśł. Chalimon : i. chrz. cerk. Filimon – 1662, patr.

CHANDZINSKA, CHĄDZYŃSKA ż < Chądzynski/ - 1580, odm.

CHAREWICZ < i. chrz. cerk. Chariton; wschśł. char`a ‘morda’ – 1690, patr./odap.

CHARKIEWICZ < i. chrz. cerk. Chariton – 1639, patr.

CHATYSIK < i. chrz. cerk. Chariton – 1648, odim.

CHĄDZYŃSKI < n. m. Chądzyno, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1640, odm.

CHECHŁOWSKI < n.m. Chechłowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1658, odm.

CHELOWICZ < i. bibl. Chiel SIŻ – 1771, patr.

CHERUBIN < cherubin ‘anioł’ SXVI – 1662, odap.

CHLEWIŃSKI < n.m. Chlewica, pow. Oszmiana, Chlewiszcze, pow. Brześć, kr pn-wsch (ML131) – 1766, odm.

CHŁUSOWICZ < wschśł. chłus ‘łgarz, błazen’ Fas - 1690, patr.

CHŁUSOWICZÓWNA < patr. Chłusowicz^ - 1690, odojc.

CHMARA < chmara ‘tłum; mnóstwo’ SW – 1640, odap.

CHMIEL < chmiel ‘gat. rośliny’ Sstp – 1560, odap.

CHMIELEWIEC < n. miesz. chmielewiec : n. m. Chmielów, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1662, odm.

CHMIELEWSKI < n. m. Chmielów, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1662, odm.

CHOCIAKOWICZ < i. pch. Chociak : i. stpdw. Chocimir MałS, strus. Chotien, pot. Chořej : cerk. Fotij Sup – 1633, patr.

CHOCIATA < i. pch. Choc : i. stpdw. Chocimir MałS, strus. Chotien, pot. Chořej : cerk. Fotij Sup – 1690, odim.

CHODAN < i. słow. z czł. Chodz(i) MałS, chodźić ‘ts’ Sstp – 1558, odap./ odim.

CHODKIEWICZ < Chodko : i. słow. z czł. Chodz(i) MałS – 1545, 1559, 1633, 1661, patr.

CHODKIEWICZOWA ź < Chodkiewicz^ - 1618, 1690, odmęż.

CHODOR < i. pch. wschsł. Chodor : cerk. Fieodor Sup – 1676, odim.

CHODOROWA ź < odim. Chodor^ - 1676, odmęż.

CHODOTOWICZ < i. pch. wschsł. Chodot : cerk. Fieodot Sup – 1513, patr.

CHODUN < chodźić ‘ts’ Sstp, chodun ‘piechur’ SW, wschsł. hodun ‘wychowanek’ AGWB – 1662, odap.

CHODZKOWICZ < Chodkiewicz^ - 1662, patr.

CHOIŃSKI < n. m. Chojno, pow. Pińsk, kr pn-wsch (SG), Chojnowo, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1662, odm.

CHOLEWA < cholewa ‘prymitywne okrycie nogi’ Sstp, n. herbu Cholewa Wolf 352 – 1640, odap./odher.

CHOLEWIANKA ź < odap. Cholewa^ - 1579, odojc.

CHOŁODKO < wschsł. chołod ‘chłod’ Dal – 1558, odap.

CHOMA < i. pch. wschsł. Choma : cerk. Foma Sup – 1789, odim.

CHOMANCZUK < odim. Choma^ - 1733, patr.

CHOMĘTOWSKI < n. m. Chomętowo, Chomentowo, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1641, odm.

CHOMICKA ż < n. m. Chomicze, pow. Wołkowysk, kr pn-wsch (SG)
– 1789, odm.

CHOMICZ < odim. Choma^ - 1558, 1658, patr.

CHOMICZÓWNA < patr. Chomicz^ - 1658, odojc.

CHOMIKOWA ż < odp. Chomik SHNB – 1662, odmęż.

CHOMIKOWIC < odim. Choma^ - 1636, patr.

CHORAŻY < chorąży ‘noszący chorągiew’, ‘urząd ziemski, godność
w dawnej Polsce’ Sstp, SXVI – 1662, odp.

CHOROSKOWICZ < odp. Choroszko/ – 1560, patr.

CHOROSZKO (l.mn. Choroszki) < wschł. choroszyj ‘dobry’ Dal
– 1662, odp.

CHROŁOWSKI < n. m. Chrołowicze, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1650,
odm.

CHROMIEC < odp. Chromy/ – 1551, odp.

CHROMY < chromy ‘ułamny, kulawy, bezwładny’ Sstp – 1565, odp.

CHRUSZCZYK < ukr. chruszcz ‘chrabąszcz’, dem. chruszczyk Hryn
– 1551, odp.

CHRUŚCICKI < n. m. Chruścice, pow. Pińczów, Młp (SG), Chro-
ścianka, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1662, odm.

CHRYNIUK < i. pch. wschł. Hrin : i. chrz. cerk. Grigorij Sup – 1662,
patr.

CHRZCZONOWSKI < n. m. Chrszczony, pow. Bielsk, Podl (Jabł)
– 1662, odm.

CHWALCZEWSKI (= Falczewski) < n. m. Falki, pow. Drohiczyn, Podl
(Jabł) – 1556, odm.

CHWALIK < i. stpdw. Chwalimir, Chwalibog – 1655, odim.

CHWIEDCZUK < i. chrz. wschł. Chwiedor : i. chrz. cerk. Fieodor
Sup – 1662, patr.

CHWEDCZYCHA ż < odim. Chwiedko SHNB – 1662, odmęż.

CHWESIUK < i. pch. wschł. Chweś : Chwiedor^ – 1741, patr.

CHWIEDORCZUK < Chwiedor[^] - 1744, patr.
CHWIEDORENIA < Chwiedor[^] - 1662, patr.
CHWIEDOROW < Chwiedor[^] - 1560, patr.
CHWIEDOROWIC(Z) < Chwedor[^] - 1636, patr.
CHWIEDOROWICZOWA ż < odim Chwiedorowicz[^] - 1662, odmęż.
CHWIEDZIUCZYK < i. pch. wschśł. Chwiedziuk : Chwiedor[^] - 1565,
patr.
CHWIERUK < Chwiedor[^] - 1662, patr.
CHWILPIK < i. chrz. Filip - 1636, odim.
CHWORYS < forys 'pomocnik furmana siedzący na jednym z przodo-
wych koni karety' SW - 1662, odap.
CHWOST < wschśł. chwost 'ogon' Dal - 1571, odap.
CHYBOWSKI < n. m. Chybowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) - 1580, odm.
CHYCIUK < i. pch. wschśł. Chyc : i. chrz. cerk. Chariton Sup - 1662,
patr.
CHYLUK < i. pch. wschśł. Chyl : Chilimon, cerk. Filimon Sup - 1662,
patr.
CIECHANOWIANIN < n. miesz. ciechanowianin : n. m. Ciechano-
wiec, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) - 1577, odm.
CIECHANOWIECKA ż < Ciechanowiecki/ - 1690, odm.
CIECHANOWIECKI < n. m. Ciechanowiec, pow. Drohiczyn, Podl
(Jabł) - 1690, 1769, odm.
CIECIERSKI < n. m. Cieciorki, pow. Maków, Maz (Hal) - 1676, odm.
CIECISZEWSKI < n. m. Cieciszew, pow. Warszawa, Maz (SG) - 1699,
odm.
CIERECH < i. pch. brs. Cierech : i. chrz. cerk. Terentij - 1775, odim.
CIERECHOWICZ < odim. Cierech[^] - 1551, patr.
CIERESZKOWICZ < i. pch. brs. Ciereszko : i. chrz. cerk. Terentij
- 1639, patr.

CIERKA < cierać 'trześć', cierkać 'ćwierkać' SW – 1673, odap.
CIEŚLA < cieśla 'rzemieślnik wykonujący różne roboty w drewnie'
Sstp – 1706, odap.
CIEŚLANKA ż < odap. Cieśla^ - 1662, odojc.
CIEŚLUK < odap. Cieśla/ – 1565, patr.
CIEŚLUKOWNA ż < odap. Cieśluk^ - 1787 odojc.
CIMBALISTA < cymbał 'instrument muzyczny' Sstp, cymbalista 'gra-
jący na cymbałach' L – 1636, odap.
CIMMERMANN < niem. n. os. Zimmermann (Got) – 1797, niem.
odap.
CIMOCHOWICZ < i. pch. brs. Cimoch : i. chrz. cerk. Timofiej Usc
– 1571, patr.
CIWUNIAK < ciwun, tywun 'ekonom' Sstp, 'urzędnik w Wielkim
Księstwie Litewskim' SW – 1743, odap.
CUDNY < cudny 'piękny, pulcher; doskonały, wyborny, perfectus'
Sstp – 1754, odap.
CUDO < odap. Cudny^, cudo 'ts' SW – 1662, odap.
CUDOWA ż < odap. Cudo^ - 1662, odmeż.
CUDOWSKA ż < Cudowski/- 1770 odm.
CUDOWSKI < n. m. Cudów, pow. Kozienice, Maz (SG), Cudin/Czu-
dzin, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN) – 1655, odm.
CUDOWSZCZANKA ż < odm. Cudowski^ - 1748, odojc.
CYBULEWICZ < odap. *Cybula : cebula, cybula 'gatunek rośliny' Sstp
– 1639, odap.
CYBULKA < cebulka, cybulka 'ts' Sstp, dem. od cebula SXVI – 1671,
odap.
CYGANOWICZ < etn. Cygan – 1569, patr.
CYHANOWICZ < etn. brs. Cyhan 'Cygan' – 1639, odetn.
CYNIEWICZ < odap. *Cyna : cyna 'ts' Sstp – 1551, patr.

CYRULIK < cyrulik 'lekarz chorób zewnętrznych, ran; balwierz, goli-broda' L – 1775, odp.

CZABAN < czaban 'wół wielki'; 'pasterz' L, 'gatunek większego barana', 'człowiek niezgrabny; miejski przekupień' SW – 1640, odp.

CZACZKOWSKI < n.m. Czaczki (Wielkie), pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1676, odm.

CZAPIUK < *Czapa : czapa 'ts' SW - 1789, patr.

CZAPLA < czapla 'gat. ptaka' Sstp – 1567, 1690, odp.

CZAPLANKA ż < odp. Czapla^ - 1567, odojc.

CZAPLIC < odp. Czapla^ - 1690, patr.

CZAPLICKI < n. m. Czaple, pow. Bielsk, Podl (Jabł), pow. Lida, kr pn-wsch (RPW), Czapllice, pow. Wołkowysk, kr pn-wsch (RPN) – 1662, odm.

CZAPNIK < czapnik 'rzemieślnik wyrabiający czapki' Sstp – 1662, odp.

CZAPSKA ż < Czapski/ - 1662, odmęż.

CZAPSKI < n. m. Czapy, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1662, odm.

CZARNACIUK < odp. Czarnik/ – 1648, patr.

CZARNIAWSKI < n. m. Czarniewo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1754, odm.

CZARNIK < odp. Czarny/ – 1630, patr.

CZARNY < czarny, czerny 'ts' Sstp – 1662, odp.

CZARTORYSKI < n. m. Czartorysk, pow. Łuck, kr pn-wsch (SG) – 1690, odm.

CZAYCZYK < odp. Czayka/ – 1565, patr.

CZAYKA < czajka 'gat. ptaka' Sstp - 1528, odp.

CZEBIERACKI < n. m. Czeberaki, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1551, odm.

CZECHOWAJA ż < odim. *Czech : i. stpdw. Ciechosław – 1567, odmęż.

CZECHOWSKI < n. m. Czechowa, pow. Lida, kr pn-wsch (SG) – 1580, odm.

CZECZEL < brs. czecza ‘rozpieszczone dziecko’, lit. n. os. Čėčys – 1662, odap.

CZEP < czep, czop ‘kołek do zatykania beczi’ Sstp – 1640, odap.

CZERCZYCHA ż < odap. Czerka (SHNB) : Cierka^ – 1797, odmęż.

CZERKAS < etn. Czerkas ‘Czerkies’, czerkas ‘rodzaj materii wełnianej’ – 1662, odetn./odap.

CZERKASIK < etn. Czerkas^ - 1662, patr., s.

CZERNIECKI < odap. Czarny^, n. m. Czarna, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1797, odap./odm.

CZERNIEWSKI < n. m. Czerniewo, pow. Wilno, kr pn-wsch (SG) – 1567, odm.

CZERNIK < czernik ‘coś czarnego’ SW – 1636, odap.

CIECHANOWSKI < n. m. Ciechanowiec, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1799, odm.

CZIECHONOWIANIN < n. miesz. ciechanowianin : n.m. Ciechanowiec, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1571, odm.

CZIMOCHOW < i. pch. brs. Cimoch : i. chrz. cerk. Timofiej – 1571, patr.

CZOBOTAR < wschśł. czobotar ‘szewc’ Hryn – 1551, odap.

CZOHAJDAJEWICZ < ptat. im. Czochałdaj : tur. Czoghałdy Szyn 461 – 1528, 1631, patr.

CZOKOŁDA < wschśł. czekołda, szczekołda ‘zasuwka, rygiel’ Dal – 1571, odap.

CZOKOŁDOWA ż < odap. Czokołda^ - 1571, odmęż.

CZOKOŁDZINA ż < odap. Czokołda[^] - 1640, odmęż.
CZORNAK < brs. czorny 'czarny' TSBM – 1733, odap.
CZORTEK < odap. Czort (SHNB) : czart, czort 'demon, diabeł' Sstp
– 1540, patr. CZORTOPOŁOCH < wschśł. czertopołoch 'oseł'
Dal – 1560, odap.
CZUCHLEBOWIEC < n. miesz. czuchlebowiec : n. m. Czuchleby,
pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1551, odm.
CZUCZEREJOWA ż < odap. *Czuczerej? – 1570, odmęż.
C(Z)URYŁO < i. pch. brs. Czuryło : i. chrz. cerk. Kiriłł Usc – 1558,
1662, odim.
CZUYKOWSKI < n. m. Czuków, pow. Brańców, kr pd-wsch (SG)
– 1739, odm.
CZYBYS < wschśł. czibis 'czajka' – 1662, odap.
CZYKIER < wschśł. czykać 'uderzać pałką, bić po czymś', czykaryć
'o ptakach: krzyczeć głośno przed odlotem' Dal, niem. n. os.
Tschöke Got – 1741, odap.
CZYMBAJEWICZ < i. ptat. Czymbaj : tur. czyn 'prawdziwy', baj 'bo-
gaty' Szynek 461, baj 'pan, gospodarz, bohater' Gaf 131 - 1786,
patr., s.
CZYŻ < czyż 'gat. ptaka' Sstp – 1567, 1640, 1690, 1757, odap.
CZYŻOWA ż < odap. Czyż[^] - 1690, odmęż.
CZYŻEWSKI < n. m. Czyżewicze, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(SG) – 1690, odm.
CZYŻYK < czyżyk 'gat. ptaka' SXVI – 1662, odap.
CZYŻUK < odap. Czyż[^] - 1774, odap.

D

DACEWICZ < i. pch. wschsł. Dac : i. chrz. Daniel, Damian, cerk.
Dasij – 1545, patr.

DACZUK < i. pch. Dacz, Dac^ - 1662, patr.

DADZIBOG < i. stpdw. Dadzbog AP – 1655, odim.

DANCEWICZ < i. pch. Daniec : i. chrz. Daniel – 1631, patr.

DANHEISER < niem. n. os. Danheiser Got – 1799, niem.

DANIELEWICZ < i. chrz. Daniel – 1796, patr.

DANILEWICZ < i. chrz. Daniel – 1646, patr.

DANILIK < i. pch. wschsł. Daniło : i. chrz. cerk. Daniil Sup – 1662,
patr.

DANILUK < Daniło^ - 1662, patr.

DANIŁOWICZ < Daniło^ - 1690, 1739, patr.

DANKO < im. pch. wschsł. Daniło : i. chrz. cerk. Daniil – 1761, odim.

DARGIEWICZ < lit. n. os. Dárgis (LPŽ) : dargùs 'obrzydliwy, paskudny'
LLKŽ – 1690, odp.

DAROWSKA ż < odm. Darowski/ - 1690, odm.

DAROWSKI < n. m. Darew (Darewo, Darów, Darowo), pow. Nowogródek,
kr pn-wsch (SG) - 1690, odm.

DAUGOWSKI < n. m. Daugi, pow. Troki, kr pn-wsch (SG) – 1794,
odm.

DAWIDOWA < i. chrz. Dawid – 1690, odmęż.

DAWIDOWICZ < i. chrz. Dawid – 1690, 1753 patr.

DAWLASZEWICZ < i. ptat. Dawlat, Dewlet Szynk, tat. Daulat Gaf
141 – 1687, patr.

DAWLASZOWICZ < Dawlaszewicz^ - 1789, patr.

DAWNOROW < lit. n.os. Davnorà, Daūnoras LPŽ – 1558, lit. patr.

DAWYDKOW < Dawid^ - 1662, patr.

DAWYDOWICZ < Dawid[^] - 1528; patr.

DĄBROWA < dąbrowa 'las liściasty' Sstp; n. m. Dąbrowa, pow. Wołkowysk, kr-pn-wsch (RPN) – 1655, odp./odm.

DĄBROWIK < odp./odm. Dąbrowa[^] - 1655, patr.

DĄBROWSKA ż < odm. Dąbrowski/ - 1690, odm.

DĄBROWSKI < n. m. Dąbrowa, pow. Drohiczyn, Dąbrówka, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Dąbrowa, pow. Wołkowysk, kr-pn-wsch (RPN) – 1683, odm.

DEMBOWSKA ż < Dembowski/ - 1792, odm.

DEMBOWSKI (Dembowskich) < n. m. Dębowo, pow. Bielsk. Podl (Jabł) – 1730, odm.

DEMCZUK < odim. Demko/ – 1662, patr.

DEMIANIUK < i. pch. wschśł. Demian : i. chrz. cerk. Damian Sup – 1754, patr.

DEMIANOWICZ < Demian[^] - 1754, patr.

DEMIDKO < i. pch. wschśł. Demid : i. chrz. cerk. Diomid Sup – 1789, odim.

DEMIDOWICZ < Demid[^] - 1789, patr.

DEMKO < Demian[^] lub Demid[^] - 1662, odim.

DENHOFF < niem. n. os. Denhoff Got – 1683, 1690, niem. odp.

DENHOFFOWA < odp. Denhoff[^] - 1690, odmęż.

DENISEWICZ < i. pch. wschśł. Denis : i. chrz. cerk. Dionisij Sup – 1789, patr.

DENISIUK < Denis[^] - 1739, patr.

DEREWOŃKO < ukr. derewianny 'drewniany', derewo 'drzewo' Hryn – 1700, odp.

DESCZUK < i. pch. wschśł. Deszko : i. chrz. cerk. Dasij Sup – 1662, patr.

DIAK < wschśł. diak 'pisarz, kleryk, śpiewak cerkiewny' Dal – 1662, odp.

DIDCZUK < ukr. did'ko 'czort, diabeł', did 'dziad' Hryn – 1662, odap.
DIETRICH < i. chrz. Dietrich Got – 1799, odim.
DMITROWICZ < i. pch. wschsł. Dmtr : i. chrz. cerk. Dimitrij Sup
– 1690, patr.
DMITROWICZÓWNA ż < patr. Dmitrowicz^ - 1650, odojc.
DMITRUK < i. pch. wschsł. Dmtr : i. chrz. cerk. Dimitrij Sup – 1662,
patr.
DMITRUCZANKA ż < patr. Dmitruk^ - 1754, odojc.
DOBEK < i. stpdw. Dobiegnew, Dobiesław, Dobromir MałS – 1571,
odim., s.
DOBKIEWICZ < odim. Dobek^ - 1690, patr.
DOBOSZUK < dobosz 'ten co bębni; bębennica' L – 1789, odap.
DOBROWOLSKI < n. m. Dobrowola, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1729,
odm.
DOBRYŁOW < odim. Dobryło SHNB, brus. dabryła 'dobry człowiek'
TSBM – 1558, patr.
DOILID, DOYLID < lit. n. os. Dailidė, Dailỹde : dailidė 'cieśla' LLKŹ
– 1578, 1643, lit. odap.
DOINIEWICZ < odap. Doinis^ - 1573, lit. patr.
DOINIS < lit. daĩnius 'piewca' LLKŹ – 1571, lit. odap.
DOŁĘGA < dołęga 'człowiek silny, zaradny' SW – 1640, odap.
DOŁGIAŁO < odap. Dołęga^ - 1571, odap.
DOMANOWSKI < n. m. Domanowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1580,
odm.
DOMINIK < i. chrz. Dominik – 1662, odim.
DOROSZEWICZ < i. pch. wschsł. Dorosz : i. chrz. cerk. Dorofiej Sup
– 1662, patr.
DOROSZKO < Dorosz^ - 1571, odim.
DOROSZOWA ż < odim. Dorosz^ - 1545, odmęż.

DOROSZUK < Dorosz[^] - 1662, patr.

DOUKSIEW < odpap. Douksza/ -1690, patr.

DOUKSZA < lit. n. os. Daukša : daũg ‘dużo’, Daũkšas, Daukšis LLKŹ
- 1578, lit. odpap.

DOUKSZYNA Ź < odpap. Douksza[^] - 1690, odmęż.

DOWGIAŁO < i. lit. Daũgilas LVKŹ - 1683, lit. odim.

DOWGIRD < i. lit. Daũgirdas LVKŹ - 1576, 1685 - lit. odim.

DOWNAROWICZ < lit. n. os. Davnorà, Davnoras LPŹ -1656, patr.

DOWOYNA < lit. n. os. Davaĩnis, Dóvainis LPŹ - 1706, lit. odpap.

DOWOYNOWA Ź < odpap. Dowoyna[^] - 1547, odmęż.

DRAB < drab ‘piechur, żołnierz pieszy’ Sstp, drab ‘wysoki niezgrabny
człowiek, biedak’ SW - 1558, odpap.

DRAGAN < dragan, dragon ‘żołnierz pieszy i konny służbę odprawu-
jący’ L - 1660, odpap., s.

DRĄGOWSKI < n. m. Drągi, pow. Bielsk, Podl (SG) - 1790, odm.

DRELOWIEC < n. m. Drelów, pow. Mielnik, Podl (SG) - 1662, odm.

DROBNIK (l.mn. Drobnikowie) < drobny ‘ts’ Sstp -1567, odpap.

DROGICZANIN < n. miesz. drogicznanin ‘pochodzący z Drogiczyna’,
Podl (Jabł) - 1553 odm.

DROZD < drozd ‘gat. ptaka’ Sstp - 1662, odpap.

DROZDOWICZ < odpap. Drozd[^] - 1690, patr.

DRYGALSKA Ź < n. m. Drygały, pow. Jańsborsk, Mazury (SG); odpap.
Drygała/ - 1731, odm./odpap.

DRYGAŁA < drygała : drygać ‘poruszać się, potrząsać całym ciałem
lub nogami’ Sstp - 1565, odpap.

DUBASIK < wschśł. dubas ‘rodzaj łódki używanej na rzece Bug Dal,
ukr. dubas ‘duży nóż’ Hryn - 1662, odpap.

DUBIEJKO, DUBIEYKA < wschśł. dub ‘dąb’ Dal, brs. dubieć ‘marznąć
szybko, drętwieć od zimna’ TSBM - 1771 odpap.

- DUBINA < wschśł. dubina ‘głupi, tępy człowiek’ Dal, ukr. dubyna ‘las dębowy; pałka dębowa’ Hryn – 1800, odpap.
- DUBIŃSKI < n. m. Dubno, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Dubina, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (SG) – 1571, odm.
- DUBOTOŁK < brs. dubotołk ‘ten, który przygotowuje korę dębową do garbowania’ TSBM – 1797, odpap.
- DUDA < duda ‘instrument muzyczny dęty, muzykant grający na takim instrumencie’ SXVI – 1558, odpap.
- DUDARYK < wschśł. dudar ‘grający na dudzie’ Dal – 1743, odpap.
- DUDCZYC < odpap. Dudka/ – 1662, patr.
- DUDINA ż < odpap. Duda^ - 1579, odmęż.
- DUDKA < odpap. Duda^; dudka ‘mała duda’ SW – 1662, odpap.
- DUKACZ < dukacz ‘duży medal noszony na szyi’, dukać ‘stękać, narzekać, naprzykrzać się’ SW – 1673, odpap.
- DUTKA < Dudka^ - 1743, odpap.
- DWORAKOWICZ < odpap. Dworak (SHNB) : dworak ‘pozostający w służbie dworskiej’ Sstp – 1557, patr.
- DWORAKOWSKI < n. m. Dworaki, pow. Bielsk, Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1732, odm.
- DYBA < dyba ‘kłoda przepiłowana wzdłuż z wycięciem, służąca do zakuwania rąk, nóg, ewentualnie szyi więźnia’ SXVI – 1794, odpap.
- DYKCIUK < dykt ‘sąd, wyrażenie, orzeczenie’, dykt = dycht ‘tego, mocno’ SW – 1662, odpap.
- DYLEWICZ < odpap. Dyl (SHNB) : del, dyl ‘gruba deska, poziomy bal w ścianie’ Sstp, SW – 1571, patr.
- DYRDA < brs. gw. dyrda ‘wysoki, długonogi człowiek’ Nos – 1662, odpap.
- DYRDIK < odpap. Dyrda^ - 1663, patr.
- DZIAK < brs. dziak ‘diak’ TSBM – 1662, odpap.

- DZIDZIULIK < odap. Dziedziula – 1690, lit. patr.
- DZIEDZIULA < lit. n. os. Didžiulis, Didžius (LPŽ) : lit. didelis ‘duży, wielki’, wschł. gw. didiulit’ ‘kraść’ AGWB – 1639, odap.
- DZIEDUCH < brs. dzied ‘dziadek’ - 1771, odap.
- DZIEGLUK < lit. dieglÿs ‘kolka, kłucie’ LLKŽ - 1639, odap.
- DZIEKOŃSKA ż < odm. Dziekoński/ - 1640, odm.
- DZIEKOŃSKI < n. m. Dziekonie, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1580, odm.
- DZIEMIANCZYK < i. pch. brs. Dziemian : i. chrz. cerk. Damian Usc – 1639, patr.
- DZIEMIDKO < i. pch. brs. Dziemid : cerk. Diomid Usc – 1553, odim.
- DZIEPIEL < wschł. diepiet’ ‘używa się dla wyrażenia wątpliwości, ironii’ Dal; niem. n. os. Diepel Got – 1565, odap.
- DZIERSKOWIC < odim. Dzierzek/ – 1639, patr.
- DZIERZKOWSKI < n. m. Dzieżki, pow. Bielsk, Podl.; n. os. Dzierzek/ - 1605, odm./odim.
- DZIERŻEK < i. stpdw. Dzierśław, Dzirżysław, Dzirżykraj – 1583, odim.
- DZIESIĄTNIK < dziesiątnik ‘przełożony, zwierzchnik na dziesięcioma ludźmi, dowodzący dziesięcioma żołnierzami’ SXVI, dziesiątnik ‘dowódca 10 żołnierzy’ SW – 1545, odap.
- DZIEWIĄTKA < dziewiątka ‘ts’ SW – 1662, odap.
- DZIKI < dziki ‘na swobodzie żyjący, nieoswojony’, ‘rdzawy, ciemnoczerwony’ Sstp – 1713 odap.

E

EDELMANN < niem. n. os. Edelmann Got – 1771, niem. odp.

EISYMONTOWICZ < odim. Eysmont/ – 1528, patr.

EYSMONT < i. lit. Eišmantas, Eišmontas LVKŽ – 1690, odim.

EYSMONTOWA ż < odim. Eysmont^ - 1690, odmeż.

ELIASZEWICZ < i. chrz. Eliasz : bibl. Elja – 1683, patr.

ENGELART < niem. n.os. Engeleiter Got – 1771, niem.

ESIPOWICZ < i. pch. wschśł. Osip : i. chrz. cerk. Josif Sup – 1551,
patr.

F

FABIAN < i. chrz. Fabian – 1640, odim.

FABIANCZYK < odim. Fabian^ - 1676, patr.

FABIAŃSKI < n. m. Fabianowo, pow. Dzisna, kr pn-wsch (SG) – 1771,
odm.

FALKOWSKI < n. m. Falki, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1640, odm.

FARBIERZ < farbierz ‘rzemieślnik barwiący tkaniny; wałkarz, folusz-
nik’ SXVI – 1771, odp.

FECULA < łac. fecula ‘drożdże lub osad, np. wina’ SŁP – 1662, odp.

FEDORCZUK < i. chrz. cerk. Fieodor Sup – 1730, patr.

FEDOROWICZ < Fieodor^ - 1537, patr.

FEDORUK < Fieodor^ - 1740, patr.

FETER < niem. Fetter ‘grubas’ SNP – 1743, niem. odp.

FEYWELOWICZ < i. żyd. Fajwel : i. chrz. Febus SIŻ – 1772, patr.

FIEDZIUSZKO < i. pch. wschśł. Fiedzia : i. chrz. cerk. Fieodor Sup
– 1690, odim.

FILIPCZYK < i. chrz. Filip – 1553, patr.

FILIPCZYKOWA ż < patr. Filipczyk[^] - 1553, odmęż.
FILIPOWICZ < Filip[^] - 1662, 1732, patr.
FIRSIUK < i. chrz. cerk. Firs Sup – 1662, patr.
FISIKOWIC < i. jid. Fiszel IŻP– 1571, patr.
FISZKOWICZ < i. jid. Fiszel – 1771, patr.
FLIS < flis ‘szkutnik’ SW – 1668, odp.
FLORENIUK < Florian[^] - 1676, patr.
FONBERG < niem. n. os. Vonberg Got – 1777, niem. odp.
FORYS < foryś ‘pomocnik stangreta; woźnica’ SW – 1662, odp.
FRANCUZ < francuz ‘choroba weneryczna’ SXVI, etn. Francuz AP
– 1756, odp./odetn.
FRANEC < i. pch. Franek : i. chrz. Franciszek – 1528, odim.
FRANKOWSKI < n. m. Franki, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1640, odm.
FRĄCKIEWICZ < i. pch. Frącek : i. chrz. Franciszek – 1690, 1752,
patr.
FRĄCKIEWICZÓWNA ż < patr Frąckiewicz[^] - 1690, odojc.
FRĄCKOWA ż < i. pch. Frąc : i. chrz. Franciszek – 1676, odmęż.
FRĄCZUK < i. pch. Frącz : i. chrz. Franciszek – 1662, patr.
FRICK < niem. n.os. Frick Got – 1799, niem. odp.
FRIDRICH < i. germ. Friedrich – 1796, niem. odim.
FRONCKIEWICZ < i. pch. Frącek : Franciszek, Frąckiewicz[^] - 1789,
patr.
FROMIK < i. jid. Fruma – 1662, patr.
FRONIUK < i. chrz. wschł. Fronim, Jefrem Sup – 1662, patr.
FURMAN < furman ‘woźnica’ Sstp – 1782, odp.
FURSEWICZ < i. cerk. Furs Sup – 1690, patr.

G

GABRIEL < i. chrz. Gabriel – 1639, odim.

GABRJAŁOWICZ < Gabriel^ - 1690, patr.

GABRUCZANKA ż < odim. *Gabruk : Gabriel^ - 1730, odojc.

GAŁECKI (Galeczky) < n. m. Gałki, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1539, odm.

GAŁĄZKA < gałązka 'ts' Sstp – 1528, odp.

GAŁYSZ < wschśł. gołysz 'goły, biedny' Dal – 1662, odp.

GARBACZ < garbacz 'garbus' SXVI – 1558, odp.

GARBARZ < garbarz 'rzemieślnik zajmujący się wyprawianiem skór' Sstp – 1662, odp.

GARBARZUK < odp. Garbarz^ - 1662, patr.

GARBIECZYK < odp. Garbacz^ - 1672, patr.

GARNCARZ < garncarz 'rzemieślnik wyrabiający przedmioty z gliny' Sstp – 1551, odp.

GAWECKA < odm. Gawecki/ - 1688, odm.

GAWECKI < n.m. Gawia, pow. Oszmiana, kr pn-wsch – 1688, odm.

GAWRIŁOWICZ < i. chrz. cerk. Gawriił Sup – 1567, patr.

GAWRON < gawron 'gat. ptaka' Sstp – 1558 odp.

GAY < gaj 'mały las, gałęzie, chrust' Sstp – 1640, odp.

GAŚIOREK < gąsior 'gat. ptaka', 'nazwa daniny', dem. gąsiorzek Sstp – 1571, odp.

GAŚIORKOWA ż < odp. Gąsiorzek^ - 1571, odmęż.

GAŚOWSKI < n. m. Gąsówka, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1522, odm.

GBUR < gbur 'wieśniak, chłop' SXVI – 1732, odp.

GBURANKA ż < odp. Gbur^ - 1742, odojc.

GERWELIS < odp. Gierwa/ – 1573, lit. odp.

GERWELOWICZ < odp. Gerwelis^ - 1573, lit. patr.

GELASZKO < lit. n. os. Gelāžius, Gelēžius : geleže ‘żelazko, podniszczony nóż’ LPŻ, LLKŻ – 1573, odap.

GĘBIKOWA ż < patr. *Gębik : gęba ‘twarz, usta, paszcza’ Sstp – 1676, odmęż.

GIECEWICZ < i.pch. Giec : cerk. Giennadij, Jewgienij 1712, odim.

GIEDROW < i. lit. Giedrà, Gièdrè LVKŻ : lit. giedra ‘słoneczna pogodą, giedras ‘jasny, pogodny’ LLKŻ – 1578, lit. patr.

GIEDROWICZ < Giedrow^ - 1639, lit. patr.

GIEDROYCIOWA ż < Giedroyć/ - 1679, odmęż.

GIEDROYĆ < i. lit. Giedrà, Gièdrè LVKŻ : lit. giedra ‘słoneczna pogodą, giedras ‘jasny, pogodny’ LLKŻ – 1545, 1594, 1666, 1748, 1763 – lit. patr.

GIEDROYCZ < lit. Giedrow^ - 1578, lit. patr.

GIERAŁT < i. chrz. Gerald – 1640, odim.

GIRSZONOWICZ < i. bibl. Gerszon – 1775, patr.

GIERSZOWICZ < i. żyd. Giersz : bibl. Gerszon – 1683, patr.

GIERULSKI < n. m. Gierule, pow. Telszewo, Żmudź (RPŻ) – 1690, odm.

GIERWA < lit. gérvė ‘żuraw’ LLKŻ – 1565, odap.

GIERYK < i. pch. Gier : i. chrz. Gierałt (Gerald) – 1742, odim.

GIGUNT < lit. gigántas ‘olbrzym’ LLKŻ – 1673, odim.

GIL < gil ‘gat. ptaka’ Sstp – 1714, patr.

GILUK < odap. Gil^ - 1743, patr.

GIMPIELEWICZ < i. żyd. Gimpiel/Himpel : ger. Humprecht – 1571, patr.

GINCZEWIC < i. pch. Hincza : i. chrz. Henryk – 1571, patr.

GINTOWT < i. lit. Giñtovtas LPŻ – 1690, lit. odim.

GINTOWTOWA ż < Gintowt^ - 1690, odmęż.

GIRSZOWICZ < i. jid. Girsz / Hirsz : niem. Hirsch ‘jelen’ – 1662, patr.

GIŻANKA ź < odp. lit. Giża, Gižas SHNB – 1571, odojc.

GŁAZNICKI (Głazniczky) < n. m. Głaznów, pow. Kutno, Maz (SG)
– 1663, odm.

GŁĄB < głąb ‘zgrubiała łodyga’ Sstp - 1640, odp.

GŁĘBOWSKI < n. m. Głębokie, pow. Brześć, Lida, Oszmiana, kr pn-
-wsch (SG) – 1660, odm.

GŁODZIK < odp. *Głód : głód, głód ‘ts’ Sstp – 1648, odp.

GŁOWACKI < odp. Głowacz/ - 1695, odp.

GŁOWACZ < głowacz ‘rodzaj miecza, rośliny lub ryby’ Sstp, ‘człowiek
z dużą głową’ SW – 1569, odp.

GŁOWACZYK < odp. Głowacz^ - 1702, patr.

GŁUCHOWSKI < n. m. Głuchowo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł)
– 1797, odm.

GNATOWSKI < n. m. Gnaty, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1601,
odm.

GNIDA < gnida ‘jajo wszy’ Sstp – 1570, odp.

GNIEWOSZ (w l.mn. Gniewoszowie) < i. stpdw. Gniewomir, Borzy-
gniew – 1694, odim.

GNOJEŃSKA ź < Gnojeński/ - 1580, odm.

GNOJEŃSKI < n. m. Gnojno, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1551, odm.

GODLEWSKI < n. m. Godlewo, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (SG)
– 1569, odm.

GOJDZIELEWICZ < odp. *Gojdział (SHNB) : lit. gaidŷs ‘kogut’, ‘za-
wadiaka’ LLKŹ – 1558, patr.

GOYŻEWSKI < n. m. Gojzew, pow. Wilkiski, Żmudź (RPŹ) – 1690,
odm.

GOLIMONT < lit. n.os. Galimantas LPŹ – 1600, lit.

GOLIMONTOWNA ź < odp. Golimont^ - 1662, odojc.

GOŁAS < goły ‘niczym nie obrośnięty’ Sstp, ‘pozbawiony naturalnego
okrycia, sam, zwykły, prosty’, gołas ‘ts’ SW – 1640, odp.

GOŁĄB < gołąb 'gat. ptaka' Sstp – 1662, odpap.

GOŁODOWICZ < odpap. *Gołod : wschł. gołod 'głód' (Dal) – 1567, patr.

GORECKI < n. m. Góra, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1662, odm.

GORKA < gorka, górka 'mała góra, wypukłość na ciele' Sstp – 1662, odpap.

GORNYCH < górny 'ts' Sstp – 1528, odpap.

GORSZWIN < lit. n. os. *Garšvā (LPŽ) : lit. garšva 'goleń u konia', 'gat. rośliny' LLKŽ) – 1558, lit. patr.

GORZKI < gorzki 'o gorzkim smaku; trujący, zabójczy; bolesny, przykry; żalorny, smutny' SXVI – 1771, odpap.

GOSPODA < gospoda 'miejsce postoju w czasie podróży, karczma, zajazd' Sstp – 1656, odpap.

GOSPODZIK < odpap Gospoda^ - 1565, patr.

GOWORKOWAJA ż < odpap. *Goworko : wschł. goworit' 'mówić' Dal – 1528, odmęż.

GÓRAL < góral 'mieszkaniec gór; łotr, złodziej' SW – 1769, odetn./ odpap.

GÓRNICKI < n. m. Gornie, pow. Lida, kr pn-wsch (RPW) – 1624, odm.

GÓRSZCZANKA ż < odm. Górski/ - 1731, odojc.

GÓRSKI < n. m. Góra, pow. Bielsk, Podl (Jabł), n. m. Góry, pow. Lida, Wilno, Oszmiana, kr pn-wsch (RPW) – 1640, odm.

GRABARZ < grabarz 'człowiek grzebiący zmarłych' Sstp – 1665, odpap.

GRABOWSKA ż < odm. Grabowski/ - 1790, odm.

GRABOWSKI < n. m. Grabowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł), pow. Słonim, kr pn-wsch (RPN) – 1640, 1690, odm.

GRALLIA < niem. n. os. Grall, Gralle, Groll Got – 1571, odpap.

GRALLINA < odpap. Grallia^ - 1579, odmęż.

GRĄDZKI < n. m. Grądy, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1662, odm.

GREBER < niem. n. os. Greber Got – 1730, niem. odp.

GREK < grek ‘wyznawca kościoła wschodniego’ SW, etn. Grek ‘z Grecji rodowity’ L – 1604, odp./odetn.

GRESIUK < i. pch. Gr(z)eś : i. chrz. Grzegorz – 1662, patr.

GREZIUCZYK < odim. Gresiuk^ - 1662, patr.

GRICZINIKOWICZ < i. pch. Griczinik : i. chrz. cerk. Grigorij – 1567, patr.

GRIGORIEWAJA ż < i. chrz. cerk. Grigorij – 1567, odmęż.

GRIMALICZ < i. stpdw. Grzymisław, Pielgrzym – 1533, patr.

GROCHOWSKA < odm. Grochowski/ -1690, odm.

GROCHOWSKI < n. m. Grochowo, pow. Drohiczyn, Nowogródek; Grochy, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1579, odm.

GRODNIANIN < n. miesz. grodnianin ‘pochodzący z Grodna’ – 1577, odm.

GROTH < grot ‘ostrze strzały lub broni kłującej’ SXVI – 1580, odp.

GRUBALSKI < n. m. Grubale, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1675, odm.

GRYGIEŁUK < i. pch. Gryg, Grygieł : i. chrz. cerk. Grigorij – 1688, patr.

GRYGOWICZ < i. pch. Gryg : i. chrz. cerk. Grigorij – 1639, patr.

GRYGUĆ < i. lit. Grigūtis LPŻ – 1735, lit. odim.

GRYNCZUK < i. pch. Grynko : i. cerk. Grigorij – 1690, patr.

GRZEBIENCZUK < odp. Grzebień (Cies) : grzebień ‘ts’ SXVI – 1662, patr.

GRZESIENIA < i. pch. Grześ : i. chrz. Grzegorz – 1662, patr.

GRZESIUK < i. pch. Grześ^ - 1789 patr.

GRZYB < grzyb ‘ts’ Sstp – 1673, odp.

GRZYBOWSKI < n. m. Grzybowo, pow. Mielnik, Grzyby, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1734, odm.

GRZYMAŁO < i. stpdw. Grzymisław MałS - 1690, odim.

GRZYMALINA ż < odim Grzymało[^] - 1690, odmęż.
GRZYMAŁOWSKI < n. os. Grzymało[^] - 1690, odim.
GRZYWA < grzywa 'ts' Sstp - 1580, odap.
GUDASZEWICZ < lit. etn. Gudas 'Białorusin' - 1736, patr.
GUDEL < lit. n. os. Gudėlis LPŽ - 1578, lit. odetn.
GUDOSOWA ż < lit. etn. Gudas[^] - 1566, odmęż.
GUDOWICZ < lit. etn. Gudas[^], n. os. Gudel[^] - 1690, patr.
GULA < gula 'narośl, guz', 'obżarstwo' SXVI - 1662, odap.
GUMĘCZUK < odap. Gumienny/ - 1662, patr.
GUMIENCYK < odap. Gumienny/ - 1662, patr.
GUMIENNY < gumienny 'dozorca gumna, karbowy' SW - 1662,
odap.
GURENCZAK < i. chrz. cerk. Guriy Sup - 1662, patr.
GUZ < guz 'wypukłość' Sstp - 1571, odap.
GUZEWIC < odap. Guz[^] - 1671, patr.
GUZOWSKI < n.m. Guzów, pow. Bielsk, Podl - 1695, odm.

H

HACIUK < odim. Hac(z) (SHNB) : i. pch. wschł. Hawryło (: i. chrz.
cerk. Gawriił) Usc - 1662, patr.
HACKIEWICZ < odim. Hacko/ - 1748, patr.
HACKIEWICZOWA ż < patr. Hackiewicz[^] - 1796, odmęż.
HACKO < i. pch. wschł. Hacko : i. chrz. cerk. Gawriił - 1796, odim.
HACKOWIEC < n. miesz. hackowiec : n. m. Haczki, pow. Bielsk, Podl
(Jabl) - 1754, odm.
HACZENIA < odim. Hac(z)[^] - 1662, patr.
HADALOWA ż < odap. *Hadal : ukr. hadaty 'rozmyślać, wyobrazać'
Hryn - 1662, odmęż.

HAJCZUK < odpap. *Hajka : brs. hajka 'zakrętką, nasadka' TSBM
 – 1662, patr.

HAJDUK, HAYDUK < hajduk 'żołnierz piechoty lekko uzbrojonej,
 złożonej z najemników; pacholek, strażnik, żołnierz w służbie
 na dworach magnackich' SW – 1662, odpap.

HAJEWNİK < brs. hajewnik 'gajowy' TSBM – 1640, odpap.

HAJNIK < ukr. hajnyk 'leśnik' Hryn – 1662, odpap.

HAK < hak 'ts' Sstp – 1640, odpap.

HAŁASALUK < brs. hałasal 'krzykacz, mający donośny głos' TSBM
 – 1662, odpap.

HANCZAR < brs. gw. hanczar 'garncarz' – 1639, odpap.

HAPUK < i. chrz. wschł. Hapon/ - 1741, odim.

HAPUNÓW < i. chrz. wschł. Hapon : i. chrz. cerk. Agafon – 1579,
 patr.

HARABURDA < haraburda 'rupiecie; wrzawa, hałas' SXVI, TSBM
 – 1690, odpap.

HARABURDZIANKA ż < Haraburda^ - 1690, odojc.

HARABURDZINA ż < Haraburda^ - 1690, odmęż.

HARACZYK < odpap. *Haraczka : brs. haraczka 'gorączka' TSBM
 – 1655, patr.

HARASIM < i. chrz. wschł. Harasim : cerk. Gierasim – 1662, odim.

HARASIMICZKA ż < patr. Harasimiuk/ - 1662, odmęż.

HARASIMIUK < odim. Harasim^ - 1662, patr.

HARASIMOWIC(Z) < odim. Harasim^ - 1633, 1636, patr.

HARBAS < brs. horb 'garb' Nos, < n. os. Harbarz, Garbarz SHNB
 – 1569, odpap.

HAŚCINOWICZ < odpap. *Hascina : brs. gw. haścina 'gościna' – 1558,
 patr.

HAUTYN < niem. n. os. Hayten/ – 1741, niem. odpap.
HAWRIŁOWICZ < odim. Hawryło (SHNB) : i. chrz. wschśł. Hawryło
(: cerk. Gawriił) Usc – 1528, patr.
HAWRYLICHĄ ż < Hawryło^ - 1551, odmęż.
HAWRYLIK < odim. Hawryło^ - 1754, patr.
HAWRYLUCZKA ż < odim. Hawryło^ - 1754, odmęż.
HAWRYŁOWA ż < odim. Hawryło^ - 1646, odmęż.
HAWRYLUK < Hawryło^ - 1771, patr.
HAYTEN < niem. n. os. Hayten Got – 1754, niem.
HELKIS < i. lit. Hele LVKŹ – 1662, lit. odim.
HELMAN < niem. n. os. Helmann Got – 1789, niem.
HENKIEL < i. pch. Henkiel < i. chrz. Henryk – 1662, odim.
HENKIELOWNA ż < Henkiel^ - 1662, odojc.
HERMAN < i. chrz. Herman – 1662, odim.
HEROD < i. bibl. Herod, herod ‘okrutnik, ciemięzca’ SW – 1662, odpap.
HETMANIANKA ż < odpap. *Hetman – 1799, odojc.
HILCHEN < niem. n.os. Hilchen Got -1758, niem. odpap.
HINCZA < i. pch. Hincza : i. chrz. Henryk – 1580, odim.
HINCZANKA ż < odim. Hincza^ - 1662, odojc.
HINCZENIA ż < odim. Hincza^ - 1662, patr.
HINCZYN < odim. Hincza^ - 1528, patr.
HINCZYNA ż < odim. Hincza^ - 1662, odmęż.
HIPPEL < niem. n. os. Hippel Got – 1799, niem. odpap.
HIRSCH < i. jid. Hirsch SIŹ – 1775, odim.
HIRSZ < odim. Hirsch^ - 1794, odim.
HIRSZOWICZ < odim. Hirsz/Hirsch^ - 1771, patr.
HLEBCZENIA < i. chrz. brs. Hleb : cerk. Gleb Usc – 1551, patr.

HLEBKO < i. chrz. Hleb^ - 1560, odim.
 HLEBOWICZ < i. chrz. Hleb^ - 1527, 1528, 1585, 1656, patr.
 HLIBIJAK < i. chrz. ukr. Hlib : cerk. Gleb Ker – 1662, patr.
 HLIŃSKI < n. m. Hlinna, pow. Brześć, Podl (SG) – 1528, odm.
 HŁADCZUK < odpap. Hładko/ – 1662, patr.
 HŁADKO < brs., ukr. hładkij ‘gładki’, tłusty, dobrze odżywiony’ Hryn
 – 1754, odpap.
 HNATH < brs., ukr. hnath ‘gnat’ TSBM, Hryn, i. pch. wschsł. Hnat :
 i. chrz cerk. Ignatij – 1600, odpap./odim.
 HNIOT < brs. hniot ‘gniot’ TSBM – 1600, odpap.
 HODAŁA < brs. hadać, ukr. hadaty ‘wrożyć, mówić, opowiadać’
 TSBM, Hryn, chodała < chodzić – 1672, odpap.
 HODUN < ukr. hodun ‘karmiciel’ Hryn – 1702, odpap.
 HOLTZENBERG < niem. n. os. Holtzenberg Got – 1799, niem. odpap.
 HOŁODKO < brs., ukr. hołod ‘głód’, chołod ‘zimno’ HSBM, Hryn
 – 1662, odpap.
 HOŁODNY < brs., ukr. hołodnyj ‘głodny’ HSBM, Hryn – 1560, odpap.
 HOŁOTA < hołota ‘ts’ SW – 1739, odpap.
 HOŁOWCZYC < odpap. Hołowka/ - 1690, patr.
 HOŁOWIEŃCZUK < odpap. *Hołowa : brs., ukr. hołowa ‘głowa’
 HSBM, Hryn – 1736, patr.
 HOŁOWKA < brus., ukr. hołowka ‘głowka’ HSBM, SW – 1690, odpap.
 HOŁOWNIA < ukr. hołownia ‘głownia’ Hryn - 1690, odpap.
 HOŁOWNINA ż < odpap. Hołownia^ - 1690, odmęż.
 HOŁUB < brs., ukr. hołub ‘gołąb’ HSBM, Hryn – 1662, odpap.
 HOŁUBOW < odpap. Hołub^ - 1799, patr.
 HOŁUBOWA ż < odpap. Hołub^ - 1690, odmęż.
 HOŁUBÓWNA ż < odpap. Hołub^ - 1690, odojcz.

HOŁUBOWICZ < odap. Hołub[^] - 1741, patr.

HOŁYŃSKA ż < odm. Hołyński/ - 1690, odm.

HOŁYŃSKI < n. m. Hołyń, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (SG)
- 1690, odm.

HONCZAROWICZ < odap. *Honczar : ukr. honczar 'garncarz' Hryn
- 1640, patr.

HORACZY < brs. horaczy 'gorący; gwałtowny' HSBM - 1571, odap.

HORBACZ < brs. horbacz 'garbacz' HSBM - 1640, odap.

HORBACZUK < odap. Horbacz[^] - 1640, patr.

HORBOTOWSKI < n. m. Horbotowicze, pow. Nowogródek, kr pn-
-wsch (RPN) - 1690, odm.

HORODECKI < n. m. Horodek, pow. Witebsk, kr pn-wsch (SG)
- 1690, odm.

HORODEŃSKA ż < n. m. Horodniany, pow. Bielsk, Podl (Jabł), odm.

HORODNIANIN < n. miesz. horodnianin : Grodno/ Horodno, mia-
sto, kr pn-wsch (Jabł) - 1560, odm.

HOROSZKOW (syn) < odap. Horoszko (SHNB) : ukr. horoch 'groch'
Hryn - 1560, patr.

HOROSZKOWIC(Z) < patr. Horoszkow[^] - 1662, 1689, patr.

HOROSZKOWIEC < n. m. Horoszki, pow. Mielnik, Podl (Jabł)
- 1785, odm.

HORSZCZAR < gw. brs. horszczar 'garncarz' - 1560, odap.

HORSZCZAREWICZ < odap. Horszczar[^] - 1560, patr.

HORSZCZARUK < odap. Horszczar[^] - 1791, patr.

HOSCHE < niem. n.os. Hosche Got - 1796, niem. odap.

HOWIEN < i. pch. wschśł. Howien : cerk. Gawinij Usc, wschśł. howie-
nije 'post' Hryn - 1662, odim./odap.

HREHOROWICZ < i. pch. wschśł. Hrehor : i. chrz. cerk. Grigorij Ker
- 1571, patr.

HRICOWA ż < odim. Hryc/ - 1692, odmęż.
HRICZOWICZ < odim. Hryc/ - 1640, patr.
HRYBIUK < odap. *Hryb : brs., ukr. hryb 'grzyb' HSBM, Hryn - 1798,
patr.
HRYC < i. pch. wschsł. Hryc : i. chrz. cerk. Grigorij Ker - 1730, odim.
HRYCIUK < odim. Hryc^ - 1674, patr.
HRYCKIEWICZ < odim. Hrycko/ - 1690, patr.
HRYCKO < odim. Hryc^ - 1735, odim.
HRYCZENIA < odim. Hryc^ - 1702, patr.
HRYHOREWAJA ż < odim. Hrehor, Hryhor (SHNB) : i. chrz. wschsł.
Hrihorij : cerk. Grigorij Ker, Usc - 1528, odmęż.
HRYHORUK < odim. Hryhor^ - 1754, patr.
HRYMALICZ < i. stpdw. Grzymała/Hrymała - 1499, 1516, patr.
HRYNIEWICZ < odim. Hryń (SHNB) : i. chrz. wschsł. Hryhorij :
cerk. Grigorij Ker, Usc - 1683, patr.
HRYNIEWIC(Z)KI < n. m. Hryniewiczze, pow. Bielsk, Podl (Jabł)
- 1640, 1676, odm.
HRYNIOWA ż < odim. Hryń^ - 1545, odmęż.
HRYNIUCZYK < i. pch. wschsł. Hryniuk : cerk. Grigorij Ker - 1662,
patr.
HRYSZCZUK < i. pch. wschsł. Hryszko : i. chrz. cerk. Grigorij Ker
- 1741, patr.
HUBAREWICZ < odap. *Hubar : gw. brs. hubar 'człowiek o dużych
wargach' - 1667, patr.
HUKIEWICZ < odap. Huk (SHNB) : huk 'ts' SXVI - 1723, patr.
HULKOWICZ < odim. Hulik (SHNB) : i. pch. Hulik : i. chrz. Julian
- 1662, patr.
HUMIECZKY (Gumiecki) < n. m. Gumowo, pow. Drohiczyn, Podl
(SG) - 1636, odm.

HUROW IC < i. chrz. wschśl. Hur : cerk. Gurij Sup – 1640, patr.
HURYNOWICZ < i. chrz. Huryn : Hur Mał, cerk. Gurij Ker – 1731,
patr.
HUSAKOWSKI < n. m. Husaki, pow. Nowogródek, Słonim, kr pn-
wsch (RPN) – 1690, odm.
HUSTOBORODY < brs., ukr. hustoborodyj ‘człowiek z gęstą brodą’
HSBM, Hryn – 1560, odp.
HUSZCZA < brs., ukr. huszcza ‘gąszcz’ HSBM, Hryn – 1545, odp.
HUSZCZYC < odp. Huszcza^ - 1571, patr.

I

ICHNACIK < odim. Ignat, Ihnat (SHNB) : i. chrz. Ignacy, cerk. Ignatij
Mał, Ker – 1662, patr.
ICKOWICZ < i. żyd. Icek, Icko : bibl. Icchak, Izaak IŻP – 1662, patr.
IDZKOWICZ < i. pch. Idzko : i. chrz. Idzi, < i. żyd. Icko : Icchak
– 1771, patr.
IGNACZYK < i. chrz. Ignacy – 1676, patr.
ICHNATOWICZOWNA ż < patr. Ihnatowicz/ - 1744, odojc.
IGNATOWAJA ż < odim. Ignat/ - 1528, odmęż.
IHNATOWICZ < odim. Ihnat, Ignat (SHNB) : i. chrz. cerk. Ignatij Ker
– 1662, patr., s.
ILCZUKOWA ż < odim. Ilko/, Ilczuk - 1789, odmęż.
ILKOWICZ < i. pch. wschśl. Ilko : i. chrz. cerk. Ilija Sup – 1545, patr.
INTROLIGATOR < introligator ‘rzemieślnik zajmujący się oprawą
książek’ SXVI – 1771, odp.
IRZYKOWICZ < i. pch. Irzyk : i. chrz. Jerzy Mał – 1603, patr.
IRZYKOWICZOWA ż < odim. Irzykowicz^ - 1662, 1690, odmęż.
ISAJEWICZ < i. chrz. cerk. Isaj Sup – 1690, patr.
ISIERIK < i. żyd. Iser : bibl. Izrael IŻP – 1662, patr.

IWANOWA ż < i. chrz. wschśł. Iwan : cerk. Ioann – 1662, odmęż.
IWANCZUK < odim Iwan^ : – 1571, patr.
IWANICKA ż < n. m. Iwanki, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1662, odm.
IWANKIEWICZ < odim. Iwan^ - 1739, patr.
IWANKOWICZ < odim. Iwan^ - 1545, patr.
IWANOWICZ < i. chrz. wschśł. Iwan^ - 1528, patr.
IWANOWSKA ż < odm. Iwanowski/ - 1569, odm.
IWANOWSKI < n. m. Iwanowo, pow. Smoleńsk, kr pn-wsch (ML131);
Iwanowicze, pow. Słonim, kr pn-wsch (RPW); Iwanówka, pow.
Bielsk, Podl (Jabł) – 1560, 1733, odm.
IWASZKIEWICZ < odim. Iwaszko (SHNB) : i. chrz. wschśł. Iwan
– 1683, patr.
IWASZKIEWICZÓWNA ż < patr. Iwaszkiewicz^ - 1659, odojc.
IWASZKOWAJA ż < odim. Iwaszko^ - 1528, odmęż.
IWASZKOWIC < odim. Iwaszko^ - 1565, patr.
IWASZKOWSKI < n. m. Iwaszkowce, pow. Oszmiana, kr pn-wsch
(SG) – 1558, odm.
IZDEBSKAJA ż < Izdebski/- 1528, odm.
IZDEBSKI < n. m. Izdebnik, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1580, odm.
IZRAELOWICZ < i. bibl. Izrael – 1540, 1794, patr.

J

JABŁONOSKI < n. m. Jabłonowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1683,
odm.
JABŁOŃSKA ż < odm. Jabłoński/ - 1690, odm.
JABŁOŃSKI < n. m. Jabłonia, pow. Mielnik, Podl (Jabł), Jabłońce,
pow. Wilno, kr pn-wsch (SG) – 1683, odm.
JABŁONSZCZANKA ż < odm. Jabłoński^ - 1571, odojc.
JABRAMEK < i. chrz. Abram, Jabram – 1571, odim.

JABRAMOW (syn) < Jabram[^] -1569, patr.

JACYNICZ < i. chrz. Jacek, Hiacynt – 1690, patr.

JACYNICZÓWNA ż < patr. Jacynicz[^] - 1690, odojc.

JACENKO < i. chrz. Jacek, Hiacynt – 1662, odim.

JACEWICZ < i. pch. Jac : i. chrz. Jacek, Hiacynt – 1528, patr.

JACKOWICZ < i. chrz. Jacek, Hiacynt – 1571, patr.

JADAMCZUK < i. chrz. Adam, Jadam – 1676, patr.

JADAMOW (syn) < i. chrz. Adam, Jadam – 1569, patr.

JADWIDZAK < i. chrz. Jadwiga – 1662, patr.

JAGIEŁOWICZ < patr. Jagiełów/ – 1683, patr.

JAGIEŁÓW < lit. n. os. Jaugéla, Jáugelis LPŽ – 1578, patr.

JAGUSTYNIK < i. chrz. Augustyn – 1639, patr.

JAGUSTYNOW (syn) - < i. chrz. Augustyn – 1569, patr.

JAKIMIAK < i. chrz. wschśl. Jakim : cerk. Joakim Sup – 1662, patr.

JAKIMOWICZ < i. chrz. wschśl. Jakim[^] - 1569, patr.

JAKUBOW < i. chrz. Jakub – 1580, patr.

JAKUBOWA ż < i. chrz. Jakub – 1676, odmeź.

JAKÓBOWSKI < i. chrz. Jakób – 1786, odim.

JAKUBOWICZ < i. chrz. Jakub – 1528, patr.

JAKUSICKI < n. m. Jakuszyńce, pow. Chełm, Woł (SG) – 1663, odm.

JANCURZAK < i. pch. Jancur : i. chrz. Jan – 1662, patr.

JANCZELIEW < i. pch. Janczel : i. chrz. Jan – 1558, patr.

JANCZEWSKY < n. m. Janczewo, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662,
odm.

JANIKOWSKI < n. m. Jankowce, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1580, odm.

JANISZEWSKI < n. m. Janiszki, pow. Raśław, Wilno (ML131, RPW)
– 1658; Janiszów, pow. Radom, Maz (SG) - 1771, odm.

JANKIELOWICZ < i. żyd. Jankiel : bibl. Jakob – 1772, patr.

JANKIELUK < Jankiel^ - 1757, patr.

JANKIEWICZ < i. chrz. Jan – 1643, patr.

JANOWAIA ż < i. chrz. Jan – 1528, odmeż.

JANOWICZ < i. chrz. Jan – 1494, patr.

JANOWSKIJ < n. m. Janów, pow. Bielsk, Podl (Jabl), Janów, Janowo,
pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN) – 1669, odm.

JANUSIK < i. chrz. Jan – 1662, patr.

JANUSZEWICZ < i. chrz. Janusz - 1769, patr.

JANUSZOW < i. chrz. Janusz – 1580, patr.

JARMACZENIA < i. pch. Jarmocz : i. chrz. cerk. Jermołaj – 1662, patr.

JARMOCZ < i. pch. Jarmocz^ - 1729, odim.

JARMOSZYK < i. pch. Jarmosz : i. chrz. cerk. Jermołaj – 1662, patr.

JAROSZ < i. stpdw. Jarosław, Jarogniew – 1740, odim.

JAROSZUK < odim. Jarosz^ - 1639, patr.

JARUZELSKI < n. m. Jeruzele/ Jeruzale, pow. Drohiczyn, Podl (Jabl)
– 1691, odm.

JARZYNA < jarzyna ‘zboże jare’ Sstp – 1642, odp.

JASZCZYK < i. pch. Jaszko : i. chrz. Jan – 1639, patr.

JASIENIECKA ż < odm. Jasieniecki/ – 1658, odm.

JASIENIECKI < n.m. Jasieniec, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN)
– 1690, odm.

JASIŃSKI < i. Yasin, Jasień : i. arab. Hasan Jank 67; n. m. Jasienie, pow.
Oszmiana, kr pn-wsch (RPN) – 1631, odim.

JASTRZĘBSKA ż < Jastrzębski/ - 1662, odm.

JASTRZĘBSKI < n. m. Jastrzęble, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG)
–1662, odm., s.

JASKOŁD < lit. n. os. Jóskaudas LPŽ; strus. n.os. ze skand. Askold Pet;
 Jascoldus SSNO II 459 – 1690, odim.

JASKOŁDOWA ż < odim. Jaskołd – 1690, odmęż.

JASKOŁDÓWNA ż < odim. Jaskołd – 1690, odojcz.

JASZCZOŁT < strus. n.os. ze skand. Askold – 1641, odim.

JASZCZUŁT < Askold^ - 1569, odim.

JAŚKIEWICZ < i. pch. Jasiiek, Jaško : i. chrz. Jan – 1571, patr.

JATOWT < lit. n. os. Jataūtis, Jātautis, Jātautas LPŽ – 1690, lit. odap.

JATOWTÓWNA < odap. Jatowt^ - 1690, lit. odojcz.

JAWOR < jawor ‘gat. platanu’ Sstp – 1640, odap.

JAWOROWSKI < n. m. Jaworówka, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1728,
 odm.

JELEC < jelec ‘gat. ryby’ SW – 1690, 1771, odap.

JELEŃSKI < n. m. Jelonka, Jelna, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
 (RPN, ML131) - 1690, 1788, odm.

JELSKI < n. m. Jelna, pow. Nowogródek, Lida, kr pn-wsch (ML131,
 RPW), Jelsk, pow. Bielsk, Podl – 1694, odm.

JERSZKOW < i. żyd. Herszko : jid. Hirsz – 1662, patr.

JERZYKOWICZOWA ż < odim. Irzykowicz^ - 1580, odmęż.

JERZYNA ż < i. chrz. Jerzy – 1662, odmęż.

JESIOTROWSKI < n. m. Jesiotraki, pow. Troki, kr pn-wsch (SG)
 – 1640, odm.

JEZIERSKA < odm. Jezierski/ - 1690, odm.

JEZIERSKI < n. m. Jeziorki, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Słonim, kr pn-
 -wsch (RPN) – 1560, odm.

JĘDRZEJOWA ż < i. chrz. Jędrzej, Andrzej – 1662, odmęż.

JOĆKIEWICZ < odap. Jodzio^, lit. n.os. Jōcis, Jocyś, Jōckus LPŽ
 – 1571, patr.

JODESZKO < lit. n. os. Jodeška (LPŽ) : lit. júodas ‘czarny, brudny’
 LLKŽ – 1571, odap.

JODESZKOWA ź < odap. Jodeszko^ - 1571, odmeź.

JODKOWIC < odap. Jodo^, lit. n.os. Jodka, Juodkà LPŽ – 1571, patr.

JODO, JODZIO < lit. júodas ‘czarny, brudny’ LLKŽ – 1573, lit. odap.

JOSIOW < i. bibl. Josia – 1662, patr.

JOSKOWICZ < i. pch. Josko : i. bibl. Josia – 1662, patr.

JOSZUK < i. bibl. Josia – 1662, patr.

JOZEFOWICZ < i. chrz. Józef – 1771, 1798, patr.

JÓZWIK < i. chrz. Józef – 1662, patr.

JÓZWIUK < i. chrz. Józef – 1792, patr.

JUCHNIK < odim. Juchna (SHNB) : i. chrz. Jerzy, Juchim, cerk. Jewfi-
 mij – 1640, patr.

JUCHNOWICZ < i. pch. Juchna^ - 1569, patr.

JUCHOWICZ < odap. * Jucha : jucha ‘wywar z mięsa, zupa z krwi’
 Sstp – 1771, patr.

JUDICZ < odim. Juda (SHNB) : i. bibl. Jehuda – 1580, patr.

JUDKOWICZ < i. pch. Judko : Juda^ - 1644, patr.

JUDYCKI < n. m. Jodeski, pow. Bielsk, Podl (Jabl), n.os. Juda (SHNB)
 – 1658, 1667, odm./odim.

JURAHA < i. pch. Juraha : i. chrz. Jerzy – 1715, odim.

JURCZAK < i. pch. Jurek : i. chrz. Jerzy – 1662, patr.

JURCZUK < Jurek^ - 1746, patr.

JUREWICZ < i. chrz. Jerzy – 1569, 1690, patr.

JURGA < i. chrz. Jerzy – 1580, odim.

JURGELEWICZ < lit. n. os. Jurgiel : odim Jùrga^ - 1571, patr.

JURKIEWICZ < odim. Jurko/ - 1690, patr.

JURKO < i. chrz. Jerzy – 1789, odim.

JURKOWIENIĘ < odim. Jurko^ 1640, patr.

JURKOWSKA ż < n. m. Jurkowe (Horodyszcze), pow. Bielsk, Podl (Jabl), Jurkowicze, pow. Pińsk, kr pn-wsch (WB) - 1754, odm.

JUSZKIEWICZ < n. os. Juszko (: i. chrz. Justyn, Józef, Jerzy Mal)
SHNB – 1690, patr.

JUSZYŃSKI < n. m. Juszki, pow. Wilno, kr pn-wsch (SG) – 1683,
odm.

K

KACZANOWSKA ż < odm. Kaczanowski/ - 1690, odm.

KACZANOWSKI < n. m. Kaczanowo, pow. Lida, kr pn-wsch (SG)
– 1690, odm.

KACZEWICZ < odim. Kac(z) (SHNB) : i. chrz. cerk. Kallinik, Kallist
– 1560, patr.

KACZUBICZKA ż < odap. Kaczubicz (SHNB) : koczaba, kociuba
'drewniana motyka, szufla, drążek, pogrzebacz, miotła' SW
– 1662, odmeż.

KADYSZEWICZ < aram. qaddisz 'modlitwa za zmarłych' Tron,
i. hebr. Kadisz, Kadysz IŻP – 1528, patr.

KALICKI < n. m. Kalnica, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1662, odm.

KALIXCIK < i. chrz. Kalikst – 1663, patr.

KALINA < kalina 'gat. krzewu; owoc tego krzewu' SXVI, wschśl. Kali-
na : i. chrz. Kallinik Sup – 1683, odap.

KALINOWSKI < n. m. Kalinowo, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1640,
odm.

KALISZCZYK < i. pch. Kalisz : i. chrz. Kalikst, cerk. Kallist – 1640,
patr.

KALISZEWICZ : i. pch. Kalisz^ - 1567, patr.

KALISZYKOWA ż < odim. Kaliszyk (SHNB) : i. chrz. cerk. Kallist,
Kallistrat – 1798, odmęż.

KALMANOWICZ < i. żyd. Kalman IŻP – 1662, patr.

KAŁABUN < kałabania, kałboń 'krępa, tęga kobieta' SW – 1662, odp.

KAŁABUNIK < odp. Kałabun^ - 1662, patr.

KAŁABUNOWICZ < odp. Kałabun^ - 1600, patr.

KAŁBASKA < brs. kałbaska 'kiełbasa' TSBM – 1662, odp.

KAŁBASZCZUK < odp. Kałbaska ^ - 1662, patr.

KAŁUSOWSKA/KOŁOSOWSKA ż < odm. Kałusowski/Kołosowski/
- 1690, odm.

KAŁUSOWSKI/KOŁOSOWSKI < n. m. Kołosy, pow. Wołkowysk, kr
pn-wsch (RPN), odm.

KAMENECKI < n. m. Kamień, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1528,
odm.

KAMECZANIN < n. m. Kamień, pow. Drohiczyn, Kamionka, pow.
Bielsk, Podl (Jabł) – 1662, odm.

KAMIENSKA < odm. Kamiński/ - 1667, 1690, odm.

KAMIENSKI < n. m. Kamień, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł), Kamień,
pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW) – 1569, 1590, odm.

KAMIŃSKA ż < odm. Kamiński/ – 1690, odm.

KAMIŃSKI < n. m. Kamień, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł), Kamieni-
cze, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN) – 1690, odm.

KANTOR < kantor 'śpiewak śpiewów liturgicznych' SXVI – 1571,
odap.

KANTOROWICZ < odp. Kantor^ - 1794, patr.

KAPTUROK < kapturek 'nakrycie głowy' SXVI - 1528, odp.

KAPUSTA < kapusta 'gat. rośliny' Sstp – 1528, odp.

KARASEWICZ < karaś 'gat. ryby' Sstp – 1528, patr.

KARBOWSKI < n. m. Karbów, pow. Włodzimierz, Woł (SG) – 1675, odm.

KAROLICHA ż < i. chrz. Karol – 1545, odmęż.

KARP < i. chrz. Polikarp, wschł. Karp – 1629, odim.

KARPICHA ż < odim. Karp^ - 1662, odmęż.

KARPIOWA ż < odim. Karp^ - 1690, odmęż.

KARPOWICZ < odim. Karp^ - 1648, patr.

KARSKI < n. m. Karack, pow. Słuck, kr pn-wsch (SG) – 1662, odm.

KARWOWSKI < n. m. Karwowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1694, odm.

KARŻANOWICZ < /?/*Karżan : strus. korz ‘rodzaj placka’, korzno, korzeń ‘rodzaj płaszcza’ Dal – 1640, patr.

KASIANIK < i. chrz. cerk. Kasjan – 1662, patr.

KASIMOWICZ < i. arab. Kasim Sup, Bask 100 – 1558, patr.

KASZUBA < etn. Kaszub, Kaszubita ‘mężczyzna z Kaszub rodem’ L – 1571, 1690, odetn.

KASYANIUK < i. chrz. cerk. Kasjan – 1789, patr.

KAUFMANN < niem. Kaufmann ‘kupiec’ SNP – 1771, niem. odap.

KAZACZYCHA ż < etn. Kozak/ - 1796, odmęż..

KĘDZIERZAWSKA ż < odm. Kędzierzawski/ - 1690, odm.

KĘDZIERZAWSKI (Kandziarzewski) < n. m. Kędzierzawce, pow. Bielsk, kr pn-wsch (SG); n. os. Kędziera (SNNP 65) – 1657, odm./odap.

KIECIEWICZ < lit. n. os. Kietis : kietas ‘twardy, bezwzględny’ LLKŹ – 1573, patr.

KIEJWIEL < lit. kiaule ‘świnia’ LLKŹ – 1738, lit. odap.,

KIEŁPSZ < lit. n. os. Kiełpšas, Kelpšas, Kilpšas LPŹ – 1682, 1712 – lit. odap.

KIEŃSKI < n. m. Kień, Kiena, pow. Wilno, kr pn-wsch (SG) – 1631, 1679, odm.

KIEPURA < kiepura ‘staroświecka czapka’ Sstp – 1565, odap.

KIERDEJ < odap. Kierdej (SHNB) : kierda 'kiernoz, świnia, stadnik',
kierdel 'stado owiec' SW – 1661, odap.

KIERDEJOWA ź < odap. Kierdej^ - 1661, odmęź.

KIERDEJOWNA ź < odap. Kierdej^ - 1662, odojc.

KIERKOWICZ < i. pch. Kierko : i. chrz. cerk. Kir, Kiriłł – 1662, patr.

KIERMUS < lit. kermuse 'dziki czosnek' LLKŻ – 1571, lit. odap.

KIERNOŻYCKI < n. m. Kiernożyce, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(RPN) – 1690, odm., s.

KIERSNOWSKA ź < odm. Kiersnowski – 1690, odm.

KIERSNOWSKI < n. m. Kiersnowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1640,
odm.

KIERSZENSZTEIN < niem. n. os. Kirschenstein Got – 1690, niem.
odap.

KIERZKOWICZ < i. pch. Kierko^, odap. Kierzek (Cies) : kierzek
'krzak' SXVI – 1662, patr.

KIEWŁO < lit. kiaũlė 'świnia' LLKŻ – 1648, lit. odap.

KIEWŁOWICZ < odap. Kiewło^ - 1678, patr.

KIEŻEL < lit. n. os. Kieža, Kiežys LPŻ – 1789, odap.

KIJOWIEC < n. miesz. kijowiec : n. m. Kije, pow. Bielsk, Podl (Jabł)
– 1789, odm.

KIMAN < niem. n.os. Kimann (Got) – 1769, niem. odap.

KIMBAR < lit. n. os. Kimbaras, Kimbaris LPŻ – 1690, odap.

KIMBAROWA ź < odap. Kimbar^ - 1690, odmęź.

KIMSZEŁEW < odap.* Kimszel : lit. kimša 'mech' LLKŻ – 1578, patr.

KISIEL < kisiel 'potrawa z mąki' Sstp – 1640, 1700, odap.

KISIELEWICZ < odap. Kisiel^ - 1602; patr.

KISIELEWSKI < n. m. Kisielewo, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1662,
odm.

KISLAK < odap. Kisły (SHNB) : wschl. kisły 'kwaśny; smutny, niezadowolony' Dal – 1674, patr.

KISŁOWICZ < odp. Kisty[^] - 1560, patr.

KISZKA < kieszka 'gat. wędliny; kwaśne mleko' SXVI, lit. kiška 'podudzie', 'nogawka' LLKŻ – 1542, 1642, odp.

KIŚKIELO < lit. n. os. Kiškielis : kiškis 'zając' LLKŻ – 1571, lit. odp.

KLAWYSZYCHA ż < odp. *Klawysz : klawisz 'część instrumentu', 'klucz, wytrych' SW – 1551, odmęż.

KLEIN < niem. klein 'mały' SNP – 1799, niem. odp.

KLESZCZUK < odp. Kleszcz (SSNO) : kleszcz 'gat. owada' Sstp – 1755, patr.

KLIMASZOWICZ < i. pch. Klimasz : i. chrz. Klemens – 1545, patr.

KLIMEK < i. pch. Klimek : i. chrz. Klemens, Klim – 1571, odim.

KLIMIENIA < i. chrz. wschł. Klim – 1639, patr.

KLIMIUK < i. Klim[^] - 1662, patr.

KLIMKOWICZ < odim. Klimek[^] - 1533, patr.

KLIMOWICZ < i. Klim[^] - 1640, patr.

KLINGSPORN < niem. Klinge 'klinga, ostrze' i Sporn 'ostroga' SNP – 1799, niem. odp.

KLISZCZ < ukr. kliszcz 'kleszcz' Hryn – 1738, odp.

KLOTT < niem. n. os. Klott, Klöt- Got - 1678, 1766, niem. odp.

KŁOSKO < i. pch. Kłoszko : i. chrz. Mikołaj, kłosek 'ts' SW – 1640, odim./odap.

KŁOSKOWA ż < odim./odap. Kłosko[^] - 1577, odmęż.

KMICIC < Kmita/ - 1658, patr.

KMITA < lit. Kmità, Kmitas LPŻ, brus. Kmit, Kmita BA; n.os. Kmita SNNP 68 - 1690, odp.

KNIABA < lit. kniaubtis 'chować w czymś głowę, wtulać się' LLKŻ – 1558, lit. odp.

KNOCH < niem. Knochen 'kość' SNP – 1770, niem. odp.

KNYSZYŃSKI < n. m. Knyszyn, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1561, odm.

KOBRYNIAK < n. m. Kobryń, pow. Kobryń, kr pn-wsch (SG) – 1560, odm.

KOBUSZANKA ż < odim./odap. Kobusz (SHNB) : i. pch. Kobusz : i. chrz. Jakub; kobuz ‘jastrząb’ Dal – 1782, odojc.

KOBYLAK < odap. *Kobyła : kobyła ‘ts’ Sstp – 1560, patr.

KOBYLCZYCHA ż < odap. Kobylak^ - 1551, odmęż.

KOBYLIŃSKA ż < odm. Kobyliński – 1690, odm.

KOBYLIŃSKI < n. m. Kobyłany, pow. Brześć, kr pn-wsch (ML131) - 1690, odm.

KOC < i. pch. wschśl. Koc : i. chrz. Konstantin Usc – 1663, odim.

KOCIEŁ(Ł) < kociel, kocioł ‘metalowe naczynie do gotowania’ Sstp – 1558, 1690, odap.

KOCZERHA < ukr. koczerha ‘pogrzebac’ Hryn – 1545, odap.

KOKOCIK < ukr. kokot, kokoteń ‘psotne dziecko’, kokotity ‘pleść, gadać’ Hryn – 1662, odap.

KOLADA < wschśl. kolada ‘Boże Narodzenie; kołęda’ Hryn – 1545, odap.

KOLADZICZ < odap. Kolada^ - 1551, patr.

KOLAK < koło ‘okrąg, koło wozu’ Sstp, i. pch. Kołak : i. chrz. Mikołaj Mał – 1555, odap./odim.

KOLAKOWA ż < odap./odim. Kolak^ - 1551, odmęż.

KOLBNIK < wschśl. kołbnik ‘rzemieślnik wyrabiający dzbany’ Dal – 1560, odap.

KOLESNIK < ukr. kolesnik ‘stelmach’ Hryn – 1560, odap.

KOLESNIKOWICZ < odap. Kolesnik^ - 1565, patr.

KOŁODIJCZUK < odap. *Kołodij : ukr. kołodij ‘stelmach’ Hryn – 1792, patr.

KOŁODKA < ukr. kołoda ‘kłoda’ Hryn – 1662, odap.

KOŁODZIEJ < kołodziej ‘ts’ Sstp – 1551, odap.

KOŁPACZYK < odp. Kołpak^ - 1569, patr.
KOŁPAK < kołpak 'rodzaj czapki' SW – 1565, odp.
KOMAR < komar 'gat. owada' Sstp – 1651, 1661, 1725, odp.
KOMARYCHA ź < odp. Komar^ - 1662, odmęż.
KOMOROWSKI < n. m. Komorewicz (Komarewicz), pow. Wołkowysk, kr pn-wsch (RPN) – 1690, odm.
KONACH < i. chrz. Konrad, cerk. Kondrat, Konon - 1782, odim.
KONARZEWSKI < n. m. Konarzewo, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1662, odm.
KONDRAT < i. chrz. wschł. Kondrat, Kondratij – 1690, odim.
KONDRATOWICZ < odim. Kondrat^ - 1588, 1690, patr.
KONDRATOWICZOWA ź < patr. Kondratowicz – 1690, odmęż.
KONDRATOWICZÓWNA ź < patr. Kondratowicz – 1690, odojc.
KONIARZ < koniarz 'pracownik stajenny' SXVI – 1554, odp.
KONIUCHOWICZ < odp. Koniuch (Cies): koniuch 'podkoniuszy' Sstp – 1769, patr.
KONKOL < kąkol 'gat. rośliny' Sstp – 1796, odp.
KONOPCZANKA ź < odp. Konopka/ – 1740, odojc.
KONOPKA < konopka 'gat. rośliny' Sstp – 1690, odp.
KONOWAŁ < konował 'weterynarz' SW – 1663, odp.
KONSTANTYNOWSKI < n. m. Konstantynów, pow. Drohiczyn, Brześć Podl (Jabł) – 1775, odm.
KONWISARZ < konwisarz 'rzemieślnik, odlewacz' Sstp – 1794, odp.
KOPACZEWICZ < odp. Kopacz (SSNO) : kopacz 'robotnik zatrudniony przy pracach ziemnych' Sstp – 1600, patr.
KOPAŃCZAK < kopanka 'niecka' Sstp, gw. kopańka 'niecka do wygniatania ciasta' AGWB – 1662, odp.
KOPYCKI < n. m. Kopyły, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1771, odm.

KOPYLSKI < n. m. Kopył, pow. Słuck, kr pn-wsch (SG) – 1794, odm.
KOPYTOWICZ < odpap. Kopyto (SSNO) : kopyto ‘racica zwierzęcia’,
kopyto szewskie, forma do obuwia’ Sstp – 1545, patr.
KORCZMIT < stbrs. korczmit ‘karczmarz’ HSBM – 1571, odpap.
KORENIEWICZ < odpap. Koreń^ - 1571, patr.
KORENIEWSKAJA ź < Korzeniewski/ - 1528, odm.
KOREŃ < wschł. koreń ‘korzeń’ Dal – 1528, odpap.
KOREYWA < lit. kareivis ‘żołnierz’ LLKŹ – 1683, 1715, lit. odpap.
KORFF < niem. n.os. Korff Got – 1678, 1699, niem. odpap.
KORKUĆ < lit. n. os. Korkùtis (LPŹ) – 1690, odpap.
KORKUCIOWA ź < odpap. Korkuć^ - 1690, odmęż.
KORMAN < korman ‘torba podróżna’ SXVI, wschł. karman ‘kieszeń’
Dal – 1662, odpap.
KORNIŁOWICZ < i. chrz. wschł. Kornio – 1754, patr.
KOROL < wschł. korol ‘król’ Dal – 1789, odpap.
KOROLCZUK < odpap. Korol^ - 1742, patr.
KOROLIK < odpap. Korol^ - 1663, odpap.
KOROTKI < wschł. korotkij ‘krótki’ Hryn – 1571, odpap.
KOROTKIEWICZ < odpap. Korotki^ - 1571, patr.
KOROWICKI < n. m. Korowice, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł), Korowica,
pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW) – 1580, odm.
KORSAK < korsak ‘gat. zwierzęcia’ Sstp - 1690, 1743, odpap.
KORSAKOWA ź < odpap. Korsak^ - 1690, odmęż.
KORSAKÓWNA ź < odpap. Korsak^ - 1690, odojoc.
KORYCKI < n. m. Koryce, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN)
– 1640, 1690, 1794, odm.
KORZENIEWSKI < n. m. Korzeniówka, pow. Drohiczyn, pow. Mielnik,
Podl (SG) – 1569, odm.

KORZENIEWSKA < Korzeniewski^ - 1659, odm.

KOSCZIUKOWA ż < odim. Kościuk/ - 1640, odmęż.

KOSIEY < kosiec 'kosiarz' SW - 1662, odpap.

KOSIŃSKI < n. m. Kosna, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Kosiny, pow. Wilno, Kosińce, pow. Wołkowysk, kr pn-wsch (SG) - 1528, odm.

KOSSAKOWSKA ż < odm. Kossakowski/ - 1690, odm.

KOSSAKOWSKI < n. m. Kosaki, pow. Rzeszyce kr pn-wsch (ML131) - 1660, 1791, odm.

KOSSOWSKI < n. m. Kosowo, pow. Mielnik, Kosów, pow. Bielsk, Podl (Jabł) - 1538, odm.

KOSTENKO < i. chrz. Konstanty - 1528, odim.

KOSTEŃSKI < n. m. Kostki, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) - 1639, odm.

KOSTIENIEWICZ < i. pch. Koścień : i. chrz. Konstanty - 1518, patr.

KOSTIUCZYK < i. pch. Kostiuk : i. chrz. Konstanty - 1662, patr.

KOSTRO < psł *kostra 'coś ostrego' SES, kostrzewa 'gat. rośliny' Sstp, kostra 'stos, sterta, sążen, październ' SW - 1620, odpap.

KOSTROWICKI < odpap. Kostro^; n. m. Kostrów, pow. Pińsk, Węgrów, Kostrowicze, Słonim, kr pn-wsch (SG) - 1656, odm.

KOSTROWNA ż < odpap. Kostro^ - 1640, odojc.

KOSZMOWSKA ż < n. m. Kosmowicze, pow. Słuck, kr pn-wsch (SG), Kosmowo, pow. Przasnysz, Maz (SG) - 1556, odm.

KOSY < kosy 'krzywy' L - 1560, odpap.

KOSZKOWICZ < odpap. Koszka, Koszko (SHNB) : koszka 'wyplatany ze słomy ul' SW, wschsl. koszka 'kot' Dal - 1551, patr.

KOSZUK < odpap. Kosz (Cies) : kosz 'ts' Sstp - 1565, patr.

KOŚCIAŁKOWSKI < n. m. Kościuki, pow. Orsza, Kościszki, pow. Wiłkomierz, kr pn-wsch (RPW) - 1660, odm.

KOŚCIUK < i. chrz. Konstanty - 1571, 1656, odim.

KOŚCIUSZKO < i. pch. Kościuszek : i. chrz. Konstanty – 1667, 1703,
odm.

KOT < kot ‘gat. zwierzęcia’, ‘kostka do gry’ Sstp – 1580, odp.

KOTKOWICZ < odp. Kot^ - 1662, patr.

KOTOWICZ < odp. Kot^ - 1664, patr.

KOTLARZ < kotlarz ‘rzemieślnik wyrabiający kotły’ Sstp – 1663,
odp.

KOTOWICZ < odp. Kot^ - 1558, 1690, patr.

KOTOWNIA < odp. Kot^ - 1640, odojc.

KOWAL < kowal ‘ts’ Sstp – 1528, odp.

KOWALANKA < odp. Kowal^ - 1781, odojc.

KOWALCZUK < odp. Kowal^ - 1571, patr.

KOWALOWICZ < odp. Kowal^ - 1545, patr.

KOWALOWNA < odp. Kowal^ - 1662, odojc.

KOWANY < kowany : kować ‘kuć, bić młotem metal’, ‘zakuwać
w kajdany’ Sstp – 1640, odp.

KOWNACKI < n. m. Kowno, pow. Kowno, kr pn-wsch (SG) – 1584,
1735, odm.

KOZACZYK < odetn. Kozak^ - 1662, patr.

KOZAK < etn. Kozak – 1662, odetn.

KOZAKIEWICZ < n. os. Kozak^ - 1690, patr.

KOZAKIEWICZOWA < patr. Kozakiewicz^ - 1690, odmęż.

KOZAROWSKY < n. m. Kozarze, pow. Drohiczyń, Podl (Jabł) – 1636,
odm.

KOZIEJ < koza ‘gat. zwierzęcia’ Sstp – 1609, odp.

KOZIELSKIJ < n. m. Kozielki, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Kozieliszki,
pow. Lida, kr pn-wsch (RPW) – 1540, odm.

KOZIEŁ (Kozieł) < kozioł, kozieł ‘samieckozy’ Sstp – 1567, 1690, 1791, odp.

KOZIEŁEK < koziełek ‘młody kozioł’, ‘gat. rośliny’ Sstp, Kozieł[^] - 1640, odp.

KOZIEŁKOWNA ż < odp. Koziełek[^] - 1662, odojc.

KOZIOŁ < Kozieł[^] - 1730, odp.

KOZŁOWICZ < odp. Kozioł[^] - 1636, patr.

KOZŁOWSKA ż < odm. Kozłowski/ - 1754, odm.

KOZŁOWSKI < n. m. Kozłowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Kozłowski, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW) – 1690, odm.

KOZUBOWICZ < odp. Kozub (SHNB) : kozub ‘kosz z żyta’ Sstp, ‘koszyk, łubianka’ SXVI – 1636, patr.

KOZUREŻYCZ < odp. Kozoryz (SHNB) : wschł. gw. kozurez ‘trudniący się ubojem kóz’ Nos – 1662, patr.

KOŻUKOWSKI < n. m. Kozuchowo, pow. Mielnik, Podl (Jabł), Kożuchowce, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (SG) – 1642, odm.

KRAKOWIEC < n. m. Kraków, Młp (SG) – 1669, odm.

KRAMAREWICZ < odp. Kramarz[^] - 1662, patr.

KRAMARZ < kramarz ‘kupiec, handlarz’ Sstp – 1662, odp.

KRASIENIUK < krasa ‘barwa, piękność, uroda, świetność’, krasny ‘czerwony’, ładny, piękny, urodziwy’ Sstp – 1674, odp.

KRASNODEŹBSKI < n. m. Krasnodęby, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1526, 1690, odm., s.

KRASOTKA < wschł. krasota ‘uroda’ Dal – 1673, odp.

KRAS(S)OWSKI < n. m. Krasowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Krasowo, pow. Pińsk, kr pn-wsch (RPB) – 1528, odm.

KRAWCZEWICZ < odp. Krawiec[^] - 1600, patr.

KRAWCZUK < odp. Krawiec[^] - 1754, patr.

KRAWIEC < krawiec ‘ts’ Sstp – 1643, 1662, odp.

KREMBICZ < krempa (krępa) 'rodzaj klamry; dyby' 'rodzaj dawnej gry w karty' SW, lit. kremlblys 'grzyb' LLKŻ – 1528, patr.

KRĘCZKO < kręcić 'obrać, toczyć' Sstp, kręcz 'przykurcz' SW – 1662, odp.

KRICZOWSKAJA ž < zob. Krzczowski/ - 1528, odm.

KROMER < niem. Krämer 'kramarz' SNP – 1768, niem. odp.

KRUCZKO < odp. Kruk/ – 1565, patr.

KRUCZUK < odp. Kruk/ -1754, patr.

KRUK < kruk 'gat. ptaka' Sstp – 1662, odp.

KRUMEL < lit. krūmas 'krzak' LLKŻ – 1558, lit. odp.

KRUMIELICZ < odp. Krumel^ - 1558, patr.

KRUPA < krupa 'otłuczone ziarno', 'grad' Sstp, krupa 'kasza' SXVI – 1662, odp.

KRUPICZ < odp. Krupa^ - 1567, patr.

KRUPOWICZ < odp. Krupa^ - 1690, patr.

KRUSZEWSKI < n. m. Kruszewo, pow. Bielsk, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1567, 1779, odm.

KRUSZYŃSKI < n. m. (Tatary)-Kruszyno, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1683, odm.

KRYCZYŃSKI < n. m. Kryczyna, pow. Orsza, kr pn-wsch (SG) – 1690, 1769, odm.

KRYNICKI < n. m. Krynica, pow. Drohiczyn, Podl (Jabl) – 1640, odm.

KRYŃSKI < n. m. Krynki, pow. Bielsk, Podl (Jabl), Krynki, pow. Brześć, Słonim, kr pn-wsch (SG) – 1656, odm.

KRYSTOŃCZYK < i. chrz. Krystyn – 1639, patr.

KRYSZTOFOWICZ < i. chrz. Krzysztof – 1567, patr.

KRYSZTOPIUK < i. chrz. Krzysztof – 1775, patr.

KRYWONOS < wschł. krywonos 'człowiek z krzywym nosem' Dal – 1788, odp.

KRZECZOWSKI < n. m. Krzeczowice, pow. Lida, kr pn-wsch (SG)
 – 1679, odm.

KRZYCZKOWSKI < n. m. Kryczniki, pow. Lida, kr pn-wsch (RPW),
 odm.

KRZEWICKI < n. m. Krzewica, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662, odm.

KRZYSZTOFOWA < i. chrz. Krzysztof – 1650, odmeż.

KRZYWIŁO < odp. Krzywy/ – 1565, odp.

KRZYWY < krzywy ‘nieprosty, skośny, zgięty’, ‘fałszywy, oszukańczy,
 niesprawiedliwy, niesłuszny’ Sstp, krzywy ‘ułamny’ SXVI
 – 1560, odp.

KSIĄSZCZAK < odp. Książek (Cies) : ksiądz ‘książę, kapłan, du-
 chowny’ Sstp – 1662, patr.

KUCEWICZ < Kucza/, i. pch. Kuc < i. wschsł. Kuprian : cerk. Kiprian
 Supr, Konrad Mal - 1690, patr.

KUCHOWICZ < odp. *Kuch : kuch ‘bułka; produkt uboczny po
 wytłoczeniu oleju’ SW – 1675, patr.

KUCZA < kuczka ‘chata, szałas, szopa’ SXVI, brs. kuczka ‘gromada cze-
 goś, kupa’ HSBM – 1662, odp.

KUCZKOWICZ < odp. Kuczka^, Kuczuk/ - 1672, patr.

KUCZUK < odp. Kuczka^ , < i. pch. Kucz : i. chrz. Konrad – 1662,
 patr.

KUCZYNSKAJA ż < Kuczynski/ - 1528, odm.

KUCZYŃSKI < n. m. Kuczyno, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1640, 1642,
 odm.

KUDELICZ < odp. Kudel, Kudela (SHNB) : ukr. kudel, kudela ‘ką-
 dzieł’ Hryn – 1662, patr.

KUDELKA < odp. Kudel^, Kudela^ - 1640, odp.

KUDELSKI < n. m. Kudelczyno, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1580, odm.

KUDYN < i. pch. wschsł. Kudyn, Akundyn : cerk. Akindin Usc
 – 1662, odim.

KUDYNOWICZ > odim. Kudyn^ - 1769, patr.

KUDZINOWICZ < odim. Kudyn^ - 1560, patr.

- KUHACZEWSKI (l.mn. Kuhaczewskich) < n. m. Kuhajowce, pow. Kamieniec, kr pd-wsch (SG) – 1739, odm.
- KUKIEŁCZYNA ź < odp. Kukielka (Cies) : kukielka ‘ts’ SXVI – 1571, odmęż.
- KULENIA < odim. Kula (SSNO) : i. chrz. Mikołaj, kula ‘laska, kij’ SXVI – 1545, patr.
- KULESZA < kulesza ‘mamałyga’ SXVI, SBH – 1580, 1690, 1792, odp.
- KULESZYNA ź < odp. Kulesza^ - 1676, 1690, odmęż.
- KULIK < kulik/kulig ‘gat. ptaka’ Sstp – 1662, odp.
- KULIKOWSKI < n. m. Kuliki, pow. Brześć, kr pn-wsch (RPB), Kuligi, pow. Bielsk, Podl (Jabł), odp. Kulik^ - 1799, odm./odap.
- KULZIMANOWICZ < i. ptat. Kulziman Krycz, per. Kazimali (Kazim + Ali) Gaf 155 – 1631, patr.
- KUNART < i. chrz. Konrad – 1743, odim.
- KUNCA (Kuncza) < i. pch. Kunic, Kuniec : i. chrz. Konrad Mal – 1533, odim.
- KUNCEWICZ < Kunca^ - 1690, patr.
- KUNCEWICZOWA ź < patr. Kuncewicz^ - 1690, odmęż.
- KUNDERSKY < n. m. Kundry, pow. Dzisna, kr pn-wsch; Kundern (niem.), pow. Wystruck, Inflanty (SG) – 1640, odm.
- KUPIEC < kupiec ‘człowiek zajmujący się kupnem i sprzedażą, mercator’ SXVI – 1762, odp.
- KUPRELO < i. pch. wschśł. Kuprian : cerk. Kiprian Sup – 1571, odim.
- KUPRIANIEC < i. pch. wschśł. Kuprian : i. chrz. cerk. Kiprian – 1560, patr.
- KURASZOWIEC < n. m. Kuraszowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1785, odm.
- KURCZAKOWA ź < odp. *Kurczak : kurcz ‘pies myśliwski, mieszaniec; bolesne mimowolne ściągnięcie się mięśni’ SXVI, kurczak ‘młody kogut, kurek’ SW – 1795, odmęż.

KURIANIK < i. pch. wschł. Kurian : i. chrz. cerk. Kirian – 1662, patr.
 KURIAŃSKI < n. m. Kuriany, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1775, odm.
 KURMASZEWICZ < i. muz. Kurmasz : Kurkmas Gaf – 1528, patr.
 KURMIN < lit. kùrmis 'kret' LLKŹ – 1683, odap.
 KURNAWIANKA ż < odap. *Kurnawa : kurniawa 'zamieć, zadymka'
 SW – 1560, odojc.
 KUROCZYCKA ż < odm. Kuroczycki/ - 1690, odm.
 KUROCZYCKI < n. m. Kuroczyce, pow. Nowogródek kr pn-wsch
 (RPN) – 1690, odm.
 KUROWSKI < n. m. Kurowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1565, odm.
 KURYANOWICZ < i. pch. wschł. Kurian : i. chrz. cerk. Kirian Sup
 – 1672, patr.
 KURILIK < odim. Kuryło/ – 1662, patr.
 KURYŁO < i. pch. Kuryło : cerk. Kiriłł – 1639; odim.
 KURYŁOWICZ < odim. Kuryło/ – 1796, patr.
 KURZENIECKI < n. m. Kurzieniec, pow. Brześć, kr pn-wsch (RPB),
 Kurzyny, pow. Bielsk, Podl (Jabł)– 1681, odm.
 KUSNIERZ < kusnierz 'ts' Sstp – 1545, odap.
 KUSZNIRUK < odap. *Kusznir : kusznir 'kuśnierz' Hryn – 1739, patr.
 KUSZPIEL < kuśpiel 'kawaler', kuszpiel 'rodzaj noża' SW – 1565, odap.
 KUŚNIERCZAK < odap. Kusnierz^ - 1662, patr.
 KUZAWA < lit. n. os. Kuzāvas LPŹ – 1663, lit. odap.
 KUZMA < i. pch. wschł. Kuźma : cerk. Kosma Sup – 1663, odim.
 KUŹMICZ < odim. Kuźma^ - 1775, patr.
 KWASIKOT < kwasieć 'czynić kwaśnym, poddawać fermentacji',
 kot 'gat. zwierzęcia', 'kostka do gry' Sstp – 1577, odap.
 KWASIKOTOWA ż < Kwasikot^ - 1579, odmęż.
 KWASOWSKI < n. m. Kwasowka, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1785,
 odm.

KWINTA < kwinta 'różnica wysokości między dwoma dźwiękami'
SXVI – 1690, odp.

L

LACH < etn. Lach 'Polak' – 1528, odetn.

LACHOWCZYNA ż < etn Lach^ - 1662, odmęż.

LACHOWICZ < Lach^ - 1690, 1788, patr.

LACZKOWICZ < i. pch. Laczko : i. chrz. Leon, cerk. Leontij – 1580,
patr.

LADZIŃSKI < n. m. Ladzinki, pow. Słonim, kr pn-wsch (RPN)
– 1690, odm.

LASKOWSKI < n. m. Laskowiec, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Laskowo,
pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1698, odm.

LAUDAŃSKI/LAWDAŃSKI < Lawda, okolica na Żmudzi (ML131)
– 1690, odm.

LAZOWSKA ż < Lazowski/ - 1570, odm.

LAZOWSKI (Łazowski) < n. m. Łazy, pow. Drohiczyn, Podl (SG)
– 1553, odm.

LEBIEDIEW < odp. Lebiedź/ - 1578, patr.

LEBIEDŹ < wschł. lebied' 'łabądź' Dal – 1571, 1789, odp.

LECHOWICZ < i. chrz. Lech – 1640, patr.

LEDZIŃSKI < n. m. Ledzianka, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (SG)
– 1789, odm.

LEIB < i. jid. Leib - 1799, odim.

LEIBKOW < odim. Leib^ - 1662, patr.

LEJZOROWICZ < i. żyd. Lejzor : bibl. Eleazar SIŻ – 1662, patr.

LENARTOWIC(Z) < i. chrz. Lenart, Leonard – 1557, 1640, patr.

LENCEWICZ < i. pch. Leniec : i. chrz. Leonard, cerk. Leonid, Leontij
– 1639, patr.

LENCUK < i. pch. Leniec[^] - 1667, patr.

LENCZYC < i. pch. Leniec[^] - 1545, patr.

LENGEROWNA ż < niem. n.os. Lenger Got, ABs – 1796, odojc.

LEONOWICZ < i. chrz. Leon – 1661, patr.

LEŚNICZY < leśniczy ‘człowiek pełniący nadzór nad lasem, gajem; zarządca lub dzierżawca lasów królewskich’ SXVI – 1640, odap.

LEŚNIK < leśnik ‘ts’ SW, leśny ‘leśniczy, gajowy’ Sstp – 1662, odap.

LESZCZYŃSKA ż < Leszczynski/ - 1789, odm.

LESZCZYŃSKI < n. m. Leszczyny, pow. Bielsk, Podl (SG); Leszczyna, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN) – 1560, 1690, odm.

LESZKIEWICZ < i. chrz. Leszek – 1690, patr.

LEŚNIOWOLSKI < n. m. Leśna Wola, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1595, odm.

LEWICKI < n. m. Lewki, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1648, odm.

LEWIN < i. wschł. Lew, bibl. Lewi – 1799, odim.

LEWOŃCZYK < i. pch. wschł. Lewon : i. chrz. cerk. Leontij – 1736, patr.

LEWONIEWICZ < i. pch. wschł. Lewon[^] - 1569, patr.

LEWONIK < i. pch. wschł. Lewon[^] - 1662, patr.

LEWOŃCZUK < i. pch. wschł. Lewon[^] - 1753, patr.

LEWSZA < wschł. lewsza ‘leworeki’ SW– 1567, odap.

LEYBOWICZ < odim. Leib[^] - 1772, patr.

LEYBUŚ < odim. Leib[^] - 1771, odim.

LINKIER < niem. n.os. Lenger Got – 1799, niem.

LIPIENSKI < n. m. Lipiny, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1565, odm.

LIPIOWNA $\acute{z}$ < odap. Lipa (Cies) : lipa 'gat. drzewa' Sstp – 1662,
odojc.

LIPKO < lipka 'ts' Sstp, Lipa[^] - 1569, odap.

LIPNICKI < n. m. Lipnica, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (SG), Lip-
no, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1700, odm.

LIS < lis 'gat. zwierzęcia' Sstp – 1754, odap.

LISIECZKI < n. m. Liski, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1640, odm.

LISIENIA < odap. Lis[^] - 1545, patr.

LISOWSKI < n. m. Lisowce, pow. Skwira, kr pn-wsch (SG) – 1742,
odm.

LITEWCZYK < etn. Litwin; n. m. Litewskie, pow. Brześć, kr pn-wsch
(WB) – 1662, patr./odm.

LITEWNICKI < n. m. Litewniki, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1674,
odm.

LITHWINIKOWICZ < etn. Litwin/ - 1554, patr.

LITWIN < etn. Litwin – 1551, 1643, odetn.

LITWINCZYK < etn. Litwin[^] - 1633, patr.

LITWINEK < etn. Litwin[^] - 1571, patr.

LITWINIK < etn. Litwin[^] - 1662, patr.

LITWINIUKOWA $\acute{z}$ < patr Litwinik[^] - 1794, odmęż.

LUBECKA < odm. Lubecki/ - 1690, odm.

LUBECKI < n. m. Lubcza, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN)
– 1690, odm.

LUBOŃSKI < n.m. Lubiany, pow. Orsza, kr pn-wsch (ML131) – 1688,
odm.

LUBOWIDZKI < n.m. Lubowicz, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1539,
odm.

Ł

ŁABEŃSKA < odm. Łabeński/ - 1690, odm.

ŁABEŃSKI < n. m. Łabinie, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW)
- 1690, odm.

ŁABUNOWSKI < n. m. Łabunowo, pow. Korklany, Powendzenie,
Żmudź (RPŻ) - 1690, odm.

ŁAPA < łapa 'zbój, rabuś', 'potrzask, pułapka' Sstp - 1639, odp.

ŁAPCIEWICZ < odp. Łapa[^] - 1675, patr.

ŁAPINA ż < odp. Łapa[^] - 1662, odmęż.

ŁAPINKIEWICZ < patr. Łapienicz (SHNB) : odp. Łapa[^] - 1761, patr.

ŁASZUK < i. pch. Łaszcz : i. chrz. Łaskarz Mal - 1662, patr.

ŁASICKI < n. m. Łasick, pow. Brześć, kr pn-wsch (WB), Łazy, pow.
Drohiczyn, Podl (SG) - 1580, odm.

ŁAWRYNCEWICZ < odim. Ławrync[^] - 1528, patr.

ŁAWRYNEC < i. chrz. cerk. Ławrentij - 1528, odim.

ŁAWRYNIEWAIA ż < i. chrz. Ławryn, Ławrentij[^] - 1528, odmęż.

ŁAZAROWICZ < i. chrz. Łazar = Łazarz - 1638, patr.

ŁAZECKI < n. m. Łazy, pow. Drohiczyn, Podl (SG) - 1640, odm.

ŁAZEWSKI/ŁAZOWSKI < n. m. Łazowce, pow. Nowogródek, Łazo-
wa, pow. Słonim, kr pn-wsch (RPN) - 1690, odm.

ŁAZIEBNIK < łąziebnik 'posługacz w łaźni' SW - 1663, odp.

ŁAZOWSKI < n. m. Łazowa (Biała), pow. Słonim, kr pn-wsch (RPN),
Łazy, pow. Drohiczyn, Podl (SG), 1640, odm.

ŁOBANKO < ukr. łobań 'człowiek z dużym czołem' Hryn - 1662,
odp.

ŁOBANOWICZ < odp. *Łobań : ukr. łobań[^] - 1705, patr.

ŁOKNICZKI < n. m. Łoknica, pow. Bielsk, Podl (SG) - 1580, odm.

- ŁOMONOS < wschł. łomonos 'człowiek ze złamanym nosem' Dal
– 1662, odpap.
- ŁOMZIANIN < n. mieszk. łomżanin : n. m. Łomża, Maz (SG) – 1577,
odm.
- ŁONCZACZEK < n. os. Łączak (SHNB) : łąka, łączka 'ts' Sstp; łośn-
czak 'żrebię zesłoroczne' Sstp – 1662, odpap.
- ŁOPACIUK < odpap. Łopata / - 1731, patr.
- ŁOPATA < łopata 'ts' Sstp – 1571, odpap.
- ŁOPIENSKY < n. m. Łopienie, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1640, odm.
- ŁOŚ < łoś 'gat. zwierzęcia' Sstp – 1789, odpap.
- ŁOWMIAŃSKI < n. m. Łowmiany, pow. Wilno, kr pn-wsch (SG)
– 1690, odm.
- ŁOWCZYCKA ż < odm. Łowczycki/ - 1690, odm.
- ŁOWCZYCKI < n. m. Łowczyce, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (SG)
– 1690, 1742, odm.
- ŁUCKIEWICZ < i. chrz. Łukasz, cerk. Łuka – 1779, odim.
- ŁUCZAJEWAJA ż < odpap. *Łuczaj : ukr. łuczaj 'przypadek' Hryn,
i. pch. wschł. Łuc(z) : i. chrz. cerk. Łuka – 1528, odmęż.
- ŁUKASZEWICZ < i. chrz. Łukasz – 1640, 1721, patr.
- ŁUKASZEWICZOWA ż < Łukaszewicz^ - 1690, odmęż.
- ŁUKOWIECKI < n. m. Łukowica , pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662,
odm.
- ŁUSZCZOWNA ż < odpap. Łuszcz (ABs) : łuszcz 'gat. rośliny' Sstp
– 1728, odojc.
- ŁUSZCZYK < odpap. Łuszcz^ - 1551, patr.
- ŁYCZKO < łyko 'ts' Sstp – 1640, odpap.
- ŁYCZKOWA ż < odpap. Łyczko^ - 1640, odmęż.
- ŁYSANIUKOWA ż < patr. Łysańczuk/ (Łysaniuk?) – 1789, odmęż.

ŁYSAŃCZUK < odpap. Łyszy/ – 1789, patr.

ŁYSZCZYŃSKI < n. m. Łyszczynie, pow. Mielnik, Podl (SG) –1651,
odm.

ŁYSZY < łysy 'ts' Sstp – 1640, odpap.

M

MACIEJEWSKI < n. m. Maciejewo, pow. Oszmiana, Maciejewicze,
pow. Pińsk, kr pn-wsch (SG) – 1690, odm.

MACIEJOWNA ż < i. chrz. Maciej – 1662, odojc.

MACIEJUK < odim. Maciej^ - 1754, patr.

MACIEYCZUK < odim. Maciej^ - 1744, patr.

MACIEYKOWA ż < odim. Maciej^ - 1545, odmęż.

MACKOWICZ < i. pch. Macko : i. chrz. Maciej – 1533, patr.

MACZKOWICZ < i. pch. Maczko : Maciej^ - 1553, patr.

MACZUK < i. pch. Mac : i. chrz. Maciej, Mateusz – 1690, patr.

MAGONIS < lit. magoń 'człowiek mający chwiejny chód, niezgrabny
w ruchach' LLKŻ – 1667, lit. odpap.

MAJEROWNA ż < i. żyd. Majer : hebr. Meer – 1738, odojc.

MAJEROWA ż < odim. Majer^ - 1789, odmęż.

MAJEWSKA < odm. Majewski/ - 1690, odm.

MAJEWSKI < n. m. Majówka, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1772, odm.

MAKARCZUK < i. chrz. Makar – 1662, patr.

MAKAREWICZ < Makar^ - 1583, 1789, patr.

MAKARYK < Makar^ - 1662, patr.

MAKOWIECKA ż < odm. Makowiecki/ - 1659, 1690, odm.

MAKOWIECKI < n. m. Makowo, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(RPN), Makówka, Makowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – odm.
1690, 1659,

MAKOWSKI < n. m. Makówka, Makowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł),
Makowo, pow. Nowogródek, kr pn-wsch.(RPN) – 1567, odm.

MAKSIMCZUK < i. chrz. Maksim, Maksymilian – 1741, patr.

MAKSIMCZYK < Maksim^ - 1639, patr.

MALESZOWSKI < n. m. Maleszewo, pow. Pińsk, kr pn-wsch (WB),
Maleszewa (Nowa, Stara), pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1601,
odm.

MALEWSKI < n. m. Malewa , pow. Mielnik, Malewice, pow. Bielsk,
Podl (Jabł), Malewo, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN)
– 1662, odm.

MALINKO < malina ‘gat. rośliny’ Sstp – 1663, odp.

MALINOWSKI < n. m. Malinowo, pow. Bielsk, Drohiczyn, Podl (Jabł)
– 1640, odm.

MALISZEWSKI < n. m. Maliszowa, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1600,
odm.

MALKOWICZ < odp. Mały/ - 1560, patr.

MALUSZYCKA < odm. Maluszycki/ - 1690, odm.

MALUSZYCKI < n. m. Maluszyce, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(SG) – 1690, odm.

MAŁACHOWSKI < n. m. Małachów, pow. Smoleńsk, kr pn-wsch
(SG) – 1690, odm.

MAŁOSIELSKI < n. m. Małe Siołko, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(RPN) – 1690, odm.

MAŁY < mały ‘mały co do rozmiarów’, ‘niewiele znaczący, przeciętny,
błahy’ Sstp – 1528, odp.

MAŁYSZEWICZ < wschł. małysz Hryn; n. os. Małyszka (SNOB)
– 1690, patr.

MANIOWSKI < n. m. Manie, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1789,
odm.

MARCINOWA ż < i. chrz. Marcin – 1545, odmeż.

MARCZUK < i. chrz. Marek – 1730, patr.
MARCZYK < Marek^ - 1771, patr.
MARGAŁA < brs. margać ‘mrugać’ HSBM – 1662, odp.
MARKIEWICZOWA ż < patr. Markowicz/ - 1768, odmęż.
MARKOWICZ < i. chrz. Marek – 1600, patr.
MARKOWSKI < n. m. Markowo, pow. Bielsk, Podl, Marków, pow.
Oszmiana, kr pn-wsch (SG) – 1648, 1690, odm.
MARKUCIK < i. pch. Markuć : i. chrz. Marek – 1662, patr.
MARSZAŁEK < marszałek ‘zarządca dworu królewskiego’ Sstp
– 1708, odp.
MARTINKOWICZ < i. chrz. Marcin, Martin – 1640, patr.
MARZYJANCYK < odim. Marzyjan SSNO – 1571, patr.
MASCZUK < i. pch. Maszek, Maszko : i. chrz. Maciej, Marcin, wschśł.
Matwiej Sup – 1668, patr.
MASKALUS < etn. lit. Maskalius, stbrs. maskal ‘poddany państwa
rosyjskiego’ – 1662, odetn.
MASKIEWICZ < i. pch Masko : Maciej, Marcin, wschśł. Masiej Usc
– 1690, patr.
MASKIEWICZOWA ż < patr. Maskiewicz^ - 1690, odmęż.
MASLEY < odp. Masło/ – 1662, odp.
MASLUCH < odp. Masło/ – 1662, odp.
MASLUSZYK < odp. Masluch^ - 1662, patr.
MASŁO < masło ‘ts’ Sstp – 1731, odp.
MASŁOWSKI < Masło^ - 1690, odp.
MASALSKA ż < odm. Masalski/ – 1690, odm.
MASALSKI/MASSALSKI < n. m. Mosalsk, pow. Dorohobusk, Masa-
lany, pow. Słonim, kr pn-wsch (RPS, RPN) – 1690, 1744, 1791,
odm.
MATEJEWICZ < i. chrz. Maciej, Matfiej – 1528, patr.

MATESOWNA ż < odim. Matys (SHNB) : i. chrz. Maciej, Mateusz
– 1631, odojc.

MATUSEWICZ < i. pch. Matus : i. chrz. Mateusz – 1690, patr.

MATUSIK < i. pch. Matus : i. chrz. Mateusz – 1676, patr.

MATUSZCZYCHA ż < odim. Matusik^ - 1545, odmęż.

MATYSOWICZ < odim. Matys^ - 1675, patr.

MAYKOWNA ż < odap. Maik (Cies) : maik ‘chrząszcz’ Sstp – 1539,
odojc.

MAXIM < i. chrz. Maksim – 1789, odim.

MAZUR < etn. Mazur – 1528, odetn.

MAZURCZYK < odetn. Mazur^ - 1662, patr.

MAZUREK < odetn. Mazur^ - 1565, patr.

MAZUROWICZ < odetn. Mazur^ - 1528, patr.

MAZURYK < odetn. Mazur^ - 1662, patr.

MAZURZYK < odetn. Mazur^ - 1662, patr.

MĄDRY < mądry ‘ts’ Sstp – 1565, odap.

MEDREK < odap. Mądry^ , mędrek ‘człowiek uważający się za mą-
drego’ SXVI – 1542, patr.

MEDUS < ukr. med ‘miód’ Hryn – 1528, odap.

MEJEROWICZ < i. żyd. Meir, Mejer : hebr. Meer – 1669, patr.

MELECHOWICZ < odim. Mielech/ – 1739, patr.

MELNIK < ukr. melnik ‘młynarz’ Hryn – 1560, odap.

MENDEL < i. żyd. Mendel : bibl. Menachem – 1799, odim.

MĘŻEŃSKI < n. m. Mężenin, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1642, 1662,
odm.

MICHALCZUK < i. chrz. Michał – 1728, patr.

MICHALEC < Michał^ - 1571, odim.

MICHALEWICZ < Michał^ - 1629, patr.

MICHALISZYN < Michał[^] - 1662, patr.

MICHALSKI < n. m. Michałki, pow. Nowogródek, Wołkowysk, kr pn-
-wsch (SG) – 1799, odm.

MICHAŁKOWICZ < odim. Michałko (SHNB) – 1560, patr.

MICHAŁOWSKA ż < Michałowski/ - 1662, 1690, odm.

MICHAŁOWSKI < n. m. Michałowo, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1662,
1690, odm.

MICHNIEWICZ < i. pch. Michno < i. chrz. Michał – 1690, patr.

MICHNIEWICZOWA ż < patr. Michniewicz[^] - 1690, odmęż.

MICHNIEWICZÓWNA ż < patr. Michniewicz[^] - 1690, odojc.

MICHNOWIC < i. pch. Michno < i. chrz. Michał – 1636, patr.

MICKIEWICZ < i. pch. Micko : cerk. Dmitrij, Mikołaj BAI, Mal
– 1690, patr.

MICKIEWICZOWA ż < patr. Mickiewicz[^] - 1690, odmęż.

MICUTA < i. pch. Micuta : i. chrz. Michał, cerk. Michaił, Dimitrij Ker,
Mal – 1690, odim.

MICZ < i. pch. Micz : i. chrz. Michał, cerk. Michaił, Dimitrij Ker, Mal
– 1565, odim.

MIELECH < i. pch. Mielech : cerk. Mioletij – 1571, odim.

MIELECHOWICZ < odim. Mielech[^] - 1551, patr.

MIELESZKIEWICZ < odim. Mieleszko/ - 1690, patr.

MIELESZKO < i. chrz. cerk. Jemielian, Meletij Ker – 1690, odim.

MIELESZKÓWNA ż < odim. Mieleszko[^] - 1690, odojc.

MIERZEJEWSKA ż < odm. Mierzejewski/ - 1690, odm.

MIERZEJEWSKI < n. m. Mieżanki, Mieżany, pow. Oszmiana, kr pn-
-wsch (RPN), odm.

MIERZEWIANKA ż < odap. Mierzwa (Cies) : mierzwa, mirzwa
'zgnieciona słoma używana jako ściółka dla bydła' SXVI – 1640,
odojc.

MIERZYWODA < mierzyć, < woda – 1571, odp.
MIESZKOWICZ < odim. Mieszkuć/ - 1560, patr.
MIESZKUĆ < lit. n. os. Meškutis LPŽ – 1573, lit. odim.
MIEKISZYK < odp. Mięksiz (SHNB) : mięksiz ‘część miękka czego-
kolwiek’ SW – 1648; patr.
MIKICICZ < odim. Mikita/ – 1545, patr.
MIKITA < i. chrz. wschł. Mikita : cerk. Nikita Sup – 1558, odim.
MIKITOROWICZ < i. chrz. wschł. Mikifor : cerk. Nikifor Sup – 1672,
patr.
MIKŁASZEWICZ < i. pch. Mikłasz : i. chrz. Mikołaj – 1662, patr.
MIKOŁAJEWICZ < i. chrz. Mikołaj – 1518, 1550, patr.
MIKOŁAYCZYK < Mikołaj^ - 1639, patr.
MIKUTKOWICZ < i. pch. Mikutka : i. chrz. Mikołaj – 1560, patr.
MILEROWNA ż < odp. niem. Müller/ – 1731, odojc.
MILEWSKI < n. m. Milewo, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1536, 1690;
odm.
MIŁASZEWICZ < i. pch. Miłasz, Miłosz : stpdw. Miłosław - 1658,
patr., s.
MIŁKOMANOWICZ < i. ptat. Miłkuman, Miłkoman, turk. Milka-
man Jank 78 – 1631, patr.
MINKIEWICZ < i. pch. Minko : i. chrz. cerk. Mina, pol. Michał Mal,
Usc – 1690, patr.
MINAKOWSKA ż < odm. Minakowski/ - 1690, odm.
MINAKOWSKI < n. m. Minaki, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(RPN) – 1690, odm.
MINKOWSKA ż < Minkowski/ - 1650, odm.
MINKOWSKI < n. m. Mienki, Minki, pow. Wołkowysk, kr pn-wsch
(RPN) – 1650, odm., s.
MINEWICZ < i. chrz. cerk. Mina Sup – 1528, patr.

MINIC < i. chrz. cerk. Mína Sup - 1636, patr.

MIODUS < miód 'ts' Sstp - 1569, odap.

MIODUSZEWSKA ż < odm. Mioduszewski/ - 1690, odm.

MIODUSZEWSKI < n. m. Miodusy, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Miodu-
sie, pow. Wiłkomierz, kr pn-wsch (RPW) - 1690, odm.

MIRSKA < odm. Mirski/ - 1690, odm.

MIRSKI < n. m. Mir, pow. Mir, kr pn-wsch (SG) - 1698, 1785, odm.

MISIENIA < i. pch. Miś : i. chrz. Michał - 1662, patr.

MISIEWIC < i. pch. Miś^ - 1640, patr.

MISKOWICZ < i. pch. Misko : i. chrz. Michał - 1555, patr.

MISKIEWICZ < i. pch. Misko^ - 1533, patr.

MITRUKOW < i. pch. wschśł. Mitruk : i. chrz. cerk. Dimitrij - 1662,
patr.

MIZGIER < lit. n. os. Mizgeris : mizgus 'bystry, zręczny, zwinny' LPŻ;
mizgać 'stroić się', 'zrobić umizgi' L - 1690, odap.

MLECZKO < mleczek 'człowiek lubiący mleko' SXVI - 1696, odap.
N) - 1690, odm.

MŁOCKA ż < odm. Młocki/ - 1690, odm.

MŁOCKI < n. m. Mołojcze, pow. Słonim, kr pn-wsch (RPN) - 1690,
odm.

MŁOŻEWSKA ż < Młożewski/ - 1569, odm.

MŁOŻEWSKI < n.m. Młożewo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) - 1569,
odm.

MŁYNARZ < młynarz 'ts' Sstp - 1547, odap.

MOCHNACZ < i. pch. wschśł. Mochno : i. chrz. cerk. Jępimach Ker,
ukr. mochnaty 'kosmaty, włochaty' Hryn - 1560, odim./odap.

MOCZYDŁO < moczydło 'bagnó' Sstp - 1640, odap.

MODZELEWSKI (Modzelewskich l.mn.) < n. m. Modzele, pow.
Płońsk, Maz (SG) - 1794, odm.

MOGIELNICKI < n. m. Mogielnica, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł)
 – 1551, odm.

MOGILNICKA ź < Mogilnicki^ - 1662, odm.

MOGILNICKI < n. m. Mogilnica, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
 (SG) – 1690, odm.

MOHOTA < ukr. mohty ‘móc’ Hryn – 1528, odap.

MOJŻESZ < i. chrz. Mojżesz : bibl. Mosze – 1680, odim.

MOJŻESZOWICZ < odim. Mojżesz^ - 1661, 1662, patr.

MOKRZECKA ź < odm. Mokrzycki/ - 1659, odm.

MOKRZECKI < n. m. Mokre, pow. Bielsk, Podl (SG), Mokra (Dąbro-
 wa), pow. Pińsk – 1647, 1659, 1731, odm.

MONTYGAYŁO < i. lit. Mìntgailas LVKŽ – 1683, lit. odim.

MORDA < morda ‘pysk, paszcza; gęba, twarz’ SW – 1551, odap.

MORDAS < odap. Morda^ - 1560, odap.

MORDUCHAJOWA (Morducsaiowa) ź < i. bibl. Mardechaj, Morde-
 chaj – 1571, odmęż.

MORDUCHOWICZ < i. żyd. Morduch : i. bibl. Mardechaj, Mordu-
 chaj – 1794, patr.

MOROZ < wschł. moroz ‘mróz’ SRJ – 1730, odap.

MOROZICHA ź < odap. Moroz^ - 1551, odmęż.

MOROZOWA ź < odap. Moroz^ - 1690, odmęż.

MORTHAZA < i. per. Mortaza, Murtaza : Murtada Gaf - 1580, odim.

MOŚCICKI < n. m. Moszczyki (Mościki), pow. Bielsk, Podl (Jabł)
 – 1636, odm.

MOSKAL < etn. Moskal, moskal ‘specjalny placek’ SXVI – 1639,
 odetn./odap.

MOSKALIK < odetn./odap. Moskal^ - 1662, patr.

MOSZCZENIANKA < Moszczeński/ - 1659, odojc.

MOSZCZEŃSKI < n. m. Moszczona, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1560, odm.

MOSZKOWICZ < i. bibl. Mosze ‘Mojżesz’ – 1745, patr.

MOYSIK < i. chrz. cerk. Mojsiej – 1754, odim.

MOŻEYKO < lit. n. os. Możeika – 1690, lit. odim.

MOZOL < mozol ‘odcisk’ SW – 1662, odap.

MROWIŃSKA ż < odm. Mrowiński/ - 1650, odm.

MROWIŃSKI < n. m. Mrowino, pow. Poznań, Wlkp (Kop I, N), Mrowina, pow. Końskie, Młp (KS) – 1650, odm.

MSZENIEC < n. miesz. mszeniec : n. m. Mszana, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1551, odm.

MÜLLER < niem. Müller ‘śmieciarz’ SNP – 1800, niem. odap.

MUCHA < i. arab. Mucharem Jank 82 – 1765, odim.

MUCHARAMOWICZ < i. arab. Mucharem^ - 1690, patr.

MUCHARSKI < i. arab. Mucharem^ - 1789, odim.

MUMIK < i. chrz. wschś. Amun : cerk. Ammon – 1648, odim.

MURAWICKI < n. m. Murawa, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1659, odm.

MURAWIEC < n. miesz. murawiec: n. m. Murawa, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1789, odm.

MURAWSKI < n. m. Murawa, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) odm.

MURZA < murza ‘u Persów, Tatarów: wódz, książę; tytuł książęcy’ SW - 1690, odap.

MURZIANKA ż < odap. Murza^ - 1690, odojc.

MURZINA ż < odap. Murza^ - 1690, odmęż.

MUSIEJ < i. chrz. cerk. Moisiej – 1785, odim.

MUSTAFICZ < i. arab. Mustafa Gaf – 1680, patr.

MUSTAFOWICZ < Mustaficz^ - 1650, patr.

MUZYKANT < muzykant 'ts' SW – 1761, odp.

MYDLARZ < mydlarz 'wyrabiający mydło lub handlujący mydłem'
Sstp – 1662, odp.

N

NARBUTOWICZ < Narbut(t)/ - 1501, lit.

NARBUT(T) < lit. Nárbuta, Nárbutas, Narbútis LPŽ - 1557, 1590,
1690, lit. odp.

NARELOW < lit. narėlis 'kręg' LLKŽ – 1578, lit. odp.

NARUSZEWICZ < naruszyć 'obrazić, skazić, zepsuć, zgwałcić'; naru-
szyć się 'osłabić się, rozgniewać się' SŁXVI - 1560, 1569, 1668,
patr.

NARUSZEWICZOWA ż < patr. Naruszewicz[^] - 1659, odmęż.

NARUSZEWICZÓWNA ż < patr. Naruszewicz[^] - 1659, odojć.

NATANOWICZ < i. bibl. Natan – 1662, patr.

NAUMCZYK < i. chrz. cerk. Naum – 1748, patr.

NAUMOWICZ < Naum[^] - 1571, patr.

NAWIŁA < nawijać 'ts' SW – 1640, odp.

NAWRA < i. ptat. Nawra : per. nawrüz 'nowy rok' Jank 76 – 1690,
odim.

NAYDA < najdować 'natrafiać, napotykać, przypadkowo odnajdywać'
SXVI, najda = znajda SW – 1545, odp.

NAYDZIEHORYK < n. os. *Najdzihore : brs. najdzi (< najti 'znaleźć'),
hore 'nieszczęście, bieda' – 1662, odp.

NEDCZUKOWA ż < odim. Niedko (SHNB) : i. stpdw. Niedan, Nie-
dach, Niedasz – 1789, odmęż.

NEDILCZYCHA ż < odp. Niedzielka (ABs) : niedziela 'ostatni dzień
tygodnia', 'tydzień' Sstp – 1662, odmęż.

NERLICH < niem. n. os. Nerlich, Nehrlich Got – 1742, niem.

NESTORYK < i. chrz. Nestor – 1662, odim.
NIECIECKA ź < Nieciecki/ - 1580, odm.
NIECIECKI < n. m. Nieciecza, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1580,
odm.
NIECZYCKI < n. m. Nieciecza, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1542,
odm.
NIEDAY < nie dać ‘ts’ SW – 1640, odap.
NIEDBALEC < niedbały ‘o nic nie troszczący się , niezapobiegliwy’
Sstp – 1565, odap.
NIEDZWIEDZKI < n. m. Niedźwiadka, Niedźwiedzice, pow. Nowo-
gródek, kr pn-wsch (SG) – 1571, odm.
NIEDŹWIEDKO < odap. Niedźwiedź/ – 1571, patr.
NIEDŹWIEDŹ < niedźwiedź ‘gat. zwierzęcia’ Sstp – 1571, odap.
NIEIĘŁO < wschł. niejeła ‘człowiek nieporadny, niezręczny’ Dal
– 1640, odap.
NIEKRASZ < słow. n. os. Niekrasz MałB – 1690, odim.
NIEMIERA < i. słow. Niemiera MałB – 1580, odim.
NIEMIERZYNA ź < odim. Niemiera^ - 1580, odmęż.
NIEMIRYCZ < odim. Niemiera^ - 1567, patr.
NIEMOŃCZYK < odm. Niemoniec (SHNB) : n. miesz. niemoniec
(: n. m. Niemonie, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (SG) – 1571, patr.
NIESTEROWICZ < i. chrz. Nestor, cerk. Niestor – 1528, patr.
NIESTHOROWNA ź < i. chrz. cerk. Niestor^ - 1580, odojc.
NIESTIRKO < i. chrz. wschł. Niestir : Nestor^ - 1663, odim.
NIETUPSKI < n. m. Nietupa, pow. Grodno, kr pn-wsch (SG) – 1690,
odm.
NIETUPSZCZANKA < odm. Nietupski^ - 1695, odojc.
NIEWIEROWSKI < n. m. Niewierowo, pow. Bielsk, Drohiczyn, Podl
(Jabł) – 1569, odm.

NIKIFORUKOWA ż < odim. Nikiforuk : i. chrz. cerk. Nikifor – 1796,
odmęż.

NIKONIK < i. chrz. cerk. Nikon – 1662, odim.

NIKONOWICZ < Nikon^ - 1545, patr.

NIWINSKI < n. m. Niwino, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1558, odm.

NIZIOLKOWNY (l.mn.) < odap. Niziołek (Cies) : niziołek ‘krasnołu-
dek’ L – 1555, odojc.

NOGA < noga ‘ts’ Sstp – 1662, odap.

NORWID < lit. n. os. Nórvidas (: i. Nórvydas LVKŽ) LPŽ – 1690, lit.
odim.

NOSACZ < nos ‘ts’ Sstp – 1560, odap.

NOSIŁOWSKI < n. m. Nosiłów, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (SG),
Nasiłowo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1569, odm.

NOSOWICZ < odap. Nos^ - 1528, patr.

NOSUL < nos^ - 1640, odap.

NOWAK < nowy, nowak ‘nowy człowiek w danym środowisku’ Sstp
– 1791, odap.

NOWICKA < odm. Nowicki/ - 1690, odm.

NOWICKI < n. m. Nowiki, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW)
– 1690, odm.

NOWIK < Nowak^ - 1545, odap.

NOWIKOWNA ż < odap. Nowik^ - 1728, odojc.

NOWODWORSKI < n. m. Nowodworce, pow. Bielsk, Podl (Jabł), No-
wodwórka, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN) – 1540, odm.

NOWOSADOWIC(Z) < wschł. nowosad ‘nowy osadnik’ TSBM
– 1551, 1571, patr.

NOWOSIELSKA ż < Nowosielski/ - 1662, odm.

NOWOSIELSKI < n. m. Nowosiółki, pow. Mielnik, Podl (Jabł), pow.
Wołkowysk, kr pn-wsch (SG) – 1528, odm.

NOWOSZ < nowy ‘ts’ Sstp - 1662, odap.

O

- OBIDYCHA ż < odap. Obida (SHNB) : wschł. obida 'krzywda' Dal,
pol. obida 'wstręt, obrzydliwość' SW – 1545, odmęż.
- OBRAŃPALSKI < n. m. Obrąpałki, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1640, odm.
- OCHREMIUK < i. pch. wschł. Ochrem : cerk. Jefriem Ker – 1728,
odim.
- OCHREMOWICZ < i. pch. wschł. Ochrem^ - 1775, patr.
- OCHRYMOWICZ < i. pch. wschł. Ochrym : cerk. Jefriem Ker
– 1565, patr.
- OCHRYMOWICZOWNA ż < odim. Ochremowicz^ - 1751, odojc.
- ODACHOWSKA(JA) ż < odm. Odachowski/ – 1609, 1690, odm.
- ODACHOWSKI < n. m. Odachowo, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(RPN) – 1609, odm.
- ODYNIEC < odyniec 'dzik; człowiek samotny, bezdomny' SXVI
– 1690, 1797, odap.
- ODYŃCÓWNA ż < odap. Odyniec^ - 1690, odojc.
- OGIŃSKA < odm. Ogiński/ - 1661, odm.
- OGIŃSKI < n. m. Ogińce, pow. Wołkowysk, kr pn-wsch (SG) – 1690,
1702, odm.
- OGONEK < ogonek 'ts' SXVI – 1565, odap.
- OGRODNIK < ogrodnik 'zagrodnik, chłop z niedużym kawałkiem
roli, człowiek zajmujący się ogrodem' Sstp – 1789, odap.
- OKSIUTA < i. pch. wschł. Oksiuta : i. chrz. cerk. Awksientij Ker
– 1789, odim.
- OXIUTOWA ż < odim. Oksiuta^ - 1789, odmęż.
- OKMIŃSKI < n. m. Okminiszki, pow. Wilno, kr pn-wsch (SG) – 1798,
odm.
- OKUŁA < i. pch. wschł. Okuła : i. chrz. cerk. Akiła Sup – 1630, odim.
- OLEFEROWICZ < odim. Olichwier/ - 1558, patr.

OLEJEWICZ < i. ptat. Olej : turk. Ali Jank 84 – 1690, patr.
OLEJEWSKI < i. ptat. Olej^ – 1789, odim.
OLEJOWSKI < odim. Olejewski^ - 1680, odim.
OLENDZKA/OLĘDZKA ż < Olendzki/ - 1569, 1690, odm.
OLENDZKI/OLĘDZKI < n. m. Olendy, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł)
– 1528, 1690, odm.
OLEŃSKI < n. m. Olendy, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1561, odm.
OLESZA < i. chrz. Aleksander, Aleksy – 1690, odim.
OLESZKOWICZ < odim. Olesza^ - 1528, patr.
OLĘDZKI < n. m. Olendy (Olendzki)^ - 1699, odm.
OLICHWIER < i. pch. wschśł. Olichwier : i. chrz. cerk. Jejewfierij Sup
– 1761, odim.
OLICHWIERCZYK < odim. Olichwier^ – 1565, patr.
OLIFIEROWICZ < i. chrz. wschśł. Olifier : i. cerk. Jejewfierij – 1558,
patr.
OLISIEIEWICZ < i. pch. wschśł. Olisiej : i. chrz. cerk. Jelisiej Sup
– 1662, patr.
OLISZCZENIA < i. pch. wschśł. Oliszko : i. chrz. cerk. Jelisiej^ - 1551,
patr.
OLISZCZUK < i. pch. wschśł. Oliszko^ - 1662, patr.
OLISZKOWICZ < i. pch. wschśł. Oliszko^ - 1518, patr.
OLIZAR < i. chrz. wschśł. Olizar : i. cerk. Jeliazar Sup – 1558, odim.
OLKOWICZ < i. pch. Olek : i. chrz. Aleksander – 1528, patr.
OLSZEWSKA ż < odm. Olszewski/ - 1690, odm.
OLSZEWSKI < n. m. Olszewo, pow. Bielsk, Drohiczyn, Podl (Jabł),
pow. Słonim, Oszmiana, kr pn-wsch (RPN) – 1528, 1690, odm.
OŁDAKOWICZ < odap. *Ołdak : ołd = hołd SW – 1536, patr.
OŁDAKOWSKI < n. m. Ołdaki, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1738, odm.

OMELANOWICZ < i. chrz. wschł. Omelian : i. cerk. Jemielian Ker
– 1780, patr.

ONDRELENIA < i. pch. wschł. Ondrel, Ondrej : i. chrz. cerk. Andrej
Ker – 1551, patr.

ONDRUSZCZYK < i. pch. wschł. Ondruszko : i. chrz. cerk. Andrej
– 1662, patr.

ONISSIEWICZ < i. chrz. cerk. Onisij, Onisim Sup – 1580, patr.

ONISZKO < i. chrz. cerk. Onisij, Onisim^ - 1761, odim.

ONOSZEWICZ < i. pch. wschł. Onosz : cerk. Onufrij, Ananija Ker
– 1631, patr.

OPANASOWICZ < i. chrz. wschł. Opanas : i. chrz. cerk. Afanasij Sup
– 1545, patr.

OPASOWICZ < i. ptat. Opas : arab. Abbās Szynek 457 – 1592, patr.

OPRAWCA < oprawca ‘urzędnik ścigający przestępców, kat lub po-
mocnik kata’; ‘władca, opiekun’ Sstp – 1528, odap.

ORDA < tur. ordu ‘wojsko, obóz’ Szyn 469 - 1690, odap.

ORDYNIEC < ordyniec : odap. Orda^ - 1690, odap.

ORDYŃCOWA ż < odap. Ordyniec^ - 1690, odmęż.

ORDZIANKA ż < odap. Ordyniec^ - 1690, odojc.

ORECHOWICZ < odap. Orech, Orzech : wschł. orech ‘orzech’ SRJ
– 1571, patr.

ORZEŁ < orzeł ‘gat. ptaka’ – 1650, odap.

ORZESZKO < orzeszek ‘orzech włoski lub laskowy’ Sstp – 1662, 1715,
odap.

ORZESZKOWA ż < odap. Orzeszko^ - 1662, odmęż.

OSAJTOWICZ < i. ptat. Osajt : arab. Asad Gaf – 1547, patr.

OSIPOWNA ż < i. chrz. wschł. Osip : i. cerk. Josif Supr – 1662, od-
męż.

OSMANOWICZ < i. tur. Osman, Usman Gaf – 1631, patr.

- OSTAPCZUK < i. pch. wschśł. Ostap : i. cerk. Jewstafij Ker – 1739, patr.
- OSTAPKOWICZ < i. pch. wschśł. Ostap^ - 1571, patr.
- OSTAPOWICZ < Ostap^ - 1789, patr.
- OSTASZEWICZ < i. pch. wschśł. Ostasz : i. chrz. cerk. Jewstafij Ker – 1600, patr.
- OSTASZICHA ź < odim. Ostasz^ - 1551, odmęź.
- OSTROWSKI < n. m. Ostrowki, pow. Mielnik, Podl (SG), Nowogródek, kr pn-wsch (RPN) – 1675, 1690, odm.
- OSTROŻAŃSKI < n. m. Ostrożany, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1648, odm.
- OSZMIANIEC < n. m. Oszmiana, pow. Oszmiana (SG), Oszmiańce, pow. Wilno (RPW) – 1690, odm.
- OTAMAN < i. muz. Atamon, Ataman, Atman Jank 69 – 1555, odim.
- OWDZIEIOWICZ < i. pch. wschśł. Owdziej : i. chrz. cerk. Awdij Sup – 1571, patr.
- OWSIANY < owsiany ‘ts’ SW – 1549, 1690, odap.
- OWTUCH < i. pch. Owtuch : i. chrz. cerk. Jewtichij Ker – 1662, odim.
- OZIABŁO < oziębły ‘ostygły, zimny’, ‘taki, któremu brak gorliwości’ SXVI – 1528, odap.
- OZIEMBŁO < oziębły^ - 1580, odap.
- OŻARKO (Ozzarko) < ożarek ‘niedopałek świecy, ogarek’ Sstp, ‘lato-rośl drzewa; drzewo ogryzione przez bydło’ SW, i. stpdw Ożar SSNO – 1571, odmęź..
- OŻARKOWA (Ozzarkowa) ź < odap. Ożarko^ - 1571, odmęź.

P

PAC < i. pch. wschśł. Pac : i. chrz. cerk. Ipatij Ker – 1598, 1662, 1756, odim.

PACEWICZ < odim. Pac[^] - 1690, patr.

PACOWA < odim. Pac[^] - 1690, odmęż.

PACÓWNA < odim. Pac[^] - 1662, odojc.

PACELA < Pac[^] - 1571, odim.

PACELEWICZ < odim. Pacela[^] - 1571, patr.

PACENIA < Pac[^] - 1545, patr.

PACKIEWICZ < i. pch. Packo : cerk. Ipatij[^] - 1690, patr.

PACIOREK < paciorek ‘modlitwa, modlenie się’; ‘kuleczka z dziurką do nawlekania’ SXVI - 1662, odap.

PACKIEWICZ < i. pch. wschśł. Pac[^] - 1633, patr.

PACYNA < odim. Pac[^] - 1690, odim.

PACZEWIC < Pac(z)[^] - 1571, patr.

PADAGIEL < lit. padėgėlis ‘pogorzelec’ LLKŹ – 1639, lit. odap.

PADEREWSKA ż < odm. Paderewski/ – 1600, odm.

PADEREWSKI < n. m. Paderewo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1580, odm.

PALACZYK < brs. Palak ‘Polak’ – 1662, odetn.

PALUCH < paluch ‘gat. rośliny’ SXVI, paluch ‘palec’ SW – 1640, odap.

PALUSZKIEWICZ < odap. Paluch[^] - 1789, patr.

PALUSZKO < odap. Paluch[^] - 1662, patr.

PAŁAMAR < wschśł. ponomar ‘zakrystian’ Dal – 1636, odap.

PAŁCZYNSKI < n. m. Pałczyn, pow. Września, Wlkp (SG) – 1771, odm.

PAŁOSIK < brs. pałasa ‘wąski pas ziemi’ Nos – 1662, odap.

PAMCZĘTA < i. chrz. cerk. Pamfil Sup – 1558, patr.

PANAS < i. pch. wschśł. Opanas : i. chrz. cerk. Afanasij Sup – 1771,

odim.

PANASIK < odim. Panas^ - 1662, patr.

PANASOWA ż < odim. Panas^ - 1761, odmeż.

PANASOWNA ż < odim. Panas^ - 1754, odojc.

PANASZ < odim. Panas^ - 1746, odim.

PANIUTYCZ < i. pch. Paniuta : i. chrz. Pankracy, wschśl. Panas, cerk.
Pantelejmon Sup – 1558, patr.

PANKOWICZ < i. pch. Panek, Panko : i. chrz. Pankracy – 1686, patr.

PAPROCKI < n. m. Paprotna, pow. Drohiczyn, Mielnik, Podl (Jabl) –
1683, odm.

PARFINOWICZOWA ż < odim. Parfienowicz (SHNB) : i. chrz. cerk.
Parfienij^ - 1754, odmeż.

PARFIŃCZUK < i. chrz. cerk. Parfienij^ - 1741, patr.

PARTYCZANKA ż < odap. Parteka (Cies) : parteka ‘pajda’ SXVI
– 1571, odojc.

PARZEYCZYK < i. chrz. Parzysz Mal – 1648, patr.

PARUŁOWNA ż < odap. Parol (SHNB) : parol ‘hasło; słowo honoru’
SW – 1667, odojc.

PAS(Z)KOWICZ < i. pch. Paszko : i. chrz. Paweł – 1536, 1640, patr.

PASTUCH < pastuch ‘ten, kto pilnuje pasącego się bydła’ Sstp – 1558,
odap.

PASZKIELIK < lit. n. os. Paškelis : Paszkiel < Paszko (: Paweł) – 1662,
lit. odim.

PASZKOWSKA ż < odm. Paszkowski/ - 1690, odm.

PASZKOWSKI < n. m. Paszkowicze, pow. Oszmiana, kr pn-wsch;
Paszkowo, pow. Smoleńsk (ML131) – 1690, odm.

PASZKUĆ < lit. n. os. Paškus, Paškelis : Paszkiel^ - 1761, patr.

PAULUCZYK < i. pch. brs. Pauluk : i. chrz. Paweł – 1662, odim.

PATKOWSKI < n. m. Patków, pow. Konstantynów, kr pn-wsch (SG)
- 1542, odm.

PAWLUCZUK < i. pch. Pawluk : i. chrz. Paweł – 1786, patr.

PAWŁOWICZ < i. chrz. Paweł – 1675, patr.

PAWŁOWICZOWA ż < odim. Pawłowicz[^] - 1686, odmęż.

PAWŁOWSKA < odm. Pawłowski/ - 1690, odm.

PAWŁOWSKI < n. m. Pawłówka, pow. Orsza, Pawłowicze, pow. Mści-
sław, kr pn-wsch (ML 131) – odm.

PAWŁOWSZYK < Paweł[^] - 1570, patr.

PAWŁÓW < Paweł[^] - 1580, patr.

PEDZIWIATROWA ż < odap. Pędziwiatr (Cies) : pędziwiatr ‘człowiek
zmienny, niepoważny’ SXVI – 1570, odmęż.

PERCHUCZYCHA ż < odim. Perchur (SHNB) : i. chrz. cerk. Porfirij
Sup – 1673, odmęż.

PETROWAJA ż < i. chrz. Piotr (Petr) – 1528, odmęż.

PETROWICZ < i. chrz. Piotr – 1528, patr.

PIASECKI < n. m. Piaski, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1693, 1702, 1735,
odm.

PIEC < i. pch. Piec : i. chrz. Piotr, < piec ‘ts’ (SW) – 1640, odim/ odap.

PIECKIEL < lit. n. os. Pečka, Pečkaitis LPŽ – 1761, lit. odim.

PIECZEWSKI < n. m. Pieczki, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1636, odm.

PIEKARCZYK < odap. Piekarz/ – 1571, patr.

PIEKARZ < piekarz ‘ts’ Sstp – 1662, odap.

PIEKUT < piekut ‘kur; nazwa bekasa’ SW – 1640, odap.

PIENKOWSKI < n. m. Pieńki, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1778,
odm.

PIEROZEK < pierożek ‘ts’ SW – 1640, odap.

PIERZCHAŁA < pierzchać ‘ts’ SW – 1640, odap.

PIETKIEWICZ < i. pch. Pietko : i. chrz. Piotr – 1659, 1794, patr.

PIETRASZ < i. chrz. Piotr – 1743, odim.

PIETRASZEWICZ < odim. Pietrasz^ - 1567, patr.

PIETRASZKO < odim. Pietrasz^ - 1571, patr.

PIETRASZKOWICZ < odim. Pietraszko^ - 1590, patr.

PIETRASZOWA ż < odim. Pietrasz^ - 1662, odmęż.

PIETROICZ < i. chrz. Piotr – 1580, patr.

PIETROWA ż < i. chrz. Piotr – 1567, odmęż.

PIETRZYKOWSKI < n. m. Pietrzykowo, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1560, odm.

PIETRUKOWA ż < odim. Pietruk (SHNB) : i. chrz. Piotr – 1571, odmęż.

PIETRZETHA (l.mn. od Pietrzę) < i. chrz. Piotr – 1569, patr.

PIETUCH < wschśł. pietuch 'kogut' SBH – 1657, odap.

PIETUCHOWAJA ż < odap. Pietuch^ - 1528, odmęż.

PIETUKOWICZ < i. pch. Pietuk : i. chrz. Piotr – 1609, patr.

PIKIŁOWA < odap. /?/*Pikił : pika 'broń składająca się z długiego drzewca i grotu' SXVI, 'lanca, dzida, rohatyna' SW – 1659, odmęż.

PIKTEL < lit. n. os. Piktėlis LPŹ, piktas 'zły, gniewny' LLKŹ – 1761, odap.

PILIK < i. pch. Pil : i. chrz. Filip, Filemon, cerk. Fill, Fiłofiej Sup – 1640, odim.

PILWINIS < lit. n.os. Pilvėnis (LPŹ), pilvas 'brzuch' LLKŹ – 1565, lit. odap.

PIŁSUDSKI < n. m. Piłsudy, pow. Korszew, Żmudź (RPŹ) – 1690, odm.

PINDA < pinda 'pogardliwe wyzwisko źle prowadzącej się kobiety' SW – 1648, odap.

PIORO < pioro 'ptasie; narzędzie pisarskie' SXVI – 1662, odpap.
PIOTROWICZ < i. chrz. Piotr – 1571, 1690, patr.
PIOTROWSKA ż < odm. Piotrowski/ - 1690, odm.
PIOTROWSKI < n. m. Piotrowo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabl), pow.
Oszmiana, kr pn-wsch (RPW) – 1569, 1690, odm.
PISZCZYKOWICZ < odpap. Piszczek (Cies) : piszczek 'grajek' Sstp
–1528, patr.
PIWOWAR < piwowar `osoba zajmująca się warzeniem piwa` Sstp
– 1558, odpap.
PIWOWARYK < odpap. Piwowar^ - 1662, patr.
PIWOWARZEC < n. m. Piwowary, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1558,
odm.
PLEBANOWICZ < odpap. Pleban (Cies) : pleban 'ksiądz zarządzający
parafią, przede wszystkim proboszcz wiejski' Sstp – 1560, patr.
PLESKACZ < płaskać 'uderzać; mówić od rzeczy' SW – 1640, odpap.
PLUSKATHACZANKA ż < odpap. Pleskacz^ - 1557, odojc.
PŁACZEK < płaczek 'człowiek płaczliwy' SXVI – 1547, odpap.
PŁACZKO < płaczek^ - 1780, odpap.
PŁAKSA < płaksa 'ktoś płaczliwy' SW – 1528, odpap.
PŁASKOWICKA ż < odm. Płaskowicki/ - 1690, odm.
PŁASKOWICKI < n. m. Płaskowicze, pow. Nowogródek, kr pn-wsch
(SG) – 1690, odm.
PŁÓCIENNIK < płóciennik 'rzemieślnik od płótna' Sstp – 1673, odpap.
PŁOŃSKI < n. m. Płonka, pow. Bielsk, Podl (Jabl) –1577, odm.
PODBERESKI < n. m. Podbrzezie, pow. Wilno, kr pn-wsch (RPW)
– 1791, odm.
POBIKROWSKI < n. m. Pobikrowy, pow. Drohiczyn, Podl (Jabl)
– 1539, odm.
PODBIPIĘCINA ż < odpap. Podbipięta/ - 1667, odmęż.

PODBIPIĘTA < podbić, pięta – 1667, odpap.

PODKRAJEWSKI < n. m. Podkrajewo, pow. Mława, Maz (SG) – 1636, odm.

PODOLCOWA ź < odm. Podolec/ - 1690, odmęź.

PODOLEC < n. reg. Podole, kr pd-wsch – 1690, 1796, odm.

POKUTA < pokuta ‘nawrócenie się do Boga w skrusze i żalu; zadośćuczynienie za grzechy; jeden z siedmiu sakramentów w Kościele katolickim’ Sstp – 1528, odpap.

POLAK < etn. Polak – 1565, odetn.

POLAŃSKI < n. m. Polany, pow. Oszmiana, Wilno, kr pn-wsch (SG) – 1690, odm.

POLETYŁO < ukr. poletity ‘polecieć’ Hryn – 1640, odpap.

POŁOZKIEWICZ < odpap. Położko/ – 1551, patr.

POŁOZKO < ukr. położ ‘płoża’ Hryn – 1551, odpap..

POŁUBIŃSKA ź < odm. Połubiński/ - 1690, odm.

POŁUBIŃSKI < n. m. Pałubniki, pow. Lida, kr pn-wsch (RPW) - 1661, 1702, odm.

POŁUJAŃSKI < n. m. Połujanki, pow. Wołkowysk, kr pn-wsch (SG) – 1690, odm.

POPADIUK < wschsl. popadia ‘żona popa’ SW – 1662, odpap.

POPŁAWSKI < n. m. Popław, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (SG), Popławy, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662, odm.

PORAJEWSKI < n. m. Porajewo, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1640, odm.

PORĘBICKI < n. m. Poręby, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1662, odm.

PORZEZINSKI < n. m. Porzeziny, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1640, odm.

POSTRYHACZ < wschsl. postryhacz ‘postrzygacz’ HSBM – 1528, odpap.

POSTRZYGACZ < postrzygacz ‘rzemieślnik od sukna’ Sstp – 1560,

- odap.
- POTAP < i. chrz. cerk. Potapij Sup – 1771, odim.
- PRICHOŻYJ < prichoży ‘bez stałego miejsca pobytu’ SW – 1567,
odap.
- PROCIOWICZ < i. pch. wschśł. Proć : i. chrz. cerk. Protasij Sup
– 1551, patr.
- PROKOPIK < odim. Prokop (SHNB) : i. chrz. cerk. Prokopij Sup
– 1662, patr.
- PROKOPOWICZ < odim. Prokop^ - 1729, patr.
- PRONCZYC < i. pch. wschśł. Pron : wschśł. Sopron, cerk. Sofronij Ker
– 1545, patr.
- PROSIENSKIJ < n. m. Prosianka (Proszanka), pow. Bielsk, Podl (Jabł)
– 1567, odm.
- PROSKURA < wschśł. proskura ‘chleb święcony używany na hostię
w kościele wschodnim’ Sstp – 1662, odap.
- PROSZENSKA ź < Proszenski/ - 1640, odm.
- PROSZENSKI < n. m. Proszanka, pow. Bielsk, Podl (Jabł) - 1640,
odm.
- PROTASOWICZ < i. chrz. cerk. Protasij^ - 1690, patr.
- PROTASOWICZOWA ź < patr. Protasowicz^ - 1690, odmęż.
- PROTASZOW < i. pch. wschśł. Protasz : i. chrz. cerk. Protasij (pol.
Protazy) – 1569, patr.
- PRYSTUPA < brs. prystupa `zięć przybrany do domu rodziców żony`
HSBM – 1668, odap.
- PRYSTUPIUK < odap. Prystupa^ - 1551, patr.
- PRZEBIERUCH < przebierać ‘ts’ SW – 1565, odap.
- PRZESTRZELSKI < n. m. Przestrzele, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1565,
odm.
- PRZYBYSZOWA ź < odap. *Przybysz : przybysz ‘przybyły, przycho-

dzień, przybywający skąd' L, 'ten, kto przybył, przyjechał' SW
 – 1789, odmęż.

PRZYGODZKI < n. m. Przygody, pow. Drohiczyn, Podl (SG) – 1789,
 odm.

PRZYSTUPA < brs. Prystupa^ - 1545, odpap.

PRZYSTUPICZ < odpap. Przystupa^ - patr.

PRZYSTUPIK < odpap. Przystupa^ - 1640, patr.

PSZCZOŁCZYC < pszczołka 'ts' Sstp – 1635, patr.

PSZENICZNY < pszeniczny 'ts' Sstp – 1693, odpap.

PUCHALIK < odpap. Puch (SSNO) : puch 'para, opar, wyziew' Sstp
 – 1729, patr.

PUCHALKA < odpap. puch^ - 1673, odpap.

PUCHALKO < odpap. puch^ - 1662, odpap.

PUCHALSKA ż < odm. Puchalski/ - 1690, odm.

PUCHALSKI < n. m. Puchały, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1569, odm.

PUCHALSZCZĘTA (l.mn.) – odpap. Puchalka^ - 1558, patr.

PUDALÓW < lit. n. os. Pùdelis (LPŽ), pud 'jednostka miary' SW
 – 1580, patr.

PUJKOWICZ < lit. n. os. Puika, Puikis (LPŽ) : puikti 'być zarozumia-
 łym' LLKŽ – 1558, patr.

PUKSZCIANKA ż < Puksza/ - 1690, odojc.

PUKSZTA < lit. n. os. Pukštà, Pùkštas LPŽ – 1690, odpap.

PUNIA < ukr. puń 'gat. owada' Hryn, punia 'mała drewniana stodola;
 szopa na siano' SW – 1551, odpap.

PUNIN < odpap. Punia^ - 1551, patr.

PUSKARZ < puszkarz 'rzemieślnik od armat' Sstp – 1554, odpap.

PUSKO < pusz 'pióropusz' Sstp – 1662, odpap.

PUSZCZYK < puszczyk 'gat. ptaka' SXVI – 1528, odpap.

PUSZKAR < puszkarz 'artylerzysta' Sstp – 1774, odap.

PUSZKAROWICZ < odap. Puszkar^ - 1672, patr.

PUSZKARSKI < odap. Puszkar^ - 1675, odap.

PUSZKARZANKA ź < odap. Puszkar^ - 1689, odojc.

PUTRAMENT < lit. n. os. Putra (: putrà 'zacierka, polewka' LLKŹ),
i. Putrimas LVKŹ, lit. n. os. Putrāmentas LPŹ – 1690, lit. odap./
odim.

PUZYNA < brs. puzyna 'człowiek z dużym brzuchem, brzuchacz'
HSBM – 1501, 1690, odap.

Q

QUINTUSOWNA ź < odap. Quintusz/ - 1579, odojc..

QUINTUSZ < kwinta 'różnica wysokości między dwoma dźwiękami'
SXVI – 1579, odap.

QUINTUZKA ź < odap. Quintusz^ - 1579, odmęż.

R

RACZKO < odap. Rak/ - 1580, patr.

RACZKOWA ź < patr. Raczko^ - 1580, odmęż.

RACZKOWNA ź < patr. Raczko^ - 1569, odojc.

RACZYŃSKI < n.m. Raczyn, pow. Smoleńsk, kr pn-wsch (ML131)
– 1597, odm.

RADULEC < n. miesz. radulec : n. m. Radule, pow. Bielsk, Podl (Jabł)
– 1571, odm.

RADZIOWNA ź < odim. Radź (SHNB): i. stpdw. Radomir, Radosław,
cerk. Rodion MałS, Usc – 1577, odojc.

RADZIPOWICZ < i. ptat. Radzip : rağap 'siódmy miesiąc kalendarza'
Jank 82 – 1690, patr.

RADZISZOWICZ < i. Radzisz : i. stpdw. Radosław, Radomir, i. ptat.

Radzisz : Radzip^ - 1683, patr.

RADZIWIŁŁ < i. chrz. lit. Rādvilas LVKŽ – 1549, 1640, 1690, 1744, odim.

RADZIWIŁŁOWA ż < Radziwiłł^ - 1690, odmeż.

RADZIWIŁŁOW < odim. Radziwiłł^ - 1558, patr.

RADZIWIŁŁOWICZ < odim. Radziwiłł^ - 1518, patr.

RADZIWIŁŁÓWNA ż < odim. Radziwiłł^ - 1547, 1690, odojc.

RADZIWON < i. chrz. wschł. Radiwon : i. cerk. Rodion – 1580, odim.

RAFAŁOWICZOWA ż < patr. Rafałowicz/ - 1690, odmeż.

RAFAŁOWICZ < i. chrz. Rafał – 1631, patr.

RAHOZA < brus. rahoza 'nieporządek, bałagan' Nos, rogoża 'gat. rośliny', 'mała poduszka do siedzenia' Sstp, rogoż 'sitowie, ziele' L - 1579, odap.

RAHOZIANKA < Rahoza^, Rohoziec/ - 1659, odojc.

RAK < rak 'gat. zwierzęcia' Sstp – 1662, odap.

RAMUŁT < i. chrz. lit. Ramulāitis LVKŽ – 1774, odim.

REBROWICZ < wschł. rebro 'żebro' – 1659, odap.

REKETA < lit. n.os. Rekētis, Reketys LPŽ, rekotać 'rechotać' SW – 1662, odap.

REKIECIUK < odap. Reket^ - 1662, patr.

RELIGA < religa 'koń stary; człowiek niezgrabny' SW – 1565, odap.

REMER (REYMER) < niem. n. os. Remer, Rehmer Got – 1728, niem. odap.

REMLER < niem. n. os. Remler Got – 1761, niem. odap.

REWIEŃSKA ż < odm. Rewieński/ - 1690, odm.

REWIEŃSKI < n. m. Rewiały, pow. Mścisław, Rewiatyczne, pow. Lida, kr pn-wsch (RPN, RPW) – 1690, odm.

REYTAN < niem. n. os. Reiten Got – 1690, niem. odap.

- REYTANOWA ż < Reytan^ - 1690, odmęż.
- RICHTER < niem. Richter 'sędzia' SNP – 1799, niem. odap.
- RIPKOWICZ < odap. Rybka/ – 1675, patr.
- ROBACZEK < odap. Robak/ – 1622, patr.
- ROBAK < robak 'owad', 'zwierzę pełzające, np. wąż' Sstp – 1622, odap.
- RODZIEWICZ < odim. Radź (SHNB): i. stpdw. Radomir, Radosław, cerk. Rodion MałS, Usc, i. pch. Rodź : cerk. Rodion Usc – 1690, patr.
- RODZIEWICZOWA < patr. Rodziewicz^ - 1690, odmęż.
- ROGOWSKI < n.m. Rogowo, pow.Oszmiana, Rogów, pow. Wiłkomierz, kr pn-wsch (RPW), Rogowo, pow. Bielsk, Drohiczyn, Podl – 1612, odm.
- ROHOZIEC < n. miesz. rohoziec/rogoziec : n. m. Rogozy, pow. Mielnik, Podl (SG), Rohoźna, pow. Brześć, kr pn-wsch (WB) – 1662, odm.
- ROMADANOWICZ < i. muz. Ramadan, Romodan : ramadān 'dzień wiaty miesiąc w muzułmańskim kalendarzu księżycowym; ścisły post w tym miesiącu' Jank 82 – 1520, patr.
- ROMANOWICZ < i. chrz. Roman – 1580, 1690, patr.
- ROMANOWICZOWA ż < patr. Romanowicz^ - 1739, odmęż.
- ROMANOWSKI < n. m. Romanowo, Romanów, pow. Łuck, Borysów, kr pn-wsch (SG) – 1679, odm.
- ROMAŃSKI < n. m. Romany, pow. Wilkiski, Żmudź (RPŻ) – 1690, odm.
- ROMODANOWICZ < patr. Romadanowicz^ - 1528, patr.
- ROSOSIECZ < n. m. Rososz, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662, odm.
- ROZWADOWSKA ż < Rozwadowski/ - 1662, odm.
- ROZWADOWSKI < n. m. Rozwadowo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1560, odm.

ROZWIEJ < rozwiać ‘ts’ SW – 1569, odap.
 ROZWIEJOWNA ź < odap. Rozwiej^ - 1580, odojc.
 RUBIESS < i. pch. Rubisz : i. chrz. Robert Mal – 1571, odim.
 RUBINOWICZ < i. bibl. Rubin – 1580, patr.
 RUDNIK < rudnik ‘ten, kto wydobywa rudę i wytapia żelazo’ Sstp
 – 1621, odap.
 RUDOBRODY < rudobrody ‘człowiek z rudą brodą’ SW – 1553,
 odap.
 RUDY < rudy ‘rdzawy, ryży, czerwono-brązowy’ Sstp – 1662, odap.
 RUDNICKI < n. m. Rudniki, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (SG)
 – 1690, odm.
 RUDZIEWSKA ź < odm. Rudziewski/ - 1690, odm.
 RUDZIEWSKI < n. m. Rudziewicze, pow. Słonim, Wołkowysk, kr pn-
 -wsch (SG) – 1690, odm.
 RUDZIK < odap. Rudy^ - 1571, patr.
 RUSAK < etn. Rusak = Rusin/ – 1798, odetn.
 RUSIN < etn. Rusin – 1565, odetn.
 RUSINEK < odetn. Rusin^ - 1571, patr.
 RUSINOWIC(Z) < odetn. Rusin^ - 1571, patr.
 RUSZCZYK < etn. Ruski = Rusin^ - 1676, patr.
 RYBACZYK < odap. Rybak/ - 1640, patr.
 RYBAK < rybak ‘ten co łowi ryby, piscator’ Sstp – 1640, odap.
 RYBAŁTOWSKI < n. m. Rybałty, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1567,
 odm., s.
 RYBKA < rybka ‘ts’ Sstp – 1640, odap.
 RYBOŁOWIK < rybołów ‘ptak drapieżny’ SW – 1789, odap.
 RYKACZ < wschśl. rykacz ‘płaksa’ Hryn, ryczeć ‘(o zwierzętach) wy-
 dawać donośny głos’ Sstp – 1640, odap.
 RYKACZEWSKI < n. m. Rykacze, pow. Bielsk, Podl; odap. Rykacz^

- 1688, odm./odap.

RYKACZEWSZCZANKA ż < odm. Rykaczewski[^] - 1688, odojc.

RYMKIEWICZ < Rymek, Rymko (SHNB), rym 'pas rzemienny' Sstp
- 1690, patr.

RYMKIEWICZOWA ż < patr. Rymkiewicz[^] - 1690, odmęż.

RYMKOWICZ < Rymek, Rymko (SHNB), rym 'pas rzemienny' Sstp
- 1557, patr.

RYMSZA < lit. n.os. Rìmsša, Rymša : rìmsša 'spokojny człowiek' LPŻ
- 1690, odap.

RYTELOWNA ż < odap. Rytel (SHNB) : rydel 'narzędzie do kopania
ziemi' Sstp - 1640, odojc.

RYWCZUK < i. żyd. Rywka : i. bibl. Rebeka SIŻ - 1669, patr.

RZEPCZYNA ż < odap. Rzepka (SHNB) : rzepka 'gat. rośliny' Sstp
- 1730, odmęż.

RZEWUSKI < n. m. Rzewuski, pow. Mielnik, Podl (SG) - 1674, odm.

RZEŹNIK < rzeznik 'ts' Sstp - 1636, odap.

S

SADŁO < sadło 'tłuszcz zwierzęcy' Sstp - 1558, odap.

SADOWSKI < n. m. Sady, Sadowo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł)
- 1580, odm.

SAFIANOWICZ < safian 'gat. skóry koziej lub owczej wyprawnej' SW;
i. ar. Safwan (Şafuān) Gaf - 1683, 1786, patr.

SAKOWICZ < i. pch. wschł. Sak : i. chrz. cerk. Isaakij, sak 'rodzaj
sieci na ryby; wór' SW - 1477, 1648, patr.

SALOMONOWICZ < i. bibl. Salamon, Salomon - 1672, patr.

SALMANOWICZ < i. bibl. Salamon[^] - 1576, patr.

SALOBRUSZCZYK < gw. wschł. sałobruszko 'człowiek z dużym
brzuchem' - 1662, odap.

SAMOYLIK < i. bibl. Samuel – 1636, odim.

SAMSONICZKA ż < odim. Samsonik (SHNB) : i. chrz. Samson
– 1663, odmęż.

SAMUELOWA ż < i. chrz. Samuel – 1690, odmęż.

SAPIEHA < wschł. sopiet' 'ciężko, z trudem oddychać' Dal – 1518,
1690, 1720, odap.

SAPIEŻANKA ż < odap. Sapieha^ - 1579, 1661, odojc.

SAPIEŻYNA ż < odap. Sapieha^ - 1662, odmęż.

SARNACKA ż < Sarnacki/ - 1580, odm.

SARNACKI < n. m. Sarnaki, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1542, odm.

SASINOWICZ < odim. Sasin (: i. chrz. cerk. Sasonij) SNHB – 1690,
patr.

SAWCZUCZKA ż. < odim. Sawczuk/ - 1732, odmęż.

SAWCZUK < i. chrz. cerk. Sawwa Sup – 1648, patr.

SAWICKA ż < Sawicki/ - 1542, 1690, odm.

SAWICKI < n. m. Sawice, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł), Sawicze, pow.
Nowogródek, kr pn-wsch (RPN) – 1542, 1690, odm.

SAWICZ < i. chrz. cerk. Sawwa^ - 1690, patr.

SAWIN < i. chrz. cerk. Sawwa^ - 1662, patr.

SAWINIEWICZ < odim. Sawin^ - 1784, patr.

SCEPANIKOWNA ż < i. chrz. Szczepan – 1570, odojc.

SCHLEGEL < niem. Schlegel 'pałeczka' SNP – 1799, niem. odap.

SCHMIDT < niem. Schmidt 'kował' SNP – 1799, niem. odap.

SCHMUL < i. żyd. Szmul : i. bibl. Samuel – 1799, odim.

SCHULTZ < niem. n. os. Schultz Got – 1799, niem. odap.

SCIECOWICZ < i. pch. wschł. Sciec, Stec : i. chrz. Sciepan : cerk.
Stiefan Ker – 1571, patr.

SCIEPANOWICZ < i. chrz. wschł. Sciepan^ - 1558, patr.

SCZERZBIĘTA (l.mn.) – odp. Szczerba (SHNB) : szczerba ‘ts’ SW
– 1569, patr.

SELWESTROWICZ < i. chrz. Sylwester – 1783, patr.

SEMENOWICZ < i. chrz. cerk. Simieon Sup – 1518, patr.

SEPIETOWSKI < n. m. Szepietowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1580,
odm.

SEREDA < ukr. sereda ‘środa’ Hryn – 1731, odp.

SEREDIUK < odp. Sereda^ - 1731, patr.

SEROKA < gw. wschśł. seroka ‘sroka’ AGWB – 1662, odp.

SERONOS < lit. n. os. Šerenas, Šeronas LPŽ – 1676, lit. odp.

SEWERYN < i. chrz. Seweryn – 1765, odim.

SIDORCZYK (Sidorczik) < odim. Sidor (SHNB) : i. chrz. cerk. Isidor
Sup – 1570, 1688, patr.

SIDORUK < odim. Sidor^ - 1794, patr.

SIDORYCHA ź < odim. Sidor^ - 1662, odmęż.

SIDORYK < Sidor^ - 1662, patr.

SIEDELNIK < siodło ‘rodzaj siedzenia zakładanego na zwierzę’ Sstp,
stbrus. siedelnik ‘siodlarz’ Nos – 1571, odp.

SIEDLARCZYK < odp. Siedlarz (Cies) : siodlarz ‘ts’ Sstp – 1662, patr.

SIEGIENIEWICZ < i. pch. wschśł. Siegień : i. chrz. cerk. Jewsignij Usc
– 1519, patr.

SIEHEŃ < i. pch. wschśł. Siehień : i. chrz. cerk. Jewsignij Usc – 1690,
odim.

SIEKACZ < siekać ‘ciąć na części’ Sstp – 1640, odp.

SIEKIERCZANKA ź < odp. Siekierka/ - 1703, odojc.

SIEKIERKA < siekierka ‘mniejsza siekiera’ Sstp – 1640, odp.

SIEKLUCKI (Sieklicki) < n. m. Siekluki, pow. Bielsk, Podl (Jabł)
– 1560, odm.

SIEKLUCZYNA ź < odm. Sieklucki^ - 1580, odmęż.

SIELAWA < sielawa 'gat. ryby' SW – 1583, 1635, odp.
 SIELECKI < n. m. Sielec, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (SG) – 1765,
 odm.
 SIEMIENICHA ź < i. wschśł. Siemion : i. chrz. cerk. Simieon – 1662,
 odmęż.
 SIEMIENIUK < i. wschśł. Siemion^ - 1662, patr.
 SIEMIENOWICZ < odim. Siemion^ - 1662, patr.
 SIENKIEWICZ < i. wschśł. Sienko : i. chrz. cerk. Simieon – 1640, patr.
 SIENKIEWICZÓWNA ź < patr. Sienkiewicz^ - 1690, odojc.
 SIENKOW < odim. Sienko^ - 1569, patr.
 SIENKOWICZ < Sienko^ - 1528, patr.
 SIERCHEJOW < i. chrz. cerk. Siergij Sup – 1545, patr.
 SIEREBRO < wschśł. s`erebro 'srebro' Dal – 1662, odp.
 SIEREDA < brs. siereda 'środa' TSBM – 1551, odp.
 SIERHIEIOWICZ < i. chrz. wschśł. Sierhiej : cerk. Siergij Usc – 1662,
 patr.
 SIERHIEYCZYK < odim. Sierhiej^ - 1636, patr.
 SIEROTA < sirota, sierota 'ts' Sstp – 1578, odp.
 SIESICKI < n. m. Siesicki, pow. Wiłkomierz, kr pn-wsch (RPW)
 - 1576, odm.
 SIEWCZENIA < i. wschśł. Siewko : i. chrz. wschśł. Siewierij Usc
 - 1551, patr.
 SIKORA < sikora 'gatunek ptaka' Sstp – 1580, odp.
 SIKORSKI < n. m. Sikory, pow. Drohiczyn, pow. Mielnik, Podl (Jabł) –
 1580, odm.
 SIMBORSKI < n. m. Szymbory, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1640, odm.
 SIMONOWICZOWA ź < patr. Simonowicz (SHNB) : i. chrz. wschśł.
 Simon : i. cerk. Simieon – 1797, odmęż.
 SINICZANKA ź < odp. Sinica (SHNB) : sinica 'czarne jagody'

- AGWB, wschł. sinica 'gatunek ptaka' Dal – 1689, odojc.
- SIODMAK < siódmy 'ts' Sstp – 1558, odap.
- SIRAKOWSKI < n. m. Siraków, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1569, odm.
- SIRUTEWICZ < odap. Sirota (Cies) : sirota 'sierota' Sstp – 1528, patr.
- SITNIK < sit 'oczeret jeziorny' Sstp, sito 'narzędzie do przesiewania materiałów sypkich' Sstp, sitny 'przesiewany przez sito' SW – 1673, odap.
- SIUNDUKOW < i. ptat. Siunduk : tur. Söndük Szynek 470, wschł. sunduk 'kufer' Dal – 1528, patr.
- SJEIĆ < i. ptat. Sejt (< arab. sejjid 'pan') Szynek 458, i. arab. Said Gaf – 1570, odim.
- SKIŁONDŹ < n. os. Skilándis, Škilondź (LPŹ) : lit. skilándis 'gat. wędliny' LLKŹ – 1639, lit. odap.
- SKINDIEREWICZ < lit. n. os. Skinderÿs, Skindëris LPŹ – 1528, lit. patr.
- SKIRMUNT < i. lit. Skirmantas LVKŹ – 1658, lit. odim.
- SKIRMUNTÓWNA ź < odim. Skirmunt^ - 1690, lit. odojc.
- SKIWSKI < n. m. Skiwy, pow. Drohiczyn, Podl (SG) – 1569, odm.
- SKOCZEK < skoczek 'gat. rośliny' Sstp – 1640, odap.
- SKOKUN < skakać 'ts' SW – 1640, odap.
- SKOLIMOWSKI < n. m. Skolimowo, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1528, odm.
- SKORBIŁO < wschł. skorb 'smutek, żal, boleść', skorbieć 'smucić się, boleć nad czymś' Dal – 1662, odap.
- SKORDZIUK < lit. n. os. Skardžiukas, Skardžius LPŹ – 1639, lit. odap.
- SKORENCZYC < odap. Skorenka (SHNB) : skory 'szybki' SW – 1551, patr.
- SKOROBOHATY < wschł. skoro 'szybko', bohaty 'bogaty' TSBM – 1683, odap.
- SKORUPA < skorupa 'ts' Sstp – 1788, odap.

SKORUPKA < odap. Skorupa^, skorupka 'ts' SXVI – 1580, odap.
 SKORUPSZCZUK < odap. Skorupa^, Skorupka^ - 1788, patr.
 SKOWRODKA < wschł. skowrodka 'patelnia' – 1690, odap.
 SKRABLENIO < odap. lit. Skrabilnis/ – 1573, odap.
 SKRABLINIS < lit. skroblynas 'las grabowy' LLKŽ – 1551, lit. odap.
 SKROBIEL < lit. n. os. Skrebėlis, Skreblys : skrėbti 'kostnieć, stygnąć;
 podpalać się' LLKŽ – 1673, lit. odap.
 SKRZEBIEL < Skrobiel^ - 1663, lit. odap.
 SKRZYPEK < skrzypek 'ts' Sstp – 1662, odap.
 SLICZNY < śliczny 'ts' SW – 1528, odap.
 SŁOMOWICZ < i. żyd. Słoma, Szłoma : bibl. Salomon – 1662, patr.
 SŁABUSZ < słaby 'nieskory do wysiłku, opieszwały' Sstp – 1567, odap.
 SŁAWĘCKI < n. m. Sławęciszki, pow. Wilkomierz, kr pn-wsch (RPW)
 – 1584, odm.
 SŁAWSKI < n. m. Sławne, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1571, odm.
 SŁOMKA < słomka 'ts' SW – 1674, odap.
 SŁONIMSKI < n. m. Słonim, pow. Słonim, kr pn-wsch (SG) – 1662,
 odm.
 SŁOWIK < słowik 'gat. ptaka' – 1660, odap.
 SMALCZ < smalc = szmelc 'szklista powłoka na metalach, szkliwo'
 SXVI, smalec 'sadło' SW – 1571, odap.
 SMIETANCZYC < śmietana 'ts' SW – 1560, patr.
 SMOGORZEWSKA ż < odm. Smogorzewski/ - 1690, odm.
 SMOGORZEWSKI < n. m. Smogóry, Smogury, pow. Wilno, kr pn-
 -wsch (RPW) – 1690, odm.
 SMOLANIE (l.mn.) < odap. Smoła (Cies) : smoła 'ts' Sstp – 1528,
 odap.
 SMOLSKI < i. ptat. Smola : ar. Isma'il Jank 73, Gaf – 1786, odim.

SMOLUGA < smoluga 'czarny, ciemny' SW – 1545, odap.
SMURŁO < brs. smorhać 'smagać; wyszarpywać, ściągać, 'ciągać, nosem smarkać' HSBM – 1579, odap.
SMURŁOWA ż < odap. Smurło^ - 1579, odmęż.
SMYK < smyk 'grajek' SXVI – 1785, odap.
SOBAKA < wschł. sobaka 'pies' Dal – 1571, odap.
SOBICZEWSKI < n. m. Sobiczewo, pow. Mielnik, Podl (Jabl) – 1662, odm.
SOBKOWNA ż < i. pch. Sobek : i. stpdw. Sobiesław – 1662, odojc.
SOBOL < sobol 'gat. zwierzęcia' Sstp – 1754, odap.
SOBOLEWSKI < n. m. Sobolewo, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1683, 1694, odm.
SOKOŁ < sokoł 'gat. ptaka' SW – 1784, odap.
SOKOŁOWSKI < n. m. Sokołowo, pow. Słonim, kr pn-wsch, Sokołów, pow. Drohiczyn, Podl (SG) – 1690, 1754, odm.
SOŁOWIEWICZ < wschł. sołowiej 'słowik' Dal – 1551, odap.
SOŁTANOWICZ < odap. Sołtan ATLP (: sułtan, ar. sulṭān 'władca, pan, sułtan' Jank 80); patr.
SOPEL < sopol 'ts' SW – 1554, odap.
SOPŁOWA ż < odap. Sopol^ - 1579, odmęż.
SOPIEGA < Sapieha^ - 1567, odap.
SOPOĆKO < wschł. sopiet' 'sapać'; sopot 'zdrój' SW – 1719, 1740, odap.
SOPOĆKÓWNA ż < odap. Sopoćko^ - 1660, odojc.
SOROCZYK < odap. Soroka/ - 1662, patr.
SOROKA < wschł. soroka 'sroka' Dal – 1690, 1754, odap.
SOSNOWSKI < n. m. Sosna, pow. Drohiczyn, Podl (Jabl), Sosnowica, Sosny, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1658, odm.
SOSNOWSZCZANKA ż < odm. Sosnowski – 1738, odojc.

SPAŁA < spała 'nacięcie w drzewie iglastym dla wydobycia żywicy'
SW – 1640, odpap.

SPIRYDON < i. chrz. cerk. Spiridon – 1662, odim.

SREDNICKI < n. m. Srednicza, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1528, odm.

SRZEDZINSKI < n. m. Srzednicza, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1580,
odm.

STACHIEWICZ < i. pch. Stach : i. stpdw. Stanisław – 1646, odim.

STACHORSKI < n. m. Stachura, pow. Kowel, Woł (SG) – 1640, odm.

STANIELEWICZ < i. stpdw. Stanisław – 1571, patr.

STANIEWICZ < i. stpdw. Stanisław – 1776, patr.

STANISŁAWOWICZ < i. stpdw. Stanisław – 1528, 1569, patr.

STANISŁAWSKI < n. m. Stanisławów, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1795,
odm.

STANISZEWSKI < n. m. Staniszki, pow. Dorohobusk, Staniewicze,
pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW, RPS) – 1690, odm.

STANKIEWICZ < i. pch. Stanko < i. stpdw. Stanisław – 1690, patr.

STANKOWICZ < i. pch. Stanko^ - 1528, patr.

STANKIEWICZOWA ż < patr. Stankiewicz^ - 1658, odmeż.

STANKIEWICZÓWNA ż < patr. Stankiewicz^ - 1690, 1799, odojc.

STAROSIELSKI < n. m. Starosiele, pow. Wilno, kr pn-wsch (SG)
– 1690, odm.

STARY < stary 'ts' Sstp – 1528, odpap.

STARZYŃSKA ż < odm. Starzyński/ – 1753, odm.

STARZYŃSKI < n. m. Starzyńce, pow. Grodno, Starzyna (Słoboda),
pow. Oszmiana, kr pn-wsch (SG) – 1663, odm.

STASZENIA < i. pch. Staś < i. stpdw. Stanisław – 1571, patr.

STASZKIEWICZ < i. pch. Staszek : Stanisław – 1690, patr.

STASZKOWICZ < i. pch. Staszek^ - 1528, patr.

STAWECKA ż < n. m. Staw, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1640, odm.
STAWIDŁO < stawidło ‘zastawa, śluza’ Sstp – 1640, odap.
STECIKOW < i. pch. wschsł. Stecik : i. chrz. cerk. Stiefan Ker – 1662,
    patr.
STECIUK < i. pch. wschsł. Stec : cerk. Stiefan Ker– 1662, patr.
STECKIEWICZ < i. pch. wschsł. Stecko : Stiefan^ - 1683, patr.
STECKOWICZ < i. pch. wschsł. Stecko : Stiefan^ - 1519, 1591, patr.
STELMACH < stalmach, stelmach ‘ts’ Sstp – 1754, odap.
STELMASZEK < odap. Stelmach^ - 1662, patr.
STEPANICHA ż < i. chrz. wschsł. Stiepan : cerk. Stiefan Ker – 1662,
    odmęż.
STETKIEWICZ < i. pch. wschsł. Stecko : cerk. Stiefan^ - 1690, patr.
STROCEWICZ < odap. Stroka (Cies) : stroka ‘sroka’ Sstp – 1450, patr.
STOIŃSKI < n. m. Stok, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1662, odm.
STRUCZKO < odap. Struk/ – 1792, patr.
STRUK < wschsł. struk ‘strąk’ Dal – 1662, odap.
STRUMIŁŁO < lit. n. os. Strumilà, Strumilas LPŽ - 1690, odap.
STRYSZCZYNA (Stryssccyna) ż < odap. Stryszka/ - 1571, odmęż.
STRYSZKA (Strysska) < stryszka ‘babka żebraczka’, ‘owca’ SW – 1571,
    odap.
STRZELCZUK < odap. Strzelec/ – 1754, patr.
STRZELEC < strzelec ‘ts’ Sstp – 1662, odap.
STYPUŁEK < stypułek, stypuła ‘pałeczka do bębna’ SW – 1640, odap.
STYPUŁKOW < odap. Stypułek^ - 1528, patr.
SUCHODOLSKA ż < Suchodolski/ - 1658, 1690, odm.
SUCHODOLSKI < n. m. Suchodół, pow. Drohiczyn, pow. Mielnik,
    Podl (Jabł), Suchodoły, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW)

– 1580, 1658, odm.

SUCHOWIERCH < suchowierzch ‘gat. ziela’ SW – 1558, odp.

SUDNIK < wschł. sudnik ‘niewielka ława w sieni, gdzie trzymano mleko i produkty spożywcze’ Dal – 1690, odp.

SUK < wschł. suk ‘sęk’ Dal - 1754, odp.

SULEYMANOWICZ < i. arab. Sulaymān Jank 74 – 1683, patr.

SULIBINA < odp. Suliba (SHNB) : sulić ‘podsuwać do nabycia, raic, stręczyć’ SW – 1798, odmęż.

SULIMANOWICZ < Sulejman^ - 1754, patr.

SUŁGIAŁOWIC < odp. lit. /?/*Sułgiał : sulųgti ‘zgodzić się, umówić się’ LLKŹ – 1571, lit. patr.

SUPRUN < i. wschł. Suprun : i. chrz. cerk. Sofronij – 1789, odim.

SUPRUNIK < odim. Suprun^ - 1784, patr.

SUPRUNIUK < odim. Suprun^ - 1735, patr.

SURASKI < n. m. Suraż, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1775, odm.

SURBŁO < lit. n. os. Surblys LPŹ – 1528, lit. odp.

SURBŁOWICZ < odp. Surbło^ - 1528, lit. patr.

SUSZKIEWICZ < odp. Suszko/ - 1567, patr.

SUSZKO < susz ‘wosk’, susza ‘suchy teren, obumarłe drzewa’ Sstp, suszka ‘gat. rośliny, konopie’ Sstp – 1567, odp.

SWADBA < wschł. swad’ba ‘wesele’ Dal – 1565, odp.

SWIDERSKI < n. m. Swidry, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1655, odm.

SWITRIGAJŁOWICZ < i. lit. Švitrigáila LVKŹ – 1528, patr.

SWOBODA < swoboda ‘ts’ SW – 1740, odp.

SYLWESTROWICZ < i. chrz. Sylwester – 1690, patr.

SZABŁOWSKI < n. m. Szabłowo, pow. Łomża, Maz (SG) – 1636, 1679, odm.

SZACHNIUK < i. bibl. Szachna IŻP – 1670, patr.
SZACHRUN < szachrować ‘oszukiwać’ SW – 1788, odpap.
SZAFRANIANKA ż < patr. Szafraniuk/ - 1799, odojc.
SZAFRANIUK < odpap. Szafran (SHNB) : szafran ‘gat. rośliny’, ‘przy-
prawa’ Sstp – 1662, patr.
SZARASZANIN/SZURAZANIN < n. miesz. surażanin : n. m. Suraż,
pow. Bielsk, Podl (SG) – 1556, odm.
SZARKO < szary ‘ciemnopopielaty’ Sstp, szary ‘zwykły, banalny’ SW
– 1754, odpap.
SZAULA < i. bibl. Szaul IŻP – 1794, odim.
SZAUMAN < niem. n. os. Schumann Got – 1690, niem. odpap.
SZAWŁOWSKI < n. m. Szawły, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662, odm.
SZCZASNIANKA ż < odim. Szczasny (SHNB) : i. chrz. Szczęsny
– 1567, odojc.
SZCZAWIŃSKI < n. m. Szczawno, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1640,
odm.
SZCZAWUCH < szczaw ‘gat. rośliny’ Sstp – 1768, odpap.
SZCZAWUSZYŃSKI < odpap. Szczawuch^ - 1774, odpap.
SZCZEPANOWAJA ż < i. chrz. Szczepan – 1528, odmęż.
SZCZEPANOWICZ < i. chrz. Szczepan – 1565, patr.
SZCZERBA < szcerba ‘wyrwa, wyłom; karb’ SW – 1662, odpap.
SZCZĘSNIUK < i. chrz. Szczęsny – 1662, patr.
SZCZĘŚNIUKOWA ż < patr. Szczęśniuk^ - 1662, odmęż.
SZCZUKA < wschl., stp. szczuka ‘szczupak’ Dal, Sstp – 1690, odpap.
SZCZURKO < odpap. *Szczur : szczur ‘gat. zwierzęcia’, szczurek Sstp
– 1754, odpap.
SZCZURUK < odpap. *Szczur^ - 1754, odpap.
SZCZYRBA < szczyrba ‘wyłamanie w ostrzu noża, miecza’ L – 1528,
odpap.

SZCZYRBICZ < odap. Szczyrba[^] - 1528, patr.

SZCZYTNICKAJA ż < n. m. Szczyty, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1528, odm.

SZEDŹ (l. mn. Szedzie) < szady ‘siwy’ Sstp – 1571, odap.

SZELEHOWAJA ż < herb Szeliga/ - 1528, odmęż.

SZELIGA < herb. Szeliga; seligać ‘przesuwać się na pośladkach (o dzieciach)’ SW – 1569, odherb./odap.

SZELPUK < lit. n. os. Šalpukas : šelpti ‘pomagać’LLKŹ – 1662, lit. odap.

SZEMIOT < szamocić ‘psuć, niszczyć’ Sstp - 1661, odap.

SZEMIOTÓWNA < odap. Szemiot[^] - 1545, odojc.

SZEPIEL < szepielić ‘seplenić’ SW; lit. n. os. Šepelis Zin 204 – 1662, odap.

SZEPIELEWICZ < odap. Szepiel[^] - 1690, patr.

SZEPIELICZ < odap. Szepiel[^] - 1551, patr.

SZERESZKO < lit. n. os. Šereška LPŹ – 1662, lit. odap.

SZEWEC < szewc, szwec ‘ts’ Sstp – 1636, odap.

SZEW CZY CZY (l.mn.) < odap. Szewc[^] - 1558, patr.

SZEWKO < odap. Szewc[^] - 1754, patr.

SZKIŁADŹ < odap. Skilondź[^] - 1789, odap.

SZKLARZ < szklarz ‘ts’ SW – 1799, odap.

SZŁOMOWICZ < i. żyd. Szłoma : bibl. Salomon IŻP – 1671, patr.

SZMERLEWICZ < i. żyd. Szmerel : bibl. Szimri IŻP – 1756, patr.

SZMIT < niem. Schmidt ‘kował’ SNP – 1742, niem. odap.

SZMOJŁOWICZ < i. żyd. Szmuel : bibl. Samuel IŻP – 1534, patr.

SZMUJŁOWICZ < i. żyd. Szmuel[^] - 1646, patr.

SZMUKLERZ < szmuklerz ‘pasamonnik, ten co wyrabia pasamony, galony, lamówki’ SW – 1771, odap.

SZMUKLO (w l.mn. Szmuclowie) < smukla 'gat. rośliny', smukły 'ts'
SW – 1569, odap.

SZNEYDER < niem. n. os. Schneider Got – 1690, niem. odap.

SZNIPIOROWICZ < odap. /?/*Sznipor : lit. šnipas 'ryj' LLKŽ – 1533,
lit. patr.

SZNURKOWICZ < odap. * Sznurek : sznurek, sznurka 'tasiemka,
wstążka' Sstp – 1551, patr.

SZNYPOWICZ < odap. /?/*Sznyp: lit. šnipas 'ryj' LLKŽ – 1558, lit.
patr.

SZOIK (w l.mn. Szoikowie) < szokać 'wołać na kury i inne ptaki' SW
– 1569, odap.

SZOŁKOWSKI < n. m. Szołkowo, Szołków, pow. Wiłkomierz,
kr pn-wsch (RPW) - 1660, odm.

SZORC < szorc 'część broni' Sstp – 1669, odap.

SZOSTAK < szosty 'szósty' Sstp – 1663, odap.

SZOT < etn. niem. Schott 'Szkot' L, szot 'handlarz, kramarz' SXVI
– 1571, odetn./odap.

SZPACZUK < odap. Szpak/ – 1731, patr.

SZPAK < szpak 'gat. ptaka' Sstp – 1545, odap.

SZPAKOWA ź < odap. Szpak^ - 1733, odmęż.

SZPAKOWICZ < odap. Szpak^ - 1551, patr.

SZPILKA < szpila 'przedmiot drwin' Sstp, szpilka 'rodzaj igły z łeb-
kiem do zapinania' SW – 1662, odap.

SZTEJER < niem. n. os. Steier Got – 1754, niem. odap.

SZTEYN < niem. n.os. Stein Got – 1789, niem. odap.

SZTOCHNIENKO < sztoch 'wschł. miara płynów (szczególnie wód-
ki)' SW – 1662, patr.

SZUBERT < niem. n. os. Schubert Got – 1740, niem. odap.

SZULC < niem. n. os. Schultz Got – 1690, 1731, 1787, niem. odap.

SZULCOWA ź < odp. Szulc^ - 1690, 1794, odmęż.
SZULCOWNA ź < odp. Szulc^ - 1745, odojc.
SZUMIN < odp. *Szum : szum 'przeciągły bezdźwięczny odgłos
wywoływany przez ruch powietrza, wody' Sstp, wschsł. szum
'hałas, krzyk, stuk, rwetes' Dal – 1551, patr.
SZUMOWICZ < odp. Szum^ - 1730, patr.
SZUMSKI < n. m. Szum, pow. Troki, kr pn-wsch (SG) – 1683, odm.
SZWAB < etn. Szwab – 1683, odetn.
SZWED < etn. Szwed – 1662, odetn.
SZWEDYK < etn. Szwed^ - 1662, patr.
SZWIEC < szwiec, szewc 'ts' Sstp – 1662, odp.
SZYDŁO < szydło 'gruba igła z trzonkiem służąca do przekłuwania
skóry przy jej zszywaniu' Sstp – 1565, odp.
SZYLUCZKA ź < odp. Szyło/ - 1663, odmęż.
SZYŁO < wschsł. szyło 'szydło' Dal – 1569, odp.
SZYMANIUK < i. chrz. Szymon – 1662, patr.
SZYMAŃSKA ź < n. m. Szymany, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1789,
odm.
SZYMKIEWICZ < i. pch. Szymko : i. chrz. Szymon – 1690, patr.
SZYMKOWICZ < i. pch. Szymko : i. chrz. Szymon – 1545, 1672, patr.
SZYMKOWSKA ź < Szymkowski/ - 1571, odm.
SZYMKOWSKI < n. m. Szymki, pow. Lida, kr pn-wsch (SG) – 1571,
odm.
SZYSKA < szyszka 'ts' Sstp – 1662, odp.
SZYSZKIEWICZ < odp. Szyska^ - 1754, patr.

Ś

ŚLEKIEĆ < lit. n. os. Sliėkas : slėkas 'ślimak' LLKŹ – 1571, lit. odp.

ŚLOSARZ < ślosarz , ślusarz 'ts' Sstp – 1571, odp.

ŚWIDEREK (l. mn. Świderkowie) < świderek 'oczy zezowate' SW
– 1580, odp.

ŚWIETLICKA ź < n. m. Świetlik, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1571, odm.

ŚWIĘCKA ź < odm. Święcki/ – 1569, odm.

ŚWIĘCKI < n. m. Święcko, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1565, odm.

ŚWINIUCH < świnia 'ts' Sstp – 1779, odp.

ŚWIRSKI < n. m. Świr, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW) – 1569,
1690, odm.

T

TABOR < i. tadź. Tabar Gaf 193 – 1683, odim.

TALKOWSKA ź < odm. Talkowski/ - 1690, odm.

TALKOWSKI < n. m. Talkowicze, pow. Lida, kr pn-wsch (SG) – 1658,
1690, 1765, odm.

TARAN < taran 'rodzaj belki' SW – 1798, odp.

TARAŃCZUK < odp. Taran^ - 1798, patr.

TARSIANKA ź < i. chrz. ukr. Taras : cerk. Tarasij Ker – 1741, odojc.

TARASZCZUK : i. chrz.ukr. Taras^ - 1662, patr.

TARASOW < i. chrz. ukr. Taras^ - 1630, patr.

TARASOWICZ < Taras^ - 1683, patr.

TARKOWSKA ź < Tarkowski/ - 1567, odm.

TARKOWSKI < n. m. Tarkowo, pow. Grodno, kr pn-wsch (SG)
– 1683, odm.

TARNOWSKA ź < odm. Tarnowski/ - 1690, odm.

TARNOWSKI < n. m. Tarnów, pow. Wiłkomierz, kr pn-wsch (RPW)
– 1690, odm.

TATAR < etn. Tatar – 1562, odetn.

TATARYNOWICZ < etn. Tatar^ - 1559, patr.

TATARZYN < etn. Tatarzyn, Tatar[^] - 1565, odetn.

TCHÓRZNICKI < n. m. Tchórznicza, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1569, odm.

TELATYCKIJ < n. m. Telatycze, pow. Mielnik, Podl (SG), odm.

TELESZEWSKA ż < n. m. Teleszewicze, pow. Minsk, Telesze, pow. Wilno, kr pn-wsch (SG) – 1640, odm.

TERESZCZUK < i. pch. wschł. Tereszko : i. chrz. cerk. Terentij Ker – 1662, patr.

TERLIKOWSKA ż < Terlikowski/ - 1773, odm.

TERLIKOWSKI < n. m. Terlikowo, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1648, odm.

TETERA < ukr. tetera ‘cietrzew’ Hryn – 1662, odap.

THYWUN < tywun, ciwun ‘ekonom’ Sstp, wschł. tiwun ‘niższy urzędnik w WKŁ SW – 1558, odap.

TISZKIEWICZ < i. pch. wschł. Tiszko : i. chrz. cerk. Tichon - 1569, patr.

TKACZ < tkacz ‘rzemieślnik trudniący się tkactwem’ Sstp – 1662, odap.

TKACZIK < odap. Tkacz[^] - 1662, patr.

TOCZYŃSKI < n. m. Tok, Toczyska, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1640, odm.

TOCZYSKI < n. m. Tok, Toczyska, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1569, odm.

TOKAROWIEC < n. miesz. tokarowiec : n. m. Tokary, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1675, odm.

TOKARSKI < n. m. Tokary, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662, odm.

TOKARUK < odap. Tokarz (Cies) : tokarz ‘ten, co wytłacza okrągłe przedmioty z drzewa, fornator’ Sstp – 1736, patr.

TOKARZEWSKI < n. m. Tokary[^] - 1667, odm.

TOŁŁOCZKO < odap. Tołłoczko (SHNB) : tołłocz ‘rozbijać, rozdrabniać’ Dal – 1690, odap.

TOŁŁOCZKÓWNA ż < odap. Tołłoczko[^] - 1690, odojc.

TOŁOCZKOWICZ < odp. Tołłoczko – 1528, patr.

TOŁSTONOGI < wschł. tołstonogij ‘człowiek z grubymi nogami’ Dal
– 1662, odp.

TOŁSTOPIAT < wschł. tołstopiat ‘człowiek z grubymi piętami’ Dal
– 1662, odp.

TOŁSZCZ < wschł. tołstyj ‘gruby, tłusty’ Dal – 1738, odp.

TOŁWIŃSKI < n. m. Tołwin, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1754, odm.

TOMASZEWICZ < i. chrz. Tomasz – 1683, patr.

TOMASZEWICZOWA ż < patr. Tomaszewicz[^] - 1690, odmęż.

TOMASZEWSKA ż < n. m. Tomaszewo, pow. Troki, Tomasze, pow.
Słonim, kr pn-wsch (SG) – 1690, 1754, odm.

TOMKOWICZ : i. chrz. Tomasz – 1528, patr.

TONKI < brs. tonki ‘chudy’ TSBM – 1560, odp.

TOPICZEWSKI < n. m. Topiczewo, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1567,
odm.

TRACIUK < odp. Tracz (Cies) : tracz ‘obrabiający piłą drzewo’ Sstp
– 1640, patr.

TREIGO < lit. n. os. Treigÿs, Traigÿs : treigÿs ‘trzyletni koń’ LLKŹ)
– 1571, lit. odp.

TRESTIANSKI < n. m. Trzyściane, pow. Mielnik, Trześcianka, pow.
Bielsk, Podl (Jabł) – 1528, odm.

TRĘBICKA ż < Trębicki/ - 1662, odm.

TRĘBICKI < n. m. Trębice, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1662, odm.

TRĘBIŃSKA ż < odm. Trębiński/ - 1690, odm.

TRĘBIŃSKI < n. m. Trębice, pow. Bielsk, Podl (Jabł), Trąby, pow.
Oszmiana, kr pn-wsch (RPW) – 1690, odm.

TROCEWICZ < i. pch. wschł. Troc : Trochim, cerk. Trofim Ker
– 1672, patr.

TROCOWNA ż < i. pch. wschł. Troc[^] - 1675, odojcz.

TROCHIMOWICZ < i. chrz. wschśł. Trochim : cerk. Trofim – 1686,
patr.

TROCHIMKOWICZOWA ź < patr. Trochimkowicz (ABs) : i. chrz.
wschśł. Trochim^ - 1742, odmęź.

TROCIUK < i. pch. wschśł. Troc^ - 1662, patr.

TROFIMOWICZ < i. chrz. cerk. Trofim Sup – 1798, patr.

TROJANOWIC < odim. Trojan (SHNB) : i. Trojan – 1636, patr.

TROSKOLASKI < n.m. Truskolasy, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1690,
odm.

TRUCHONOWICZ < odim. Truchon (SHNB) : i. chrz. cerk. Trifon
– 1662, patr.

TRYBOWICZ < odp. Tryb (Cies) : tryb ‘dróżka, ścieżka’ Sstp – 1545,
patr.

TRYCIEIKOW < lit. n. os. Tričius LPŽ – 1578, lit. patr.

TRYNOGOWICZ < odp. /?/* Trynog : trynog(a), trójnóg ‘rodzaj
stołu, naczynia, przyrządu na trzech nogach’ SW – 1539, patr.

TRYPUĆ < lit. n. os. Tripùckas, Tripuckis (LPŽ) – 1746, lit. odp.

TRYZNA < str. trizna ‘czyn bohaterski; nagroda’ Dal – 1551, 1690,
1671, odp.

TRYZNICZ < odp. Tryzna^ - 1551, patr.

TRYŻNIANKA ź < odp. Tryzna^ - 1690, odojc.

TRZASKA < trzaska ‘mały kawałek drewna’ Sstp – 1571, odmęź.

TRZASZCZYNA ź < odp. Trzaska^ - 1571, odmęź.

TRZCIANSKIE (l.mn.) < n. m. Trzciana, pow. Bielsk, Podl (Jabł),
odm.

TRZEMĘSKA ź < n. m. Trzemesza, pow. Turek, Wlkp (SG) 1662,
odm.

TUŁOWSKA ź < odm. Tułowski/ - 1690, odm.

TUŁOWSKI < n. m. Tułowo, pow. Słonim, kr pn-wsch (SG) – 1690,
odm.

TUMASZEWICZ < i. ptat Tumasz : tur. Tūmān Gaf 195 – 1528, patr.
TUR < tur 'ts' Sstp – 1567, odap.
TUROWAJA ź < odap. Tur^ - 1528, odmęż.
TURCZYN < etn. Turczyn, Turek 'bisurman' L – 1545, odetn.
TUREWICZ, TUROWICZ < odap. Tur^ - 1669, patr.
TWAROZIK < odap. Twaróg/ - 1579, patr.
TWARÓG < twarog 'świeży ser' Sstp – 1579, odap.
TWOREK < i. stpdw. Tworek : Tworzyjan – 1554, odim.
TWORKOWICZ < odim. Tworek^ - 1567, patr.
TWORKOWSKI < n. m. Tworkowo, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1640,
odm.
TWOROWSKI < n. m. Twarogi (Ruskie), pow. Bielsk, Podl (Jabł)
– 1662, odm.
TWORYŁO < i. stpdw. Tworzimir, Tworzyjan – 1560, odim.
TYMIŃSKA ź < odm. Tymiński/ - 1590, odm.
TYMIŃSKI < n. m. Tymianka, pow. Brześć, kr pn-wsch (RPB) – 1590,
odm.
TYMOSZUKOWNA ź < odim. Timoszuk (SHNB) : i. chrz. Tymoteusz,
cerk. Timofiej – 1799, odojc.
TYSZKA – i. pch. Tyszka, Tyszek, Tyszko : i. chrz. Tymoteusz, cerc.
Tichon – 1661, odim.
TYSZKIEWICZ < i. pch. Tyszek^, Tyszko^ - 1558, 1659, 1759, 1773,
patr.
TYSZKIEWICZOWA ź < patr. Tyszkiewicz^ - 1690, odmęż.
TYSZKOWSKA < odim. Tyszka^ - 1659, odim.
TYTHOWICZ < i. pch. Tyt : i. chrz. cerc. Tit, pol. Tytus – 1571, patr.
TYZENHAUZ < niem. n. os. Tyssenhaus Got – 1685, 1690, 1780,
niem.

U

UKRAINIEC < etn. Ukrainiec – 1662; odetn.

UŁAN < kipcz. ulan ‘chłopiec, młodzieniec’ Jank 80 - 1631, 1656, 1690, 1792, odpap.

UŁANOWA ż < odpap. Ułan[^] - 1690, odmęż.

UŁANÓWNA ż < odpap. Ułan[^] - 1690, odojcz.

UNIECHOWSKA ż < odm. Uniechowski/ - 1690, odm.

UNIECHOWSKI < n. m. Unichowo, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN) – 1690, odm.

URBANOWICZ < i. chrz. Urban – 1659, 1729; patr.

URBANOWICZOWA ż < patr. Urbanowicz[^] - 1690, odmęż.

URUSOWICZ < i. muz. Urus Gaf, tat. Urus ‘Rosjanin’, tur. Urusz ‘bitwa, walka’ Szyn 473 – 1585, patr.

US < wschsł. us ‘wąs’ Dal – 1528, odpap.

USOWICZ < odpap. Us[^] - 1675, patr.

USZYŃSKI < n. m. Usza, pow. Mielnik, Podl (Jabl) – 1569, odm.

UZŁOWSKA ż < odm. Uzłowski/ - 1690, odm.

UZŁOWSKI < n. m. Uzłowce, pow. Słonim, kr pn-wsch (SG) – 1690, odm.

W

WAGNER < niem. n. os. Wägner Got – 1741, niem. odpap.

WAKOWICZ < i. pch. wschsł. Wak : i. chrz. Wakuła/ – 1551, patr.

WAKULICZ < Wakuła/ – 1784, patr.

WAKUŁA < i. chrz. wschsł. Wakuła : cerk. Wukoł Sup – 1784, odim.

WAKUMOWICZ < i. chrz. cerk. Awwakum – 1640, patr.

WALENDZIUK < i. chrz. Walendy, Walenty – 1700, odim.

WANIOWSKI < n. m. Waniewo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1579, odm.
WANIUTHICZ < i. chrz. wschśł. Iwan : cerk. Joann – 1528, patr.
WANOWSKY < Iwanowski^ - 1542, odm.
WASIENKO < i. pch. wschśł. Wasia : i. chrz. cerk. Wasilij Usc – 1662,
odim.
WASIL < i. chrz. cerk. Wasilij – 1747, odim.
WASILEWICZ < odim. Wasil^ - 1640, patr.
WASILEWICZOWA ż < patr. Wasilewicz^ - 1667, odmeż.
WASILEWSKI < n. m. Wasilewicze, pow. Słonim, Połock (SG, ML131)
– 1690, odm.
WASILICHA ż < odim. Wasil^ - 1754, odmeż.
WASKOWA ż < i. pch. wschśł. Wasko : i. chrz. cerk. Wasilij Ker
– 1545, odmeż.
WASKOWIC(Z) < i. pch. wschśł. Wasko^ - 1636, patr.
WAWDIJUK < i. chrz. cerk. Awdij – 1775, patr.
WAWRYN < i. chrz. Wawrzyniec, cerk. Ławrentij – 1567, odim.
WAWRZYNOWA ż < odim. Wawryn^ - 1663, odmeż.
WAWRZYSZCZYK < i. chrz. Wawrzyniec – 1571, patr.
WĄDOŁOWICZ < odap. *Wądoł : wądół ‘ts’ SW – 1750, patr.
WĄTROBA < wątroba ‘ts’ Sstp – 1579, odap.
WĄSOWICZ < odap. Wąs (Cies) : wås ‘ts’ Sstp 1640, patr.
WĄŻ < wąż ‘ts’ Sstp – 1542, odap.
WEREMCZUK < i. pch. wschśł. Weremko : i. chrz. cerk. Wieriemiej
Ker – 1740, patr.
WEYS < niem. Weise ‘mędrzec’ SNP – 1739, niem. odap.
WĘGROWIANKA ż < odm. Węgrowski/ - 1577, odojc.
WĘGROWSKA ż < Węgrowski/ - 1571, odm.
WĘGROWSKI < n. m. Węgrów, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1571,

odm.

WIERESZCZAKA < ukr. wereszczaka 'krzykacz' Hryn – 1551, odpap.

WIELGOMĄSZ < wielki, wielgi 'duży pod względem rozmiaru i wagi',
'mający duże znaczenie, wybitny', mąż 'mężczyzna, człowiek'
Sstp – 1571, odpap.

WIEROWSKA ż < Wierowski/ - 1600, odm.

WIEROWSKI < n. m. Wierowo, pow. Drohiczyn, Podl (SG) – 1691,
odm.

WIERZBA < wierzba 'gat. drzewa' SW – 1662, odpap.

WIERZBICKA ż < odm. Wierzbicki/ - 1690, odm.

WIERZBICKI < n. m. Wierzbica, Wierzbice, pow. Bielsk, Podl (Jabł),
Wierzby, pow. Wilno, kr pn-wsch (RPW) – 1580, odm.

WIERZBIŁOWICZ < odpap. Wierzba^ - 1690, patr.

WIERZBOWA ż < odpap. Wierzba^ - 1799, odmęż.

WIĘCKIEWICZ < i. Więcko : i. stpdw. Więcesław MałS – 1690, patr.

WIĘCKIEWICZOWA ż < patr. Więckiewicz^ - 1690, odmęż.

WIGDOROWA ż < i. żyd. Wigdor/ - 1571, odmęż.

WIGDOROWICZ < i. żyd. Wigdor, Awigdor : bibl. Abi Gedor SIŻ
– 1571, patr.

WILCZAK < odpap. Wilk/ - 1565, patr.

WILCZEK < wilczek 'koń maści wilczastej' Sstp – 1565, odpap.

WILCZEWSKA ż < odm. Wilczewski – 1789, odm.

WILCZEWSKI < n. m. Wilki, Wilkowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł)
– 1658, odm.

WILK < wilk 'ts' Sstp – 1545, odpap.

WILKANOWSKI < n. m. Wilkanowo, pow. Drohiczyn, Podl (SG)
– 1640, odm.

WINNICZEK < odpap. Winnik/ - 1662, patr.

WINNIK < winnik SW – 1662, odpap.

WIŃSKA ż < Winski/ - 1567, odm.

WIŃSKI < n. m. Winna, pow. Drohiczyn, Podl (SG) – 1640, odm.

WIROWSKI < n. m. Wierowo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1560, odm.

WIRPSZA < lit. virpšas ‘żerdź, drąg, tyka’ LLKŽ – 1683, lit. odpad.

WISZNIEWSKA ż < n. m. Wiśniewo, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1658, odm.

WISZENKA < odpad. Wisznia (Cies) : wiśnia ‘ts’ Sstp – 1560, odpad.

WISZOWATY < wisz ‘roślinność na mokrych łąkach, na brzegach rzek i jezior, szuwały’ Sstp, wiszowaty ‘badyłowaty, kłączasty’ R, ‘nieurodzajny, przerośnięty sitowiem’ SW – 1640, odpad.

WITKOWSKI < n. m. Witki, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł) – 1600, odm.

WŁODEK < i. pch. Włodek : stpdw. Włodzisław, Władysław – 1569, odim.

WŁOSTOWICZ < i. stpdw. Włost : Włoscibor – 1449, patr.

WNOROWSKI < n. m. Wnory, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1640, odm.

WODONOSIK < wodonos ‘ten, co nosi wodę, nosiwoda’ SW – 1662, odpad.

WODYNSKAJA ż < odm. Wodyński/ - 1567, odm.

WODYNSKI < n. m. Wodynie, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1554, odm.

WOIEWODICZ < odpad. wojewoda ‘urzędnik nadworny, dowódca wojsk, wysoki urzędnik ziemski’ Sstp – 1528, patr.

WOJCIECHOWICZ < i. chrz. Wojciech – 1662, patr.

WOJEWÓDZKI – n. m. Wojewódki, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1662, odm.

WOJNA < i. stpdw. Wojnomir – 1658, 1661, 1634, odim.

WOJNASZ < odim. Wojna^, Woyno/ – 1569, odim.

WOJNIANKA < odim. Wojna^ - 1658, odojcz.

WOJTECHOWICZ < i. chrz. Wojciech – 1567, patr.
WOJTULEWICZ < i. pch. Wojtul : i. chrz. Wojciech – 1799, odim.
WOLFOWICZ < i. jid. Wolf – 1771, patr.
WOLINSKI < n. m. Wola, pow. Drohiczyn, Podl (SG) – 1648, odm.
WOLSKA ż < odm. Wolski/ - 1690, odm.
WOLSKI < n. m. Wola, pow. Słonim, kr pn-wsch (SG) – 1690, odm.
WOLSKICH (l.mn.) < n. m. Wola, pow. Drohiczyn, pow. Bielsk, Podl
(Jabl) – 1738, odm.
WOŁK < wschśł. wołk ‘wilk’ Dal – 1567, 1690, odap.
WOŁKOWA ż < odap. Wołk^ - 1690, odmęż.
WOŁKÓWNA ż < odap. Wołk^ - 1690, odojc.
WOŁ(Ł)OWICZ < woł, wół ‘kastrowany samiec krowy’ Sstp – 1566,
1569, 1690, 1776, patr.
WOŁ(Ł)OWICZOWA ż < patr. Wołowicz^ - 1690, odmęż.
WOŁ(Ł)OWICZÓWNA ż < Wołowicz^ - 1593, 1667, 1690, odojc.
WOŁODCZUK < i. pch. wschśł. Wołodko : i. chrz. cerk. Władimir
– 1662, patr.
WOŁODKIEWICZ < i. pch. wschśł. Wołodko^ - 1632, patr.
WOŁODKIEWICZOWA ż < patr. Wołodkiewicz^ - 1690, odmęż.
WOŁODŹKO < i. pch. Wołodźko : i. chrz. cerk. Władimir Sup – 1682,
1690, odim.
WOŁOS(Z) < i. pch. wschśł. Wołos : i. chrz. cerk. Własij – 1579, odim.
WOŁOSOWICZ < i. pch. wschśł. Wołos : cerk. Własij Sup – 1690,
patr.
WOŁPIAŃSKI < n. m. Wołpa, pow. Grodno, kr pn-wsch (SG) – 1794,
odm.
WOŁYNCZUK < odm. Wołyniec/ - 1662, patr.
WOŁYNCZUKOWA ż < patr. Wołynczuk^ - 1662, odmęż.

WOŁYNCZYCHA ż < odm. Wołyniec/ - 1796, odmęż.
 WOŁYN(I)EC < n. reg. Wołyń – 1528, 1662, odm.
 WOROBIJ < wschśł. worobiej ‘wróbel’ Dal – 1578, 1690, odpap.
 WORON < wschśł. woron ‘kruk’ Dal – 1558, odpap.
 WORONA < wschśł. worona ‘wrona’ Dal – 1659, odpap.
 WORONINA < odpap. Worona^ - 1659, odmęż.
 WORONICZ < odpap. Worona^ - 1662, patr.
 WORONKO < odpap. Woron^ , Worona^ - 1662, odpap.
 WORONOWICZ < Woron^, Worona^ - 1690, patr.
 WOROSZYŁO < ukr. woroszyty ‘szeleścić, przewracać’ Hryn – 1640,
 odpap.
 WOROŻKO < brs. woroża ‘wróżba’, worożyc ‘wróżyć’ HSBM – 1795,
 odpap.
 WOWK < wschśł. Wołk, gw. wowk ‘wilk’ Dal – 1690, wschśł. odpap.
 WOYNIANKA ż < odim. Woyno/ - 1640, odojc.
 WOYNIŁŁOWICZ < odim. Woyno/ - 1690, patr.
 WOYNIŁŁOWICZOWA ż < patr. Woyniłłowicz^ - 1690, odmęż.
 WOYNIŁŁOWICZÓWNA ż < patr. Woyniłłowicz^ - 1690, odojc.
 WOYNO < i. stpdw. Wojnomir MalB – 1566, odim.
 WOYNOWNA ż < odim. Woyno – 1640, odojc.
 WOYTKIELEWICZ < i. pch. Wojciech – 1689, patr.
 WOYTKIEWICZ < i. pch. Wojciech – 1690, patr.
 WOYTOWICZ < odpap. Wojt (Cies) : wojt ‘urzędnik zarządzający mia-
 stem z ramienia pana’ Sstp – 1640, patr.
 WOYTULUK < i. chrz. Wojtul : i. chrz. Wojciech – 1744, patr.
 WOZGINT < lit. n. os. Vozgela LPŻ – 1579, lit. odpap.
 WOZGINHOWA ż < odpap. Wozgint^ - 1579, odmęż.
 WOŹNIAK < woźny ‘niższy oficjalista sądowy, służa sądowy (lub

biurowy)' SW – 1707, odap.

WROBL < wrobl, wróbel 'ts' Sstp – 1662, odap.

WROCZYŃSKA ź < odm. Wroczyński/ - 1690, odm.

WROCZYŃSKI < n. m. Wroczenie, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1690,
1769, odm.

WRÓBEL < Wrobl^, wróbel 'gat. ptaka' SXVI – 1799, odap.

WRÓBLEWSKI < n. m. Wróble, pow. Bielsk, Podl (SG) - 1789, odm.

WRÓBLEWSZCZUK < odm. Wróblewski^ - 1740, odojc.

WRZESZCZ < wrzeszcz 'krzykacz' SW – 1569, odap.

WYCHOWSKY < n. m. Wychowo, pow. Drohiczyn, Podl (SG) – 1640,
odm.

WYDRZYCHA ź < odap. Wydra (Cies) : wydra 'gat. zwierzęcia' Sstp
– 1545, odmęż.

WYDZIEROWSKI < n. m. Wydrówka, Wydzierno, pow. Mielnik, Podl
(SG) – 1662, odm. s.

WYGRYSZKOWICZ < odap. Wygrysko (SHNB) : wygryźć, wygryz
'miejsce wygryzione' SW – 1565, patr.

WYHONOWSKI < n. m. Wygonowo, pow. Drohiczyn, Podl (SG)
– 1528, odm.

WYROZĘBIANKA ź < odm. Wyrozębki– 1580, odojc.

WYROZĘBSKI < n. m. Wyrozęby, pow. Mielnik, Podl (Jabł) – 1519,
odm.

WYRZYKOWSKA ź < Wyrzykowski/ - 1799, odm.

WYRZYKOWSKI < n. m. Wyrzyki, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662,
odm.

WYSOCZANKA ź < odm. Wysocki/ - 1728, odojc.

WYSOCKA ź < Wysocki/ - 1571, odm.

WYSOCKI < n. m. Wysokie, pow. Drohiczyn, pow. Mielnik, Podl
(Jabł), Wysokie, pow. Nowogródek, Oszmiana, kr pn-wsch (SG)

– 1636, odm.

WYSOKINSKI < n. m. Wysokie, pow. Drohiczyn, pow. Mielnik, Podl (Jabł), (Posolcze) Wysoginty, pow. Wilno, kr pn-wsch (RPW)
– 1600, odm.

WYSZEMIRSKI < n. m. Wyszomierze, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1594, odm.

WYSZKOWSKI (Wyskowsky) < n. m. Wyszki, pow. Bielsk, Podl (SG), Wyszaków, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN) – 1640, odm.

WYSZYŃSKI/WYSZEŃSKI < n. m. Wyszonki, pow. Bielsk, Podl (SG)
– 1665, odm.

Z

ZABIEREZINSKI < n. m. Zabierozie, pow. Borysów, kr pn-wsch (SG)
– 1534, odm.

ZABŁOCKA < odm. Zabłocki/ - 1690, odm.

ZABŁOCKI < n. m. Zabłocie, pow. Nowogródek, Lida, kr pn-wsch (SG, RPW), pow. Bielsk, Podl (SG) – 1620, 1690, 1794, odm.

ZABRZEZIŃSKI < Zabierzinskij^, n.m. Zabrzezie, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW), Zabrzezina (SG) – 1518, odm.

ZACHARIASZEWICZ < i. chrz. Zachariasz – 1773, patr.

ZACHARUK < i. chrz. wschśł. Zachar : cerk. Zacharij, Zachariasz
– 1789, patr.

ZAFYEJOWA ż < ptat. Safiej : i. arab. Safi Gaf 189 – 1556, odmeż.

ZAHORSKI < n. m. Zahorze, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW)
– 1690, odm.

ZAHUMIENNIK < wschśł. humno 'stodoła' Hryn – 1655, odap.

ZAIAC < wschśł. zajac 'zając' Dal – 1662, odap.

ZAJKOWSKI < n. m. Zajki, pow. Bielsk, Podl (Jabł) – 1676, odm.

ZAJKOWSZCZANKA ż < odm. Zajkowski (SHNB) : – 1746, odojc.

ZAKRZEWSKA ż < odm. Zakrzewski/ - 1554, 1659, odm.
ZAKRZEWSKI < n. m. Zakrze, pow. Drohiczyn, Podl (SG), Zakrze-
wie, pow. Oszmiana, kr pn-wsch (RPW) – 1659, 1690, odm.
ZALESKA < odm. Zaleski/ -1658, odm.
ZALESKI, ZALEWSKI < n. m. Zalesie, pow. Bielsk, pow. Drohiczyn,
Podl (SG) – 1580, 1642, odm.
ZALESKO < zaleśny ‘za lasem będący’ SW – 1567, odap.
ZALESKOICZ < odap. Zalesko^ - 1569, patr.
ZALIWSKI < n.m. Zaliszki, pow. Upita, Zalesie, pow. Nowogródek,
kr pn-wsch (ML131, RPN) – 1638, odm.
ZANIEWICZ < i. pch. Zan : i. chrz. Zachariasz, cerk. Zacharija Ker
– 1545, patr.
ZANIEWSKI < n. m. Zanie, pow. Bielsk, Podl (SG) – 1662, odm.
ZANIUK < i. pch. Zan^ - 1662, patr.
ZARANKOWAJA ż < odap. Zaranek (SHNB) : zaranek ‘świt, ranek’
SW – 1567, odm.
ZARECKI < n. m. Zarzecze, pow. Drohiczyn, Podl, pow. Oszmiana,
Wołkowysk, kr pn-wsch (SG, RPN) – 1528, odm.
ZARZYCKI < n. m. Zarzecze^ - 1754, odm.
ZAWADZKI < n. m. Zawady, pow. Bielsk, pow. Drohiczyn, Podl (Jabł)
– 1640, 1763, odm.
ZAWISZA < i. pch. Zawisza : i. stpdw. Zawist - 1690, 1771, 1780, odm.
ZAWISZANKA ż < Zawisza^ - 1690, odojc.
ZAWISZYNA ż < Zawisza^ - 1690, omęż.
ZDANOWICZ < odap. Zdan SNNP – 1650, patr.
ZDANOWICZÓWNA ż < Zdanowicz^ - 1650, odojc.
ZDRODOWICZ < odap. Zdrod (SHNB) : zdrada ‘podstęp, niewier-
ność, sprzeniewierzenie, wiarołomność’ SW – 1558, patr.
ZDROJKOWSKA ż < odm. Zdrojkowski/ – 1798, odm.

ZDROJKOWSKI < n. m. Zdrojki, pow. Bielsk, Podl (Jabl) – 1640, odm.

ZDUN < zdun ‘rzemieślnik, który lepi coś z gliny, garncarz’ Sstp – 1565, 1688, odp.

ZDUNEK < odp. Zdun^ - 1577, patr.

ZDUNOWNA < odp. Zdun^ - 1688, odojc.

ZELMANOWICZ < i. jid. Zelman IŻP – 1657, patr.

ZELST < niem. n. os. Zeltz Got – 1690, niem. odp.

ZEMBOCKI < n. m. Zembocin, pow. Miechów, Młp (SG) – 1580, odm.

ZEMBRYCZKI < n. m. Zembrowo, pow. Drohiczyn, Podl (SG) – 1640, odm.

ZEZULA < zazula, zezula ‘kukułka’ SW – 1560, odp.

ZIBERT < niem. n. os. Zibrid Got, lit. n. os. Žybartas LPŽ – 1799, lit./niem.

ZIBORTOWICZ < Zibert^ - 1560, patr.

ZIELINSZCZANKA ż < Zieliński/ – 1744, odojc.

ZIELIŃSKA ż < Zieliński/ - 1659, odm.

ZIELIŃSKI < n. m. Zielina, pow. Pińsk, kr pn-wsch (SG) – 1658, 1659, odm.

ZIELONCZYK < odp. Zielonka/ – 1579, patr.

ZIELONCZYNA ż < odp. Zielonka/ - 1579, odmęż.

ZIELONKA < odp. Zielony/ – 1579, odp.

ZIELONY < zielony ‘ts’ Sstp, ‘świeży, młody’ SW – 1533, odp.

ZIEMOITOWICZ < etn. lit. Žemaitis ‘Žmudzin’– 1558, lit. patr.

ZIENKO < i. pch. wschśl. Zienko : i. chrz. cerk. Zinowij Ker – 1690, 1785, odim.

ZIENKOWICZ < odim. Zienko^ - 1690, patr.

ZIENKOWICZOWA ź < Zienkowicz^ - 1690, odmęż.
 ZIENKOWICZÓWNA ź < Zienkowicz^ - 1690, odojc.
 ZIMMERMANN < niem. Zimmermann 'cieśla' SNP – 1799, niem.
 odpap.
 ZIMNOCH < zimny 'chłodny, flegmatyczny' Sstp – 1528, 1612, odpap.
 ZIMOROD < zimorodek 'gat. ptaka' SW – 1662, odpap.
 ZINIUK < i. pch. wschśł. Ziń : i. chrz. cerk. Zinowij Ker – 1739, odim.
 ZIŃKIEWICZOWNA ź < odim. Zinkowicz/ - 1800, odojc.
 ZINKOWICZ < i. pch. wschśł. Zinko : i. chrz. cerk. Zinowij Ker
 – 1646, patr.
 ZŁOTNIK (Złlotnik) < złotnik 'ts' SXVI – 1571, 1789, odpap.
 ZŁYDUCHOWICZ < *Złyduch : zły 'niedobry, niegodziwy', 'niegodny z zasadami moralnymi', 'lichy, nędzny, małej wartości' Sstp,
 duch 'ts' Sstp – 1565, patr.
 ZUB < wschśł. zub 'ząb' Dal – 1571, 1650, odpap.
 ZUBCZUK < odpap. Zub^ - 1738, patr.
 ZUBER < wschśł. zubr, zuber 'zubr' HSBM – 1799, odpap.
 ZUBIK < odpap. Zub^ - 1571, patr.
 ZUBKOWICZ < odpap. Zubik^ - 1675, patr.
 ZUBKOWSKI < n. m. Zubkowo, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (SG)
 – 1690, odm.
 ZUBRANKA ź < odpap. Zuber^ - 1799, odojc.
 ZUBROWA ź < odpap. Zuber^ - 1798, odmęż.
 ZUBROWICZ < odpap. Zuber^ - 1754, patr.
 ZUSZMAN < i. jid. Zusman IŻP– 1662, odim.
 ZWIERZYCKI < n. m. Zwierzyce, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662,
 odm.
 ZWOLEŃSKI < n. m. Zwoleń, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662, odm.

ZYGMUNTOWICZ < i. chrz. Zygmunt – 1742, patr.
ZYNKOWICZ < i. pch. wschł. Zynko : i. chrz. cerk. Zinowij Ker
– 1631, patr.
ZYSKA < i. pch. Żyszka : i. chrz. Zygmunt – 1602, odim.
ZYSKIEWICZ < odim. Zyska^ - 1789, patr.
ZAKOWIC < i. pch. Zak : i. chrz. Zachariasz, brs. żak ‘przyrząd węd-
karski’ TSBM – 1571, patr.

Ż

ŻABA < żaba ‘gat. zwierzęcia’ – 1655, 1658, 1788, odpap.
ŻABINA < odpap. Żaba^ - 1690, odmęż.
ŻABIANKA < odpap. Żaba^ - 1690, odojc.
ŻABIŃSKI < odpap. Żabina^; n.m. Żabczyce, pow. Wołkowysk,
kr pn-wsch (RPN) – 1621, odm.
ŻABKA < odpap. Żaba^ - 1690, odpap.
ŻABOJEDKA < żabojad ‘ten, co je żaby’ – 1571, odpap.
ŻAGIEL < żagiel – 1606, odpap.
ŻAGO < lit. żagti ‘zanieczyszczać jedzenie’ LLKŻ – 1571, lit. odpap.
ŻAJK (Zzaik) < żajk ‘zając’ SGP – 1571, odpap.
ŻAJKOWA (Zzaikowa) < odpap. Żaik^ - 1571, odmęż.
ŻARNOKOŁÓW < żarny ‘prasa do wyciskania wina, oleju’ i koło
‘okrąg, koło wozu’ Sstp – 1662, patr.
ŻARNOSIEK < żarny ‘prasa do wyciskania wina, oleju’, siekać ‘ts’ Sstp
– 1662, odpap.
ŻDANOWICZ < i. stpdw. Żdan – 1528, 1656, patr.
ŻEBROWSKI < n. m. Żebrowo, pow. Drohiczyn, Podl (Jabl) – 1567,
1690, odm.
ŻEGUNIO < lit. n. os. Żegas, Żegys, Żegunas LPŻ – 1571, lit.

ŻELAZNY < żelazny 'związany z żelazem' Sstp – 1784, odp.
ŻEREBIŁO < wschł. żerebia 'żrebię' Hryn – 1558, odp.
ŻEREBIŁOWICZ < odp. Żerebiło^ - 1558, patr.
ŻEROCIŃSKI < n. m. Żerocin, pow. Mielnik, Podl (SG) – 1662, odm.
ŻMIEŃKA < brs. zmienia 'garść', zmieńka 'garstka, szczypta' TSBM
– 1742, odp.
ŻMIJEWSKI < n. m. Żmijewo, pow. Ostrołęka, Ciechanów, Maz (SG)
– 1520, odm.
ŻMOYDZIK < etn. Żmojda, Żamojda 'Żmudzin' – 1662, patr.
ŻMUDZIN < etn. Żmudzin 'obywatel ze Żmudzi' L – 1571, odetn.
ŻOŁĄDŹ < żołądź – 1780, odp.
ŻOŁNIER < żołnierz 'ts' Sstp – 1528, odp.
ŻOŁUDKOWIC < *Żołudok : wschł. żołudok 'żołądek' Dal – 1571,
patr.
ŻUCHOWSKI < n.m. Żuchów, pow. Nowogródek, kr pn-wsch (RPN)
– 1598, odm.
ŻUK < żuk 'chrząszcz znajdujący się w gnoju' L – 1569, odp.
ŻUKOWSKI < n. m. Żukowce, pow. Krzemieniec, kr pd-wsch (SG),
Żuków, pow. Siedlce, Maz (SG) – 1690, 1729, odm.
ŻUR < żur 'rodzaj barszczu z owsa, mąki kwaszonej' SW – 1542, odp.
ŻURAWSKI < n. m. Żurowice, pow. Słonim, kr pn-wsch (ML131)
– 1690, odm.
ŻWIERBIELE < lit. žvarbus 'zimny, ostry', žvarbti 'marznąć, zastygać'
LLKŽ – 1571, lit. odp.
ŻWIRBUT < lit. žvarbus^ - 1683, lit. odp.
ŻYD < etn. Żyd – 1571, odetn.
ŻYŁKA < żyłka 'dem. od żyła' Sstp – 1662, odp.
ŻYNIEL < lit. n. os. Žynėlis LPŽ – 1789, odp.

ŻYREWICZ < odp. Żyr (SHNB) : wschł. żyr 'tłuszcz' Dal – 1662,
patr.

ŻYROWICZ < odp. Żyr (SHNB), Żyrewicz^ - 1533, patr.

ŻYŻEMSKIJ < n. m. Żyżma, pow. Brześć, kr pn-wsch (SG) – 1567,
1569, odm.

Rozwiązanie skrótów opracowań i słowników

- ABs – L. Dacewicz, Antroponimia Białegostoku w XVII–XVIII wieku, Białystok 2001.
- AGWB – Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. I, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska i J. Siatkowski, Warszawa 1980.
- ATLP – L. Dacewicz, Antroponimia Tatarów litewsko-polskich w przekroju historycznych, Białystok, 2012.
- AP – Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku, red. A. Cieślikowa, t. I: A-G, Kraków 2007; t. II: H-Mb, Kraków 2009; t. III: Mc- Pi, Kraków 2011.
- BA – M. W. Biryła, Bielaruskaja antrapanimija, t. II, Minsk 1982.
- Bask – N. A. Baskakov, Russkije familii t'urkskogo proischożdenija, Moskva 1979.
- BonH – H. Boniecki, Herbarz Polski, Warszawa 1988.
- Cies – A. Cieślikowa, Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji, Wrocław 1990.
- Dal – W. Dal, Tolkovij slovar' živogo vielokoruskogo jazyka, t. I-IV, Moskva 1978–1980.
- Dem – M.O. Demčuk, Slovjański avtochttonni osobovi vlasni imena v pobuti ukrajinciv XIV–XVII st., Kyjiv 1988.
- Fas – M. Fasmer, Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka, t. I-IV, Moskva 1986-1987.
- Gaf – A. Gafurov, Slovar' arabskich, piersidskich, tadžikskich i tiurkskich imen, (w:) Imia i istorija, Moskva 1987, s. 113-214.
- Got – M. Gottschald, Deutsche Namenkunde, Berlin 1954.

- Hryn – B. Hrynčenko, Slovar ukrajinskoji movy, t. I-IV, Kyjiv 1907–1909.
- HSBM – Histaryčny sloŭnik bielaruskaj movy, t. I-XII, Minsk 1982–1993.
- IŻP – Imiona przez Żydów polskich używane, red. L. Kośka, Kraków 2002.
- Jabł – A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. VI, Podlasie, cz. I-III, Warszawa 1908–1910.
- Jank – H. Jankowski, Nazwy osobowe Tatarów litewsko-polskich, „Rocznik Tatarów Polskich”, 1997, nr 4, s. 59-90.
- KapH – I. Kapica-Milewski, Herbarz, Kraków 1870.
- Ker – R. J. Kersta, Ukrajinska antroponimija XVI st. – čolowiči imenuvannja, Kyjiv 1984.
- KoPI – S. Kozierowski, Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej, t. I A-O, Poznań 1916.
- Krycz – S. Kryczyński, Tatarzy litewscy, „Rocznik Tatarski”, t. III, 1938.
- KS – M. Kamińska, Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego, cz. I, II, Wrocław 1964, 1965.
- L – S. B. Linde, Słownik języka polskiego, t. I-VI, wyd. 3 fotooffsetowe (2 wyd., Lwów 1854-1860), Warszawa 1951.
- LLKŽ – B. Kalėda, B. Kalėdienė, M. Niedziedzka, Lietuvių lenkų kalbų žodynas, Vilnius 1991.
- LPŽ – Lietuvių pavardžių žodynas, red. A. Vanagas, t. I-II, Vilnius 1985–1989.
- LVKŽ – K. Kuzavinis, B. Stavukynas, Lietuvių vardų kilmės žodynas, Vilnius 1994.
- Mal – M. Malec, Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce, Kraków 1994.

- MaLB – M. Malec, Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych, Wrocław 1971.
- MaLS – M. Malec, Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych, Wrocław 1982.
- Nos – J. J. Nosowicz, Slovar bieloruskago narečija, Sankt-Petersburg 1870 (przedruk: Minsk 1983).
- Pet – N. A. Pietrowskij, Slovar' russkich ličnych imen, Moskva 1984.
- R – S. Reczek, Podręczny słownik dawnej polszczyzny, Wrocław 1968.
- SXVI – Słownik polszczyzny XVI wieku, red. R. Mayenowa, t. I-XXXII, Wrocław 1966–2004.
- SES – F. Sławski, Słownik etymologiczny języka polskiego, t. I-V, Kraków 1952–1982.
- SEM – Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, red. A. Cieślíkowa, M. Malec, K. Rymut, cz. 1-6, Kraków 1995–2000.
- SBH – Sloŭnik bielaruskich havorak paŭnočna-zachodniaj Bielarusi i jaje pahraničča, red. J. F. Mackiewicz, t. I-IV, Minsk 1979-1984.
- SG – Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. I-XV, Warszawa 1880–1902.
- SHNB – Z. Abramowicz, L. Citko, L. Dacewicz, Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny, t. I-II, Białystok 1997–1998.
- SIŻ – Spis imion żydowskich, Warszawa 1928.
- SŁP – Słownik łacińsko-polski, red. M. Plezi, t: I-V, Warszawa 1959–1979.
- SNNP – Z. Kowalik-Kaleta, L. Dacewicz, B. Raszevska-Żurek, Słownik najstarszych nazwisk polskich. Pochodzenie językowe (XII–XV wiek), Warszawa 2007.

- SNP – J. Piprek, J. Ippold, Wielki słownik niemiecko-polski, t. I-II, Warszawa 1968–1970.
- SRJ – Slovar’ ruskogo jazyka XI-XVII vv., t. I-XV, Moskwa 1975–1989.
- SSNO – Słownik staropolskich nazw osobowych, red. W. Ta-szycki, t. I-VI, Wrocław 1965-1983; Suplement opr. pod kier. M. Malec, Wrocław 1984–1987.
- Sstp – Słownik staropolski, red. S. Urbańczyk, Warszawa 1953–1955.
- Sup – A. V. Superanskaja, Spravočnik ličných imen narodov RSFSR, Moskwa 1987.
- Supr – A. V. Superanskaja, Slovar russkich ličných imen, Moskwa 1998.
- SW – Słownik języka polskiego (tzw. warszawski), red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I-VIII, Warszawa 1900-1927.
- Szynk – J. Szynkiewicz, Tłumaczenia słów i nazw orientalistycznych, (w:) S. Dziadulewicz, Herbarz rodzin tatarskich w Polsce, Wilno 1929.
- Tron – A. Tronina, Nadzieje mesjańskie w nazwiskach Żydów polskich, (w:) Onimizacja i apelatywizacja, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok 2006, s. 631-636.
- TSBM – Tłumačalny sloŭnik bielaruskaj movy, t. I-V, Minsk 1977–1983.
- Usc – A. K. Uscinowič, Antrapanimija Hrodzienščyny i Brestčyny (XIV–XVIII stst.), Minsk 1975.
- Wolf – A. Wolff, Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku, Kraków 1987.
- Zin – Z. Zinkevicius, Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje, Vilnius 1977.

Inne skróty

arab.	– arabski
aram.	– aramejski
bibl.	– biblijny
brs.	– białoruski
cerk.	– cerkiewny
czł.	– człón
etn.	– etnonim, nazwa etniczna
f.	– forma
gat.	– gatunek
ger.	– germański
gw.	– gwarowy
hebr.	– hebrajski
i.chrz.	– imię chrześcijańskie
i. pch.	– imię pochodne (pochodzące od imienia pełnego dwuczłonowego staropolskiego lub chrześcijańskiego)
i.stpdw.	– imię staropolskie dwuczłonowe
jid.	– jidyszowy
kipcz.	– kipczacki
kr pd-wsch	– kresy południowo-wschodnie
kr pn-wsch	– kresy północno-wschodnie
lit.	– litewski
łac.	– łaciński
Maz	– Mazowski
Młp	– Małopolska
muz.	– muzułmański

niem.	– niemiecki
n. m.	– nazwa miejscowości
n. miesz.	– nazwa mieszkańca
odap.	– odapelatywne
odetn.	– odetnonimiczne
odherb.	– odherbowe
odm.	– odmiejscowe
odmęż.	– odmężowskie
odojc.	– odojcowskie
p	– połowa
patr.	– patronimiczne
per.	– perski
Podl	– Podlasie
pol.	– polski
ps.	– prasłowiański
ptat.	– polsko-tatarski
rus.	– ruski
s.	– strona
słow.	– słowiański
stbrus.	– starobiałoruski
strus.	– staroruski
tadź.	– tadżycki
tat.	– tatarski
ts	– to samo (znaczenie, co współcześnie)
tur.	– turecki

turk.	– turkijski
ukr.	– ukraiński
WKL	– Wielkie Księstwo Litewskie
Wlkp	– Wielkopolska
Woł	– Wołyń
wschł.	– wschodniosłowiański
ż.	– nazwa żeńska
żyd.	– żydowski
?	– nazwa o niejasnym źródłosłowie
<	– pochodzi od
^	– zobacz wyżej
/	– zobacz niżej
:	– wskazuje na pochodzenie kolejnej nazwy pośrednio motywującej nazwisko

Rozwiązanie skrótów źródeł

Rękopisy

- AKJ – Akta Konsystorza Janowskiego, Archiwum Diecezjalne w Siedlcach, syg.148 (od roku 1477 do XVII w.).
- AU1 – Akta metrykalne białostockiej parafii unickiej: Metryki Chrzstow 1784–1796, Metryki Szlubow 1784-1787, Archiwum Kościoła w Dojlidach (dzielnica Białegostoku).
- AU2 – Akta metrykalne białostockiej parafii unickiej: Specyfikacja wszystkich Chrzstow 1796–1824, Archiwum Kościoła w Dojlidach.

- AU3 – Akta metrykalne białostockiej parafii unickiej: Konnotacja Umarłych 1796–1826, Archiwum Kościoła w Dojlidach.
- AWH – Akta procesowe XVII w., syg. I 31, 37, 58, 73, 71. Archiwum Woronieckich z Huszlewa, Archiwum Państwowe (dalej AP) w Lublinie.
- ED – Excerpt, wyjęty z lustracyj Dziewiałtowskiego miasta Narwi zapadłej w roku 1560, Dział Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu im. V. Kapsukasa w Wilnie (dalej: DRBUiK).
- IA – Inwentarz włości augustowskiej z 1565 r., Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Archiwum Potockich z Radzyna 213.
- IBr – Inwentarz dóbr Jana Klemensa Branickiego z 1771–1772, mikr. 18070, syg. 82, cz. I, Archiwum Państwowe w Białymstoku.
- IJ – Inwentarz Janowa z 1761-1765 r., AGAD, Zb. Popielów, 310, k. 265-267.
- IŁ – Inwentarz starostwa łosickiego z 1551 r., AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego (dalej: ASK), dz. LVI.
- IMŁ – Inwentarz starostwa mielnickiego i łosickiego. Regestr popisu z 1545 r., AGAD, ASK, dz. LVI, M. 2.
- IPJ – Inwentarz powiatu Janów z 1789 r., F. 1928, op. 1 nr 261, k. 4-7. Centralny Gosudarstvennyj Istoričeskij Archiv Białorusi w Minsku.
- ISG – Inwentarz przyjęcia dworów starostwa grodzieńskiego z 1578 r., AGAD, Archiwum Kameralne I/10.
- IT – Inwentarz starostwa tykocińskiego z 1571 r., AGAD, ASK, dz. LVI.
- KB – Księga grodzka Brańska 1640-1641, AP w Białymstoku.

- KD – Księga ziemiska drohicka (summariusz) 1640–1697, AP w Białymstoku.
- KMS – Księga Urodzeń, Małżeństw i Zgonów parafii mahomańskie w Studziance z lat 1798–1810, AP w Lublinie, syg. 1 (księga z meczetu).
- KP – Księga pogrzebowa zaczynająca się od roku 1773 (do 1792) Cerkwi Preczyseckiej w Mielniku (woj. podlaskie), Zbiory parafialne.
- KWB – Księgi wójtowskie, burmistrzowskie królewskiego miasta Mielnik 1631–1698, 1741–1772, AP w Białymstoku.
- LBK – Liber Baptisatorum ad Parochiam Koricinensem Pertinentium Existente Rewerendo Dño Francisco Lubonski Parocho Koricinensi Conscriptus Anno Domini 1688– 1705, Archiwum i Muzeum Archidiecezjalne w Białymstoku (dalej AMAB).
- LD – Lustracja dymów w ziemskich dobrach i stołowych J. K. Mci ekonomicznych w powiecie grodzieńskim znajdujących się oraz ludności obojej płci przez kommissarzów konstytucyjną 1789 roku wyznaczonych uczyniona, Archiwum Historyczne Litwy, DA – 4056, k. 6v, 29, 31, 32, 32v, 41-42v, 44v, 45v, 50, 97 (J. Wiśniewski, Osadnictwo tatarskie w sokólskiem i na północnym Podlasiu, „Rocznik Białostocki”, t. XVI, 1989, s. 372-375).
- LK – Lustracja Stołu Krolaskiego Mosci y Rzeczpospolitej należących z miasteczka Kleszczelow Dnia Osmnastego Miesiąca Octobris spisana. Miasteczko Kleszczele 1576, DRBUiK.
- LM – Laudum mielnickie, 1647–1700, Archiwum Woroniczkich z Huszlewa, AP w Lublinie.

- MB – Akta urodzin parafii rzymskokatolickiej w Boćkach, l. 1698–1803, AP w Białymstoku.
- MBs – Akta metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Bielsku Podlaskim, l. 1679–1804, AP w Białymstoku.
- MC – Metryki chrztów cerkwi prawosławnej w Czyżach, l. 1730–1781, Zbiory parafialne.
- MC1 – Metryki zgonów cerkwi prawosławnej w Czyżach, l. 1728–1799, Zbiory parafialne.
- MC2 – Metryki ślubów cerkwi prawosławnej w Czyżach, l. 1730–1799, Zbiory parafialne.
- MChK – Metryki Chrztne Kościoła Kryńskiego od Listopada roku 1605 do Grudnia roku 1668, AMAB.
- MChS – Metryki Chrztne Kościoła Supraskiego od Roku 1612 do Roku 1618, AMAB.
- MD – Akta urodzin parafii rzymskokatolickiej w Domanowie, l. 1743–1812, AP w Białymstoku.
- MK – Akta metrykalne parafii unickiej w Kleszczelach, l. 1728–1741, AP w Białymstoku.
- MK1 – Metryczna Księga Chrztów katolickiej parafii białostockiej, l. 1728–1749, Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku (dalej: IH UwB).
- MK2 – Metryczna Księga Ślubów parafii białostockiej, l. 1740–1801, IH UwB.
- MK3 – Metryczna Księga Chrztów parafii białostockiej, l. 1761–1773, IH UwB.
- MK4 – Metryczna Księga Chrztów parafii białostockiej, l. 1774–1797, IH UwB.
- MK5 – Metryczna Księga Chrztów parafii białostockiej, l. 1734, 1750–1755, AP Białystok.
- MM – Akta ślubów parafii katolickiej w Mielniku, l. 1793–1802, AP w Białymstoku.

- MM1 – Akta urodzin mielnickiej parafii katolickiej, l. 1786–1819, AP w Białymstoku.
- MM2 – Akta metrykalne parafii unickiej (NPM) w Mielniku, l. 1798–1835, AP w Białymstoku.
- MM3 – Akta metrykalne parafii unickiej (ZP) w Mielniku, l. 1792–1835, AP w Białymstoku.
- MO – Akta urodzin parafii rzymskokatolickiej w Ostrożnach, l. 1700–1799, AP w Białymstoku.
- MP – Akta metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Pobi-krach, l. 1753–1803, AP w Białymstoku.
- MS – Akta metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Siemia-tyczach, l. 1687–1805, AP w Białymstoku.
- MT – Summaryusz Czyli Krodki sposób wynalezienia Me-tryk od Roku 1665 do roku 1824, Archiwum Parafialne w Tykocinie (księga niepaginowana).
- MW – Akta urodzin parafii rzymskokatolickiej w Wyszkach, l. 1779–1814, AP w Białymstoku.
- MŻ – Metryki chrztów parafii unickiej w Żerczycach, l. 1798–1804, AP w Białymstoku.
- PC – Processus consistoriales (mikrofilmy w Ośrodku Archi-wów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL, Ar-chiwum Kongregacji Konsystorialnej), Lublin, syg. 139, 143.
- PK – Wyciąg z ksiąg grodzkich Województwa Brzeskie-go, zawierający pomiar miasta Kleszczele, dokonany w r. 1560 przez Zygmunta Dziewiałtowskiego i Andrze-ja Dybowskiego, DRBUiK.
- PSM – Rejestr pomiary włócznej starostwa mielnickiego z 1560 r., AGAD, ASK, dz. LVI.
- RM – Rejestr podatku pogłównego powiatu mielnickiego z 1673 r., AGAD, ASK, dz. I, nr 70.

- RMŁ – Regestr popisu starostwa mielnickiego i łosickiego, nie-datowany, powstał po 1560 r., AGAD, ASK, dz. LVI.
- RP – Rejestry poborowe województwa podlaskiego z lat 1563-1594, AGAD, ASK, dz. I, nr 47.
- RP1 – Rejestr pogłównego Białegostoku z 1713 r., Księga pod-laska nr 39, AGAD.
- RP2 – Rejestr pogłównego Białegostoku z 1716 r., Księga pod-laska nr 39, AGAD.
- RPB – Rejestr pogłównego parafii białostockiej z 1673 r. AGAD, ASK I, ks. 70, k. 576v-577v, 622-24v.
- RPD – Regestr pogłównego dwojga w roku 1676 uchwalonego. Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps 1099, 1775.
- RPM – Regestr popisu poddanych królewskich zamku mielnickiego, mieszczan mielnickiej włości z 1551 r., AGAD, ASK, dz. LVI, t. 4.
- RT – Regestru[m] Tartaroru[m]...1520, AGAD, ASK, dział 86, Archiwum Wojskowe, syg. 8, k. 69-74. [J. Tyszkiewicz, Rejestr chorągwi tatarskich walczących w wojnie polsko-krzyżackiej 1519–1520 roku, (w:) Zapiski Historyczne, t. III, 1988, z. 1-2, s. 85-99].
- RWB – Rejestr pogłównego włości białostockiej z 1663 r., AGAD, ASK, dz. 1, nr 70, k. 684-686.
- TG – Teki Glinki 121, 122, 125, Księgi miejskie Białegostoku 1728–1772, 1768–1793, AP w Białymstoku.
- WT – Rejestr pogłównego woj. trockiego z 1683 r., Zespół Archiwum Skarbowe Wielkiego Księstwa Litewskiego, k. 308-323v, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie.

Druki

- AB – Iz aktovoj knigi Bielskiego grodzkiego suda, 1633 r., (w:) Akty wydawajemyje Vilenskoju Archegraficzieskoju Komisijeju (dalej AWAK), XXXIII, Wilno 1908, s. 282, 283.
- ABGD – Akty Brestskiego Gorodzkiego suda, XVI–XVII w., AWAK, t. III, Wilno 1870.
- ABPS – Akty Brestskiego Podkomorskiego suda, XVI–XVII w., AWAK, t. V, Wilno 1872.
- AD – Iz aktovoj knigi Drogiczinskogo grodzkiego suda za 1636–7 r. nr 9572, k. 375–6, Iz aktovoj knigi Drogiczinskogo magistrata za 1646–1658 r., 10535, k. 113–14, AWAK t. XXXIII, Wilno 1908, s. 304–305, 366, 367.
- AGZS – Akty Grodnenskogo Zemskiego suda, XVI–XVII w., AWAK, t. XVII, XXI, Wilno 1890, 1894.
- AKDr – Изъ актовой книги Дрогичинского магистрата за 1636–1644, (w:) AWAK, t. XXXIII, s. 320–322.
- AK – Akta albo sprawy miasta knyszyńskiego 1553–1580, opr. J. Maroszek, Białystok 1999.
- AKM – Aktovaja kniga Mielnickogo grodzkiego suda, AWAK, t. XXXIII, Wilno 1908, l. 1562–1567, s. 61; 1567–1571, s. 69; 1578–1580, s. 86; 1583–1586, s. 92; 1588, s. 115; 1599–1600, s. 153–156.
- ALT – Akty o litovskich Tatarax, AWAK, t. 31, Vilno 1906.
- AM – Iz aktovoj knigi Mielnickogo grodzkiego suda za 1672–3 r., nr 10947, k. 556–8, AWAK t. XXXIII, Wilno 1908, s. 384–385.
- AMGS – Akty Minskago Grodzkago Suda, l. 1582–1590, Akty wydawajemyje Vilenskoju Komisijeju dla razbora drevnich aktov, t. XXXVI, Wilno 1912.

- AP – Iz aktovoj knigi Pinskogo grodskogo suda za 1664 r., nr 13016, k. 15-17, AWAK t. XXXIII, Wilno 1908, s. 310, 311.
- AT – Akty o litovskich Tatarach, AWAK, t. XXXI, Wilno 1906.
- AWAL – Z aktów wojskowych o Tatarach litewskich, Miscellanea i materiały, Ateneum Wileńskie, 1929, R. 6, z. 1/2, s. 202-214.
- DTG – Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697–1794. Spis, red. A. Rachuba, Warszawa 2004.
- DTG-I – Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1582–1696. Spis, red. H. Lulewicz, A. Rachuba, Warszawa 2007.
- IB – Inwentarz miasta Brańska z 1558 r., AWAK, t. XIV, Wilno 1887, s.24-25.
- IBł – Inwentarz miasta Białegostoku sporządzony Anno 1775, AGAD, Archiwum Roskie CXIV/24. (druk: „Rocznik Białostocki”, t. VI, s.443- 453).
- IBs – Inwentarz starostwa bielskiego z 1754 r., (w:) Opisanie rukopisnego otdelenija Wilenskoj Publichnoj Biblioteki, w. IV, Wilno 1903.
- IG – Inwentarz miasta i starostwa goniądzkiego z 1571 r., (w:) J. Kloza, J. Maroszek, Dzieje Goniądza w 450 rocznicę praw miejskich Białystok – Goniądz 1997, s. 137-186.
- IK – Inwentarz starostwa knyszynskiego z 1565 r., (w:) A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. VI, Podlasie. Źródła dziejowe t. XVII, cz. III, Warszawa 1910, s. 233-234.
- IM – Wyciąg z Inwentarza Skarbowi Dóbr Międzyrzec służącego w Roku 1789 sporządzonego co do Gróntów

i Łąk oraz Domów i Placów..., „Rocznik Międzyrzeczki”,
t. XXI-XXIII, s. 78-193.

- IMl – Инвентарь им. Мильчь Ошмянского уѣзда,
(w:) AWAK, t. XXXIII, s. 325-330.
- IN – Inwentarz miasta Narwi z 1560 r., AWAK, t. XIV, s. 61-
-76.
- IS – Inwentarz miasta Suraż z 1558 r., AWAK, t. XIV, s. 46-
-60.
- IW – Inwentarz wsi Mieleszki, Bielewicze i Supraśl z 1567 r.,
AWAK, t. XVI, s.181.
- KDG – Kalendarium dziejów Goniądza, (w:) Dzieje Goniądza
w 450 rocznicę praw miejskich, Białystok – Goniądz
1997, s. 72-90.
- LetM – Lietuvos Metrika (1569–1571), Knyga Nr 532, t. 10,
Vilnius 2001.
- LMet – Lietuvos Metrika (1584, 1586, 1597), Knyga Nr 276,
Vinius 2010.
- LM – Litovskaja Metrika, cz. tret`ja: Knigi publičnych d`eł,
Perepisi vojska Litovskago (1565), Petrograd 1915; Lie-
tuvos Metryka 1519, Vilnius 1997; Lietuvos..., 1387–
–1546, Vilnius 1998; Lietuvos..., 1533–1535, Vilnius
1999; Lietuvos..., 1553–1567, Vilnius 1996; Lietuvos...,
1567–1569, Vilnius 2001.
- MKr – Metryka Koronna 168, 169, AGAD.
- ML131 – Metryka Litewska. Księga wpisów nr 131, opr. A. Ra-
chuba, Warszawa 2001.
- OG – Opis starych i nowych granic grodzieńskich, bielskich
i goniądzkich, 1536 r., (w:) Archeografičeskij sbornik
dokumentov odnosjaščichsja k istorii severo-zapadnoj
Rusi, t. I, Wilno 1984, s. 18-31.

- OP – Ordinacyja korolewskich puśc w lesnicestwach bywšego Wielikogo Kniażestwa Litovskogo, sostavlennaja... P.D. Isajkovskim i Biełozorom w 1641 godu, Wilno 1871.
- PD – Iz poptočnoj knigi Drohičinskogo grodskogo suda za 1665 r., nr 9584, k. 278, 280, AWAK, t. XXXIII, Wilno 1908, s. 391.
- PB – Powiat Bielski, 1580 r., (w:) A. Jabłonowski, Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym, t. VI, Podlasie. Źródła dziejowe, t. XVII, cz. III, Warszawa 1910, s. 90-128.
- PD – Powiat Drohicki, 1580 r., (w:) A. Jabłonowski, op. cit., s. 1-57.
- PKJ – Przywilej Króla Jana III wystawiony w Grodnie 12.III. 1679 r. pułkownikowi Samuelowi Murzie Krzeczowskiemu, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie, DA 6857, k. 988.
- PKr – Privilegii na zemlevladenije v brestskoj i kobrinskoj ekonomiax, Privilegii Augusta III-go..., AWAK, t. V, Vilno 1871, s. 354-360, 398-403.
- PM – Pieriepis' nasielenija Mielnickogo powieta po prichodam i vieroispowiedanijam dla vzykanija podatı 'subsidiūm reipublicae' 1662 r., AWAK, t. XXXIII, s. 407-536 (nr 293).
- PMI – Powiat Mielnicki, 1580 r., (w:) A. Jabłonowski, op. cit., s. 58-89
- PW – Pierepisi wojska litovskago, 1528 r., (w:) Litovskaja metrika, Russkaja Istoričeskaja Biblioteka, t. XXXIII, Petrograd 1915, s. 90-119.
- PWL – Pierepisi wojska litovskago 1565, 1567 r., (w:) Litovskaja metrika, Russkaja Istoriceskaja Biblioteka, t. XXXIII, Petrograd 1915, s. 874-1215.

- PZ – Popis wojenny ziemian województwa podlaskiego z 1528 r., (w:) A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. VI, Podlasie. Źródła dziejowe, t. XVII, cz. I, Warszawa 1908, s. 183-222.
- RDPN – Regestr delatowy i perceptowy woj. nowogródzkiego podymnego z 1690 r., SA 3464, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie.
- RDT – P. Borawski, W. Sienkiewicz, T. Wasilewski, Rewizja dóbr tatarskich 1631 r. – sumariusz wypisy, „Acta Baltico-Slavica”, t. 22, 1989, s. 58-135.
- RG – Regestr pomiary włóczęj ekonomii grodzieńskiej dokonanej w latach 1558–1563, (w:) Piscovaja Kniga Grodzienskoj ekonomii s pribavlenijami, cz. I, Wilno 1881.
- RK – Regestrum wybierania poboru w mieście knyszyńskim, 1577 r., (w:) A. Jabłonowski, op. cit.
- RMK – Rejestr miasta Knyszyn z 1561 r., (w:) Akta albo sprawy miasta knyszyńskiego 1553–1580, opr. J. Maroszek, Białystok 1999, s. 188-192.
- RPKT – Rejestr pogłównego Knyszyna, Tykocina z 1676 r., Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps 1099, s. 720.
- RPM – Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo mścisławskie 1667 r., opr. A. Rachuba, Warszawa 2008.
- RPN – Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo nowogródzkie 1690 r., opr. H. Lulewicz, A. Rachuba, Warszawa 2002.
- RPS – Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo smoleńskie 1650 r., opr. S. Dumin i A. Rachuba, Warszawa 2009.

- RPT – Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo trockie 1690 r., Warszawa 2000.
- RPW – Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo wileńskie 1690 r., opr. A. Rachuba, Warszawa 1989.
- RPŻ – Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Księstwo Żmudzkie 1690 r., opr. G. Błaszczyk, Warszawa 2009.
- RTG – Regestr Tatarów powiatu grodzieńskiego, (w:) Списокъ вооруженнымъ дворянамъ и татарамъ Городненского повета, явившимся на смотръ (popis), AWAK, t. 7, Wilno 1873, s. 423-424.
- SMB – Spis mieszkańców Białegostoku z 1799, (w:) A. Małek, Mieszkańcy Białegostoku pod zaborem pruskim, Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska 10, Białystok 1996, s. 68-102 (opr. na podst. Zespołu Kamera Wojny i Domen, AP w Białymstoku).
- SPD – Szlachta powiatu drohickiego składa przysięgę Koronie polskiej w grodzie drohickim, 1569 r., (w:) Akta Unii Polski z Litwą 1385–1791, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932, s. 265-296.
- SU – Spis urzędników województwa podlaskiego XV–XVII w., (w:) A. Jabłonowski, op. cit., s. 242-256.
- SZB – Szlachta ziemi bielskiej składa przysięgę Koronie polskiej w grodzie bielskim, 1569 r., (w:) Akta Unii Polski z Litwą 1385–1791, wydali S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932, s. 236-264.
- UP – Urzędnicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy, opr. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik 1994.

- UWKL – Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, opr. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk, t. I, Warszawa 2004.
- WB – Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo brzeskie 1667–1690 r., Warszawa 2000.
- Wiś – J. Wiśniewski, Osadnictwo tatarskie w Sokólskiem i na północnym Podlasiu, „Rocznik Białostocki”, t. XVI, 1989, s. 325-401.
- WSG – T. Strykiewicz-Korzon, Wyprawa partyzancka pułkownika Stefana Grabowskiego na Białoruś w 1794 roku, „Rocznik Tatarski”, t. II, 1935, s. 327-350.

LITERATURA

- Abramowicz Z., 1996, Nazwiska Żydów białostockich, (w:) Antroponimia słowiańska, Prace onomastyczne 35, Warszawa, s. 21-30.
- Abramowicz Z., 2000, Żydowskie nazwy patronimiczne na tle kultury słowiańskiej, (w:) Nazwy własne na pograniczach kulturowych, Studia Slawistyczne, t. 2, Białystok, s. 13-20.
- Abramowicz Z., 2001, Anthroponymy of the Jews from Białystok as a reflection of the nation`s culture and history, (w:) Namenkundliche Informationen, 79/80, Leipzig, s. 225-238.
- Abramowicz Z., 2003, Nazwiska Żydów na obrzeżu słowiańskim, (w:) Nazwy własne a kultura. Prace Slawistyczne 115, Warszawa, s.149-160.
- Abramowicz Z., 2010, Antroponimia Żydów białostockich, Białystok.
- Abramowicz Z., 2007, Judische Patronimika vor dem Hintergrund der slawischen Kultur, (w:) Proceeding of the 21st International Congress of Onomastic Sciences 3, Uppsala, s. 5-17.
- Alexandrowicz S., 1964, Powstanie i rozwój miast województwa podlaskiego (XV-I poł. XVII w., „Acta Baltico-Slavica”, t. 1, Białystok.
- Alexandrowicz S., 1996a, Gospodarcze, prawne i etniczne osobliwości sieci miejskiej ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XVII w., (w:) Miasto i kultura ludowa w dziejach Białorusi, Litwy, Polski i Ukrainy, Kraków, s. 62-90.
- Alexandrowicz S., 1996b, Rola miasteczek w gospodarczych uwarunkowaniach rozwoju ludności żydowskiej Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XVIII wieku, w: Regiony pograniczne Europy Środkowo-Wschodniej w XVI–XX wieku. Społeczeństwo – gospodarka – polityka, Toruń, s. 153-161.

- Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku, 2007, 2009, 20011, red. A. Cieślíkowa, t. I: A-G, t. II: H-Mb, t. III: Mc- Pi, Kraków.
- Bardach J., 1970, *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV-XVII w.*, Warszawa.
- Bardach J., 1988, *O dawnej i niedawnej Litwie*, Poznań.
- Bednarczuk L., 1992, Stosunki etnolingwistyczne na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. Zarys problematyki, (w:) *Dzieje Lubelszczyzny IV. Między wschodem a zachodem*, Lublin, s. 55-74.
- Bednarczuk L., 1994, Stosunki etnolingwistyczne na obszarze Wielkiego Księstwa litewskiego, „Acta Baltico-Slavica”, t. 22, s. 107-124.
- Bednarczuk L., 2010, *Językowy obraz Wielkiego Księstwa Litewskiego. Millennium Lithuaniae MIX-MMIX*, Kraków.
- Bieniak J., 1963, *Państwo Mieclawa. Studium analityczne*, Warszawa.
- Biernacka M., 1966, *Wsie drobnoszlacheckie na Mazowszu i Podlasiu. Tradycje historyczne a współczesne przemiany*, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Błaszczuk G., 1998, *Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności*, Poznań.
- Błaszczuk G., 2002, *Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności 1492-1569*, Poznań.
- Bogdanowicz E., 1999, *Wschodniosłowiańskie nazwy osobowe w osiemnastowiecznej antroponimii południowego Podlasia*, (w:) *Nazewnictwo pogranicza Polski*, Szczecin, s. 25-32.
- Bogdanowicz E., 2000, *Osiemnastowieczne nazewnictwo osobowe południowej Białostoczczyzny*, Białystok (wydruk komputerowy).
- Bogdanowicz E., 2006, *Nazwiska z komponentem -k- w części sufiksальной na podstawie XVIII-wiecznych ksiąg metrykalnych południowej Białostoczczyzny*, (w:) *Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, s. 337-344.
- Bogucka M., 1976, *Miejsce mieszczanina w społeczeństwie szlacheckim: atrakcyjność wzorów życia szlacheckiego w Polsce w XVII wieku*, (w:) *Spółeczeństwo staropolskie*, t. I, Warszawa.
- Bogucka M., Samsonowicz H., 1986, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław.

- Boniecki A., 1883, Poczest rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku, Warszawa.
- Borawski P., 1990, Struktura społeczna Tatarów w Wielkim Księstwie Litewskim „Acta Balto-Slavica”, t. 19, s. 311-340.
- Brzezina M., 1986, Polszczyzna Żydów, Warszawa-Kraków.
- Bubak J., 1987, O socjologicznym podejściu w badaniach antroponimii, „Socjolingwistyka”, t. 6, s. 97-105.
- Bubak J., 1983, Geneza nazwisk równych imionom, (w:) Warsztat współczesnego onomasty, Kielce, s. 19-29.
- Bubak J., 1986, Kształtowanie się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego, Kraków.
- Бу́лыка - Булыка Ф.Н., 1972, Даўня запызычанні беларускай мовы, Мінск.
- Chodynicki K., 1934, Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska 1370–1632, Warszawa.
- Chudaš M.L., Z istoriji ukrajinskoji antroponimiji, Kyjiv 1977.
- Cieślíkowa A., 1990, Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Cieślíkowa A., 1992, Indywidualne – narodowe – uniwersalne w nazwach własnych, „Onomastica”, t. 32, s. 5-12.
- Cieślíkowa A., 1999, Kryteria włączania nazwisk z ziem pogranicznych do opracowania Antroponimii Polski XVI do XVIII w., (w:) Studia Slawistyczne, t. 1 Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych, Białystok, s. 68-74.
- Citko (Kruk) L., 1990, Elementy bałtyckie w szesnastowiecznej antroponimii północnej Białostoczczyzny, (w:) Bałto-słowiańskie związki językowe, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 229-236.
- Citko L., 1996, Elementy wschodniosłowiańskie w szesnastowiecznej antroponimii północnej Białostoczczyzny, Rozprawy Slawistyczne, t. 15, Lublin, s. 115-122.
- Citko L., 1998, Struktura i semantyka antroponimów motivoowanych nazwaniami profesji, (w:) Problemy semantičeskogo opisania jedinicy języka i reči, cz. I, Minsk, s. 144-146.

- Citko L., 1999, Formacje hybrydalne w antroponimii polsko-białorusko-litewskiego pogranicza XVI w., (w:) *Nazewnictwo pogranicza Polski, Szczecin*, s. 43-50.
- Citko L., 2000, Odetniczne nazwy osobowe na Podlasiu (XVI–XVII w.), (w:) *Studia Russica XVIII*, Budapeszt 2000, s. 39-44.
- Citko L., 2001, *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI wieku*, Białystok.
- Citko L., 2006, „Kronika Bychowca” na tle historii i geografii języka białoruskiego, Białystok.
- Citko L., Dacewicz L., *Typy strukturalne antroponimów w XVI-wiecznym województwie podlaskim*, (w:) *Antroponimia słowiańska. Prace onomastyczne 35*, Warszawa 1996, s. 83-92.
- Czyżewski F., Gala S., 1993, Zagadnienie pogranicza językowego na przykładzie nazwisk włodawskich, (w:) *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, *Rozprawy Sławistyczne*, t. 7, Lublin, s. 113-136.
- Czyżewski F. Gala S., 2000, W sprawie compositów antropoonomastycznych, *Rozprawy Sławistyczne*, t. 16, Lublin, s. 111-117.
- Dacewicz L., 1990, Nazwy osobowe w *Księdze pogrzebowej* parafii mielnickiej z II poł. XVIII w., „*Slavia Orientalis*”, R. XXXIX, nr 3-4, s. 295-302.
- Dacewicz L., 1993, Kształtowanie się osobowych nazw odzawodowych w dawnym województwie podlaskim (XVI–XVII w.), *Studia Podlaskie*, t. IV, Białystok, s. 93-100.
- Dacewicz L., 1994, *Nazewnictwo kobiet w dawnym powiecie mielnickim (XVI–XVII)*, Białystok.
- Dacewicz L., 1999, Rodzime czy obce? W kwestii nazewnictwa na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim, (w:) *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, *Studia Sławistyczne*, t. 1, Białystok, s. 88-94.
- Dacewicz L., 2001a, The anthroponymy of Białystok during Prussian Administration, *Namenkundliche Informationen*, 79/80, Leipzig, s. 239-244.
- Dacewicz L., 2001b, *Antroponimia Białegostoku w XVII–XVIII wieku*, Białystok.

- Dacewicz L., 2003, Z historii nazwisk na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu, (w:) Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie, Warszawa, s. 11-19.
- Dacewicz L., 2004a, Identifizierung der jüdischen Bevölkerung und slawische Eigennamenkultur in der alten Wojewodschaft von Podlasie, (w:) Namenkundliche Informationen, 85/86, Leipzig, s. 200-208.
- Dacewicz L., 2004b, Proces kształtowania się nazwiska szlacheckiego w kontekście pogranicza etniczno-kulturowego (na przykładzie woj. podlaskiego w XVI w.), (w:) Pogranicza: kontakty kulturowe, literackie i językowe, *Studia Slawistyczne* t. V, Białystok, s. 155-160.
- Dacewicz L., 2005a, Trzejelementowe zestawienia antroponimiczne w nazewnictwie szlacheckim dawnego polsko-litewsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza, „*Onomastica*” L, s. 315-321.
- Dacewicz L., 2005b, Nazewnictwo Tatarów a słowiańska kultura nazewnicza w północnej części Wielkiego Księstwa Litewskiego, (w:) *Mowy u Wielkim Kniastwie Litouskim i krainach sučasnej centralnaj i uschodnij Europy: tradycyi i pierajemnasť*, Brześć, s. 204-207.
- Dacewicz L., 2006a, Hybrydyzacja nazewnictwa mniejszości narodowych jako zjawisko typowe na pograniczach etniczno-kulturowych, (w:) *Onimizacja i apelatyzacja*, Białystok, s. 357-362.
- Dacewicz L., 2006b, Rola sufiksu -uk w kulturze nazewnicznej Podlasia, (w:) *Manuscula Linguistica in honorem Aleksandrae Cieślíkowa obla-ta*, Kraków, s. 157-162.
- Dacewicz L., 2008, Antroponimia Żydów Podlasia w XVI–XVIII wieku, Białystok.
- Dacewicz L., 2012a, Sufiks -ski jako element wartościowania w procesie kształtowania się nazwisk na polsko-litewsko-wschodniosłowiańskim pograniczu etniczno-kulturowym, (w:) *O wartościach i wartościowaniu. Historia – Literatura – Edukacja*, red. M. Karwatowska, A. Siwiec, Chełm, s. 130-143.
- Dacewicz L., 2012b, Antroponimia Tatarów litewsko-polskich w przekroju historycznym, Białystok.

- Dubisz S., 1985, O „nobilitacji” nazwisk mieszczańskich na Mazowszu w XVII i XVIII wieku, *Prace Filologiczne*, t. XXXII, Warszawa, s. 97-107.
- Dumin S., 2006, *Herbarz rodzin tatarskich Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Gdańsk.
- Dylągowa H., 1994, Unia brzeska – pojednanie czy podział?, (w:) *Unia brzeska. Geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, Kraków, s. 45-54.
- Dziadulewicz S., 1929, *Herbarz rodzin tatarskich w Polsce*, Wilno.
- Falk K.O., 1963, Ze studiów nad slawizacją litewskich nazw miejscowych i osobowych, „*Scando-Slavica*”, t. IX, Copenhagen, s. 87-103.
- Gala S., 1986, Rola antroponimicznego przyrostka *-ski* w kulturze nazewnictwej, (w:) *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Językoznawczego XXXI*, Łódź, s. 85-91.
- Gold D. L., 1996, On the Study of Jewish Family Names, (w:) *Namenforschung* (ed. E. Eichler), Berlin, s. 1310-1321.
- Goldberg J., 1993, *Dzieje Żydów w dawnej Rzeczypospolitej – próba syntetycznego spojrzenia*, (w:) *Między wielką polityką a szlacheckim partykularzem*, Toruń, s. 337-352.
- Górniewicz H., 1968, *Rodowe nazwy miejscowe Wielkopolski, Małopolski i Mazowsza*, Gdańsk.
- Guldon Z., 1989, *Ludność żydowska w miastach województwa podlaskiego w końcu XVIII wieku*, *Studia Podlaskie*, t. II, Białystok, s. 48-55.
- Guldon Z., 1997, *Osadnictwo żydowskie i liczebność Żydów na ziemiach Rzeczypospolitej w okresie przedrozbiorowym. Stan badań i potrzeby badawcze*, (w:) *Żydzi i judaizm we współczesnych badaniach polskich*, Kraków.
- Grzybowski S., 1957, *Nazwisko i jego stałość jako elementy identyfikacji osoby w dawnym prawie polskim*, „*Onomastica*” III, s. 485-514.
- Halecki O., 1915, *Przyłączenie Podlasia, Wołynia i Kijowszczyzny do Korony w roku 1569*, Kraków.
- Hoszowski S., 1951, *Dynamika rozwoju zaludnienia Polski w epoce feudalnej (X-XVIII w.)*, *Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych*, t. t. XIII.

- Jabłonowski A., 1908–1910, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. VI Podlasie, Źródła dziejowe, t. XVII, cz. I-III, Warszawa.
- Jankowski H., 1997, Nazwy osobowe Tatarów litewsko-polskich, „Rocznik Tatarów Polskich”, nr 4, s.59-90.
- Jarmolik W., 1982, Rozwój niemieckiego prawa miejskiego na Podlasiu do Unii Lubelskiej 1569 r., „Przegląd Historyczny”, t. 75, z. 1-2, s. 23-46.
- Jaszkin I. – I. Яшкін, 2013, Слоўнік беларускіх іменаў і сямейна-родавых паняццяў, Мінск.
- Jurkiewicz J., 1994, Osadnictwo polskie w Wielkim Księstwie Litewskim w świetle badań historycznych, „Acta Baltico-Slavica”, t. 22, Warszawa, s. 237-255.
- Kaczmarczyk Z., Leśnodorski B., 1971, Historia państwa i prawa Polski, pod red. J. Bardacha, t. II, Warszawa.
- Kaleta Z. – zob. Kowalik-Kaleta Z.
- Kaleta Z., 1990, On the Stabilization of Slavic Surnames, (w:) Proceedings of the 13th International Congress of Onomastic Sciences 17/1, Helsinki, s. 53-68.
- Kaleta Z., 1991, Ewolucja nazwisk słowiańskich. Studium teoretyczno-porównawcze, Kraków.
- Kaleta Z., 1996, Synteza antroponimiczna – pojęcie i metodologia opracowania, (w:) Antroponimia słowiańska. Prace onomastyczne 35, Warszawa, s. 183-188.
- Kaleta Z., 1998a, Nazwisko w kulturze słowiańskiej, „Język Polski” LXXVIII 1-2, s. 29-38.
- Kaleta Z., 1998b, Nazwisko w kulturze polskiej, Warszawa.
- Kaleta Z., 2003, Wartości i antywartości w staropolskich odapelatywnych nazwach osób (wiek XIV-XV), (w:) Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie, Warszawa, s. 21-48.
- Kamiński A., 1961, Wizna na tle pogranicza polsko-rusko-jaćwieskiego, „Rocznik Białostocki”, s. 9-61.
- Karpluk M., 1984, Imiona i nazwiska Żydów polskich przykładem językowej interferencji, „Onomastica” XXIX, s. 197-212.

- Kasabuła T., 1998, Ignacy Massalski biskup wileński, Lublin.
- Kasabuła T., 2003, Drogi przenikania kultury zachodniosłowiańskiej na tereny Rusi Litewskiej w XIV wieku, (w:) Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich, Białystok, s. 295-303.
- Każmierczyk A., 2004, Polscy biskupi wobec Żydów w XVIII wieku, (w:) Rzeczpospolita wielu wyznań, red. A. Każmierczyk i in., Kraków, s. 349-356.
- Klemensiewicz Z., 1974, Historia języka polskiego, Warszawa.
- Kłóskowska A., 1990, Uniwersalne i narodowe tendencje w kulturze, Kultura i społeczeństwo XXXIV, 2, Warszawa.
- Kolanowski L., 1927, Pomiarą włóczna, „Ateneum Wileńskie”, r. IV, s. 235-251.
- Kołodziejczyk A., 1997, Rozprawy i studia z dziejów Tatarów litewsko-polskich i islamu w Polsce w XVIII–XX wieku, Siedlce.
- Kondratiuk M., 1990, Bałtyckie nazwy osobowe włóścian w Inwentarzu starostwa tykocińskiego z 1573 roku, (w:) Bałto-słowiańskie związki językowe, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 199-214.
- Kondratiuk M., 1994, Formant -uć (lit. -utis) w nazwach geograficznych i osobowych na terenie Białostoczczyzny, (w:) Problemy sučasnoji areałohiji, Kijów, s. 159-166.
- Konopacki A., 2010, Życie religijne Tatarów na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego w XIV–XIX wieku, Warszawa.
- Kopertowska D., 1983, Problem klasyfikacji nazwisk, (w:) Warsztat współczesnego onomasty, Kielce.
- Kosman M., 1979, Historia Białorusi, Wrocław.
- Kosman M., 1981, Polacy w Wielkim Księstwie Litewskim. Z badań nad mobilnością społeczeństwa w dobie Unii Jagiellońskiej, SPS, t. I, Warszawa, s. 370-384.
- Kowalik-Kaleta Z. – zob. Kaleta Z.
- Kowalik-Kaleta Z., 1981, Staropolskie nazwy osobowe motywowane przez nazwy miejscowe, Wrocław.
- Kowalik-Kaleta Z., 1987, Typologia historycznych nazwisk słowiańskich w ujęciu stratygraficznym, (w:) Z polskich studiów slawistycznych, seria VII, Warszawa, s. 207-217.

- Kowalik-Kaleta, 2007, Historia nazwisk polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV wiek), t. I, Warszawa.
- Krawiec L., 1936, Zarys dziejów ludności tatarskiej w Rzeczypospolitej Polskiej, (w:) Tatarzy w Polsce, nr 19, Wilno, s. 5-35.
- Kryczyński S., 1938, Tatarzy litewscy. Próba monografii historyczno-etnograficznej, „Rocznik Tatarski”, nr 3, s. 138-139.
- Kurzowa Z., 1970, Polskie rzeczowniki męskie na -o na tle słowiańskim, Wrocław.
- Kurzowa Z., 1993, Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w., Warszawa – Kraków.
- Kutrzeba S., 1914, Historia stroju Polski w zarysie, t. II, Lwów.
- Laszuk A., 1993, Rejestry podatkowe z XVI–XVIII wieku jako źródło do badań osadniczych i demograficznych woj. podlaskiego, Archeion, t. 92, s. 49-61.
- Laszuk A., 1998, Materiały do dziejów Podlasia w zbiorach AGAD, „Białostoczyna”, nr 2, s. 91-95.
- Laszuk A., 1999, Ludność województwa podlaskiego w drugiej połowie XVII wieku, Warszawa.
- Leszczyński A., 1973, Żydzi w Choroszczy od połowy XVI wieku do 1795 roku, Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego, nr 4/88, s. 3-31.
- Leszczyński A., 1974, Żydowski ruch osadniczy na ziemi bielskiej do 1795 r., Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego, nr 4/92, s. 31-58.
- Leszczyński A., 1975, Sytuacja prawna Żydów ziemi bielskiej od końca XV w. do 1795 r., Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego, nr 4/96, s. 3-36.
- Leszczyński A., 1979, Żydzi dzierżawcy ziemi bielskiej od 1487 do 1795 r., Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego, nr 3/111, s. 53-61.
- Leszczyński A., 1980, Żydzi ziemi bielskiej od połowy XVII wieku do 1795 roku, Wrocław.
- Leszczyński, 1989, Z dziejów Żydów Podlasia (1487–1795), Studia Podlaskie, t. 2, Białystok, s. 7-24.
- Liedke M., 2004, Od prawosławia do katolicyzmu. Ruscy możni i szlachta Wielkiego Księstwa Litewskiego wobec wyznań reformacyjnych, Białystok.

- Lindert B., 1972, Formanty -(i)uk, -czuk w językach wschodniosłowiańskich, (w:) Z polskich studiów slawistycznych, Seria 4, Językoznawstwo, Warszawa, s. 81-87.
- Łapicz Cz., 1986, Kitab Tatarów litewsko-polskich (Paleografia. Grafia. Język), Toruń.
- Łowmiańska M., 1929, Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 r., Wilno.
- Łowmiański H., 1998, Zaludnienie państwa litewskiego w wieku XVI, Poznań.
- Magda-Czekaj M., 2011, Wybrane typy słowotwórcze nazwisk okresu średniopolskiego w ujęciu historyczno-społecznym, Kraków.
- Małec M., 2001, Imię w polskiej antroponimii i kulturze, Kraków.
- Małowicz S., 1925, O pochodzeniu nazwisk żydowskich na ziemiach wschodnich, „Poradnik Językowy” 21, s. 111-113.
- Małek A., 1994, Spis podatkowy Hasfortha jako źródło historyczne do dziejów Białegostoku w okresie rządów pruskich, „Białostoczczyzna”, nr 3, s. 9-15.
- Małek A., 1996, Mieszkańcy Białegostoku pod zaborem pruskim, Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska 10, Białystok, s. 55-137.
- Małek A., 1997, Żydzi w Nowych Prusach Wschodnich, „Białostoczczyzna”, nr 1, s. 133-140.
- Małek A., 1999, Białystok pod zaborem pruskim 1795–1807, „Białostoczczyzna”, nr 4, s. 19-24.
- Maroszek J., 1976, Rzemiosło w miastach podlaskich w XV–XVIII w., (w:) M. Kwapien, J. Maroszek, Wyrobisz A., Studia nad produkcją rzemieślniczą w Polsce (XIV–XVIII w.), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, s. 88-191.
- Maroszek J., 1989, Żydzi wiejscy na Podlasiu w XVII i XVIII wieku w świetle przemian struktury rynku wewnętrznego, Studia Podlaskie, t. II, Białystok, s. 56-69.
- Matuszewski J., 1975, Polskie nazwisko szlacheckie, Łódź.
- Miakiszew W., 1998, «Русская мова» Литовского Статута 1588 года и виленских актовых книг конца XVI века. (w:) Języki w Wielkim Księstwie Litewskim i we współczesnych państwach środkowej i wschodniej Europy: analogie i dziedzictwo, Budapest, s. 54-55.

- Miakiszew W., 2000, «Мовы» Великого княжества Литовского в единстве своих противоположностей (w:) *Studia Russica XVIII*, Budapest, s. 165-172.
- Miakiszew W., 2008, *Язык Литовского Статута 1588 года*, Kraków.
- Michaluk D., 2002a, O możliwościach badań struktury etnicznej ludności Podlasia w XVI wieku, *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, t. 18, Białystok.
- Michaluk D., 2002b, *Ziemia mielnicka województwa podlaskiego w XVI-XVII wieku*, Toruń.
- Mossakowska B., *Nazwiska mieszkańców Komornictwa Olsztyńskiego*, Gdańsk 1993.
- Mrózek R., Antroponimia w systemie onimicznym, (w:) *Antroponimia słowiańska. Prace onomastyczne 35*, Warszawa, s. 237-244.
- Nadav M., 1989, Kahał tykociński a osadnictwo żydowskie na wsi w XVII i XVIII wieku, *Studia Podlaskie*, t. II, Białystok, s. 39-47.
- Naruszewicz A., 1999, Nazwiska niemieckie na Warmii i ich adaptacja do polskiego systemu językowego, (w:) *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych. Studia Sławistyczne 1*, red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 222-226.
- Nowowiejski B., 2010, Z zagadnień kontaktów językowych (O niektórych kresowizmach słowotwórczych w polszczyźnie północno-wschodniej. Formacje na -ajło), Białystok, s. 285-296.
- Ochmański J., 1990, *Historia Litwy*, wyd. 3 uzupeł. i popr., Wrocław.
- Opas T., 1974, Uwagi o wpływie języka polskiego na tworzenie się nazwisk Żydów polskich (od drugiej połowy XVI do w XVI do XVIII w.), *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*, 1/89, s. 47-63.
- Raszewska-Żurek B., 2003, Najstarsze ślady asymilacji osadników niemieckich do kultury polskiej zachowane w ich imionach, (w:) *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*, Warszawa, s. 49-76.
- Rymut K., 1987, Apelatywy antroponimiczne i ich miejsce w etymologii słowiańskiej, *Sławistyczne Studia Językoznawcze*, s. 317-323.
- Sajewicz M., 1997, O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostoczczyźnie, (w:) *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, „Rozprawy Sławistyczne”, t. 12, red. F. Czyżewski, M. Łesiów, Lublin, s. 91-107.

- Sajewicz M., 1998, Słowotwórstwo nazw żon w nadnarwiańskich gwarach białoruskich Białostoczczyzny, „Acta Albaruthenica”, t. 1, red. A. Barszczewski, A. Bartoszewicz, Warszawa, s. 51-67.
- Sajewicz M., 2000, Nazwy żon z formantami -icha, -cza w gwarach białoruskich okolic Lewkowa Starego na Białostoczczyźnie, (w:) Nazwy własne na pograniczach kulturowych, Studia Slawistyczne 2, red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s.143-154.
- Sajewicz M., 2013, Nazwiska patronimiczne z formantem -uk w powiecie hajnowskim na Białostoczczyźnie na tle ogólnopolskim, Lublin.
- Schipper I., 1932, Rozwój ludności żydowskiej na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej, (w:) Żydzi w Polsce Odrodzonej, t. I, Warszawa.
- Sieradzki A., 2010, Słowotwórstwo nazwisk polskich doby staro- i średniopolskiej, (w:) Poznańskie Studia Polonistyczne, Seria Językoznawcza, t. 16, Poznań, s. 259-270.
- Sieradzki A., 2013, Poznańskie derywaty nazwiskowe XVI-XVIII wieku, Poznań.
- Skowronek K., 2001, Współczesne nazwisko polskie, Kraków.
- Skulina T., 1989, O ustalaniu się nazwisk mieszczańskich i chłopskich w Wielkopolsce XVII wieku, „Onomastica”, XXXIII.
- Smułkowa E., 1988, O polsko-białoruskich związkach językowych w aspekcie czasowym i terytorialnym, (w:) Studia polsko-litewsko-białoruskie, Warszawa, s. 233-248.
- Sobczak J., 1984, Położenie prawne ludności tatarskiej w Wielkim Księstwie Litewskim, Poznań.
- Supranowicz E., 1997, Nazwy osobowe pochodzące od etników, (w:) Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, Kraków, cz. 4, s. V-VIII.
- Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny. Prace ofiarowane prof. A. Czachorowskiemu, 2002, red. J. Śliwiński, Olsztyn.
- Sztachelska-Kokoczek A., 1996, Społeczność żydowska w Białymstoku w XVIII w., „Białostoczczyzna”, nr 2, s. 20-25.
- Szulowska W., 2004, Dawna antroponimia Mazowsza (XV-XVII w.), Olsztyn.

- Śliwa T., 1979, Kościół prawosławny w Rzeczypospolitej (1764–1795) i w Wielkim Księstwie Warszawskim (1807-1815), (w:) *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, t. 2, Poznań.
- Taszycki W., 1951, *Patronimiczne nazwy miejscowe na Mazowszu z mapą*, Kraków.
- Tazbir J., 1983, *Kultura szlachecka w Polsce*, Warszawa.
- Tichoniuk B., 1988, *Antroponimia południowej Białostoczczyzny w XVI wieku*, Opole.
- Tichoniuk B., 1990, *Elementy bałtyckie w szesnastowiecznej antroponimii południowego Podlasia*, (w:) *Bałto-słowiańskie związki językowe*, Wrocław, s. 355-362.
- Tichoniuk B., 2000, *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*, Zielona Góra.
- Topolska B. M., 1987, *Polacy w Wielkim Księstwie Litewskim w XVI–XVIII wieku (Przyczynek do dziejów dawnej polskiej emigracji na Wschód w okresie staropolskim)*, (w:) *Lituanoslawica Posnaniensia. Studia Historica*, II, Poznań, s. 166-185.
- Topolski J., 1958, *Wpływ wojen połowy XVII wieku na sytuację ekonomiczną Podlasia*, (w:) *Studia Historica. W 35-lecie pracy naukowej H. Łowmiańskiego*, Warszawa, s. 309-343.
- Tronina A., 1999, *Nazwiska Żydów aszkenazyjskich: próba klasyfikacji*, (w:) *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, *Studia Slawistyczne*, t. 1, Białystok 1999, s. 312-320.
- Tronina A., 2002, *Geneza nazwisk żydowskich według źródeł biblijnych*, (w:) *Wielojęzyczność i wielokulturowość na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, *Studia Slawistyczne*, t. 3, Białystok, s. 111-115.
- Trypućko J., 1982, *O pewnym wypadku litewsko-polskiej interferencji w zakresie onomastyki (lit. przyrostek –utis, pol. –uć)*, Uppsala.
- Tyszkiewicz J., 1982, *Podlasie: kształtowanie się nazwy i terytorium do końca XIX stulecia*, (w:) *Prace archeologiczno-konserwatorskie na terenie województwa siedleckiego*, z. 3, Siedlce, s. 3-7.

- Unbegaun B. O., 1972, *Russian Surnames*, London; tłum. Russkije familii, Moskwa 1989.
- Urwanowicz J., 2004, *Ze sobą, czy obok siebie? Próba charakterystyki chrześcijańskich i żydowskich mieszkańców Grodna w końcu XVIII w.*, (w:) *Rzeczpospolita wielu wyznań*, Kraków, s. 487-495.
- Urzednicy podlascy XIV-XVIII wieku. Spisy (Wstęp), 1994, pod red. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik.
- Uscinowicz – Устіновіч А. К., 1975, *Антрапанімія Гродненшчыны і Брэстчыны XIV–XVIII вв.*, Мінск.
- Uscinowicz A., 1999, *Z historii imen jaurejaŭ*, (w:) *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, *Studia Slawistyczne* 1, Białystok, s. 321-333.
- Uscinowicz – Устіновіч А. К., 2011, *Слоўнік асабовых уласных імен*, Мінск.
- Warchoł S., 1986, *O derywacji hybrydalnej*, (w:) *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, Lublin, s. 107-124.
- Warمیńska K., 1999, *Tatarzy polscy. Tożsamość religijna i etniczna*, Kraków.
- Wasilewski T., 1968, *Białystok w XVI–XVII wieku*, (w:) *Studia i materiały do dziejów miasta Białegostoku*, t. I, Białystok, s. 107-127.
- Wawrzyńczyk A., 1951, *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI w.*, Wrocław.
- Weinreich U., 1958, *Yiddish and Colonial German in Eastern Europe: the differential impact of slavic*, Mounton & co. S-Gravenhage.
- Węgrzynek H., 1986–1987, *Żydzi w Koronie i na Litwie w XV i XVI wieku*, „Kalendarz Żydowski”, nr 4, s. 33-46.
- Wijuk Kojalowicz W., 1897, *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach i herbach*, Kraków.
- Wisner H., 1999, *Litwa. Dzieje państwa i narodu*, Warszawa.
- Wiśniewski J., 1964, *Rozwój osadnictwa na pograniczu polsko-rusko-litewskim od końca XIV do połowy XVII wieku*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 1, Białystok.
- Wiśniewski J., 1967, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od końca XVIII wieku*, (w:) *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, Białystok.

- Wiśniewski J., 1970, Podlasie, (w:) Słownik starożytności słowiańskich, t. IV, cz. 1, Wrocław, s. 172-174.
- Wiśniewski J., 1975, Dzieje osadnictwa w powiecie grajewskim do połowy XVI wieku, (w:) Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego, t. I, Warszawa.
- Wiśniewski J., 1977, Osadnictwo Wschodniej Białostoczczyzny, geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne, „Acta Baltico-Slavica”, t. 11, Warszawa.
- Wiśniewski J., 1980, Zarys dziejów osadnictwa na Białostoczczyźnie, (w:) Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. I, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 14-27.
- Wiśniewski J., 1988, Z dziejów gminy ewangelicko-augsburskiej w Białymstoku, „Białostoczyna”, nr 1, s. 27-29.
- Wiśniewski J., 1989, Osadnictwo tatarskie w sokólskim i na północnym Podlasiu, „Rocznik Białostocki”, t. XVI, s. 326-401.
- Wolnicz-Pawłowska E., 1998, Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich XV–XIX wiek, Warszawa.
- Wostokow – Востоков А., 1842, Описание Русских и Славенских Рукописей Румянцевского Музеума, Санкт-Петербург.
- Wyczański A., 1986, Polska w epoce odrodzenia. Państwo, społeczeństwo, kultura, Warszawa.
- Wyczański A., 1991, Polska Rzeczą Pospolitą szlachecką, Warszawa.
- Wyrobisz A., 1981, Podlasie w Polsce przedrozbiorowej, (w:) Studia nad społeczeństwem i gospodarką Podlasia w XVI-XVIII w.), Warszawa, s. 173-210.
- Złotkowski P., 1999, Nazwy osobowe szlachty podlaskiej z formantem -icz, -owicz, -ewicz z XV–XVII wieku, (w:) Nazewnictwo na pograniczech etniczno-językowych, Studia Slawistyczne 1, Białystok, s. 343-349.
- Żenkiewicz J., 2001, Litwa na przestrzeni wieków i jej powiązania z Polską, Toruń.
- Żurawski – Жураўскі А. І., 1967, Гісторыя беларускай літаратурнай мовы, Мінск.

SUMMARY

THE HISTORY OF THE SURNAMES IN THE NORTH-EASTERN PART OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH IN THE 16–18th CENTURIES

The historical formation of the surnames in the north-eastern part of the Polish-Lithuanian Commonwealth is connected with the development of multiethnic settlement, social, political, and administrative changes which took place in the given area in the 16–18th centuries. The analysis of the written sources allowed to see the process of formation of surnames in different social and ethnical groups. Due to this evaluation some diversity between surnames were ascertained depending on the social status. In the given area some local surnames became a symbol of the noble origin and served as a pattern for townsmen and peasants who added suffix *-ski* to their appellative surnames.

The process of settlement, which developed over several centuries, was characterized by its ethnic, religious, and cultural plurality. Since the 16th century the Belarussian, Lithuanians, Tartars, and Jews cultures have undergone the process of Polonization which has appeared above all in the structure of personal names. This new quality, among other things, has found its expression in the presence of numerous hybrid forms (e.g. *Andrzejuk, Asmanowicz, Dowgiąło, Hirszowicz*).

The development of the anthroponymic system during the period of the 16–18th centuries generated some essential innovations. They concerned the structure of anthroponyms, the frequency of various types of surnames, as well as the frequency of surname suffixes. The aim of investigation was to designate all the forms which appeared after single personal names (first names) according to historical texts. The systematization of personal names was based on the formal-semantic criterion of identity. It resulted in distinguishing several types of surnames: patronymic, local surnames originating from place names, appellative ones originating from common nouns, these originating from ethnic names, surnames equal to first names, and foreign surnames.

The statistic-textual research enables us to observe their development from descriptive forms to synthetic prototypes of surnames which became customary surnames functioning as indexes. In the first part of the 16th century we can observe both patronymic description (e.g. *szl. Frącz syn Mikołajow, Śl. Jan syn Stanisławow*) and patronymic endings in *-owicz/-ewicz*, (e.g. *Mikołajewicz, Stanisławowicz*), analytic local phrases (e.g. *Śl. Maciej z Miodusów*) and suffixal forms ending in *-ski* (e.g. *Mioduszewski*).

The patronymic forms with suffix *-owicz/-ewicz* had quite significant status, especially among the noble class (e.g. *Adamowicz, Hlebowicz, Orechowicz, Tyszkiewicz*). It was the result of colonization-settlement processes, that induced contact and mutual influence of the two Slavic cultures: Western and Eastern. In the 17th century in the Grand Duchy of Lithuania patronymic with *-owicz* was very fashionable among the nobility, while in the Podlasie region, this type of personal names was used predominantly by townsmen, seldom by peasants. Apart from that, in these social classes the surnames with another suffixes (*-uk/-czuk, -ek, -ik/-yk, -ko* etc.) were used more and

more frequently (e.g. *Błaszczuk, Firsruk, Pawluczuk, Dziemiańczyk, Hlibijak, Kruczko*).

In the first part of the 16th century there was an insignificant number of surnames with suffix *-ski* among the gentry (e.g. *Bielawski, Paderewski, Sawicki*). The tendency of stabilization on the level of their functioning in society appeared. These surnames became to being replaced due to the usage of patronymic with suffix *-owicz* by the gentry. Among townsmen and peasants dominated the usage of the patronymic with suffix *-owicz* and prototypes of surnames derived from appellatives, while surnames created from name-places were used definitely rarely. The nobility had a higher status in society so the surnames with suffix *-ski* became the symbol of the noble origin and constituted the pattern for townsmen and peasants, who added the suffix *-ski* to their appellative surnames (e.g. *Wilczyński* < *Wilk* 'a wolf'). Numerous surnames with *-ski* appeared in Podlasie region during 17th century, in the north-eastern part of the Polish-Lithuanian Commonwealth, during 16–17th centuries, this type of personal names also increased, especially among the noble class.

Appellative personal names (equal common nouns and created from their suffixal forms) were used by all social classes during the centuries that we have taken into account. The poor part of nobility used this type of personal names more frequently than the rich ones. Nevertheless the appellative surnames were mostly used by peasants (e.g. *Cep, Gbur, Odyniec, Żelazny; Bondar, Koleśnik, Zdun, Niedbała*).

During the 16-17th centuries, different forms of Polish and Eastern Slavic first names were used as the surnames in all social classes, e.g. *sl. Zygmunt Bogusz, p. Stefan Ancuta, Mikołaj Pac kanonik wileński, honestis Jacobo Bogusz, laboriosus Jacobo Pietrasz*. In the XVIIIth century some of these surnames decreased in number because of adding suffixes to them, mostly *-ski, -owicz*. Not many surnames were

created from ethnonyms, e.g. *Lach, Litwin, Rusin, Ukrainiec, Żyd*. The so called nations lived mostly on the territory of the Grand Duchy of Lithuania.

In the given area the process of formation and stabilization of surnames proceeded in pluri-social and pluri-ethnic conditions. Besides Polish anthroponymical system the Eastern Slavic one played the important role. Basing on phonetic, structural, and lexical criteria we distinguished numerous surnames which were characteristic of Eastern Slavic anthroponymy (Belarussian and Ukrainian). These surnames were based on the Orthodox names and their hypocoristic forms, as well as on the appellatives of Eastern Slavic origin (e.g. *Chomicz, Naumowicz, Żyrewicz, Klimiuk, Horszczaruk, Hołodko, Pacenia*). Some Eastern Slavic suffixes were very active (e.g. *-owicz/-ewicz, -uk/-czuk, -enia, -ko*). There were numerous surnames equal to the Eastern Slavic appellatives (e.g. *Błycha, Moroz, Soroka, Wuz, Wołk*). In The Grand Duchy of Lithuania, Lithuanian, Tartar and Jewish surnames adapted to the Slavic model anthroponyms.

Genetic Baltic personal names reflect the linguistic processes that were taking place in the period of intensive contacts between the Lithuanians, Polishes and Belorussians. In some cases, Lithuanian surnames adapted by the Poles indicate Belorussian as a medium in the process of adaption. Transposition of the Lithuanian system of names into the Slavonic system of names in Polish, carried several layers: graphic, phonetic and morphological (e.g. *Gudzio, Giedrow, Krumielicz*).

Surnames used by Lithuanian-Polish Tatars were adapted to the Polish-Belarussian system of names. They were formed mainly from Mussulman, Polish and Ruthenian names by means of popular Slavic suffixes *-owicz/-ewicz, -skil/-cki* (e.g. *Achmatowicz, Sulejmanowicz, Bohdanowicz, Sienkowicz; Bajraszewski, Chalecki, Smolski*). There was

a big group of surnames which were created from place-names with the suffix *-ski/-cki* (e.g. *Bazarewski, Kryczyński, Sielecki*). The contribution of Polish naming-culture to the shaping of Lithuanian-Polish Tatars' surnames can be summed up by the following factors: forms with *-ski* derived from place-names, the stabilization of two-elemental combinations with an official form of a name, the appearance of Polish names.

Jewish names constituted a specific group. The most significant element was always a first name (the Bible, Hebraic, Aramaean, Accadian, Yiddish). Derived forms of first names carried obvious traces of Slavization (Polonization) as an inevitable result of their usage. During the 16–18th centuries, the Jews were identified mainly by patronymics which were created from first names by suffix *-ewicz/-owicz*. There was a little number of surnames with suffixes *-ski/-cki* which had derived from place-names (*Białostocki, Grodzieński, Supraski*), and professional names (e.g. *Balwierz, Złotnik*).

Not numerous but noticeable was the group constituted from surnames of German origin (e.g. *Berger, Kaufmann, Tyzenhauz*). German surnames were not the subject of Polonization, because the main German settlement occurred in the second part of the 18th century, when the process of surname formation had been practically completed. Partial phonetic and morphological adaptation took place in the case of the names of those Germans who had settled earlier (e.g. *Bucholc, Szmit, Szulc*; womens' surnames with Slavic suffixes *-owa, -owna*, e.g. *Szulcowa, Wolfartowna*).

Considering the female surnames, the andronyms with suffixes *-owa, -ina, -ka, -icha* (e.g. *Chodkiewiczowa, Orzeszko-wa, Niemierzyna, Bartniczka, Karpicha*) and the patronymic forms with suffixes *-owna, -anka* (e.g. *Kierdejowna, Woynowna, Jabłonszczanka, Rahozianka*) were used during the 16–18th century. Nevertheless the form with

-ska was used as well for married women as for the unmarried ones (e.g. *Nieciecka*, *Suchodolska*, *Wodyńska*). Moreover, a phenomenon of virilisation of women's names over 16th century was noticed (e.g. *Marcinowa Stankiewicz* 16th c., *Sophia Kowal* 18th c.). After a marriage women usually took husband's surname but in their documents they were also identified by a family name, especially among nobility.

During the 16–18th century in the majority of cases regulations just recorded customary surnames which had been already fixed in a spontaneous way, and made them obligatory in all social classes, firstly in the noble class, then in the class of peasants. Nevertheless in some cases the lack of stabilization of surnames in that period can be noticed.

In the end of the 18th century, the process of formation of surnames was finished in all social groups and in all ethnical groups, except Jews. The source materials confirm that the surnames in derived forms were frequently used in that time. The dominating types, which have constituted about 50% of the collection of personal names, were created in the process of suffixal derivation with the help of suffixes: *-ski/-cki*, *-owicz/-ewicz*, *-uk/-czuk*, *-ik/-yk* (the last one created peasants' surnames first of all). In spite of that, surnames were not legalized customary surnames were becoming hereditary surnames.

Culture of different ethnic groups (nations) was highly integrated with the dominating Polish culture in the given area; it simply constituted an inseparable part by introducing its own values and bringing a new quality to it. This new quality, among other things, has found its expression in the presence of numerous hybrid forms, e.g. *Andrzejuk* (Polish name Andrzej and the Ukrainian suffix *-uk*), *Achmatowicz* (Arabic name Achmat, Belarussian-Polish suffix *-owicz*).

Nowadays we can find a reflection of the former settlement processes in the usage of surnames by the Polish. Among other things, this is a result of Polonization of the surnames in the multiethnic society that lived in the north-eastern part of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 16–18th centuries. The presence of hybrid forms was notified, and it is a completely natural phenomenon in the borders' region, characterized by multi-ethnicity of the settlement.

